

E-ISSN:
2147-2971
P-ISSN:
2148-4163

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

YEAR: 14 - NUMBER: 87
WINTER / 2021

EDITOR
Assoc. Prof. Dr. Serdar BULUT

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Academic Social Science Studies dergisi yılda dört dönem yayın yapan uluslararası hakemli bir dergidir.

Academic Social Science Studies dergisinde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukûki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları www.jasstudies.com'a aittir.

Yayınlanan yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir.

Gönderilen yazılar iade edilmez.

The Journal Of Academic Social Science Studies, Uluslararası hakemli ve indeksli bir dergidir.

The Journal of Academic Social Science Studies is an international peer-reviewed journal that is published four terms per annum.

Language, science and the law of liability of all the articles published in the Journal of Academic Social Science Studies belong to their authors www.jasstudies.com.

The published articles partially or completely in any way cannot be printed, reproduced without the written permission of the publisher.

Editorial Board is absolutely free whether to publish or not publish all the articles send to journal. Submitted papers will not be returned to the authors.

The Journal of Academic Social Science Studies, is an international peer-reviewed and indexed journal.

e-ISSN: 2147-2971 / p-ISSN: 2148-4163

**Firat University Faculty of Education Turkish Education Department Elazig-
TURKEY**

31 / 12 / 2021

Number: 87 – Winter 2021

*The Journal of Academic Social Science Studies
International Journal of Social Science*

JASSS

*The Journal of Academic
Social Science Studies*

JASSS

International Journal of Social Science

Editor

Dr. Serdar Bulut

E-mail: info@jasstudies.com

Web: <http://www.jasstudies.com/>

Adress: *Firat University Faculty of Education Turkish Education Department Elazig-TURKEY*

The Journal of Academic Social Science Studies

Year: 14 Number: 87 - Winter 2021

ACADEMIC SOCIAL SCIENCE STUDIES

Uluslararası Hakemli Dergi / International Journal of Academic Social Science Studie

Editör / Editor

Dr. Serdar Bulut

Alan Editörleri / Field Editors

Dr. Ahmet AĞCA	Accounting and Finance	Dumlupınar University
Dr. Ali M. BAYRAKTAROĞLU	Photography	Trakya University
Dr. Ayça Can KIRGIZ	Product Management/Marketing	Yeditepe University
Dr. Barış TOPTAŞ	Music	Adiyaman University
Dr. Bayram TAY	Social Sciences Education	Ahi Evran University
Dr. Bulat SIBGATOV	Language and Literature	Tatarstan Academy of Sciences-Russia
Dr. Douglas KELLNER	Philosophy	University of California Los Angeles-USA
Dr. Elbrus VELIYEV	Philology	Nakhchivan State University-Azerbaijan
Dr. Erfumiye ERTEKİN	History	Mersin University
Dr. Erkan Turan DEMİREL	Business and Economics	Firat University
Dr. Fatih ÖZEK	Turkish Language and Literature	Firat University
Dr. Fatma Ebru İKİZ	Psychological Counseling and Guidance	Dokuz Eylül University
Dr. Fevzi RENÇBER	Theology	Şirnak University
Dr. Gözde EMEKLİ	Geography	Ege University
Dr. Guzalya KHAZIEVA	Language and Literature	Tatarstan Academy of Sciences-Russia
Dr. H. Sibel ÜNALAN	History of Art	Adnan Menderes University
Dr. Hanife Nalan GENÇ	French Language and Education	Ondokuz Mayıs University
Dr. Hilal Oytun ALTUN	Turkish Studies	Jagiellonian University-Poland
Dr. İbrahim Halil ÇANKAYA	Sociology	Uşak University
Dr. İbrahim ÜNAL	Science Education	İnönü University
Dr. Işıl TANRISEVEN	Primary Education	Mersin University
Dr. Julia BARTHA	Folklore and Ethnography	University of Debrecen-Hungary
Dr. Konrad HIRSCHLER	History	Freie Universität Berlin-Germany
Dr. Kürşat Yusuf AYTAÇ	Physical Education	Adiyaman University
Dr. Lütfiye CENGİZHAN	English Language Teaching	Trakya University
Dr. Mahmut ÖZTÜRK	Painting Job Training	B. A. I. Baysal University
Dr. Mehmet KURUDAYIOĞLU	Turkish Language Teaching	Abant I. Baysal University
Dr. Menent SHUKRIEVA	Philologia	Shumen University-Bulgaria
Dr. Mete Yusuf USTABULUT	Turkish Education	Presidency of The Republic of Turkey
Dr. Mümin DAYAN	Marketing	Arab Emirates University-United Arab Emirates
Dr. Mümin DAYAN	Marketing	U. Arab Emirates University
Dr. Murat SUNKAR	Geography	Firat University
Dr. Mustafa AKDAĞ	Educational Sciences	Erciyes University
Dr. Mustafa ŞENEL	Turkish Language	Kafkas University
Dr. Sabri SİDEKLİ	Education Classroom Teacher	M. Sitki Kocman University
Dr. Şebnem SOYGÜDER	Radio Television/Broadcasting	Ege University
Dr. Seda TAŞ	English Language and Literature	Trakya University
Dr. Sedat CERECİ	Radio Television/Broadcasting	Mustafa Kemal University
Dr. Selim YILMAZ	Linguistics	Marmara University
Dr. Şenay Sezgin NARTGÜN	Educational Sciences	A. İzzet Baysal University
Dr. Soyalp TAMÇELİK	International Relations	Gazi University
Dr. Süleyman KARACELİL	Religious Education	Mustafa Kemal University
Dr. Suzana CANHASI	Linguistics	Universiteti i Prishtinës-Kosovo
Dr. Türkan ERDOĞAN	Sociology	Pamukkale University
Dr. Yusuf GENÇ	Social Work	Sakarya University

Danışma Kurulu / Board of Advisory

Dr. Ahmet BURAN	Firat University
Dr. Alexandre KALACHE	Oxford University
Dr. Erdal ZORBA	Gazi University
Dr. Gloria GUTMAN	Simon Fraser University, Vancouver / Kanada
Dr. Güner GÜLSEVİN	Ege University
Dr. Han-Woo CHOİ	Dışişleri Kore Üniversite Araştırmaları / Güney Kore
Dr. Hassan ALİ	Maldivler Ulusal University / Maldivler
Dr. Horst UNBEHAUN	Robert Gordon University, Nürnberg / Almanya
Dr. İlhan GENÇ	Düzce University
Dr. İsmail BAKAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Dr. Jürgen NOWAK	Uygulamalı Bilimler Alice Salomon University / Berlin
Dr. Kim Hyo JOUNG	Dışişleri Busan University Çalışmaları / Güney Kore
Dr. Monika DOHNANSKÁ	Teknoloji, Slovakya Dubnica Enstitüt
Dr. Muammer ÇETİNGÖK	Tennessee Knoxville, ABD University of
Dr. Nurşen ADAK	Akdeniz University
Dr. Özden TEZEL	Eskişehir Osmangazi University
Dr. Remzi OTO	Dicle University
Dr. Ronald A. FELDMAN	Columbia University / ABD
Dr. Shannon MELİDEO	Marymount University, Arlington / ABD
Dr. Woo Duck CHAN	Busan University Yabancı Çalışmaları / Güney Kore

Yayın Kurulu / Editorial Board

Dr. Abdullah ŞAHİN	Çanakkale Onsekiz Mart University
Dr. Bülent Cercis TANRITANIR	Yuzuncu Yil University
Dr. Çavuş ŞAHİN	Çanakkale Onsekiz Mart University
Dr. Faruk ÖZTÜRK	Kilis 7 Aralık University
Dr. Mustafa ÇOLAK	Birleşik Arap Emirlikleri University
Dr. Nadir İLHAN	Ahi Evran University
Dr. Nazmi ÖZEROL	Adiyaman University
Dr. Sevil H. MEHDİYEVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Dr. Tarık ÖZCAN	Firat University
Dr. Yücel YÜKSEL	Istanbul University

İndeks Sorumluları / Personsfor Index Process

Dr. Mehmet BAYANSALDUZ	M. Sitki Kocman University
------------------------	----------------------------

Hukuk Danışmanı / Legal Counselar

Av. Gürhan CANPOLAT	Istanbul Barosu Baro Sicili: 25490
---------------------	------------------------------------

Yabancı Dil Uzmanları / Foreign Language Specialist

Dr. Ozan Deniz YALÇINKAYA Dicle University
Lect. Özlem ALADAĞ BAYRAK Trakya University
Lect. Alize CAN Trakya University

Redaktörler / Redactors

Lect. Cihat BIÇAKCI Giresun University
Lect. Mehmet Akif KARA Giresun University
Lect. Osman ALBAYRAK Giresun University

Dış Temsilciler Koordinatörü / General Coordinator of Foreign Editor

Dr. Zafer DANIŞ Sakarya University

Sosyal Paylaşım Ağları Sorumlusu / Social Sharing Nets Principal

Res. Assist. Hasan KIZILDAĞ Ondokuz Mayıs University

Derginin Tarandığı Dizinler / Indexes

- *Directory of Open Access Journal (DOAJ)*
- *EBSCO*
- *GIGA German Institute of Global and Area Studies*
- *SOBIAD (Sosyal Bilimler Atıf Dizini)*
- *ROAD (Directory of Open Access Scholarly Resources)*
- *Base Biefeld Academic Search Engine*
- *EZB (EZB Electronic Journals Library)*
- *OpenAIRE*
- *Ulricsweb*
- *Microsoft Academic*
- *Europub*
- *ROOTINDEXING*
- *Scilit*
- *MLA Index*
- *Mendeley*
- *Index Copernicus*
- *OAJI (Open Academic Journals Index)*
- *DRJI*
- *ESJI (Eurasian Journal Index)*
- *SHERPA/ROMEO*
- *Academic Keys*
- *TEİ (Türk Eğitim İndeksi)*
- *İSAM*
- *Sparc Indexing*
- *Scientific Indexing Services*
- *Journal Index*
- *Akademik Dizin (Akademik Türk Dergileri İndeksi)*
- *MIAR (Information Matrix For The Analysis of Journals)*
- *Infobase Index*
- *Systematic Impact Factor*
- *Scholar Article Journal Index*
- *Research Bible*
- *ASOS*
- *ARASTIRMAX*
- *Journal Seek*
- *Advanced Science Index*
- *Acar İndeks*
- *Science Library Index*
- *Genamics*
- *ASI (Advanced Scientific Indexing)*
- *British Library*
- *TIB – Leibniz Information Centre for Science and Technology and University Library*
- *World Wide Science*
- *WorldCat*
- *Stanford Libraries*
- *Glasgow Caledonian University Sir Alex Ferguson Library*
- *University of Huddersfield*
- *London School of Economics and Political Science*
- *Robert Gordon University Aberdeen*
- *University of Birmingham*
- *University of York Yorsearch*
- *Royal Holloway University of London*
- *Newcastle University Library*
- *Northumbria University Library*
- *Edingburg Napier University Library*
- *Sheffield Hallam University Library Gateway*
- *University of Strathclyde Glasgow Library*
- *University of Bath*
- *University of California Riverside*
- *University of College London Library*
- *Imperial College of London*
- *University of Sheffield Star Plus*
- *University of Edinburg DiscoverEd*
- *University of Surrey Surrey Search*
- *MetSearch*
- *ExLibris*
- *The National Library of Wales*
- *London School of Hygiene and Tropical Medicine*
- *University of Westminster Library*
- *Bangor University Library and Archives*
- *Linguistic Bibliography Online*
- *Locate*

İÇİNDEKİLER / CONTENTS
YEAR: 14 – NUMBER: 87 / WINTER 2021

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

EĞİTİM BİLİMLERİ, FEN BİLİMLERİ, MATEMATİK VE ÖĞRETMEN
YETİŞTİRME / EDUCATIONAL SCIENCES, SCIENCES, MATHEMATICS AND
TEACHER TRAINING

Hatice Güzel

Öğrencilerin Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyonlarının COVID-19 Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitime Katılımları ve Fen Başarıları Üzerine Etkisi - *The Effect of Students' Motivation for Science Learning on Participation in Distance Education and Science Achievement during the COVID-19 Pandemic Period* 1-14

Niyet Bahşi

Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yazma Etkinliklerinin İncelenmesi - *Investigation of Writing Activities in the 8th Grade Turkish Textbook of Secondary School* 15-32

Muhammet Kürşat Öksüzoğlu, Yaşar Çelikkol

Sosyal Bilgiler Öğretimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmalardaki Alternatif Yöntem ve Tekniklere İlişkin Bir İçerik Analizi - *An Examination of Alternative Methods and Techniques in Postgraduate Theses in the Field of Social Studies Teaching* 33-49

Aysun Yeşiltepe, Selma Taşkesen, Yasemin Gül

Okul Öncesi Dönem Resimli Çocuk Kitaplarının Resimsel Özellikler Bakımından İncelenmesi: Bir Karma Yöntem Araştırması - *Examination of Illustrated Children's Books of Preschool Period in Terms of Pictorial Characteristics: A Mixed Method Research* 51-74

Serdar Erdem, Banu Yücel Toy

Examination of Curriculum Literacy Phenomenon From The Eyes of Teacher Educators In The Field of Curriculum and Instruction - *Program Okuryazarlığı Olgusunun Eğitim Programları ve Öğretim Alanındaki Öğretmen Eğitimcileri Bakış Açısıyla İncelenmesi* 75-93

Tuğçe Baykal, Cenk Akay

Türkiye’de Yetişkin Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar: Bir Meta-Sentez Çalışması (2004-2020)
- *Problems Encountered In Adult Education In Turkey: A Meta-Synthesis Study (2004-2020)* 95-112

FİLOLOJİ / PHILOLOGY

Fatma Kalpaklı

Türkiye’de Hayvan Araştırmaları Öncüsü Olarak Hikmet Birand: “At ve Asfalt” adlı Doğa Yazını Eserinde At Algısı, Şahsiyet Olarak Atlar - Hikmet Birand as the Pioneer of Animal Studies in Turkey: Horses as Characters in Hikmet Birand’s Nature-Writing, “Horses on Asphalt” 113-120

Öznur Yemez

Bir Aşkın Gölgesinde Bir Yaşam: Mari Gerekmezyan’ın Hastalığının Sanatı ve Kişiliği Bağlamında İrdelenmesi - A Life in the Shadow of a Relationship: The Analysis of Mari Gerekmezyan’s Illness Within the Framework of her Art and Personality 121-133

Şükran Kırık

Sadri Etem’in “Silindir Şapka Giyen Köylü” Adlı Eserinde Sosyal Eleştiri İzleri - In Sadri Etem’s Work Titled “Cylinder Hat Wearing Peasant” Traces of Social Criteria 135-143

GÜZEL SANATLAR / FINE ARTS

Asuman Aypek Arslan, Bayram Dağlı

İklim ve Çevre Değişimlerinin Kültür ve Sanata Yansıması - Reflection of Climate and Environmental Changes on Culture and Art 145-156

Emine Ceylan Ünal Akbulut

Anadolu’da Antik Tıp Uygulamaları, Müzikle Tedavinin Doğuşu ve Asklepion’ların Önemi-Ayas (Aigeai) Örneği - Ancient Medicine Practices in Anatolia, Birth of Music Therapy and The Importance of Asclepians – The Example of Aigeai 157-170

Atlıhan Onat Karacalı

Amasya Kentinde Yapılı Çevrenin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme - An Evaluation of Historical Development of Built Environment of The City of Amasya, Turkey 171-189

Leyla Kaya Durmaz, Fatma Koç

Giyinme ve Moda Sürecinin Döngüsel ve Çizgisel Zaman Bağlamında Analizi - Analysis in The Context of Circular and Linear Time of The Dressing and Fashion Process 191-207

Ozan Belge

Türkiye’de Armoni Üzerine Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Analizi - An Analysis of Postgraduate Theses on Harmony in Turkey 209-219

Nurten Özkara, Naile Rengin Oyman

Erzincan İli Kemaliye İlçesi Apçağa Köyü Halıları - Erzincan Province Kemaliye District Apçağa Village Carpets 221-242

**SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER /
SOCIAL, HUMAN AND ADMINISTRATIVE SCIENCES**

Yağmur Karaaslan, İlknur Aydoğdu Karaaslan

Büyükşehir Belediye Başkanlarının Koronavirüs Pandemi Sürecinde Siyasal İletişim Aracı Olarak Twitter Paylaşımlarının Niteliği – The Feature Of Twitter Posts As A Political Communication Tool During The Coronavirus Pandemic By Metropolitan Mayors 243-278

Kadir Caner Doğan, Kübra Kaya

İngiltere’de Ombudsmanın Etkinliği: Nitel Bir Çalışma - The Effectiveness of Ombudsman in United Kingdom: A Qualitative Study 279-300

Hüsnü Yücekaya

Osmanlı Arşiv Belgelerinde Osmanlı – Ceneviz Ticareti ve Diplomasisi - Ottoman – Genoese Trade and Diplomacy in Ottoman Archive Documents 301-311

Kahraman Güler

Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar, Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişki - The Relationship Between Early Maladaptive Schemas, Psychological Resilience and Psychological Symptoms 313-326

Hülya Kınık

Turkey’s Opening to Latin America: The Case of Venezuela - Türkiye’nin Latin Amerika Açılımı: Venezuela Örneği 327-340

Murat Enginyürek, Mehmet Bozkoyun, İrfan Baytar

Beşerî Faktörlerin Kapalı Havza Göllerine Etkisi: Van Gölü Örneği - The Effect of Human Factors on Closed Basin Lakes: The Example of Lake Van 341-360

Ayben Nalbantoğlu, Ali Sinan Bilgili

Lise 10. Sınıf Öğrencilerinin Tarihe Yönelik Epistemolojik Görüşlerinin İncelenmesi -
Investigation of High School 10th Grade Students' Epistemological Views on History **361-391**

Muhammet Ali Özer, Ali Murat Kırık

Eğitimde Sosyal Medyanın Kullanımı - The Use of Social Media in Education **393-408**

Oğuz Uyan

Stratejik Planlamanın Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Kurumsal Yönetimlere Etkisi - The
Emergence, Development of Strategic Planning and Its Effect on Corporate Governance **409-442**

SPOR BİLİMLERİ / SPORT SCIENCES

Şevki Kolukısa, Cemal Demirpolat, Tuğçe Çalcalı

Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin İş Doymu Düzeylerinin Belirlenmesi (Giresun İli
Örneği) - Determining the job Satisfaction Levels of Physical Education and Sports Teachers (Example
of Giresun) **443-457**

Editörden;

Merhaba;

The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS) dergisinin 2021 yılı Kış sayısı ile karşınızda olmanın mutluluğunu yaşadığımızı bilmenizi isteriz. Yoğun bir makale başvurusu bulunmasına rağmen editöryel ekip ve hakemlerimizin gayretleri sonucunda makale yayın süreçlerinin çok uzamadığını düşünüyoruz.

Yayınlanan makalelerin öğrenme ve öğretme sürecinde tüm akademisyenlere faydalı olmasını umuyoruz. Derginin hem elektronik hem de basılı ortamda yayınlanması sürecinde katkı sağlayan, yol gösteren, bakış açısı kazandıran herkese teşekkür ediyorum.

Yeni bir sayıda görüşmek dileğiyle...

Doç. Dr. Serdar Bulut
Editor of JASSS

From the Editor;

Hello;

We want you to know that we have the happiness of being with you with a year 2021 Winter issue of The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS). Despite the presence of an intense article application, we think that the editorial team and the referees put great efforts to shorten the publishing processes.

We hope that the published articles will be useful to all academicians in the process of learning and teaching. I would like to thank everyone who contributed, guided, and provide perspective in the process of publishing of the journal in both electronic and printed media.

Hope to see you in a new issue...

Assoc. Prof. Dr. Serdar Bulut
Editor of JASSS

YAYIM VE YAZIM KURALLARI

Genel İlkeler

1. *Jasss (The Journal of Academic Social Science Studies)*, uluslararası hakemli bir dergi olup yayın yeri Elazığ-Türkiye'dir. Yılda 4 (dört) sayı olarak yayımlanır. Gerekli durumlarda bu sayıların dışında özel sayılar ve ek sayılar yayımlayabilir.

2. *Jasss (The Journal of Academic Social Science Studies)*, Eğitim Bilimlerinin tüm alanları, İlahiyat, İktisadi ve İdari Bilimler Alanı, Resim, Müzik, Beden Eğitimi, Tarih, Sanat Tarihi, Coğrafya, Dilbilim, Edebiyat gibi sosyal bilimlerin tüm alanlarıyla ilgili bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazıları vb. çalışmaları yayınlayan akademik bir dergidir.

3. Bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazılarının dergi sistemine eklenmesi, yazının yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazı hakem sürecine gönderilir.

4. *Jasss (The Journal of Academic Social Science Studies)* gönderilen yazıların bütün telif hakları dergiye ait olup, JASSS dergisinden izin alınmaksızın başka bir yerde yayınlanamaz, çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Ayrıca yazılardan doğabilecek herhangi bir yasal sorumluluk yazarlarına aittir. Editöryel ekip yazı üzerinde istediği değişikliği yapma hakkına sahiptir.

5. *Jasss'ın (The Journal of Academic Social Science Studies)* yayın dili Fransızca, Türkçe, İngilizce, Rusça ve Almancadır. Ancak gerektiği takdirde diğer dillerde de yazı kabul edilebilir.

6. Makalenin başında en az 200 kelimeden oluşan Türkçe (özet) ve İngilizce (Abstract), 5 kelimelik Türkçe (Anahtar Kelimeler) ve İngilizce (Key Words); Türkçe ve İngilizce başlığa yer verilmelidir. Bu şartları yerine getirmeyen yazılar hakem sürecini tamamlasalar bile yayımlanmazlar.

7. *Jasss'a (The Journal of Academic Social Science Studies)* gönderilen yazılar hakem sürecine gireceği için, sisteme eklenen yazıların içine isim veya yazarın kimliğini deşifre edici bilgiler konulmamalıdır. Makalenin hakem süreci tamamlandıktan sonra yazar veya yazarlar ile ilgili bilgiler makaleye editör tarafından eklenecektir.

8. *Jasss'ta (The Journal of Academic Social Science Studies)* makale sisteme yazar tarafından yüklendikten sonra aşağıdaki süreçler gerçekleşmektedir. Yüklenen makale editör/editör yardımcılar tarafından yayım ve yazım kurallarına uygunluk kontrolü yapılmaktadır. Editör onayı tamamlandıktan sonra yazı hakemlere yönlendirilmektedir. Editör onayından geçen her makale için dört hakem atanmaktadır. Bu hakemlerden biri yabancı dil özet hakemi, biri yazım ve kaynakça kontrol hakemi iken diğer iki hakem ise ilgili anabilim dalında uzman akademisyenlerden oluşmaktadır. Yazar kendi ana sayfasından makalesinin hakem sürecini takip etmelidir.

9. *Jasss'ta (The Journal of Academic Social Science Studies)* makaleler, e-posta adresi ve parolayla girilen kişisel sayfadan gönderildikten sonra, aynı sistemden makalelerin hakem süreci takip edilebilir. Bu aşamadan sonra, düzeltmelerin yapılması için, bütün hakemlerden (1 yabancı dil, 1 yazım ve kaynakça kontrol ve 2 alan hakemi) raporların gelmesi beklenmelidir. Çünkü yazarlar, sisteme bir kez düzeltme ekleyebilmektedirler. Bir hakemin istediği

düzeltilmeyi yapıp yazı sisteme eklendiğinde, sonraki aşamada ikinci bir hakemin de düzeltme istemesi durumunda istenen düzeltmeler yapılamayacaktır.

10. Dergi sistemine eklenen yazılar daha önce başka bir yerde yayımlanmış olmamalıdır. Sempozyum bildirileri ise, durumun makale içinde belirtilmesiyle yayınlanabilir.

11. Metnin sonunda **KAYNAKÇA** başlığı altında atıf yapılan eserler, yazar soyadı sırasına göre yazar soyadı büyük adı küçük yazılmış bir şekilde düzenlenmelidir.

12. *Jasss'a (The Journal of Academic Social Science Studies)* yazar veya hakem olarak üye olunurken istenilen bütün bilgiler eksiksiz olarak doldurulmalıdır. Özgeçmiş başlığında yazarın/hakemin çalışma ve ilgi alanları sıralanmalıdır. Anabilim dalı başlığında ise önce anabilim dalı sonra da bilim dalı yazılmalıdır. Örn: İşletme/Yönetim ve Organizasyon; Türk Dili ve Edebiyatı/Yeni Türk Dili.

13. *Jasss (The Journal of Academic Social Science Studies)*, % 15'in üzerinde intihal oranına sahip olan makaleleri yazarlarına iade etmektedir.

Öğrencilerin Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyonlarının COVID-19 Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitime Katılımları ve Fen Başarıları Üzerine Etkisi*

Prof. Dr. Hatice Güzel

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5678-4447>

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı, Karaman – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 17.10.2021

Kabul: 27.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

COVID-19 Pandemisi

Uzaktan Eğitim

Fen Başarısı

Öğrenci

Sınıf Seviyesi

Araştırma Makalesi

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'nun 06.10.2021 tarih ve 159-161 sayılı onayı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.54228>

Öz

Tüm dünyayı etkisine alan ve alınan önlemlere rağmen yayılmasına devam eden COVID-19 pandemisi her alanda olduğu gibi eğitim alanında da pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu süreçte tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de örgün eğitimden uzaktan eğitime geçilmiştir. Bu araştırma COVID-19 pandemi sürecinde ortaokul öğrencilerinin fen öğrenimine yönelik motivasyonları ile uzaktan eğitime katılımları, fen başarıları ve sınıf düzeyi değişkenleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu farklı okullarda öğrenim gören ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak Yılmaz ve Huyugüzel Çavaş (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan "Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmanın verilerinin toplanabilmesi için Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Etik Kurulu onayı 07.10.2021 tarih ve 09-2021/159 sayılı karar gereği alınmıştır. Veriler "Google drive" üzerinden toplanmış, SPSS istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler için yüzde ve frekans dağılımı hesaplanmıştır. Değişkenler arası ilişkinin incelenmesinde Pearson korelasyon analizi, sınıflar arası farkın incelenmesinde One Way ANOVA analizi yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin COVID -19 pandemi sürecinde fen öğrenimine yönelik motivasyon düzeyleri iyi düzeyde, Fen Bilimlerine Yönelik Motivasyon Ölçeği Aktif Öğrenme Stratejileri alt boyut puanlarının ise en yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin Fen öğrenimine yönelik motivasyon düzeyleri ile uzaktan eğitimle verilen derslere katılımları ve fen başarıları arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Bunun yanında öğrencilerin sınıf seviyeleri arttıkça fen öğrenimine yönelik motivasyon düzeylerinin azaldığı tespit edilmiştir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Güzel, H. (2021). Öğrencilerin Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyonlarının Covid-19 Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitime Katılımları ve Fen Başarıları Üzerine Etkisi. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 1-14.

***The Effect of Students' Motivation for Science Learning on
Participation in Distance Education and Science Achievement during the
COVID-19 Pandemic Period****

Prof. Dr. Hatice Güzel

Karamanoglu Mehmetbey University, Faculty of Education, Department of Science Education, Karaman
- TURKEY

Article History

Submitted: 17.10.2021

Accepted: 27.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

COVID-19 Pandemic

Distance Education

Science Achievement

Student

Grade Level

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. This study was prepared with the approval of Karamanoglu Mehmetbey University Scientific Research and Publication Ethics Committee.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.54228>

Abstract

The COVID-19 pandemic, which has affected the whole world and continues to spread despite the measures taken, has brought along many problems in the field of education as well as in every field. In this period, as in all countries, Turkey also switched from formal education to distance education. This research is conducted to determine the relationship between the motivation of middle school students towards science learning and their participation in distance education, and their science achievement and grade level variables during the COVID-19 pandemic period. The study group of the research consists of middle school students studying in different schools. Relational screening model was used in the research. The "Motivation Scale for Science Learning" adapted into Turkish by Yılmaz and Huyugüzel Çavaş (2007) was used as the data collection tool. The approval of the Ethics Committee of Karamanoğlu Mehmetbey University was obtained in accordance with the decision numbered 09-2021/159, dated 07.10.2021, in order to collect the data of the research. The data were collected via "Google drive" and analysed using the SPSS statistical package program. In the analysis of the data, percentage and frequency distributions were calculated for descriptive statistics. Pearson correlation analysis was used to analyse the relationship between variables, and One Way ANOVA analysis was used to analyse the difference between groups. According to the research findings, it is determined that the students' motivation levels for science learning were at a good level during the COVID-19 pandemic, while the Active Learning Strategies sub-dimension scores of the Motivational Scale for Science were at the highest level. It is observed that there is a positive relationship between students' motivation levels for science learning, their participation in distance education courses and their science achievement. In addition, it is concluded that as the grade levels of the students increase, their motivation levels for science learning decrease.

GİRİŞ

Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaletinde ortaya çıkan Koronavirüs pandemisi (COVID-19) kısa bir süre içinde dünyadaki tüm ülkelere yayılmıştır. 11 mart 2020' de Dünya Sağlık Örgütü bunu pandemi (küresel salgın olarak ilan etmiştir)(WHO, 2020). Çoğu ülke COVID-19 pandemisinin kendi toprakları üzerinde hızlı yayılmasını önlemek ve vereceği zararlı etkileri azaltabilmek amacıyla her alanda sıkı tedbirler almıştır. Karantinalar, seyahat kısıtlamaları, sokağa çıkma kısıtlamaları, okulların ve üniversitelerin kapatılması alınan önlemlerden bazılarıdır. COVID-19 pandemisi, nedeniyle virüsün öğrenciler arasındaki yayılmasını önleyebilmek amacıyla Türkiye dahil dünya ülkeleri örgün olan eğitimi online (uzaktan) eğitime geçiş yapmıştır. Pandeminin etkisi sadece küresel ekonomi üzerinde değil öğrencilerin eğitimini de etkilemiştir. UNESCO (2021), raporunda tüm dünyada 1,6 milyardan fazla öğrencinin pandemi nedeniyle eğitimlerinin etkilendiğini belirtmiştir (UNESCO, 2021).

COVID-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitime geçişin ani olmasının çocuk ve ergenler açısından birtakım sıkıntıları da beraberinde getirdiği kuşkusuzdur. Ortaokul düzeyindeki öğrenciler ergenliğe adım attıklarından ergen olarak kabul edilebilir. Bu öğrencilerin psikolojik, sosyolojik ve duygusal anlamda gelişmeleri aynı zamanda sosyal beceriler kazanmalarında en büyük faktör okul ortamı ve yaşlıları ile iletişimlidir. Araştırmacılar ve eğitimciler COVID-19 pandemi sürecinde çocuk ve ergenlerin ruhsal yönden ne düzeyde etkilendiklerini merak etmişlerdir. İlgili alan yazında yapılan araştırma bulguları gençlerin zihinsel sağlıklarında, kaygı ve depresyon düzeylerinde bozulmalar olduğunu göstermiştir (Racine vd., 2020; Tandon, 2020; Wang vd., 2020). Bu süreçte bireylerin sağlıkları konusunda yaşadıkları endişe ve kaygıları nedeniyle öğrenmeye yönelik motivasyonlarının düşmüş olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Motivasyon bireylerin davranışlarına yön veren çok boyutlu bir duygusal faktördür. Motivasyon, bireyi harekete geçiren, yönlendiren, inançları, umutları olarak tanımlanmaktadır (Örücü ve Kambur, 2008). Özellikle motivasyonun tüm öğrenmelerde önemli bir rolü olduğu vurgulanmaktadır. Öğrencilerin başarılı olmalarında, derse karşı olumlu tutum geliştirmelerinde itici güç öğrenmeye yönelik motivasyonlarıdır. Motivasyon içsel motivasyon ve dışsal motivasyon olarak ikiye ayrılmaktadır. İçsel motivasyon, bireyin kendi içinde var olan kendi istekleri doğrultusunda gelişen duygularıdır (Isen ve Reeve, 2005). Bireyin kendisi dışında dış etkenlerle geliştirdiği motivasyona da dış motivasyon denilmektedir (Deci ve Ryan, 2008). Öğrenme ve başarı için özellikle içsel motivasyonun önemli olduğu vurgulanmaktadır (Kim ve Frick, 2011; Rakes ve Dunn 2010). İçsel motivasyonu yüksek olan öğrenciler öğrenme faaliyetlerine daha fazla katılabilmekte, öğrenmede ısrarlı olabilmektedir (Sun vd., 2010). COVID-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitimle verilen dersleri takip edebilmede içsel motivasyonun önemli olacağı kuşkusuzdur.

Önceleri yüz yüze eğitime ek olarak kullanılan bir eğitim şekli olan uzaktan eğitim COVID-19 pandemi sürecinde vazgeçilmez bir eğitim modeli olmuştur. İletişim teknolojileri sayesinde yürütülen uzaktan eğitim modeli senkron (eş zamanlı-canlı) ya da asenkron (eş zamansız-kayıt) olarak yürütülmüştür. E-öğrenme etkinliklerinin, dijital cihazların, sosyal medya teknolojilerinin etkin kullanımıyla gerçekleştirilen uzaktan eğitim birçok zorluk ve kısıtlamaları da beraberinde getirmiştir. Nitekim bazı öğrencilerin çevrim içi öğrenme etkinliklerini destekleyen yeterli teknolojik cihazlarının olmaması, internet bağlantılarının yetersiz ve pahalı olması gibi nedenlerle uzaktan eğitime katılımlarının ve öğrenmelerinin olumsuz etkilendiğini belirleyen araştırma bulgularına ulaşılmıştır (Karadağ ve Yücel, 2020; Sahu, 2020; Yılmaz vd., 2020). Chung vd., (2020), COVID-19 pandemi sürecinde öğrencilerin internet bağlantı problemleri ve yaşadıkları teknik zorluklar nedeniyle derslerine çevrim içi olarak katılmak istemediklerini rapor etmişlerdir. Bir diğer çalışmada Hammerstein vd., (2021), COVID-19 pandemi sürecinde okulların kapatılmasının ilk ve ortaöğretimdeki öğrenci başarısına etkisini araştırmışlardır. Özellikle küçük yaşta öğrencilerde ve düşük sosyoekonomik statüye sahip ailelerden gelen öğrencilerde başarının düştüğünü belirlemişlerdir.

Yapılan bazı araştırmalarda ise öğrenciler bazı konularda olumlu görüş bildirirken bazı konularda da olumsuz görüş bildirmişlerdir. Arık vd., (2021), ortaöğretim öğrencilerinin COVID-19 pandemi sürecinde uygulanan uzaktan eğitime yönelik görüşlerini araştırmışlardır. Öğrenciler öğrenme ortamı, ders süresi, derse erişilebilirlik ve esneklik yönünden uzaktan eğitime yönelik olumlu görüş bildirmelerine karşın teknolojik problemler, öğrenci-öğretmen iletişiminin yeterli olmayışı gibi nedenlerle olumsuz görüşlerinin olduğunu belirtmişlerdir. Pınar ve Dönel Akgül (2020), ortaokul öğrencilerinin Eğitim Bilişim Ağı (EBA) tarafından verilen fen bilimleri dersine yönelik görüşlerini incelemişlerdir. Öğrenciler COVID-19 pandemi sürecinde yaşadıkları teknik sorunlara rağmen canlı derslerle kendilerini okuldaymış gibi hissettiklerini, dersin tekrarını yapabildiklerini, faydalı olduğunu belirtmişler fakat laboratuvar etkinliklerinin yapılamayışından üzüntü duyduklarını ifade etmişlerdir.

Üzerinde durulması gereken önemli konulardan biri de öğrenmeye yönelik motivasyon konusudur. Öğrenciler uzaktan eğitimde öğrenme etkinliklerine katılmadıklarında öğrenmeye yönelik motivasyonlarının da etkilenebileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Öğrenmeye yönelik motivasyon etkili öğrenmeler için oldukça önemli olup öğrenenlerin neyi, nasıl ve ne zaman öğrendiği ile ilişkilidir (Güzel, Özdöl ve Oral, 2010; Schunk ve Usher, 2012). Law vd., (2019), öğrenmeye yönelik motivasyonu “öğrencilerin kendi öğrenmelerinden sorumlu oldukları, öğretmenleri tarafından verilen görevleri tamamlamaya motive eden davranış” olarak tanımlamaktadır. Öğrenmeye yönelik motivasyonun düşmesi akademik başarıyı da etkileyecektir. Bu görüşle bağlantılı olarak COVID-19 pandemi sürecinde öğrencilerin öğrenmeye yönelik motivasyonlarının incelendiği araştırmalar yapılmıştır (Guzel ve Oral, 2021; Smith vd., 2021; Suarsi ve Wibawa, 2021; Zaccoletti vd., 2020),

İlgili alan yazında COVID-19 pandemi sürecinde okulların kapanması ve uzaktan eğitime geçişle öğrencilerin öğrenmeye yönelik motivasyon düzeylerinde azalma olduğunu bunun da bazı derslerde akademik başarıyı düşürdüğünü gösteren araştırma bulgularına rastlanılmıştır. Örneğin matematik dersinde akademik başarının düştüğü bulgusuna ulaşan araştırmalar vardır (Clark vd., 2020; Depping vd., 2021; Engzell vd., 2021; Kuhfeld vd., 2020; Maldonado ve De Witte, 2020; Schult vd., 2021; Tomasik vd., 2020). Fen bilimlerine yönelik akademik başarının düştüğü bulgusuna ulaşan araştırmalar (Engzell vd., 2021; Maldonado ve De Witte, 2020) bulunmaktadır. Buna karşın bu süreçte akademik başarının arttığı yönünde bulguya ulaşan araştırmalar da vardır (Meeter, 2021; Spitzer ve Musslick, 2021).

COVID-19 pandemi sürecinde ilköğretimden üniversiteye kadar her düzeydeki eğitimin uzaktan eğitim şekliyle verilmesi teknolojinin ve özellikle bireylerin teknolojik okur yazarlığının önemini gözler önüne sermiştir. Teknoloji çağı içerisinde doğmuş gençlerin fen bilimlerine yönelmeleri, ilgi duymaları ve fen başarıları için fen öğrenimine yönelik motivasyon düzeylerinin artırılmasına çalışılmalıdır. Alan yazında COVID-29 pandemi sürecinde ortaokul öğrencilerinin fen öğrenimine yönelik motivasyonlarının incelendiği araştırmalar sınırlıdır. Yüz yüze eğitime ara verildiği uzaktan eğitime geçildiği COVID-19 pandemi sürecinde bu süreçten olumsuz etkilenebilecekleri düşünülen ortaokul öğrencilerinin fen öğrenimine yönelik motivasyon düzeylerinin belirlenmesi yararlı olacaktır. Bu amaçla COVID-19 pandemi sürecinde getirilen kısıtlamalar nedeniyle (eve kapanma, okulların kapanması ve uzaktan eğitim) ortaokul öğrencilerinin fen öğrenimine yönelik motivasyonlarının farklı değişkenlere göre incelendiği araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. COVID-19 pandemi sürecinde ortaokul öğrencilerinin fen öğrenimine yönelik motivasyon düzeyleri nasıldır?
2. COVID-19 pandemi sürecinde ortaokul öğrencilerinin fen öğrenimine yönelik motivasyon düzeyleri uzaktan eğitime katılma oranlarına göre farklılık göstermekte midir?
3. COVID-19 pandemi sürecinde ortaokul öğrencilerinin uzaktan eğitime katılma oranları ile fen dersi başarıları arasındaki ilişki nasıldır?

4. COVID-19 pandemi sürecinde ortaokul öğrencilerinin fen öğrenimine yönelik motivasyon düzeyleri sınıf seviyelerine göre farklılık göstermekte midir?

1. YÖNTEM

Ortaokul öğrencilerinin COVID-19 pandemi sürecinde fen bilimleri öğrenimine yönelik motivasyonlarının ne derecede etkilendiğini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri “ halen var olan ya da geçmişte olmuş bir durumu olduğu şekliyle belirlemeyi amaçlamayan” modellerdir (Çepni, 2014). Araştırmada ilişkiler karşılaştırılacağından tarama modelinin bir çeşidi olan ilişkisel tarama modeli tercih edilmiştir.

1.1. Katılımcılar

Araştırma 2021-2022 öğretim yılı güz yarıyılında Konya il ve ilçelerinde öğrenim gören ortaokul öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu uygun örnekleme ile belirlenmiştir. Araştırmaya katılan 370 ortaokul öğrencisinden 225 öğrencinin ölçek bilgileri incelenmeye değer bulunmuştur.

1.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Tuan, Chin ve Shieh (2005) tarafından geliştirilen ve Yılmaz ve Huyugüzel Çavaş (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan “Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek, beşli likert tipinde ve 33 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin altı alt boyutu(faktörü) vardır. Faktörler, öz- yeterlik, aktif öğrenme stratejileri, fen öğrenmenin değeri, performans amacı, başarı amacı ve öğrenme ortamındaki özendiricilik olarak isimlendirilmiştir. Bu ölçekte sorulardan 8 tanesi negatif, 25 tanesi pozitifdir. Her bir ifadenin karşısında “Kesinlikle Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum”, “Kesinlikle Katılmıyorum” şeklinde, seçenekler bulunmaktadır. Olumlu ifadelere sırasıyla, 5, 4, 3, 2, 1 puan verilirken, olumsuz ifadelere, sırasıyla 1, 2, 3, 4, 5 puan verilmekte ve her ifadeye verilen puanlar toplanarak öğrencilerin puanları belirlenmektedir. Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeğinden alınabilecek maksimum puan 165, minimum puan ise 33’tür Bu çalışmada ölçeğin hesaplanan Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı 0.87,dir.

1.3. Araştırmanın Etiği

Araştırma için öncelikle Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Etik Kurulu onayı 07.10.2021 tarih ve 09-2021/159 sayılı karar gereği alınmıştır. Sonrasında araştırma verilerinin elde edilebilmesi için belirlenen ölçek düzenlenmiş “Google drive” üzerinden link oluşturularak fen bilimleri öğretmenleri aracılığıyla ortaokul öğrencilerinin linke ulaşım cevaplamaları sağlanmıştır

1.4. Veri Analizi

Araştırma 370 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. İlk olarak her öğrencinin doldurduğu ölçekler ayrı ayrı incelenmiş eksik bilgi bulunan ölçekler araştırmaya dâhil edilmemiştir. Bu işlem sonucunda 225 öğrencinin ölçek verileri ile analiz yapılmıştır. Analizler SPSS paket programı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada tanımlayıcı istatistikler için yüzde ve frekans dağılımı hesaplanmıştır. Değişkenler arası ilişkinin incelenmesinde Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Sınıflar arası farkın incelenmesinde One Way ANOVA analizi yapılmıştır.

2. BULGULAR

Bu bölümde; ortaokul öğrencilerinin fen öğrenimine yönelik motivasyon düzeylerinin uzaktan eğitime katılım süresi ve öğrenim gördükleri sınıf seviyesi değişkenlerine göre analiz bulguları yer almaktadır. Ayrıca öğrencilerin uzaktan eğitime katılım süresi ile fen başarısı arasındaki analize de yer verilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Özellikler

	N	Yüzde
Cinsiyet		
Kız	131	%58.2
Erkek	94	%41.8
Sınıf		
6. Sınıf	79	%35.1
7. Sınıf	50	%22.2
8. Sınıf	96	%42.7
Toplam	225	%100

Tablo 1’de öğrencilerin demografik özellikleri incelendiğinde araştırmaya 131 kız (%58.2), 94 erkek (%41.8) öğrencinin katıldığı görülmektedir. Öğrencilerin % 35,1 i 6. sınıfta , %22.2 si 7.sınıfta, %42.7 si de 8. sınıfta öğrenim görmektedirler. Fen öğrenimine yönelik motivasyon ölçeği değişkenleri ile ilgili tanımlayıcı istatistikler Tablo 2’ de sunulmuştur.

Tablo 2. Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeği Değişkenleri İle İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Alt Boyut	N	Ortalama	Standart Sapma	Cronbach Alpha
Öz-Yeterlik	225	22.80	5.30	0.75
Aktif Öğrenme Stratejileri	225	28.33	4.52	0.83
Fen Öğrenmenin Değeri	225	20.21	3.33	0.81
Performans Amacı	225	8.51	3.43	0.77
Başarı Amacı	225	20.90	3.43	0.81
Öğrenme Ortamındaki Özendiricilik	225	23.00	4.54	0.83
Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon (Toplam Puan)	225	123.81	16.00	0.87

Tablo 2 incelendiğinde, Öğrencilerin Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeği Öz-Yeterlik alt boyutu puan ortalaması 22.80, Aktif Öğrenme Stratejileri alt boyutu puan ortalaması 28.33, Fen Öğrenmenin Değeri alt boyutu puan ortalaması 20.21, Performans Amacı alt boyutu puan ortalaması 8.51, Başarı Amacı alt boyutu puan ortalaması 20.90, Öğrenme Ortamındaki Özendiricilik alt boyutu puan ortalaması 23.00 olarak tespit edilmiştir. Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeği toplam puan ortalaması ise 123.81 olarak bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin Cronbach Alpha değerleri Öz-Yeterlik için 0.75, Aktif Öğrenme Stratejileri için 0.83, Fen Öğrenmenin Değeri için 0.81, Performans Amacı için 0.77, Başarı Amacı için 0.81, Öğrenme Ortamındaki Özendiricilik için 0.83 bulunmuştur. Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeği Cronbach Alpha değeri ise 0.87 olarak hesaplanmıştır. Cronbach Alpha değerlerinin 0.70 ve üzeri olması kullanılan ölçeğin yeterli güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ortaokul öğrencilerinin Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeği Puanları ile uzaktan eğitim derslerine katılım Süresi arasındaki korelasyon değerleri Tablo 3’ te sunulmuştur.

Tablo 3. Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçek Puanları, Uzaktan Eğitim Derslerine Katılım Süresi Korelasyon Değerleri

Alt Boyut	Uzaktan Eğitime Katılım Süresi
Öz-Yeterlik	0.13*
Aktif Öğrenme Stratejileri	0.21**
Fen Öğrenmenin Değeri	0.20**
Performans Amacı	0.12
Başarı Amacı	0.07
Öğrenme Ortamındaki Özendiricilik	0.29**
Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon	0.22**

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

Tablo 3'teki analiz sonuçlarına göre uzaktan eğitime katılım süresi ile Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeği Öz-Yeterlik alt boyutu arasında $r = 0.13$ ($p < 0.05$), Aktif Öğrenme Stratejileri alt boyutu arasında $r = 0.21$ ($p < 0.01$), Fen Öğrenmenin Değeri alt boyutu arasında $r = 0.20$ ($p < 0.01$), Öğrenme Ortamındaki Özendiricilik alt boyutu arasında $r = 0.29$ ($p < 0.01$), ölçek toplam puanı arasında $r = 0.22$ ($p < 0.01$) pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Uzaktan Eğitime Katılım Süresi ile Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeğinin diğer alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Öğrencilerin uzaktan eğitime katılma oranları ile fen dersi başarıları arasındaki korelasyon Tablo 4'te sunulmuştur.

7

Tablo 4. Öğrencilerin Uzaktan Eğitime Katılma Oranları ile Fen Dersi Başarıları Arasındaki Korelasyon

	Fen Dersi Başarı Puanı
Uzaktan Eğitime Katılma Oranı	0.44**

** $p < 0.01$

Tablo 4' verilerine göre öğrencilerin uzaktan eğitime katılma oranları ile fen dersi başarıları arasındaki ilişki incelendiğinde $r = 0.44$ ($p < 0.01$), pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Uzaktan eğitime katılma oranı arttıkça fen dersi başarısı artmaktadır. Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçek Puanları ile sınıf seviyesi değişkenleri arasındaki varyans analizi sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçek Puanları İle Sınıf Seviyesi Değişkenleri Arasındaki Varyans Analizi

	Sınıf	N	\bar{X}	SS	p	Fark
Öz-Yeterlik	6. Sınıf	79	23.40	5.50	0.00	6>8
	7. Sınıf	50	24.36	4.99		7>8
	8. Sınıf	96	21.50	5.03		
Aktif Öğrenme Stratejileri	6. Sınıf	79	27.97	4.77	0.22	-
	7. Sınıf	50	27.76	4.77		
	8. Sınıf	96	28.93	4.13		
Fen Öğrenmenin Değeri	6. Sınıf	79	20.51	3.52	.49	-
	7. Sınıf	50	19.80	3.44		
	8. Sınıf	96	20.18	3.13		
Performans Amacı	6. Sınıf	79	9.06	3.44	0.00	6>8
	7. Sınıf	50	9.56	3.57		7>8
	8. Sınıf	96	7.52	3.11		
Başarı Amacı	6. Sınıf	79	20.78	3.57	0.60	-
	7. Sınıf	50	20.64	4.08		
	8. Sınıf	96	21.16	2.91		
Öğrenme Ortamındaki Özendiricilik	6. Sınıf	79	23.56	4.98	0.06	-
	7. Sınıf	50	21.71	4.72		
	8. Sınıf	96	23.21	3.95		
Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon	6. Sınıf	79	125.21	17.67	0.54	-
	7. Sınıf	50	124.10	15.97		
	8. Sınıf	96	122.51	14.57		

Tablo 5'te, Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçek puan ortalamaları ile sınıf seviyesi değişkenleri arasındaki varyans analizi sonuçlarına göre 8. sınıf öğrencilerinin Öz-Yeterlik alt boyutu puan ortalamaları ve Performans Amacı alt boyutu puan ortalamaları 6. ve 7. sınıf öğrencilerinden istatistiksel olarak anlamlı derecede düşük çıkmıştır. Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeğinin diğer alt boyutlarında sınıf seviyesine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark elde edilememiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

COVID-19 pandemisi dünya ülkelerinin tümünde eğitim sistemini derinden etkilemiştir. Bu süreçte ülkeler yüz yüze eğitime ara vererek uzaktan eğitime geçiş yapmıştır. Bu bölümde ortaokul öğrencilerinin fen öğrenimine yönelik motivasyonlarının farklı değişkenlere göre incelendiği araştırma sonuçları verilmiş ve tartışılmıştır.

İlgili alan yazındaki araştırmalar incelendiğinde COVID-19 pandemi sürecinde çoğunlukla üniversite öğrencilerine yönelik araştırmalar yapıldığı, ortaokul düzeyinde yapılan araştırmaların çok az olduğu görülmüştür. Bu araştırmada sonuçlar tartışılırken sadece ortaöğretim öğrencileriyle yapılan araştırmalar göz önüne alınmıştır.

Bu araştırma kapsamında öncelikle ortaokul öğrencilerinin Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeği toplam ve alt boyut puan ortalamaları incelenmiştir. Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeği toplam puan ortalaması 123.81 olarak bulunmuştur. Ölçek bilgilerine bakıldığında bu değer orta düzeyin üstünde ve iyi düzeyde olduğu görülmektedir. Halimoğlu (2019) ile Karakaya

vd. (2018), araştırmalarında benzer bulguya ulaşmışlar ortaokul öğrencilerinin fen öğrenimine yönelik motivasyon düzeylerinin iyi düzeyde olduğunu tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Yenice vd., (2012), araştırmalarında ortaokul öğrencilerinin fen öğrenimine yönelik motivasyon düzeylerinin yüksek olduğu bulgusuna ulaşmışlardır Bu araştırma kapsamında Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeği Aktif Öğrenme Stratejileri alt boyut puan ortalamasının en yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Aktif öğrenme stratejilerine sahip öğrencilerin fen öğrenimine yönelik motivasyonlarının da yüksek olduğu, öğrenmeye yönelik farklı etkinliklere aktif olarak katılabildikleri ileri sürölmektedir (Tuan, Chin ve Shieh, 2005). Öğrencilerin aktif öğrenme stratejileri alt boyut puan ortalamalarının en yüksek düzeyde olmasının fen öğrenimi açısından umut verici olduğu söylenebilir. Bu araştırma ile benzer bulguya ulaşan Halimoğlu (2019), araştırmasında ortaokul öğrencilerinin Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeği Aktif Öğrenme Stratejileri alt boyut puan ortalamasının en yüksek düzeyde olduğunu belirlemiştir. Bu araştırma kapsamında Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeği puan ortalaması yönünden yüksek olan diğer alt boyut Öğrenme Ortamındaki Özendiricilik alt boyutudur. Tuan, Chin ve Shieh (2005), öğrencilerin öğrenim gördükleri ortamın, uygulanan öğretim stratejilerinin, öğrencilerin akranları ile etkileşimlerinin öğrenme ortamındaki özendiricilik yönünden önemli olduğunu ve fen öğrenimine yönelik motivasyon düzeylerini arttırdığını özellikle vurgulamışlardır. Bu araştırmada Ölçeğin Öz-Yeterlik alt boyut puan ortalaması üçüncü sırada yüksek bulunmuştur. Performans Amacı alt boyut puan ortalaması ise en düşük düzeyde bulunmuştur. Öğrencilerin fen öğrenimine yönelik faaliyetleri yapabilme konusunda bireysel yeterlilikleri ve inançları onların öz-yeterlilikleri olarak tanımlanmaktadır. Öz-yeterlik inancı yüksek olan öğrenciler akademik yaşantılarında da başarılı olabilmektedirler. Yapılan bir araştırmada öz-yeterlik ile motivasyon arasında ilişki olduğu, öğrenmeye yönelik yüksek düzeydeki motivasyonun akademik başarıyı arttırdığı ifade edilmektedir (Margolis ve McCabe 2004).Bu araştırma kapsamında elde edilen bulguyla örtüşen bulguya ulaşan Halimoğlu(2019) Öz-Yeterlik İnancı alt boyut puan ortalamasını ikinci sırada, Performans Amacı alt boyut puan ortalamasını da en düşük sırada bulmuştur. Her iki araştırmada performans amacı veya hedefinin düşük çıkması üzerinde durulması gereken bir konudur. İlgili alan yazında, öğrenme motivasyonunun öğrencilerin öğrenme performansını arttırdığını gösteren araştırmalar vardır (Paas vd., 2005; Partovi ve Razavi, 2019).Öğrencilerin fen öğrenimine yönelik performans amaçlarının arttırılması yönünden öğretmenlerinin rehberliğine ihtiyaçları vardır. COVID-19 Pandemi sürecinde uzaktan eğitimle verilen derslerde öğretmenlerin her öğrenciyle ilgilenemedikleri, onları takipte yetersiz kalmış olabilecekleri düşünölmektedir. Bu araştırma ile benzer konuda yapılan bir diğer araştırmada Smith vd., (2021), pandemi sürecinde öğrencilerin performans hedefi yönelimlerinin sabit kalıp artmadığını fakat öğrenmeye yönelik motivasyonlarının arttığını belirlemişlerdir.

Bu araştırma kapsamında cevabı araştırılan sorulardan bir diğeri ortaokul öğrencilerinin Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeği puan ortalamaları ile uzaktan eğitimle verilen derslere katılım süreleri arasındaki ilişkidir. Analiz sonuçlarına göre uzaktan eğitime katılım süresi ile Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeği Öz-Yeterlik alt boyutu arasında, Aktif Öğrenme Stratejileri alt boyutu arasında, Fen Öğrenmenin Değeri alt boyutu arasında, Öğrenme Ortamındaki Özendiricilik alt boyutu arasında ve ölçek toplam puanı arasında pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Uzaktan eğitimle verilen derslere katılım süresi ile Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeğinin diğer alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ortaokul öğrencilerinin fen öğrenimine yönelik motivasyon düzeyleri arttıça uzaktan eğitimle verilen fen derslerine katılımlarının da arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Öğrenmeye yönelik motivasyon, uzaktan eğitimde öğrencilerin derse katılımı ve katıldıkları dersleri tamamlamalarını sağlayan önemli bir faktördür. İlgili alan yazında COVID-19 pandemi süreci öncesinde uzaktan eğitimle verilen derslerde öğrenmeye yönelik motivasyon

eksikliğinin öğrencilerin başarısızlıklarına derslere katılmada isteksizliğe ve memnuniyetsizliğe neden olduğu yönünde bulguya ulaşan araştırmalara rastlanılmıştır (Deimann ve Bastians, 2010; Keller, 2015; Warren, 2014).

Araştırma kapsamında COVID-19 pandemi sürecinde öğrencilerin uzaktan eğitime katılma oranları ile fen dersi başarıları arasındaki ilişki incelenmiştir. Öğrencilerin uzaktan eğitime katılma oranları ile fen dersi başarıları arasında pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Uzaktan eğitime katılma oranı arttıkça fen dersi başarıları artmaktadır. Benzer olarak Meeter (2021), Spitzer ve Musslick (2021) araştırmalarında COVID-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitimle verilen derslere düzenli katılan öğrencilerin akademik başarılarının arttığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Araştırmada son olarak ortaokul öğrencilerinin Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçek Puan ortalamaları ile sınıf seviyesi değişkeni arasındaki ilişki incelenmiştir. Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçek puan ortalamaları ile sınıf düzeyi değişkenleri arasındaki varyans analizi sonuçlarına göre 8. sınıf öğrencilerinin Öz-Yeterlik alt boyutu puan ortalamaları ve Performans Amacı alt boyutu puan ortalamaları 6. ve 7. sınıf öğrencilerinden istatistiksel olarak anlamlı derecede düşük çıkmıştır. Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeğinin diğer alt boyutlarında sınıf seviyesine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark elde edilememiştir. COVID-19 pandemi süreci öncesinde yapılan bir araştırmada benzer bulguya ulaşan Yenice vd., (2012), 6. Sınıf öğrencilerinin fen öğrenimine yönelik motivasyon düzeylerinin 7. ve 8. sınıf öğrencilerinden yüksek olduğunu sınıf seviyesi yükseldikçe motivasyon düzeylerinin azaldığını vurgulamışlardır. İlgili alan yazında pandemi öncesi benzer bulguya ulaşan birçok araştırmaya rastlamak mümkündür. Bu araştırmalarda öğrencilerin sınıf düzeyleri arttıkça öğrenmeye yönelik motivasyon düzeylerinin azaldığı tespit edilmiştir (Altunışık, 2016; Akpınar vd., 2013; Aydın, 2007; Deniz Çeliker vd.,2015; Güvercin vd.,2010; Çavaş 2011; İnel-Ekici vd., 2014; Kaymakçı, 2018; Tseng vd., 2009; Uzun ve Keleş. 2010; Yaman ve Dede, 2007). Buna karşın COVID-19 pandemi sürecinde yaptıkları araştırmalarında Hammerstein vd., (2021), küçük yaştaki öğrencilerin öğrenmeye yönelik motivasyonlarının daha düşük olduğunu belirlemişlerdir.

Bu araştırma kapsamında Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyon Ölçeğinin toplam puan ortalamasının sınıf seviyesine göre bir farklılık göstermediği bulgusuna ulaşılmıştır. Pandemi öncesi yapılan iki araştırmada benzer bulguya ulaşılmış, öğrencilerin fen öğrenimine yönelik motivasyon puan ortalamalarının sınıf düzeyine göre değişmediği belirlenmiştir (Azizoğlu ve Çetin, 2009; Uzun ve Keleş 2010). Bu araştırma kapsamında ulaşılan bulgulara bakıldığında fen öğrenimine yönelik motivasyonun fen öğrenimi için oldukça önemli olduğu görülmektedir. Özellikle öğrenciler açısından zor olarak algılanan fen bilimleri dersi için öğrencilerin fen öğrenimine yönelik motivasyonlarını artırmak, öğrenme performanslarını iyileştirmek amacıyla çalışmalar yapılmalıdır. Bu bağlamda içinde bulunduğumuz COVID-19 pandemisi gibi kriz ortamlarını da düşünerek uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitimlerde öğrencilerin öğrenime yönelik motivasyonlarını arttırıcı etkili öğretim yöntem ve stratejilerinin belirlenmesi ve işe koşulmasına çalışılmalıdır.

COVID-19 pandemi süreci sağlık alanından sonra etkisini en fazla eğitim alanında göstermiştir. Bu süreçte tüm dersler gibi fen bilimleri dersi de uzaktan eğitimle verilmiştir. Ortaokul öğrencilerinin fen öğrenimine yönelik motivasyon düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelendiği bu araştırma bulgularının uzaktan eğitim sürecinde alınacak önlemlere katkı sağlayacağı düşünülmektedir Bu çalışma COVID-19 pandemi sürecinde Konya il ve ilçelerinde sınırlı sayıdaki ortaokulda fen bilimleri dersini alan ortaokul öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulguların detaylı bir karşılaştırılmasının yapılabilmesi için daha fazla sayıda ortaokulda ve daha fazla sayıda öğrenci gruplarıyla benzer araştırmaların yapılması önerilmektedir.

Etik Kurul Onay Bilgileri

Bu çalışma için Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan etik izin alınmıştır.

Kurul adı: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Etik Kurulu Karar Tarihi: 06.10.2021

Karar Sayısı: 159-161

Belge Sayı Numarası: E-95728670-020-35608

KAYNAKÇA

- Arık, S., Karakaya, F., Çimen, O. ve Yılmaz, M. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinde Uygulanan Uzaktan Eğitim Hakkında Ortaöğretim Öğrencilerinin Görüşlerinin Belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(2): 631-659.
- Altunışık, S. (2016). *Ortaokul Öğrencilerinin Fene Yönelik Merak, Motivasyon ve Akademik Başarıları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Bir Yapısal Eşitlik Modellemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Uşak.
- Akpınar, B., Batdı, V. ve Dönder, A. (2013). İlköğretim Öğrencilerinin Fen Bilgisi Öğrenimine Yönelik Motivasyon Düzeylerinin Cinsiyet ve Sınıf Değişkenine Göre Değerlendirilmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 2(1): 15-26.
- Aydın, B. (2007). *Fen Bilgisi Dersinde İçsel ve Dışsal Motivasyonun Önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Azizoğlu, N., ve Çetin, G. (2009). 6 ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Öğrenme Stilleri, Fen Dersine Yönelik Tutumları ve Motivasyonları Arasındaki İlişki. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(1): 171-182.
- Cavas, P.(2011). Factors Affecting the Motivation of Turkish Primary Students for Science Learning. *Science Education International*. 22(1): 31-42.
- Chung, E., Subramaniam, G. and Dass, L.C. (2020). Online Learning Readiness Among University Students in Malaysia Amidst COVID-19. *Asian Journal of University Education*, 16(29): 46-58.
- Clark, A. E., Nong, H., Zhu, H., and Zhu, R. (2020). *Compensating for Academic Loss: Online Learning and Student Performance During the COVID-19 Pandemic*. HAL. Available Online at: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-02901505> (Erişim Tarihi: 19.10.2021).
- Çepni, S. (2014). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*. Celepler Matbaacılık. Trabzon
- Deci E. L. and Ryan R. M., (2008). Self-Determination Theory: A Macrotheory of Human Motivation, Development, and Health. *Can Psychol Can*, 49: 182-185.
- Deimann, M. and Bastiaens, T. (2010). The Role of Volition in Distance Education: an Exploration of its Capacities. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 11(1): 1-16.
- Deniş-Çeliker, H., Tokcan, A. ve Korkubilmez, S. (2015). Fen Öğrenmeye Yönelik Motivasyon Bilimsel Yaratıcılığı Etkiler Mi? *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (30): 167-192.
- Depping, D., Lücken, M., Musekamp, F., and Thonke, F. (2021). Kompetenzstände Hamburger Schüler* Innen vor und Während der Corona-Pandemie [Alternative Pupils' Competence Measurement in Hamburg During the Corona Pandemic], "in *Schule Während der Corona-Pandemie. Neue Ergebnisse und Überblick über ein Dynamisches Forschungsfeld*, eds D. Fickermann and B. Edelste (Münster: Waxmann), 51-79.
- Engzell, P., Frey, A., and Verhagen, M. D. (2021). Learning Loss Due to School Closures during the COVID-19 Pandemic. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(17): 1-9.
- Güzel, H., Oral, İ. (2021). COVID-19 Pandemisinin Ortaokul Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerine ve Fen

- Başarılarına Etkisi. E. Hamarta, C. Arslan, S. Çiftçi ve M. Uslu (Ed.), Akademik Araştırmalar 2021 Cilt 2 içinde (s.233-241). Konya: Çizgi Kitap Evi
- Güzel, H., Özdöl, M. F.ve Oral, İ., (2010). Öğretmen Profillerinin Öğrenci Motivasyonuna Etkisi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24:. 241-253.
- Güvercin, Ö., Tekkaya, C. ve Sungur, S. (2010). Öğrencilerin Fen Öğrenimine Yönelik Motivasyonlarının İncelenmesi: Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39: 233-243.
- Halimoğlu, G. (2019). *Ortaokul Öğrencilerinin Fen Bilimlerine Karşı Merak Motivasyon ve Fen Okuryazarlık Düzeylerine Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Hammerstein S., König C., Dreisörner T. and Frey A. (2021). Effects of COVID-19-Related School Closures on Student Achievement-a Systematic Review. *Front. Psychol.* Doi: 10.3389/fpsyg.2021.746289
- Isen, A. M., and Reeve, J. 2005. The Influence of Positive Affect on Intrinsic and Extrinsic Motivation: Facilitating Enjoyment of Play, Responsible Work Behavior, and Self-Control. *Motivation and Emotion*, 2: 295-323.
- İnel-Ekici, D., Kaya, K. ve Mutlu, O. (2014). Ortaokul Öğrencilerinin Fen Öğrenmeye Yönelik Motivasyonlarının Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi: Uşak İli Örneği. *Mersin University Journal of the Faculty of Education*, 10 (1): 13-26.
- Karadağ, E. ve Yücel, C. (2020). Yeni Tıp Koronavirüs Pandemisi Döneminde Üniversitelerde Uzaktan Eğitim Lisans Öğrencileri Kapsamında Bir Değerlendirme Çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(2): 181 – 192.
- Karakaya, F., Yılmaz, M. ve Avgın, S. S. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Fen Öğrenmeye Yönelik Motivasyonlarının İncelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2): 359-374.
- Kaymakçı, G. (2018). *Ortaokul Bilsen Öğrencilerine Yönelik Fen Eğilimi Özdeğerlendirme Ölçeği'nin Geliştirilmesi ve Bilsen Öğrencilerinin Fen Öğrenmeye Yönelik Motivasyonlarının Belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Keller, J. M. (2015). Integrating Motivation Into ADL. Applying the ARCS-V Motivation Model. Conference Presentation. <http://www.fels.dk/adlforum/index.php/confirmed-speaker-2015> (Erişim Tarihi: 10.10.2021).
- Kim, K. and Frick, T. W. (2011). Changes in Student Motivation during Online Learning. *Journal of Educational Computing Research*, 44(1): 1-23.
- Kuhfeld, M., Tarasawa, B., Johnson, A., Ruzek, E., and Lewis, K. (2020). *Learning during COVID-19: Initial Findings on Students' Reading and Math Achievement and Growth*. NWEA. https://www.ewa.org/sites/main/files/file_attachments/learning_during_covid-19_brief_nwea_nov2020_final.pdf?1606835922 (Erişim Tarihi: 18. 10. 2021).
- Law, K.M.Y., Geng, S. and Li, T.M. (2019), Student Enrolment, Motivation and Learning Performance in Blended Learning Environment: the Mediating Effects of Social, Teaching, and Cognitive Presence, *Computers and Education*, 136: 1-12.
- Maldonado, J. E., and De Witte, K. (2020). *The Effect of School Closures on Standardised Student Test Outcomes*. KU Leuven, Faculty of Economics and Business. Available Online at: <https://lirias.kuleuven.be/retrieve/588087> (Erişim Tarihi: 20. 10.2021).
- Margolis, H., and McCabe, P. (2004). Resolving Struggling Readers' Homework Difficulties: A Social Cognitive Perspective. *Reading Psychology*, 25: 225–260.

- Meeter, M. (2021). Primary School Mathematics during Covid-19: No Evidence of Learning Gaps in Adaptive Practicing Results. Preprint, *PsyArXiv*. doi:10.31234/osf.io/8un6x
- Örücü, E. ve Kanbur, A. (2008). Örgütsel-Yönetmelik Motivasyon Faktörlerinin Çalışanların Performans ve Verimliliğine Etkilerinin İncelemeye Yönelik Ampirik Bir Çalışma: Hizmet Endüstrisi Örneği. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1): 85-97.
- Pınar, M. A. ve Dönel Akgül, G. (2020). The Opinions of Secondary School Students about Giving Science Courses with Distance Education during the Covid- 19 Pandemic. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 10 (2): 461-486.
- Paas, F., Tuovinen, J.E., Van Merriënboer, J.J.G. and Darabi, A.A. (2005), A Motivational Perspective on the Relation Between Mental Effort and Performance: Optimizing Learner Involvement in Instruction., *Educational Technology Research and Development*, 53(3): 25-34.
- Partovi, T. and Razavi, M.R. (2019), The Effect of Game-Based learning on Academic Achievement Motivation of Elementary School Students, *Learning and Motivation*, 68: 1-9.
- Racine, N., Cooke, J.E., Eirich, R., Korczak, D.J., McArthur, B. and Madigan, S. (2020). Child and Adolescent Mental Illness during COVID-19 A Rapid Review. *Psychiatry Res*, 292, 113307.
- Rakes, G.C. and Dunn, K.E. (2010). The Impact of Online Graduate Students' Motivation and Self-Regulation on Academic Procrastination. *Journal of Interactive Online Learning*, 9(1): 78-93.
- Sahu, P. (2020). Closure of Universities due to Coronavirus Disease 2019 (COVID-19): Impact on Education and Mental Health of Students and Academic Staff. *Cureus*, 2019(4): 4-9.
- Schunk, D. H. and Usher, E. L. (2012). Social Cognitive Theory and Motivation. in R. M. Ryan (Ed.), *The Oxford Handbook OF Human Motivation* (pp. 13-27). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Schult, J., Mahler, N., Fauth, B., and Lindner, M. A. (2021). Did Students Learn Less During the COVID-19 Pandemic? Reading and Mathematics Competencies Before and After the First Pandemic Wave. *PsyArXiv*. doi: 10.31234/osf.io/pqqtg
- Smith, J., Guimond, F. A., Bergeron, J., St-Amand, J., Fitzpatrick, C., and Gagnon, M. (2021). Changes in Students' Achievement Motivation in the Context of the COVID-19 Pandemic: a Function of Extraversion/Introversion? *Educ. Sci*, 11(1): 30.
- Spitzer, M., and Musslick, S. (2021). Academic Performance of K-12 Students in an Online-learning Environment for Mathematics Increased During the Shutdown of Schools in Wake of the Covid-19 Pandemic. *Plos One* 16(8): 1-11.
- Suarsı, P. D. K., and Wibawa, M. C. (2021). The Impact of the Covid-19 Pandemic on Student Learning Motivation. *Jurnal Ilmiah Sekolah Dasar*, 5(2): 194-201.
- Sun, H. ve Chen, A. (2010). A Pedagogical Understanding of the Self Determination Theory in Physical Education. *Quest*, 62, 364-384.
- Tandon, R. (2020). COVID-19 and Mental Health: Preserving Humanity, Maintaining Sanity, and Promoting Health. *Asian J. Psychiatry*. 51: 102256.
- Tomasik, M.J., Helbling, L.A., and Moser, U. (2020). Educational Gains of In-Person vs. Distance Learning in Primary and Secondary Schools: A Natural Experiment during the COVID-19 Pandemic School Closures in Switzerland. *Int. J. Psychol.* 56: 566-576.
- Tseng, C.H., Tuan, H.L. and Chin, C.C. (2009). Investigating the Influence of Motivational Factors on Conceptual Change in a Digital Learning Context Using the Dual-Situated Learning Model. *International Journal of Science Education*, 32 (14): 1853-1875.
- Tuan, H. L., Chin, C.C., and Sheh (2005). The Development of a Questionnaire to Measure Students' Motivation towards Science Learning. *International Journal of Science Education*, 27(6): 634-659.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), (2021). COVID-19

- Educational Disruption and Response. Retrieved From: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>. (Erişim Tarihi [25.10.2021])
- Uzun, N. ve Keleş, Ö. (2010). Fen Öğrenmeye Yönelik Motivasyonun Bazı Demografik Özelliklere Göre Değerlendirilmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30 (2): 561-584.
- Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C.S. and Ho, R.C. (2020). Immediate Psychological Responses and Associated Factors during the Initial Stage of the 2019 Cronavirus Disease (Covid-19) Epidemic Among the General Population in China. *Environmental Research and Public Health*, 17(5): 1729.
- Warren, K. (2014). *A sStrength Based Analysis of Motivational Theories that Inform Adult ILarner Success in the Online Learning Environment*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. New York: .State University of New York.
- World Health Organisation (WHO)(2020). *Coronaviru Disease (COVID-19) Dishboard*. <https://Covid19.who.int/>. (Erişim tarihi: 25.10, 2021).
- Yaman, S. ve Dede, Y. (2007). Öğrencilerin Fen Teknoloji ve Matematik Dersine Yönelik Motivasyon Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 52: 615-638.
- Yenice, N., Saydam, G. ve Telli, S. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Fen Öğrenmeye Yönelik Motivasyonlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *KırşehirEğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (2): 231-247.
- Yılmaz, H. ve Huyugüzel-Çavaş, P. (2007). Reliability and Validity Study of the Students' Motivation toward Science Learning (SMTSL) Questionnaire. *Elementary Education Online*, 6(3): 430-440.
- Yılmaz, E., Güner, B., Mutlu, H., Doğanay, G. ve Yılmaz, D. (2020). *Veli Algısına Göre Pandemi Dönemi Uzaktan Eğitim Sürecinin Niteliği*. Konya: Palet Yayınları.
- Zaccoletti, S., Camacho, A., Correia, N., Aguiar, C., Mason, L., Alves, R.A., and Daniel, J.R. (2020). Parents' Perceptions of Student Academic Motivation during the Covid-19 Lockdown: A Cross-Country Comparison. *Frontiers in Psychology*, 11: 592670. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.592670>.

Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yazma Etkinliklerinin İncelenmesi*

Dr. Niymet Bahşı

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9115-5432>

Öğretmen / Milli Eğitim Bakanlığı, Malatya – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 28.09.2021

Kabul: 29.11.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Ortaokul Türkçe Ders Kitabı

Yazma Eğitimi

Yazma Etkinlikleri

Doküman İncelemesi

Süreç Temelli Yazma Eğitimi

Araştırma Makalesi

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52773>

Öz

Ders kitapları ve bu kitaplar içerisinde yer alan etkinlik çalışmaları, öğretmenlerinin derslerinde belirlenen hedeflere ulaşmak amacıyla sıklıkla kullanılan materyaller arasında yer alır. Bu doğrultuda nitel araştırma yaklaşımıyla yürütülen bu çalışmada doküman incelemesi yapılmıştır. Bu çalışmada ortaokul 8. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan yazma etkinlikleri incelenmiş ve bu amaçla çalışmada doküman incelemesi yapılmıştır. Araştırma kapsamına alınan örneklem ölçüt örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Belirlenen kitaptaki yazma etkinlikleri betimsel analiz tekniğiyle analiz edilmiştir. Kitapta yer alan yazma etkinlikleri “kazanım”, “süreç temelli yazma aşamaları” ve “metnin türüne dair bilgilendirmenin yapılmadığı etkinlikler” olmak üzere 3 amaç doğrultusunda incelenmiştir. Ortaokul Türkçe ders kitabındaki etkinlikler bu amaçlar doğrultusunda incelenerek veriler elde edilmiş ve betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin aktarılmasında ise ayrıntılı betimleme yoluna gidilmiş ve veriler örneklerle desteklenerek sunulmuştur. Araştırmanın sonucunda ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinliklerde 5 kazanımına hiç yer verilmediği tespit edilmiştir. Ayrıca kitaptaki etkinlikler süreç temelli yazmanın aşamaları bakımından incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda ise çoğunlukla hazırlık ve düzeltme aşamasına yönelik yönergeleri içeren etkinliklere yer verildiği belirlenmiştir. Taslak aşamasına yönelik 1, yayınlama aşamasına ilişkin yönergelere sahip 3 etkinlik olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan çalışmada 4 etkinlikte metin türüne yönelik bir yönlendirmenin olmadığı ve metin türü seçiminin öğrencinin seçimine veya öğretmenin yönlendirilmesine bırakıldığı saptanmıştır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Bahşı, N. (2021). Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yazma Etkinliklerinin İncelenmesi. *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 15-32.

*Investigation of Writing Activities in the 8th Grade Turkish Textbook of Secondary School**

Dr. Niymet Bahşı

Teacher / Ministry of National Education, Malatya – TURKEY

Article History

Submitted: 28.09.2021

Accepted: 29.11.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Secondary School Turkish Textbook

Writing Education

Writing Activities

Document Review

Process-Based Writing Education

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

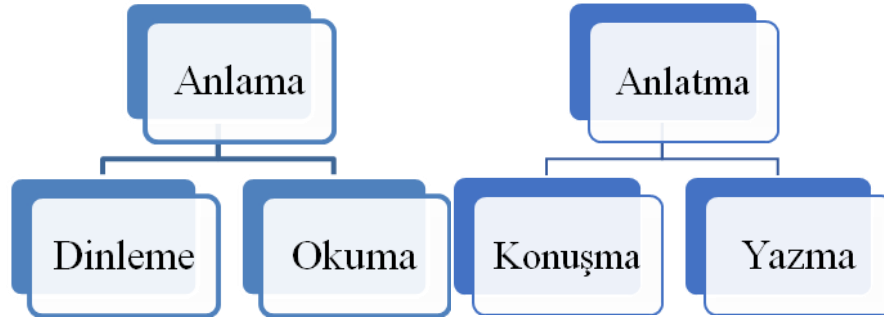
<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52773>

Abstract

Textbooks and the activity studies included in these books are among the materials frequently used by teachers in order to achieve the goals set in their lessons. In this direction, in this study carried out with a qualitative research approach, document analysis was carried out. The writing activities in the designated book were analyzed with the descriptive analysis technique. The writing activities in the book were examined in accordance with 3 purposes: "achievement", "process-based writing stages" and "activities that do not provide information about the type of text". As a result of the research, it was determined that the 5 acquisitions were not included in the activities in the 8th grade Turkish textbook of secondary school. In addition, the activities in the book were examined in terms of the stages of process-based writing. As a result of the research, it was determined that activities containing instructions for the preparation and correction phase were mostly included. It has been determined that there are 1 activities for the draft stage and 3 activities with instructions for the publishing stage. In addition, it was determined in the study that there was no guidance for text type in 4 activities and the choice of text type was left to the student's choice or the teacher's guidance.

GİRİŞ

Türkçe dersinin hedefleri temel dil becerileri olan dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi ve bu becerilerin öğrenciler tarafından günlük hayatta kullanılabilir olmasıdır (MEB, 2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2019) geliştirilmesi gereken dört temel dil becerisi ile birlikte bu dört temel dil becerisi içerisinde yerleştirilmiş olarak verilen dil bilgisi de yer almaktadır. 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda dil bilgisi bağımsız bir alan olarak görülürken 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda dil bilgisi öğretim alanının kaldırılarak dil becerileri arasında harmanlandığı görülmektedir. Alan yazın çalışmaları incelendiğinde dinleme dil becerisi ve okuma dil becerisinin anlama başlığı altında verilirken konuşma dil becerisi ve yazma dil becerisinin anlatma başlığı altında verildiği görülmektedir. Dil becerileri aşağıda şekil 1'deki gibi ayrıştırılabilir:

Şekil 1. Dil Becerileri Sınıflandırması

Anlama, dinlenen bir konuşmanın veya okunan bir metnin içerik açısından doğru algılanmasıdır (Aktaş ve Gündüz, 2004: 57). Anlatma, ise aktarılan içeriğin söz ve yazı ile aktarılmasıdır (Karacaoğlu, Dağ ve Uzun, 2021: 10). Anlama dil becerileri aracılığı ile çevreden bilgileri toplarken anlatma dil becerileri aracılığı ile alınan bilgileri sözlü ya da yazılı olarak ifade etme fırsatı yakalanabilir. Bu kapsamda ele alındığında anlatma dil becerileri daha çok dış çevreye yönelik olmaktadır. Anlatma dil becerisinden biri olan yazmanın, alan yazında birçok tanımı yapılmıştır. Göçer (2014), bireyin duygularını, düşüncelerini, hayal ettiklerini, tasarladıklarını kağıda dökmesi olarak tanımlamaktadır. Göçer yazmanın tanımını üretim süreci olarak nitelendirmektedir. Yangın (2002) ise yazmanın, bireyler arasında iletişim kurma eylemi olduğuna değinerek yazma ve iletişim başlıklarını ele almaktadır. Özdemir (1991) tarafından yapılan tanımda ise, yazmanın bir plan çerçevesinde oluştuğu ve bir dizi etkinliğin bu plan çerçevesinde yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

İnsanlar, duygu, düşünce, istek ve tasarımlarını, hayallerini başkalarına aktarmak, uzaktakilere duyurmak, gelecek nesillere ulaştırmak isterler ve bunun için de yazıya başvururlar (Özbay, 2002: 173). Bu gerekçeler doğrultusunda anlatma dil becerilerinden biri olan yazma becerisinin iyileştirilmesi, bir kuramın, bir fikrin bir sonraki nesle aktarılmasını sağlamak ile birlikte kuşaklar boyunca iletişimi ve etkileşimi sağlamak açısından elzem bir araç olarak görülebilmektedir. Ana dili ile ilgili kazanımların çoğunu bünyesinde bulunduran yazma becerisinin temel amaçları arasında şunları saymak mümkündür:

1. İletişim becerilerini geliştirme,
2. Öğrenme ve anlama becerilerini geliştirme,
3. Zihinsel becerileri geliştirme,

4. Sosyal becerileri geliştirme

5. Zihinsel bağımsızlık becerilerini geliştirme. (Güneş, 2007:162-163).

Belirlenen amaçlar dikkate alındığında yazma becerisi, birden fazla içeriği olan çok boyutlu bir dil becerisi alanıdır. Pritchard ve Honeycutt'a göre (2007: 29) yazılı anlatım hem gelişimsel özellik gösteren bilişsel bir süreç hem de sosyal bir davranıştır. Üstelik yazma becerisinin geliştirilmesindeki ve iyileştirilmesindeki bir diğer amaç, öğrencileri yazmaya karşı güdülenmiş, yazılı anlatım çalışmalarını kendi kendilerine değerlendirebilen ve gerekli düzeltmeleri bağımsız olarak yapabilen bireyler yetiştirmektir (Bryson, 2003: 1). Bu bağlamda öğrencilerin öğretim sürecinde kendilerini yazılı olarak ifade edebilmeleri için yazma becerisi kazandırılmaya çalışılmaktadır. Yazılı anlatım becerisi hem öğretim sürecinde yazılı sınavlarda başarılı olmanın hem de günlük hayatta kendini ifade etmenin anahtarıdır (Karatay, 2011:23).

Yazma becerileri 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndan önce davranışçı bir yaklaşım ile alınmış, öğrencilerin kendilerini ifade etmeleri arka plana itilerek taklit edilerek güzel yazı yazmalarına bakılmıştır. Yapılandırmacı dil yaklaşımı ile birlikte yazma öğretimi farklı bir boyutta ele alınmış, öğrencilere sadece taklit yoluyla güzel yazı yazmak değil aynı zamanda bireylerin bilgiyi zihinde yapılandırdığı, sorguladığı, ilişkilendirip kontrol ederek bir takım işlemler yaptığı bir beceri olarak yenilenmiştir (Karatay, 2011).

Karatay (2011: 28-29), anlatım bakımından iyi ve nitelikli yazıyı oluşturan iki temel ögenin planlama ve değerlendirme olduğunu belirterek, planlı yazma ve değerlendirmeye dayanan yazma sürecini;

1. Hazırlık: Konuyla ilgili beyin fırtınası yapma, öğrencilerin konuyla ilgili neler bildiklerini belirleme, araştırma yapma, gözlem ve deneyimlerden yararlanma, neler söyleyebileceğini belirleme.

2. Yazma Taslağı Oluşturma: Konuyu sınırlama, yazma amacını belirleme, ana maddeleri ve başlıkları düzenleme.

3. Yazma Taslağını Gözden Geçirme/ Düzenleme-Geliştirme: Konuyla ilgili nelere değinildiğini veya değinilmediğini ve konuya nasıl değinildiğini gözden geçirme, düzenleme.

4. Yazıyı Düzenleme: Dil ve anlatım yönünden, yazım ve noktalama açısından düzeltme.

5. Yazıyı Ortaya Koyma-Yayınlama: Yazılı anlatım metninin okurla paylaşılması, şeklinde planlamıştır.

Buradan hareketle, ilgili araştırmanın amacı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ortaokul 8. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan yazma becerisine yönelik oluşturulan etkinliklerin Türkçe Dersi Öğretim Programı (MEB, 2019)'na uygunluğunu incelemektir. Bu doğrultuda aşağıda yer alan alt problemlere yanıt aranmıştır:

- Ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan etkinliklerin kazanımlara göre dağılımları nasıldır?
- Ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki yazma etkinliklerinin "süreç temelli yazma boyutuna" göre incelenmesi sonucu elde edilen bulgular nelerdir?
- Ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki yazma etkinliklerinde yer alan metin türüyle ilişkilendirilemeyen etkinlikler temasına ait bulgular nelerdir?

2. YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma yaklaşımıyla yürütülen bu çalışmada doküman incelemesi yapılmaktadır. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olay ve olgular hakkında veya bilgi içeren yazılı materyallerin analizini içermektedir (Şimşek, 2009). Bu çalışmada araştırılması hedeflenen konu hakkında yazılı ve sözlü materyaller üzerinde detaylı bir araştırma yapılması amaçlanmıştır. Bu

çalışmada da ortaokul 8. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan yazma etkinlikleri incelenmiş ve bu amaçla çalışmada doküman incelemesi yapılmıştır.

Örneklem

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi türlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Araştırma kapsamında yer alan ve 2021-2022 eğitim öğretim yılında kullanılan Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıf Türkçe Ders Kitabı (MEB, 2021) seçilmiştir. Araştırma kapsamında yer alan kitaptaki yazma etkinlikleri araştırmanın amaçları doğrultusunda incelenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler doküman incelemesi yoluyla toplanarak elde edilmiştir. Doküman olarak ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki yazma etkinlikleri betimsel analiz tekniğiyle analiz edilmiştir. Bu analiz türünde temel amaç elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Bu çalışmada betimsel analiz tekniğinin uygulanma amacı ise alan yazında bu amaçla hazırlanmış bir çalışmanın olmamasıdır. Ortaokul Türkçe ders kitabındaki etkinlikler bu amaçlar doğrultusunda incelenerek veriler elde edilmiş ve betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir.

Elde edilen verilerin aktarılmasında ise ayrıntılı betimleme yoluna gidilmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2018: 282) göre "Ayrıntılı betimleme ham verinin ortaya çıkan kavram ve temalara göre yeniden düzenlenmiş bir biçimde okuyucuya yorum katmadan ve verinin doğasını mümkün olduğu ölçüde sadık kalınarak aktarılmasıdır.". Bu doğrultuda bulgular bölümünde elde edilen veriler kitaptan seçilen örnek etkinliklerle desteklenerek sunulmuştur.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada elde edilen verilerin analiz edildikten sonrasında bir alanda uzmanının (Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı öğretim üyesi) birinden yardım alınarak verilerin karşılaştırılması yapılmıştır. Görüş ayrılığı olan temalar gözden geçirilip ortak bir nokta belirlenmiştir. Güvenirlik için Miles ve Huberman'ın (1994) güvenirlik formülü kullanılmış [Güvenirlik=Görüş Birliği/(Görüş Birliği+Görüş Ayrılığı)] ve sonuç olarak araştırmanın güvenirliliği .95 olarak hesaplanmıştır. Güvenirlik sonucunun .70 üstü çıkması araştırmanın güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır (Miles ve Huberman, 1994). Bu doğrultuda araştırmanın güvenilir olduğu ispatlanmıştır.

3. BULGULAR

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan temalar sırasıyla Erdemler, Millî Mücadele ve Atatürk, Bilim ve Teknoloji, Birey ve Toplum, Zaman ve Mekân, Milli Kültürümüz, Doğa ve Evren, Vatandaşlıktır. Çalışmanın amaçları doğrultusunda tespit edilen veriler tema, alt tema, etkinlik numarası ve frekans olarak belirtilmiştir. Örneğin Millî Mücadele ve Atatürk/Bayrağımızın Altında/7 şeklinde ifade edilen gösterim şekli 2. tema Millî Mücadele ve Atatürk'ün Bayrağımızın Altında metninin 7. etkinliğidir. Ayrıca kitapta yer alan tema sonlarındaki değerlendirme çalışmalarında yazma becerisine yönelik etkinlikler yer almadığı için bu bölümler araştırma kapsamına alınmamıştır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2018) yer alan kazanımlar programda verilen şekliyle bulgular kısmında verilmiştir. Programda kazanım numaralandırması örneği T.8.4.3. şeklinde ifade edilen kazanım için Türkçe Dersi 8. sınıf 4. dil becerisi olan yazmanın 3. kazanımı olduğunu belirtmektedir.

Ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinlikler "kazanımlar, süreç temelli yazma ve metin türü" olmak üzere üç amaç doğrultusunda incelenmiş ve bulgulara ulaşılmıştır.

3.1. Ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan etkinliklerin kazanımlara göre dağılımları nasıldır?

Tablo 1: Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazma Etkinliklerinin Kazanımlar Bakımından İncelenmesine Ait Bulgular

Kazanımlar	Tema/ Konu Başlığı/Etkinlik Numarası	f
T.8.4.1.Şiir yazar.	Milli Mücadele ve Atatürk/Bayrağımızın Altında/7 Birey ve Toplum/Kaldırımlar/7 Zaman ve Mekan/Türkiye/7 Doğa ve Evren/Rüzgar/7	4
T.8.4.2.Bilgilendirici metin yazar.	Erdemler/İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine/9 Erdemler/İnsanla Güzel/8 Milli Mücadele ve Atatürk/Kınalı Ali'nin Mektubu/8 Bilim ve Teknoloji/Uzay Giysileri/8 Birey ve Toplum/Dilimiz Kuşatma Altında/7 Milli Kültürümüz/Vatan Sevgisini İçten Duyanlar/9 Doğa ve Evren/Gündüzünü Kaybeden Kuş/8 Vatandaşlık/Yaşamaya Dair/7	8
T.8.4.3.Hikâye edici metin yazar.	Bilim ve Teknoloji/Parktaki Bilim/7 Birey ve Toplum/Karanlığın Rengi Beyaz/5 Doğa ve Evren/Yılkı Atı/9	3
T.8.4.4.Yazma stratejilerini uygular.		-
T.8.4.5. Anlatımı desteklemek için grafik ve tablo kullanır.	Doğa ve Evren/Gündüzünü Kaybeden Kuş/8	1
T.8.4.6. Bir işi işlem basamaklarına göre yazar.		-
T.8.4.7. Yazılarını zenginleştirmek için atasözleri, deyimler ve özdeyişler kullanır.	Erdemler/İnsanla Güzel/8	1
T.8.4.8. Yazılarında mizahi öğeler kullanır.	Milli Kültürümüz/Göç Destanı/7	1
T.8.4.9. Yazılarında anlatım biçimlerini kullanır.		-
T.8.4.10. Yazdıklarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin	Milli Kültürümüz/Kız Kulesi/6	1

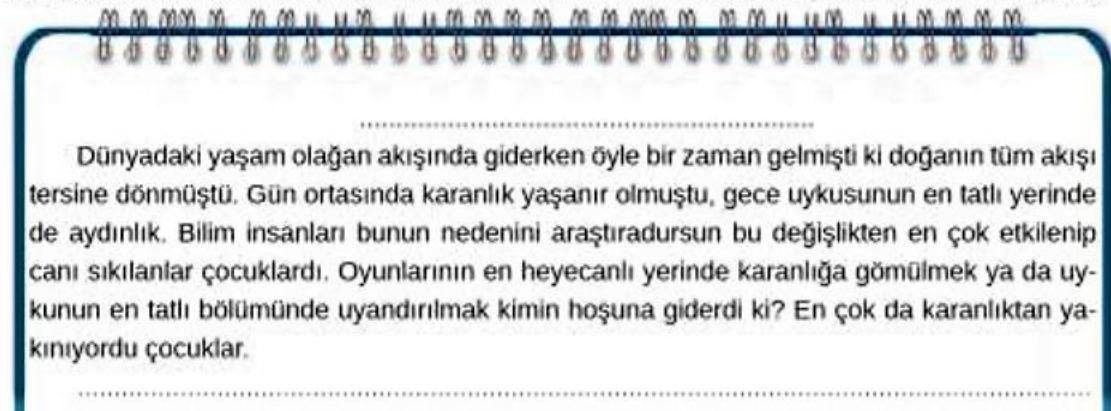
Türkçelerini kullanır.

T.8.4.11. Formları yönergelerine uygun doldurur	Birey ve Toplum/Portakal/6 Birey ve Toplum/Karanlığın Rengi Beyaz/5 Milli Kültürümüz/Bir Fincan Kahve /6 Milli Kültürümüz/Kız Kulesi/9	4
T.8.4.12. Kısa metinler yazar.		-
T.8.4.13. Yazdıklarının içeriğine uygun başlık belirler.	Erdemler/İnsanla Güzel/8 Erdemler/Kaşığı/8 Erdemler/Kedi İle Fare/7 Milli Mücadele ve Atatürk/Bayrağımızın Altında/7 Milli Mücadele ve Atatürk/Kıvalı Ali'nin Mektubu/8 Milli Mücadele ve Atatürk /Atatürk'ü Gördüm/7 Bilim ve Teknoloji/Parktaki Bilim/7 Bilim ve Teknoloji/Uzay Giysileri/8 Birey ve Toplum/Kaldırımlar/7 Birey ve Toplum/Karanlığın Rengi Beyaz/5 Zaman ve Mekan/Türkiye/7 Zaman ve Mekan/Peri Bacaları/5 Milli Kültürümüz/Göç Destanı/7 Doğa ve Evren/Yılkı Atı/9 Doğa ve Evren/Rüzgar/7 Vatandaşlık/Yaşamaya Dair/7	16
T.8.4.14. Araştırmalarının sonuçlarını yazılı olarak sunar.	Doğa ve Evren/Gündüzünü Kaybeden Kuş/8 Vatandaşlık/Kalbim Rumeli'de Kaldı/8	2
T.8.4.15. Yazılarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır.		-
T.8.4.16. Yazdıklarını düzenler.	Erdemler/Kaşığı/9 Erdemler/İnsanla Güzel/8	2
T.8.4.17. Yazdıklarını paylaşır.	Erdemler/Kaşığı/9 Milli Mücadele ve Atatürk/Bayrağımızın Altında/7 Birey ve Toplum/Kaldırımlar/7 Zaman ve Mekan/Türkiye/7 Doğa ve Evren/Rüzgar/7	5
T.8.4.18. Cümlelerin öğelerini ayırt eder.	Bilim ve Teknoloji/Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar/10 Bilim ve Teknoloji/Simit ve Peynir'le Bilim İnsanı Öyküleri/8 Bilim ve Teknoloji/Parktaki Bilim/8 Bilim ve Teknoloji/Uzay Giysileri/7	

	Birey ve Toplum/Kaldırımlar/7 Birey ve Toplum/Karanlığın Rengi Beyaz/6 Birey ve Toplum/Portakal/7 Birey ve Toplum/Dilimiz Kuşatma Altında/7 Birey ve Toplum/Karanlığın Rengi Beyaz/5 Zaman ve Mekan/Eşref Saat/6 Zaman ve Mekan/Peri Bacaları/7 Milli Kültürümüz/Vatan Sevgisini İçten Duyanlar/10 Milli Kültürümüz/Bir Fincan Kahve /6 Doğa ve Evren/Yılkı Atı/9	14
T.8.4.19. Cümle türlerini tanıtır.	Milli Kültürümüz/Vatan Sevgisini İçten Duyanlar/9 Milli Kültürümüz/ Bir Fincan Kahve/6 Milli Kültürümüz/Kız Kulesi/10 Doğa ve Evren/Yılkı Atı/9 Doğa ve Evren/Rüzgar/8	5
T.8.4.20. Fiillerin çatı özelliklerinin anlamaya olan katkısını kavrar.	Zaman ve Mekan/Türkiye/6 Zaman ve Mekan/Peri Bacaları/7 Zaman ve Mekan/Robinson Cruose/7 Milli Kültürümüz/Göç Destanı/9	4

Tablo 1’de görüldüğü gibi ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki etkinlikler Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda (2018) yer alan 20 kazanıma göre değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda en fazla etkinliğin yer aldığı “T.8.4.13. Yazdıklarının içeriğine uygun başlık belirler.” kazanım (f=16) olmuştur. Bu kazanıma ait örnek etkinlik şu şekilde verilebilir:

a) Aşağıda serim bölümü verilen hikâyeyi tamamlayınız. Hikâyenize uygun bir başlık koyunuz.

Resim 1. “Bilim ve Teknoloji/Parktaki Bilim/7.Etkinlik Örneği” MEB (2021:102)

Örnekte görüldüğü gibi Bilim ve Teknoloji temasının “Parktaki Bilim” metninin 7. Etkinliğinde öğrencilere serim bölümü verilen bir hikâyeyi tamamlatarak hikâyeye uygun bir başlık belirlemeleri istenmiştir.13. kazanımın yer aldığı etkinliklere bakıldığında öğrencilerin bilgilendirici, hikâye veya şiir türünde metinler yazdırarak yazdıkları metne uygun olarak başlık belirlemeleri istenmiştir.

“T.8.4.18. Cümlenin öğelerini ayırt eder.” Kazanımı ise 14 etkinlikte kitapta en çok yer alan

ikinci kazanım olmuştur. Bu kazanıma ait örnek etkinliğe şu örnek verilebilir:

Aşağıdaki cümlelerin ögelerini bularak karşılarındaki öge dizilişleriyle eşleştiriniz.

☒ D	Hepimizin katkısıyla / dilimiz / giderek / yozlaştırılıyor.	Özne / Yer T. / Zarf T. / Yüklem	A
☐	Harfleri İngilizce telaffuzuyla dillendirdik.	Özne / Zarf T. / Yüklem	B
☐	Türkçe sözcükler İngilizce eklerle zenginleştiriliyor.	Belirtili Nesne / Zarf T. / Yüklem	C
☐	Konuştuğumuz, yazdığımız Türkçemizi sevmiyoruz.	Zarf T. / Özne / Zarf T. / Yüklem	D
☐	Diziler bu konuda âdeta yarışıyorlar.	Özne / Zarf T. / Yer T. / Yüklem	E
☐	Türk dili; giderek benliğinden, özünden uzaklaşıyor.	Belirtili Nesne / Yüklem	F
☐	Kişi mesleğini sevmese hayatta başarılı olamaz.	Özne / Zarf T. / Yer T. / Yüklem	G
		Özne / Belirtisiz Nesne / Yüklem	H

23

Resim 2: “Birey ve Toplum/Dilimiz Kuşatma Altında/7. Etkinlik Örneği” MEB (2021,136)

Örnekte görüldüğü gibi Birey ve Toplum temasının “Dilimiz Kuşatma Altında” metninin 7. Etkinliğinde öğrencilere cümlenin ögelerini ayırt etmesi istenmiştir. Bu kazanım kapsamında öğrencilerin cümlenin temel ve yardımcı ögelerini ayırt etmesi istenmiştir.

“T.8.4.2.Bilgilendirici metin yazar.” kazanımı 8 etkinlikle kitapta en çok yer alan üçüncü kazanım olmuştur. Bu kazanıma ait örnek etkinliğe şu verilebilir:

Aşağıdaki dördlükten hareketle bilgilendirici bir metin yazınız.

(...)

Sımsıcak dostluklar sevgiler varken
Savaşlar kinler öfkeler neden
Bırakıp gideceğiz bir gün
Dünya bu kadar güzelken

• Yazınıza uygun bir başlık koyunuz. Giriş, gelişme, sonuç bölümlerini dikkate alınız.
• Yazınızı atasözü ve özdeyişlerle zenginleştiriniz.
• Yazdıklarınızı yazım ve noktalama kuralları yönünden gözden geçiriniz.

Resim 3: “Erdemler/ İnsanla Güzel/8. Etkinlik Örneği” MEB (2021/33).

Bu örnekte Erdemler temasının “İnsanla Güzel” metninin 8. Etkinliğinde öğrencilerden bilgilendirici metin yazması istenmiştir. Bu etkinlik kapsamında “T.8.4.7. Yazılarını zenginleştirmek için atasözleri, deyimler ve özdeyişler kullanır.”, “T.8.4.13. Yazdıklarının içeriğine uygun başlık belirler.”, “T.8.4.16. Yazdıklarını düzenler.” bu kazanımlara da yer vererek öğrencilerin yazma becerilerinin gelişimi hedeflenmiştir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer alan fakat incelenen 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer almayan kazanımlar sırasıyla şunlardır:

- T.8.4.4. Yazma stratejilerini uygular.
- T.8.4.6. Bir işi işlem basamaklarına göre yazar.
- T.8.4.9. Yazılarında anlatım biçimlerini kullanır.
- T.8.4.12. Kısa metinler yazar.
- T.8.4.15. Yazılarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer alan fakat incelenen 8. sınıf Türkçe ders kitabında sadece bir etkinlikte (f=1) yer alan kazanımlarsa şunlardır:

- T.8.4.5. Anlatımı desteklemek için grafik ve tablo kullanır.
- T.8.4.7. Yazılarını zenginleştirmek için atasözleri, deyimler ve özdeyişler kullanır.
- T.8.4.8. Yazılarında mizahi öğeler kullanır.
- T.8.4.10. Yazdıklarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır.

Bu sonuçlar doğrultusunda Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer alan 20 kazanımdan 5 tanesine hiç yer verilmediği, 4 tanesine ise sadece 1 etkinlikte yer verildiği tespit edilmiştir.

İncelenen MEB Türkçe Ders Kitabındaki etkinlikler Türkçe Dersi Öğretim Programı’na göre incelenirken kazanımlarla ilişkilendirilemeyen etkinlik aşağıda gösterilmiştir:

Aşağıdaki görseli yorumlayarak görselle ilgili görüşlerinizi bir paragraf şeklinde yazınız.

Resim 4: “Bilim ve Teknoloji/Gündelik Hayatımızda E- Hastalıklar/9. Etkinlik Örneği” MEB (2021:86)

Resim 4’te yer alan etkinlik öğrencilerin görseli yorumlayarak düşüncelerini yazılı bir şekilde

ifade etmeleri istenmiştir. Fakat bu yönergeye uygun eşleşecek bir kazanım Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer almamaktadır.

3.2. Ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan etkinlikler süreç temelli yazma boyutunda nasıl bir dağılım göstermektedir?

Süreç temelli yazma eğitimi hazırlık, taslak oluşturma, gözden geçirme, düzeltme ve yayınlama aşamalarını içermektedir. Bu aşamalar dikkate alınarak etkinlikler incelenmiş ve veriler elde edilmiştir:

Tablo 2: Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazma Etkinliklerinin “Süreç Temelli Yazma Boyutuna” Göre İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Alt Temalar	Tema/ Konu Başlığı/Etkinlik Numarası	F
Hazırlık Aşaması	Erdemler/İyimselik ve Kötümselik Üzerine/9	12
	Erdemler/Kedi ile Fare/7	
	Millî Mücadele ve Atatürk/Kıvalı Ali'nin Mektubu/8	
	Zaman ve Mekân/Türkiye/7	
	Milli Kültürümüz/Bir Fincan Kahve/7	
	Milli Kültürümüz/Kız Kulesi/9	
	Doğa ve Evren/Rüzgâr/7	
	Doğa ve Evren/Gündüzünü Kaybeden Kuş/8	
	Doğa ve Evren/Hava Kirliliği/8	
	Vatandaşlık/Haritada Bir Nokta/9	
Taslak Oluşturma	Vatandaşlık/Yaşamaya Dair/7	1
	Vatandaşlık/Zeytinyağı Üretimi/7	
Düzeltilme Aşaması	Erdemler/İyimselik ve Kötümselik Üzerine/9	6
	Erdemler/Kaşığı/9	
	Erdemler/İnsanla Güzel/8	
	Bilim ve Teknoloji/Parktaki Bilim/7	
	Birey ve Toplum/Portakal/6	
Yayınlama Aşaması	Birey ve Toplum/Karanlığın Rengi Beyaz/5	3
	Erdemler/Kaşığı/9	
	Millî Mücadele ve Atatürk/Bayrağımızın Altında/7	
	Doğa ve Evren/Rüzgâr/7	

Tablo 2'de gösterildiği gibi süreç temelli yazma sürecinin hazırlık aşamasına ilişkin 12, taslak aşamasına ilişkin 1, düzeltme aşamasına ilişkin 6, yayınlama aşamasına ilişkin 3 etkinliğin yer aldığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda ortaokul Türkçe 8. sınıf ders kitabındaki etkinliklerinin süreç temelli yazma aşamalarını dikkate almadan oluşturulduğu görülmektedir.

Süreç temelli yazmanın “Hazırlık Aşaması” alt temasına ilişkin şu etkinlik örnek olarak verilebilir:

b) Broşürden ve derse hazırlık bölümünde yaptığınız araştırmadan faydalanarak "Çanakkale Savaşı'nın tarihimizdeki önemi" ile ilgili bilgilendirici bir metin yazınız. Yazınıza uygun bir başlık koyunuz.

Resim 5: Millî Mücadele ve Atatürk/Kınalı Ali'nin Mektubu/8 Etkinlik Örneği" MEB (2021:67)

Resim 5'te yer alan Millî Mücadele ve Atatürk teması "Kınalı Ali'nin Mektubu" metni 8. etkinliğinde öğrencilerden Çanakkale Savaşı'nın önemi hakkında bir yazı yazmaları istenmiştir. Hazırlık aşamasında öğrencilerden etkinliğin a kısmında yer alan broşürü incelemesi ve konuyla ilgili araştırma yapması istenmiştir. Ancak sadece öğrencilerden konuyla ilgili araştırma yapması bu aşamada yapılması gerekenleri kapsamamaktadır. Bu aşamada öğrencilerin metinde kullanacağı anlatım tarzını ve yazısını paylaşacağı hedef kitlesini de belirlemelidir.

Süreç temelli yazmanın "Taslak Oluşturma" alt temasına ilişkin şu etkinlik örnek olarak verilebilir:

Sevgi sözcüğünün size çağrıştırdığı kavramları yazınız. Bu kavramlardan birini seçerek bilgilendirici bir metin yazınız. Aşağıdaki yazı taslağını doldurup yazınıza uygun bir başlık koymayı unutmayınız.

Resim 6: Erdemler/İyimsenlik ve Kötümsenlik Üzerine/9 Etkinlik Örneği" MEB (2021:19)

Taslak Oluşturma aşamasına örnek olarak alınan bu etkinlikte ise öğrenciden yazının konusunu, ana

fikrini belirlemeleri ve yazılarını giriş, gelişme ve sonuç bölümlerini ele alarak bir metin oluşturmaları istenmiştir. Taslak oluşturma süreci öğrencinin sadece ele alacağı konuyu belirlemesini değil aynı zamanda konuyu nasıl ele alacağını, metnin türünü ve metni sunacak hedef kitleyi de belirleme süreçlerini de içermektedir. Dolayısıyla bu etkinlikte bu aşamanın alt boyutlarına inilmemiştir.

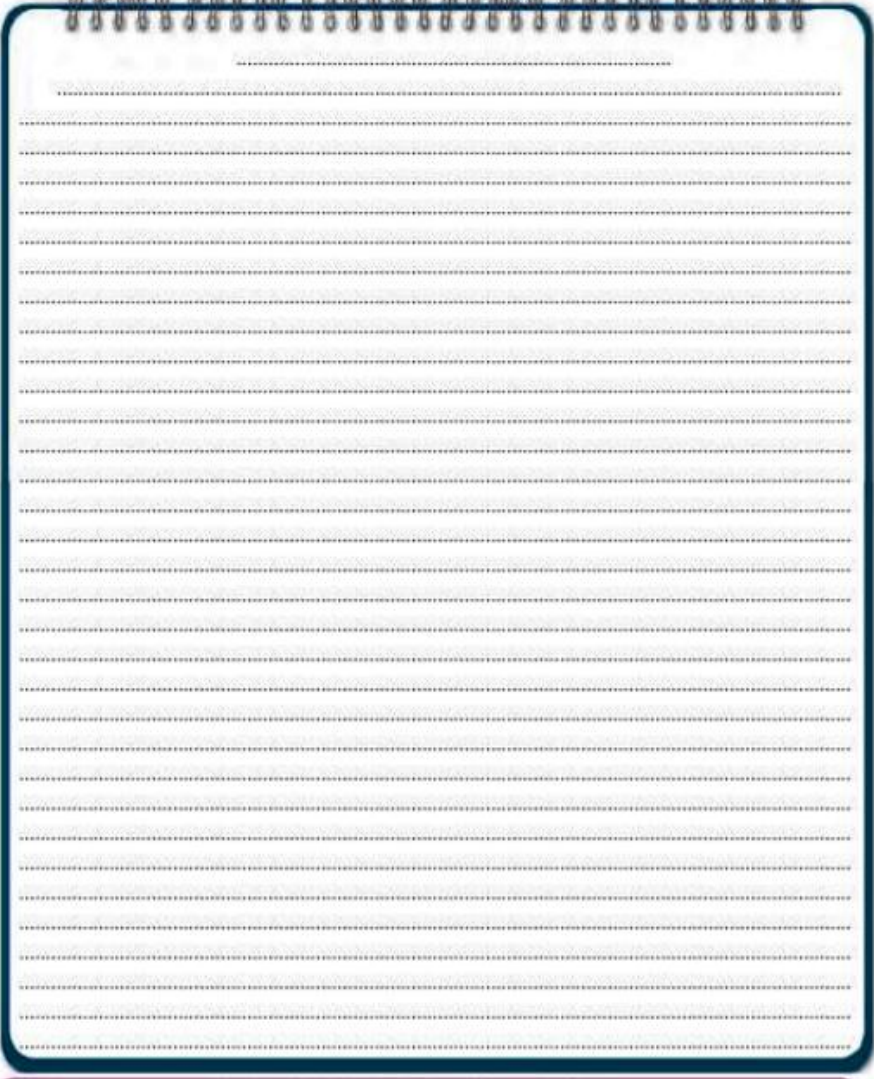

Süreç temelli yazmanın "Düzeltilme Aşaması" alt temasına ilişkin şu etkinlik örnek olarak verilebilir:

8.

ETKİNLİK

"Kaşağı" metninin ana fikrinden yola çıkarak bir hikâye yazınız. Hikâyenize uygun bir başlık koyunuz.

! Yazdıklarınızı yazım ve noktalama kuralları yönünden gözden geçirin.
Yazdıklarınızdan öğretmeninizin uygun gördüklerini sınıf ve okul panosunda paylaşınız.

Resim 7'de Erdemler teması "Kaşağı" metni 8. etkinliğinde öğrencilerden bir yazı yazmaları istenmektedir. Öğrencilerin bu yazıyı bitirdikten sonra metni gözden geçirmeleri ve yaptıkları yazım ya da noktalama yanlışlarını düzeltmeleri istenmiştir.

Süreç temelli yazma boyutunun düzeltme aşamasında öğrencilerin yazdıkları metni birden fazla okuyarak kendi hatalarını görmeleri ve hatalarını düzeltmeleri amaçlanmaktadır. Bu aşamada sadece imla ve noktalama yanlışlar değil, cümlelerin ve paragrafların birbirleriyle anlam bakımından da bir bütünlük içinde olmasına dikkat edilmesi gerekir. Kitapta yer alan etkinliklerin bunlara yönelik bir yönergesinin olmadığı tespit edilmiştir.

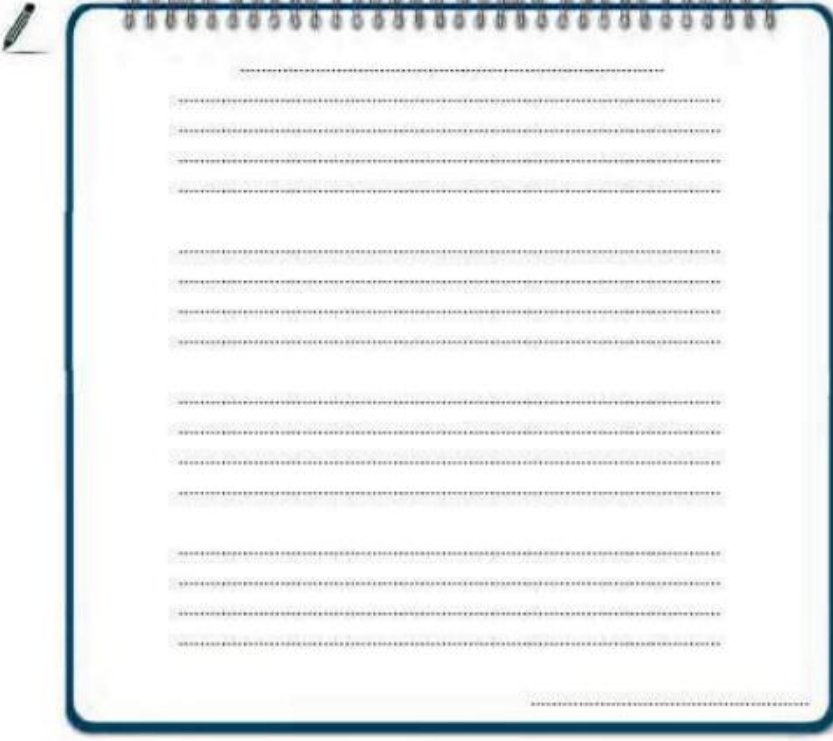
Süreç temelli yazmanın "Yayınlama" alt temasına ilişkin şu etkinlik örnek olarak verilebilir:

7. ETKİNLİK

Aşağıdaki temalardan istediğinizi seçerek bir şiir yazınız. Şiirinize uygun bir başlık koyunuz.

Bayrak Özgürlük Millî Mücadele Cesaret

Fedakârlık Vatanseverlik Gazilik Şehitlik

! Beğenilen şiirleri sınıf ve okul panosunda sergileyiniz.

Resim 8: Millî Mücadele ve Atatürk/Bayrağımızın Altında/7 Etkinlik Örneği" MEB (2021:51)

Resim 8’de Millî Mücadele ve Atatürk teması Bayrağımızın Altında metni 7. etkinliğinde öğrencilerden bir şiir yazmaları istenmiştir. Şiir yazıldıktan sonra gerekli düzenlemeler yapılarak panoda sergilenmesi istenmiştir. Öğrencilerin yazdıkları metinleri sınıf ortamında paylaşması öğrenciyi güdüleyerek yazma becerisinin gelişimine katkı sağlayacaktır.

3.3. Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazma Etkinliklerinde Yer Alan Metin Türüyle İlişkilendirilemeyen Etkinlikler Temasına Ait Bulgular

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda metin türüyle ilgili “T.8.4.1. Şiir yazar., T.8.4.2.Hikâye yazar., T.8.4.3.Bilgilendirici metin yazar.” yer alan kazanımlardır. Bu kapsamda ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan etkinlikler incelenerek şu bulgulara ulaşılmıştır:

Tablo 3: Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazma Etkinliklerinde Yer Alan Metin Türüyle İlişkilendirilemeyen Etkinlikler Temasına Ait Bulgular

Temalar	Tema/ Konu Başlığı/Etkinlik Numarası	f
Metin Türüyle İlişkilendirilemeyen Etkinlikler	Bilim ve Teknoloji/Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar/9 Birey ve Toplum/Portakal/6 Vatandaşlık/Haritada Bir Nokta/9	3

Tablo 3’te “Metin Türüyle İlişkilendirilemeyen Etkinlikler” temasına ilişkin verilen etkinlik numaralarından şu örnekler verilebilir:

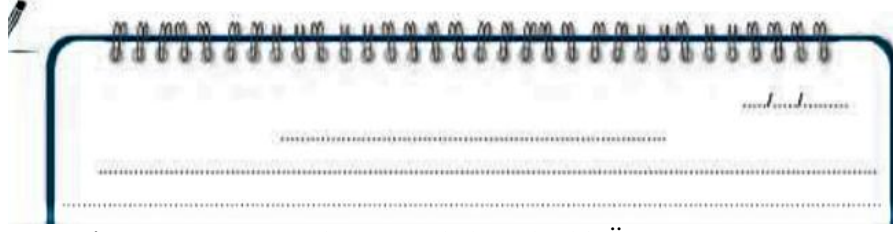
Metin türüyle ilişkilendirilemeyen etkinliklere şunlar örnek olarak verilebilir:

Aşağıdaki görseli yorumlayarak görselle ilgili görüşlerinizi bir paragraf şeklinde yazınız.

Resim 9: Bilim ve Teknoloji/Gündelik Hayatımızda E- Hastalıklar/9 Etkinlik Örneği” MEB (2021:86)

a) Günlük yaşamınızda edindiğiniz izlenimleri, bu izlenimlerin yarattığı duygu ve düşüncelerinizi anlatan bir yazı yazınız.

Resim 10: Birey ve Toplum/Portakal/6 Etkinlik Örneği" MEB (2021:128)

b) Dünya Etik Haftası ile ilgili bir kompozisyon yarışmasına katılacağını düşünün. Afişten yola çıkarak bir yazı yazınız.

Resim 11: Vatandaşlık/Haritada Bir Nokta/9 Etkinlik Örneği" MEB (2021:261)

Resim 9'da "Bilim ve Teknoloji" teması "Günlük Hayatımızda E- Hastalıklar" metni 9. etkinlik, Resim 10'da "Birey ve Toplum" teması "Portakal" metni 6. Etkinlik ve Resim 11'de "Vatandaşlık" teması "Haritada Bir Nokta" metni 9. Etkinliğinde görüldüğü gibi öğrencilerden bir yazı yazmaları istenmiştir. Fakat bu aşamada öğrencilerin hangi metin türünde yazı yazmaları noktasında bir bilgi verilmemiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Eğitim öğretim sürecinde öğretmene dersi işlemede yardımcı olan kaynaklardan biri ders kitaplarıdır. Özbay (2003) tarafından yapılan çalışmada, öğretmenlerin ders içerisinde ders kitaplarını temel materyal olarak kullanma oranlarının %94,44 olduğu tespit edilmiştir. Demir (2013) yaptığı çalışmada, ders kitaplarının öğrencilere bilgiyi kapsamlı bir şekilde sunduğunu belirtirken Çeçen ve Çiftçi' ye göre (2007) Türkçe ders kitapları, Türkçe dersinin ana malzemesini oluşturan dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma dil becerilerinin öğrencilere edindirilmesi noktasında önemli bir görev üstlenmektedir. Yine Atalay'a (2015) göre, Türkçe derslerinde öğrencilere kazandırılmaya çalışılan dört temel dil becerileri her temada yer alan metinler ve bu metinlerin altında yer alan etkinlik çalışmaları kapsamında yapılmaktadır. Araştırmalara konu edinilen bu çalışmalar göstermektedir ki Türkçe ders kitapları ve bu kitaplar içerisindeki metinler ile birlikte etkinlik çalışmaları, Türkçe öğretmenlerinin derslerinde belirlenen hedeflere ulaşmak amacıyla sık sık kullandıkları materyallerdir. 2018 Türkçe dersi öğretim programı'nda yazma becerisi alanında kazandırılması hedeflenen kazanımlar, iyi bir yazı oluşturabilmek için yapılması gerekenler belli bir plan dahilinde verilmektedir (MEB, 2018). Türkçe dersi öğretim programı' na göre (2018) 16 adet 5.sınıf yazma kazanımı, 14 adet 6. Sınıf yazma kazanımı, 17 adet 7. Sınıf yazma kazanımı ve 20 adet 8. Sınıf yazma kazanımı yer almaktadır. Bu çalışmada ortaokul Türkçe 8. Sınıf ders kitabındaki yazma etkinlikleri "kazanım" "süreç temelli yazma aşamaları" ve "metnin türüne dair bilgilendirmenin yapılmadığı etkinlikler" olmak üzere 3 amaç doğrultusunda incelenmiştir. Türkçe ders kitabındaki yazma etkinlikleri

yazma kazanımları doğrultusunda incelendiğinde en çok “T.8.4.13. Yazdıklarının içeriğine uygun başlık belirler.” kazanımına yer verildiği tespit edilmiştir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda bulunan 8. sınıf düzeyindeki 20 kazanımdan “T.8.4.4. Yazma stratejilerini uygular.” “T.8.4.6. Bir işi işlem basamaklarına göre yazar.”, “T.8.4.9. Yazılarında anlatım biçimlerini kullanır.”, “T.8.4.12. Kısa metinler yazar.” ve “T.8.4.15. Yazılarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır.” 5 kazanımın etkinliklerde yer almadığı; “T.8.4.5. Anlatımı desteklemek için grafik ve tablo kullanır.”, “T.8.4.7. Yazılarını zenginleştirmek için atasözleri, deyimler ve özdeyişler kullanır.”, “T.8.4.8. Yazılarında mizahi öğeler kullanır.”, “T.8.4.10. Yazdıklarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır.” etkinliklerine ise sadece 1 etkinlikte yer verildiği tespit edilmiştir.

Ortaokul Türkçe 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinliklerin süreç temelli yazmanın aşamaları bakımından incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda ise çoğunlukla hazırlık ve düzeltme aşamasına yönelik yönergeleri içeren etkinliklere yer verildiği belirlenmiştir. Taslak aşamasına yönelik 1, yayınlama aşamasına ilişkin yönergelere sahip 3 etkinlik tespit edilmiştir. Etkinlikler incelenirken öğrencilerin oluşturdukları metinlerde giriş, gelişme ve sonuç bölümlerine yer vermesi gerektiğini belirten bazı etkinlikler tespit edilmiştir. Ancak bu etkinliklerin yazma sırasında öğrencilerin sürece yönlendirmesi konusunda eksik kalmaktadır.

Ayrıca yapılan çalışmada 4 etkinlikte metin türüne yönelik bir yönlendirmenin olmadığı da tespit edilmiştir. Bu doğrultuda metin türü seçimi öğrencinin seçimine veya öğretmenin yönlendirilmesine bırakılmıştır.

Alan yazında Türkçe ders kitaplarında yer alan etkinliklerin yetersizliğini tespit eden çalışmalar yer almaktadır. (İşcan, 2004; Yılmaz, 2005; Duran, 2006; Kayabekir, 2010; Ayhan, 2010; Batur, 2010; Kırbas, Orhan ve Topal, 2012; Akın, 2015; Mazlum ve Mazlum, 2016; İşcan ve Cımbız, 2018; Karacaoğlu, Dağ ve Uzun, 2021). Yapılan tüm bu çalışmalara bakıldığında temel dil becerilerinin öğrencilere kazandırılması için kullanılan temel kaynak olan ders kitaplarının incelenmesi ve gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir.

Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu öneriler getirilebilir:

- Kitapların hazırlanma sürecinde etkinlikler Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda kazanımlar göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır.
- Bu kapsamda farklı yayınevlerine ait kitaplardaki yazma etkinlikleri incelenerek analizi yapılmalıdır.
- Öğretmenlere yazma becerisinin gelişimini destekleyecek nitelikte etkinlik kitapları hazırlanmalıdır.
- EBA’ da yazma becerisine yönelik zengin içerikli ders materyalleri yer almalıdır.

KAYNAKÇA

- Akın, E. (2015). Türkçe Çalışma Kitaplarındaki (6, 7 ve 8. Sınıflar) Dil Bilgisi Etkinliklerinin Çeşitli Açılardan Değerlendirilmesi. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (15), 19-34.
- Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2004). Yazılı ve Sözlü Anlatım-Kompozisyon Sanatı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ayhan, Y. (2010). İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Resimlemelerinin Biçim ve İçerik Açısından 11 Yaş Grubuna Uygunluğu ve Aynı Yaş Grubu Öğrencilerin Yaptığı Resimlemelerle Karşılaştırılması, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Batur, Z. (2010). Anadili Öğretiminde Gösterge Bilimin Yeri: Ana Dili Ders Kitaplarındaki Sözel Metinlerle Gösterge Metinleri Bütünselliğinin Analizi. *Turkish Studies*, 5 (4), 174-200.
- Bryson, F. K. (2003). An Examination Of Two Methods Of Delivering Writing Instruction To Fourth Grade Students. Texas Woman’s University.
- Çerçi, A. (2016). 6. sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabının etkinliği oluşturan unsurlar bakımından

- değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 1984-1998.
- Çevik, A. ve Güneş, F. (2017). Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(2), 272-286.
- Çeçen, M.A. ve Çiftçi, Ö. (2007). İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Tür ve Tema Açısından İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 173, 39-49.
- Çiçek, M. ve Alcellat, N. (2014). İlköğretim Türkçe dersi kitaplarındaki Türkçe yanlışları ve eksiklikler üzerine bir inceleme. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(4), 120-134.
- Demir, M. (2013). İlköğretim IV. Sınıflar Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Okunabilirlik Açısından Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 43(197), 80-94.
- Demir A. T. (2015). Yazma Becerisi Açısından Örnek Bir Kitap İncelemesi. *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (54), 727-777.
- Duran, S. (2006). Türkçe Derslerinde Resimlerin Kullanımı ve Öğrencilerin Metinleri Anlamalarına Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Göçer, A. (2014). Yazma Eğitimi. Ankara: Pegem Akademi.
- Güneş, F. (2007). Dil Öğretim Yaklaşımları ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 123-148.
- İşcan, A. (2004). İlköğretim İkinci Kademe Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Öğrencilere Estetik Zevk Kazandırmadaki Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- İşcan, A. ve Cımbız, A. T. (2018). Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Resimlerin Metinlerle Uyum Düzeyinin İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 250- 272.
- Karacaoğlu, M.Ö., Dağ, M. ve Uzun, O. (2021). Türkçe Ders Kitaplarındaki Yazma Etkinliklerinin İncelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 96-126.
- Karatay, H. (2011). Süreç Temelli Yazma Modelleri: Planlı Yazma ve Değerlendirme. *Yazma Eğitimi*, 2, 21-43.
- Kayabekir, T. (2010). İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Tasarımında Yer Alan İllüstrasyonların (Resimlemelerin) Metne Uygunluk Açısından Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Kırbaş, T., Orhan, S. ve Topal, Y. (2012) İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarındaki Görsel Ögelere Öğretmen Görüşlerinden Hareketle Eleştirel Bir Bakış. *Turkish Studies* 7(4), 2225- 2235.
- Mazlum, Ö. ve Mazlum, F.S. (2016) İlköğretim 4. Sınıf Ders Kitaplarının Görsel Tasarımına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Sanat Eğitimi Dergisi*, 4 (1).1-18.
- MEB (2006). Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Özbay, M. (2002). Yazılı Anlatım Becerisinin Geliştirilmesi. Ankara: Can Reklamevi Basın Yayın.
- Özbay, M. (2003). Türkçe Öğretiminde Hedef-Araç İlişkisinin Ders Kitabı Örneğinde Değerlendirilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (13), 59.
- Özdemir, E. (1991). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Pritchard, R. J. and Honeycutt, R. L. (2007). Best Practices in Implementing A Process Approach To Teaching Writing. *Best practices in writing instruction*, 28-49.
- Yangın, B. (2002). Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi. Ankara: Dersal Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2005). İlköğretim Okulları İlk Kademedeki Okutulan Ders Kitaplarının Resimlemeleri Yönünden Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Sosyal Bilgiler Öğretimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmalarda Alternatif Yöntem ve Tekniklere İlişkin Bir İçerik Analizi*

Arş. Gör. Muhammed Kürşat Öksüzoğlu

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4850-8263>

Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Elazığ – TÜRKİYE

Doç. Dr. Yaşar Çelikkol

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0857-8176>

Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Elazığ – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 12.10.2021

Kabul: 27.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Sosyal Bilgiler Öğretimi

Alternatif Yöntem ve
Teknikler

Lisansüstü

Tez

İçerik Analizi

Araştırma Makalesi

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.48860>

Öz

Bu çalışmada, Türkiye’de 2000-2019 yılları arasında Sosyal Bilgiler Öğretimi alanındaki lisansüstü çalışmalara konu olan alternatif yöntem ve teknikleri çeşitli değişkenler açısından incelemek amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup araştırma verileri, doküman incelemesi ile elde edilmiştir. Araştırma kapsamında, Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi’nde yapılan tarama ile Sosyal Bilgiler Öğretimi alternatif yöntem ve teknikler konulu olan ve erişime izinli 284 lisansüstü tez incelenmiştir. Elde edilen veriler, içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Araştırma kapsamındaki lisansüstü tezler; yöntem ve tekniklerine, yıllarına, lisansüstü düzeylerine, üniversite ve enstitülerine, araştırma yöntemlerine, araştırma desenlerine, veri toplama araçlarına, örneklem gruplarına ve örneklem büyüklüğüne göre kategorilere ayrılmıştır. Elde edilen bulgular frekans (f) ve yüzdeleri (%) çıkartılarak tablolar halinde sunulmuştur. Araştırma sonucunda, 2000-2019 yılları arasında Sosyal Bilgiler Öğretiminde alternatif yöntem ve teknikler alanında en fazla çalışılan konunun “Sözlü ve Yazılı Edebiyat Ürünleri ile Sosyal Bilgiler Öğretimi” olduğu görülmüştür. “Bilgisayar Destekli Sosyal Bilgiler Öğretimi” ve “Ters Yüz Edilmiş Öğrenme ile Sosyal Bilgiler Öğretimi”nin ise son yıllarda araştırmacılar tarafından sıklıkla tercih edildiği tespit edilmiştir. İncelenen tezlerin en fazla 2019 yılında yapıldığı görülmüştür. Araştırma kapsamında incelenen 284 lisansüstü tezin 219’u (%77) yüksek lisans, 65’i (%22) doktora tezi olduğu saptanmıştır. Üniversite ve enstitülere göre yapılan incelemede, en fazla tezin Gazi Üniversitesi’nde ve eğitim bilimleri enstitülerinde yapıldığı saptanmıştır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Öksüzoğlu, M. K. ve Çelikkol, Y. (2021). Sosyal Bilgiler Öğretimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmalarda Alternatif Yöntem ve Tekniklere İlişkin Bir İçerik Analizi. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 33-49.

*An Examination of Alternative Methods and Techniques in Postgraduate Theses in
the Field of Social Studies Teaching**

Ress. Asst. Muhammed Kürşat Öksüzoğlu

Firat University, Faculty of Education, Department of Social Studies Education, Elazig – TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Yaşar Çelikkol

Firat University, Faculty of Education, Department of Social Studies Education, Elazig – TURKEY

Article History

Submitted: 12.01.2021

Accepted: 27.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Galatmeşhur

Mistakes in the Language

Teachers' Opinions

Galat

Turkish

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.48860>

Abstract

The aim of this study is to examine the alternative methods and techniques that are subject to post-graduate studies in the field of Social Studies Education in Turkey between the years 2000-2019 in terms of different variables. Qualitative research method was used in the present study and data were obtained using document analysis. Within the scope of this study, 284 graduate theses on alternative methods and techniques in social studies teaching and with access permission were examined with the review performed in the National Thesis Center database of the Higher Education Council. The obtained data were analyzed using content analysis method. Graduate theses within the scope of the research were categorized according to their methods and techniques, years, graduate levels, universities and institutes, research methods, research designs, data collection tools, sample groups and sample size. The findings are presented in tables by subtracting frequency (f) and percentages (%). As a result of the research, it was seen that the most studied subject in the field of alternative methods and techniques in social studies teaching between 2000-2019 was "teaching social studies with oral and written literature products". It was also found that "computer-assisted social studies teaching" and "social studies teaching with inverted learning" was frequently preferred by researchers in recent years. In addition, it was observed that the examined theses were mostly conducted in 2019. Of the 284 graduate theses examined within the scope of this study, 219 (77%) were found to be master's theses, and 65 (22%) were doctoral dissertations. The examination according to universities and institutes showed that the greatest number of thesis was made in Gazi University, Graduate School of Educational Sciences.

GİRİŞ

Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesi ve dünyada meydana gelen değişimlere ayak uydurabilmesi amacıyla sosyal bilimlere ait disiplinleri öğrenci seviyesine indirerek öğrenci için zengin yaşantılar sunan disiplinler arası bir derstir. Sosyal bilimler ise, insanın insanla ve çevresiyle etkileşiminden doğan bilgileri incelemek amacıyla oluşturulan bilimler topluluğudur. Sosyal bilimler kapsamı içerisine giren disiplinler; sosyoloji, psikoloji, arkeoloji, antropoloji, siyaset bilimi, tarih, coğrafya, iletişim bilimleri, uluslararası ilişkiler, eğitim bilimleri, hukuk, dil bilimi, suç bilimi, müzikoloji ve ekonomidir (Tay, 2013). Sosyal bilgiler ve sosyal bilimlerin içeriği, çalışma alanları nedeniyle sürekli değişim içerisinde.

Ülkemizde ve dünyada yaşanan gelişmeler, AB ile uyum süreci, UNESCO ve diğer kuruluşların uluslararası ölçekte eğitime ilişkin değerlendirmeleri ve bu değerlendirmelerdeki performansı Türkiye’de başta müfredatlar olmak üzere eğitimde bir reform ihtiyacı doğurmuştur (Aslan, 2016). Bu ihtiyaç doğrultusunda 2005 yılında yapılandırıcılığı temele alan 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (SBÖP) uygulamaya koyulmuştur. Bu program ile öğrenciler eğitimin merkezine alınmış, öğretmenlere ise öğrencilere rehberlik etme görevi verilmiştir.

2005 SBÖP, öğretim yöntemleri açısından da önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Öğrencilerin ihtiyacı olan bilgi, beceri, değer ve kazanımları elde etmesi amacıyla geleneksel düz anlatım yöntemi yerine, öğrenciyi merkeze alan ve zengin yaşantılar sunan yöntemlere geçilmiştir. Buna bağlı olarak Sosyal Bilgiler Öğretiminde; “bilgisayar destekli öğretim, sözlü ve yazılı edebiyat ürünleri ile öğrenme, argümantasyon tabanlı öğrenme, işbirlikli öğrenme, probleme dayalı öğrenme, otantik öğrenme, kanıt temelli öğrenme, senaryo tabanlı öğrenme, drama ile öğrenme ve etkinlik temelli öğrenme” gibi alternatif öğretim yöntem ve teknikler ile ilgili çalışmaların sayısı artmıştır.

Geleneksel yöntemler, öğrencinin eğitim sürecinde pasif olduğu ve ezberciliğe dayanan yöntemler olup alternatif yöntemler ise, geleneksel yöntem ve tekniklerin dışında kalan yöntemlerdir. Buna göre, öğrenci farklılıklarını dikkate alan öğrenciye zengin yaşantılar sunarak aktif kılan, eğitimin hedeflerine en kısa, etkili ve verimli yoldan ulaşılmasını sağlayan yöntemler “alternatif yöntemler” şeklinde tanımlanabilir.

Sosyal bilgiler dersi daha çok bilişsel (cognitive) ağırlıklı içeriğe sahip olması nedeniyle (Sözer, 1998), dersin amaçlarına ulaşılabilmesi için alternatif yöntem ve tekniklerin kullanılması gerekmektedir. Alternatif yöntem ve tekniklerin etkisi üzerinde yapılan araştırmalar, tek bir öğretim yönteminin tüm öğrenmelerde geçerli olmadığını göstermektedir (Çelikkaya ve Kuş, 2009). Alternatif yöntem ve teknikler seçilirken öğretmenin mesleki ve alan bilgisine, öğrencilerin öğrenme stillerine ve derste işlenecek olan konu alanına dikkat edilerek en uygun yöntem ve tekniğin seçilmesi gerekir. Her bir alternatif yöntem ve tekniğin olumlu ya da olumsuz yönleri vardır. Bu nedenle ihtiyaca göre en uygun ve etkili yöntem seçilmelidir.

Alanyazın taraması sonucunda, Sosyal Bilgiler Eğitimi (SBE) ve Sosyal Bilgiler Öğretimi (SBÖ) alanında yayımlanmış tez ve makalelerin çeşitli değişkenler açısından incelendiği çalışmalara ulaşılmıştır (Oruç ve Ulusoy, 2008; Geçit ve Kartal, 2010; Şahin, Göğebakan-Yıldız ve Duman, 2011; Akaydın ve Kaya, 2015; Öner ve Öner, 2017; Haçat ve Demir, 2018; İbret ve Yılmaz, 2019; Uzunkavak, 2019; Yaylacı ve Büyükalın, 2019; Altay, 2020; Çakmak ve Taşkiran, 2020; Güleç ve Hüdavendigâr, 2020; Karakuş, 2020; Kayaalp ve Karameşe, 2020; Mutlu, Bayram ve Taçyıldız, 2020; Sönmez, 2020; Namlı-Altıntaş ve Kozaner-Yenigül, 2021). Çalışmalarda elde edilen sonuçlara göre Türkiye’de Sosyal Bilgiler alanında yapılan araştırmalarda en fazla çalışılan konu “öğretim yöntem ve teknikleridir” (Oruç ve Ulusoy, 2008; Geçit ve Kartal, 2010; Şahin, Göğebakan Yıldız ve Duman, 2011; Akaydın ve Kaya, 2015; Haçat ve Demir, 2018; Uzunkavak, 2019). Ancak alanyazında, SBÖ alanındaki lisansüstü çalışmalara konu olan alternatif yöntem ve tekniklere (AYT) ilişkin detaylı bir araştırma yapılmadığı görülmüştür.

Bu doğrultuda çalışmanın araştırma problemi “Türkiye’de 2000-2019 yılları arasında Sosyal Bilgiler Öğretimi alanında lisansüstü çalışmalara konu olan alternatif yöntem ve tekniklerin dağılımı nasıldır?” olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada, Türkiye’de 2000-2019 yılları arasında Sosyal Bilgiler Öğretimi alanındaki lisansüstü çalışmalara konu olan alternatif yöntem ve teknikleri çeşitli değişkenler açısından incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Türkiye’de 2000-2019 yılları arasında Sosyal Bilgiler Öğretimi alanındaki lisansüstü çalışmalara konu olan alternatif yöntem ve tekniklerin dağılımı nasıldır?
2. İncelenen lisansüstü çalışmaların yayımlanma yılına göre dağılımı nasıldır?
3. İncelenen çalışmaların lisansüstü düzeye göre dağılımı nasıldır?
4. İncelenen lisansüstü çalışmaların yapıldığı üniversite ve enstitülere göre dağılımı nasıldır?
5. İncelenen lisansüstü çalışmaların araştırma yöntemine göre dağılımı nasıldır?
6. İncelenen lisansüstü çalışmaların araştırma desenlerine (model) göre dağılımı nasıldır?
7. İncelenen lisansüstü çalışmalarda kullanılan veri toplama araçlarının dağılımı nasıldır?
8. İncelenen lisansüstü çalışmaların örneklem/çalışma gruplarına göre dağılımı nasıldır?
9. İncelenen lisansüstü çalışmaların örneklem büyüklüğüne göre dağılımı nasıldır?

Eğitim sistemleri, çağın gereksinimlerini ve öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla sürekli gelişim halindedir. Eğitim sistemlerinin gelişmesinde ise lisansüstü çalışmaların önemli bir yeri vardır. Bu nedenle eğitim alanında yapılan lisansüstü çalışmaların incelenmesi, değerlendirilmesi ve araştırmacılara bütüncül bir şekilde sunulması önem arz etmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin daha çok soyut ve bilişsel konulardan oluşması, dersin öğretiminde alternatif yöntem ve tekniklerin kullanılmasını gerektirmektedir. Nitekim Sosyal Bilgiler Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde en fazla çalışılan konunun “alternatif yöntem ve teknikler” olduğu tespit edilmiştir. Ancak alanyazında SBÖ alanında yapılan lisansüstü çalışmalardaki alternatif yöntem ve tekniklere ilişkin detaylı bir araştırma yapılmadığı görülmüştür. Bu araştırmanın; Sosyal Bilgiler Öğretimi alanında alternatif yöntem ve tekniklere ilişkin çalışma yapacak olan araştırmacılara bütüncül bir bakış açısı sunarak özgün çalışma konuları oluşturulmasına, ilgili alanyazındaki genel eğilimin belirlenmesine ve alanyazındaki eksikliğin giderilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar; ilişkilerin, etkinliklerin, durumların ya da materyallerinin niteliğini inceleyen çalışmalardır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, ve Demirel, 2016). Sosyal Bilgiler Öğretimi alanındaki lisansüstü çalışmalara konu olan alternatif yöntem ve teknikleri incelemeyi amaçlayan bu çalışmadaki bulgular, doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada, dokümanlar; (1) dokümanlara ulaşma, (2) dokümanları anlama, (3) verilerin analiz edilmesi ve (4) verilerin kullanılması olmak üzere dört aşamada incelenmiştir.

Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örnekleme; Türkiye’de 2000-2019 yılları arasında Sosyal Bilgiler Öğretimi alanında alternatif yöntem ve teknikler konusunda yapılmış olan yüksek lisans ve doktora tezlerinin tamamından oluşmaktadır. Bu doğrultuda, YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde 02.03.2020-10.03.2020 tarihleri

arasında yapılan tarama ile Sosyal Bilgiler Öğretimi alanında alternatif yöntem ve teknikler konulu olan ve erişime izinli 284 lisansüstü tezi incelenmiştir. Erişime izinli olmayan lisansüstü tezler ise araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verilerine YÖK Ulusal Tez Merkezi'nin veri tabanından ulaşılmıştır. İlgili veri tabanında yer alan gelişmiş tarama bölümünde aranacak kelimeler kısmındaki ilk alana "sosyal bilgiler", ikinci alana "alternatif yöntem", "strateji", "yöntem", "teknik", "model", "uygulama" ve "yaklaşım" kavramları yazılarak tarama yapılmış ve 2000-2019 yılları arasında Sosyal Bilgiler Öğretimi alanında alternatif yöntem ve teknikler konusunda yazılmış olan 284 lisansüstü teze ulaşılmıştır. İlgili tezler araştırmacı tarafından tez inceleme formu oluşturularak bilgisayar ortamına kaydedilmiş ve analiz aşamasına geçilmiştir.

Verilerin Analizi

Literatür taraması sonucunda ulaşılan lisansüstü çalışmalar içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. İçerik analizi, metinlerde geçen kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve birbiri ile ilişkilerini belirlemeyi amaçlayan ve elde edilen verileri basitleştirerek sunmaya yarayan bir tekniktir (Büyüköztürk vd., 2016). Sosyal Bilgiler Öğretimi alanında alternatif yöntem ve teknikler konulu lisansüstü tezler Excel programı kullanılarak alternatif yöntem ve tekniklerine, yıllarına, lisansüstü düzeylerine, üniversite ve enstitülerine, araştırma yöntemlerine, araştırma desenlerine, veri toplama araçlarına, örneklem gruplarına ve örneklem büyüklüğüne göre kategorilere ayrılmış ve incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda elde edilen veriler, frekans (f) ve yüzde (%) tabloları şeklinde sunulmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde, Türkiye'de 2000-2019 yılları arasında Sosyal Bilgiler Öğretiminde alternatif yöntem ve teknikler (SBÖAYT) ile ilgili yayımlanmış 284 lisansüstü tez, araştırma problemleri doğrultusunda analiz edilmiş ve elde edilen bulgular frekans ve yüzde tabloları şeklinde sunulmuştur.

1. Sosyal Bilgiler Öğretimi Alanında İncelenen Lisansüstü Çalışmaların Alternatif Yöntem-Tekniklere ve Yıllara Göre Dağılımı İle İlgili Bulgular

Tablo 1'de araştırma kapsamındaki lisansüstü çalışmaların alternatif yöntem-tekniklere ve yıllara göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 1: İncelenen Lisansüstü Çalışmaların Alternatif Yöntem-Tekniklere ve Yıllara Göre Dağılımı

Alternatif Yöntem ve Teknikler	2000-2004	2005-2009	2010-2014	2015-2019	Toplam	
					Frekans (f)	Yüzde (%)
Sözlü ve Yazılı Edebiyat Ürünleri ile SBÖ	5	8	6	18	37	12.46
Drama ile SBÖ	2	8	8	16	34	11.45
Bilgisayar Destekli SBÖ	0	3	10	15	28	9.43
İşbirlikli Öğrenme ile SBÖ	2	8	5	10	25	8.42
Sözlü ve Yerel Tarih ile SBÖ	2	2	3	9	16	5.39
Etkinlik Temelli SBÖ	0	0	10	4	14	4.71
Proje Tabanlı SBÖ	3	3	3	4	13	4.38

Görsel Materyaller ile SBÖ	0	2	6	4	12	4.04
Aktif Öğrenme ile SBÖ	0	3	5	1	9	3.03
Ters Yüz Edilmiş Öğrenme ile SBÖ	0	0	0	8	8	2.69
Çoklu Zekâ Kuramı ile SBÖ	0	6	1	1	8	2.69
Probleme Dayalı SBÖ	0	2	2	3	7	2.36
Örnek Olay ile SBÖ	0	1	2	3	6	2.02
Kanıt Temelli SBÖ	0	2	0	4	6	2.02
5E ve 7E Öğrenme Modeli ile SBÖ	0	0	2	4	6	2.02
Yapılandırıcı Yaklaşım ile SBÖ	0	3	3	0	6	2.02
Gezi Gözlem ve İncelem ile SBÖ	0	2	1	1	4	1.35
Beyin Temelli SBÖ	0	2	2	0	4	1.35
Çalışma Yaprakları ile SBÖ	0	0	2	2	4	1.35
Kavram Haritaları ile SBÖ	0	1	1	1	3	1.01
Diğer (Kuantum Öğrenme, Tam Öğrenme v.b)	5	11	3	28	47	15.82
Toplam	19	67	75	136	297	100.00

Tablo 1 incelendiğinde; SBÖAYT alanındaki lisansüstü çalışmalarda en fazla çalışılan konunun 37 (%12.7) tez ile sözlü ve yazılı edebiyat ürünleri ile SBÖ olduğu görülmüştür. Sözlü ve yazılı edebiyat ürünleri ile SBÖ olarak adlandırılan bu başlıkta; şiirler, öyküler (hikâye), tarihi romanlar, biyografiler, seyahatnameler, türküler, fıkralar, karikatürler ve siyasetnameler gibi edebiyat ürünlerinin alternatif yöntem-teknik olarak kullanıldığı çalışmalar bulunmaktadır. Sözlü ve yazılı edebiyat ürünlerini sırasıyla drama ile SBÖ [f=34 (%11.4)], bilgisayar destekli SBÖ [f=28 (%9.4)], işbirlikli öğrenme ile SBÖ [f=25 (%8.4)], sözlü ve yerel tarih ile SBÖ [f=16 (%5.3)], etkinlik temelli SBÖ [f=14 (%4.7)], proje tabanlı SBÖ [f=13 (%4.3)], görsel materyaller ile SBÖ [f=12 (%4)], aktif öğrenme ile SBÖ [f=9 (%3)], çoklu zekâ kuramı ile SBÖ ve ters yüz edilmiş öğrenme ile SBÖ [f=8 (%2.6)] takip etmektedir. Diğer (Kuantum öğrenme, tam öğrenme vb.) konu başlığında ise 47 (%15.8) tezin yer aldığı görülmektedir.

Tablo 1'deki verilere göre 2015-2019 yılları arasında 136, 2010-2014 yılları arasında 75, 2005-2009 yılları arasında 67 ve 2000-2004 yılları arasında 19 alternatif yöntem ve tekniğin kullanıldığı görülmüştür. Buna göre; sözlü ve yazılı edebiyat ürünleri ile SBÖ, drama ile SBÖ, işbirlikli öğrenme ile SBÖ, bilgisayar destekli SBÖ, ters yüz edilmiş öğrenme ile SBÖ ve sözlü-yerel tarih ile SBÖ konularında yapılan lisansüstü çalışmaların 2015-2019 yılları arasında yoğunlaştığı saptanmıştır. Ayrıca Sosyal Bilgiler Öğretiminde diğer (kuantum öğrenme, tam öğrenme v.b) alternatif yöntem ve teknikler ile ilgili yapılan çalışmaların da 2015-2019 yılları arasında yoğunlaştığı görülmektedir. Etkinlik temelli SBÖ, görsel materyaller ile SBÖ ve aktif öğrenme ile SBÖ konularının ise en fazla 2010-2014 yılları arasında çalışıldığı tespit edilmiştir. Çoklu zekâ kuramı ile SBÖ konusu ise en fazla 2005-2009 yılları arasında çalışılmıştır. Ters yüz edilmiş öğrenme ile SBÖ'nün, Türkiye'de yeni araştırılmaya başlanan bir yöntem olmasına rağmen, son yıllarda araştırmacılar tarafından en çok tercih edilen konulardan biri olduğu saptanmıştır.

2. İncelenen Lisansüstü Çalışmaların Yayımlanma Yılına Göre Dağılımı İle İlgili Bulgular

Tablo 2’de SBÖAYT ile ilgili lisansüstü çalışmaların yayımlandığı yıllara göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 2: İncelenen Lisansüstü Çalışmaların Yayımlanma Yılına Göre Dağılımı

Yıl	Frekans (f)	Yüzde (%)
2019	54	19.01
2018	23	8.10
2017	16	5.63
2016	15	5.28
2015	18	6.34
2014	15	5.28
2013	17	5.99
2012	9	3.17
2011	15	5.28
2010	21	7.39
2009	14	4.93
2008	14	4.93
2007	19	6.69
2006	12	4.23
2005	4	1.41
2004	7	2.46
2003	2	.70
2002	5	1.76
2001	2	.70
2000	2	.70
Toplam	284	100

Tablo 2’deki veriler incelendiğinde, araştırma kapsamındaki lisansüstü çalışmaların yayımlanma yıllarına göre düzenli bir artış göstermediği tespit edilmiştir. En az çalışma 2000-2005 yılları arasında yapılmıştır. 2006 yılından itibaren yayımlanan tezlerde ciddi bir artış görülmektedir. En fazla çalışma ise 54 (%19) tez gibi belirgin bir farkla 2019 yılında yapılmıştır.

Tablo 2’ye göre, 2000-2005 yılları arasında toplam 22 (%7.7) tez yayımlanmıştır. 2006 ve 2007 yıllarında ise toplamda 31 (%12.9) tez yayımlanmıştır. İlgili çalışmaların yayımlanma yıllarına bakıldığında 2006 yılından itibaren ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Bu artışın sebebi olarak 2004-2005 öğretim yılında taslak olarak uygulanan ve 2005-2006 yılından itibaren tüm Türkiye’de uygulanan 2005 SBÖP gösterilebilir. 2005 programı ile öğrenciyi eğitimin merkezine alan ve çeşitli yöntem ve tekniklerin kullanılmasını öngören yapılandırmacı anlayışa geçilmiştir. Bu durum SBÖAYT konusuna ilişkin yapılan araştırmaların artmasına neden olmuş olabilir. Ayrıca araştırma kapsamında en fazla tezin 2019 yılında yapılmasının nedeni birçok üniversitede Sosyal Bilgiler Programının hem lisans hem de lisansüstü olarak açılması (Tarman, Acun ve Yüksel, 2010) ve alternatif yöntem ve tekniklerin öneminin artması olabilir.

3. İncelenen Çalışmaların Lisansüstü Düzeye Göre Dağılımı İle İlgili Bulgular

Tablo 3'te SBÖAYT ile ilgili çalışmaların, lisansüstü düzeye göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 3: İncelenen Çalışmaların Lisansüstü Düzeye Göre Dağılımı

Lisansüstü Düzey	Frekans (f)	Yüzde (%)
Yüksek Lisans	219	77.11
Doktora	65	22.89
Toplam	284	100.00

Tablo 3'teki verilere göre, araştırma kapsamında incelenen 284 lisansüstü tezin 219'u (%77) yüksek lisans, 65'i (%22) doktora tezidir. Araştırma kapsamında incelenen yüksek lisans tez sayısı, doktora tez sayısından üç kat fazladır. Bu durum, yüksek lisans programlarının doktora programlarına oranla daha fazla üniversitede bulunması ve yüksek lisans kontenjanlarının daha geniş olmasıyla açıklanabilir.

4. İncelenen Lisansüstü Çalışmaların Yapıldığı Üniversite ve Enstitülere Göre Dağılımı İle İlgili Bulgular

Tablo 4'te SBÖAYT ile ilgili yayımlanan lisansüstü çalışmaların yapıldığı üniversite ve enstitülere göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 4: İncelenen Lisansüstü Çalışmaların Yapıldığı Üniversite ve Enstitülere Göre Dağılımı

Üniversite Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü		Eğitim Bilimleri Enstitüsü		Lisansüstü Eğitim Enstitüsü		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Gazi Üniversitesi	1	.35	55	19.37	0	.00	56	19.72
Marmara Üniversitesi	0	.00	27	9.51	0	.00	27	9.51
Atatürk Üniversitesi	1	0.35	20	7.04	0	.00	21	7.39
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	0	.00	13	4.58	0	.00	13	4.58
Çukurova Üniversitesi	11	3.87	0	.00	0	.00	11	3.87
Selçuk Üniversitesi	10	3.52	0	.00	0	.00	10	3.52
Dokuz Eylül Üniversitesi	0	.00	9	3.17	0	.00	9	3.17
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	7	2.46	0	.00	0	.00	7	2.46
Fırat Üniversitesi	1	.35	6	2.11	0	.00	7	2.46
Afyon Kocatepe Üniversitesi	7	2.46	0	.00	0	.00	7	2.46
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	0	.00	7	2.46	0	.00	7	2.46
Anadolu Üniversitesi	2	.70	5	1.76	0	.00	7	2.46
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	3	1.06	3	1.06	0	.00	6	2.11

Uşak Üniversitesi	6	2.11	0	.00	0	.00	6	2.11
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	0	.00	5	1.76	0	.00	5	1.76
İnönü Üniversitesi	3	1.06	2	.70	0	.00	5	1.76
Erciyes Üniversitesi	0	.00	4	1.41	0	.00	4	1.41
Mustafa Kemal Üniversitesi	4	1.41	0	.00	0	.00	4	1.41
Giresun Üniversitesi	4	1.41	0	.00	0	.00	4	1.41
Ankara Üniversitesi	0	.00	4	1.41	0	.00	4	1.41
Gaziantep Üniversitesi	0	.00	3	1.06	0	.00	3	1.06
Kastamonu Üniversitesi	3	1.06	0	.00	0	.00	3	1.06
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	1	.35	2	.70	0	.00	3	1.06
Balıkesir Üniversitesi	3	1.06	0	.00	0	.00	3	1.06
Ahi Evran Üniversitesi	3	1.06	0	.00	0	.00	3	1.06
Sakarya Üniversitesi	0	.00	3	1.06	0	.00	3	1.06
Aksaray Üniversitesi	3	1.06	0	.00	0	.00	3	1.06
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	3	1.06	0	.00	0	.00	3	1.06
Adnan Menderes Üniversitesi	3	1.06	0	.00	0	.00	3	1.06
Manisa Celal Bayar Üniversitesi	3	1.06	0	.00	0	.00	3	1.06
Necmettin Erbakan Üniversitesi	0	.00	3	1.06	0	.00	3	1.06
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	3	1.06	0	.00	0	.00	3	1.06
Akdeniz Üniversitesi	0	.00	3	1.06	0	.00	3	1.06
Bartın Üniversitesi	0	.00	2	.70	0	.00	2	.70
Kafkas Üniversitesi	2	.70	0	.00	0	.00	2	.70
Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi	2	.70	0	.00	0	.00	2	.70
Yeditepe Üniversitesi	2	.70	0	.00	0	.00	2	.70
Cumhuriyet Üniversitesi	0	.00	2	.70	0	.00	2	.70
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	0	.00	2	.70	0	.00	2	.70
Trabzon Üniversitesi	0	.00	0	.00	2	.70	2	.70
Hacettepe Üniversitesi	2	.70	0	.00	0	.00	2	.70
Ordu Üniversitesi	1	.35	0	.00	0	.00	1	.35
Kilis 7 Aralık Üniversitesi	1	.35	0	.00	0	.00	1	.35
İstanbul Üniversitesi	0	.00	1	.35	0	.00	1	.35
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	1	.35	0	.00	0	.00	1	.35
Kocaeli Üniversitesi	1	.35	0	.00	0	.00	1	.35
On Dokuz Mayıs Üniversitesi	0	.00	1	.35	0	.00	1	.35
Amasya Üniversitesi	1	.35	0	.00	0	.00	1	.35
Uludağ Üniversitesi	1	.35	0	.00	0	.00	1	.35
Adıyaman Üniversitesi	1	.35	0	.00	0	.00	1	.35
Toplam	100	35.21	182	64.08	2	.70	284	100.00

Tablo 4'te SBÖAYT ile ilgili lisansüstü tezlerin 182'si (%64) eğitim bilimleri enstitüsünde, 100'ü

(%35) sosyal bilimler enstitüsünde ve 2'sinin (%0.7) ise lisansüstü eğitim enstitüsünde yapıldığı görülmektedir. Üniversite kapsamında bakıldığında ise en fazla lisansüstü tezin Gazi Üniversitesi'nde [f=56 (%19.7)] yapıldığı görülmektedir. Gazi Üniversitesi'ni Marmara [f=27 (%9.5)], Atatürk [f=21 (%7.3)], Niğde Ömer Halisdemir [f=13 (%4.5)], Çukurova [f=11 (%3.7)], Selçuk [f=10 (%3.5)] ve Dokuz Eylül [f=9 (%3.1)] üniversiteleri izlemektedir. Gazi Üniversitesi yapılan tez sayısı açısından önem arz ederken, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi ise yeni kurulan bir üniversite olmasına rağmen, yapılan tez sayısı ile diğer eski ve köklü üniversitelerle yarışması açısından önem arz etmektedir (Şahin vd., 2011).

5. İncelenen Lisansüstü Çalışmaların Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı İle İlgili Bulgular

Tablo 5'te SBÖAYT ile ilgili yayımlanan lisansüstü çalışmaların araştırma yöntemlerine göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 5: İncelenen Lisansüstü Çalışmaların Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemleri	Frekans (f)	Yüzde (%)
Nicel	171	60.21
Nitel	48	16.90
Karma	60	21.13
Belirtilmemiş	5	1.76
Toplam	284	100.00

Tablo 5'e göre SBÖAYT ile ilgili yapılan çalışmalarda en fazla nicel araştırma yöntemlerinin [f=171 (%60.2)] kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunu karma araştırma yöntemleri [f=60 (%21.1)] ve nitel araştırma yöntemlerinin [f=48 (%16.9)] takip ettiği belirlenmiştir. Son olarak incelenen lisansüstü çalışmaların 5'inde (%1.7) ise araştırma yönteminin belirtilmediği görülmüştür.

6. İncelenen Lisansüstü Çalışmaların Araştırma Desenlerine (Model) Göre Dağılımı İle İlgili Bulgular

Tablo 6'da SBÖAYT ile ilgili yayımlanan lisansüstü çalışmaların araştırma desenlerine (model) göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 6: İncelenen Lisansüstü Çalışmaların Araştırma Desenlerine (Model) Göre Dağılımı

Araştırma Desenleri	Frekans (f)	Yüzde (%)
DeneySEL	193	65.65
Eylem Araştırması	27	9.18
Gömülü Desen	16	5.44
Durum Çalışması	12	4.08
Tarama	10	3.40
Paralel Desen	8	2.72
Sıralı Desen	8	2.72
Belirtilmemiş	8	2.72

Doküman İnceleme	4	1.36
Betimsel	4	1.36
Olgubilim	4	1.36
Toplam	294	100.00

Tablo 6'daki veriler incelendiğinde, alternatif yöntem ve teknikler ile ilgili yayımlanan lisansüstü çalışmalarda en fazla deneysel [f=193 (%65.6)] araştırma deseninin kullanıldığı tespit edilmiştir. Deneysel araştırma desenini sırası ile eylem araştırması [f=27 (%9.1)], gömülü desen [f=16 (%5.4)], durum çalışması [f=12 (%4)] ve tarama [f=10 (%3.4)] desenleri takip etmektedir. Araştırma kapsamındaki lisansüstü çalışmalarda en az doküman inceleme [f=4 (%1.3)], olgubilim [f=4 (%1.3)], ve betimsel [f=4 (%1.3)] desenin kullanıldığı görülmüştür. SBÖAYT ile ilgili yayımlanan lisansüstü çalışmaların araştırma desenlerine göre dağılımı incelendiğinde bazı çalışmalardan birden fazla araştırma deseni kullanıldığı görülürken, 8 (%2.7) çalışmada ise araştırma deseninin belirtilmediği görülmüştür.

SBÖAYT ile ilgili yapılan 284 lisansüstü tezin 193'ünde (%65.6) deneysel araştırma deseni kullanıldığı tespit edilmiştir. Deneysel desenler, değişkenler arasında oluşturulan neden sonuç ilişkisini test etmeyi amaçlayan araştırmalardır (Büyüköztürk vd., 2016). Yapılan çalışmalar, yöntem ve teknik ile öğrenci başarısı ve tutumları arasında oluşan ve neden-sonuç ilişkisini test eden araştırmalardır. Bu doğrultuda deneysel araştırma deseninin çok fazla kullanılması, alternatif yöntem ve teknikler ile ilgili yapılan araştırmaların amaçlarına ve problem durumlarına uygun olmasından kaynaklanıyor olabilir.

7. İncelenen Lisansüstü Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçlarının Dağılımı İle İlgili Bulgular

Tablo 7'de SBÖAYT ile ilgili yayımlanan lisansüstü çalışmalarda kullanılan veri toplama araçlarının dağılımı verilmiştir.

Tablo 7: İncelenen Lisansüstü Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçlarının Dağılımı

Veri Toplama Araçları	Frekans (f)	Yüzde (%)
Test	212	34.93
Ölçek	138	22.73
Görüşme	99	16.31
Gözlem	40	6.59
Günlük	35	5.77
Anket	32	5.27
Öğrenci Etkinlikleri	20	3.29
Doküman	11	1.81
Literatür	8	1.32
Çalışma Yaprakları	7	1.15
NeuroSky's MindWave - EEG Cihazı	1	0.16
Belirtilmemiş	4	0.66
Toplam	607	100.00

Tablo 7’de alternatif yöntem ve teknikler ile ilgili yayımlanan lisansüstü çalışmalarda en fazla kullanılan veri toplama aracının test [f=193 (%65.6)] olduğu görülmektedir. Testi sırası ile ölçek [f=138 (%22.7)], görüşme [f=99 (%16.3)], gözlem [f=40 (%6.5)], günlük [f=35 (%5.7)], anket [f=32 (%5.2)], öğrenci etkinlikleri [f=20 (%3.2)], doküman [f=11 (%1.8)], literatür [f=8 (%1.3)] ve çalışma yapıları [f=7 (%1.1)] takip etmektedir. En az kullanılan veri toplama aracının ise NeuroSky’s MindWave – EEG Cihazı [f=1 (%0.1)] olduğu tespit edilmiştir.

SBÖAYT ile ilgili yayımlanan lisansüstü çalışmalarda en çok kullanılan veri toplama araçlarının test [f=193 (%65.6)] ve ölçek [f=138 (%22.7)] olduğu görülmüştür. Bu durum, alternatif yöntem ve teknikler ile ilgili yapılan çalışmalarda, yöntem ve tekniklerin örneklem grubunun başarısına, tutumuna ve kalıcılığına etkisi hakkında bilgi toplamayı sağlaması nedeniyle olabilir. Ayrıca incelenen bir çalışmada, bilgisayar temelli materyallerin öğrencilerin dikkat düzeyine etkisini ölçebilmek için veri toplama aracı olarak NeuroSky’s MindWave – EEG cihazı kullanıldığı saptanmıştır.

8. İncelenen Lisansüstü Çalışmaların Örneklem/Çalışma Gruplarına Göre Dağılımı İle İlgili Bulgular

Tablo 8’de SBÖAYT ile ilgili yayımlanan lisansüstü çalışmaların örneklem/çalışma gruplarına göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 8: İncelenen Lisansüstü Çalışmaların Örneklem/Çalışma Gruplarına Göre Dağılımı

Örneklem/Çalışma Grupları	Frekans (f)	Yüzde (%)
İlkokul	48	16.90
Ortaokul	196	69.01
Öğretmen Adayları	13	4.58
Öğretmenler	5	1.76
Karma	11	3.87
Diğer	5	1.76
Belirtilmemiş	6	2.11
Toplam	284	100.00

Tablo 8’deki veriler incelendiğinde, alternatif yöntem ve teknikler ile ilgili yayımlanan lisansüstü çalışmalarda en fazla üzerinde çalışılan grubun ortaokul öğrencileri [f=196 (%69)] olduğu görülmektedir. Ortaokul öğrencilerini sırası ile ilkokul öğrencileri [f=48 (%16.9)], öğretmen adayları [f=13 (%4.5)] ve karma [f=11 (%3.8)] örneklem/çalışma grupları takip etmektedir. En az üzerinde çalışılan örneklem/çalışma grubu ise öğretmenler [f=5 (%1.7)] ve diğer [f=5 (%1.7)] olduğu saptanmıştır. “Diğer” olarak adlandırılan örneklem/çalışma grubu, kitap (f=2), program (f=1), üstün yetenekli öğrenciler (f=1) ve vatandaşlardan (f=1) oluşmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü çalışmalardan 6’sında (%2.1) ise örneklem/çalışma grubunun belirtilmediği görülmüştür.

SBÖAYT ile ilgili yapılan 284 lisansüstü tezin, 244’ünde (%85.9) ortaokul ve ilkokul düzeyindeki öğrenciler ile çalışması, sosyal bilgiler dersinin 4, 5, 6 ve 7. sınıflarda verilmesi ile açıklanabilir.

9. İncelenen Lisansüstü Çalışmaların Örneklem Büyüklüğüne Göre Dağılımı İle İlgili Bulgular

Tablo 9'da SBÖAYT ile ilgili yayımlanan lisansüstü çalışmalar, örneklem büyüklüğüne göre 5 kategoride toplanmıştır.

Tablo 9: İncelenen Lisansüstü Çalışmaların Örneklem Büyüklüğüne Göre Dağılımı

Örneklem Büyüklüğü	Frekans (f)	Yüzde (%)
0-50	123	43.31
51-200	145	51.06
201-500	5	1.76
500-1000+	3	1.06
Belirtilmemiş	8	2.82
Toplam	284	100.00

Tablo 9'da bulunan verilerde, 145 (%51) tezde 51-200 aralığında kişiyle, 123 (%43.3) tezde 0-50 aralığında kişiyle, 5 (%1.7) tezde 201-500 aralığında kişiyle ve 3 (%1) tezde ise 500-1000+ kişiyle çalışıldığı tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü çalışmalardan 8'inde (%2.8) ise örneklem büyüklüğünün belirtilmediği görülmüştür.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada, Türkiye'de 2000-2019 yılları arasında Sosyal Bilgiler Öğretimi alternatif yöntem ve teknikleri alanında yayımlanan 284 lisansüstü tez; araştırmaya konu olan alternatif yöntem ve tekniğe, yayımlanma yılına, lisansüstü düzeyine, yayımlandığı üniversite ve enstitüye, araştırma yöntemine, araştırma desenine (model), veri toplama araçlarına, örneklem grubuna ve örneklem büyüklüğüne göre kategorilere ayrılarak incelenmiştir. Bu incelemeler doğrultusunda elde edilen bulgular genel olarak değerlendirilmiş ve ortaya çıkan sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Yapılan lisansüstü çalışmalar incelendiğinde, Sosyal Bilgiler Öğretimi alternatif yöntem ve teknikler alanında en fazla çalışılan konunun "sözlü ve yazılı edebiyat ürünleri ile SBÖ" olduğu saptanmıştır. Sözlü ve yazılı edebiyat ürünleri ile sosyal bilgiler öğretimi sırasıyla drama ile SBÖ, bilgisayar destekli SBÖ, işbirlikli öğrenme ile SBÖ, sözlü ve yerel tarih ile SBÖ, etkinlik temelli SBÖ, proje tabanlı SBÖ, görsel materyaller ile SBÖ, aktif öğrenme ile SBÖ, çoklu zekâ kuramı ile SBÖ ve ters yüz edilmiş öğrenme ile SBÖ takip etmektedir. Oruç ve Ulusoy (2008) tarafından yapılan çalışmada, 2000-2007 yılları arasında Sosyal Bilgiler Öğretimi alanında en fazla problem çözme ve drama yönteminin kullanıldığı ve bu iki yöntem dışında çok az sayıda orijinal yöntemin olduğu belirtilmiştir. Ancak eğitim ve teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler, 2010-2019 yılları arasında Sosyal Bilgiler Öğretimi alanında bilgisayar destekli öğretim ve ters yüz edilmiş öğrenme gibi alternatif yöntem ve tekniklerin ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Araştırma kapsamındaki lisansüstü çalışmalarda, 2015-2019 yılları arasında 136, 2010-2014 yılları arasında 75, 2005-2009 yılları arasında 67 ve 2000-2004 yılları arasında 19 alternatif yöntem ve tekniğin incelendiği görülmüştür. Buna göre; sözlü ve yazılı edebiyat ürünleri ile SBÖ, drama ile SBÖ, işbirlikli öğrenme ile SBÖ, bilgisayar destekli SBÖ, ters yüz edilmiş öğrenme ile SBÖ ve sözlü-yerel tarih ile SBÖ konularında yapılan lisansüstü çalışmaların 2015-2019 yılları arasında yoğunlaştığı saptanmıştır. Ayrıca Sosyal Bilgiler Öğretiminde diğer (kuantum öğrenme, tam öğrenme v.b) alternatif yöntem ve teknikler ile ilgili yapılan çalışmaların da 2015-2019 yılları arasında yoğunlaştığı

görülmektedir. Etkinlik temelli SBÖ, görsel materyaller ile SBÖ ve aktif öğrenme ile SBÖ konularının ise en fazla 2010-2014 yılları arasında çalışıldığı tespit edilmiştir. Çoklu zekâ kuramı ile SBÖ konusu ise en fazla 2005-2009 yılları arasında çalışılmıştır. Ters yüz edilmiş öğrenme ile SBÖ'nün, Türkiye'de yeni araştırılmaya başlanan bir yöntem olmasına rağmen, son yıllarda araştırmacılar tarafından en çok tercih edilen konulardan biri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Lisansüstü çalışmaların yayımlanma yıllarına göre dağılımı incelendiğinde, tez sayılarında düzenli bir artış ya da azalış görülmemiştir. En az çalışmanın 2000-2005 yılları arasında yapıldığı, 2006 yılından itibaren ise yayımlanan tezlerde ciddi bir artış olduğu tespit edilmiştir. Sosyal Bilgiler Eğitimi alanındaki tezleri inceleyen bazı çalışmalarda da (Tarman vd., 2010; Haçat ve Demir, 2018) tez sayılarının 2006 ve 2007 yılından itibaren ciddi bir artış gösterdiği tespit edilmiştir. Tarman, Acun ve Yüksel (2010)'e göre bu artışın nedeni; YÖK'ün 2006 yılından itibaren elektronik uygulamaya gitmesi ve tezlerin erişime açılması; 2005 yılından sonra akademik kadroların artması ve birçok üniversitede sosyal bilgiler programının hem lisans hem de lisansüstü olarak açılması ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünün kuruluş tarihinin (1997) nispeten yeni olmasıdır. Haçat ve Demir (2018)'e göre ise bu artışın nedeni, 2005 yılında SBÖP'nin güncellenmesi ve yeni çalışmalara ilham kaynağı olmasıdır. 2005 yılında SBÖP'nin güncellenmesi ile öğrenci merkezli alternatif yöntem-teknik kullanımının önemi artmıştır. Bu nedenle lisansüstü çalışmalarda alternatif yöntem ve tekniklerin araştırılma oranında da artış yaşanmış olabilir. İncelenen lisansüstü çalışmaların en fazla 54 (%19) tez ile 2019 yılında yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamında incelenen 284 lisansüstü tezin 219'u (%77) yüksek lisans, 65'i (%22) doktora tezi olduğu saptanmıştır. Yüksek lisans tezleri ile doktora tezlerinin sayısı rakamsal olarak karşılaştırıldığında yüksek lisans tez sayısının doktora tez sayısından üç kat fazla olduğu görülmüştür. Şahin vd. (2011) tarafından yapılan benzer bir çalışmada yüksek lisans tez sayısının doktora tez sayısından dokuz kat fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, yüksek lisans programlarının doktora programlarına oranla daha fazla üniversitede bulunması ve yüksek lisans kontenjanlarının daha geniş olmasıyla açıklanabilir.

Üniversite ve enstitülere göre yapılan incelemede, SBÖAYT alanında yapılan lisansüstü tezlerin 182'si (%64) eğitim bilimleri enstitüsünde yapılmıştır. Üniversite kapsamında incelendiğinde ise en fazla tezin Gazi Üniversitesi'nde [f=56 (%19.7)] yapıldığı saptanmıştır. Gazi Üniversitesi'ni Marmara, Atatürk, Niğde Ömer Halisdemir, Çukurova, Selçuk ve Dokuz Eylül üniversiteleri takip etmektedir. Alanyazın incelendiğinde en fazla lisansüstü tezin Gazi Üniversitesi'nde yapıldığını gösteren benzer çalışmalar (Tarman, Acun ve Yüksel, 2010; Tarman, Güven ve Aktaşlı, 2011; Şahin, Göğebakan-Yıldız ve Duman, 2011; Haçat ve Demir, 2018; Dilek, Baysan ve Öztürk, 2018; Uzunkavak, 2019) da tespit edilmiştir. En fazla tezin Gazi Üniversitesi'nde yapılmasının nedenleri; bu üniversitenin öğrencilere geniş araştırma imkânları sunması ve lisansüstü programlarının diğer üniversitelere göre daha önceki yıllarda açılması (Tarman vd., 2010); öğretim üyesi kadrosu ve öğrenci potansiyelinin yüksek olması (Şahin vd., 2011) ve yüksek lisans programlarında açılan kontenjan sayılarının fazla olması olabilir.

SBÖAYT alanında yapılan lisansüstü tezler incelendiğinde, en fazla kullanılan araştırma yönteminin 171 (%60.2) tez ile nicel araştırma yöntemi olduğu tespit edilmiştir. Nicel araştırma yöntemini 60 (%21.1) tez ile karma araştırma yöntemleri ve 48 (%16.9) tez ile nitel araştırma yöntemlerinin takip ettiği saptanmıştır. Bu sonuç, Yalçinkaya ve Özkan (2012)'in matematik öğretimi alternatif yöntemleri alanında yapılan makalelerin incelendiği çalışmanın sonucu ile benzerlik gösterirken, sosyal bilgiler alanındaki lisansüstü tezleri inceleyen birçok çalışmanın (Tarman, Acun ve Yüksel, 2010; Tarman, Güven ve Aktaşlı, 2011; Haçat ve Demir, 2018; Dilek, Baysan ve Öztürk, 2018; Uzunkavak, 2019) sonucu ile örtüşmediği görülmektedir.

SBÖAYT alanında yapılan 284 lisansüstü tezin, 193'ünde (%65.6) deneysel araştırma deseninin kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak alanyazın incelendiğinde sosyal bilgiler alanında en fazla kullanılan araştırma deseninin tarama deseni (modeli) olduğunu gösteren birçok çalışma bulunmuştur (Akaydın ve Kaya, 2015; Canbulat, Avcı ve Sipahi, 2016; Haçat ve Demir, 2018; Dilek, Baysan ve Öztürk, 2018). Bu çalışmada araştırma yöntemi ve desenine ilişkin bulunan sonuçlar ile yapılan benzer çalışmalarda elde edilen sonuçların birbirinden farklı olması, araştırma kapsamının "Sosyal Bilgiler Öğretimi alternatif yöntem ve teknikleri alanında yapılan lisansüstü tezler" ile sınırlandırılması ile ilgili olabilir. Çünkü incelenen çalışmalarda çeşitli yöntem ve tekniklerin öğrenci başarısına ve tutumuna etkisi gibi değişkenler araştırılmıştır.

SBÖAYT ile ilgili yayımlanan lisansüstü çalışmalarda en fazla kullanılan veri toplama aracının test [f=193 (%65.6)] olduğu görülmüştür. Alanyazın incelendiğinde ise sosyal bilgiler alanında en çok kullanılan veri toplama aracının görüşme, anket ve ölçek olduğu görülmüştür (Akaydın ve Kaya, 2015; Haçat ve Demir, 2018; Dilek, Baysan ve Öztürk, 2018; Uzunkavak, 2019). "Test genellikle bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerine olan etkisi ölçülmek istendiği durumlarda, bir diğer değişle kazanımların ölçülmek istendiği durumlarda kullanılır (Mertkan, 2015)." Alternatif yöntem ve teknikler ile ilgili yapılan çalışmalarda testlerin fazla kullanılması, yöntem ve tekniklerin örneklem grubunun başarısına, tutumuna ve kalıcılığına etkisi gibi çeşitli değişkenler hakkında bilgi toplamayı sağlaması nedeniyle olabilir.

İncelenen lisansüstü tezlerin örneklem grubuna göre dağılımına bakıldığında, en fazla üzerinde çalışılan grubun ortaokul öğrencileri olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, alanyazındaki birçok çalışmanın sonucu ile benzerlik göstermektedir (Haçat ve Demir, 2018; Dilek, Baysan ve Öztürk, 2018; Uzunkavak, 2019). En fazla üzerinde çalışılan grubun ortaokul öğrencileri olmasının sebebi, sosyal bilgiler dersinin ağırlıklı olarak 5, 6 ve 7. sınıf düzeyinde okutulması ve öğrencilere ulaşmanın kolay olması olabilir.

SBÖAYT alanında yapılan lisansüstü tezlerin örneklem büyüklüğü 5 kategoride toplanmıştır. Elde edilen sonuçlara en çoktan en aza doğru sırası ile 145 (%51) tezde 51-200 aralığında kişiyle, 123 (%43.3) tezde 0-50 aralığında kişiyle, 5 (%1.7) tezde 201-500 aralığında kişiyle ve 3 (%1) tezde ise 500-1000+ kişiyle çalışıldığı tespit edilmiştir. Dilek, Baysan ve Öztürk (2018) çalışmasında, sosyal bilgiler alanında yapılan çalışmaların örneklem büyüklüğünün genellikle 1-200 arasında gerçekleştiğini tespit etmiştir. Bu durum, genellikle deneysel yapılan çalışmalarda zaman, mekân ve maliyet konusunda tasarruf yapılmak istenmesiyle ilgili olabilir.

Sonuç olarak 2000-2019 yılları arasında Sosyal Bilgiler Öğretiminde alternatif yöntem ve teknikler alanında en fazla çalışılan konunun "sözlü ve yazılı edebiyat ürünleri ile sosyal bilgiler öğretimi" olduğu görülmüştür. "Bilgisayar destekli sosyal bilgiler öğretimi" ve "ters yüz edilmiş öğrenme ile sosyal bilgiler öğretimi"nin ise son yıllarda araştırmacılar tarafından sıklıkla tercih edildiği tespit edilmiştir. İncelenen tezlerin en fazla 2019 yılında yapıldığı görülmüştür. Araştırma kapsamında incelenen 284 lisansüstü tezin 219'u (%77) yüksek lisans, 65'i (%22) doktora tezi olduğu saptanmıştır. Üniversite ve enstitülere göre yapılan incelemede, en fazla tezin Gazi Üniversitesi'nde ve eğitim bilimleri enstitülerinde yapıldığı görülmüştür. İncelenen çalışmaların genellikle nicel araştırma yönteminde ve deneysel desende hazırlandığı tespit edilmiştir. Araştırma yöntem ve desenlerine uygun olarak incelenen çalışmaların verileri daha çok test ve ölçekler aracılığıyla toplanmıştır. İncelenen lisansüstü tezlerde en fazla ortaokul öğrencileri ile çalışılırken, tezlerin örneklem büyüklüğünün genellikle 0-200 kişi aralığında olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

Bu çalışmada elde edilen bulgular ve ulaşılan sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Alanyazın incelendiğinde, birçok araştırmacının “strateji”, “yöntem” ve “teknik” kavramlarını birbiri yerine kullandığı ve kavram yanlışlarına sahip olduğu görülmüştür. Bu kavram yanlışlarının ortadan kaldırılabilmesi amacıyla strateji, yöntem ve teknik konusunda sınıflandırma çalışmaları yapılabilir.
 - Gelecek yıllarda oluşabilecek yığınları önlemek ve insan kaynaklarının daha verimli kullanılmasını sağlamak amacıyla belirli aralıklarla benzer araştırmalar yapılabilir.
 - Sosyal Bilgiler Öğretiminde sıklıkla çalışılan drama, işbirlikli öğrenme, problem çözme gibi yöntemler yerine ters yüz edilmiş öğrenme gibi teknolojinin eğitim ile kaynaştırıldığı alternatif yöntem ve teknikler araştırılabilir. Ayrıca sıklıkla araştırılan alternatif yöntem ve teknikler konusunda meta-analiz çalışmaları yapılabilir.
 - Farklı ülkelerde gerçekleştirilen farklı disiplinlere ait alternatif yöntem ve tekniklerin durumunu incelemek amacıyla benzer çalışmalar yapılabilir.
 - Bu çalışma sonucunda, incelenen araştırmalarda genellikle nicel araştırma yönteminin ve deneysel desenin kullanıldığı görülmüştür. İleride yapılacak çalışmalarda nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin dezavantajlarını ortadan kaldıran karma araştırma yöntemleri kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Akaydın, B. B. ve Kaya, S. (2015). Türkiye'de İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Alanında Yapılan ve Ulusal İndeksli Dergilerde Yayınlanan Araştırmalara Yönelik Bir İnceleme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(30), 251-264.
- Akyüz, Y. (2012). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Altay, N. (2020). Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Yazılan Makalelerin Değerlendirilmesi. *Annan Mendrese Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 22-35.
- Altıntaş, İ. N. ve Yenigül, Ç. K. (2021). Türkiye'de Sosyal Bilgiler Alanında Vatandaşlık Eğitimine Yönelik Yapılan Nitel Araştırmaların Analizi (2010-2020). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (58), 522-544.
- Aslan, E. (2016). Geçmişten Günümüze Sosyal Bilgiler. D. Dilek içinde, *Sosyal Bilgiler Eğitimi* (s. 3-48). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Canbulat, T., Avcı, G. ve Sipahi, S. (2016). ABD ve Kanada'da Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanındaki Tezlerin Değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 351-370.
- Çakmak, Z. ve Taşkiran, C. (2020). Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanındaki Çalışmaların Analizi: Bir Meta Sentez Çalışması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(3), 1243-1261.
- Çelikkaya, T. ve Kuş, Z. (2009). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kullandıkları yöntem ve teknikler. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 741-759.
- Çoban, A. (2020). Temel Kavramlar. G. Ocak içinde, *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (s. 3-57). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Dilek, A., Baysan, S. ve Öztürk, A. A. (2018). Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitimi Üzerine Yapılan Yüksek Lisans Tezleri: Bir İçerik Analizi Çalışması. *Turkish Journal of Social Research/ Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(2), 581-602.
- Erden, M. (2011). *Eğitim Bilimlerine Giriş*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Geçit, Y. ve Kartal, A. (2010). Türkiye'deki Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırma Konuları Üzerine Bir İnceleme. *International Conference on New Trends in Education and Their Implication*, (s. 101-107). Antalya.

- Güleç, S. ve Hüdavendigâr, M. N. (2020). Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Okuryazarlık Becerisi Başlığında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. *International Journal of Humanities and Research*, 4(3), 24-36.
- İbret, B. Ü. ve Yılmaz, O. (2019). Sosyal Bilgilerde Çevre Eğitimi: Lisansüstü Çalışmalara Ait Bir İnceleme. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(2), 431-449.
- Karakuş, S. (2020). Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitiminde Kavramlar Konusunda Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin İncelenmesi. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 61-76.
- Kayaalp, F. ve Karameşe, E. N. (2020). Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitimi Kapsamında Hazırlanan "Vatandaşlık" Konulu Lisansüstü Tezlerdeki Eğilimler. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 744-785.
- Mertkan, Ş. (2015). *Karma Araştırma Tasarımı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Mutlu, N., Bayram, B. ve Taçyıldız, Y. (2020). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Öğretim Teknolojisi Kullanımı ile İlgili Tezlerin İncelenmesi. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 29-38.
- Oğuz Haçat, S. ve Demir, F. B. (2018). Sosyal Bilgiler Eğitimi Üzerine Yapılan Doktora Tezlerinin Değerlendirilmesi (2002-2018). *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 948-973.
- Oruç, Ş. ve Ulusoy, K. (2008). Sosyal Bilgiler Öğretimi Alanında Yapılan Tez Çalışmaları. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, (26), 121-132.
- Öner, G. ve Öner, D. (2017). Sosyal Bilgiler Eğitiminde Coğrafya Konuları Üzerine Yapılmış Lisansüstü Tezlere Yönelik Bir Analiz ve Bibliyografya Çalışması. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 34(2), 13-34.
- Sönmez, Ö. F. (2020). Bibliometric analysis of educational research articles published in the field of social study education based on Web of Science Database. *Participatory Educational Research*, 7(2), 216-229.
- Sözer, E. (1998). *Sosyal bilgiler öğretiminde ilke, strateji, yöntem ve teknikler*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Şahin, M., Gögebakan Yıldız, D. ve Duman, R. (2011). Türkiye'deki Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 96-121.
- Tarman, B., Acun, İ. ve Yüksel, Z. (2010). Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanındaki Tezlerin Değerlendirilmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 725-746.
- Tarman, B., Güven, C. ve Aktaşlı, İ. (2011). Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Yapılan Doktora Tezlerinin Değerlendirilmesi ve Alana Katkıları. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*(32), 391-410.
- Tay, B. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretiminin Dünü Bugünü ve Yarını. R. Turan, & K. Ulusoy içinde, *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (s. 1-18). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Uzunkavak, Y. (2019). Türkiye'de 2004-2017 Yılları Arası Sosyal Bilgiler Eğitimi ve Öğretimi Alanında Yapılmış Doktora Tez Çalışmalarının Konu Alanı ve Metodolojik Olarak İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Yalçınkaya, Y. ve Özkan, H. H. (2012). 2000-2011 Yılları Arasında Eğitim Fakülteleri Dergilerinde Yayımlanan Matematik Öğretimi Alternatif Yöntemleri İle İlgili Makalelerin İçerik Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(16), 31-45.
- Yaylacı, Z. ve Büyükalın, S. (2019). Sosyal Bilgiler Eğitiminde Öğretmen Görüşüne Başvurulan Tezlerin Tematik Açından İncelenmesi (2005-2017). *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 1-19.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Okul Öncesi Dönem Resimli Çocuk Kitaplarının Resimsel Özellikler Bakımından İncelenmesi: Bir Karma Yöntem Araştırması*

Öğrt. Aysun Yeşiltepe

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6930-7367>

Yüksek Lisans Öğrencisi / Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Erzincan – TÜRKİYE

Doç. Dr. Selma Taşkesen

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9072-8411>

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Erzincan – TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Gül

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2140-9740>

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Erzincan – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 24.09.2021

Kabul: 27.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Resimli Çocuk Kitabı

Okul Öncesi

Resimli Kitap

Çocuk Edebiyatı

İllüstrasyon

Araştırma Makalesi

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52734>

Öz

Resimli çocuk kitapları erken çocukluk dönemi için özel olarak hazırlanmış olan kitaplardır ve çocuk edebiyatının ilk örnekleridir. Okul öncesi yaş gurubundaki çocukların ihtiyaç duyabileceği bütün gelişim alanlarını destekleyebilecek potansiyelde özelliklere sahip olan bir türdür. Bu araştırma yayın evleri tarafından en çok satılan okul öncesi resimli çocuk kitaplarındaki resimsel yeterlilik düzeylerinin tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma 2019 yılı içerisinde en çok satılan 18 okul öncesi dönem resimli çocuk kitabının resimsel özelliklerinin değerlendirilmesi üzerine planlanmıştır. Araştırmada yöntem olarak nitel ve nicel yaklaşımların bir arada olduğu karma araştırma yönteminden sıralı araştırmacı tasarım modeli kullanılmıştır. Çalışmaya uygunluğu bakımından sıralı araştırmacı yöntemlerinden keşfedici sıralı karma yöntem kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak Turan, Gönen ve Aydos, (2017) tarafından geliştirilmiş olan "Nitelikli resimli öykü kitaplarında bulunması gereken fiziksel, içerik ve resimleme özelliklerine dair kontrol listesi" nden resimsel özellikleri kontrol listesi ve araştırmacılar tarafından uzman görüşü alınarak oluşturulmuş yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Çalışmanın nitel veriler içerik analiziyle çözümlenmiştir. Nicel verileri ise spss 2.00 programı kullanılarak, betimsel istatistik ile analiz edilmiştir. Nitel ve nicel veriler, ayrı ayrı analiz edildikten sonra karşılaştırılma yapılmış ve çıkarımda bulunulmuş, buna göre bir sonuca varılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre kitapların %50 sinin okul öncesi dönem çocuklarının gelişimine uygun olduğu tespit edilmiştir. Kitapların belirlenen estetik, kompozisyon, resim metin ilişkisini taşıdığı belirlenmiştir. Çalışmanın nitel verilerine göre; resimlerin metinleri desteklediği, estetik ve somut öğeler taşıdığı görülmüştür. Karma desen yöntemine göre, değerlendirme sonuçları karşılaştırıldığında nitel ve nicel verilerin örtüştüğü ve birbirini desteklediği görülmüştür.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Yeşiltepe, A; Taşkesen, S. ve Gül, Y. (2021). Okul Öncesi Dönem Resimli Çocuk Kitaplarının Resimsel Özellikler Bakımından İncelenmesi: Bir Karma Yöntem Araştırması. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 51-74.

Examination of Illustrated Children's Books of Preschool Period in Terms of Pictorial Characteristics: A Mixed Method Research*

Aysun Yeşiltepe

Master Student / Erzincan Binali Yildirim University, Institute of Educational Sciences, Department of Fine Arts Education, Erzincan – TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Selma Taşkesen

Erzincan Binali Yildirim University, Faculty of Education, Department of Fine Arts Education, Erzincan – TURKEY

Asst. Prof. Dr. Yasemin Gül

Erzincan Binali Yildirim University, Faculty of Education, Department of Fine Arts Education, Erzincan – TURKEY

Article History

Submitted: 24.09.2021

Accepted: 27.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Illustrated Children's Book

Preschool

Picture Books

Children's Literature

Illustration

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52734>

Abstract

Picture children's books are books specially prepared for early childhood and are the first examples of children's literature. It is a species that has the potential to support all developmental areas that preschool children may need. The purpose of this study is to focus on the proficiency levels of the illustrations in the best selling preschool illustrated children's books on online book sales sites. The research was conducted with field experts from preschool teachers and art educators. Turan, Gönen and Aydos, (2017) used a "checklist of the physical, content and features of painting that should be found in qualified Picture Story Books" pictorial features checklist as a data collection tool. The collected data was analyzed using the spss 2.00 program. The paintings of the books were evaluated according to the criteria created by 3 field art educators. The evaluation of art educator field experts was analyzed by content analysis. The sample of the study consists of 18 preschool illustrated children's books that are best sold on 5 online book sales sites in 2019. The method is a sequential researcher design model from a mixture research model. According to the results of the study, 50% of the books were found to be suitable for the development of preschool children. It was observed that qualitative and quantitative data overlap and the studies support each other when compared to the evaluations of art educator field experts and preschool teachers.

GİRİŞ

Resimli çocuk kitapları, öğrenmenin ve gelişimin en hızlı olduğu okulöncesi dönem çocuklarına özel olarak hazırlanmış, resimlemelerin daha fazla olduğu kitaplardır. Bu yaş gurubundaki çocukların bütün gelişim alanlarını desteklemekle birlikte eğlenerek vakit geçirmelerini de sağlayan bir türdür. Gönen, (1998) resimli çocuk kitaplarını; yazılara, resimlerden daha az yer verilen kitaplar olduğunu ifade etmiştir. Resimli kitapların, göz ve kulak yolu ile çocuğu hem zihinsel hem de duygusal olarak etkilediğini belirtmektedir. Aynı zamanda Gönen, (1989) resimli çocuk kitaplarının erken çocukluk dönemi için hazırlanan kitaplar olduğunu kitapların çocukların ellerine alıp incelediklerinde detayları görmesi, kavraması ve anlaması için en çok talep ettikleri bir tür olduğuna da değinmektedir. Uzuner, Yurt (2011)'a göre ise resimli çocuk kitapları çocukların karşılaştıkları ilk kitaplar olduğunu, 0-6 yaş dönemindeki çocukların gelişimine katkıda bulunmak adına onları okula ve okuma yazmaya hazır hale getiren kitaplar olduğunu ifade etmiştir. Kitapla ilk karşılaşmayı yaşayan çocuklar böylelikle duyarak farkına vardığı kelimeleri görerek de öğrenmesini desteklemektedirler. “Çocuğun duydukları ile gördükleri arasında ilişki kurmaya başlaması, düşünmeyi öğrenmeye başlaması demektir ve öğrendiği dil, buradaki tek yardımcı araçtır” (MEB,2013, s12). Çocuklar henüz okuyamadıkları için kitap resimleri onlara okunan hikayeyi takip etmelerini sağlar. Bundan dolayı çocuklar için ayrılmaz bir parça olan resimler çocuklar üzerinde kitapların etkisini arttırmaktadır. (Gönen, 1979).

MEB, (2013). Çocuk gelişimi ve eğitimi çocuk edebiyatına giriş kitabında kendisine okunan kitabı tekrar tekrar okutan ve dikkatle dinleyen çocuk, düşüncelerini dil ile daha iyi aktarabildiğini daha sonra resimlere bakarak kurguyu kendi diliyle anlatmaya çalışacağı belirtilmiştir. Çocuğun hayal gücünü destekleyen bu durum ile çocuk anlatım gücünü geliştirecektir. Ayrıca çocuğun anlatımının müdahale edilmeden dinlenmesi ve okumaya teşvik edilmesi onun yaratıcı düşünme ve dilinin gelişmesi bakımından çok önemlidir Nitelikli resimli çocuk kitapları çocuğa kitap sevgisi aşıladığı gibi, çocuğun bütün gelişim alanlarını olumlu yönde etkilemekte, ona yeni kavram ve deneyimler kazandırmakta, eleştirel düşünce gelişimini desteklemektedir (Gönen 1989; Gülpınar 2010).

Şahin (2014) okul öncesi dönem çocukları için görsel bir uyaran olan resimli çocuk kitaplarının da çocuk, tüm duyularını etkin kullanabilecek anlatılmak isteneni sezinleyebilecektir. Çocuğun duyularını ve duyuşsal algılarını harekete geçiren benzeri durumlar dikkate alındığında çocuklar için resimli çocuk kitaplarının ne kadar önemli bir eğitim materyali olduğu anlaşılacaktır.

Şahin, (2014) Duygular, özellikle okul öncesi dönemdeki çocuklar için algılanması güç soyut kavramlardır. Çocuklar yaşadıkları herhangi bir durumu, yaşamın içinden bir gerçekliği istedikleri zaman, istedikleri biçimde ifade edemeyebilirler ya da bunu nasıl yapacakları konusunda çaresiz kalabilirler. Duygular elle tutulamayan, gözle görülemeyen birer olgu olduğundan çocuk, hislerini kolaylıkla dile getiremeyebilir. İşte bu noktada çocukların dil gelişimine, bilişsel gelişimine, kişilik gelişimine ve toplumsal gelişimine uygun olarak hazırlanmış nitelikli kitaplar, çocukların duygularının tercümanı olacaktır. Çocuk bu kitaplarda kendi yaşam durumlarından kesitler bulabilecek, kitaplarda görsel anlatımla geliştirilmiş karakterlerle özdeşim kurabilecek ve başa çıkması gereken olaylar karşısında ayakta durmayı başarabilecektir.

Güleç ve Gönen (1997) resimli çocuk kitaplarının çocuğun ahlaki gelişim dahil tüm gelişim alanlarını desteklediğini ve çocuğun öz bakım becerileri dahil temel ihtiyaçlarından bazılarını karşılamakta olduğunu, özellikle, kitap resimlerinin okulöncesi çocuklar için dili ifade etmesi bakımından resimli kitapların, okulöncesi dönem çocuklarının gelişimine önemli katkıları olduğu belirtilmektedir. Bundan dolayı çocuk kitabı yazarları çocukların gelişim alanlarını (Öz bakım, dil gelişimi, bilişsel gelişim, sosyal ve duygusal gelişim, motor gelişim) dikkate almalıdırlar.

Gönen (1989), Gülpınar (2010) resimli kitapların onlara yeni bilgiler verdiği gibi var olan bilgileri de pekiştirip göre hitap ettiğini ifade etmiştir. Kitaplarda resmin tamamlayıcısı metin iken esas

unsur ise her zaman resimdir. Kitap resimleri çocuklar açısından bir kitabın en ilgi çeken yeridir. Yalçın, Ataş, (2005) Çocuk edebiyatı türlerinden olan resimli çocuk kitaplarının yalnızca metin ve pedagojik özellikler içermediği aynı zaman da resimleme, düzenleme ve canlandırma gibi kavramları da içerdiğinden bahsetmektedir. Resimli çocuk kitabı ortaya koyarken içerik ve tasarım anlamında uzmanlık istediğini ve çocukların gelişim özelliklerini ve çocuk gerçekliğinin de bilinmesi gerektiğine değinmiştir.

Sarı, (2006) Çocuklar için iyi resmedilmiş metinler daha etkileyici olup, çocuğun sıkılmadan okuma alışkanlığı edinmesine yardımcı olmaktadır. İyi resmedilmemiş kitaplar ise çocukların kitaplara karşı olumlu tutum kazanmasının önüne geçebilmektedir *“3-6 yaş dönemi çocuklar için kitabın resimleri ve içeriği çok önemlidir. Resimlerin metni destekleyici nitelikte olması gerekmektedir; ayrıca resimler renkli ve anlaşılır olmalıdır.”* (Gönen, Aydos, Şentürk, Karacan, Kahraman, Tuna, 2013:9). Gönen, (1979) sanatçıların resim çalışmalarında kullandıkları şekil, çizgi, renk, oran, ayrıntılar ve alan gibi bazı görsel elementlerin uygun bir şekilde kullanıldığında görsel ifadenin zenginliğini de arttırdığını belirtmektedir. Sever, (2017) Kitap resimlerinin çocuğun ilgisini çekip anlaşılır olması için sanatsal olarak çizgi, şekil, form, renkler ve gölgeler, doku, resimlerin detayları ve ön planda olması, kompozisyonu iyi olması gerekmektedir. Bu öğelerin uygulanması çocuğun kitapla kurduğu bağı güçlendirip, iyi bir okur olarak yetişmesine destek olmaktadır.

MEB, (2013:7) Çocuk gelişimi ve eğitimi çocuk edebiyatına giriş kitabında çocuk ile kitap arasındaki bağı ve bu bağı faydalarını şu maddelerle belirtmiştir:

- *Resimli kitaplar; çocuğun belleğinden kavramların imgelerini oluşturur. Kavramların görsel imgeleriyle çocuğun belleğine yerleşmesine olanak sağlar.*
- *Çocukların duyu algılarını geliştirir.*
- *Kavramsal gelişimini destekler.*
- *Soyut ve somut kavramları öğrenmelerini kolaylaştırır.*
- *Nesneleri sınıflandırma, gruplandırma, kavram oluşturma, anımsama, dikkat etme, düşünme gibi bilişsel süreçlerini işletir.*
- *Resimli kitaplar; çocuğun kavram, sözcük bilgisi, gramer, anlama dinleme, sorulara cevap verebilme, öykü zincirini kurabilme, bellek, sıralı cümle üretebilme, dili kullanabilme, çözümleme yeteneğini artırır.*
- *Dilin zenginliğinin farkına vardırır, okuma zevki uyandırır.*
- *Resimli kitapların, çocuğun sanat eğitimine ve görsel algısına katkısı vardır.*
- *Kitaplardaki resimler kendine has biçim ve biçimleriyle çocuğu kavrayacak, çocuğun düşünmesine ve yeni sorular üretmesine yardımcı olacaktır.*

Bu gibi durumlar çocukların sağlıklı gelişimleri açısından dikkate alındığında iyi resmedilmiş kitaplar çocukların kitaplara karşı olumlu tutum kazanmasını sağlamakla birlikte, tüm gelişim alanlarını da desteklemektedir. Bundan dolayı ilgili alan uzmanlarının bir arada çalışarak ürün ortaya koyması gerekmektedir.

Araştırmanın literatür taramasına bakıldığında benzer çalışmaların olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmalar genellikle kitap resimleri üzerine yapılmış çalışmalardır. Yıldız, Yazıcı ve Durmuşoğlu (2015), 2010-2015 yılları arasında 3-8 yaş çocukları için yayımlanmış resimli çocuk kitaplarını resimleme özellikleri bakımından incelemiştir. Gönen, Mehmet (2017), Feridun Oral'ın yazarı ve çizeri olduğu 15 resimli çocuk kitabı incelenmeye almıştır. Gönen, Karakuş, Uysal, Kehci, Ulutaş ve Kahve (2015), 2000-2010 yılları arasında Türkiye'de yayınlanan resimli çocuk kitaplarını içerik ve resimleme özelliklerini incelemiştir. Körükçü'de (2012) Resimli çocuk kitapları üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. Şahin, (2014) okulöncesi dönem çocuk kitaplarında görsel bir uyaran olarak resimlerin kullanımına yönelik bir çalışmanın yapıldığı görülmüştür. Güleç ve Gönen (1997) yapmış oldukları çalışmada 1974-1993 yılları

arasında Türkçe basılmış olan resimli öykü kitaplarının resimlendirilme ve fiziksel özellikleri açısından incelenmiştir.

Yapılan birtakım çalışmalarda resimli çocuk kitapları hakkında öğretmen görüşlerinin alınması ve yeterliliklerinin incelenmesine yöneliktir. Turan, Gönen, ve Aydos, (2017) ise okul öncesi öğretmen adaylarının resimli öykü kitaplarına dair yeterliliklerini fiziksel, içerik, resimleme özellikleri boyutlarında incelemişlerdir. Ulutaş (2017) yaptığı çalışmada okul öncesi dönem çocuk kitaplarındaki resimlerin çocuğa göreliliğinin öğretmen görüşleri açısından ele almıştır.

Daha önce literatürde olmayan değerlendirme ölçeğinin de geliştirildiği görülmektedir. Deniz, Gönen, (2020) yaptıkları geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında resimli öykü kitaplarına yönelik değerlendirme ölçeği geliştirmişlerdir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı yayın evleri tarafından en çok satılan okul öncesi resimli çocuk kitaplarındaki resimlerin yeterlilik düzeylerini tespit etmektir.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın okul öncesi dönem çocukları için hazırlanan resimli çocuk kitaplarını seçme, yayımlama, okul ve kurumlarda kullanımı ile ebeveynlere daha bilinçli seçimler yapmaları ve yol gösterici olması adına destekleyici olacağı öngörülmektedir. Günümüzde en çok tercih edilen online kitap satış sitelerinden elde edilen verilerden yola çıkılarak seçilen kitaplar ile bu araştırma; resimli çocuk kitaplarındaki resimlerin yeterlilik düzeylerinin ortaya konması beklenmektedir.

1. YÖNTEM

Okul öncesi dönem resimli çocuk kitaplarındaki resimlerin incelenmesini kapsayan bu çalışmada nitel ve nicel yaklaşımların bir arada olduğu karma araştırma yöntemlerinden sıralı araştırmacı tasarım modelinden faydalanılmıştır. Özmen ve Karamustafaoğlu (2019) bu araştırma modelini öncelik nitel verilerin toplanıp analiz edilmesi ardından nicel verilere geçilmesi şeklinde ifade etmektedirler. Burada önceliğin nitel verilerde olduğunu nicel verilerin nitel verileri çoğaltmak için kullanıldığını, verilerin analizinin ise çoğunlukla verileri yorumlama ve tartışma bölümlerinde birleştirildiğini belirtmektedirler. Çalışmaya uygunluğu bakımından sıralı araştırmacı yöntemlerinden keşfedici sıralı karma yöntem kullanılmıştır. Keşfedici sıralı karma yöntem, araştırmacının nitel verileri keşfetmekle başladığı daha sonra ise bu bulguları nicel araştırma boyutunda kullanıldığı bir desendir (Creswell, 2014).

1.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma gurubunu 2019 yılı içerisinde en çok satılan çocuk kitapları tespit edilerek onların satışa sunulduğu 5 online kitap satış sitesinde en çok satılan okul öncesi dönem resimli çocuk kitapları bölümlerinden alınarak oluşturulmuştur. Sitelerden alınan kitaplar kendi içlerinde en çoktan en aza sıralanarak ilk 20 tanesi seçilmiş ancak 2 adet kitap alan uzmanı değerlendirmesiyle okul öncesi önemine uygun yeterlilikte olmadığından değerlendirmeye alınmamıştır. Toplam 18 kitap değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma kapsamına alınan kitaplar ölçüt örneklem yaklaşımıyla belirlenmiş, en çok satılan çocuk kitapları araştırmaya dahil edilme ölçütü kullanılmıştır. Araştırma kapsamındaki kitaplar tablo 1 de verilmiştir.

Tablo1: Araştırmada Kullanılan Resimli Çocuk Kitapları

No	Kitabın adı	Yazarı	Yayın evi	Kitap Adedi
1.	Ayı' Kim Çaldı?	Helen Stratton Would	Yapı Kredi Yayınları	5
2.	Üç Kedi Bir Dilek	Sara Şahinkanat	Yapı Kredi Yayınları	4
3.	Teo'nun Kaka Kitabı	Yağmur Artukmaç	Bilgi Yayınevi	4
4.	Annemin Çantası	Sara Şahinkanat	Yapı Kredi Yayınları	4
5.	Babam Yanımdayken	Kollektif	RedHouse Kidz Yayınları	4
6.	İyi Yürekli Dev Memo	Julian Donaltson	İş Bankası Kültür Yayınları	3
7.	Üç Kedi Bir Canavar	Sara Şahinkanat	Yapı Kredi Yayınları	3
8.	Akıllı Tilkinin Masalı	Debi Gliori	İş Bankası Kültür Yayınları	3
9.	Aç Tırtıl	Eric Carle	Mavi Bulut Yayıncılık	3
10.	Kim Korkar Kırmızı Başlıklı Kızdan	Sara Şahinkanat	Yapı Kredi Yayınları	2
11.	Avucundaki Öpücük	Audrey Penn	Butik	2
12.	Mutlu Su Aygırı	Richard Edwards	İş Bankası Kültür Yayınları	2
13.	Utangaç Ayı Monti	Ali Berkday	İş Bankası Kültür Yayınları	2
14.	Hiç Hata Yapmayan Kız	Mark Pett	1001 Çiçek	2
15.	Kırmızı Çizgi	Samar Mahfouz Barraj	Erdem Çocuk Yayınları	2
16.	Eyvah Kalbim Kırıldı	Elif Yemenci	RedHouse Kidz Yayınları	2
17.	Yavru Timsah Çipiti	Catherine Rayner	İş Bankası Kültür Yayınları	2
18.	Elif Asla Yabancılara Gitmez	Liane Schneider	İş Bankası Kültür Yayınları	2

1.2. Verilerin Toplanması ve İncelenmesi

1.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın nitel verileri ikisi öğretmen üyesi ve biri de görsel sanatlar öğretmeni olmak üzere 3 alan uzmanı ile yapılan görüşmeler ile toplanmıştır. Görüşme Öğretim üyelerinin ofislerinde yapılmıştır. Araştırmanın nitel verileri araştırmacılar tarafından alan uzmanlarının 18 kitabın 12 soruluk yapılandırılmış görüşme formuna göre görsel yönden tek tek incelenmesi ve yapılan yorumlar ile ortaya çıkan görüşler olarak toplanmıştır. Yapılandırılmış görüşme formu 12 sorudan oluşmaktadır ve her soruya verilen olumlu yanıt 1 puan değerindedir. Buna göre Yapılandırılmış görüşme formundan alınan her olumlu cevap toplamda 12 puana denk gelmektedir. Araştırmanın nicel verileri için Turan, Gönen, ve Aydos, (2017)'un *Nitelikli Resimli Öykü Kitaplarında Bulunması Gereken Fiziksel, İçerik ve Resimleme Özelliklerine Dair Kontrol Listesi*'nden 21 maddeden oluşan resimleme özelliklerine dair olan kontrol listesi kullanılmıştır. Araştırmanın nicel verileri 3 okul öncesi öğretmenin kitap resimlerini 21 maddeden oluşan kontrol listesine göre değerlendirmesi ile toplanmıştır.

1.4. Verilerin Analizi

Araştırmada karma araştırma yöntemlerinden keşfedici sıralı karma yöntemin kullanıldığı çalışmanın nitel verileri içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi sözel, yazılı ve diğer materyallerin nesnel ve sistematik bir şekilde incelenmesine olanak tanıyan bilimsel bir yaklaşımdır (Tavşancıl & Aslan, 2001). Görsel sanatlar alan uzmanlarının resimli çocuk kitaplarına ilişkin yapılandırılmış görüşme formuna verdikleri cevaplardan oluşan değerlendirmelere göre, her soruya verilen olumlu ve olumsuz yanıtlar puanlandırılarak, kitap resimlerine değer yüklenmiş ve olumlu ve olumsuz içeriklere göre analizleri yapılmıştır. Araştırmanın nicel verileri ise analizi için spss 2.00 programı kullanılmış ve nicel veri analizlerinden olan betimsel istatistikten faydalanılmıştır. Nitel ve nicel veriler, ayrı ayrı analiz edildikten sonra karşılaştırılma yapılmış ve çıkarımda bulunulmuştur. Buna göre bir sonuca varılmıştır.

Bu çalışmanın nicel verilerinin güvenilirliği için değerlendirmeciler arasındaki korelasyona bakılmıştır. Çalışmanın nitel verilerinin güvenilirliğini sağlamak amacıyla ise araştırmacılar her iki veri türünü de birlikte analiz etmiş ve aradan zaman geçtikten sonra aynı veriler tekrar analiz edilerek, ilk analiz ve son analiz karşılaştırılıp, zaman farkından oluşan farklılaşma üzerinde durularak fikir birliği sağlanmıştır.

2. BULGULAR

Resimli çocuk kitaplarında bulunması gereken özellikler bakımından değerlendirilen 18 adet resimli çocuk kitabı 2'si akademisyen biri görsel sanatlar öğretmeni olmak üzere üç alan uzmanının görüşlerine başvurulmuştur. Çalışmanın ikinci boyutunda ise 3 okul öncesi öğretmeni resimli çocuk kitaplarını "*Nitelikli resimli öykü kitaplarında bulunması gereken fiziksel, içerik ve resimleme özelliklerine dair kontrol listesi*"nden resimsel özellikleri kontrol listesi" kullanarak değerlendirmiş ve aşağıdaki bulgulara ulaşmıştır.

Tablo 2: Görsel Sanatlar Alan Uzmanlarının Resimli Çocuk Kitaplarına Yönelik Yaptıkları Analizlerin Frekans Değerleri

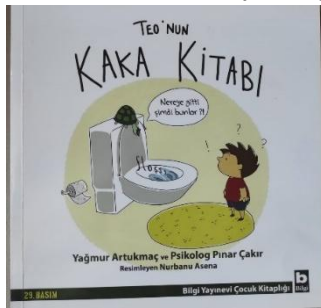
No	Kitap adı	Frekans
1.	Teo'nun Kaka Kitabı	12
2.	Elif Asla Yabancılarla Gitmez	11
3.	Avucundaki Öpücük	5
4.	Annemin Çantası	11
5.	Yavru Timsah Çipiti	5

6.	İyi Yürekli Dev Memo	12
7.	Kim Korkar Kırmızı Başlıklı kızdan	11
8.	Hiç Hata Yapmayan Kız	9
9.	Utangaç Ayı Monti	12
10.	Eyvah Kalbim Kırıldı	10
11.	Üç Kedi Bir Dilek	5
12.	Üç Kedi Bir Canavar	5
13.	Babam Yanımdayken	10
14.	Akıllı Tilkinin Masalı	12
15.	Mutlu Su Aygırı	5
16.	Ayı Kim Çaldı	9
17.	Kırmızı Çizgi	5
18.	Aç Tırtıl	12

Araştırmadaki resimli çocuk kitapları 2 akademisyen ve 1 Görsel Sanatlar öğretmeni sanat eğitimcisi alan uzmanının oluşturduğu sorulardan alınan cevaplara göre değerlendirilmiştir. Görsel sanatlar alan uzmanlarının resimli çocuk kitaplarına ilişkin görüşlerine göre, her soruya verilen olumlu ve olumsuz yanıtlar puanlandırılarak, kitap resimlerine değer yüklenmiş ve olumlu ve olumsuz içeriklere göre analizleri yapılmıştır. Kitap resimlerinin değerlendirmelerine göre;

2.1. Teo'nun Kaka Kitabı'na İlişkin Bulgular

Teo'nun Kaka Kitabı Bilgi yayınevinden 29. Baskı olarak yayımlanan kitap tuvalet eğitimi resimli bir hikayeye dönüştürerek aktarmaktadır. Alan uzmanlarının görüşlerin göre Teo'nun Kaka Kitabı sahip olduğu özelliklere göre aldığı toplam puan ile resimli çocuk kitaplarında olması gereken nitelikleri taşıdığı görülmüştür. Buna göre kitaplardan çıkan sonuçlara baktığımızdan kitap resimlerinin sayfanın genelini kapsadığı, çocukların yaş gurubuna uygun olup anlaşılır olduğu, kahramanların yaşadıkları duygu durumlarını yansıttığı görülmüştür. Ayrıca kitap çocuklarının günlük rutin yaşantısından izler taşıyarak gelişimlerine destek olmaktadır.

"Kitabın sayfa düzeninde bırakılan kenar boşlukları, resim ve metin yerleştirmeleri istenilen uygunluktur. Ayrıca kitapta yer alan mekan ile figürler genel olarak çizgi ve şekiller ile resmedilmiştir. Teo'nun yaşadığı durumu annesine söylerken ki endişesi karakterin yüzüne yansıtılmıştır. Karakterlerin yaşadıkları duyguların ve metinde geçen ortamın doğru bir şekilde resmedilmesi çocuğun daha sonra o kitabı eline aldığı zaman resimlere bakarak hikayeyi tekrar etmesine olanak sağlar. Bu da çocuğun kitaplara karşı olumlu tutum geliştirmesine yardımcı olabilir." (G.S.A.U:3)

2.2. Elif Asla Yabancılarla Gitmez Kitabına İlişkin Bulgular

Elif Asla Yabancılarla Gitmez kitabı Türkiye İş Bankası yayınevinden 8. Baskı olarak yayımlanmıştır. Elif Asla Yabancılarla Gitmez kitabını inceleyen alan uzmanlarının görüşlerin göre

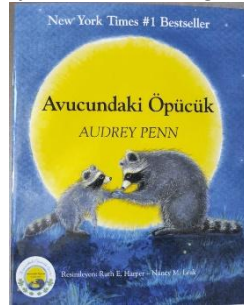
resimli çocuk kitaplarında olması gereken nitelikleri taşıdığı görülmüştür. Buna göre kitaptaki resimler genel olarak bu yaş gurubundaki çocuklara uygun resmedildiği, resimlerin anlaşılır olduğu, renk, şekil, çizgi olarak çocukların gelişim dönemine uygun olduğu görülmektedir. Kitap çocukların günlük yaşamında oluşabilecek durumlara karşı farkındalık oluşturmaktadır. Kitap çocukların tanımadığı insanlara karşı nasıl davranması gerektiği konusuna değinmiştir. Tek başlarına olduklarında bu durumlara nasıl tepki verilmesi gerektiğine dair düşünmelerini sağlamaktadır.

“Kitabın bazı kısımlarında resim ve metin ilişkisinde kopukluklar olduğu görülmüştür. Bir bölümde sokakta çalışan işçilerin Elife doğru baktığı söylenmiş fakat bu durum resmedilmemiştir. Adamın Elif’in elini bıraktığını görsel ise bir önceki sayfada kalmıştır. Resim metin ilişkisi bu dönem çocuklarının kitaplara ve okuma yazmaya olumlu tutum kazanmaları açısından önemli olduğu düşünülmektedir.”(G.S.A.U:1)

2.3. Avucundaki Öpücük Kitabına İlişkin Bulgular

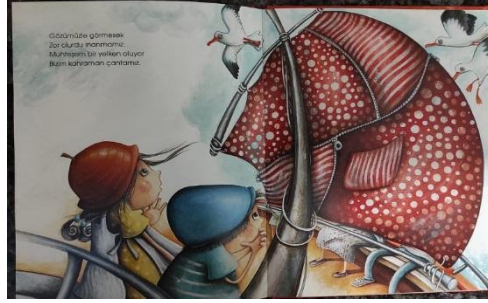
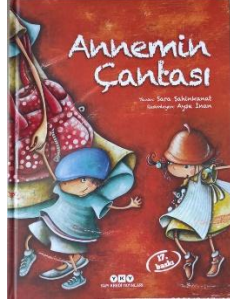
Butik yayıncılıktan tarafından çıkarılan *Avucundaki Öpücük* kitabı henüz ilk baskısını yayımlamıştır. Kitapta kullanılan renklerin çocukların beğenilerine hitap ettiği görülmektedir. Kitap, okulların açılmasıyla Anne rakun yavrusu Minik Rakun’un okula gitmek istemeyişini ve korkularını yatıştırmak istemektedir. Anne Rakun, "Avucundaki Öpücük" adını verdiği aile sırrını yavrusuyla paylaşır. Annenin amacı yavrusu korktuğunda kendisini hatırlatmak istemesidir.

“*Avucundaki Öpücük* kitabının resimlerinde kullanılan renkler çocuğun beğeni ve algılama düzeyine uygun olduğu görülmüştür. Kitap resimlerinin ise öyküyü aktarma konusunda istenen yeterlilikte olmadığı görülmüştür. Hikayenin bir bölümünde – Minik Rakun’un elini tuttu ve parmaklarını dikkatle birer birer kapattı. Öpücük Minik Rakun’un avucunun içinde kaldı- diye geçmektedir. Burada anne Rakun ve Minik Rakun yalnızca birbirine bakmaktadır. Metin ile resim ilişkisinin istenen özellikte olmadığı görülmektedir. Resimler tek başına hikayeyi anlatabilecek durumda olması çocuğun kitabı daha iyi algılaması bakımından önemlidir. Kitap resimlerinde vurgulanması gereken kısımlar ve sayfa düzeninin istenen yeterlilikte olmadığı görülmüştür” (G.S.A.U:2)

2.4. Annemin Çantası Kitabına İlişkin Bulgular

Annemin Çantası kitabını değerlendiren alan uzmanlarının görüşlerin göre resimli çocuk kitaplarında olması gereken nitelikleri taşıdığı görülmüştür. Kitap kalın kuşe kağıda basılmış olup Yapı Kredi yayınlarından 17. Baskı olarak çıkmıştır. Kitap çocuklar tarafından merak konusu olan çantanın içindekilerle olan maceralarını konu almıştır. Bir çocuğun gözünden kaleme alınan kitap beklenen özellikleri genel olarak yansıttığı görülmüştür.

"Kitap resimlerinde çantanın rengi, karakterlerin kıyafetleri ve aksesuarlardaki renk kullanımı çocuğun gelişimine uygundur, sayfa düzeninde metin yerleştirmeleri ve zemin ile renk uyumu da istenen özellikleri barındırmaktadır. Kitaptaki resimlerde figürlerin anatomik yapısı ve mekanda gösterilmek istenen ortam (perspektif, anatomik soyutlama) çocukların gelişimine uymayacak şekilde abartı ile resmedilerek verilmiştir. Ayrıca kitap kenar boşlukları ve kompozisyon konusunda gerekli yeterlilikleri tam olarak karşılayamamaktadır". (G.S.A.U:1)

2.5. Yavru Timsah Çipiti Kitabına İlişkin Bulgular

Yavru Timsah Çipiti alan uzmanlarının değerlendirmelerine göre resimli çocuk kitaplarında olması gereken özelliklerin çoğunu taşımadığı görülmüştür. Türkiye İş Bankası yayınlarından 7. Baskı olarak yayımlanan kitap kuşe kağıda basılmıştır. Kitap yavru bir timsahın korkutmak ve korkmak üzerine olan bir macerasını anlatmaktadır. Kitabın genel olarak sanatsal özellik ve estetik bakımdan gerekli yeterlilikte olmadığı görülmüştür.

"Yavru Timsah Çipiti kitabının resimleri bu dönem çocuğunun yaratıcı hayal gücünü destekleyebilecek yeterlilikte olmadığı görülmüştür. Resimlerin doku, uygun kompozisyon, sayfa düzeni, duygu durumunu tam olarak yansıtamadığı görülmektedir. Kitapta sayfa düzeni, sayfaların çoğunluğunda yalnızca ana karakterin yerleştirilmiş olması, kitabın resimleri ilgi çekecek bir düzenleme içerisinde olmaması çocukların beğenilerine hitabı açısından istenen yeterlilikte değildir. Resimler de ki sanatsal ifade ediş çocukların estetik bakış açısını geliştirmede yetersiz olduğu görülmüştür. Mekan genel olarak soft ve silik verilmiştir. Kitapta kullanılan yazı puntosunun uygun olduğu görülmüştür. Resim ve metin ilişkisinde ise resimler tam olarak metinde istenen vurguyu verememektedir. Buda çocukları okumaya özendirme açısından olumlu tutum kazanmalarını engellemektedir." (G.S.A.U:3)

2.6. İyi Yürekli Dev Memo Kitabına İlişkin Bulgular

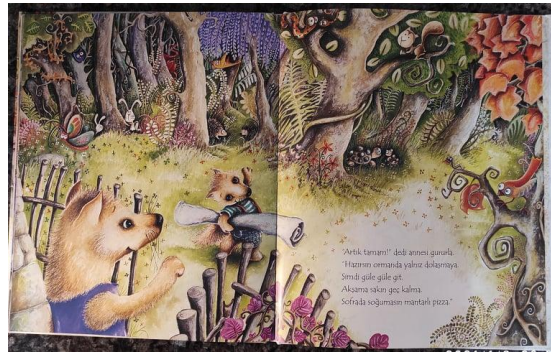
İyi Yürekli Dev Memo 10. Baskı olarak Türkiye İş Bankası Yayınlarından çıkmıştır. Kitap alan uzmanlarının değerlendirmelerine göre resimli çocuk kitaplarında bulunması gereken özelliklerin hepsine sahip olduğu görülmüştür. Kitap pasaklı bir dev olmak istemeyen Memo'nun terzi görünce bedenine göre kıyafet alıp iyi giyinmek istemesini konu almıştır. İyi ve temiz kıyafetlerini giyip dışarıya çıktığında kendisinden yardım isteyenlere yardım edip tekrar eski haline nasıl döndüğü anlatılmaktadır.

“Kuşe kağıda basılı olan kitaptaki resimler çocukların yaş gurubuna uygun olarak resmedilmiştir. Sayfa düzeni içerisindeki yerleştirmede yazı ve resim ilişkisi, yazıların puntosu ve açık zemin üzerine konumlandırılması, sayfa kenar boşlukları da çocukların algılarına uygun olup istenilen özelliğindedir. Kitap resimleri ayrıca karakterlerdeki fiziksel özellikler ve duygu durumları da açık bir şekilde verilmiştir.”(G.S.A.U:3)

2.7. Kim Korkar Kırmızı Başlıklı Kızdan Kitabına İlişkin Bulgular

Resimli çocuk kitaplarından bir diğeri Kim Korkar Kırmızı Başlıklı Kızdan kitabıdır. Kitabı inceleyen alan uzmanlarının görüşlerin göre resimli çocuk kitaplarında olması gereken nitelikleri kısmen taşıdığı görülmüştür. Kitap konu olarak artık büyüdüğünü ve tek başına ormanda yürüyüşe çıkabileceğini düşünen bir yavrukurdu konu almıştır. Annenin sorduğu sorulara yaratıcı cevaplar veren yavrukurt anneyi şaşırtmaktadır. Kim Korkar Kırmızı Başlıklı kızdan kitabı sert kapak içerisinde kuşe kağıda baskı yapılmıştır. Yapı Kredi Yayınlarından 13. Baskı olarak yayımlanmıştır.

“Kitapta kullanılan renkler ve karakterlerdeki fiziksel özellikler bakımdan yeterli olduğu görülmektedir. Kitap içerisindeki resimlerin yoğun oluşu ve sayfa kenar boşlukları ise istenen yeterlilikle olmadığı görülmüştür. Resimlerdeki yoğunluk çocukların konuyu takip etmesini engellemektedir. Ayrıca kitaptaki yazı puntosu da beklenen özelliği karşılayamamaktadır. Çocuğun yazıyı takibi ve okuma yazmaya olumlu tutum kazanması açısından okulöncesi dönem kitaplarında yazının bold ve puntosunun da orta büyüklükte olması gerekmektedir”. (G.S.A.U:2)

2.8. Hiç Hata Yapmayan Kız Kitabına İlişkin Bulgular

Hiç Hata Yapmayan Kız kitabı 1001 Çiçek Kitap Yayınevinden yayımlanmıştır. Kitap ince kapak kuşe kağıda basılmıştır. Sanat eğitimcisi alan uzmanlarının görüşlerine göre *Hiç Hata Yapmayan Kız* kitabı resimli çocuk kitaplarında olması gereken nitelikleri taşıdığı görülmüştür. Kitap bir tane bile hata yapmayan Betül adında bir kızı konu almıştır. Betül mükemmeliyetçi bir çocuk olup en büyük kusuru kusursuzluğu ve bir gün hatalarından ders alan Betül her şeye güler ve akışına bırakarak geçirmeyi öğrenecektir.

“Kitaptaki resimlerde kullanılan renkler çocukların ilgisini çekebilecek özelliktedir. Kitabın bazı sayfalarında kullanılan yazı boyutu, renk ve metin yerleştirmesi ise istenilen yeterlilikte değildir. Metnin sayfada uygun zemin ve yere yerleştirilmesi bu dönem çocuğu için çok önemli görülmektedir. Bu dönem çocuğu okuma yazmaya farkındalık kazanacağından yazı puntosu rengi ve konuyla ilişkili bir şekilde yerleştirilmesi gelişimleri açısından destekleyici olacaktır.” (G.S.A.U:2)

2.9. Utangaç Ayı Monti Kitabına İlişkin Bulgular

Sanat eğitimcisi alan uzmanları tarafından değerlendirilen kitaplardan *Utangaç Ayı Monti* kitabı istenen özellikleri en yüksek karşılayan kitaplardan biri olmuştur. *Utangaç Ayı Monti* kitabı 7. Baskı olarak Türkiye İş Bankası Kültür yayınlarından çıkmıştır. Kitap kuşe kağıda basılmıştır. Kitap Gözlerini dikip bakarak herkesi izlemeye bayılan bir ayıyı konu almıştır. Aslında kabalık etmek istemeyen ama bakmaktan da kendini alamayan Ayı Monti fazla meraklıydı ve kendini bir türlü tutamıyordu. Bakılmaktan hoşlanmayan arkadaşları rahatsızlıklarını Monti'ye bildirirler. Bir süre sonra Montinin başı belaya girdiğini de Patlak gözlü kurbağanın ona doğru yolu göstermesiyle probleminin çözülmesini konu alır.

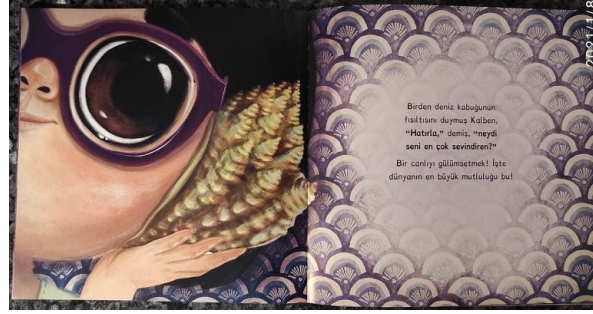

“Kitapta kullanılan renkler çocukların ilgisini çekebilecek canlılıktadır. Sayfaların genelinde yazı puntosuna ve metin yerleştirilmesine dikkat edildiği görülmektedir. Ayrıca metinler ve resimler de birbirleriyle örtüşmektedir. Çocukların yaş gurubu küçüldükçe resim oranı arttırılmalıdır görüşü burada görülmektedir. Kitap resimleri ayrıca anlatılan Porsuk, köstebek ve diğer karakterlerin fiziksel özelliklerini de uygun bir şekilde verdiği için çocukların kavram gelişimlerini desteklemektedir.” (G.S.A.U:3)

2.10. Eyvah Kalbim Kırıldı Kitabına İlişkin Bulgular

Sanat eğitimcisi alan uzmanlarının görüşlerine göre değerlendirilen kitaplardan *Eyvah Kalbim*

Kırıldı kitabı, resimli çocuk kitaplarında olması gereken nitelikleri taşıdığı görülmüştür. *Eyvah Kalbim Kırıldı* kitabı Redhouse Kidz yayının evinden 10. Baskı olarak yayımlanmıştır. Kitap içerik olarak Kalben adında bir kız çocuğunun arkadaşlarının onu aralarına almayışı ve düşen dondurması yüzünden kırılan kalbinin nasıl onarabileceğini arayan ve sonunda bu yolun paylaşmakla olabileceğini anlayan bir kız çocuğunu konu almıştır.

“Kitaptaki resimlerde kullanılan renklerin istenen özellikte olup kitaptaki metin ve resim miktarı çocukların gelişimine hitap ettiği görülmüştür. Kitaptaki yazıların uygun yerlere yerleştirildiği görülmekte olup puntosunun da bu yaş gurubuna hitap ettiği görülmektedir. Kitapta sayfa kenar boşlukları ve vurgulanmak istenen durum genel olarak sayfaya yerleştirilmesinde istenen yeterlilikte olmadığı görülmüştür. Resimlerde kenar boşluklarına dikkate edilip resim ortalığında çocukların dikkatini konunun ana vurgusuna çekmekte ve daha sonra kitabı eline alan çocuk resimlere bakarak kitabı kendi diliyle okuyabilecektir.”(G.S.A.U:3)

2.11. Üç Kedi Bir Dilek Kitabına İlişkin Bulgular

Alan uzmanlarının görüşlerine göre değerlendirilen resimli çocuk kitaplarından bir diğeri *Üç Kedi Bir Dilek* kitabıdır. *Üç Kedi Bir Dilek* kitabı Yapı Kredi Yayınlarından 27. Baskı olarak çıkmıştır. Kitap resimleri ve metin oranının bu yaş gurubu için yeterli olduğu görülmüştür. Kitap değerlendirmecilerin görüşlerine göre resimli çocuk kitaplarında olması gereken nitelikleri kısmen taşıdığı görülmüştür. Kitap içerik olarak Kedi olan Piti, Pati ve Pus'un çatıdaki macerasını konu almaktadır. Sirtüstü uzanmış gökyüzünü seyreden 3 arkadaşın o akşama dair maceraları aktarılmıştır.

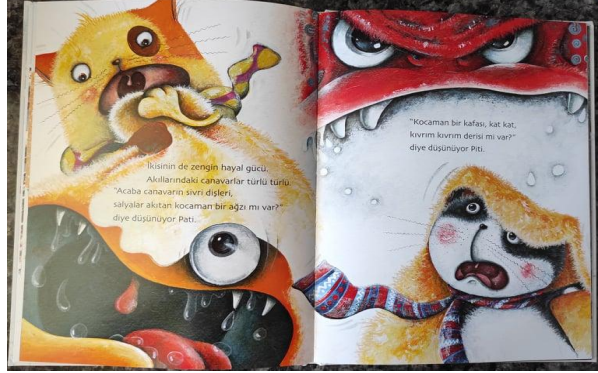

“Kitapta sayfa düzeninin bazı bölümlerinde asıl vurgulanması gereken kısımların tam olarak yansıtılmadığı, bazı bölümlerdeki kenar boşlukları da istenen özelliği tam olarak karşılamadığı görülmüştür. Metin puntosunun da kullanılan koyu zemin yazıyı göstermediğinden bu yaş dönemi için silik olduğu görülmektedir.” (G.S.A.U:1)

2.12. Üç Kedi Bir Canavar Kitabına İlişkin Bulgular

Değerlendirilen bir diğerk kitap olan *Üç Kedi Bir Canavar* resimli çocuk kitabı alan uzmanlarının

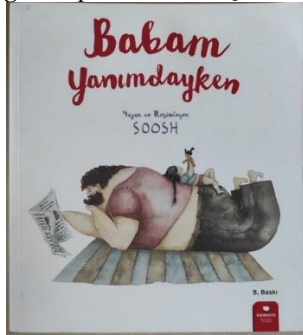
görüşlerine göre resimli çocuk kitaplarında olması gereken nitelikleri kısmen taşıdığı görülmüştür. Kitap Yapı Kredi Yayınlarından 13. Baskı olarak yayımlanmıştır. Piti, Pati ve Pus'un karla ilk tanışmasını ve sonrasında geçirdikleri maceraları konu alan kitap karton kapak içerisine kuşe kağıda basılmıştır. Üç Kedi Bir Canavar Kitabı Kenar boşluklar ve sayfa düzeni olarak yeterli olmadığı görülmüştür.

“Kenar boşlukları ve sayfa düzeni çocukların kompozisyonu algulamalarına, parça bütün ilişkisi kurmalarına destek olmaktadır. Metnin hikayesini somutlaştıran resimlerin sayfanın kenar kısımlarına yerleştirilmesi ve karakterlerin tam verilmemesi bu dönem çocuğu için zorlayıcı bir kompozisyon olduğu düşünülmektedir. Ayrıca yazı puntosu da okuma yazmaya farkındalık açısından istenen yeterlilikte değildir.”(G.S.A.U:2)

2.13. Babam Yanımdayken Kitabına İlişkin Bulgular

Sanat eğitimcisi alan uzmanları tarafından değerlendirilen kitaplardan *Babam Yanımdayken* kitabı alan uzmanlarının görüşlerine göre, resimli çocuk kitaplarında olması gereken nitelikleri ortalama bir düzeyde taşıdığı görülmüştür. Redhouse Kidz den çıkan kitap 5. Baskısını yayımlanmıştır. Kitap baba ile kızın hayatlarından kesitler sunuyor. Ortak yaşam alanlarında yaptıkları yemekler, okudukları kitaplar, sarılıp uyumalarına dair anların paylaşıldığı kitap babalar ve çocukları arasındaki sıcak ilişkiyi yansıtmaktadır.

“*Babam Yanımdayken* resimli çocuk kitabının resim ve metin oranlarına bakıldığında metinlerinin genel olarak sayfada istenilen yeterlilikte olmadığı görülmüştür. Ayrıca yazı renginin krem üzerine kırmızı yapılması da yazının görünürlüğünü azalttığını göstermektedir. Uzmanlar yazı rengini krem üzerine siyah yapılmasının gözü yormadığı ve dikkati çektiğini söylemektedirler. Karakterlerdeki anatomik farkın bu kadar fazla olması çocukların algılarını uygun yeterlilikte olmadığı düşünülmektedir. Ayrıca kitap sonradan çocukların ellerine alıp resimlerinden metinleri çıkarabilecekleri bir şekilde düzenlenmemiştir. Resimler metnin somutlaştırılmış görselleri olmadığından çocuk için bütünleştirici olmadığı düşünülmektedir.”(G.S.A.U:3)

2.14. Akıllı Tilkinin Masalı Kitabına İlişkin Bulgular

Alan uzmanları tarafından değerlendirilen resimli çocuk kitaplarından bir diğeri *Akıllı Tilkinin*

Masalı kitabıdır. Kitap alan uzmanlarının görüşlerine göre, resimli çocuk kitaplarında olması gereken nitelikleri yüksek düzeyde karşıladığı görülmüştür. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlarından çıkan kitap 11. baskısını yayımlamıştır. Kitap konu olarak Kendini yalnız ve keyifsiz hisseden Lokum adında minik bir tilkiyi konu alıyor. Lokum onu kimsenin sevmediğini düşünür. Annesi ise o nasıl ve nerede olursa olsun onu hep sevdiğini söylemesiyle devam ediyor.

“Akıllı Tilki’nin Masalı kitabı renk ve karakterlerdeki fiziksel özellikler olarak beklenen yeterliliktedir. Metinde verilmek istenen durumlar sayfanın odak noktasına yerleştirilmiştir. Buda çocukların hikayeyi daha iyi takip etmelerini sağlayacaktır. Resimlerdeki karakterler sayfanın dışına çıkmayıp, çocuğun beğenisine ve algılama düzeyi için istenen yeterliliktedir.”(G.S.A.U:1)

2.15. Mutlu Su Aygırı Kitabına İlişkin Bulgular

Sanat eğitimcisi alan uzmanları tarafından değerlendirilen kitaplardan *Mutlu Su Aygırı* kitabı resimli çocuk kitaplarında olması gereken nitelikleri kısmen taşıdığı görülmüştür. Kitap Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlarından 19. Baskı olarak yayımlanmıştır. Kitap suaygırı olduğu için hiç mutlu olmayan küçük bir suaygırın zebra, bufalo, maymun olsam mı diye düşünürken sonunda asıl mutluluğun kendisi olmak olduğunu anlamasını konu almıştır.

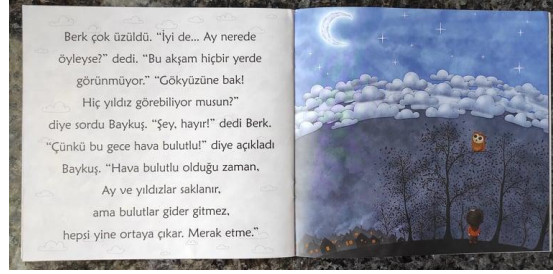
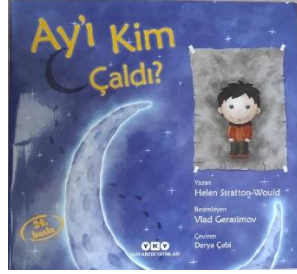

“Mutlu Su Aygırı kitabındaki resimler metinde anlatılan karakterlerin fiziksel özelliklerini yansıtmaktadır. Kitaptaki metin yerleştirmeleri ve metinlerin uzunluğu istenilen yeterlilikte değildir. Metinlerin uzun olması anlatılan konunun tamamının resmedilemeyeceğinden bu yaş gurubu için biraz yoğun olmaktadır. Metin-zemin rengi ve yazıların büyüklükleri de çocukların yaş gurubuna uygun yeterlilikte değildir.”(G.S.A.U:2)

2.16. Ayı Kim Çaldı Kitabına İlişkin Bulgular

Alan uzmanları tarafından değerlendirilen resimli çocuk kitaplarından bir diğeri olan *Ayı Kim Çaldı* resimli çocuk kitabıdır. Uzman alan eğitimcisi görüşlerine göre resimli çocuk kitaplarında olması gereken nitelikleri ortalama bir düzeyde taşıdığı görülmüştür. Yapı Kredi Yayınlarından 24. Baskı olarak yayımlanan kitap kuşe kağıda basılmıştır. Kitap konu olarak Berk adın da bir çocuğun, geceleri gökyüzünü ışıldayan Ay'a hayranlığını anlatmaktadır. Kitap Ay'ı izleyerek uykuya dalan Berkin kurduğu güzel hayalleri ve bir gece Ay'ın kaybolduğunu düşünerek onu arama serüveni içermektedir.

Ayı Kim Çaldı Kitabındaki resimlerin resimli çocuk kitaplarında olması gereken resimsel özelliklere uygun olduğu görülmüştür.

“Kitabın bir bölümünde Berk’in üzüldüğü ve ayı aradığı yazmaktadır. Resim de ise berkin sırtı dönük oluşu ay ve yıldızların gökyüzünde resmedilişi resim ve metin ilişkisinin tamamlayıcı olmadığını göstermektedir. Okunan metin ile resim arasında tutarlılık görmeyen çocuk kitaplara ve okumaya karşı olumlu tutum geliştiremeyeceği düşünülmektedir.” (G.S.A.U:1)

2.17. Kırmızı Çizgi Kitabına İlişkin Bulgular

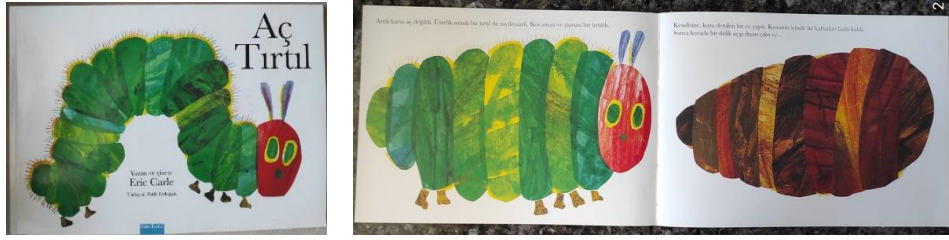
Akademisyen alan uzmanlarının görüşlerine göre değerlendirilen kitaplardan *Kırmızı Çizgi* kitabının resimli çocuk kitaplarında olması gereken nitelikleri kısmen taşıdığı görülmüştür. Kitap Erdem Yayınlarından 8. Baskı olarak yayınlanmıştır. Kitap konu olarak, bir kurgu içerisinde, çocuk dünyasına uygun bir anlatımla ürkütmeden, çocuklara kendilerini koruyabilme bilincini vermeye çalışmaktadır. Emir, kırmızı çizgilerin izinsiz yaklaşılmayan alanlar olduğunu, vücudumuzda da kırmızı çizgilerimiz olduğunu öğreniyor.

“Kırmızı Çizgi kitabında kullanılan renkler çocuklara hitap edebilecek yeterliliktedir. Kitaptaki karakterlerin fiziksel özellikleri beklenenden fazla soyutlandığından bu yaş gurubunun anlamakta güçlük çekebileceği düşünülmektedir. Çünkü bu yaştaki çocuklar fiziksel betimlemelerden etkilenir. Metinlerin de istenen uzunlukta olmadığı görülmüştür. Metinlerin uzunluğu çocukların dikkatini dağıtmakla birlikte, metinde geçen konuyu takip edememelerine de neden olacaktır. Yazı puntosu da istenen yeterlilikte değildir.”(G.S.A.U:2)

2.18. Aç Tırtıl Kitabına İlişkin Bulgular

Sanat eğitimcisi alan uzmanlarının görüşlerine göre değerlendirilen kitaplardan *Aç Tırtıl* resimli çocuk kitabı Mavi Bulut yayınevinden ilk baskı olarak yayımlanmıştır. Kitabın resimli çocuk kitaplarında olması gereken nitelikleri taşıdığı görülmüştür. Kitabın kahramanı olan tırtıl, pazar günü dünyaya gelip yaprak yemeye başlar. Dünyaya geldiği ilk günden itibaren yediği değişik yiyecekleri farklı sayılarda yiyecektir. Bir türlü doymayan tırtıl cumartesi günü gelince ne bulursa yemeye başlar ve bir gün karnı ağrır. Bunun üzerine her şeyin yenmeyeceğini öğrenmiş olur. Tırtıl daha sonra büyür ve kendisine bir koza örmeye başlar ve bir süre sonra kozasından bir delik açıp kozadan kelebek olarak çıkıp uçmaya başlar.

“Aç tırtıl resimli Çocuk kitabım içindeki resimler metinle uyumlu bir şekilde verilmiştir. Bu durum çocuğun konuyu daha iyi takip etmesini sağlamaktadır. Kitapta kullanılan renkler ve sayfa düzenlenmesindeki kenar boşluklarda istenilen yeterliliktedir” (G.S.A.U:2)

Sanat Eğitimi alan uzmanları tarafından resimli çocuk kitaplarının değerlendirildiği yapılandırılmış görüşme formuna göre kitaplar tek tek incelenmiş olup aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Resimli çocuk kitaplarının resimsel özelliklerini değerlendiren alan uzmanlarının kitaplarda bulunan resimlerin gerçekçi ve anlaşılır olup olmadığı ile ilgili görüşlerine göre 17 kitaptan 12 tanesinin resimlerinin gerçekçi ve anlaşılır olduğu Avucundaki Öpücük, Üç Kedi Bir Dilek, Üç Kedi Bir Canavar ve Kırmızı Kedi kitaplarındaki resimlerin ise istenen özelliği tam karşılamadığı görülmüştür.

Resimli çocuk kitaplarının resimsel özellikleri değerlendiren alan uzmanlarının kitap sayfalarının büyük kısmı resimden oluşup oluşmadığı ile ilgili görüşlerine göre, Hiç hata yapmayan kız, Babam Yanımdayken ve Ayı Kim Çaldı? Kitaplarının istenen özelliği taşımadığı, bunlar dışında kalan 14 kitabın ise resimlerinin sayfanın büyük çoğunluğunu kapladığı görülmüştür.

Resimli çocuk kitaplarının resimsel özellikleri değerlendiren alan uzmanlarının kitaplarda bulunan resimlerin sanatsal ve estetik açıdan nitelikli olup olmadığı yönündeki görüşlerine göre Yavru Timsah Çipiti ve Kırmızı Çizgi kitapları sanatsal özellikler ve estetik bakımdan istenen özelliği karşılamadığı görülmüştür. Kitapların kahramanları ve buldukları ortam doku ve hissiyat olarak görsel bir zenginlik katmamakla birlikte, çocukların beğenilerine sunulabilecek düzeyde estetik açıdan nitelikli olmadığı görülmüştür.

Resimli çocuk kitaplarının resimsel özellikleri değerlendiren alan uzmanlarının kitaplarda bulunan resimler metinleri destekler nitelikte olup olmadığı ile ilgili görüşlerine göre incelenen kitaplardan Avucundaki Öpücük ve Mutlu Su Aygırı kitaplarının resimleri metinleri desteklemediği görülmüştür. Kitaplar okunduğu zaman anlatılan hikaye ile resim arasında hiçbir ilişki olmaması çocuğun heyecanını ve merakını engeller nitelikte bir eksikliklerdir.

Resimli çocuk kitaplarının resimsel özelliklerini değerlendiren alan uzmanlarının kitapların resim ve metin sayfa düzeni bakımından uyumlu olup olmadığı yönündeki görüşlerine göre Annemin Çantası, Yavru Timsah Çipiti, Üç Kedi Bir Dilek, Üç Kedi Bir Canavar, Babam Yanımdayken, Mutlu Su Aygırı, Kırmızı Çizgi kitapları resim, metin ve sayfa düzeni olarak uyumu karşılamadığı görülmüştür. Çocukların kitapla olan ilişkilerinin okulöncesi dönemde oluşturulduğu düşünülürse kitapların 7 tanesinin bu ilişkiyi olumsuz etkileyeceği görülmüştür.

Resimli çocuk kitaplarının resimsel özellikleri değerlendiren alan uzmanlarının kitaplarda bulunan resimlerin çocuğun yaş düzeyine uygun olup olmadığı yönündeki görüşlerine göre incelenen 18 kitaptan 4 tanesi olan Avucundaki Öpücük, Üç Kedi Bir Dilek, Üç Kedi Bir Canavar, Mutlu Su Aygırı kitapların okulöncesi dönem çocuklarının yaş düzeyine uygun olmayıp beğeni ve algılarına tam olarak hitap etmediği ve istenen özelliği taşımadığı görülmüştür.

Resimli çocuk kitaplarının resimsel özellikleri değerlendiren alan uzmanlarının kitaplarda bulunan resimlerin metni, tanımlayacak kadar zengin olup olmadığı yönündeki görüşlerine göre, Avucundaki Öpücük, Kim Korkar Kırmızı Başlıklı Kızdan, Mutlu Su Aygırı, kitaplarının resimleri

metni tanımlayacak kadar zengin olmadığı, diğer kitapların ise istenen özelliği karşılamadığı görülmüştür. Okulöncesi dönem çocuğu okuma yazma bilmediğinden resimler onun için anlattıcı unsurdur. Çocuk resimlerle verilmek isteneni daha iyi anladığından zengin ilişki barındırmayan kitaplar bu dönem çocuğuna hitap etmemektedir.

Resimli çocuk kitaplarının resimsel özellikleri değerlendiren alan uzmanlarının kitaplarda bulunan resimlerin, çocuğun yaratıcılığını destekler nitelikte olup olmadığı yönündeki görüşlerine göre, Avucundaki Öpücük, İyi Yürekli Dev Memo, Üç Kedi Bir Dilek, Üç Kedi Bir Canavar, Mutlu Su Aygırı, Ayı Kim Çaldı? Kırmızı Çizgi kitaplarından istenen 'çocuğun yaratıcılığını destekler' özelliğinin tam olarak karşılanmadığı görülmüştür. Diğer kitapların ise istenen özelliği taşıdığı görülmüştür. Resimli çocuk kitabındaki görseller çocuğun görsel düşünme becerisini geliştireceğinden önem arz etmektedir. Burada bu 7 kitabın çocuğun yaratıcılığını desteklemede eksik olduğu yeterli zenginliği vermediği tespit edilmiştir.

Resimli çocuk kitaplarının resimsel özellikleri değerlendiren alan uzmanlarının kitaplarda bulunan resimlerin çocuğun ilgisini çekip okumaya özendirir nitelikte olup olmadığı yönündeki görüşlerine göre, Avucundaki Öpücük, Yavru Timsah Çipiti, Hiç Hata Yapmayan Kız, Eyvah Kalbim Kırıldı, Üç Kedi Bir Dilek, Üç Kedi Bir Canavar, Kırmızı Çizgi kitaplarındaki resimlerin 'çocuğun ilgisini çekip okumaya özendirmelidir' özelliğini tam olarak karşılamadığı görülmüştür.

Resimli çocuk kitaplarının resimsel özellikleri değerlendiren alan uzmanlarının kitaplarda bulunan resimlerin görsel açıdan zengin ve kompozisyon ilke ve elemanlarını barındırıp barındırmadığı yönündeki görüşlerine göre, Mutlu Su Aygırı ve Kırmızı Çizgi kitaplarının resimleri görsel açıdan bir zenginlik barındırmamakla birlikte kompozisyon ilke ve elemanları özelliğini tam olarak karşılayamadığı görülmüştür. Görsel açıdan bir zenginlik barındırmayan kitaplar çocuklar açısından sürükleyici ve heyecan uyandırıcı olmamaktadır. Özellikle kitaplarda doku ve renk kullanımının eksikliği görülmektedir.

Resimli çocuk kitaplarının resimsel özellikleri değerlendiren alan uzmanlarının resimler çocuğun günlük yaşantısına vurgu yapıp yapmadığı yönündeki görüşlerine göre, Avucundaki Öpücük, Yavru Timsah Çipiti, Hiç Hata Yapmayan Kız, Üç Kedi Bir Dilek, Üç Kedi Bir Canavar, Mutlu Su Aygırı, Ayı Kim Çaldı? Kitaplarında istenen 'resimleri çocuğun günlük yaşantısına vurgu yapmalıdır' maddesine dair istenen özellik görülmemektedir. Diğer 11 kitap ise günlük yaşantıdan izler taşımaktadır.

Resimli çocuk kitaplarının resimsel özellikleri değerlendiren alan uzmanlarının resimler çocukta olumsuz izler bırakacak özellikler taşıyıp taşımadığı yönündeki görüşlerine göre, incelenen Elif Asla Yabancılarla Gitmez, Yavru Timsah Çipiti, Eyvah Kalbim Kırıldı, Üç Kedi Bir Dilek, Üç Kedi Bir Canavar, Kırmızı Çizgi kitaplarının 'Resimleri çocukta olumsuz izler bırakacak özellikler taşımamalıdır' maddesine dair istenen özellik taşımamaktadır. Diğer 12 kitabın ise bu özelliklere uygun olduğu görülmüştür.

2019 yılında en çok satılan resimli çocuk kitaplarının 2'si sanat eğitimi 1'görsel sanatlar öğretmeni olmak üzere alan uzmanlarının görüşlerine göre %50 sinin belirlenen estetik özelliklere sahip olduğu, çocukların gelişimine uygun olduğu, resimlerin plastik öge taşıdığı, kitap sayfalarının büyük kısmının resimlerden oluştuğu, resimlerin metinleri destekler nitelikte olduğu, resimlerin görsel açıdan zengin olduğu ve kompozisyon ilke ve elemanlarını barındırdığı tespit edilmiştir.

Kitap değerlendirmesinde ortalamanın altında kalan kitaplar da metinlerin bu yaş gurubu için biraz uzun olduğu, kitapların bazı kısımlarında resim ve metin ilişkisinde kopukluklar olduğu, sayfa düzeninde kenar boşluklara dikkat edilmediği, yazı puntosu, şekil-zemin ilişkisinin de istenen yeterlilikte olmadığı görülmüştür. Bazı kitaplardaki karakterlerin fiziksel özellikleri fazla soyutlandığından bu yaş gurubuna uygun olmadığı tespit edilmiştir.

Aşağıda resimli çocuk kitaplarının okul öncesi öğretmenlerinin değerlendirmeleri sonucu çıkan nicel verilere ilişkin bulgular verilmiştir.

Tablo 3: Değerlendiriciler Arasındaki Tutarlılığa İlişkin Pearson Korelasyon Katsayıları

		Değerl. 1.	Değerl. 2.	Değerl. 3.
Değerl. 1.	Pearson	1	,956	,957
	Korelasyon		,000	,000
	p	18	18	18
	n			
Değerl. 2.	Pearson	,956	1	,941
	Korelasyon		,000	,000
	p	18	18	18
	n			

Tablo 3'e göre değerlendiriciler arasında değerlendirici 1 ve değerlendirici 2 arasında pozitif yönde iyi düzeyde (.956), değerlendirici 1 ile değerlendirici 3 arasında pozitif yönde iyi düzeyde (.957), değerlendirici 2 ile değerlendirici 3 arasında pozitif yönde iyi düzeyde (.941) bir ilişkinin mevcut olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Değerlendirmeciler arasında pozitif yönde tutarlılığın olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4: Resimli Çocuk Kitaplarının Puan Ortalamalarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçek	N	Ortalama
NRÖKBGRÖ	18	79,38

Tablo 4' de 18 resimli çocuk kitaplarının ortalama puanları verilmiştir. Resimli çocuk kitabı değerlendirme kontrol listesinden alınabilecek en yüksek puanın 105 olduğu düşünüldüğünde 79,38 puan ortalamasının iyi sayılabilecek düzeyde olduğu söylenebilir.

Tablo5: Resimli Çocuk Kitaplarının Aldıkları Puanlara İlişkin Sonuçlar

Kitap isimleri	N	Ortalama
1. Teo'nun Kaka Kitabı	3	97,333
2. Elif Asla Yabancılarla Gitmez	3	89,0000
3. Avucundaki Öpücük	3	77,6667
4. Annemin Çantası	3	90,3333
5. Yavru Timsah Çipiti	3	49,6667
6. İyi Yürekli Dev Memo	3	100,6667
7. Kim Korkar Kırmızı Başlıklı kızıdan	3	80,6667
8. Hiç Hata Yapmayan Kız	3	100,6667
9. Utangaç Ayı Monti	3	50,6667
10. Eyvah Kalbim Kırıldı	3	100,6667
11. Üç Kedi Bir Dilek	3	94,0000
12. Üç Kedi Bir Canavar	3	57,6667
13. Babam Yanımdayken	3	103,0000
14. Akıllı Tilkinin Masalı	3	76,6667

15.	Mutlu Su Aygırı	3	86,0000
16.	Ayı Kim Çaldı	3	73,6667
17.	Kırmızı Çizgi	3	41,0000
18.	Aç Tırtıl	3	59,6667
Total			79,3889

Tablo 5 incelendiğinde; Bilgi Yayınevinden 29. Baskı olarak çıkarılan *Teo'nun Kaka Kitabı*

97,3 puan ile tam puana yakın bir puan almıştır. Tablodaki 2. Kitap ise *Elif Asla Yabancılarla Gitmez* kitabıdır. Türkiye İş Bankası yayınevinden çıkan kitap 8. Baskıdır. Bu kitap ise ortalama 89 puan almıştır. Tablodaki 3. Kitap Butik yayıncılıktan *Avucundaki Öpücük* kitabıdır. Kitap henüz ilk baskısını yayımlamıştır. Tabloya bakıldığında ise 77,6 puan ortalamasına sahiptir. 4. Kitap olan *Annemin Çantası* kitabı Yapı Kredi yayınlarından 17. Baskı olarak çıkmıştır. Kitap değerlendirmecilerden 90,3 ortalama almıştır.

5. Kitap *Yavru Timsah Çipiti* ise Türkiye İş Bankası yayınlarından 7. Baskı olarak yayımlanmıştır, ayrıca kitap değerlendirmeciler tarafından en düşük ortalamalardan biri olan 49,6 puan almıştır. 6. Kitap *İyi Yürekli Dev Memo* kitabı 10. Baskı olarak Türkiye İş Bankası Yayınlarından çıkmıştır. Kitap değerlendirmeciler tarafından 100,6 puan ile tam puana çok yakın bir puan almıştır. Tablodaki 7. Yapı Kredi Yayınlarından 13. Baskı olarak yayımlanan *Kitap Kim Korkar Kırmızı Başlıklı Kızdan* kitabıdır. Kitap değerlendirmeciler tarafından 80,6 puan almıştır. 8. Kitap ise *Hiç Hata Yapmayan Kız* kitabıdır. 1001 Çiçek Kitaplar Yayınevinden yayımlanan kitap alan uzmanları tarafından 100,6 puan alarak tam puana en yakın ortalamaya yaklaşmıştır. *Utangaç Ayı Monti* kitabı ise tablonun 9. Kitabıdır. 7. Baskısı Türkiye İş Bankasından yayımlanan kitap değerlendirmeciler tarafından 50,6 puan almıştır. Tablodaki 10. Kitap olan *Eyvah Kalbim Kırıldı* kitabı Redhouse Kidz yayın evinden 10. Baskı olarak yayımlanmış olup değerlendirmeciler tarafından 100,6 puan alarak tam puana yakın bir puan almıştır. 11. Kitap olan *Üç Kedi Bir Dilek* kitabı Yapı Kredi Yayınlarından 27. Baskı olarak çıkmıştır. Kitap alan uzmanı değerlendirmeleri sonucunda ortalama 94 puan almıştır. *Üç Kedi Bir Canavar* kitabı tablonun 12. Kitabıdır. Yapı Kredi Yayınlarından çıkan kitap 13. Baskısını yayımlamıştır. Değerlendirmeciler tarafından 57,6 puan almıştır. 13. Kitap *Babam Yanımdayken* kitabıdır. 3 alan uzmanı tarafından değerlendirilen kitaplardan en yüksek ortalamayı almıştır. Redhouse Kidz den çıkan kitap 5. Baskısını yayımlanmıştır. 14. Kitap olan *Akıllı Tilkinin Masalı* kitabı Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlarından çıkmıştır. Kitap 11. Baskısını yayımlamıştır ve değerlendirmeciler tarafından 76,6 ortalama puan almıştır. *Mutlu Su Aygırı* kitabı ise tablonun 15. Kitabıdır. Kitap Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlarından 19. Baskı olarak yayımlanmıştır. 3 alan uzmanı değerlendirmesi sonucunda ise 86 puan almıştır.

16. Kitap olan *Ayı Kim Çaldı* resimli çocuk kitabı Yapı Kredi Yayınlarından 24. Baskı olarak yayımlanmıştır. Kitap alan uzmanları tarafından yapılan değerlendirme sonucunda ise 73,6 puan almıştır. *Kırmızı Çizgi* kitabı ise tablonun 17. Kitabıdır. Kitap Erdem Yayınlarından 8. Baskı olarak yayınlanmakta olup değerlendirmeciler tarafından en düşük ortalama olan 41 puan almıştır. Tablonun 18 ve son kitabı ise *Aç Tırtıl* kitabıdır. Kitap Mavi Bulut yayınevinden ilk baskı olarak yayımlanmıştır. Değerlendirmeciler tarafından 59,6 puan almıştır. Analiz sonuçları dikkate alındığında en yüksek puanı 103 puan ile 13. Kitap olan Redhouse Kidz Yayınlarından 5. baskı olarak yayımlanan *Babam Yanımdayken* kitabı almıştır. En düşük puanı ise 41 puan ile *Kırmızı Çizgi* kitabı almıştır. Kitap tablonun 17. Sırasında olup Erdem Yayınlarından 8. Baskı olarak yayımlanmıştır.

Okul öncesi öğretmenleri tarafından kontrol listeleriyle ele alınan kitapların ortalama (79,3) bir puan aldıkları tespit edilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda kitapların yarısından fazlasının resim-metin ilişkisinin iyi olduğu, kitap sayfalarının ¼ yazı ¾ resimlerden oluştuğu, resimlerin somut

öğeler barındırdığı, belirlenen estetik ve plastik öğeleri taşıdığı, okul öncesi dönem çocuklarının gelişimine uygun olduğu tespit edilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırma 2019 yılında online kitap satış sitelerinde en çok satılan resimli çocuk kitaplarının resimlemelerinin yeterliliklerini incelemeye yöneliktir. Araştırmada kullanılan resimli çocuk kitaplarının incelemesini Sanat Eğitimi alan uzmanları ile Okul Öncesi öğretmenlerinin değerlendirmesini kapsamaktadır. Resimli öykü kitabını değerlendirirken önce kitabın içerik özelliklerinin ele alınması önerilmektedir. Kitabın teması, mesajı, karakterleri ve olayları ile ilgili fikir sahibi olduğunda resimlerin sanatsal değerinin belirlenebileceğini, kitabı değerlendirecek kişi öykünün temasını anladığında, resimlerin genel estetiğe nasıl katkıda bulunduğunu daha iyi değerlendirebileceği belirtilmektedir (Hearne ve Sutton, 1993) Araştırmada öncelikle içerik özellikler dikkate alınır, her yönüyle incelendikten sonra resimsel değerlendirme ele alınmıştır.

Sanat Eğitimi alan uzmanları tarafından oluşturulan resimli çocuk kitaplarının değerlendirildiği sorulara göre kitaplar içerik analiziyle çözümlenmiştir buna göre;

Sanatsal ve estetik açıdan çocukların yaratıcılığını destekleyebilecek nitelikte olup olmadığına bakıldığında resimli çocuk kitaplarının çoğunluğu sanatsal özellikler ve estetik bakımdan, çizgi ve ifade gücü olarak çocukların beğenilerine sunulabilecek derecede estetik olarak yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Burada kitap resimlerinin sanatsal özellik ve estetik bakımdan çocukların beğenisine sunulabilecek kitaplar olduğu, çocukların sanatsal bakış açısı ve sanatsal ifade edişlerini geliştirmeyi destekleyebileceği görülmüştür. Resimli çocuk kitaplarının içeriği çizgi, renk ve resimler aracılığıyla çocukların estetik duygusunu geliştirici nitelikte olmalıdır (Dögen, 2003). İyi resimlenmiş ve üslubu başarılı resimli çocuk kitapları doğuştan çocuklarda var olan estetik duygusunun gelişmesine önemli katkı sağlarlar. Bundan dolayı çocuk ilk edebi ve estetik değerlere sahip olacaktır (Döl, 1999). Ulutaş'ın (2017) yaptığı benzer bir araştırmada da okul öncesi dönem çocuk kitaplarındaki resimlerin çocuğa göreliğinin öğretmen görüşleri açısından ele alınmıştır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında; Okul öncesi öğretmenlerinin çoğunluğunun kitap resimlerinin en ince ayrıntısına kadar vurgu yapıldığı, uyumlu açık ve anlaşılır bir içeriğin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca estetik kaygının ön plana çıkarak sanatsal değer resimlere yansıtıldığı görülmüştür. Sanatsal yanının ağır bastığı resimlerin canlı olduğunu içeriğinin de açıkça ortaya koyulduğu tespit edilmiştir. Araştırmada estetik açıdan çıkan sonuçlar benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya konu olan resimli çocuk kitaplarındaki resimlerin metni tanımlayacak yeterlilikte oluşlarına ve resimlerin metinleri destekler nitelikte olup olmadığına bakıldığında kitapların değerlendirmeciler tarafından pozitif sonuçlar aldığı görülmüştür. Resimlerin metinle paralel bir şekilde devam ettiği, ayrıca resimlerin metnin içeriğinde anlatılmak istenene değindiği gibi figürlerdeki duygu durumlarını da yansıttığı görülmektedir. Okulöncesi dönem çocukları henüz okuma yazma bilmediklerinden ve yeni öğrenmelerini desteklemek ve hikayeyi somut hale çevirmek anlamında resim-metin ilişkisi önem arz etmektedir. Brookshire (2002) ve arkadaşları araştırmalarında, çocukların içerisinde gerçeğe uygun ve canlı resimler barındıran kitapları okumaya daha istekli olduklarını, bu resimlerin çocuğu kitaba yönelttiğini ve resim-metin uyumunun yakalandığı kitapların çocukların anlamalarını kolaylaştırdığına değinmişlerdir. Yıldız, Yazıcı ve Durmuşoğlu (2015), 2010-2015 yılları arasında yaptığı benzer bir çalışmada 3-8 yaş çocukları için yayımlanmış resimli çocuk kitaplarını resimleme özellikleri bakımından incelemiştir. Kitapların tamamına yakınının resim-metin uyumu taşıdığı ve sayfalarda yer alan resimlemelerin tamamına yakınının sayfadaki metin ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları karşılaştırıldığında resim-metin ilişkisi olarak benzer sonuçlar

çıktığı görülmektedir. Güleç, Gönen (1997) 1974–1993 yılları arasında yaptıkları benzer çalışmasında ise Türkçe yayımlanmış olan resimli öykü kitaplarının resimlendirilme ve fiziksel özellikler açısından yapmış oldukları çalışma sonucunda elde ettikleri bulgulara göre, Türkçe resimli öykü kitaplarının resim, resimlendirilme özelliği, metin ve resim ilişkisi yönünden iyi durumda oldukları, renklendirilme yönünden genelde yetersiz oldukları belirlenmiştir. Araştırma sonuçları karşılaştırıldığında resim-metin ilişkisinde çıkan sonuç benzerlik gösterirken kitaplarda kullanılan renklerin çocukların gelişimine uygunluğu konusunda tersine bir sonuç ile karşılaşılmaktadır.

Araştırmadaki kitaplar resim- metin ve sayfa düzeni olarak değerlendirildiğinde incelenen kitapların 3/1 kadarı istenen kriterleri karşılamadığı görülmüştür. Resimler sayfaya yerleştirilirken kenar boşluklar, uygun kompozisyon, resim-metin yerleştirmesine figürlerin sayfayı aşırılarak eksik görünmesi, kısmen de olsa metinler yerleştirilirken koyu fon üzerine yazıldığı, yazı puntosunun yeterli olmayışı ve bu yaş gurubu için fazlaca uzun metinlerde gözlemlenmiştir. Bu durumlar sayfa düzeninin yeterli olmadığını göstermektedir. Resimli çocuk kitaplarında Sayfa düzeni yapılırken anlatılan hikaye ilgi çektirerek okutacak biçimde yerleştirilmelidir. Yazılar kolay takip edilir olmalı ve metin-resim arasındaki bağın çocuk tarafından kolay kurulabilmesi metin-resim, yerleştirme dengesinin en doğru şekilde kurgulanmasına bağlıdır. Sayfa kenarlarında boşluklarında alt-üst, sağ-sol boşluklar bırakılmalıdır. Sayfa sayısı bu dönem çocuğunun gelişim seviyesini dikkate alarak belirlenmelidir (Ciravoğlu, 2000). Gönen, Mehmet (2017)'in yaptığı benzer çalışmada Feridun Oral'ın yazarı ve çizeri olduğu 15 çocuk kitabını incelenmiştir. Çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından incelenen çalışmada, kitapların tümünde, resim- metin ilişkisinin son derece başarılı uygulandığı görülmektedir. Resimlerde kullanılan renklerde bir uyumun olduğu, kitaplarda çocuklar hem estetik haz alabilmekte hem de yeni şeyler öğrenebilmelidir. Körükçü'nün (2012) incelediği çalışmada da okul öncesi çocuklarına yönelik resimli öykü kitaplarını kitapların tamamına yakınının resimlerinin metinle ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca kitapların sayfalarının %75'i resme, %25'i yazıya ayrılmıştır. Bu araştırma örnekleriyle çalışmanın sonuçlarının benzerlik gösterdiği görülmektedir.

İncelemeye alınan kitaplar da kitap sayfalarının büyük bir kısmının resimlerden oluştuğu ve görsel açıdan zengin renk, çizgi, doku, ritim olarak kompozisyon ilke ve elemanlarını barındırdığı görülmüştür. Resimli çocuk kitaplarındaki resimleri izleyerek uyarılan okulöncesi dönem çocuğu farkında olmadan bilinç altına bu kitaplardaki kompozisyon uyumu, çizgi, şekil, renk ve gibi estetik değer yargıları kazanmaya başlar. Böylece kitapla ilk karşılaşan çocuk fiziksel anlamda ilk sanat eğitimine tabi tutulmuş olur (Şirin, 1989). Gönen, Karakuş, Uysal, Kehci, Ulutaş ve Kahve (2015), 2000-2010 yılları arasında yaptıkları benzer çalışmasında Türkiye'de yayımlanan resimli çocuk kitaplarını içerik ve resimleme özelliklerini incelenmiştir. Resimleme özellikleri açısından incelenen kitapların daha çok; renkli, resim alanı bir çerçeve ile metinden ayrılmayan ve yalın hatlı resimleri olduğu belirlenmiştir. Çocuk kitaplarında genel olarak yalın resimler tercih edilmiştir. Araştırmalar karşılaştırıldığında renk kullanımı konusunda benzer sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

Çalışmada Okul öncesi öğretmenlerinin tarafından kontrol listeleriyle ele alınan kitapların ortalama (79,3) (tablo5) bir puan aldıkları tespit edilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda kitapların yarısından fazlasının resim-metin ilişkisinin iyi olduğu, kitap sayfalarının ¼ yazı ¾ resimlerden oluştuğu, resimlerin somut öğeler barındırdığı, belirlenen estetik ve plastik öğeleri taşıdığı, okul öncesi dönem çocuklarının gelişimine uygun olduğu tespit edilmiştir.

Sanat eğitimcisi alan uzmanları ile okulöncesi öğretmenlerinin değerlendirmeleri karşılaştırıldığında nitel ve nicel verilerin örtüştüğü ve çalışmaların birbirini desteklediği görülmüştür.

Kitap değerlendirmesinde ortalamanın altında kalan kitaplar da (tablo5) metinlerin bu yaş gurubu için biraz uzun olduğu, kitapların bazı kısımlarında resim ve metin ilişkisinde kopukluklar olduğu, sayfa düzeninde kenar boşluklara dikkat edilmediği, yazı puntosu, şekil-zemin ilişkisinin de

istenilen yeterlilikte olmadığı görülmüştür. Kitaplardan birkaçının ise karakterlerin fiziksel özellikleri fazla soyutlandığından bu yaş gurubuna uygun olmadığı görülmüştür.

Sonuç olarak resimli çocuk kitaplarının sanat eğitimcisi alan uzmanlarına göre %50 sinin belirlenen estetik özelliklere sahip olduğu, kullanılan renklerin çocukların gelişimine uygun olduğu, resimlerin plastik öge taşıdığı, kitap sayfalarının büyük kısmının resimlerden oluştuğu, resimlerin metinleri destekler nitelikte olduğu, resimlerin görsel açısından zengin olduğu ve kompozisyon ilke ve elamanlarını barındırdığı tespit edilmiştir. Kitap değerlendirmesinde ortalamanın altında kalan kitaplar da ise metinlerin bu yaş gurubu için biraz uzun olduğu, kitapların bazı kısımlarında resim ve metin ilişkisinde kopukluklar olduğu, sayfa düzeninde kenar boşluklara dikkat edilmediği, yazı puntosu, şekil-zemin ilişkisinin de istenen yeterlilikte olmadığı görülmüştür. Bazı kitaplardaki karakterlerin fiziksel özellikleri fazla soyutlandığından bu yaş gurubuna uygun olmadığı tespit edilmiştir.

Daha nitelikli resimli çocuk kitapları için yazarlara ve çizerlere yönelik okulöncesi dönem çocuğunun gelişimine dair eğitimler verilebilir. Okulöncesi öğretmenleri ve ebeveynlere resimli çocuk kitabı seçmeleri konusunda eğitimler düzenlenebilir. Araştırmaya benzer çalışmalar yapılarak daha geniş çapta incelemelerde bulunulabilir.

KAYNAKÇA

- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2019). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Brookshire, J., Scharff, L. F. V., Moses, L. E. (2002). The Influence Of Illustrations On Children's Book Preferences and Comprehension. *Reading Psychology*, 23(4), 323-339.
- Çakmak, Güleç H., Sofuoğlu, Gönen, M. (1997) "1974-1993 Yılları Arasında Türkçe Basılmış Olan Resimli Öykü Kitaplarının Resimlendirilme ve Fiziksel Özellikleri Yönünden İncelenmesi". *Türk Kütüphaneciliği*, 11.1: 42-53.
- Creswell, J. W. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative, And Mixed Methods Approaches* (4. Baskı). Thousand Oaks, CA: Sage
- Deniz, A., Gönen, M. S. (2020). Resimli Öykü Kitaplarını Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 88-116.
- Gönen, M. (1979) "Anaokullarına Giden 5 ve 6 Yaş Çocuklarının Seçilmiş Resimli Kitaplar Hakkındaki Beğenilerinin incelenmesi". Ankara: T.K.D.B., Cilt 28, Sayı: 3, s. 151-156.
- Gönen, M. (1989) "Beş ve Altı Yaş Anaokul Çocuklarının Resimli Çocuk Kitaplarındaki Değişik Resimleme Tarzlarına Tepkileri". *Türk Kütüphaneciliği*, 3(1), 32-35.
- Gönen, M., Aydos, Emine H. (2016). "Resimli Çocuk Kitaplarının İçerik ve Fiziki Özelliklerinin İncelenmesi". *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1.
- Gönen, M., Karakuş, H., Uysal, H., Kehci, A., Ulutaş, Z., Kahve, Ö. (2016). Resimli Çocuk Kitaplarının İçerik ve Resimleme Özelliklerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(4): 724-735.
- Gönen, M., Aydos E., H., Şentürk Ç., Karacan, G., Kahraman, C., Tuna, P., (2013) "Resimli Çocuk Kitaplarının İçerik ve Fiziki Özelliklerinin İncelenmesi". *65th OMEP World Assembly and Congress*, 11-13 Temmuz. Shangai, Çin.
- Gönen, Mehmet. (2017) "Çocuk Edebiyatı Yazarı ve Çizeri Olarak Feridun Oral'ın Çocuk Edebiyatımızdaki Yeri ve Eğitsel Değerler". Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güleç-Çakmak, H., Gönen-Sofuoğlu, M. (1997). 1974-1993 Yılları Arasında Türkçe Basılmış Olan Resimli Öykü Kitaplarının Resimlendirilme ve Fiziksel Özellikleri Yönünden İncelenmesi. *Türk*

- Kütüphaneciliği, 11 (1), 42-53.
- Gülpınar, F. (2010) "Görsel Kavramlar, İllüstrasyon ve Çocuk Kitapları". Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Haliç Üniversitesi.
- Hearne, B., Sutton, R.; (1993) Evaluating Children's Books: A Critical Look: Aesthetic, Social, and Political Aspects of Analyzing and Using Children's Books. Urbana-Champaign, IL: University Of Illinois, Graduate School of Library and Information Science.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel İrade Algı Çerçevesi ile Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Körükçü, Ö. (2012) Okulöncesi Eğitime Yönelik Resimli Çocuk Kitaplarının Bulunması Gereken Temel Özellikler Açısından İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14.2: 243-254.
- MEB, (2013). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Çocuk Edebiyatına Giriş*, Ankara: MEB.
- Özmen, H., Karamustafaoglu, O. (2019). *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sarı, N. (2006). "Çocuk Kitapları İllüstrasyonları Üzerine Bir Araştırma ve Bir Örnekleme" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir: Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sever, S. (2017). *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara. Tudem Yayınları.
- Tavşancıl, E., Aslan, E. (2001). *İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Turan, F, Gönen, M, Aydos, E., H. (2017) "Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Resimli Öykü Kitaplarını Seçme Konusunda Yeterlik Düzeyleri ve Kendi Yeterliklerine İlişkin Algularının İncelenmesi". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 17.1.
- Tuncer, M. (2016) "Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Kullanılan Resimli Hikâye Kitaplarının Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda İncelenmesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ulutaş, A. (2017). Okul Öncesi Dönem Çocuk Kitaplarındaki Resimlerin Çocuğa Göreliliğinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16.61: 602-610.
- Uzuner, Yurt, S., Şimşek, T. (Ed.). (2011). *İçinde, Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Grafiker Yayınları. s. 67-76.
- Yalçın, A., Aytaş, G. (2005). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldız, C., Yazıcı, D. N., Durmuşoğlu, M. C. (2016). 2010-2015 Yılları Arasında Yayımlanmış Resimli Çocuk Kitaplarının Resimleme Özelliklerinin İncelenmesi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*.

Examination of Curriculum Literacy Phenomenon From The Eyes of Teacher Educators In The Field of Curriculum and Instruction*¹

Serdar Erdem

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9047-6819>

PhD Student / Yildiz Technical University, Graduate School of Social Sciences, Department of Educational Sciences, Istanbul – TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Banu Yücel Toy

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0460-4656>

Yildiz Technical University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Istanbul – TURKEY

Article History

Submitted: 01.10.2021

Accepted: 20.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Curriculum

Literacy

Competency

Teacher Educator

Teacher

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52822>

Abstract

The aim of this research is to reveal how the teacher educators, who are faculty members in the field of Curriculum and Instruction, define and interpret the curriculum literacy phenomenon and to reveal their views on curriculum literacy competencies of teachers. Phenomenology, one of the qualitative research methods, was used as research method. The participant group of the research consisted of thirteen teacher educators who were determined by convenient sampling method and working in the field of Curriculum and Instruction departments at seven different universities. The data were collected by in-depth interview technique. A semi-structured interview form prepared by researchers was used as data collection tool. Content analysis method was used to analyze the qualitative data obtained from the interviews. In the data analysis process, the codes were identified first, then the codes were collected under certain categories and finally the themes were identified. According to the results of the research, the data were collected under four themes: definition of curriculum literacy, components of curriculum literacy, indicators of curriculum literacy and reasons of teachers' curriculum literacy incompetency. According to the research results, definition of curriculum literacy could be examined under four categories: knowing the curriculum, understanding the curriculum, implementing the curriculum and analyzing the curriculum. Objective, content, learning experiences, evaluation, reading/writing, field competence could be thought as components of curriculum literacy. Curriculum literacy indicators could be grouped under the categories of knowing the curriculum, understanding the curriculum, implementing the curriculum, analyzing the curriculum and professional development. Finally, teacher-related, teacher-training and management-related reasons could be listed as reasons for teachers' curriculum literacy incompetency.

Reference Information / Atıf Bilgisi

Erdem, S. and Yücel Toy, B. (2021). Examination of Curriculum Literacy Phenomenon From The Eyes of Teacher Educators In The Field of Curriculum and Instruction. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 75-93.

¹ This study was extracted from the PhD dissertation that the first author was preparing under the supervision of the second author at Yildiz Technical University, Graduate School of Social Sciences. This study was presented in 8th International Congress on Curriculum and Instruction and published in the Abstract Book of the Congress

Program Okuryazarlığı Olgusunun Eğitim Programları ve Öğretim Alanındaki Öğretmen Eğitimcileri Bakış Açısıyla İncelenmesi*

Serdar Erdem

Yüksek Lisans Öğrencisi / Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri
Anabilim Dalı, İstanbul – TÜRKİYE

Doç. Dr. Banu Yücel Toy

Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, İstanbul – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş:01.10.2021

Kabul: 20.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Öğretim Programı

Okuryazarlık

Yeterlik

Öğretmen Eğitimcisi

Öğretmen

Araştırma Makalesi

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52822>

Öz

Bu araştırmanın amacı, Eğitim Programları ve Öğretim alanında öğretim üyesi olarak görev yapmakta olan öğretmen eğitimcilerinin program okuryazarlığı olgusunu nasıl tanımladığını, yorumladığını ve öğretmenlerin program okuryazarlığı yeterliklerine ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır. Araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenoloji kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcı grubunu uygun örnekleme yöntemiyle belirlenen ve yedi farklı üniversitenin Eğitim Programları ve Öğretim alanında görev yapan on üç öğretmen eğitimcisi oluşturmuştur. Veriler derinlemesine görüşme tekniği ile toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiş yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen nitel verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Veri analizi sürecinde önce kodlar belirlenmiş, ardından kodlar belirli kategoriler altında toplanmış ve son olarak temalar belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler, program okuryazarlığının tanımı, program okuryazarlığının bileşenleri, program okuryazarlığının göstergeleri ve öğretmenlerin program okuryazarlığı yetersizliklerinin nedenleri olmak üzere dört tema altında toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre program okuryazarlığının tanımı dört kategori altında incelenebilir: programı bilme, programı anlama, programı uygulama ve programı analiz etme. Amaç, içerik, öğrenme deneyimleri, değerlendirme, okuma/yazma, alan yetkinliği program okuryazarlığının bileşenleri olarak düşünülebilir. Müfredat okuryazarlığı göstergeleri, programı bilme, programı anlama, programı uygulama, programı analiz etme ve mesleki gelişim kategorileri altında toplanabilir. Son olarak öğretmenle ilgili, öğretmen yetiştirmeyle ve yönetimle ilgili nedenler, öğretmenlerin müfredat okuryazarlığı konusundaki yetersizliklerinin nedenleri olarak sıralanabilir.

INTRODUCTION

In today's world, where a rapid change and transformation is experienced, education contributes to the development of human resources, so the quality of education is becoming increasingly important in order to reach the quality of production and service required by the age (Kayadibi, 2001). Increasing the quality of education is possible only by establishing a sound infrastructure, arranging the necessary conditions (Kayadibi, 2001) and ultimately, improving the qualifications of educational activities at schools (Seferoğlu, 2004). Teacher qualifications, curricula, physical structure and equipment of schools, educational practices, resources allocated to education (Kayadibi, 2001), students socio-economic environment, ethnic identities, gender (Considine and Zappala, 2002), assessment practices, family support, learning environment (Fehintola, 2017) are among the factors that affect the quality of education. Among these factors, curriculum, student and teacher factors can be thought as main factors; hence, the quality and connection between these three factors is very important (Aslan, 2018).

Curriculum, the first of the three main factors affecting the quality of education, is used to train qualified manpower in all countries around the world (Özdemir, 2012). Curriculum is a technical document prepared for the purpose of transferring the elements considered valuable for the society (Stabback, 2016) and plays a major role in shaping educational activities and improving quality (Özpolat, 2015). The quality of the teachers, which is the second of the three most important factors affecting the quality of education, is directly related to the quality of education (Başkan, Aydın and Madden, 2006; Darling and Hammond, 2017; Kayadibi, 2001; Seferoğlu, 2004). It is clearly known that the quality of education increases with increasing teacher qualifications (Gözütok, 1995; Gürkan, 1993; Mentiş Taş, 2004; Karacaoğlu, 2008). Teacher training efforts to increase the qualifications of teachers have always been on the agenda (MEB, 2017). For this reason, many studies related to teacher qualifications and competences have been carried out in our country (Gözütok, Akgün and Karacaoğlu, 2005; MEB, 2002; MEB, 2006; MEB, 2017; Karacaoğlu, 2008) and in other countries (Williamson McDiarmid and Clevenger-Bright, 2008, Caena, 2011; European Commission, 2013).

As curriculum and teacher are the two factors affecting the quality of education the most, the extent of the relationship built between these factors is as important as the importance of themselves in terms of educational quality (Aslan, 2018). Teachers need to develop a clear understanding of their functions and their relationships with the curriculum during the curriculum development process. In almost all studies on teacher competencies, it is stated that qualified teachers are expected to have some competencies related to curriculum (Department of Education and Training, 2004; European Commission, 2013; MEB, 2017; MEB, 2002; Williamson McDiarmid and Clevenger-Bright, 2008). In the document "General Competencies for Teaching Profession", which can be considered as a framework plan for competencies of teaching profession in Turkey; it is clearly emphasized that teachers are expected to have knowledge of the curriculum as stated and to have planning skills in accordance with the curriculum (MoNE, 2017).

The phenomenon of curriculum literacy (CL) comes to the fore when it comes to curriculum related competencies of teachers (Aslan, 2018). Various definitions of CL have been found in the literature. In its most general form, the CL has been defined as knowledge, planning and application (Aslan, 2018). In addition to this definition, Bolat (2017) defines (CL) as having knowledge of curriculum elements. Akınoğlu and Doğan (2012) define it as teachers' understanding of the relationship between the structure, content and elements of curricula and their ability to plan to put the program into practice. Similarly, Keskin and Korkmaz (2017) define it as having knowledge about curricula, interpreting the curricula and applying them in accordance with the conditions. Aslan and Gürlen (2019) have developed these definitions and define CL as the knowledge of teachers about the

curriculum and its content, the ability to understand the curriculum content correctly, preparing plan and applying it in accordance with curriculum principles. Aslan (2019) defines CL as understanding the structure and characteristics of the curriculum, revealing the relationship between aim/objectives, content, learning-teaching process and assessment dimensions, understanding the consistency between these dimensions, determining whether these dimensions have been prepared in line with the requirements of the age. Yar Yıldırım and Dursun (2019) states that CL consists of three components named curriculum knowledge, skills and attitude. Concepts related to the curricula and program philosophy are included in the curriculum knowledge component; the skills of curriculum planning, implementation, guidance, monitoring, evaluation and management are included in the skills component; support, assistance and explanations for the curricula are included in the attitude component.

Teachers' CL skills are of great importance in terms of achieving the objectives of the curricula and increasing the quality of education (Aslan, 2019). CL ensures that the difference between the official curriculum prepared and the curriculum in practice is reduced as much as possible by affecting teachers' reading, understanding and implementation skills, so makes it possible to achieve curriculum objectives and increase the quality of education (Aslan, 2018). In addition, CL allows teachers to interpret the curriculum when necessary and make plans suitable for their situation (Nsibande & Modiba, 2012). However, in some studies conducted in our country, it was clearly stated that teachers did not meet necessary competences in their knowledge, plans and implication of curricula. In the study conducted by the Turkish Education Association (TED, 2009), it was revealed that the majority of teachers had insufficient knowledge of the curriculum and they followed the changes in the curriculum not from the curriculum but from the teacher's textbooks. Similarly, Sánchez and Valcárcel (1999), Kauffman et al. (2002) stated in their study that teachers preferred to use textbooks as a reference and did not follow the objectives and contents of the program. In addition, Acar (2007), Kasapoğlu (2010), Aykaç and Ulubey (2012) stated in their study that many teachers moved away from the prepared curriculum and behave independently from the curriculum in their classroom practices. Actually, these studies address the necessity of including CL skills into preservice and in-service teacher education programs so as to equipped teachers with these skills. To this end, this phenomenon and current situation among teachers should be defined comprehensively so that a training program can be developed and delivered accordingly. In this point, perceptions, definitions, and interpretations of teacher educators, who are teacher educators and have expertise in the field of curriculum and instruction, come into prominence. Although there have been different definitions of CL and there have been different views on the teachers' CL in the literature so far, teacher educators were not the subject of these studies. In light of this information, in this study, it is aimed to reveal how the teacher educators in the field of Curriculum and Instruction define and interpret the CL phenomenon and to reveal their views on CL competencies of teachers. Thus, answers to the following sub-problems were sought in this study:

What are the views of the teacher educators in the field of Curriculum and Instruction on;

1. definition of CL?
2. components of CL?
3. indicators of CL?
4. reasons of teachers' CL incompetency?

METHOD

Research Design

In this study, phenomenology, one of the qualitative research methods, was used. Researchers who adopt phenomenological design generally aim to reveal and interpret individual perceptions about a phenomenon (Yıldırım and Şimşek, 2013) and try to determine what is common in these perceptions (Fraenkel and Wallen, 2009). By presenting rich data, phenomenology enables us to learn the phenomena about which we have no information or limited information (Starks and Brown Trinidad, 2008: 1376). In this study, the scope of CL phenomenon and teachers' CL competency were tried to be revealed according to the views of the teacher educators in the field of Curriculum and Instruction. As in-depth interviews are often preferred in the phenomenological design (Eddles-Hirsch, 2015), the data in the study were collected through in-depth interview technique.

Participants

The participants of this study were determined by convenient sampling method, one of the purposeful sampling methods. In the convenient sampling method, which is widely used in qualitative research, the researcher works on an easily accessible sample because s/he cannot find the opportunity to use other sampling methods due to factors such as cost and accessibility (Yıldırım and Şimşek 2013). In this study, in accordance with the aim of the research, thirteen teacher educators who are faculty member in the field of Curriculum and Instruction at the Department of Educational Sciences were determined as participants. Information on the gender, academic title and universities of the participants is presented in Table 1.

Table 1: *Participants of the Research*

Participant	Gender	Academic Title	University
Teacher Educator 1	Woman	Assoc. Prof. Dr.	Uludağ University
Teacher Educator 2	Man	Assoc. Prof. Dr.	Uludağ University
Teacher Educator 3	Man	Prof. Dr.	Uludağ University
Teacher Educator 4	Woman	Assoc. Prof. Dr.	Yıldız Technical University
Teacher Educator 5	Woman	Prof. Dr.	Uludağ University
Teacher Educator 6	Woman	Assoc. Prof. Dr.	Marmara University
Teacher Educator 7	Man	Prof. Dr.	Marmara University
Teacher Educator 8	Woman	Prof. Dr.	Gazi University
Teacher Educator 9	Woman	Prof. Dr.	Ege University
Teacher Educator 10	Woman	Prof. Dr.	Gazi University
Teacher Educator 11	Woman	Assoc. Prof. Dr.	Sakarya University
Teacher Educator 12	Man	Assoc. Prof. Dr.	İstanbul Cerrahpaşa University
Teacher Educator 13	Man	Assoc. Prof. Dr.	Yıldız Technical University

Data Collection Tool and Collecting Data

In this study, semi-structured interview was used as data collection tool. The semi-structured interview form, consisting of 5 open-ended questions, was developed by the researchers. After the data collection tool was developed, expert views on the data collection tool were received from three teacher educators working in the field of Curriculum and Instruction. Before collecting data, pilot interviews were conducted with two doctoral students having master's degree in the field of Curriculum and Instruction. According to the appointments received from the teacher educators, the interviews were held in their offices. Written consent form was signed by the teacher educators before the interviews.

The semi-structured interview form was applied face to face and the interview process took about 30 minutes. During the interview process, the data were recorded with a voice recorder and in writing.

Data Analysis

Content analysis method, which is frequently encountered in qualitative research, was used to analyze the data. The purpose of content analysis is to make the data that are similar to each other meaningful by placing them under appropriate themes and categories (Yıldırım and Şimşek, 2013). While conducting content analysis in the research, 4 stages stated by Yıldırım and Şimşek (2013) were followed. (1) The data were coded based on the interview questions. Then, (2) codes were collected under certain categories and themes, (3) data were organized according to codes and themes and (4) findings were interpreted. For the reliability and validity of the content analysis, two field experts were asked to review the codes, categories and themes. After receiving the expert views, analyzes were finalized. While the codes, categories and themes were presented in the findings section, the names of the participants were not specified and each participant was coded as TE1, TE2, TE3, TE4, TE5, TE6, TE7, TE8, TE9, TE10, TE11, TE12, TE13. In addition, direct quotations are included in the findings section in order to reflect the statements of the participants.

Internal and External Validity of the Research

Validity in qualitative research means that the researcher observes the researched phenomenon as it is and as objective as possible (Yıldırım and Şimşek, 2013). Internal validity, which is one of the types of validity, is the reflection of the reality of the researcher's interpretations of the events and phenomena researched (Yıldırım and Şimşek, 2013). In order to contribute to the internal validity of this study, the researchers paid attention to be objective while developing the data collection tool, collecting data, recording the data, and analyzing and interpreting the data. After the researchers developed the data collection tool, they gathered the views of 3 field experts and finalized the data collection tool. During the data collection process, the researchers used a voice recorder while taking notes and at the end of each interview member checking method was used. Thus, it was ensured that the views of the participants were directly reflected. In the data analysis phase, both researchers analyzed the data separately and the determined common codes, categories and themes were presented as the findings of the research. The codes, categories and themes obtained as a result of the data analysis were presented to the views of two field experts to increase validity. In addition, the findings were presented in full detail with direct quotations, so that the data obtained from the research were shared with the reader clearly. The second type of validity, external validity, can be defined as the ability to transfer the results obtained to similar groups or environments (Yıldırım and Şimşek, 2013). In order to contribute to the external validity, first of all, the participant group of the research was selected from among the teacher educators who could provide the most comprehensive information about the research problem, with the purposeful sampling method. Thus, detailed answers to the research questions were obtained. In addition, all stages of the research were described in detail in order to improve the validity.

FINDINGS

In this section, the findings of the research are discussed in order based on the sub-problems of the research. The interview data analyzed after the interviews were collected under 4 themes. Four themes reached as a result of the analyzes are: Definition of CL, Components of CL, Indicators of CL, Reasons of Teachers' CL Incompetency.

Definition of Curriculum Literacy

The categories and codes reached under the theme of “definition of CL” are presented in Table 2.

Table 2: Codes and Categories Regarding Definition of CL

Theme	Category	Code
Definition of CL	Knowing the Curriculum	Having conceptual knowledge of the field of curriculum
		Having knowledge of the components of the curriculum
	Understanding the Curriculum	Understanding the curriculum/curriculum components
		Understanding that curriculum development is a dynamic process
		Understanding the curriculum philosophy
	Implementing the Curriculum	Implementing the curriculum correctly
		Implementing the curriculum by adapting the curriculum components to the lesson
	Analyzing the Curriculum	Evaluating the curriculum
		Understanding the relevance of items
		Understanding the relationship between the curriculum components
		Reviewing and interpreting the curriculum

According to Table 2, the teacher educators defined CL as knowing curriculum, understanding curriculum, implementing curriculum and analyzing curriculum. Regarding “knowing the curriculum”, they expressed that teachers should have conceptual knowledge of the field of curriculum and have knowledge of the components of the curriculum.

“So from the teacher’s point of view, knowing the four key dimensions of the curriculum ... I think it’s CL.” (TE1)

“In my opinion, CL is knowing the four basic elements of the prepared official curriculum - its dimensions such as aims and objectives, content, learning-teaching experiences and evaluation - as well as the basic concepts of the curriculum.” (TE2)

“When we say literacy ... it means having knowledge and practice skills at a level to carry out the profession. Especially knowing about the four elements of the curriculum.” (TE3)

“...s/he needs to know the elements of the curriculum and how these elements can be implemented into practice.” (TE7)

“CL is the individual’s knowledge of the elements of the curriculum.” (TE8)

“CL is to have knowledge about educational curriculum and the basic elements of the curriculum.” (TE10)

“A person is curriculum literate if s/he distinguishes between curriculum and lesson plan, if s/he explains the difference and relationship between curriculum, lesson plan and syllabuses.” (TE12)

“I can define CL as being able to see all aspects of the formal curriculum prepared on any subject, knowing the concepts and components of that curriculum...” (TE13)

Concerning “understanding the curriculum/curriculum components”, the teacher educators stated that teachers should be able to understand that curriculum development is a dynamic process and understanding the curriculum philosophy.

“We are talking about the capacity of a teacher to realize the basic understanding of a prepared curriculum and to understand what I will teach, how I will teach it and where it will lead with it.” (TE4)

“An educator who takes a curriculum or a lesson plan has a general view of what the curriculum wants, its philosophy and what can be done in practice...” (TE5)

“CL is... having knowledge of the curriculum and its elements, to be able to recognize them in the official curriculum, to make sense of it and then to put these elements into practice by developing them as stated or in a positive way.” (TE7)

“A teacher is curriculum literate if s/he knows that there will be changes in the society, the individual and the subject area due to the developments in information and technology and dynamic nature of the curricula.” (TE12)

Regarding “implementing the curriculum”, the teacher educators stated that teachers should implement the curriculum correctly and implement the curriculum by adapting the curriculum components to the lesson.

“Being able to understand the existing curriculum, making use of the existing curricula as it is ... I don't expect a teacher to create a new curriculum, but I think we should expect a teacher to adapt the curriculum.” (TE1)

“CL... A teacher should ask what can I do while implementing this? ... In other words, having an idea about how to implement the prepared curriculum...” (TE5)

“Therefore, having knowledge about the curriculum and its elements, being able to recognize it in the official curriculum, making sense of it and then putting these elements into practice by developing them as stated or by adapting.” (TE7)

“It is the ability to understand, interpret, adapt and evaluate the structure of a curriculum design or a curriculum being implemented... It is to understand the structure of a new curriculum in a short time and to play its role in the curriculum appropriately.” (TE9)

“CL is to have the ability to make necessary arrangements in the curriculum by using the flexibility feature of the curriculum according to the conditions in the learning-teaching process. ... to implement the curriculum in the learning-teaching process to the extent envisaged in the curriculum.” (TE11)

Concerning “analyzing the curriculum”, the teacher educators said that teachers should evaluate the curriculum, understand the relevance of items, understand the relationship between the curriculum components, review and interpret the curriculum.

“The teacher should also be able to analyze the official curriculum well and adapt it to his own environment and apply it.” (TE2)

“For example, are they aware of the objectives? Can they choose a suitable subject for their objectives? Or are they aware of the subjects in the curriculum? Are they aware of the methods, techniques and activities suggested? “Are they aware of assessment and evaluation activities? And can they do activities in accordance with the curriculum? Do they assess and evaluate accordingly? It is very important to pay attention to these.” (TE6)

“It is to have information about the suitability of the program objectives in terms of the student, the individual and the subject area, the content being up-to-date and scientific, and the suitability of the educational status and measurement-evaluation methods for the target, content and student. In addition, program literacy is to establish relationships between program elements and to understand how others are affected when one element changes.” (TE8)

“CL ... is also having an idea about how to evaluate the whole curriculum.” (TE11)

"CL ... is to be able to handle the curriculum from a high-level perspective, to analyze and to make sense of its elements." (TE13)

Components of Curriculum Literacy

The codes reached under the theme of "components of CL" are presented in Table 3.

Table 3: Codes Regarding Components of CL

Theme	Code
Components of CL	Objectives/Content/Learning Experiences/Evaluation
	Field Competence
	Reading/Writing

According to Table 3, the teacher educators expressed that "Objectives/Content/Learning Experiences/Evaluation", "field competence" and "reading and writing" could be accepted as the components of CL.

"In fact, objectives, content, learning-teaching experiences and evaluation elements are the elements that form the basis of CL. ... In order for teachers to be qualified as curriculum literate, they must have a good command of these four elements of the printed curriculum." (TE2)

"The first dimension... While preparing a curriculum, objectives, content, learning-teaching approaches and evaluation ... I think these are the visible dimension of curricula and a teacher should know what each of these components means. ... The second dimension is ... field competence. The teacher is examining a curriculum with field competence." (TE4)

"CL includes objectives, content, learning-teaching experiences and evaluation. ... We can also look at components in terms of reading and writing. The teacher should be able to both read and understand the curriculum and convert it into a written plan". (TE6)

"The components of CL are aims and objectives of curriculum, content, teaching-learning approaches, where and when learning will take place, teacher roles, student roles, and evaluation." (TE8)

"Components of CL are goals-objectives, content, explanations and instructions on learning-teaching strategies, instructional technology and materials, course contents, assessment and evaluation and regulations on the implementation (management) of educational curriculum. CL dimensions are simply reading and writing. Reading includes knowledge, comprehension, analysis, interpretation and criticism. Writing involves contributing as a stakeholder in creating and updating a new curriculum as well as adapting the program to circumstances." (TE10)

Indicators of Curriculum Literacy

The codes and categories reached under the theme of "indicators of CL" are presented in Table

4.

Table 4: Codes and Categories Regarding Indicators of CL

Theme	Category	Code
Indicators of CL	Knowing the Curriculum	Knowing the factors affecting learning
		Writing Goal/Aim/Objective
		Knowing the domains of objectives
		Classifying levels of Bloom's Taxonomy
		Knowing the types of curricula

	Knowing the principles of editing curriculum content
	Knowing the 4 components of curriculum
	Knowing learning and teaching approaches
	Knowing student characteristics
Understanding the Curriculum	Understanding the components of the official curriculum
	Understanding the philosophy of the curriculum
	Interpreting curriculum design
Implementing the Curriculum	Preparing a teaching plan using the curriculum
	Adapting the values/core competencies of the curriculum to your own lesson
	Adapting the curriculum to suit needs
	Choosing content and materials suitable for the curriculum
	Implementing the curriculum correctly
	Using different evaluation methods suitable for the objectives
	Evaluating the curriculum
	Having skills to measure the domains of objectives
	Using the appropriate strategy/method/technique
	Having skills related to the development of objective domains
Analyzing the Curriculum	Seeing the advantages and disadvantages of the curriculum
	Resolving connections between the curriculum components
Professional Development	Contributing to curriculum development studies
	Field knowledge proficiency of the teacher
	Following updates in the curriculum
	Self-development
	Getting the printed curriculum

According to Table 4, the teacher educators stated that indicators of CL could be grouped under the categories of “knowing the curriculum”, “understanding the curriculum”, “implementing the curriculum”, “analyzing the curriculum” and “professional development”. The categories regarding indicators of CL presented in Table 2 overlap to a large extent with the categories regarding the definition of CL presented in Table 4. In addition to the categories regarding the definition of CL, there

is also the category of professional development among the categories regarding the indicators of CL. Related to “knowing the curriculum”, the teacher educators said that teachers should know the factors affecting learning, write goal/aim/objective, know the domains of objectives, classify levels of bloom’s taxonomy, know the types of curricula, know the principles of editing curriculum content, know the four components of curriculum, know learning and teaching approaches and know student characteristics.

“A teacher should know the processes in the individual’s learning process well. When does learning take place? The importance of drawing attention to learning, the importance of motivation in learning, the importance of feedback in learning, the importance of participation in learning... If s/he knows these, then maybe s/he will use them. So all these are important in learning. ...The teacher should know the curriculum reserve and know that the content should be related to the subject, related to daily life, interesting and consistent. ... In other words, the teacher should know the characteristics of the students in that curriculum” (TE4)

“Being able to write aim and objectives, to determine the level of an objective, to evaluate a curriculum...” (TE3)

“When the aims and objectives are listed, a teacher should recognize the integrity of knowledge, skills and attitudes under cognitive, affective and psychomotor domains.” (TE2)

“A curriculum literate person should be able to classify the objectives and know the domains of objectives.” (TE5)

“If a teacher can distinguish the types of curricula as official, hidden, neglected, then s/he is curriculum literate.” (TE12)

“In other words, s/he needs to know four basic elements of curriculum: aim and objectives, content, methods and techniques, and measurement-evaluation.” (TE7)

“I think the most troublesome point is that they do not know the approaches exactly. Teachers should know the approaches they will use in the learning-teaching process.” (TE1)

Concerning “understanding the curriculum”, the teacher educators said that teachers should understand the components of the official curriculum, understand the philosophy of the curriculum and interpret curriculum design.

“The teacher should be able to analyze the connections between the four elements of the curriculum. ... For example, how do they try to reach the objectives? What perspective do we have? Are we constructivists? Or are we traditional? You can understand this. After all, the program is a whole made up of parts. A part of the whole must reflect the whole. The teacher should always be able to understand these...” (TE1)

“... Is the meaning attributed to the four basic elements of the curriculum by the curriculum developers the same as the meaning that the teacher acquires while reading it? We need to question this. ... When looking at the curriculum from a philosophical point of view, a teacher should first understand that the curriculum is student-centered, teacher-centered or discipline-centered. In other words, I think that the teacher should have a philosophical point of view.” (TE4)

“But what we call literacy is to make sense of what one reads... That’s how I defined it. ... should be able to understand the aims or objectives or their types. ... that is, whether it is the general aims of the course or its objectives. They should be able to understand and interpret them. (TE7)

“Reading through, understanding and questioning the curriculum and implementing the curriculum design. ...these are indicators of CL.” (TE9)

“Some of the CL indicators are ... mastering the curriculum, understanding the philosophy and essence of the curriculum...” (TE11)

“A curriculum literate person should be able to easily distinguish and understand the aim-objective-content-activities and evaluation elements of the curriculum.” (TE13)

Regarding “implementing the curriculum”, the teacher educators expressed that teachers

should be able to prepare a teaching plan using the curriculum, adapt the values/core competencies of the curriculum to your own lesson, adapt the curriculum to suit needs, choose content and materials suitable for the curriculum, implement the curriculum correctly, use different evaluation methods suitable for the objectives, evaluate the curriculum, use the appropriate strategy/method/technique and they should have skills to measure the domains of objectives and have skills related to the development of objective domains.

"In addition, since they will have their own needs, teachers should also make a sub-planning in accordance with their classes, students and environment. ... In addition, the fact that the affective domain is a little more difficult to measure may indicate that teachers are less competent in this domain." (TE2)

"... There are two main things associated with teachers' lessons. One values, two vital competences... S/he needs to know how he can transform them into an objective for her/his own lesson." (TE4)

"A teacher's ability to adapt the curriculum to his class is an indicator of CL." (TE8)

"For example, can the teacher determine a suitable subject for the learning outcomes and the level of the outcome? Can s/he determine content? (TE6)

"And, of course, when I look at it as a whole, s/he should apply the curriculum in accordance with the basic philosophy of the curriculum." (TE5)

"How will a teacher determine whether the objectives have been met by the assessment? Of course, measurement-evaluation knowledge is required here. S/he needs to know the technique of preparing questions. Questions that will examine the critical objectives of curricula... and it is necessary to be able to do it in accordance with the philosophy of the curriculum." (TE3)

"It is necessary to critically interpret the experiences during the implementation of the curriculum, to comment on the efficiency of the outputs of the curriculum..." (TE9)

"It is also an indicator to determine the appropriate teaching methods and techniques according to the objectives and contents in the curriculum and to use them in their courses." (TE12)

"It is necessary to pay attention to the realization of not only cognitive objectives, but also affective and psychomotor objectives ..." (TE11)

Concerning "analyzing the curriculum, the teacher educators said that teachers should be able to see the advantages and disadvantages of the curriculum and resolve connections between the curriculum components.

"The teacher should be able to analyze the connections between the curriculum elements." (TE1)

"Does the entire curriculum have a balance of elements? Why should they be balanced? This is very important. A curriculum literate person should have a critical point of view..." (TE4)

"Being able to reveal the relations between the curriculum components, seeing the advantages and disadvantages in curriculum, being able to criticize curriculum and adapting curriculum in accordance with class are the indicators." (TE8)

"Determining the needs and deficiencies that arise with the implementation of a curriculum and informing the relevant people, reflecting the objective-content-learning/teaching process-evaluation relationship to the process are among the indicators of curriculum literacy." (TE11)

Regarding "professional development", the teacher educators stated that teachers should contribute to curriculum development studies, have content knowledge proficiency, follow revisions in the curriculum, develop themselves and get the printed curriculum.

"A teacher's field knowledge is important. A teacher must have field knowledge." (TE4)

"One of the indicators of CL is getting the curriculum design." (TE9)

"First of all, a teacher should be aware of the latest updated curriculum in the field. ... A literate teacher is a teacher who updates himself, is aware of the new concepts and practices in curriculum and wants to renew himself accordingly. ... and contributes as a stakeholder in the curriculum update process." (TE10)

“Curriculum literate teacher follows the current changes made in the curriculum.” (TE11)

Reasons of Teachers’ Curriculum Literacy Incompetency

The codes, sub-categories and categories reached under the theme of “Reasons of Teachers’ CL Incompetency” are presented in Table 5.

Table 5: Codes, Sub-categories and Categories Regarding Teachers’ Curriculum Literacy Incompetency

Theme	Category	Sub-Category	Code
Reasons of Teachers’ CL Incompetency	Teacher Related Factors	Affective State	Teachers’ reluctance
		Understanding the Curriculum	Not understanding the philosophy of the curriculum
			Not reading the curriculum by questioning
			Planning
		Using the annual plans prepared by others without adapting	
		Applying the material/textbook as it is without examining the curriculum	
		Continuing education by only looking at the syllabus	
		Aim-Objective	Inability to write aims and objectives
			Lack of awareness of aims/objectives
			Aiming only content acquisition
Method-Technique	Lack of strategy/method/technical knowledge		
	Inadequacy of education in accordance with the objectives		
	Inability to develop higher-order thinking skills		
Assessment and Evaluation		Lack of knowledge and skills in assessment and evaluation	
		Inadequacy in alternative evaluation methods	
	Teacher Training Related Factors		Insufficient education on curriculum development at undergraduate level
	Management Related Factors		Lack of supervision

According to Table 5, the views of the teacher educators under the theme of "Reasons of Teachers’ CL Incompetency" were divided into categories of “teacher related factors”, “teacher training related factors” and “management related factors”. The teacher educators expressed that teachers’

reluctance was one of the reasons of teachers' CL incompetency under the sub-category of "affective state" and category of "teacher related factors".

"Teachers do not even consider CL as a competency that should be acquired by them." (TE4)

According to the teacher educators' view, not understanding the philosophy of the curriculum and not reading the curriculum by questioning are the reasons of teachers' CL incompetency under the sub-category of "understanding the curriculum" and category of "teacher related factors".

"There is a lack of knowledge, understanding and assimilating the philosophy of curriculum." (TE11)

"However, it is seen that there are still serious problems in terms of higher-level skills such as reading and understanding curricula, trying to assimilate, reflecting on practice and questioning." (TE9)

According to the teacher educators' views, teaching by focusing only on objectives, using the annual lesson plans prepared by others without adapting, applying the material/textbook as it is without examining the curriculum and continuing education by only examining the syllabus are the reasons of teachers' CL incompetency under the sub-category of "planning" and category of "teacher related factors".

"Because, especially after the teachers stopped preparing daily plans, and started to get ready-made objectives and annual plans from the Ministry of National Education, teachers started to focus only on the objectives. This situation has destroyed teachers' attention to other components of curriculum." (TE13)

"In addition, some teachers take the easy way out and implement the plans prepared by the Ministry of National Education as they are, without carefully examining them and adapting them to their own students." (TE8)

"The existence of printed plans prepared by others within the scope of lesson planning prevents the idea of developing a different planning." (TE2)

"I think that the point of view of teachers who implement curricula in Turkey is that they look at the list of content or syllabus at the beginning of the year and put them into practice. I still think that what they understand from curriculum is unfortunately syllabus." (TE1)

According to the teacher educators' views, inability to write aims and objectives, lack of awareness of aims/objectives and aiming only content acquisition are the reasons of teachers' CL incompetency under the sub-category of "aim-objective" and category of "teacher related factors".

"Secondly, they have difficulty in putting the aims and objectives into sentences." (TE2)

"However, if we know the objectives, what will take the student to the next level... maybe it would be more meaningful if we knew this, but we are not very aware of this. ...You have an objective; you assess and evaluate it. But we only look at it as a list of subjects that need to be learned." (TE1)

According to the teacher educators' views, lack of strategy/method/technical knowledge, inadequacy of education in accordance with the objectives and inability to develop higher-order thinking skills are the reasons of teachers' CL incompetency under the sub-category of "method-technique" and category of "teacher related factors"

"Yes, there can be problems. Those problems are indirectly related to field knowledge and general teaching knowledge, namely teaching principles, methods..." (TE7)

"There are deficiencies in knowing and applying activities, teaching methods and techniques in order to reach affective and psychomotor objectives and how to apply student-centered methods and techniques. ... Also, activity, method and technical knowledge is required in order to enable students to analyze, evaluate and create according to their higher-order thinking skills, rather than only reaching cognitive objectives at the level of remembering, understanding and applying. But there are problems." (TE11)

"Such an objective is given: 'transfers the knowledge he has acquired in mathematics to daily life.' Now, a teacher whose perspective on mathematics is at the level of knowledge or comprehension and a mathematics teacher with a higher perspective cannot understand the same thing from this objective. (TE4)

According to the teacher educators' views, lack of knowledge and skills in assessment and evaluation" and inadequacy in alternative evaluation methods are the reasons of teachers' CL incompetency under the sub-category of "assessment and evaluation" and category of "teacher related factors".

"Yes, there can be problems. Those problems are indirectly related to field knowledge and general teaching knowledge, ... assessment and evaluation methods and techniques." (TE7)

"In addition to outcome evaluation, teachers need to know how process evaluation is carried out and how it is applied." (TE11)

According to Table 5, the teacher educators stated that the reason for teachers' incompetency in CL stemming from teacher training related factors was that they received insufficient education on curriculum development at the undergraduate level.

"We have similar problems before graduation. Classes are crowded. Our undergraduate students do not write an objective and they do not know... They do not know how to write questions. What's the reason for these? Because we can't apply? With a relative evaluation system, a student can graduate with a low score anyway. So maybe s/he knows theoretically, but there is usually problem with practice." (TE3)

"I do not think that the teachers are sufficiently curriculum literate. First of all, I don't think they have taken enough courses on this subject at the undergraduate level. Curriculum development is mentioned in the teaching principles and methods course in only one week or two weeks. 'Curriculum development' course is also among the elective courses. However, I think that it should be made compulsory in undergraduate programs as one of the most basic courses of the teaching profession." (TE12)

"On the other hand, the fact that the curriculum development course has become elective and its credit has decreased with the regulation of new curricula in education faculties is an indication that this skill cannot be developed in new generation teachers." (TE13)

According to Table 5, the teacher educators expressed that lack of supervision is the reason for teachers' incompetency in CL stemming from management related factors.

"Because there is no supervision. There is a job guarantee. On the one hand, no one is punished for doing bad service. No one is rewarded for doing well. And when all of these come together, of course, if the person does not have an individual idealism, then there is no development." (TE3)

CONCLUSION, DISCUSSION AND RECOMMENDATION

In this research, which aims to reveal how the teacher educators working in the field of Curriculum and Instruction define and interpret CL phenomenon and to reveal their views on CL competencies of teachers, the data obtained were examined under four themes: (1) definition of CL, (2) components of CL, (3) indicators of CL and (4) reasons of teachers' CL incompetency. There are four research questions in the study. Hence, four themes reached as a result of data analysis can also be described as answers to research problems. According to the views of the teacher educators, definition of CL can be grouped under four categories: knowing the curriculum, understanding the curriculum, implementing the curriculum and analyzing the curriculum. Therefore, CL can be defined by the teacher educators as follows: "Having knowledge about the curriculum field and curriculum components, understanding the curriculum components, implementing the curriculum correctly by adapting it to her/his own course and analyzing the relationship and harmony between the curriculum components". It is seen that this definition reflects the knowledge, understanding, application and analysis steps in cognitive domain of Bloom's taxonomy. The definitions made in the research and the definition of term by Aslan and Gürten (2019) largely overlap. Aslan and Gürten (2019) defined CL as the knowledge of teachers about the curriculum and its content, the ability to understand the curriculum content correctly, preparing plan and implementing it in accordance with curriculum

principles.

According to the findings of the second research question, the teacher educators state that CL consists of these components: (1) Objective, Content, Learning Experiences, Evaluation, (2) Reading/Writing, (3) Field Competence. In his study, Bolat (2017), too, states that CL consists of two components: reading and writing. On the other hand, Aslan (2018) states that CL consists of the components of knowing the curriculum, planning the curriculum and implementing the curriculum. Kahramanoğlu (2017) states that CL consists of the components of the basics of the curriculum, the elements of the curriculum, and the structural features of the curriculum. Yıldırım (2018) states that CL consists of the components of philosophical foundations, psychological foundations, socio-economic foundations, objectives and content knowledge, teaching and measurement-evaluation processes.

According to the results related to the third research question, CL indicators can be grouped under the categories of knowing the curriculum, understanding the curriculum, implementing the curriculum, analyzing the curriculum and professional development. As seen in the research findings, the views on definition of CL and indicators of CL were grouped under the same categories to a large extent. However, while the professional development category is not included in the categories related to the definition of CL, it is among the indicators of CL. According to the results of the research, if a teacher has knowledge about the field of curriculum, curriculum components and learning-teaching process, understands the components and philosophy of the curriculum, interprets the curriculum, prepares lesson plans, adapts the curriculum to her/his own class, implements the curriculum correctly, evaluates the curriculum, sees the advantages and disadvantages of the curriculum, resolves connections between the curriculum components, has field knowledge proficiency and follows updates curriculum development processes, then we can call her/him as curriculum literate. Similar results were found in different studies in the literature on CL. Aslan (2018), too, states in his study that teachers who know the curriculum development processes and the aims of the curriculum, who plan lessons in accordance with the curriculum and who implement the curriculum taking into account the curriculum components can be qualified as curriculum literate. Similarly, Kahramanoğlu (2017) and Yıldırım (2019) state that individuals who understand the philosophy of the curriculum, understand the components of the curriculum, evaluate the harmony and relationship between the components of the curriculum and implement the curriculum by making arrangements in accordance with the curriculum can be called as curriculum literate. Aslan (2019), on the other hand, states that individuals who have knowledge about the philosophy, components and content of the curriculum and who know the stages of curriculum development can be called curriculum literate.

According to the results related to the fourth research question, reasons of teachers' CL incompetency can be examined under 3 categories as teacher-related, teacher training-related and management-related reasons. According to the teacher educators in the field of Curriculum and Instruction, teacher-related reasons include teachers' affective status, incompetency of teachers in understanding the curriculum, planning the curriculum, aim-objectives, method-technique, measurement-evaluation. Teacher training-related reasons include insufficient education on curriculum development at undergraduate level and management related factors include lack of supervision. In some studies, on CL in the literature, teacher-based reasons come to the fore. For instance, in the TED (2009) report, teachers' incompetency in curriculum planning, management and supervision were emphasized. Kauffman et al. (2002), too, state in their study that teachers prefer to use textbooks as references and do not follow the objectives and contents of the curriculum. Moreover, Baştürk and Dönmez (2011) list the incompetencies of teacher candidates in terms of CL: teacher candidates do not follow the changes while planning the lesson and they do not take into account the explanations in the curriculum. Baştürk and Dönmez (2011) state that only teacher candidates with high curriculum

knowledge can prepare a lesson plan in accordance with the curriculum and implement the plan they have prepared in line with the curriculum.

Since teachers play an active role in lesson planning and achieving the curriculum objectives (Baş and Şentürk, 2019) and since there has been a shift towards the framework curriculum in Turkey, it is seen that teachers have more responsibility for CL today (Erdem and Eğmir, 2018). No matter how well the curriculum is prepared, teachers with professional skills and insights can offer their students the best learning experiences as those who implement the curriculum (Ben-Peretz, 1990). Therefore, it is thought that it may be beneficial for teachers and prospective teachers to get an idea about their own CL competencies by making use of the results of the research. Additionally, based on the data obtained from the research, a CL course can be prepared for pre-service teachers within the scope of education faculty training programs or for in-service teachers within the scope of in-service training courses. Finally, future researchers can develop a CL scale, checklist or test by using the qualitative data obtained and differentiate the participant group to reveal how pre-service teachers, teachers and education administrators make sense of CL phenomenon.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2007). *Yeni İlköğretim Programlarının Öğretmen Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Aslan, S. (2019). An Analysis of Prospective Teachers' Curriculum Literacy Levels in Terms of Reading and Writing. *Universal Journal of Educational Research*, 7(4), 973-979, DOI: 10.13189/ujer.2019.070408
- Aslan, S. (2018). *Ortaokul Öğretmenlerinin Program Okuryazarlık Düzeyleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, S. and Gürten, E. (2019). Ortaokul Öğretmenlerinin Program Okuryazarlık Düzeyleri. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 171-186.
- Aykaç, N. and Ulubey, Ö. (2012). Öğretmen Adaylarının İlköğretim Programının Uygulanma Düzeyine İlişkin Görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 45(1), 63-82.
- Baş, G. and Şentürk, C. (2019). Teachers' Voice: Teacher Participation in Curriculum Development Process. *Inquiry in Education*, 11(1). Erişim tarihi: 15 Şubat 2021, <https://digitalcommons.nl.edu/ie/vol11/iss1/5>
- Başkan, G. A., Aydın, A. and Madden, T. (2006). Türkiye'deki Öğretmen Yetiştirme Sistemine Karşılaştırmalı Bir Bakış. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 35-42.
- Baştürk, S. and Dönmez, G. (2011). Öğretmen Adaylarının Limit ve Süreklilik Konusuna İlişkin Pedagojik Alan Bilgilerinin Öğretim Programı Bilgisi Bağlamında İncelenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(2), 743-775.
- Ben-Peretz, M. (1990). *The Teacher Curriculum Encounter: Freeing Teachers from The Tyranny of Texts*. Albany: State University of New York Press.
- Bolat, Y. (2017). Eğitim Programı Okuryazarlığı Kavramı ve Eğitim Programı Okuryazarlığı Ölçeği. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(18), 121-138.
- Caena, F. (2011). *Teachers' Core Competences: Requirements and Development*. Erişim tarihi: 20 Mart 2021, https://ec.europa.eu/assets/eac/education/experts-groups/2011-2013/teacher/teacher-competences_en.pdf
- Carl, A. (2009). *Teacher Empowerment Through Curriculum Development Theory into Practice*. Western Cape: Juta&Company Ltd.
- Considine, G. and Zappala, G. (2002), Factors Influencing the Educational Performance of Students

- From Disadvantaged Backgrounds. T. Eardley and B. Bradbury (Eds), in *Competing Visions: Refereed Proceedings of the National Social Policy Conference 2001* (s. 91-107). Sydney: University of New South Wales.
- Darling-Hammond, L. (2017). Teacher Education Around the World: What Can We Learn from International Practice? *European Journal of Teacher Education*, 40(3), 291-309. <http://dx.doi.org/10.1080/02619768.2017.1315399>
- Department of Education and Training (2004). *Competency Framework for Teachers*. East Perth/Western Australia. Erişim tarihi: 20 Mart 2021, <http://det.wa.edu.au/policies/detcms/policy-planning-and-accountability/policies-framework/guidelines/competency-framework-for-teachers.en?cat-id=3457997>
- Eddles-Hirsch, K. (2015). Phenomenology and Educational Research. *International Journal of Advanced Research*, 3(8), 251-260.
- Erdem, C. and Eğmir, E. (2018). Öğretmen Adaylarının Eğitim Programı Okuryazarlığı Düzeyleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 123-138.
- European Commission. (2013). Supporting Teacher Competence Development for Better Learning Outcome. Erişim tarihi: 20 Mart 2021, https://ec.europa.eu/assets/eac/education/experts-groups/2011-2013/teacher/teachercomp_en.pdf
- Fehintola, J.A. (2017). Evaluation of Educational Input, Process Variables and Learning Outcome As Determinants of Quality Education in Nigeria. *European Journal of Education Studies*, 3(4), 639-652.
- Fraenkel, J. R. and Wallen, N. E. (2009). *How to Design and Evaluate Research in Education*. New York: McGraw Hill.
- Gözütok, F. D. (1995). *Öğretmenlerin Demokratik Tutumları*. Ankara: Ekin Yayıncılık.
- Gözütok, F. D., Akgün, Ö. E. and Karacaoğlu, Ö. C. (2005). İlköğretim Programlarının Öğretmen Yeterlilikleri Açısından Değerlendirilmesi. *Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu (Kayseri)*, 17-40. Ankara: Sim Matbaası.
- Gürkan, T. (1993). *İlkokul Öğretmenlerinin Öğretmenlik Tutumları ile Benlik Kavramları Arasındaki İlişki*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Kahramanoğlu, R. (2019). Öğretmenlerin Öğretim Programı Okuryazarlığına Yönelik Yeterlik Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, 12(65), 827-840.
- Karacaoğlu, Ö. C. (2008). Öğretmenlerin Yeterlilik Algıları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 70-97.
- Kasapoğlu, K. (2010). *Relations Between Classroom Teacher's Attitudes toward Change, Perception's Of "Constructivist" Curriculum Change and Implementation of Constructivist Teaching and Learning Activities in Class at Primary School Level*, Unpublished Master's Thesis, Middle East Technical University, Ankara.
- Kauffman, D., Johnson, S. M., Kardos, S. M., Liu, E. and Peske, H. G. (2002). Lost at Sea: New Teachers' Experiences with Curriculum and Assessment. *Teachers College Records*, 104(2), 273-300.
- Kayadibi, F. (2001). Eğitim Kalitesine Etki Eden Faktörler ve Kaliteli Eğitimin Üretime Katkısı. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 71-94.
- Keskin, A. and Korkmaz, H. (2017). "Öğretmenlerin 'Program Okuryazarlığı' Kavramına Yükledikleri Anlam", 5. Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi, 26-28 Ekim, Muğla.
- MEB. (2017). *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlilikleri*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü. Erişim tarihi: 15 Şubat 2021, <https://oygm.meb.gov.tr/www/ogretmenlik-meslegi-genel-yeterlilikleri/icerik/39>

- MEB (2006). *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlilikleri*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü. Erişim tarihi: 15 Şubat 2021, <https://oygm.meb.gov.tr/www/ogretmenlik-meslegi-genel-yeterlilikleri/icerik/39>
- MEB (2002). *Öğretmen Yeterlilikleri*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Mentiş Taş, A. (2004). Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Eğitimi Program Standartlarının Belirlenmesi. *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 28-51.
- Nsiband, R. N. and Modiba, M. M. (2012). 'I Just Do as Expected'. Teachers' Implementation of Continuous Assessment and Challenges to Curriculum Literacy. *Research Papers in Education*, 27(5), 629-645.
- Özdemir, S.M. (2012). Eğitim Program Kavramına İlişkin Öğretmen Adaylarının Metaforik Algıları. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 5(3), 369-393.
- Özpolat, E. T. (2015). *Öğretmenlerin Program Uyumluluğu ve Program Uyumluluğunu Etkileyen Faktörlerin Analizi (Ortaokul 5. Sınıf Fen Bilimleri Dersi Örneği)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Sánchez, G. and Valcárcel, M. V. (1999). Science Teachers' Views and Practices in Planning for Teaching. *Journal of Research in Science Thinking*, 36(4), 493-513.
- Seferoğlu, S. S. (2004). Öğretmen Yeterlilikleri ve Mesleki Gelişim. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 58, 40-45.
- Stabback, P. (2016). *What Makes a Quality Curriculum? Current and Critical Issues in Curriculum and Learning*. Erişim tarihi: 20 Mart 2021, <https://eric.ed.gov/?id=ED573609>
- Starks, H. and Brown Trinidad, S. (2017). Choose Your Method: Phenomenology, Discourse Analysis and Grounded Theory. *Qualitative Health Research*, 17(10), 1372-1380.
- TED (2009). *Öğretmen Yeterlilikleri Raporu*. Erişim tarihi: 1 Nisan 2021, http://portal.ted.org.tr/yayinlar/Ogretmen_Yeterlik_Kitap.pdf
- Williamson McDiarmid, G. and Clevenger-Bright M. (2008). Rethinking Teacher Capacity. Cochran-Smith, M., Feiman-Nemser, S. & Mc Intyre, D. (Eds.), in *Handbook of Research on Teacher Education. Enduring Questions in Changing Contexts*. New York/Abingdon: Routledge/Taylor & Francis.
- Yar Yıldırım, V. and Dursun, F. (2018). "Okul Yöneticilerinin Program Okuryazarlık Durumlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri Üzerine Nitel Bir Çalışma", IV. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi, 7 – 11 Kasım, Antalya.
- Yıldırım, İ. (2019). Öğretim Programı Okuryazarlığı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Harran Education Journal*, 4(2), 1-28.
- Yıldırım, A. and Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Türkiye’de Yetişkin Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar: Bir Meta-Sentez Çalışması (2004-2020)*

Tuğçe Baykal

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1498-5694>

Doktora Öğrencisi / Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı,
Mersin – TÜRKİYE

Doç. Dr. Cenk Akay

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9892-6255>

Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Mersin – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 24.08.2021

Kabul: 20.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Yetişkin Eğitimi

Meta Sentez

Yetişkin Eğitimi Sorunları

Hayat Boyu Öğrenme

Androgoji

Araştırma Makalesi

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52448>

Öz

Örgün eğitim kurumlarından mezun olan veya örgün eğitimlerini tamamlayamayan bireylerin, dünyanın teknoloji ve bilgi çağına evrilmesiyle değişen yaşam koşullarına ayak uydurabilmesi adına kendini geliştirmesi gerekir ve bunun için de yaşam boyu eğitim zorunlu bir süreçtir. Bu süreçte en büyük desteği yetişkin eğitimi faaliyetlerini yürüten kurumlar tamamlamaktadırlar. Dünya nüfusunun çoğunluğunu yetişkinlerin oluşturduğu bilinmekte ve toplumların refahı için yetişkin eğitiminin büyük önem taşıdığı görülmektedir. Türkiye’de de yetişkin nüfusun çoğunlukta olduğu bilinmektedir. Toplumumuzu yönlendiren, gelişmesine ve kalkınmasına katkıda bulunan siyasi partiler, meslek grupları, sivil toplum kuruluşları gibi önemli mekanizmaların üyeleri ve yöneticilerini de yetişkinlerin oluşturmakta olduğu görülmektedir. Toplumun ve toplumu oluşturan bireylerin kalkınmasında yetişkin eğitimi etkin bir rol oynamaktadır. Bu nedenle ülkemizde de yetişkin eğitimi büyük önem taşımaktadır. Ülkemizin yetişkin eğitimi sürecinin daha nitelikli ve etkin olabilmesi adına yetişkin eğitiminde yaşanan sorunları tanımak ve çözüm önerileri geliştirmek gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı da meta sentez yöntemiyle Türkiye’de yetişkin eğitimi alanında karşılaşılan sorunları ve bu sorunların çözüm önerilerini konu edinen nitel çalışmaların bulgularını yorumlamak ve tartışmaktır. Araştırmada sonuç Bu meta sentez araştırmasının bir sonucu olarak; “bütçe ve teknik yetersizlik sorunları”, “eğitici sorunları”, “metodolojik sorunlar”, “katılımcı sorunu”, “yönetimsel sorunlar” ve “denetleme sorunu” temaları belirlenmiştir. Ayrıca bu sorunların birçok nedeni olduğu ve bu nedenlerin neler olabileceği belirtilmiş ve belirtilen sorunlara yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Baykal, T. ve Akay, C. (2021). Türkiye’de Yetişkin Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar: Bir Meta-Sentez Çalışması (2004-2020). *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 95-112.

Problems Encountered In Adult Education In Turkey: A Meta-Synthesis Study (2004-2020)*

Tuğçe Baykal

PhD Student / Mersin University, Institute of Educational Sciences, Department of Educational Sciences,
Mersin – TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Cenk Akay

Mersin University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Mersin – TURKEY

Article History

Submitted: 24.08.2021

Accepted: 20.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Adult Education

Meta-Synthesis

Adult Education Problems

Lifelong Learning

Andragogy

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52448>

Abstract

Individuals who graduate from formal education institutions or cannot complete their formal education need to improve themselves in order to keep up with the changing living conditions as the world evolves into the technology and information age, and life-long education is a compulsory process for this. In this process, institutions that carry out adult education activities complete the greatest support. It is known that adults constitute the majority of the world's population and it is seen that adult education is of great importance for the welfare of societies. In order for the adult education process in our country to be more qualified and effective, it is necessary to recognize the problems experienced in adult education and to develop solutions. The purpose of this study in the meta-synthesis methods in Turkey encountered in the field of adult education problems and solutions of these problems learn to interpret the findings of a qualitative study of the proposals and to discuss issues. As a result of this meta synthesis research; The themes of "income and lack of equipment problems", "educator problems", "methodological problems", "participant problems", "administrative problems", "supervision problems" were determined. It was also stated that there are many reasons for these problems and what these reasons could be.

GİRİŞ

Günümüz dünyasının bilgi ve teknoloji çağı oluşu, bilgiye ulaşmada olağanüstü bir hızı beraberinde getirir. Bir yıl önceki, bir ay önceki hatta ve hatta şuan sahip olduğumuz bilginin dahi yanlışlanabileceği unutulmamalıdır. Bilginin sürekli ve değişken olması, geçmişte aldığımız eğitimlerin, hayatımızın geri kalanında bizlere yetmeyeceğinin kanıtı niteliğindedir. Bireylerin değişen yaşam koşullarına ayak uydurabilmesi adına, kendini geliştirmesi gerektiği, bunun için de yaşam boyu eğitimin zorunlu bir süreç olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte içinde bulunduğu toplumu yönlendiren, kalkınmasına ve müreffeh bir toplum olmasına katkıda bulunan siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri, baskı grupları gibi karar mekanizmalarının üyelerini ya da yöneticilerini de yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Yetişkinlerin eğitimi, düşüncelerini ve öngörülerini toplumun tümüne ulaştırmada sahip oldukları etkinin gücü nedeniyle oldukça önem kazanmaktadır. İçinde bulunulan toplumda, okuma yazma bilmeyen yetişkinlerin azaltılması, bilgili ve verimli işgücünü korumak adına yetişkinlerin istihdamının artırılması, yetişkinlere kendilerini geliştirebilecekleri alanlar tanınması ancak yetişkinlerin hayat boyu eğitimiyle mümkün olacaktır.

Yetişkin kavramı, kendi hür iradesiyle karar alabilen, aldığı bu kararlardan doğan müspet veya menfi sonuçlara katlanabilen, geçmişte yaşadıklarını geleceği için tecrübe olarak değerlendiren bireyleri tanımlar. Bununla birlikte yetişkin kavramı birçok farklı tanıma sahiptir. Knowles (1996), yetişkini, biyolojik boyutta doğurganlık yeteneğine erişmiş olan, yasal boyutta oy verme, evlenme, ehliyet alma hakkına sahip olan, toplumsal boyutta ebeveyn, eş, vatandaş gibi yetişkin rollerine erişen, psikolojik boyutta kendi kararlarını ve bu kararların doğurduğu sonuçların sorumluluğunu alabilen bireyler olarak tanımlamıştır. Yayla (2009), yetişkin kavramını sorumluluk sahibi, kararlarının arkasında durabilen ve öz denetime sahip bireyler olarak ifade etmiştir.

Yetişkin eğitiminde her bireyin kendine özgü beklentileri vardır. Cinsiyet, yaş, meslek gibi demografik özellikler yetişkinlerin eğitim beklentilerini etkilemektedir (Köksal, 2017; Simoes ve ark., 2017). Okuma yazma bilmeyen biri için halk eğitim merkezlerinin açtığı okuma yazma kursu beklentilerini karşılarken yüksek öğrenimini tamamlamış bir mimarın beklentisi ise mesleki gelişimine katkı sağlayan üç boyutlu çizim programlarıdır. Keza emekli birinin beklentisi katılmak istediği koro için türk sanat müziği eğitimiymişken bir polis memurunda görevi ile ilişkili olarak ileri sürüş tekniklerine ihtiyaç duyabilir. Bununla birlikte yetişkin eğitimi bazen bir zorunluluktan bazen güvenlik ihtiyacından bazen de hobi amaçlı sosyalleşme ihtiyacından ortaya çıkmaktadır (Aktaş ve Yolcu, 2020). İster yasal bir zorunluluktan ister kişisel gelişim isteğinden kaynaklansın yetişkin eğitiminin ihtiyaçtan kaynaklandığını, tatmin edildiğinde haz ve mutluluk, karşılanmadığında ise elem ve üzüntü olarak karşımıza çıkacağını görmezden gelmemek gerekir. Bu ihtiyacın derecesi ve şiddeti yeniliklere ayak uydurmaya çalışan toplumlarda yetişkin eğitime olan ilgiliyi belirleyen en önemli faktörlerden biridir (Yazar ve Keskin, 2018).

Bilim ve teknolojide yaşanan hızlı değişime adapte olma çabası, eğitimin yaşam boyu süren bir faaliyet olarak karşımıza çıkmasına olanak sağlar. Endüstri 4.0 ile birlikte yetişkin eğitimi ülkeler açısından stratejik bir öneme sahip olacaktır. Yeni sanayi devrimi olarak nitelendirilen bu süreç ülkeleri, ekonomik, siyasal ve toplumsal olarak büyük bir değişime uğratacak, yetişmiş insangücünü en etkili şekilde kullanan bir adım öne geçecektir. Yeni düzende var olan bilgi ve becerilerle ilerlemek, oluşacak yeni düzenden pay almak mümkün olmayacaktır. Yetişmiş insangücünü yeni sürece hazırlamayan, gerekli eğitim altyapısını oluşturmayan en önemlisi yetişkin eğitimin stratejik önemini kavramayan ülkeler ikinci planda kalacaktır (Uçak ve Erdem 2020; Yarım ve Çelik 2020; Li, 2020).

Yetişkinler için yaşanan değişimlere uyum sağlama sürecinde, yetişkin eğitimi büyük bir rol

oyunmaktadır. Yetişkin eğitimi biliminin adı androgojidir. Andragoji, Yunanca’da adam anlamına gelen "andros" ve eğitim anlamına gelen "agein" sözcüklerinden türetilmiş yetişkin bilimi anlamını taşımaktadır (Reischmann ve Jost, 2004; Akay ve Ültanır, 2010; Koulaouzides, 2014).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2018), Türkiye nüfusunun %72’sini yetişkinlerin oluşturduğunu belirtmiştir. Bu nedenle ülkemizde de yetişkinlerin eğitiminin büyük önem taşımakta olduğu görülmektedir. Yetişkin eğitimi, belli bir plan ve programa bağlı kalmaksızın yaşam içinde kendiliğinden informal bir şekilde olacağı gibi, bir eğitim kurumu tarafından önceden hazırlanmış bir program çerçevesinde formal veya informal bir şekilde de gerçekleştirilebilir (Ültanır ve Ültanır, 2005). Ancak yetişkin eğitiminde de bu sürecin uygulanmasında farklı sorunlar ortaya çıkmakta ve bu da araştırmalara konu olmaktadır.

Uluslararası alan yazın tarandığında, yetişkin eğitiminde katılımcı sorunları (Keane, 1975; Fusch, 2000; Ahl, 2006; Hansan, Bruskiwitz ve DeMuth, 2007; Bornova ve Krasna, 2008; Marles, 2010; Williams, 2011); metodolojik sorunlar (Havnes ve McDowell, 2004; Boudioni, McLaren, Woods ve Lemma, 2007; Onyenemezu, 2012); bütçe ve fiziki yetersizlikler sorunları (Keane,1975; Schuetze, 2005; Boudioni, McLaren, Woods ve Lemma, 2007; Laal, 2011); yönetsel sorunlar (Laal, 2011; Desjardins ve Rubenson, 2013) gibi sorunlar yer almaktadır.

Türkiye’de de yetişkin eğitimi çalışmalarına bakıldığında, Bilir (2004) ve Tatar (2009), yaptıkları çalışmalarında katılımcı sorunlarına değinmişlerdir. Yetişkin eğitime katılan bireylerin aynı zamanda aile, iş saatleri gibi başka sorumlulukları bulunmaktadır. Bu nedenle bireylerin yetişkin eğitime katılımda çocuklarına bakacak kimsenin olmaması, iş saatlerinin çakışması, çevre baskısı gibi sorunları ortaya çıkabilmektedir. Ay ve Şahan (2018) da aile eğitimi kurslarını yetişkin eğitimi bağlamında değerlendirdikleri çalışmalarında katılımcıların özellikleri, yetişkin eğitiminde yaşadıkları sorunlara sorunlar, eğitici sorunları ve yönetsel sorunlara değinmişlerdir. Bunun yanında Sabancı ve Rodoplu (2013) halk eğitim merkezlerinde denetim ile ilgili yaşanan sorunları inceledikleri çalışmalarında denetleme sorunları ve bununla birlikte eğitici sorunlarına değinmişlerdir. Selçuk (2017), halk eğitimi merkezinin karşılaştığı sorunları incelediği çalışmasında katılımcı sorunları, bütçe ve fiziki yetersizlik sorunları, metodolojik sorunlara değinmiştir. Samancı ve Mazlumoğlu(2019), katılımcı sorunları, eğitici sorunları ve metodolojik sorunlara; Doğan (2014) katılımcı sorunları ve metodolojik sorunlara değinmişlerdir.

Alan yazında yetişkin eğitiminde karşılaşılan sorunları konu edinen az sayıda nitel çalışma bulunmuştur, ancak Türkiye’de yetişkin eğitiminde karşılaşılan sorunları derinlemesine inceleyen meta-sentez çalışması bulunmamıştır. Bu nedenle, bu araştırmanın literatürdeki bu boşluğu dolduracağına inanılmaktadır.

Uluslararası Yetişkin Becerilerinin Ölçülmesi Programı (Survey of Adult Skills(PIAAC))’nın Türkiye’de yetişkin becerileri verilerine bakıldığında araştırmaya katılan yetişkinlerin %45,7’sinin sözel becerilerde, %50,2’sinin de sayısal becerilerde 1. düzey ve altında olduğu, teknoloji yoğun ortamlarda problem çözme becerilerine ilişkin ise Türkiye’de yetişkinlerin % 35,6’sının daha önce hiç bilgisayar kullanmamış olduğu görülmektedir (OECD, 2016).

Bu veriler göz önüne alındığında Türkiye’de yetişkin eğitimi sorunları yeniden düşünülmelidir. Sonuç olarak, bu çalışmanın amacı da Türkiye’de yetişkin eğitimi alanında yaşanan sorunlara odaklanan çalışmalardan elde edilen nitel verileri sentezleyerek sorunların farkındalığı ve çözümüne yönelik katkılar sunabilmektir. Araştırma problemi şu şekilde geliştirilmiştir: Türkiye’de yetişkin eğitimi alanında karşılaşılan sorunlar nelerdir?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin analizi

ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu çalışmada, Türkiye’de yetişkin eğitiminde karşılaşılan sorunları inceleyen çalışmalar yorumlanmış, meta-sentez yöntemi kullanılmıştır. Meta-sentez araştırmaları, belirli bir alanda yapılan çalışmaların nitel bulgularının; yorumlanmasını, değerlendirilmesini, benzer ve farklı yönlerinin ortaya konulmasını ve yeni çıkarımlar yapılmasını amaçlayan çalışmalardır (Walsh ve Downe, 2005; Polat ve Ay, 2016). Meta-sentez yöntemi ilk olarak 1988 yılında eğitim alanında kullanılmasına rağmen ilerleyen yıllarda yaygın olarak tıp ve hemşirelik alanında kullanılmıştır. Bununla birlikte son yıllarda, ulusal ve uluslararası alanyazında eğitim alanındaki meta-sentez çalışmalarının da yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Meta-sentez çalışmaları, nitel araştırmaların toplanması ve analizine, bu araştırmaların bulgularına odaklanmaya ve bu bulguları sentezlemek için nitel yöntemlerin kullanılmasına yönelik sistematik bir yaklaşım gerektirir (Sandelowski ve Barroso, 2003). Araştırma, şeffaflığın artırılması için ENTREQ’ya göre düzenlenmiştir. ENTREQ ifadesi, nitel çalışmaların sentezinin açık ve kapsamlı raporlanmasını teşvik etmek için geliştirilmiştir (Tong ve ark., 2012). Erwin ve ark. (2011) nitel meta-sentez araştırma sürecini altı adımda özetlemiştir. Nitel meta-sentez araştırma sürecinin altı adımı:

Adım 1. Açık bir Araştırma Problemi

Adım 2. Literatürün Kapsamlı Bir Araştırmasının Yapılması

Adım 3. Dahil Edilecek Çalışmaların Kararlaştırılması

Adım 4. Nitel Araştırma Bulgularını Entegre Etmek ve Analiz Etmek için Meta-sentez Tekniklerini Seçimi ve Yürütülmesi

Adım 5. Çalışmalardaki Bulguların Sentezinin Sunulması

Adım 6: Sürece Yansıt

Adım 1. Açık Bir Araştırma Problemi: Meta-sentez araştırmasında, araştırma problemini açıkça belirtmek önemlidir. Nitel verilerin sentezlenmesinin amacı araştırma konusu kapsamındaki bulguları sentezlemek ve yorumlamak olduğundan, araştırma problemi iyi ve anlaşılır bir şekilde yapılandırılmalıdır. Aksi takdirde, senteziniz, ne kadar kaliteli ve kapsamlı olursa olsun, sorunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmayabilir. Bu araştırmanın problemi Türkiye’de yetişkin eğitiminde karşılaşılan sorunlar üzerine odaklanmaktadır. Araştırma problemini oluşturmak için literatüre bakıldığında Türkiye’de yetişkin eğitiminde karşılaşılan sorunları derinlemesine inceleyen meta-sentez çalışması bulunmamıştır. Bu nedenle, araştırmanın problemi, bu alanda ihtiyaç duyulan farklı nitel çalışmaların bulgularını sentezleyerek literatüre katkıda bulunmaktır.

Adım 2. Literatürün Kapsamlı Bir Araştırmasının Yapılması: Bu çalışmada amaç, Türkiye’de yetişkin eğitiminde karşılaşılan sorunları tanımlamak için literatürdeki çalışmaların özetleyici ve toplu bir incelemesini yapmaktır. İlgili nitel araştırma raporlarını belirlemek için aşağıdaki veritabanlarında bir araştırma gerçekleştirilmiştir: “google akademik”, “sobiaad”, “TR dizin”, “researchgate”, “proquest”. Ayrıca bu araştırma için “yetişkin eğitimi”, “yetişkin eğitimi+ sorunlar”, “hayat boyu öğrenme”, “hayat boyu öğrenme +sorunlar”, “halk eğitimi”, “halk eğitim +sorunlar”, “yaşam boyu öğrenme+ sorunlar”, “androjoji”, “androgoji+sorunlar”, “adult education in Turkey” anahtar kelimeleri kullanılarak tarama yapılmıştır.

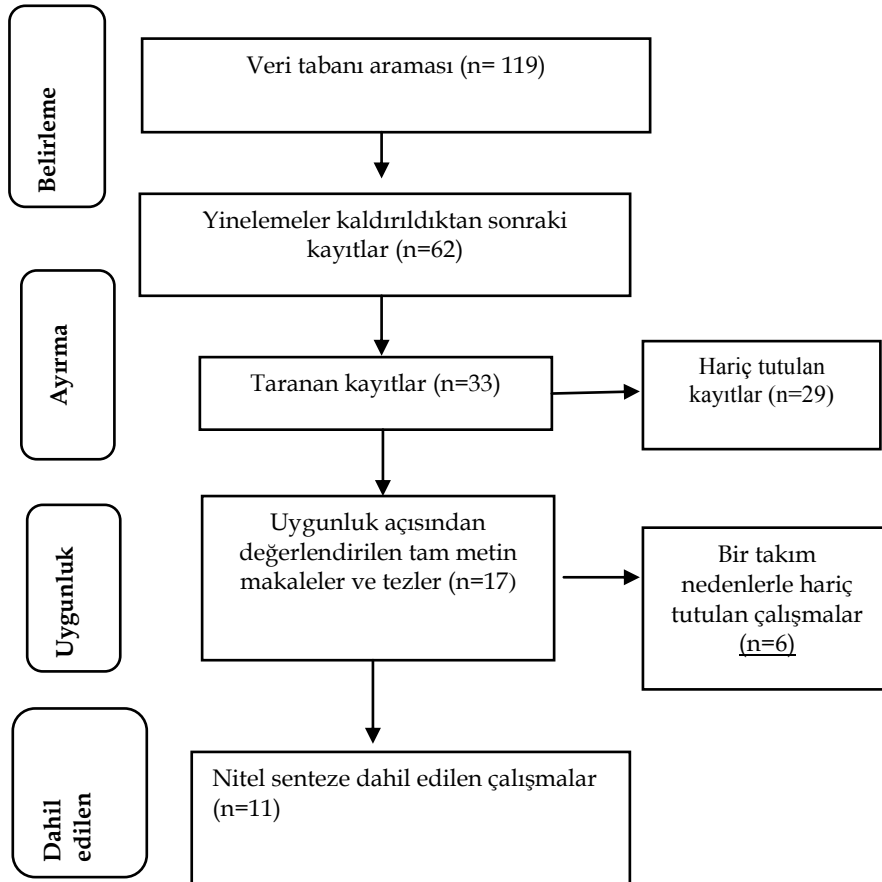
Çalışma Grubu

Adım 3. Dahil Edilecek Çalışmaların Kararlaştırılması: Bu meta-sentez çalışması için dahil etme ve hariç tutma kriterleri (Tablo 1’de gösterildiği gibi) uygulanmıştır.

Tablo 1: Çalışmaların içerme ve hariç tutma kriterleri

Çalışmaların Dahil Edilme Kriterleri	Çalışmaların Hariç Tutulma Kriterleri
a) Nitel yöntem veya karma yöntem tabanlı araştırma	a) Yalnızca nicel veri sağlayan araştırmalar
b) Katılımcıların doğrudan ifadelerini içeren araştırmalar ve Literatür taraması şeklinde araştırmalar	b) Türkçe olmayan
c) Yetişkin eğitimindeki sorunlara ilişkin araştırmalar	
d) Tam metin makale, tam metin tez	

Tablo 1’de gösterilen çalışmaların içerme ve hariç tutma ölçütleri, yazarlar tarafından meta-sentez yöntemi ilkeleri ve bu araştırma konusunun karakteristiği dikkate alınarak kararlaştırılmıştır. Prestijli ve bilimsel dizinlerde veya veritabanlarında yayınlanan Türkiye’de yetişkin eğitiminde karşılaşılan sorunlara yönelik nitel veriler sağlayan çalışmalar meta-sentez için seçilmiştir. Sadece nicel veri sağlayan çalışmalar hariç tutulmuştur.

Şekil 1: Sistematik Bir İncelemenin Farklı Aşamalarında Bilgi Akışı

Dahil edilme kriterlerine göre 119 çalışma belirlenmiştir. 108 çalışma veri tabanlarında tam metin olarak

görüntülenmemeye, sadece nicel veriler içerme ve diğer nedenler sebebiyle süreçten çıkarılmıştır. Bunun sonucunda meta-sentez analizi için 11 çalışma sürece dahil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada kullanılan veriler yetişkin eğitimi sorunlarını içeren 11 araştırma incelenerek elde edilmiştir. Meta-sentezde kullanılan çalışmaların özellikleri (N = 11) yazara, araştırmanın yöntemine, veri toplama araçlarına, örneklem büyüklüğüne, veri analizine, çalışma türüne göre ayrıştırılmıştır. Meta-sentezde (N = 11) kullanılan çalışmaların özellikleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Metasentezde Kullanılan Çalışmaların Özellikleri

Yazar/ Yıl	Yöntem	Veri toplama aracı	Örneklem	Veri Analizi	Çalışma tipi
Samancı & Mazlumoğlu, 2019 (A8)	Durum Çalışması	Açık uçlu sorulardan oluşan anket	152	Betimsel Analiz	Makale
Gökçe Yıldız (A2)	& Karma 2018	Yarı Yapılandırılmış Görüşme	21	Betimsel Analiz	Makale
Ay & Şahan 2018 (A3)	Nitel	Yarı yapılandırılmış görüşme formları	33	Betimsel Analiz ve İçerik Analizi	Makale
Yazar & Lala 2018 (9)	Nitel	Yarı yapılandırılmış görüşme formları	111	Betimsel Analiz ve İçerik Analizi	Makale
Selçuk, (A7)	2017 Nitel	Yarı yapılandırılmış görüşme formları	7	Betimsel Analiz	Yüksek Lisans Tezi
Doğan & Varank, 2014 (A11)	Karma Yöntem	Yarı yapılandırılmış görüşme formu	10	Betimsel Analiz ve İçerik Analizi	Makale
Bağcı, (A10)	2014 Karma	Görüşme Formu	29	Betimsel Analiz	Doktora Tezi
Sabancı & Rodoplu 2013 (A5)	Nitel	Yarı yapılandırılmış görüşme formu	7	İçerik Analizi	Makale
Türkoğlu & Uça, 2011 (A1)	Nitel	Görüşme	2	İçerik Analizi	Makale
Tatar, 2009 (A4)	Karma	Görüşme Formu	20	Betimsel Analiz ve İçerik Analizi	Yüksek Lisans Tezi
Bilir, 2004 (A6)	Karma	Görüşme Formu	25	İçerik analizi	Makale

Verilerin Analizi

Makalelerin kalitesinin değerlendirilmesi meta-sentez çalışmalarında kullanılan verilerin değerinin ve bütünlüğünün sağlanması için sürecin önemli bir aşamasıdır. Makalelerin kalitesini değerlendirmek için Kritik Değerlendirme Becerileri Programı (CASP) kullanılmıştır. CASP, araştırma amacının uygunluğu ve nitel araştırma yöntemi ile ilgili iki soru ve araştırma tasarımıyla ilgili (örnekleme stratejisi, veri toplama, araştırma) sekiz soru olmak üzere toplam 10 sorudan oluşmaktadır (Sibeoni vd. , 2017).

Meta sentez araştırmasına dahil edilecek çalışmalar tabloda verilen kriterleri karşıladıkları düzeye göre "1 = Yeterli", "0,5: Bir Ölçüye Kadar Yeterli" ve "0: Yetersiz" olarak puanlanmıştır. Kalite puanı hesaplama formülü şu şekildedir; Kalite Puanı = [(Kriterleri Karşılama Düzeyi) / (Toplam Çalışma Sayısı)] x100 (Pulye ve ark. 2009). Çalışmalar kalite açısından iki bağımsız uzman tarafından değerlendirilmiştir. Uzmanların değerlendirmeleri arasındaki tutarlılık düzeyi de Krippendorff Alpha istatistikleri kullanılarak belirlenmiştir (Hayes ve Krippendorff, 2007). Bu tutarlılık, çalışmada yüksek düzeyde tutarlılık gösteren $\alpha = 0.76$ olarak hesaplanmıştır (Hayes ve Krippendorff, 2007). Tablo 3, uzmanların değerlendirme sonuçlarını ve CASP kriterlerine dayalı çalışmaların kalite puanlarını göstermektedir.

Tablo 3: Kriterlere Göre CASP Özeti

Uzman/ Yazar	Çalışmanın amacı açıkça belirtilir	Uygun nitel araştırma yöntemlerini kullanır	Çalışma deseni için gerekçe	Uygun örnekleme stratejisi, örneğin açıklaması ve örnekle ilgili tartışma	Veri toplama yöntemlerinin uygun açıklaması	Araştırmacılar kendi rollerini ve olası önyargılarını eleştirel bir şekilde tartışır	Etik onayı	Analiz sürecinin yeterli ve derinlemesine açıklaması	Bulguların net açıklaması	Mevcut bilgiye katkı	Kalite puanı
Samancıoğlu& Mazlum, 2019	Uzman. 1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	8
	Uzman. 2	1	1	1	1	1	0	1	1	1	9
Gökçe&Yıldız, 2018	Uzman. 1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	9
	Uzman. 2	1	1	1	1	1	0	1	1	1	9
Ay&Şahan, 2018	Uzman. 1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	8
	Uzman. 2	1	1	1	1	0	0	1	1	1	8
Yazar &Lala 2018	Uzman. 1	1	0	1	1	1	0	1	1	1	8
	Uzman. 2	1	0	1	1	1	0	1	1	1	8

Selçuk, 2017	Uzman.	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	9
	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	8
Doğan& Varank,2014	Uzman.	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	9
	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	8
Bağcı, 2014	Uzman.	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	8
	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	8
Sabancı & Rodoplu 2013	Uzman.	1	1	0	1	0	0	1	1	1	1	7
	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1	8
Türkoğlu& Uça, 2011	Uzman.	1	0	0.5	1	1	1	1	0	0	1	6
	1	0	0	0	1	1	1	1	0	1	1	6
Tatar, 2009	Uzman.	1	1	0	0	1	0	0	1	1	1	6
	1	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1	7
103	Uzman.	1	1	0	0	1	0	0	1	1	1	6
	1	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1	7
Bilir, 2004	Uzman.	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	8
	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	8

Bulgular

Adım 5. Çalışmalardaki Bulguların Sentezinin Sunulması

Bu çalışmada sürece dahil edilen makaleler, tezler, tüm kavramların ve ilişkilerin araştırılmasını sağlamak için tekrar tekrar okunmuştur. Çalışmaları analiz etmek ve yeniden yorumlamak için birinci dereceden, ikinci dereceden ve üçüncü dereceden yapıların biçimi kullanılmıştır. Birinci dereceden yapılar; katılımcıların kendi deneyimlerini ve yorumlarını temel alarak doğrudan geribildirimlerinden oluşmaktadır. İkinci derece yapılar; özgün çalışmaların yazarları tarafından yapılan yorumlardır. Üçüncü derece yapılar ise; sentez aşamasıdır. Araştırmayı yapan kişi birinci derece ve ikinci derece yapıları inceleyerek ve sentezleyerek araştırmaya kendi yorumunu katar (Erwin, Brotherson, Summers, 2011; Vassilev, Rogers, Kennedy, Koetsenruijter, 2014). Araştırmada Türkiye’de yetişkin eğitimi alanında karşılaşılan sorunları inceleyen çalışmalar meta-sentez yöntemi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular, “katılımcı sorunu”, “eğitici sorunları”, “metodolojik sorunlar”, “bütçe ve fiziki yetersizlik sorunları”, “yönetimsel sorunlar” ve “denetleme sorunu” temaları altında ele alınmıştır. Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırmaya dahil edilen çalışmalar A1, A2 vb. olarak adlandırılmıştır.

Katılımcı Sorunları

Katılımcı sorunları temasında en çok değinilen sorunlar “çocuklarını bırakacak kimseleri olmaması”, “çalışma saatlerinin ders saatleri ile çakışması” , zaman”, “çevre, aile baskısı” , “kurs yerlerine ulaşım” sorunlarıdır. Bu sorunların kursiyerlerin kurslara devam sorunlarını da beraberinde getirdiği belirtilmiştir. Araştırmada katılımcı sorunlarından çocuklarını bırakacak kimseleri olmaması sorunu ile ilgili birinci yapılar; A6: “Evide bakılması gereken bir bebeğim var. O nedenle katılamam. Ayrıca çocuk olmasaydı da eşim katılmama izin vermezdi”; A2: Çocuklar küçük, kime bırakıp gideyim ki. Hadi bir tane olsa bırakırsın ama iki taneler. Bir arada olunca da yaramazlar. Kimseye bırakamam”. şeklinde belirtilmiştir. Çevre ve aile baskısı sorunları ile ilgili birinci dereceden yapılar; A4: “Ben isterim ama eşim ne der? Kendimi geliştirmek, kentte karşılaştığım güçlüklerin üstesinden gelebilmek için isterdim. Ama eşime sormalıyım, emin değilim”. ; A6: “Ailem, beyim izin vermez. Eğer kursa katılırsam çok kızar, evde huzursuzluk olur”. şeklinde belirtilmiştir. Çalışma saatlerinin ders saatleri ile çakışması ve zaman sorunları ile ilgili birinci dereceden yapılar; A3: “Kesinlikle çok fark var. Çoğunlukla anneler katıldı. Babalarla birlikte verilmesi gereken bir eğitim olmasına rağmen babaları eğitime katamıyoruz. Çünkü erkekler kurs saatlerinde iş yerinde oluyorlar”. A 10 : Hayır (katılmadım)... Katılmak isterdim de ev kadımıydım. Eşim de biraz sorumsuz biriydi. Üstümde evin işleri vardı, ev işiyle, vaktimi çocukların işiyle geçirdim. Vakit yoktu. Ama katılmak isterdim”. A 2 : “O kadar yoğun çalışıyorum ki. Sen söyle ne ara gideyim? Gün işte, akşamda evde geçiyor işte. Dinlenmeye de vaktim olsun. Kafam boş olacak, yani maddi durumum çok çok iyi olacak ki kendine gidip zaman ayırasın. Ama işte iş olunca vakit de olmuyo”. A 3: “Programın en aksayan yönü babaların eğitime katılamamasıdır. Bunun için eğitim saatleri, eğitim ortamı gerekirse kahvehanelere bile taşınmalı, katılmak isteyen aslında var. Çevre baskısı ve çalışma saatlerinden dolayı katılmıyorlar”. şeklinde belirlenmiştir.

Bu metasentez araştırmasında ele alınan çalışmaların yazarlarının katılımcı teması sorunu ile ilgili yorumları olan ikinci dereceden yapılar da şu şekilde belirlenmiştir; A8: “Özellikle kursiyerlerin kursa devam etmemelerinin yetişkin eğitime yönelik açılan kursların yarıda kalmasına ya da kapatılmasına sebep olduğunu dile getiren katılımcılar, kursiyerlerin kursa devam etmemelerinin daha çok ev işleri, maddi imkansızlıklar ya da kişisel/ailevi sebeplerden kaynaklandığını belirtmişlerdir”. ; A6: “Yetişkinlere katılmama nedenleri sorulduğunda alınan yanıtlar yaşlılıktan, yeni evliliğe kadar uzanan geniş bir yelpazede yer almıştır”. ; A4: “Eğitim programları ve kurslar halkın gereksinimleri dikkate alınmadan düzenlenirse halkın ilgisizliği ile karşılaşır ve topluma hiçbir getirisi olmaz”. ; A3: “Kurslara katılım oranlarının düşük olmasının nedenleri olarak, kursların tanıtımının yeterince yapılmaması, anne babaların bilgisizliği, kurs merkezlerine ulaşım güçlüğü, kursların anne babalara maddi destek sağlamaması, kurs saatinde çocuklarını bırakacak kimselerin bulunmaması, kurs yer ve saatlerinin uygun olmaması söylenebilir”. ; A10: “Çalışma sürelerinin uzunluğu ve ev kadınlarının önündeki katılma engelleri, yetişkin eğitiminin hedef kitlesine ulaşmasına olanak tanımamaktadır”.

Bütçe ve Fiziki Yetersizlik Sorunları

Bütçe ve fiziki yetersizlik sorunları temasında en çok değinilen sorunlar “fiziki yapı”, “kaynak yetersizliği” sorunlarıdır. Bu sorunların temel nedeni olarak bütçe yetersizliği gösterilmiştir. Araştırmada fiziki yapı, kaynak yetersizliği ve bütçe sorunları ile ilgili birinci dereceden yapılar; A8: “En önemli sorun Halk Eğitim Merkezlerinin fiziksel olanaklarının eksik olmasıdır. Atölyelerin donanımının artırılması, kurumların merkezde ya da merkeze yakın yerlerde şubelerinin olması daha fazla insana eğitim verilebilmesi açısından önemlidir. ; A9: “Kursiyerler sınav için kaynaklarla (ders kitapları) desteklenmelidir. Kurs boyunca öğrendiğimiz bilgilerin pekiştirilmesini test etmek istiyoruz ancak fotokopi makinesi yok”. ; A10: “Ödenek yetersizliği nedeniyle isteyip de yapamadığımız işler var. Mesela kurs isteklerine uygun araç gereç alınamıyor.” A9: “Halk eğitim merkezinde karşılaştığımız en önemli sorun, mesleki eğitim sınıflarındaki materyal eksikliğidir. Nitelikli öğretmenlerin malzemeleri kendi imkanlarıyla tedarik etme durumu maddi sıkıntı yaşamamıza neden oluyor”. şeklinde belirlenmiştir.

Bu metasentez araştırmasında ele alınan çalışmaların yazarlarının bütçe ve fiziki yetersizlik

sorunu ile ilgili yorumları olan ikinci dereceden yapılar da şu şekilde belirlenmiştir; A1: "Halk eğitim faaliyetleri kapsamında açılan sertifika program sayılarının az olmasının nedeni bütçe yetersizliği olarak belirtilmiştir". ; A7: "Malzeme ve amortisman giderlerini genel bütçeden karşılanması kurumların kapasiteleri ölçüsünde ödenek gönderilmesi sorunun çözümünü sağlayacaktır". ; A8: "Kursların açılmamasında, gerekli aracın- gerecin sağlanmaması, o branşta öğretmen bulunamaması, gerekli durumlarda ders ücretinin rol oynadığı görülmektedir". ; A8: "Yetişkin eğitimi veren kurumların fiziksel ve donanımsal eksikliklerinin iyileştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmalıdır". ; A9: "Halk Eğitim Merkezlerinde ihtiyaç duydukları materyalin bulunmadığını, kantinin küçük olması nedeniyle oturma için yer sıkıntısı çekildiğini belirtmişlerdir". ; A10: "Yöneticiler, daha çok öğretmen çalıştırarak daha fazla kurs açmak, kurslar için gerekli malzemeleri temin etmek, hizmet bölgesindeki sosyal, kültürel, sportif faaliyetleri çoğaltmak gibi pek çok konunun ödenek yetersizliği nedeniyle yapılamadığını belirtmektedir".

Metodolojik Sorunlar

Metodolojik sorunlar temasında en çok değinilen sorunlar "süre", "ihtiyaç araştırılması", "eğitsel donanım" sorunlarıdır. Bazı kursların süre yetersizliği nedeniyle tam olarak verimli bir şekilde tamamlanamadığı belirtilmiştir. İhtiyaç analizi yapılmadan oluşturulan programların da verimsiz olduğu belirtilmiştir. Araştırmada metodolojik sorunlar ile ilgili birinci dereceden yapı; A8: "Okuma yazma için ayrılan 120 saatlik süre oldukça yetersiz. Bu yüzden okuma genelde heceleme aşamasında öğreniliyorken yazma neredeyse hiç öğrenilemiyor. Yetişkinler daha geç ve zor öğrenmelerine rağmen evde yeterince tekrar yapamadıklarından (ev işleri çocuk torun bakma vs.) süre çok yetersiz kalıyor". şeklinde belirlenmiştir.

Araştırmada ele alınan çalışmaların yazarlarının metodolojik sorunlar ile ilgili yorumları olan ikinci dereceden yapılar da şu şekilde belirlenmiştir; A8: "Programın içeriğine ve uygulama olanaklarına bağlı olarak kurs süre-lerinin düzenlenmesi gerektiğini ifade eden yönetici ve öğretmenler özellikle okuma yazma programı sürelerinin uzatılması önerisinde bulunmuşlardır". ; A1: "İhtiyaçlar araştırılmadan yapılan bir hizmet-içi eğitim çalışmasının ise öğretmenlere arzulan düzeyde yararlı olamayacağı açıktır". ; A1: "Hizmet içi eğitim programlarının süresi, uygulama yerinin koşulları ve eğitsel donanımın uygunluğu ile ilgili yetersizlikler olduğu saptanmıştır".

Eğitici Sorunları

Eğitici sorunları temasında değinilen sorunlar "eğitimci niteliği", "ücret" ve "daimi personel" sorunlarıdır. Kurumlarda Yetişkin eğitim alanında yetişmiş eğiticilerin bulunmamasının sunulan hizmetin kalitesini düşürdüğü belirtilmiştir. Araştırmada eğitici sorunları ile ilgili birinci dereceden yapılar; A8: "Yetişkinlerin beklentileri ile sunulan hizmetin tam olarak birbirini tamamlamadığını düşünüyorum. Çünkü Halk Eği-tim merkezlerinde bu alanda gerçekten yetişmiş eğitimciler yok. Bazen sırf adet yerini bulsun diye eğitim veriliyor."; A9: "Kursun gerektirdiği tüm işleri kursiyerlerle yapıyoruz, ancak yeterince ücret aldığımızı sanmıyorum."; A9: "Her şeyden önce, kalıcı bir personel sorunumuz var. Yıllardır çok çalışıyoruz, ancak kalıcı olarak personelimiz yok."; A10: "Valla temel sorunlardan birisi öğretmen yetersizliği. Bir de altyapının hazır olmaması tabii... Bir de ücretli öğretmenlerin çalıştırılması. Ellerini taşın altına sokmuyorlar." şeklinde belirlenmiştir.

Ele alınan çalışmaların yazarlarının eğitici sorunları ile ilgili yorumları olan ikinci dereceden yapılar da şu şekilde belirlenmiştir; A9: "Usta öğreticilerin ücret, gelecek kaygısı, değer görmeme ve sigorta sorununun temelinde Halk Eğitim Merkezlerinde kadrosuz olarak çalışmalarının neden olduğu söylenebilir. Bu bağlamda kadrosuz usta öğreticilerin kadroya alınması konusunda yetkililerin bir çalışma yapması sağlanabilir". ; A9: "Usta öğreticilerin ücret, gelecek kaygısı, değer görmeme ve sigorta sorununun temelinde Halk Eğitim Merkezlerinde kadrosuz olarak çalışmalarının neden olduğu söylenebilir. Bu bağlamda kadrosuz usta öğreticilerin kadroya alınması konusunda yetkililerin bir

çalışma yapması sağlanabilir”. ; A10: “HEM yöneticileri Türkiye eğitim sisteminde sorun olarak şunları görmektedir: Personel politikaları, ders süreleri, kaynak israfı, sistem değişikliklerinin çok sık ve yeterince hazırlık olmadan yapılması, sınıfların kalabalıklığı, altyapı eksiklikleri”. ; A9: “Bu doğrultuda eği-timcilerin ihtiyaç duyulan yeterliliğe sahip olmadığını, usta öğreticilerin mesleki bilgi ve becerilerinde eksiklikler olduğunu, eğitimciler ve kursiyerler arasındaki iletişim süreçlerinde problem yaşandığını öte yandan kimi kurs-larda eğitimci sayısının yetersiz kaldığını belirtmiştir”.

Yönetimsel Sorunlar

Yönetimsel sorunları temasında öne çıkan sorun “tanıtım” sorunudur. Yetişkin eğitimi kurumlarında açılan eğitimlerin çoğu kursiyer tarafından bilinmediği belirtilmiş ve bunun nedeni olarak yeterli tanıtımın yapılmaması gösterilmiştir. Araştırmada yönetimsel sorunlar ile ilgili birinci dereceden yapılar; A8: “Açılan programların tanıtımı daha profesyonel bir ekip tarafından yapılmalı. Kurslara ka-tılmak isteyen birçok kişinin ya da kursiyerlerin bize dönütü şu şekilde: Haberimiz yoktu!”. ; A10: ““Yetişkin eğitimi imkânlarından haberi olanlar yararlanabiliyor diyelim. Ben 6 senedir Halk Eğitimi Merkezi’nde idarecilik yapıyorum, en büyük sıkıntı, yararlanılamamasının tek sebebi bilinmemesi, tanınmaması olabilir. Bilenler, duyanlar yeteri miktarda yararlanabiliyorlar”. ; A10: “Hayır faydalanamıyor. Çünkü insanlar HEM’leri tanımıyorlar. HEM kurslarından yararlananların aldıkları belgelerin ne işe yaradığının farkında değil. Bazı kurslar hariç. HEM’lerin merkez dışında MEB ve okullarla (eğer uygun olurlarsa) işbirliği halinde kurslar açabiliyorlar. Ancak kurs yerlerinde kurslara uygun araç gereç bulunmuyor. Bu sebepten kurslardan yeterince faydalanamıyor”. şeklinde belirlenmiştir.

Yönetimsel sorunlar ile ilgili yazar yorumları olan ikinci dereceden yapılar da şu şekilde belirlenmiştir; A8: “Araştırmaya katılan yönetici ve öğretmenler kurslarla ilgili yaşadıkları sorunlarda ayrıca kurs süreleri, kurs programları, tanıtım ve duyuru eksikliğinden doğan sorunların olduğunu da dile getirmişlerdir”. ; A10: “HEM yöneticilerinin hizmetin hedef kitesine ulaşımında tanıtımı önemli bir sorun olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Onlara göre yeterince duyuru yapılırsa yetişkinler kurslara katılacaklardır. Yetişkinlerin eğitime katılmalarında tanıtım faaliyetlerinin önemli bir yer tuttuğu doğrudur”.

Denetleme Sorunu

Denetleme sorunları temasında öne çıkan sorunlar “yüzeysel denetim”, “denetime gelen kişilerin yetersizliği” sorunlarıdır. Araştırmada denetleme sorunu ile ilgili birinci dereceden yapılar; A5: ““İşte geliyorlar şurada şu var mı, şurada şu levha neden yok diye bakıyorlar”. ; A5: “Eğitim süreci sonunda insanlar ne kazanıyor, insanlar ne kadar katma değer üretiyor, burada edindikleri bilgileri ne kadar kendi yaşantılarında kullanıyorlar. İşte denetleme yaparken bunlara bakılmalı.”; A5: “Geldikleri zaman yüzeysel ve sadece ellerindeki formlara bağlı kalarak denetim gerçekleştirirler”. ; A5: “Denetim eksik ve zayıf yönlerimizi göstermesi açısından çok önemli ve dediğim gibi mutlaka olmalı ama işinin ehli müfettişler tarafından”. şeklinde belirlenmiştir.

Araştırmada denetleme sorunu ile ilgili yazar yorumları olan ikinci dereceden yapılar da şu şekilde belirlenmiştir; A5: “Şekil yönünden denetim yapıldığı algısı birey denetiminde var olan yapı ve koşullardan hareket edilmediğini düşündürmektedir”.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Nitel veri sentezi sonucunda yetişkin eğitimi sorunları ve bu sorunlar için öneriler ayrı ayrı ele alınmıştır. Ek olarak, bu tartışma süreci, çoklu çalışmaların sentezinden türetilen üçüncü dereceden yapıların bir sunumudur.

Bu araştırmada Türkiye’de yetişkin eğitiminin sorunlarını belirlemeye yönelik yapılan araştırma bulgularının sentezlenmesi sonucunda, yetişkin eğitimi alanında birçok sorun olduğu saptanmıştır. Bu sorunlar; bütçe ve fiziki yetersizlikler sorunları, eğitici sorunları, metodolojik sorunlar,

araştırma azlığı sorunu, yaklaşım sorunu, katılımcı sorunu, uygulama sorunu, yönetsel sorunlar ve denetleme sorunu olmak üzere dokuz tema altında ele alınabilir.

Katılımcı sorunu: Türkiye’de yetişkin eğitiminde karşılaşılan önemli sorunlardan birisi de katılımcı sorunu olarak çıkmıştır. Bunun genel olarak yetişkinlerin çocuklarını bırakacak kimseleri olmaması, çalışma saatlerinin ders saatleri ile çakışması, çevre baskısı gibi nedenlerden kaynaklandığı söylenilebilir.

Yetişkin eğitime katılım oranlarında kadınların daha fazla katılım sağladığı bilinmektedir. Erkekler çevre baskısı, gerek açılan kurslara isteksizlik gibi nedenlerle yetişkin eğitimlerine katılmaktan kaçınmaktadırlar (Yıldırım,2012; Doğan ve Varank, 2014). Bunun yanında yetişkin eğitime katılan bireylerin bir kısmı çalışmaktadır. Yetişkin eğitimi saatlerinde iş yerlerinde olanların eğitime katılma sıkıntısı yaşadıkları görülmektedir. Katılımcı sorunlarından biri de çocuklarına bakacak kimse olmadığı için eğitime katılmamalarıdır. Yetişkin eğitimi veren kurumlarda yetişkinlerin çocukları için kreşler kurulması bu sorun için önemli bir adım olabilir (Doğan ve Varank, 2014). Eğitim saatlerinin çalışanlar için ayrı bir saatte düzenlenmesi ile veya tüm katılımcı sorunlarına yönelik uzaktan eğitim uygulaması ile bu soruna çözüm getirilebilir. Demiray (2013), yaptığı bir çalışmada kadınların eğitimini ele almıştır. Bu çalışmada uzaktan eğitimin kadınların çocuklarını bırakacak kimse olmaması, evdeki diğer aile üyelerine karşı başka sorumlulukları olduğundan ve zaman ayırabilme açısından etkili olacağını belirtmiştir. Kirkup ve Von Prumer’de (1990) yılında yaptıkları çalışmada, çocuk bakımı, ulaşım, çevre baskısı gibi nedenler kadınların eğitimi için engeller oluşturmakta olduğunu ve uzaktan eğitimle bu engellerin aşılabileceğini belirtmişlerdir.

Bütçe ve Fiziki Yetersizlikler Sorunları: Türkiye’de yetişkin eğitiminde karşılaşılan önemli sorunlardan biri de bütçe ve fiziki yetersizlik sorunları olarak belirlenmiştir. Bunun nedeni ülkemizde yetişkin eğitimi verilen kurumların fiziki şartlar, bütçe ve kaynak açısından yetersizliği olduğu söylenebilir. Eğitim kalitesini artırmanın birincil koşulu eğitim araç gereçlerinin yani fiziki altyapının tamamlanmış olmasıdır. Yetişkin eğitimini ele aldığımız zaman yeterli sayıda yetişkin eğitim merkezleri, dengeli sınıf mevcutları, dersin işleyişine katkısı bir hayli fazla olan teknolojik cihazlar, sınıfların fiziksel yapıları fiziki koşulları oluşturan önemli unsurlardır. Eğitim araç gereçlerinin, fiziki imkanların elverişli olduğu ortamlar, nitelikli öğretilerle buluşturulduğunda kaliteli bir eğitime imkan tanınmış olacaktır. Şensoy ve Sağsöz (2015), yaptıkları çalışmalarında; eğitim ortamlarının fiziki yapılarında güzellik ve uyumun, öğrencinin moral ve enerjisini artırdığını belirtmiştir. Karaçalı’da (2006) yılında yaptığı bir çalışmada öğrenme ortamlarının fiziksel yapısının öğrencilerin başarısı üzerinde olumlu etki yarattığını sınıfların aydınlık, sıcak, yeterli büyüklükte olması ve havalandırmasının uygun bir şekilde yapılmasının etkili öğrenme ortamlarına zemin hazırladığını belirtmiştir. Bunun yanında teknolojinin de öğrenme ortamlarında kullanımı, öğrencilerin birden fazla duyusuna hitap edebildiği için oldukça etkili bir öğrenme ortamı oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Böylece öğrencilerin hedef kazanımlara daha kolay ulaşmaları ve yürütülen programların başarıya ulaşması sağlanabilmektedir (Karamustafaoglu, 2006). Teknoloji kullanımı, öğrencileri öğrenim ortamlarında daha aktif, daha istekli kılmakta ve öğrencilerin motivasyon ve odaklanmalarını arttırmaktadır. Ayrıca öğrencilerin yaratıcılığına da güçlendirmektedir (Amelink ve Scales, 2010; Means, 2010; Nurdyansyah, Rais ve Aini, 2017). Kuşkusuz fiziki yapının yeterliliği, teknoloji kullanımı o ülkenin ekonomik yönden güçlü olmasına, aynı zamanda sosyolojik olarak eğitime verdiği değere bağlıdır. Herhangi bir ülkenin bütçesinden eğitime ayrılan pay, gelişmişlik düzeyini gösteren en önemli göstergelerden biri olarak kabul edilir. Nitekim gelişmiş ülkeler olarak kabul edilen birçok ülkenin eğitim bütçesinin, bütçe kalemleri içinde en yüksek paya sahip olduğu görülür. Eğitime ve dolayısıyla yetişkin eğitime ayrılan bütçe arttıkça fiziki imkanlar, kaynaklar doğru orantılı olarak artacaktır (Adem, 2005; Çakmak, 2008; Güngör ve Aksu, 2013).

Metodolojik Sorunlar: Türkiye’de yetişkin eğitiminde önemli sorunlardan biri de metodolojik sorunlardır. Bu sorunun nedeni program hazırlanmadan önce ihtiyaç belirleme çalışmalarının atlanması ve program geliştirme basamaklarına yeterince uyulmaması olduğu söylenebilir. Eğitimde program geliştirme çalışmalarında programa hayat verecek olan, programı işlevsel hale getirecek olan, programın yaşamasını sağlayacak olan en önemli basamak ihtiyaçların belirlenmesi, değerlendirilmesi ve analiz edilmesidir. İhtiyaç belirleme durağan bir aşama değil kendini sorgulayan, değiştiren, geliştiren dinamik bir süreç olarak tanımlanabilir. Bu süreçler (a) programın amaç ve hedeflerini belirlemeden önce (b) programın amaç ve hedefleri tanımlandıktan sonra (c) öğretimini değerlendirilmesinden sonra ve (d) programın değerlendirilmesinden sonra yapılabilir (Olivia ve Gordon; 2018). Program geliştirme sürecinde ihtiyaçların belirlenmesi basamağına önem verilmemesi birtakım metodolojik sorunlara yol açabilir. Yayla(2009), bir çalışmada yetişkinlere yönelik eğitim ihtiyaçları bilimsel kriter ve çalışmalarla belirlenmemektedir bulgusuna ulaşmıştır. Bunun yanında Serin ve Korkmaz (2014), yaptıkları bir çalışmalarında hizmet içi eğitimlerde katılımcıların ihtiyaçlarını belirlemiştir. Bu çalışma sonucunda katılımcıların ihtiyaçlarını; ihtiyaçların somut bir şekilde belirlenmesi, eğitimsel donanımın yeterli olması, eğitimin sürekli olması, öğretimin içeriğe uygun planlanması şeklinde belirtmiştir. Yetişkin eğitiminde program geliştirme sürecinde, program geliştirme basamakları dikkate alındığında metodolojik sorunların çoğunun ortadan kaldırılabileceği söylenebilir.

Eğitici Sorunları: Türkiye’de yetişkin eğitimi sorunları içinde eğitici sorunları da yer almaktadır. Eğitici sorunları, eğitimci niteliği, ücretli usta öğretici sorunlarından dolayı ortaya çıkmış olabilir. Dolanbay(2014), yaptığı araştırmada; Halk Eğitimi Merkezlerinde görev yapan eğitici personelin çoğu ücretli usta öğreticilerden oluştuğunu ve bu usta öğreticilerin çoğunun lise mezunu olduğunu belirlemiştir. Bunun sonucunda herhangi bir alanda beceri ve tecrübe sahibi oldukları için eğitici olarak istihdam edilen bu personelin öğretmenlik ile ilgili mesleki bilgi ve formasyona sahip olmamalarının da Halk Eğitimi Merkezlerinde verilen eğitimin kalitesini de olumsuz anlamda etkilemekte olduğunu belirtmiştir. Yayla (2009), yaptığı Türk yetişkin eğitimi sistemi değerlendirilmesi çalışmasında, araştırmaya katılan grupların öğrenim düzeylerine bakmış ve büyük çoğunluğunun, Lisans ve ön lisans mezunu olduğu sonucuna varmıştır. Halk eğitim merkezlerinde görev yapan müdürlerin içerisinde ön lisans mezunu olanların oranının (%40) yüksek olması, müdür yardımcılarının ve öğretmenlerin yüksek lisans eğitimi alma oranlarının müdürlerden çok daha fazla olması ve dikkat çekici olduğunu vurgulamıştır. Öğretmen, eğitimin amaçlarına ulaşabilmesinin de en önemli faktörlerindedir. Ülkemizde yetişkin eğitimcilerinin niteliklerini arttırmak için, yetişkin eğitim kurumlarında görev yapan öğretmen ve idarecilere hizmet içi eğitimler düzenli olarak verilmeli, andragoji alanında formasyon almaları sağlanması gerektiği söylenebilir. Ülkemizde yetişkin eğitimcisi yetiştiren lisans düzeyinde akademik bir kurum bulunmamaktadır. Enstitülerde, ana bilim dalı olarak birkaç tane üniversitede bulunmaktadır. Üniversitelerin yetişkin eğitimi sistemine katkıları da olması gereken düzeyde değildir. Bu durum yetişkin eğitime yönelik gerçekleştirilen çalışmalara olumsuz yansımaktadır. Yetişkinlerin ihtiyaçlarının belirlenmesi bu ihtiyaçların ölçülebilir hedeflere dönüştürülmesi, programların geliştirilmesi, ölçme ve değerlendirme çalışmalarının yürütülmesi, yetişkin eğitimi çalışmalarının denetlenmesi ve izlenmesi süreçlerinde yeterli düzeyde bilimsel çalışmalara yer verilmediğinde, yetişkinlerin özellikleri, göz önünde bulundurulmadığında, yetişkin eğitimi adına yapılanların yeterli olmayacağı düşünülmelidir (Yayla,2009).

Yönetimsel Sorunlar: Türkiye’de yetişkin eğitiminde yaşanan yönetimsel sorunların nedenleri, kursların tanıtım eksikliği ve personel yetersizliği olabilir. Tanıtım eksikliği, basın yayın araçlarında yetişkin eğitimi alanında yer alan dikkat çekici tanıtım ve duyurular arttırılmasıyla giderilebilir. Komşu (2013), yaptığı bir çalışmada tanıtım ve duyuru eksikliğini yetişkin eğitiminde en

sık yaşanan engellerden olduğunu ifade etmiştir. Yayla (2009) da yaptığı bir çalışmada “kursların ve halk eğitim merkezlerinin tanıtımı ve reklâmı yapılmalıdır.” önerisinde bulunmuştur.

Denetleme Sorunları: Türkiye’de yetişkin eğitimi sorunlarından biri de denetleme sorunları olduğu belirlenmiştir. Bu sorunun nedeni olarak denetmen olan kişilerin denetim hakkında donanımlı bir bilgiye sahip olmamaları ve alanında uzman kişiler olmamalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Araştırma sonucunda, Türkiye’de yetişkin eğitiminde yaşanan birçok sorun belirlenmiştir. Bu sorunlar katılımcı sorunları, bütçe ve fiziki yetersizlikler sorunları, metodolojik sorunlar, eğitici sorunları, yönetsel sorunlar ve denetleme sorunları adı altında temalaştırılarak ayrı ayrı incelenmiş; bu sorunların birçok nedeni olduğu ve bu nedenlerin neler olabileceği belirtilmiştir.

ÖNERİLER

Uygulamaya Yönelik Öneriler

- Eğitim saatlerinin çalışanlar için ayrı bir saatte düzenlenmesi ile katılımcıların çalışma saatleriyle yetişkin eğitimi kurslarının saatlerinin çakışması sorununa çözüm getirilebilir.
- Yetişkin eğitimi veren kurumlarda kreşin yer alması, çocuklarını bırakacak kimse olmadığı için kurslara katılmayan katılımcıların sorununa çözüm getirebilir.
- Tüm katılımcı sorunlarına yönelik uzaktan eğitim uygulaması ile çeşitli nedenlerle yetişkin eğitime katılmayanların sorununa çözüm getirilebilir.
- Yetişkin eğitime ayrılan bütçe artırılarak yetişkin eğitimi veren kurumların fiziki yapı, kaynak yetersizliği gibi sorunlarına çözüm getirilebilir.
- Yetişkin eğitimi veren kurumlardaki sınıflar, teknolojik donanım açısından desteklenerek eğitim niteliği artırılabilir.
- Yetişkin eğitimi veren tüm kurumlarda sınıf yapıları, teknolojik donanımları, bulunması gereken eğitim kaynakları standartlaştırılarak bu standarda uymayan kurumlara yaptırımlar uygulanabilir.
- Yetişkin eğitim kurumlarında uygulanacak programı geliştirme ve uygulama sürecinde eğitim programları uzmanı bulundurma zorunluluğu getirilebilir.
- Yetişkin eğitimcilerinin niteliklerini arttırmak için, yetişkin eğitim kurumlarında görev yapan öğretmen ve idarecilere hizmet içi eğitimler düzenli olarak verilebilir.
- Yetişkin eğitimi veren kurumlarda eğitici olarak görev yapacak kişiler için andragoji alanında formasyon almış olmaları gerektiği kriteri belirlenebilir.
- Yetişkin eğitimi denetmenleri sadece yetişkin eğitimi alanında eğitim alan kişilerden oluşturulabilir.
- Denetmen görevlendirilmesinde en azından eğitim alanında yüksek lisans mezunu olma şartı aranabilir.

Araştırma Yapacaklara Öneriler

- Türkiye’de yetişkin eğitimi sorunlarından sadece bir tanesi ele alınıp gözlem yoluyla eğitim verilen kurumda derinlemesine incelenebilir. Türkiyedeki yetişkin eğitimi sorunları ile herhangi başka bir ülkenin yetişkin eğitimi sorunlarının karşılaştırılmasını içeren bir çalışma yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Adem, M. (2005). Ulusal Eğitim Politikamız Nasıl Olmalıdır?. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 52(01), 52-65. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002002
- Ahl, H. (2006). Motivation in adult education: a problem solver or a euphemism for direction and control?. *International journal of lifelong education*, 25(4), 385-405. <https://doi.org/10.1080/02601370600772384>

- Akay, C. ve Ültanır, E. (2010). Andragojik temellere dayalı kolaylaştırılmış okuma-yazma eğitimi (KOYE) sürecine yönelik KOYE eğitimcilerinin görüşleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 75-88.
- Aktaş, E. ve Yolcu, H. (2020). Yetişkinlerin halk eğitim merkezlerindeki eğitim faaliyetlerine olan istemlerinin farklı değişkenler bakımından incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 34(1), 131-151. <https://doi.org/10.33308/26674874.2020341166>
- Amelink, C. T. ve Scales, G. R. (2010). Student learning behaviours promoted with instructional technology. 40 th ASEE/IEEE Frontiers in Education Conference, Arlington, United States.
- Bağcı, Ş. E. (2014). *Türkiye’de Yetişkin Eğitimi Uygulamalarının Anlam ve Beklentiler, Materyaller, Bütçe, Katılma, Mekân ve Zaman Bakımından Değerlendirilmesi*. (Yayın No. 366555) [Doktora Tezi] Ankara Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.
- Barnová, S. ve Krásna, S. (2018). Academic procrastination–One of the barriers in lifelong learning. *R&E-SOURCE*.
- Başkanlığı, G. D. Türk Yetişkin Eğitimi Sisteminin Değerlendirilmesi.
- Bilir, M. (2004). Kentleşme sürecinde yetişkinlerin eğitim gereksinimi: Ankara Mamak ilçesi, Tuzluçayır semti, Ege Mahallesi örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 98-121. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000089
- Boudioni, M., McLaren, S. M., Woods, L. P. ve Lemma, F. (2007). Lifelong learning, its facilitators and barriers in primary care settings: a qualitative study. *Primary Health Care Research & Development*, 8(2), 157-169.
- Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 33-41.
- Demiray, E. (2013). Uzaktan Eğitim ve Kadın Eğitiminde Uzaktan Eğitimin Önemi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 2(2), 155- 168.
- Desjardins, R. ve Rubenson, K. (2013). Participation Patterns in Adult Education: the role of institutions and public policy frameworks in resolving coordination problems. *European Journal of Education*, 48(2), 262-280. <https://doi.org/10.1111/ejed.12029>
- Doğan, S. ve Varank, I. (2014). Türkiye Yetişkin Öğrenme Profilinin Politika Analizi Kapsamında Değerlendirilmesi. *Ankara: Tc Meb Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü*.
- Erwin, J. E. , Brotherson, J. M. ve Summers, A. J. (2011) Understanding qualitative metasynthesis : issues and opportunities in early childhood intervention research, *Journal of Early Intervention*, 33(3), 186-200.
- Fusch, G. E. (2000). Breaking down perceived barriers to lifelong learning. *Journal of Educational Technology & Society*, 3(1), 88-92.
- Ferhat, A. Y. ve Şahan, G. (2015). Aile eğitimi kurslarının yetişkin eğitimi bağlamında etkililiğinin değerlendirilmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 66-86. <https://doi.org/10.29217/uujss.10>
- Gökçe, N. ve Yıldız, A. (2018). Türkiye’de Okuma-Yazma Bilmeyen Kadınlar Ve Okuma-Yazma Kurslarına Katılmama Nedenleri:“Ne Edeyim Okumayı, Hayatım Mı Değişecek?”. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(6), 2151-2161. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.2737>
- Güngör, G. ve Göksu, A. (2013). Türkiye’de eğitimin finansmanı ve ülkelerarası bir karşılaştırma. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1), 59-72.
- Hanson, A. L., Bruskiwitz, R. H. ve DeMuth, J. E. (2007). Pharmacists' perceptions of facilitators and barriers to lifelong learning. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 71(4). <https://doi.org/10.5688/aj710467>
- Havnes, A. ve McDowell, L. (Eds.). (2007). *Balancing dilemmas in assessment and learning in contemporary education*. Routledge.
- İnce, G. (2008). *Yetişkin Okuryazarlık Programlarının Nitelik Açısından Değerlendirilmesi*.(Yayın No.234664) [Yüksek Lisans Tezi] Ankara Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.
- Jarvis, P. (2004). *Adult education & Lifelong Learning*. London: Routledge Falmer

- Karaçali, A. (2006). Sınıf Yönetimini Etkileyen Fiziksel Değişkenlerin Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* (. Ahi Evran Üniv. Kırşehir Eğt. Fak. Derg.), 7(1), 145-155.
- Karamustafaoğlu, O. (2006). Fen ve teknoloji öğretmenlerinin öğretim materyallerini kullanma düzeyleri: amasya ili örneği. *Atatürk Üniversitesi Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 90-101.
- Keane, P. (1975). A study in early problems and policies in adult education: the Halifax Mechanics' Institute. *Histoire sociale/Social History*, 8(16).
- Knowles, Malcolm. (1996), Yetişkin Öğrenenler, Göz Ardı Edilen Bir Kesim. Çeviren: Serap Ayhan, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kirkup, G. Ve Von Prummer, C. (1990). Support and connectedness: The needs of women distance education students. *Journal of distance education*, 5(2), 9-31.
- Koulaouzides, G. A. (2014). Understanding adult learning and teaching: Some thoughts based on the intellectual contribution of Professor Peter Jarvis. *Andragoške studije*, (2), 121-130.
- Köksal, S. (2017). *Yerel Yönetimlerde Halkın Eğitimi Ve Hayat Boyu Öğrenme Faaliyetleri*. (Yayın No.454507) [Yüksek Lisans Tezi] İstanbul Aydın Üniversitesi .Ulusal Tez Merkezi.
- Laal, M. (2011). Barriers to lifelong learning. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 28, 612-615. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.11.116>
- Li, L. (2020). Endüstri 4.0 çağında eğitim tedarik zinciri. *Sistem Araştırması ve Davranış Bilimi*, 37 (4), 579-592.
- Marks, A. (2000). Lifelong Learning and the'Breadwinner Ideology': addressing the problems of lack of participation by adult, working-class males in higher education on Merseyside. *Educational Studies*, 26(3), 303-319. <https://doi.org/10.1080/03055690050137123>
- Mazlumoglu, M. ve Samanci, O. (2019). Halk Eğitim Merkezlerinde Çalışan Öğretmen Ve Yöneticilerin Yetişkin Eğitime İlişkin Görüşleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 74, 73-87. <https://doi.org/10.9761/JASSS7896>
- Means, B. (2010). Technology and education change: Focus on student learning. *Journal of research on technology in education*, 42(3), 285-307. <https://doi.org/10.1080/15391523.2010.10782552>
- Nurdiansyah, N., Rais, P. ve Aini, S. (2017). MI Ma'arif Pademonegoro Sukodono'daki Üçüncü Sınıf Öğrencilerinin Matematiğinde Eğitim Teknolojisinin Rolü. *Madrosatuna: İslami İlköğretim Okulu Dergisi*, 1 (1), 37-46.
- OECD (2016), Skills Matter: Further Results from the Survey of Adult Skills, Country Note Turkey, , <http://www.oecd.org/skills/piaac/>
- Oğuzkan, T. (1985). UNESCO Dördüncü Uluslararası Yetişkin Eğitimi Konferansı izlenimleri. *EĞİTİM VE BİLİM*, 10(57), 4-11.
- Olivia, P., F. ve Gordon, W.R. (2018). *Program geliştirme*. (K., Gündoğdu, Çev.). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Onyenemezu, E. C. (2012). Adult education and the challenges of 21st century in Nigeria. *Education and practice*, 3(3), 1-6.
- Polat, S. ve Osman, A. Y. (2016). Meta-sentez: Kavramsal bir çözümleme. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 52-64.
- Sabancı, A. ve Rodoplu, D. (2012). Halk Eğitim Merkezlerinin Denetiminde Karşılaşılan Sorunlar/Problems of the Supervision of the Public Education Centres. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 61-77.
- Sandelowski, M. ve Barroso, J. (2003). Classifying the findings in qualitative studies. *Qualitative Health Research*, 13(7), 905-923. <https://doi.org/10.1177/1049732303253488>
- Schuetze, H. G. (2005). Financing lifelong learning: Potential of and problems with Individual Learning Accounts in three countries. *Thompson Hall*.
- Selçuk, M. (2017). Halk Eğitimi Merkezlerinin Karşılaştığı Sorunlar [Tezsiz Yüksek Lisans Tezi] Dokuz Eylül Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.
- Simões, F., Meneses, A., Luís, R. ve Drumonde, R. (2017). Güney Avrupa'nın kırsal bir bölgesindeki NEET'ler: algılanan öz-yeterlik, algılanan engeller, eğitim beklentileri ve mesleki beklentiler. *Journal of Youth*

- Studies*, 20 (9), 1109-1126. <https://doi.org/10.1080/13676261.2017.1311403>
- Şensoy, S. ve Sağsöz, A. (2015). Öğrenci Başarısının Sınıfların Fiziksel Koşulları İle İlişkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3), 87-104.
- Tatar, Z. (2009). *Yetişkinlerin Kentleşme Ve Eğitim İhtiyaçlarına İlişkin Görüşleri (Eskişehir İli Örneği)*. (Yayın No. 309539) [Doktora Tezi] Ankara Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.
- Türkoğlu, A. ve Sanem, U. Ç. A. (2011). Türkiye’de halk eğitimi: tarihsel gelişimi, sorunları ve çözüm önerileri. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 48-62.
- Tong, A., Flemming, K., McInnes, E., Oliver, S. ve Craig, J. (2012). Enhancing transparency in reporting the synthesis of qualitative research: ENTREQ. *BMC medical research methodology*, 12(1), 181.
- Ültanır, E. ve Ültanır, G. (2005). “Estonya, İngiltere ve Türkiye’de Yetişkin Eğitiminde Profesyonel Standartlar,” *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.1(1), 1-23.
- Vassilev, I., Rogers, A., Kennedy, A. ve Koetsenruijter, J. (2014). The influence of social networks on self-management support: a metasynthesis. *BMC public health*, 14(1), 719. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-14-719>
- Uçak, S. ve Erdem, H. H. (2020). Eğitimde Yeni Bir Yön Arayışı Bağlamında “21. Yüzyıl Becerileri ve Eğitim Felsefesi”. Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 6(1), 76-93. <https://doi.org/10.29065/usakead.690205>
- Yarım, M. A. ve Çelik, S. (2020). Endüstri 4.0 Çağında Öğrenci Gözüyle Öğretmenin Gerekliliği Ve Rolü. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (31), 76-92. <https://doi.org/10.20875/makusobed.541669>
- Yayla, D. (2009). Türk yetişkin eğitimi sisteminin değerlendirilmesi. *Millî Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı*. http://www.meb.gov.tr/earged/earged/Yetiskin_Egitimi.pdf.
- Yazar, T. (2012). Yetişkin eğitiminde hedef kitle. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 21-30.
- Yazar, T. ve Ozlem, L. A. L. A. (2018). Evaluation Of The Problems Encountered In Public Education Centers. *Eurasian Journal Of Educational Research*, 18(76), 125-146.
- Yazar, T. ve Keskin, İ. (2018). Millî eğitim şuralarında yaşam boyu öğrenme, halk eğitimi, yetişkin eğitimi ve yaygın eğitimi İle İlgili kararların değerlendirilmesi. *HAYEF Journal of Education*, 15(1), 63-83. <https://doi.org/10.26650/hayef.2018.15.1.0002>
- Yıldırım, M. (2012). *Kuruma Dayalı Aile Eğitim Programlarının İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Okul Başarılarına Etkileri*. (Yayın No.314791) [Yüksek Lisans Tezi] Niğde Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.
- Serin, M. K. ve Korkmaz, İ. (2014). Sınıf Öğretmenlerinin Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçlarının Analizi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 155-169.
- Walsh, D. ve Downe, S. (2005). Nitel Araştırma için Meta-Sentez Yöntemi: Bir Literatür Taraması. *Journal of Advanced Learning*, 50 (2), 204-211.
- Williams, J. (2011). Raising expectations or constructing victims? Problems with promoting social inclusion through lifelong learning. *International Journal of Lifelong Education*, 30(4), 451-467.

Türkiye’de Hayvan Araştırmaları Öncüsü Olarak Hikmet Birand: “At ve Asfalt” adlı Doğa Yazını Eserinde At Algısı, Şahsiyet Olarak Atlar*¹

Doç. Dr. Fatma Kalpaklı

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3677-4246>

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 06.10.2021

Kabul: 20.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Ahmet Hikmet Birand

“At ve Asfalt”

Anadolu Manzaraları (1956)

“Eleştirel Hayvan Çalışmaları”

Şehir Hayatı ve Atlar

Araştırma Makalesi

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52859>

Öz

Hikmet Birand’ın *Anadolu Manzaraları* adlı kitabında yer alan ve Hayvanları Koruma Cemiyeti için yazılan “At ve Asfalt” adlı doğa yazını eserinde, atların şehir hayatının bir parçası olan asfalt yollar ile mücadelesi, diğer bir deyişle “atların asfalt ile imtihanı” anlatılmaktadır. Birand *Anadolu Manzaraları* kitabının “At ve Asfalt” başlıklı doğa yazınında, atların Türkiye’deki, özellikle de Ankara’nun çeşitli semtlerindeki yaşam koşullarına değinerek, her geçen gün daha da modernleşen şehir hayatı içinde “hayvanların daralan yaşam alanlarına” ve “haklarına saygı duyulabilmesi” için okuyucuya bir bilinç aşlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, “At ve Asfalt” eserinde, “atlar doğayı, aynı zamanda asfalt ise şehirleşmeyi, sanayileşmeyi” temsil etmektedir diyebiliriz.

Birand “At ve Asfalt” isimli doğa yazınında yıllar içinde edindiği, Ankara’nın Dışkapı semtinde atlar ile ilgili anılarını ve gözlemlerini, okuyucular ile paylaşmaktadır; atlar ile duygudaşlık kurarak onların duygularına tercüman olmaktadır. Bu bağlamda, “Hayvan Araştırmaları” her ne kadar tüm dünyada Peter Singer’in yazmış olduğu *Hayvanların Özgürlüğü* (1975) metnine dayandırılmakta ve 1970’lerde başlamış olsa da, Hikmet Birand’ın *Anadolu Manzaraları* kitabında yer alan “At ve Asfalt” isimli doğa yazını, bu terim daha dünyada ortaya çıkmadan önce anakronistik olarak, Hikmet Birand’ın Türkiye’de, bu alanın öncüsü olmuş olabileceğini düşündürmektedir.

Bu çalışmada, Birand’ın “atları, hayvanları alınıp satılabilecek, sahip olunabilecek bir nesne olarak değil de, daha ziyade bir şahsiyet olarak” algılayarak, nasıl zamanının ötesinde bir kavrayışa sahip olduğu “At ve Asfalt” adlı doğa yazını metni üzerinden incelenmeye çalışılacaktır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Kalpaklı, F. (2021). Türkiye’de Hayvan Araştırmaları Öncüsü Olarak Hikmet Birand: “At ve Asfalt” adlı Doğa Yazını Eserinde At Algısı, Şahsiyet Olarak Atlar. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 113-120.

¹ Bu çalışma, Kapadokya Üniversitesi’nce düzenlenen “1. Ulusal Çevreci Beşerî Bilimler Konferansı” esnasında 27 Mayıs 2021 tarihinde sözlü bildiri olarak sunulan “Hikmet Birand’ın ‘At ve Asfalt’ isimli Doğa Yazınında At Algısı” başlıklı sunumun genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş hâlidir.

*Hikmet Birand as the Pioneer of Animal Studies in Turkey: Horses as Characters in Hikmet Birand's Nature-Writing, "Horses on Asphalt" **

Assoc. Prof. Dr. Fatma Kalpaklı

Seljuk University, Faculty of Letters, Department of English Language and Literature, Konya –
TURKEY

Article History

Submitted: 06.10.2021

Accepted: 20.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Ahmet Hikmet Birand

"Horses on Asphalt"

Anatolian Landscapes (1956)

"Critical Animal Studies"

Horses and City Life

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52859>

Abstract

"Horses on Asphalt" in Hikmet Birand's book, *Anatolian Landscapes* is written upon the request of the society for the prevention of cruelty to animals and it describes the life conditions of the horses in big cities, especially the struggles of the horses on asphalt, inevitable aspects of city life. In this nature writing text, "Horse on Asphalt", Birand tries to raise consciousness about animal rights by underlining how human beings invade the habitats of animals with sprawling cities and how life becomes more and more difficult for animals in the modern times. Bearing this in mind, it can be suggested that in the nature writing text "Horse on Asphalt", horses represent nature, whereas asphalt represents industrialization and modernization. In this text, Birand shares his memories, experiences and observations in relation to the horses in the Dışkapı region of Ankara with the readers. Meanwhile, he has a lot of empathy with the horses and he tries to give a voice to the horses' feelings. Thus, in doing so, Birand might become one of the pioneers of the animal studies in Turkey, though animal studies is considered to be stemming from Peter Singer's book entitled *Animal Liberation*, written in 1975. Unfortunately, there is a lack of empathy and of understanding of the life conditions of the horses living in cities and this makes Birand unhappy and urges him to write about these issues. Therefore, Birand might even be considered to be the pioneer of animal studies in Turkey, before the term of animal studies coined in the world. Birand seems to be ahead of his time since he perceives horses as "not things to buy and sell, but as individuals, as characters", who deserve respect and love in daily life. Thus, different perceptions of horses by different people and by Birand will be studied with reference to the nature writing text entitled "Horses on Asphalt" in *Anatolian Landscapes* and how Birand is beyond his time will be illustrated by giving examples from "Horses on Asphalt".

GİRİŞ

Hikmet Birand “At ve Asfalt” adlı doğa yazını eserinde, “atların iç dünyasına bir pencere açarak”, onların duygu, düşünce, sevinç ve ıstıraplarına tercüman olur. Birand yaklaşık olarak dokuz sayfalık doğa yazını metininde, atlarla ilgili yüzlerce anısından, deneyimlerinden unutamadığı dört anısına değinir. İnsanlarda olduğu gibi hayvanlarda, canlılarda da “gözler ruha açılan pencerelerdir”; Birand atların gözlerine yoğunlaşarak onların iç seslerine kulak verir ve atlar ile okuyucular arasında tercümanlık yapar. İngiliz oyun yazarı Peter Shaffer’ın *Küheylan/Equus* (1973) oyununda olduğu gibi “At ve Asfalt” eserinde de atların gözleri önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Birand, köylü insanlar, toy insanlar ve koyu renk tenli insanlar diyerek insanları tanımlarcasına, atları da benzer bir şekilde tanımlar, “daha doğrusu kişileştirir”; köy atları, doru atları ve toy taylar diyerek “atların hepsini aynı kefeye koymaz”, onları hepsi birbirinin aynı olduğu “bir sürü” olarak görmez, aksine aralarındaki farklılıkları, her birinin “bireysel özelliklerini” yazısında vurgulamaya dikkat eder. Birand’ın gözünde tıpkı “insanlar ve parmak izleri” gibi her at da birbirinden farklıdır ve kendine özgüdür, “her birinin kendine özgü bir şahsiyeti” vardır.

Genel hatlarıyla Birand’ın doğa yazının içeriğinde atlarla ilgili olarak deneyimlediği ve tasvir ettiği gözlemleri kısaca şunlardır; ilk gözleminde kendilerine neden şose yolun yasaklanarak, yokuşa sürüldüklerini bir türlü anlayamayan “bir çift doru ve ak atın” hal ve tavırları, ikinci gözleminde ise “ayakları ezilen ve onun başında yas tutan eşi”; ve insanın içini sızlatan bu vefakâr atın durumu, üçüncü gözleminde “asfalt üzerinde bileği kırılan” ve birazdan “kurşun sıkılarak” hayatına son verilecek olan bir at ve son olarak da dördüncü gözleminde ise “yolda hızlı hızlı giderken”, “arkadan gelen araba yüzünden aniden durdurulmaları nedeniyle”, at arabasına koşulu atlardan, “soldaki atın devrilerek”, kayışlarına dolanıp düşen, “tüm metanetiyle çektiği bu ağırlara ve acılara sessizce katlanmaya çalışan mağrur atın” yaşadıklarıdır.

GELİŞME

İlk gözlem ile başlayacak olursak Ankara’da Dışkapı’da arabalar büyük bir ihtimalle yoldaki bir onarım sebebiyle cadde üzerinden değil de ham yoldan gitmektedirler ve aşağıdaki metinde de betimlendiği üzere atlara caddeden gitmek yasaklanmıştır:

Yağışlı, yağmurlu bir kış günü idi. Yüklü bir köy arabası bu yoldan yokuşu tırmanmaya çalışıyordu. Arabada biri doru, biri ak, iki at koşulu idi. İkisi de sıskaydı, ama güçleri pek denk değildi. Doru at daha tavlıca, daha canlıca gibiydi. Ak atın tüyleri Ankara kedisinin tüyleri gibi uzamış, kaburgaları çıkmış, sağrısı çukurlaşmıştı. Her iki at da arabayı yokuşa çıkarmak için bütün güçleriyle uğraşıyorlar, sık sık, kesik kesik soluyorlar, solurken de ağızlarından ve iyice açılmış olan burun deliklerinden beyaz buğular fışkırtıyorlardı. Her on-on beş adımda bir duruyorlar, arabacının kamçısına, gürültü patırtısına hiç kulak asmıyorlar; soluk almadan, kalplerini, kaslarını dinlendirmeden, arkalarındaki yükü biraz daha sürükleyebileceklerine akılları kesmeden ileriye bir adım bile atmıyorlardı. Fakat bu atların şosenin tadını tattıkları da anlaşılıyordu. Sık ve kısa molalar bitti mi, canlarını dişlerine takıyorlar, arabacının höst, hayda ve kamçı sesleriyle, bir çıkış yapıyorlar, ama yokuşa sarmadan önce ve hep caddeye doğru yöneliyorlardı. (Birand, 2004: 107)

Bu metinde de görüldüğü üzere atların “muhakeme yeteneği” mevcuttur; atlar bir türlü daha düz ve rahat yol dururken, arkalarındaki yük arabasına rağmen, niçin yokuşa sürüldüklerini, anlayamamaktadırlar ve bu nedenle ister istemez hep caddeye doğru yönelmektedirler:

Fakat arabacının huşuyla asıldığı dizginler hayvanların bir-iki adım yanlarındaki caddeye inivermelerine izin vermiyor; onlar da çaresiz, çamurlu yokuşa baş etmeye uğraşıyorlar, birkaç

adım attıktan sonra yine zınk diye duruyorlardı. Atlar yolun her kesimini, her çeşidini biliyorlardı. Çünkü Etlük’e ve Keçiören’e gelinceye kadar, nereden geliyorsa, ham yoldan gelmişler, ham yolun eziyetini çekmişler, şoseye girdikten sonra feraha kavuşmuşlardı. Sonra kim bilir bu yolculuğu kaç sefer yapmışlar, şosenin rahatlığını deneye deneye anlamışlardı. (Birand, 2004: 107)

Yukarıda adı geçen ham yolun, diğer bir adıyla “stabilize yolun”, sözlükte, tanımına bakıldığında “[k]um, çakıl ya da mucur ve bağlayıcı olarak kil karışımıyla yapılan, buldozerle sıkıştırılan asfaltı dökülmemiş yol” (“Stabilize [Ham] yol Nedir? Stabilize yol Ne demek?– Bilgi Anahtarı”) olarak tarif edilmektedir. Doğal olarak da tüm canlılar için üzerinde yürümesi nispeten daha zordur:

[Atlar] [y]olculuğun son kısa kesiminde zorlandıkları[ndan], bu cefaya, bir türlü akıl erdiremiyorlar, hep caddeye bakıyorlardı. Kan ter içinde, “canımız çıktı, dizimizin bağı çözüldü, bizi şuracığa niçin bırakmıyorsunuz” der gibi bir hal alıyorlardı. Belki, biraz sonra hak edeceklerini bile, bildikleri bu yokuşta böyle sık sık duraklamaları, “neden olduğuna, akıl erdiremedikleri, bu yasağa karşı”, biraz da isyan etmek içindi. (Birand, 2004: 108)

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Birand bu noktada atlarla duygudaşlık etmekte, onlarla duygudaşlık kurmaktadır. Atlar doğal olarak, “insan yapımı yasakları” anlayamamakta ve neden zora sokulduklarını anlayamadıkları için, arabacının ısrarlarına isyan ederek, ona karşı bir direnç göstermektedirler. Bu da gösteriyor ki atların da insanlara ve hayata karşı “bir tutumları, duruşları” vardır. Onların da bir karakteri vardır ve “manasız şeylere karşı direnç” göstermektedirler.

Birand en sonunda “Aa canım, hayvanlar da bizim gibi bu şosedan yürüyebilmeli idiler” (Birand, 2004: 108) diyerek oradan uzaklaşır, ancak ikinci gözleminde tanık olduğu olaylar onun fikrini; insanların hayvanlara zarar vermemesi için, “insanların yolu başka, hayvanların yolu başka olmalıdır” (Birand, 2004: 108), şeklinde değiştirecektir:

Bakin neden: [diye açıklar bu durumu] “Bir gün gene aynı yolda, yokuşun alt başında, bu sefer caddenin üzerinde bir kamyonla bir araba duruyor ve arabanın etrafına toplanan kalabalıktan, ayakta duran tek bir at görünüyordu”. Yaklaşp da kalabalığa sokulunca, öteki hayvanın yerde yattığını, böğrünün ve ayaklarının ezilmiş, gözlerinin ferinin geçmiş, sevimli yüzünün ve boynunun yüzülmüş, ağzından akan kanın caddenin üzerinde, pıhtılaşmış olduğunu gördüm. Bunları gördükten sonra ona daha fazla bakamadım. Ama gözlerim, ayakta duran eşine ilişti ve onun hali, bana yerde yatanınkinden, daha acıklı geldi. Zavallının tüyleri, diken diken olmuş, başı yere eğilmiş, korku ve acı dolu gözleri süzölmüş, ikide bir kapanıyor açılıyor, gene kapanıyor, dalıyor; belki yerde cansız yatan eşinin acıklı halini, belki bu macerada atlattığı büyük tehlikeden başka, ayrıca sorumlu tutulup, tutulmayacağını düşünüyor. Belli ki çok korkmuş; sessiz, hareketsiz, dalgın ve bitkin... bahtsız eşinin yasını tutuyor ve ne olacağını bekliyor. (Birand, 2004: 109)

Bu gözleminde de eşi için yas tutan ve üstüne üstelik olanlar yüzünden cezalandırılıp cezalandırılmayacağını, düşünen acılı bir atı görmekteyiz. Üçüncü gözleminde ise, Amerikalı oyun yazarı, Horace McCoy’un *Atları da Vururlar/They Shoot Horses, Don’t They?* (1935) oyununda da kısaca değinildiği üzere “bacağı kırılan bir atın akıbeti” anlatılmaktadır:

Başka bir gün asfalt kaymaklı kaypak caddede bir araba atının ayağı kaymış, düşmüş, bileği iki yerinden kırılmış. Hayvan arabadan çözüldü. Sessiz, hazin bir teslimiyet içinde itile kakıla, kırık ayağı sallana sallana civardaki bir arsaya götürüldü. Orada ona, son ödevimiz yapılacak, alına “rahata kavuşması için” bir kurtuluş kurşunu sıkılacaktı. (Birand, 2004: 109)

Daha fazla acı çekmemesi için, atın hayatına son verilecekti, bu nedenle Birand, “[k]olu bacağı kırılan atın akıbeti ise kötüdür” (Birand, 2004: 110) demektedir. Bugün, nitekim bu “kurtuluş kurşunu”

ya da “merhamet kurşunu” konusu da, günümüzde hayvan hakları² savunucuları ve hayvan severler tarafından sorgulanmaktadır. Ayrıca, bu konuda “sivil insanlar” tarafından yapılan, bireysel çalışmalar da mevcuttur. Örneğin;

“Hayat Tamircisi” olarak bilinen [yirmi iki] yaşındaki Mardinli Hasan Kızıl, kendini sakatlanmış hayvanların hayatlarını tamir etmeye adanmıştır. Mardin’in Derek ilçesinde yaşamını sürdüren Hasan Kızıl, kendi imkânlarıyla engelli hayvanlar için takma bacak ve yürüteç yapmakta; sadece kedi, köpek değil aynı zamanda tavuk, kaplumbağa, eşek gibi hayvanlar, için de çaba[layarak] çözüm yolları üretmektedir. [Milyonlarca insan], “Hayat Tamircisi” [belgeseli] ile Hasan’ın atölyesine ve hayatına konuk ol[maktadır]... [O]nun bu çabaları TRT Belgesel’de *Hayat Tamircisi* adlı [programda] konu edilerek [Hasan’ın] hayvan sevgisi milyonlarca insana örnek ve esin kaynağı olmaktadır. (“*Hayat Tamircisi*”).

Nitekim programın içeriğine bakıldığında, belgeselde konu edilen bir diğer hayvan da arka bacakları sakatlanan, *Gabriel* adlı, siyah bir kedidir ve kedinin sahibi olan edebiyat öğretmeni “insanlarda ötanazi nasıl hoş karşılanmıyorsa, hayvanlarda da bu ve benzeri uygulamalara karşı çıkılmalı ve her ne pahasına olursa olsun, bu tür uygulamalardan kaçınmalıdır” demekte ve “kedisinin hayatını kolaylaştırmak için” elinden geleni yapmaktadır. Ancak, Birand’ın “At ve Asfalt” eserini, 1950’lerde yazdığı, ve günümüzdeki bir çok protez malzemelerinin de, olmadığı göz önüne alınacak olursa, o yıllar için kurtuluş kurşunu da atların acısını dindirmek için, dolayısıyla hayvanlara duyulan sevgi ve merhametten dolayı, ve atların yaşam kalitesi düşünülerek, bu uygulamaya gidilmektedir. Nihayet, eserde atlar ile ilgili olarak son sırada anlatılan olay da Birand’ın şu sözleriyle ifade edilir:

Hiç unutamayacağım, bu anlattıklarımın da, daha anlatmadıklarımın da, hepsinden korkunç bir at düşmesi de şöyle olmuştu: Karşıdan yine bu yoldan, çuvallarla yüklü bir araba geliyordu. Dikkat ettiniz mi hiç? Atlar, asfaltta ne kadar hesaplı, ne kadar çekingen adım atarlar. Hele asfaltta, ilk ayak atıp da adımlarını, yolun kaypaklığına alıştıncaya kadar, nasıl korkarlar, ürperir, titrerler. Karşıdan gelen arabanın atları, ayaklarını caddeye uydurmuş olacaktı. Tırs geliyorlardı. Arkadan korna çalan bir otomobile, yol vermek için, arabayı kullanan adamcağız, dizginleri birden sağa çekti. Bu beklenmedik karışma yüzünden, arabanın solundaki hayvanın, yürüyüş düzeni bozuldu, kaydı; nalları yolun kumlarından, kıvılcımlar çıkararak devrildi, düştü. Bir çırpındı ve kaldı. Kalkmıyordu. Atın durumunu yukarıdan iyi göremeyen adamcağız da habire kamçı sallıyordu. Ordan geçenlerden birisi, yaklaşarak elini kaldırdı; vurma hemşerim vurma, kalkamaz, dedi (Birand, 2004: 111).

İçinde buldukları muhitten sadece bir kişi, atın durumunu anlayabilmiş, bu asil hayvanın, istede de yerinden kalkamayacağını, adeta bir tuzağa düşmüşçesine, kayışları arasında sıkıştığını ve acı içinde kıvrandığını fark ederek, atın sahibini uyarır. Birand atın içler acısı halini, şu sözlerle okuyucuya tasvir eder:

Yan kayışları atın altına geçmiş, dört ayağı da göğe dikilmişti. Kımıldamasına, davranmasına imkân yoktu. Adam arabadan indi. Falakanın, kayışların iyice gerilmiş, hayvanın üzerine yaslandığı okun, kırılmış olduğunu gördü. Kayışları çözmeye gücü yetmiyordu. Fakat hayvan pek acıklı ve zor bir durumda idi: Korkmuş, gövdesi okun, ayakları kayışların üzerinde, baş yere yaslanmış, burun delikleri açılmış, nefesi yolun tozlarını üflüyor; yaşadığı da ancak bundan belli oluyor. (Birand, 2004: 111).

Atta hiçbir hayat emaresi olmayıp, sadece alıp verdiği nefesin, yolun tozlarını havalandırması, onun ne kadar çaresiz, bir durumda olduğunu gösteriyor. “Vücudu üzerindeki tüm kontrolünü,

² Hayvan hakları konusunda daha fazla bilgi almak için bakınız “Hayvan hakları bibliyografyası”, <https://dagmedya.wordpress.com/2020/10/30/hayvanlar-ve-haklarina-dair-bir-turkce-bibliyografya-denemesi/>

gücünü kaybedip”, kayışlarıyla çepeçevre çevrelenip, acıya teslim olmuş durumda, üstüne üstelik de, sahibinin uyguladığı “fiziksel ve ruhsal şiddete” katlanmakta ve bu acınası haliyle oradan gelip geçenlerin de, ilgisini cezbetmektedir. Fakat atlar gururlu ve asil hayvanlardır; acılara da “sessiz ve mağrur” bir şekilde katlanırlar:

Gözler pörtlemiş, boşlukta bir noktaya dikilmiş, boş, bomboş bakıyorlar. Herhalde sırtı, böğrü, üzerine yaslandığı kaburgaları, her yanı, korkunç ağrılar, sızılar içinde olacak; ama gık bile demiyor. Çünkü o, kederli zamanlarında değil, ancak sevinçli, zamanlarında seslenen, kişneyen soydan. Şu anda çektiği ıstırabı da, yüzyıllar boyunca, soyunun sopunun yaptığı gibi, o da sessizce geçiştirmeye çalışıyor. (Birand, 2004: 111).

Burada da görüldüğü üzere, nakledilen bu olayda “at kendini etrafından soyutlamış”, ve sessizce, “kendi kendinden güç alarak”; “ağrılara ve acılara göğüs germektedir”. En nihayetinde, çevresinde toplanan insanlar, olayın şokunu atlattıktan sonra, makul çözüm yolları üretmek üzere, düşünmeye başlayarak, harekete geçerler. Bu esnada, atı saran kayışları kesmenin, atı bu acıdan kurtarmanın, en hızlı yolu olduğu anlaşılır, fakat bu sefer de “kayışlara kıyamazlar”. Bu noktada, ister istemez Cemil Meriç’in, “[i]nsanlar sevimlik için yaratıldılar, eşyalar kullanılmak için. Dünyadaki kaosun nedeni; eşyaların sevimlikleri ve insanların kullanılmalardır” (“Cemil Meriç-Modern köleler”) deyişi aklımıza gelir ve bir kez daha Dünya’daki karmaşanın nedeninin; eşyaların sevimlikleri, insanların ve hayvanların, yani “tüm canlıların” kapitalizmin menfaatleri hizmetinde göz ardı edilerek, istismar edilmeleri olduğunu bu olayda da görürüz. Kapitalist dünya düzeninde, “hayatta kalmaya çalışan insanlar da” hayvanlara karşı “materyalist bir tutum” içine girmiş ve “mal candan önce” gelmiştir. Bu durum eserde şöyle anlatılmaktadır:

Hayvanı çabuk kurtarmak için kayışları kesmek lazımdı. Ama kıyılmıyordu. Şaşkınlık, kısa da olsa, şöyle yap, böyle yap, sözleriyle biraz sürdü. Nihayet, oraya toplananlardan, bazılarının yardımıyla, kayışlar çözüldü. Hayvan cadde üzerine, ayaklarını uzatarak, boylu boyunca, serildi kaldı. Ölü gibi idi; hiç kımıldamıyordu. Arabacı hayvanı azarlamaya, tekmelemeye başladı. Fakat o hiç aldırış etmiyor, kılını bile kıpırdatmıyor, gözlerini boşlukta diktiği noktadan, ayırmıyordu. (Birand, 2004: 112)

İşte bu esnada, Birand, bu soylu atın gözlerinde gördüklerini, okuyucuya aktarmaya çalışır. Burada tasvir edilen atın gözleri de *Küheylan* oyunundaki, ana karakter Alan’ın bir türlü unutamadığı atın gözleri gibidir; tıpkı “bir ayna gibi”, atın tüm duygularını “net, berrak” bir şekilde yansıtmaktadırlar:

Ama o gözler... Aman ne korkunç şeylerdi onlar.. Her şeyi gizlemeye çalışan o gözlerden her şey anlaşılıyor gibi idi. Hayvancağız, kaderi, yularıyla elimize verileli geçen, uzun yüzyılların macerasını, gözden geçiriyor, aramıza karışmasındaki, hayır, “karıştırılmasındaki” biricik sebebin, bize hizmet etmek olduğunu, “sadakatla görmeye çalıştığı işinden”, onu bir kazanın alıkoyduğunu düşünüyor ve “Bunları etrafımdakilere sezdirirsem, benim öteki evcillerden, kediden, köpekten, keçiden ve arslandan ne farkım olur?” dermiş gibi acıları da, sevinçleri de, iyi ve kötü düşünceleri de, belli eden gözlerine, “kayıtsız, manasız bir hal vermeye” uğraşıyor gibi idi. (Birand, 2004: 112)

Yukarıda da değinildiği üzere, “atlar insanlar tarafından doğal ortamlarından alınarak, ayrıştırılarak ve evcilleştirilerek”, insanların hizmetine sunulmuştu. “İnsanlarla birlikte yaşamak, onlara hizmet etmek” atların tercihi değildi; bu tercih insanların seçimi idi. Buna rağmen, sanki “bu kazadan at sorumlu tutuluyor”, üstüne üstelik de, uzun süredir insanlara verdiği/verdikleri hizmet göz ardı edilerek, en ufak bir sürçmede, kazada tekmelenerek, dövülerek “atlara şiddet uygulanıyordu”. Gözlemlenen bu olayın kahramanı, “atımız” ise, tüm bunlara “sükûnet ile karşılık veriyordu”. Biyolojik olarak, at ile insan gücü karşılaştırıldığında, bu atın istese kendisini tekmeleyen sahibine, fiziksel olarak

zarar vermeye gücü yeteceği de aşikârdır, o ise sadece “gururlu bir vurdumduymazlık” sergilemek ile yetiniyordu. Birand bu durumu şu sözleri ile ifade eder:

Binlerce senelik uzlaşma ve anlaşma bir anda bozulmuş, onunla bizim aramızda derin bir uçurum açılmıştı. Artık o başka bir âlemde yaşıyor, azar, kötek vız geliyor; öfkesini, isyanını “inatçı bir vurdumduymazlıkla belirtmeye çalışıyordu”. Demin arabacıya seslenen adam hayvanın derdini anladı: “Vurma³ hemşerim vurma da hayvanı bir okşa”, dedi. Sahibi hayvanı okşayınca o pörtlek gözlerde bir sevinç kıvılcımı parladı. Ürpere ürpere, sanki bin yıllık, on bin yıllık bir uykudan uyanıyordu. Davranmaya başladı; “sıçradı kalktı”. Onu, hiç uyanmak istemediği, bu sıkıntılı uykunun kâbuslarından, kurtaran “tılsım” bulunmuştu: Bu, sahibinin “elleri” idi. (Birand, 2004: 112)

Gözlemlenen olayın bu sahnesinde, gözlerin yanı sıra “el imgesi” ön plana çıkmaktadır. Atların “el ile yapılan tensel temasa, tensel iletişime de” açık oldukları ve insanların “olumlu ve sevgi dolu mesajlarına”, gene aynı şekilde cevap verdikleri gözlemlenmektedir. İlginç bir şekilde, atımız “şiddete şiddet ile karşılık vermemiş”, fakat “sevgiye sevgi ile”; “sadakat ve itaat ile” karşılık vermiştir ki, bu noktada, bu gözlem, “atların asaletinin nereden geldiğini”; “davranış ve tutumlarından kaynaklandığını”, “insana kendi insanlığını sorgulatarak”, atların asaletini daha da belirginleştirmektedir. Birand gözlemini aktarmaya şu sözlerle devam eder, “[a]ma bu eller, az önce gördüğü düşte, “onu pataklayan hoyrat eller değil”, evvel zaman içinde “onu, bize kazandıran”, ve deminki kazanın artık kabahat sayılmadığını anlatan “okşayıcı ellerdi”. Demek ki onun başka ve fazla bir isteği yoktu” (Birand, 2004: 113).

Birand’ın bu gözleminin kahramanı olan, yolda devrilen at, “iletişime açıktır” ve “sevgi dilini de” iyi okuyabilmektedir, diğer bir ifade ile

Birand’ın doğa yazınında “yeryüzünü duygu ve düşünceleri olan, acı çekebilen, diğer hisli canlılarla paylaştığımız” düşüncesi [...] yer alır. “Benim şimdi asfaltlı caddelerde, hele donlu havalarda, sakına sakına adım atan atları gördükçe, yüreğim hop hop eder” dediği “At ve Asfalt” yazısında Birand, asfaltta kayıp düşen atların çektiği acıları talihsiz, [ama duyarlı] bir atın duygularında, [işte bu şekilde] anlat[maktadır] (Özdağ, 2014: 67).

Diğer bir deyişle, Birand iyi bir gözlemci ve “candan bir hayvansever” olarak, “atlar ile duygudaşlık ederek”, bu tecrübelerini okuyucuları ile paylaşmaktadır. İngiliz edebiyatına dönüp baktığımızda, olayların bir atın bakış açısından anlatıldığı diğer bir eserin; Anna Sewell’in dilimize *Siyah İnci*⁴ olarak çevirilen romanı *Black Beauty: His Grooms and Companions, the Autobiography of a Horse* (1877) olduğunu görürüz. Dünya edebiyat tarihine, genel olarak bakıldığında, olayların bir atın bakış açısından anlatılması, pek alışlageldik bir durum değildir. Buna paralel olarak, bildiğimiz kadarıyla Türk edebiyatında da, “Birand’ın yaptığı gibi” “atlar ile duygudaşlık kurarak, onları anlamaya ve anlatmaya çalışan, iç dünyalarına ışık tutan, anlatan” metinlere de pek rastlanmamaktadır. Birand “At ve Asfalt” adlı eserinden verilen örnekler ile de gösterildiği üzere atlar ile duygudaşlık kurarak onları anlamaya, anlatmaya çalışmaktadır.

³ Birand’ın doğa yazınındaki bu gözlemler, “hayvanlarda duygu, düşünce ve bilinç konularını inceleyerek hayvanların zengin duygusal dünyaları olduğu sonucuna ulaşan bilişsel etologların anekdotlarıyla benzerlik göstermektedir. Etoloji... ahlaki yükümlülüğün insanoğlunun dışındaki varlıklara da genişletilmesi gerekliliğini” (Özdağ: 2005, 135) vurgulamaktadır ki bu “hayvanlara eziyetin etik kapsama alınmasını sağla[rak]” hayvan haklarının korunması açısından oldukça önemlidir. Nitekim, bu bağlamda, Birand’ın “At ve Asfalt” eserinde atlara eziyet eden insanlara ve bu eziyetlere maruz kalan atların duygu ve düşüncelerine vurgu yapması son derece önemlidir.

⁴ Bu roman günümüzde, birçok kez sinemaya da uyarlanmıştır ve en son 2020’de atı, Siyah İnci’yi Kate Winslett seslendirmektedir (bakınız, “Kate Winslett ve Mackenzie Foy ‘Black Beauty’ Uyarlamasında!”, <https://www.beyazperde.com/haberler/filmler/haberler-89154/>).

SONUÇ

Tüm bu bilgiler ve örnekler ışığında, sonuç olarak diyebiliriz ki Birand “At ve Asfalt” eserinde; Ankara’nın Dışkapı semtinde, yıllar içinde edindiği, atlar ile ilgili anılarını ve gözlemlerini okuyucular ile paylaşmakta; “atlar ile duygudaşlık kurarak” “onların duygularına tercüman” olmaktadır. Bu bağlamda, “Hayvan Araştırmaları” her ne kadar dünyada Peter Singer’in yazmış olduğu *Hayvanların Özgürlüğü* (1975) metnine dayandırılmakta ve 1970’lerde başlamış olsa da, Hikmet Birand’ın bu terim daha dünyada ortaya çıkmadan önce, “Türkiye’de bu alanın öncüsü” olmuş olabileceğini düşündürmektedir.

Bu incelemede, Birand’ın “atları, hayvanları alınıp satılabilecek, sahip olunabilecek” ve “bir makine gibi düğmesine basılarak, komuta edilebilecek bir nesne olarak” değil de, daha ziyade “duyguları, düşünceleri” ve “hayata ve insanlara karşı çeşitli tutumları” olan “bir şahsiyet” olarak algılayarak, nasıl zamanının ötesinde bir kavrayışa sahip olduğu gözlenmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkoyunlu, Ö. (Yönetmen), (2019). “Hayat tamircisi”, Melis Ezgi Yaman (Yapımcı) TRT Belgesel. 24 Haziran 2019. Saat: 21.00.
- Avis, A. (Yönetmen), (2020). “Black beauty”, ... Jeremy Bolt (Yapımcı). <https://720pizle.org/izle/altyazi/black-beauty-2020.html>. Erişim tarihi: 24. Aralık.2020.
- Birand, A.H. (2004). “At ve asfalt”, *Anadolu Manzaraları*. Ankara: TÜBİTAK. “Cemil Meriç-Modern köleler”, <https://modernkoleler-blog.tumblr.com/post/92459731779/i-nsanlar-sevilmek-i%C3%A7in-yarat%C4%B1ld%C4%B1e%C5%9Fyalar-ise> 21 Haziran 2014. Erişim tarihi:1.Mayıs.2021.
- “Hayvan hakları bibliyografyası”, <https://dagmedya.wordpress.com/2020/10/30/hayvanlar-ve-haklarına-dair-bir-türkçe-bibliyografya-denemesi/>. Erişim tarihi:12.Mayıs.2021.
- “Hayat tamircisi”, <https://www.trtbelgesel.com.tr/kultur-antropoloji/hayat-tamircisi/hayat-tamircisi-129868>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2021.
- “Kate Winslet ve Mackenzie Foy ‘Black beauty’ uyarlamasında!”, <https://www.beyazperde.com/haberler/filmler/haberler-89154/>, 8.Mayıs.2019. Erişim tarihi:11.Mayıs.2021.
- McCoy, H. (1998) *Atları da vururlar?* Çev. Ayşe Karasu. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Özdağ, U. (2014). *Çevreci eleştiriye giriş*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Özdağ,U. (2005). “The Turning of the Tide: The Evolution of Ethics and Contemporary Moral Considerations Regarding Nonhuman Entities in American Literature”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt : 22, Sayı: 2, s.135-149.
- “Stabilize [Ham] yol nedir? stabilize yol ne demek?– bilgi anahtarı”, https://bilgianahtari.com/stabilize-yol-nedir-stabilize-yol-ne-demek-bilgi-anahtari.html?doing_wp_cron=1620648470.2883379459381103515625, 23.12.2020, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2021.
- Shaffer, P. (2006). *Equus/Küheylan*. London: Penguin.
- Swell, A. (1877). *Black beauty: his grooms and companions, the autobiography of a horse*. London: Jarrold and Sons.
- “Şose”, *Türk dil kurumu sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr/>. 8.5.2020. Erişim tarihi: 10 Ocak 2021.

Bir Aşkın Gölgesinde Bir Yaşam: Mari Gerekmezyan'ın Hastalığının Sanatı ve Kişiliği Bağlamında İrdelenmesi*

Arş. Gör. Dr. Öznur Yemez

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1102-7407>

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 23.09.2021

Kabul: 19.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Mari Gerekmezyan

Susan Sontag

Karen Horney

Verem

Nevroz

Araştırma Makalesi

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52721>

Öz

Bu çalışma Türkiye'nin ilk kadın heykeltıraşlarından biri olarak kabul edilen Ermeni asıllı Mari Gerekmezyan'ı Türk şair ve ressam Bedri Rahmi Eyüboğlu ile yaşadığı yasak aşk ve yakalandığı tüberküloz hastalığı bakımından ele almaktadır. Bu bağlamda, Mari Gerekmezyan'ın evli ve çocuklu bir adamla aşk yaşamaması toplumsal olarak dışlanmasına ve bir kadın olarak damgalanmasına neden olmuş; sanatçı kimliğinin ve sanat eserlerinin kasıtlı olarak yok sayılmasına ve küçümsenmesine yol açmıştır. Aşk ve sanatı arasında kalan ancak her ikisinden de vazgeçmeyen Mari Gerekmezyan, zorlu yaşam koşullarının ve yaşadığı maddi sıkıntıların da etkisiyle zamanla tüberküloza yakalanmıştır. Bu bakımdan, verem hastalığı Mari'nin tutkulu aşkının bedensel bir tezahürü olarak ortaya çıkmış ve nevroitik karakterinden de büyük ölçüde beslenmiştir. Bu çalışma ise, Mari Gerekmezyan'ın hastalığının metaforik anlamlarını Susan Sontag'ın terminolojisiyle analiz etmekte ve nevroitik karakterini Karen Horney'e atıfla ele almaktadır. Buna göre, üretken bir sanatçı olarak kendini gerçekleştirmek isteyen Mari Gerekmezyan yetenekli ve başarılı bir heykeltıraş olsa bile yaşadığı dönemde daha ziyade aşkının ve sevdiği adamın gölgesinde kalmış; topluma karşı dik dursa da zaman zaman kendine ve nevroitik ikilemlerine yenilmiştir. Çalışmada, sanatçının geçirdiği tüberküloz hastalığı, öznel aşk yaşantısı ve sahip olduğu sanatçı kişiliği ölmeden önce kaleme aldığı mektubu ve Bedri Rahmi Eyüboğlu'yla beş yıllık ilişkisi baz alınarak analiz edilmektedir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Yemez, Ö. (2021). Bir Aşkın Gölgesinde Bir Yaşam: Mari Gerekmezyan'ın Hastalığının Sanatı ve Kişiliği Bağlamında İrdelenmesi. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 121-133.

*A Life in the Shadow of a Relationship: The Analysis of Mari Gerekmezyan's Illness
Within the Framework of her Art and Personality**

Öznur Yemez

Seljuk University, Faculty of Literature, Department of English Language and Literature, Konya –
TURKEY

Article History

Submitted: 23.09.2021

Accepted: 19.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Mari Gerekmezyan

Susan Sontag

Karen Horney

Tuberculosis

Neurosis

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52721>

Abstract

This study examines one of Turkey's first female sculptors, Mari Gerekmezyan of Armenian origin, in terms of her relationship with the famous Turkish poet and painter Bedri Rahmi Eyüboğlu and the tuberculosis she contracted. Within this context, Mari Gerekmezyan's long-term relationship with a married man who had a child led to her social exclusion and stigmatization as a female being as well as the deliberate and recurrent disregard of her identity as an aspiring artist and the influential works of art she produced. Torn between her art and her love for Eyüboğlu and giving up on neither, she became afflicted with tuberculosis due to the adverse life conditions and financial difficulties. Thus, her illness emerged as a bodily manifestation of her passionate love and was nourished by her neurotic character. The study analyses the metaphorical meanings of her illness and discusses her neurotic character with reference to Susan Sontag and Karen Horney. Although she was a very talented sculptor aiming to realize her potential, she mostly remained in the shadow of her lover and occasionally succumbed to her neurotic dilemmas. Her illness and personality are analysed with regard to the letter she penned before death and her affair with Eyüboğlu.

GİRİŞ

Mari Gerekmezyan otuz dört yıllık kısacık çileli yaşamında entelektüel duruşu, eşsiz yeteneği, çarpıcı eserleri ve sanatçı kişiliğiyle kendi ayakları üzerinde duran ve topluma meydan okumaktan korkmayan güçlü bir kadın portresi çizmiştir. İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümünden mezun olan Gerekmezyan, hem Ermenice hem de resim öğretmenliği yapmış ve Güzel Sanatlar Akademisi Heykel bölümünde eğitim almıştır. Türkiye'nin ilk kadın heykeltıraşlarından biri olma yolunda attığı bu adımda yolunun kesiştiği şair ve ressam Bedri Rahmi Eyüboğlu yaşamının tüm gidişatını bir anda değiştirmiş; hem sanat hem de özel hayatında derin bir iz bırakmış ve Mari'nin tutkulu ve korkusuz aşkı için çok ağır bir bedel ödemesine yol açmıştır. Akademide asistan olarak çalışan evli ve çocuklu Bedri Rahmi, Karadut diye hitap ettiği bu kız öğrenciye sırlıslıkla âşık olmuş; ne aşkıdan, ne sevgilisinden, ne de eşinden vazgeçebilmiş ve bu hikâyeyle birlikte kendini de Mari'yi de dillere düşürmekten gocunmamıştır. Öyle ki her ikisi de duydukları bu büyük aşkı gizlemeye gerek duymamış, sanatları aracılığıyla doğrudan dışa vurmaktan ve ölümsüzleştirmekten çekinmemiştir; "Bedri Rahmi onun portrelerini çizmişti; Mari, Bedri Rahmi'nin büstünü yapmıştı" (Dündar, 2015). Eyüboğlu her ne kadar aşkına ve sevdiği kadına sahip çıksa da ve sanatçı kimliğine büyük saygı duysa da bu ilişki sarmalında sadece ruhen yara almış; ikili ahlak kodunun bir getirisi olarak toplumsal olarak dışlanmamış ya da damgalanmamıştır, ancak hayatına girmiş her iki kadına da, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, derin acılar yaşatmıştır. Bu birliktelikten en başından beri haberdar olan ressam eşi Eren evliliği süresince çok yıpranmış fakat torununun da özellikle vurguladığı gibi "onu bırakmamak için, onu kaybetmemek için bir köşeye bunu atıyor ama hep de acısını hissediyor maalesef" (Çetiner, 2018). Eren Hanım, eşinin ölümünden sonra oğluna ifade ettiği biçimde bu aşk üçgenine sadece doğal annelik içgüdüsünden dolayı katlanmıştır. Nitekim "yıllarca kan kusup kızılıcak şerbeti içtim" (Tabak, 2019) diye kederini dile getirdiği ve melankolik coşkusal durumunu sanatsal üretimle yönetmeye çalıştığı bilinmektedir; "o sessiz yıllarda Eren Eyüboğlu hep üretti. Akriliklerden, yağlı ve sulu boyalardan, guajlardan ve eskizlerden mürekkep bir evren yarattı kendine" (Tabak, 2019). Eyüboğlu'nun bu üçlü ilişkide asıl mağdur ettiği kişi ise şüphesiz Mari olmuştur. Ataerkil bir toplumda evli bir adamla birliktelik yaşaması Mari'nin hem Ermeniler hem de Türkler tarafından dışlanmasına, yalnızlaştırılmasına ve damgalanmasına yol açmış; sadece kadın kimliği üzerinden değil, sanatçı kimliği üzerinden de yok sayılmasına ve kasıtlı olarak izole edilmesine neden olmuştur. Nitekim "Mari yaptığı heykellerle ödüller alıyor, ödüllerde heykellerin adı yer alıyor, kendi adı anılmıyor, yok sayılıyor" (Avcı, 2021); dahası, "ödüllerde herkesin adı yazılırken onun adının yazılmayıp heykellerinin adının yazılması kadınlığının da Ermeniliğinin de bir faturası gibi. Bedri Rahmi'yle ilişkisi asla kabul görmüyor, son derece suçlayıcı bir şey olarak önüne konuyor" (Avcı, 2021). Bu bağlamda özel hayatını, Freudyen tabirle dile getirmek gerekirse, tekeşli evliliğe dayanan medeni cinsel ahlak anlayışına uygun olarak yaşamamasının bedelini; sanatçı kimliğinin yok sayılması, kadınlığının kaygı ve suçluluk duygularıyla kuşatılarak ketlendirilmesi ve narsistik yaralanmalarla kadını özsaygısına darbe vurulmasıyla ödemiştir. Ortak arkadaşları Fred Gross'la formalite icabı bir evlilik yapmak durumunda da kalan Mari topluma karşı dik dursa da, aşkına ve sanatına her fırsatta sahip çıksa da, bedeni ve kadınlığı üzerinden üretilen erkeksi söylemlere karşı dirense de zaman zaman ruhsal bunalımlar yaşamış ve çok acılar çekmiştir. Bir diğer önemli noktaysa, aynı adama âşık olsalar ve aynı adam tarafından mağdur edilseler bile, ne Mari ne de Eren herhangi bir çatışmaya girmiş ya da birbirlerinin yerini almaya çalışmıştır. Aksine, her şeye rağmen özsaygılarını muhafaza etmeye, birbirlerine saygısızlık yapmadan ve birbirlerini suçlamadan hayata devam etmeye çalışmışlardır. Tabii bunda her iki kadının da sanatçı olması büyük bir önem arz etmektedir. Nasıl ki Bedri Rahmi her ikisinin de sanatına ve sanatçı kimliğine yüceltmeler yapmışsa, onlar da birbirlerinin kadın kimliğini olabildiğince ezmeden yaşamaya çalışmış ve bu uğurda büyük bedeller ödemişlerdir. Gelgelelim, Mari en

nihayetinde bu ilişki sarmalında en ağır bedel ödetilen taraf olmuş ve bunca toplumsal dışlanmanın sonucunda ruhsal durumu ölümcül bir fiziksel hastalığa evrilmiştir.

Mari 1946 yılında ağır bir hastalığa yakalanır. Hastalığı tüberküloz olarak belirtilse de bazı kaynaklarda menenjit tüberküloz olarak da geçmektedir (Aydoğan, 2005; Dünder, 2014). Bu bağlamda ikisi arasında kesin çizgilerle ayırım yapmak araştırma için de önem arz etmektedir. Tüberküloz, akciğerleri etkisi altına alan bir hastalık türüdür, ancak tüberküloz menenjiti “akciğer dışı tüberküloz enfeksiyonlarının en öldürücü formudur” ve buna göre, “tüm tüberküloz olgularının %85’ini akciğer tüberkülozu, kalan %15’ini akciğer dışı tüberküloz olguları oluşturmaktadır” (Karabay, Öğütlü ve Teker, 2009: 5). Bu açıdan, Mari’nin tüberküloza yakalandığı için ileri aşamalarda tüberküloz menenjiti de geçirmiş olabileceğini vurgulamak yerinde olur. Tüberküloz daha ziyade ülkelerin gelişmişlik düzeyiyle yakından ilgidir; bu nedenle Mari bu amansız hastalığa tam da ikinci dünya savaşını takiben yakalanmış ve yaklaşık olarak bir yıl mücadele ettikten sonra 1947’de hayatını kaybetmiştir. Yaşamını yitirmesinde yoksulluğu kadar antibiyotik yetersizliği de etkili olmuştur; zira Bedri Rahmi hastalığı süresince Mari’yi yalnız bırakmamış ve ona ilaç temin edebilmek için elinden geleni yapmıştır, yine de “Bedri Rahmi zor bulunan ve pahalı olan ilaçlar için tablolarını sattı, ancak çabaları Mari’nin ölümünü engellemeye yetmedi” (Aydoğan, 2005: 92). Bu bağlamda, çalışma Mari’nin hastalığını bütüncül bir tüberküloz olgusu olarak değerlendirmekte ve hastalığının metaforik anlamlarını akciğer tüberkülozunu da içine alan terminolojiyle analiz etmektedir. Çalışma; Mari’nin sanatçı kimliğinin ve sanat eserlerinin yok sayılması ve toplumsal olarak dışlanması nedeniyle tüberküloza yakalandığı, hastalığının baskılanan acısının bedensel bir tezahürü olduğunu ve karakterindeki dönüşümle kendini ele verdiğini ileri sürmektedir. Bedri Rahmi’yle ilişkisinin devam ettiği beş yıllık süreçte ambargoya uğraması, Ermeni cemaatinden dışlanması, ödüller olsa bile törenlerden adının kasten çıkartılması Mari’nin ruhunda tamiri mümkün olmayan yaralar açmış ve bu kırgınlık bedensel bir dönüşümle kendini ele vermiştir. Çalışma aynı zamanda Mari’nin zorlu yaşam koşullarından dolayı nevrotik bir karakter geliştirdiğini ileri sürmekte ve bu argümanı desteklemek için de ölümünden önce kaleme aldığı mektubundan faydalanmaktadır.

Tüberkülozun Metaforik Anlamları

Her çağda, o çağa damgasını vuran ve nedeni anlaşılamadığı ya da tedavisi bulunamadığı için gizemli kabul edilen bir hastalık olmuştur. Tüberküloz da bu hastalıklardan kuşkusuz en bilineni ve en çok romantize edilenidir. Susan Sontag, *Bir Metafor Olarak Hastalık* adlı kitabında veremi bu bağlamda kanserle kıyaslamış ve bu hastalıkların fiziksel bir rahatsızlıktan öte bir metafor olduklarını vurgulamıştır. Vereme yakalanmanın aslında ölüme bir nefes kadar yakın olmak ya da “ölüm cezasına çarptırılmak” la (Sontag, 1978: 7) eşdeğer olduğunu dile getiren Sontag’a göre bu durum hastanın kimliğini yakın çevresinden gizlemeye, hatta hastanın kendisinden hastalığını gizlemeye kadar gitmiştir. Ölüm elbette mukadderattır ama sansasyona sebep olacak bir ölüm dışlanma ve damgalanma korkusunu beraberinde getirdiğinden yapılması gereken tek şey hastalığı herkesten gizlemektir.

Her hastalık kültürel olarak yapılandırılmıştır ve bu yüzden metaforik düşüncenin odağında yer almıştır. Tüberküloz (*consumption*), tüketmek (*consume*) kelimesinden türemiş ve bu sebepten “bedenin tüketilip yok edildiği bir süreç” (Sontag, 1978: 10) olarak tanımlanmıştır. Tüberküloz genellikle tek bir organla ilişkilendirilir; bu organ çoğunlukla akciğerdir ancak akciğer dışı tüberküloza da pek çok vakada denk gelinmektedir. Sontag, tüberkülozu “uç zıtlıkların bir hastalığı” (1978: 11) olarak açıklamakta ve bu zıtlıkları “bembeyaz bir solgunluk ve kızarıklık, aşırı hareketlilik ve durgunluk arasında gidip gelmeler” (11) olarak tasvir etmektedir. Hastalığın en karakterize belirtisi ise kuru öksürüklerdir. Bu açıdan verem bedeni şeffaf hale getirerek kendini ve hastayı ele vermektedir. Tüberküloz ani coşkusal değişimleri de beraberinde getirmekte ve kimi zaman “artan iştah ve cinsel arzu” ya (Sontag, 1978: 13) yol açmaktadır. Bir bakıma “tüberküloz afrodizyak etkisi yaratır ve

olağanüstü cazibe ve kıskırtıcılık aktarır” (Sontag, 1978: 13). Sontag, bu belirtilerin hepsinin yanıltıcı olduğunu özellikle vurgulamaktadır; tüberküloz bir nevi ötekinin sağlık izlenimi veren bir hastalıktır. Kilo kaybı bile bilinçli kilo vermeyle eşdeğer tutulduğundan ötekinin dikkatini pek de cezbetmez; tam tersi hastaya fiziksel bir cazibe katar.

Tüberküloz aniden ortaya çıkıp öldüren bir hastalık değildir; aksine uzun bir zaman içerisinde gelişen ve ağır ağır tüketen bir hastalıktır. Bu yüzden tüberkülozu bir birikim hastalığı olarak tanımlamak da mümkündür. Yoksulluğun, yoksunluğun, “ince giysiler, zayıf bedenler, ısıtılmayan odalar, hijyen eksikliği, yetersiz gıdanın” (Sontag, 1978: 15) bir hastalığıdır. Bu sebeptendir ki tüberkülozun pençesinde kıvrananlar hep alt sınıftan insanlardır; geçim derdi çeken, yiyecek ekmek bulamayan, sobalarına atacak bir odunu olmayan, rutubetli odalarda barınmaya çalışan doğuştan talihsiz insanlardır. Bu hastalığı atlatabilmek için de mutlaka mekân değiştirmek ve normal rutinlerinin dışına çıkmak zorunda kalırlar, ancak bu da yine parayla mümkün olabilmektedir. Diğer hastalıklara kıyasla acısız olması da hastanın tedaviyi geciktirmesine ve hatta bir başına ölümü beklemesine sebep olmaktadır. Her şeye rağmen tüberkülozlu bir hasta ölürken bile herkesi kıskandıracak kadar güzel, kederli ve sakindir.

Tüberküloz bir “tutku hastalığıdır” (Sontag, 1978: 20); bu bağlamda çoğunlukla mazoşizm tutumları geliştirmiş bir öznedeki baş gösterir. Hastalığa eşlik eden yüksek ateş bir bakıma ruhtaki ve kalpteki yangının bir belirtisidir. Duygularını sürekli bastırarak durumunda kalan öznenin bedensel olarak kendini ele vermesi de denilebilir. Arzularını tatmin etmek yerine baskılamak zorunda kalan özne bunun bedelini hastalanarak ve gizlediği ateşli tutkunun pençesinde kıvranarak öder. Tüberkülozun erdemli ve onurlu insanların bir hastalığı olarak değerlendirilmesi de bundandır; hasta özbenliğinden verdiği için hastalanır. Ölümü de yine aynı sebepten “pasif bir ölüm” (Sontag, 1978: 24) olarak görülür. Tüberkülozun nevrotik karakterle yakından ilişkili olması da bundandır.

Tüberküloz 18. yüzyılda romantize ve idealize edilmeye başlanmış ve bu durum hastalığın dönemin edebi eserlerinde popüler bir şekilde tematize edilmesiyle kendini ele vermiştir. Böylece tüberküloz sanatsal ve sanatçı hastalığına dönüşmüş; hatta “yükselmek isteyen alt sınıftan genç sanatçılar kendi şairane yeteneklerini ve kimliklerini pekiştiren bir hastalık aracılığıyla şöhret elde edebilirlerdi” (Lawlor, 2007: 10). Bunun sonucunda hastalık araçsallaştırılmış ve “benliğin bir imge olarak pazarlanması”nın (Sontag, 1978: 29) bir yöntemi olarak kullanılmıştır. Bu durum ayrıca hastalığın giderek daha çok aşkla ilişkilendirilmesine sebep olmuş ve tüberkülozlu kadınlarla tüberküloz eden aşkların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Tüberküloz yaratan aşkların mantığı ise daha ziyade “aşk ateşiyle kavruşan sevgililerin arzularının odağındaki nesneyi elde etmeleri” (Lawlor, 2007: 15) olarak açıklanmaktadır. Diğer bir deyişle, âşık olduğu adama ya da kadına kavuşan tüberkülozlu hasta sağlığına da hemen kavuşmaktaydı.

Tüberküloz melankoliyle doğrudan ilişkilidir; bu yüzden tüberkülozlu özne aynı zamanda melankolik öznedir ve bilincinde algılayamadığı bir kaybı deneyimlemektedir. Kaybın kendisini de yitiren melankolik ve veremli özne daimi olarak yas tutmakta ve kederinde arzuladığı şeyle yeniden bir araya gelmektedir. İmsiz bu kederi algılamakta zorlanan bir öteki için veremli özne gizemlidir ve ilgi çekicidir, çünkü “keder insanı ilginç kılmaktaydı” (Sontag, 1978: 31). Bir yandan da hasta olacak kadar kederli olmak duyarlılığın da bir göstergesidir; özellikle de sanatçı duyarlılığın aleni bir işaretidir. Öyleyse tüberküloz için sanatsal bir yaşam üslubu da denilebilir; “bohem yaşamının önemli bir modeli” (Sontag, 1978: 33) olarak kabul edilebilir. Kendi içinde ve dışında sonsuz bir sürgüne ve bitmeyen bir arayışa mahkûm edilmiş gerçek bir sanatçı ya da sanatçı ruha sahip öznenin hastalığıdır.

Hastalık ve karakter arasında doğrudan bir ilişki vardır; her karakter kendi hastalığını yaratır ve her ölüm hastanın karakterine göre bir anlam kazanır. Aşırı özverili insanlar tüberkülozdan öldüklerinde bu ölüm fedakârlıklarının doğrudan bir sonucudur. Yine aynı şekilde günahkâr bir yaşam

sürdürenler içinse ölüm bir tür arınmadır. Kimi zaman nevrotik suçluluk duyguları arasında kaybolmuş biri için hastalık ve ölüm bir kefarettir. Daha özel durumlarda ise hastalık ilahi bir cezadır. Bu bağlamda “karakter hastalığa yol açar- çünkü kendini ifade edememiştir” (Sontag, 1978: 46) denilebilir. Bir bakıma hastalık yine baskılamadan ve ifade yitiminden kaynaklanmaktadır.

Bir bütün olarak tüberküloz olgusu salt fiziksel bir hastalıktan ziyade kendi içinde ve dışında bir metaforu temsil etmektedir. Tüberküloz öznenin kendi benliğe saldırdığı bir hastalıktır ve daha ziyade derin, özverili, ketum ve kederli insanın bir metaforudur. Hastalığın musallat olduğu kişinin sanatçı ya da sanatçı ruha sahip incelikli ve duyarlı bir insan olduğunu imlemektedir. Hastalığın kendisi ve süreci estetik olduğundan hastayı ve ölümünü de estetize eden bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllar ile 20. yüzyılın başında kolektif bilinçdışındaki imgeler aracılığıyla tüberküloz ve tüberkülozlu özne bilinçli ya da bilinçsiz olarak kutsanmıştır. Bu bağlamda çalışma Mari'nin tüberkülozunun karakteri ve yaşam üslubu bakımından önemi ve anlamını da irdelemektedir.

Tüberküloz ve Nevroz

Nevrotik karakter ile tüberküloz hastalığı arasında sıkı bir ilişki vardır; zira tüberküloz nevrotik karakterden büyük ölçüde beslenmektedir. Hastalığın başlangıcı çevresel faktörlere bağlı olsa da ilerlemesi ve ölümcül bir hale evrilmesi öznenin nevrotik mizacıyla doğrudan ilişkilidir. Horney (2007) nevrozu kültürel faktörlerle ilişkilendirmiş ve en genel tabiriyle “normal davranış biçiminden sapmalar” (19) olarak tanımlamıştır. Bu nevrozlar “zor koşullar altında özgün bir tür yaşam mücadelesine denk gelmektedir” (Horney, 2017: 10) ve kökeni öznenin çocukluğuna ve çocukluk yaşantılarına dayanmaktadır. İstisnasız tüm nevrozlarda görülen iki temel özellik ise “tepkilerdeki bariz bir esneksizlik ile potansiyel ve başarılar arasındaki uyumsuzluk” (Horney, 2007: 22).

Horney nevrozları kendi içinde karakter ve durum nevrozu olmak üzere iki ana gruba ayırmaktadır (2007: 30). İlkini esas kaygıyla ilişkilendiren Horney diğerini ise daha ziyade basit kaygıyla ilişkilendirmektedir. Kültürel olarak durum nevrozuyla baş etmenin yollarını dört ana başlık altında açıklamıştır: “rasyonelize etme; inkâr etme; narkotize etme; kaygı yaratacak düşünce, his, dürtü ve durumlardan kaçınma” (Horney, 2007: 48). Karakter nevrozunu kişiler arası ilişkiler bağlamında değerlendiren Horney bunun Oedipus kompleksi ve kardeş rekabetine dayandığının altını çizmektedir. Bu bağlamda karakter nevrozuna karşılık gelen savunma yöntemlerini ise dört ana grupta kategorize etmiştir: “sevgi, boyun eğme, güç, geri çekilme” (Horney, 2007: 96). Bu savunma biçimleri nevrotik öznenin kendisiyle ve ötekiyle olan ilişkilerini doğrudan etkilemektedir. Nitekim sevgi kazanarak kendini ötekinden koruyup hayatta kalmayan çalışan nevrotik bir özne bunu daha ziyade “rüşvet, adalet, merhamet, tehdit” (Horney, 2007: 139) şeklinde gerçekleştirmektedir. Duygusal olarak bir ötekine bağımlı olma durumunu içine alan bu sevgi kazanma edimi kimi zaman yalnızca tek bir kişiye bağlı olarak da ortaya çıkabilir. Diğer savunma biçimi boyun eğmede ise sembolikte konformist bir tavır takınarak hayatta kalmaya çalışma durumu söz konusudur. Geri çekilmede nevrotik öznenin kendini duygusal olarak izole etmesi ve “ötekinden bağımsızlık kazanması” (Horney, 2007: 98) mevzu bahistir. Sanatçı kişilikle daha çok ilişkilendirilen güç kazanma edimi ise şöhret, mal ve itibar elde etme ve ötekinin onayı üstünlükle alma biçiminde olmaktadır. Bir bakıma ötekini dize getirmek için prestij elde etme söz konusudur. Sanatçılar bunu daha çok sanatsal üretimle gerçekleştirerek toplumsal olarak dışlanmış olmayı bohem bir kişilik ve yaşam üslubu yaratmakla kompanse ederler.

Tüberküloz nevrotik öznedeki mazoşizm tutumlarının bedensel bir dışavurumu olarak ortaya çıkabilir. Bağımlılık, boyun eğme, özveri ve ketlenme biçiminde kendini ele veren bu tutumlar öznenin benliğine saldırmasına yol açarak hastalanmasına neden olabilir. İç ve dış çatışmalar arasında kaybolup gitmiş olan nevrotik öznenin çatışan eğilimleri ve bilinçsiz güduları onu tüberküloza sürükleyebilir. Kimi zaman da kendini ve potansiyelini doğru değerlendirme yetisini yitirmiş nevrotik özne veremi

suçluluk duygularının bir tezahürü olarak deneyimleyebilir. Her ne şekilde ve sebepten olursa olsun nevrotik karakter tüberkülozun oluşumuna zemin hazırlayan bir yapıdadır çünkü nevroz da tıpkı verem gibi zorlu yaşam koşullarından beslenmektedir.

Nevrotik öznenin ötekiyle olduğu kadar kendisiyle ilişkisi de çetrefilidir. Aşılması gereken tek engelin kendisi olduğunun bilincinde olan nevrotik gerçekte olduğu ve olmak istediği ya da istediğini sandığı kişi arasında sıkışıp kalmıştır. Diğer bir deyişle, gerçek benliği ve idealize ettiği benlik imgesi birbiriyle çatışmaktadır ve bu yüzden nevrotik özne kendisiyle iyi geçinememektedir. Bitmek bilmeyen bu kavgaya bir de nevroziğin sonsuz anlam arayışı eklenir. Yapısında mevcut olan kaygıyı bastırmakla uğraşan nevrotik özne bunun yol açtığı saldırganlığı da kendi benliğine ya da ötekine yöneltilmiş bir biçimde nevrotik eğilim olarak dışa vurur ve bu nevrotik eğilimler çoğunlukla birbiriyle çelişir. Nevrotik rekabetten dolayı kendisini daima bir ötekiyle sebepsiz yere kıyaslar ve nevrotik kıskançlığının yol açtığı derin ruhsal acıları bastırmakla zaman kaybeder. Nevrotik gururu da kişilerarası kırılabilirliği beraberinde getirir. Kişisel nevrotik etkenlerinden dolayı zorlanımlı alçakgönüllülük yaşar ve bu nedenle kendi potansiyelini ve yeteneklerini sürekli küçümser. Buna karşılık da ötekine zorlanımlı bir bağımlılık duyar. Kendi kriterlerini karşılayamadığı için kendini daima küçümseyen nevrotik öznenin bu karakter yapısı tüberküloza yakalanması ve hastalığa teslim olmasını kolaylaştırır. Mazoşist eğilimden dolayı kendi benliğine saldırması hastalığa tutulmasındaki en büyük etkenlerdendir. Bir bakıma nevrotik de aslında tıpkı tüberkülozlu hasta gibi kader kurbanı ya da doğuştan talihlidir. Tıpkı benzer koşullardan dolayı tüberküloza yakalanan hasta gibi, elverişsiz koşullardan dolayı bu karakter yapısını geliştirmiştir.

Nevrotik karakter ve tüberküloz hastalığı iç içe geçmiş öznel bir deneyimdir. Kendini analiz etmekten bıkmayan, anlamaya ve anlamlandırmaya çalışan nevrotik özneye yakışan en uygun hastaluktur; nihayetinde hastalığı yaratan da kendi pasif karakteridir. Ölümü de bu nedenle pasif bir biçimde gelmektedir. Kendine, talihine, kaderine küsmüş kırgın öznenin bastırılmış aşırı tutkularının ve öfkesinin bedensel bir tezahürüdür. Nevrotik özne de tüberküloz gibi dışarıdan aksi bir izlenim vermekte ve hastalığı da karakteri gibi yanıtıcı ve gizemli gelmektedir.

Tüberkülozlu Bir Hasta ve Nevrotik Bir Sanatçı Olarak Mari'nin Tasviri

Mari Gereckmezyan henüz hayattayken unutturulmaya çalışılmış bir kadın sanatçıdır. Ailesi ve çocukluğu hakkında bilinen pek bir şey yoktur; kesin olan tek şey doğum ve ölüm tarihleridir. Yaşadığı dönemde Bedri Rahmi ile olan ilişkisinden dolayı görmezden gelinmiş; yıllar sonra tekrar hatırlandığında ise yine Bedri Rahmi'yle olan ilişkisi bağlamında hafızalarda yer etmiştir. Bu açıdan Mari'nin, üstün yetenekli ve üretken bir sanatçı olsa da, sevdiği adamın gölgesinde kaldığı ve yalnızca ona olan aşkı bağlamında ve onunla ilintilendirilerek anımsandığını/anımsatılmaya çalışıldığını vurgulamak yerinde olur. Bu bağlamda sevgili Mari, sanatçı Mari'den üstün tutulmuş ve eserlerinden ziyade aşkı zihinlerde yer etmiştir. Bir heykeltıraş olarak kendini gerçekleştirmesine aracılık eden ve sanatsal olarak besleyen aşkı toplumsal olarak onu yok etmiştir. Mari'yi tüberküloza sürükleyen de bir kadın olarak değil, bir sanatçı olarak dışlanmasıdır.

Mari'nin hastalığı da özel yaşamı gibi sansasyonel ve sosyal damgalanmaya yol açan biçimdedir. Tüberküloz, henüz tedavisinin bulunmadığı yüzyıllarda kolektif bilinç dışında ölümü imlediğinden skandala sebep olmaktadır ve bulaşıcı olmasından dolayı dışlanma korkusunu beraberinde getirdiğinden çoğunlukla hastanın kimliği gizli tutulurdu. Bu bağlamda, evli bir adamla aşk yaşamaktan ve bunu doğrudan dile getirmekten çekinmeyen Mari'nin yaşamına en uygun hastalığın tüberküloz olduğu söylenebilir. Ataerkil bir toplumda kadın olduğundan dolayı zaten bir öteki olarak görülen Mari, evli bir adamla ilişkisi olması nedeniyle daha da ötekileştirilmiş ve yakalandığı tüberküloz dışlanmasını ve damgalanmasını pekiştirmiştir. Bu açıdan yaşarken de, hastayken de, ölümlük de ne yazık ki yalnızlaştırılmış ve izole edilmiştir; "Üstüne üstlük Mari ardı

ardına önemli eserler üretmiş olmasına rağmen yaşadığı yasak aşk ve Ermeni oluşu nedeni ile ailesi, sanat çevresi ve toplum tarafından dışlanıp yok sayılmıştır” (Gırlangıç, 2017). Mari'nin Ermeni kimliği de bu dışlanmanın şiddetini artıran faktörlerden biri olmuştur ve bütün bu ruhsal yaralar hastalığa yakalanmasını kolaylaştırmıştır.

Resim 1: Mari Gerekmezyan

Mari tüberküloza bir anda değil, Bedri Rahmi'yle ilişkisinin olduğu beş yıllık sürecin sonlarına doğru yakalanmıştır. Bu açıdan hastalığının bir birikim sonucunda ortaya çıktığını vurgulamak yerinde olur. İlişkileri boyunca bir sanatçı olarak ambargoya uğraması, bir kadın olarak benlik algısının yerle bir edilmeye uğraşılması ve bir birey olarak hem Ermeni cemaatinden hem de Türk çevresinden aforoz edilmesi Mari'de ontolojik bir kırılma yaratmış ve bu durum hastalığının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Eserleriyle ödüller alan çok yönlü ve tutkulu bir sanatçı olan “Gerekmezyan'ın kısacık ömrüne 15 heykel sığdırdığı söylenmektedir” (Aydın Uzun, 2014: 1311). Buna karşılık başarıları görmezden gelinmiş, zamanla heykelleri kaybolmuş ve ilk kadın heykeltıraşlardan biri olmasına rağmen adı ve siması unutturulmuştur; “unutturulmaya çalışılmasının bir yönü, onun güçlü bir kadın heykeltıraş olması” (Avcı, 2021) gerçeğidir. Bütün bu bilinçli çabaların birikimi Mari'yi sonunda hasta etmiştir. Mari de uğradığı bu ayrımcılığı “yıllar boyunca zaten sustum” (Değirmenciyan, 2020) diyerek dile getirmiştir.

Resim 2: Mari lise yıllarında.

Mari Gerekmezyan'ın ait olduğu toplumsal sınıf hastalığını büyük ölçüde şekillendirmiştir. Doğduğu ülkede azınlık gruba dâhil olan Mari, ne yazık ki azınlık içinde de alt sınıfa bağlı genç bir kadındı. Yaşamını öğretmenlik yaparak kazanmaya çalışan Mari yoksulluk ve yoksunluk içindeydi. Düşük yaşam standartları doğal olarak sağlığını da etkilemiş; tüberkülozdan yatağa düştüğünde ilaç temin edecek parayı bile bulamamıştır. Bu bağlamda kimsesiz ve yoksul olan Mari'nin içinde bulunduğu hayat koşulları tüberküloza yakalanmasına ve en sonunda teslim olmasına neden olmuştur.

Mari'nin bir kadın ve bir sanatçı olarak sahip olduğu tutkulu kişiliği tüberküloza yakalanmasının önemli nedenlerinden biri olarak kabul edilebilir. Sanatını da, sevdiği adamı da içselleştiren, onunla bütünleşen ve özdeşleşen Mari bu tutkuyla örülü yaşam üslubunu hayatının her evresinde, yaptığı en sıradan işlerde bile dışa vurmuştur. Sanatçı kişiliğinin bir getirisi olarak hiçbir şeyi araçsallaştırmayan ve daima mükemmelin peşinden giden Mari "sanatının felsefesini yapacak denli azimli, sorumluluk sahibi bir heykeltıraş" (Aydın Uzun, 2014: 1132) olmasının yanı sıra, sürekli kendini geliştirme uğraşındaydı ve kimi zaman aniden ortaya çıkan özyetersizlik hislerini "Neden ben böyle doğmuşum? Neden mükemmel doğmuş değilim ben?" (Değirmenciyan, 2020) şeklinde dile getirmiştir. Sanatına adanmışlığı, çok yönlü bir sanatkâr olması ve özverili mizacını " Uzun geceleri uykusuz geçirdim, yıllar boyunca idealin fırtınasına sahiptim beynimde. Bugün ne oldum? Var mı bir değerim? Peki, nedir o değer? Bilmiyorum. Faydasız bir varoluşa tahammülüm yok" (Değirmenciyan, 2020) diyerek ifade etmiştir. Bu bağlamda Mari'nin hastalığı karakterinin doğrudan bir sonucudur. Tüberküloz Mari'nin yaşamında sanatsal bir yaşam üslubunun tezahürü olmuştur. Mazoşizm tutumları geliştiren Mari'ye en uygun hastalık olduğu da dile getirilebilir. Aşkına, sanatına, sevdiği adama bu denli bağlı olan, özveriyle yaşamını ve sanatını sürdüren ve kimi zaman nevrotik ikilemlerinden dolayı ketlenmeler yaşayan sanatçının kılık değiştirmiş ontolojik bir ifade biçimidir.

Mari'nin hastalığı melankolik karakteriyle doğrudan ilişkilidir. Her ne kadar çoğunlukla neşeli ve hayat dolu bir karakteri olduğu dile getirilse de yaşadığı ilişki ve bundan doğan dışlanma ve ambargodan kaynaklı olarak melankolik ruh hallerine büründüğünü vurgulamak yerinde olur. Topluma meydan okuyan Mari bu manada kendi nevrotik ikilemlerine yenilmiş ve kimi zaman ketlenmelerin de yol açtığı melankoli atakları yaşamıştır. Hastalığının da yol açtığı bu ataklar ve ani coşkusal değişimler ölmeden önce kaleme aldığı mektubunda da bizzat kendisi tarafından dile getirilmiştir: "Sen kendini hiçe terk etmişsin: Dilek ve acıları terk etmişsin. Mahrumiyetin derin kederine sahip olmuşsun. Uzun yollardan geçtim, yanlış yollardan. Yürek incinmesini hissetmiş ve sessizce, derin derin iç çekiş dudaklarımda, uzaklaşmışım" (Değirmenciyan, 2020). Mari'nin melankolisi daha ziyade sanatta mükemmele ulaşma, kendini aşma ve gerçekleştirme çabasından da kaynaklanmakta ve nevrozundan beslenmektedir. Dahası hastalığının da bu melankoliyi şiddetlendirdiği ve hezeyanlardan dolayı çok fazla atak yaşadığı söylenebilir. Mari'nin ölümden ziyade hayatını istediği şekilde, kendi kriterlerine uygun bir biçimde yaşayamadığı/yaşayamayacağı korkusu da bu ruh hallerini beslemiştir: "Ben çok acı çektim. Ben çok yandım. Ben kendimi öldürmek istiyorum. Ama nasıl? Bıçakla mı? Zehirle mi, yoksa hissetmeyle, hissetmeyle mi..? Zaten her gün, her saat, her dakika, her an hissediyorum... Hiç, hiç, hiç. Hayatım birden zerleşecek bir hiçlik zincirlemesi" (Değirmenciyan, 2020).

Mari'nin derin sanatçı kişiliği hastalığın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda tüberkülozu sahip olduğu sanatçı ruhunun ve duyarlılığının aleni bir metaforu haline dönüşmüştür. Sembolikte yok sayılan sanatçı hastalığı aracılığıyla bir bakıma yeniden öznellik inşa etmiş ve kendini görünür kılmıştır. İlginçtir ki hastalığı da tıpkı Mari gibi gizemli, anlaşılması zor ve ketum bir görüntü sergilemiştir. Bu açıdan hastalığı karakterine de tamamıyla uygundur denilebilir. Bu hastalıktan vefatı da erkek egemen toplum anlayışında çeşitli yorumlamalara açık hale gelmiştir. Nitekim bir öteki için Mari yaptığı hataların bedelini bu hastalıkla ödemiş ve hastalık nihayetinde sağaltıcı bir kefarete dönüşmüştür. İçten bir bakış açısıyla yorumlamak gerekirse, tüberküloz aslında aşırı özveri ve bağımlılık sergilemiş sanatçının mazoşist yaşam üslubunun bedensel bir dışavurumudur. Onca eziyeti sineye çekmiş, her türlü dışlanmaya maruz kalmış, tek başına topluma direnmiş ve daha yaşarken unutturulmaya çalışılmış bir kadın ve bir sanatçı olarak çektiği bunca toplumsal çilenin bedensel bir tezahürüdür. Mari daha ziyade değeri anlaşılammış ve ifade hakkı tanınmamış bir kadın olarak en azından hastalığıyla bir ötekinin merhametini kazanmaya çalışmıştır. Bununla birlikte tüberkülozun nevrotik suçluluk duygularının da bir tezahürü olduğunu vurgulamak yerinde olur. Kendini gerçekleştirmek isteyen ancak bir bakıma kendi kişisel nevrotik etkenlerine sürekli yenilen ve benliğini aşamayan sanatçının azalan kadınsı özsaygısının, entelektüel gururunun ve özyetersizlik hislerinin sebep olduğu nevrotik suçluluk duygularının bir dönüşümüdür. Bu bağlamda karakterinde yaşanan değişimler, örneğin hayat dolu bir kadinken melankolik hale bürünmesi ya da çevresi geniş bir kadinken itinayla yalnızlaştırılması gibi çeşitli faktörlerden kaynaklı ani ve kronik kişilik değişimleri ile öfke ve kincilik yükselmesi, kendini en bariz şekilde hastalığında açığa vurmuştur. Bir bakıma Mari kendi benliğine saldırarak kendini hasta etmiş ve bu hastalık bilinçdışında öz-cezalandırıcı bir rol üstlenmiştir. Bir anlamda eziyetçi dürtülerin toplumsal dışavurumudur.

Resim 3: Mari çalışırken.

Mari'nin deneyimlediği iç içe geçmiş birden çok durum nevrozu da tüberküloza yakalanmasında ve nihayetinde ona yenilmesinde etkilidir. Yaşadığı ilk durum nevrozu âşık olduğu adamın evli olmasıdır. Bu basit kaygıyı ve iç çatışmayı daha ziyade görmezden gelerek, yani Eyüboğlu'nun evli ve çocuklu bir adam olduğu ve bunun uygarlık kurallarına aykırı olduğunu gerçeğini hiçe sayarak/inkâr ederek yönetmiştir. Böylece din ve aile kökenli içgüdü bastırılması normunu ihlal etmiş ve bundan kaynaklı fizyolojik bir nevroz ya da psiko-nevroza maruz kalmamıştır. Deneyimlediği ikinci durum nevrozu ise bir kadın ve bekâr bir birey olarak kendisinden beklenen baskılamayı yapmadığı için toplum dışına itilmesi ve damgalanmasıdır. Bu durum nevrozunu da kendi içinde iki şekilde yönetmiştir: Bu dışlanmanın öz-eziyetçi dürtüler beslediği gerçeğini bilincinde ve sembolikte daimi olarak inkâr etmek ve bundan kaynaklı öfke ve kincilik yükselmesini aşırı çalışmayla kompanse etmek ve kendisinde uyanan yıkıcı dürtüleri yüceltme yoluyla sanata ve sanatsal üretime çevirmek. Ne yazık ki sanatsal başarılarının da görmezden gelinmeye çalışılması durumunu yönetememiş; bu, kişiliğinde ve özgün coşkusal yapısında yaşanan bir dönüşüm ve sağlığındaki bozulma biçiminde kendini ele vermiştir. Bundan kaynaklı kırgınlık ve öfkesini de "Ressam olduğumu sanıyorlar. Ne ressamı? Filozof olduğumu sanıyorlar. Ne filozofu? Ben hiçim, hiç!" (Değirmenciyan, 2020) şeklinde dışa vurmuştur.

Bir sanatçı ve kadın bir deha olarak zorlu yaşam koşulları sonucunda nevrotik karakter geliştiren Mari, bir ötekiyle olan ilişkilerini bu bağlamda daha ziyade itibar/güç elde etme ve geri çekilme biçiminde yaşantılamıştır. Dünya çapında bir heykeltıraş olma potansiyeline sahipken elde ettiği onca başarı ve ürettiği pek çok sanat eseri görmezden gelinmiş ve heykelleri bile doğrudan kendisiyle ilişkilendirilmek istenmemiştir. Bu dış çatışmaları ve temel kaygıyı daha ziyade üstünlük arzusuyla yönetmeye çalışmış ancak üstünlük elde etmek istediği tek alanı ve yaşam enerjisi, yani sanatı da darbe alınca hastalanmıştır. Bu durumdan sonra daha çok çalışarak ve üretmek bilincini uyuşturmayı sona erdirmiştir çünkü tıpkı kadın Mari gibi sanatçı Mari de dışlanmış ve yok sayılmıştır.

Bundan kaynaklı hayal kırıklığını “Dileklere sahiptim, özlemlere sahiptim. Ve bugün hepsini yüreğimin derinine gömdüm” (Değirmenciyan, 2020) diyerek haykırmıştır. Geri çekilme biçiminde yönetmeye çalıştığı bu kişiler arası kaygı ayrıca onu sanatsal olarak besleyen aşkına bakış açısını da kimi zaman bilinçsizce revize etmiş ve hissettiği bu tutkulu aşkı kendi benliğine saldırarak aşktan ziyade şehvet olarak görmüştür: “İnsanlar sever. Ben sevdim mi hiç? İsteklerim olmuş. Şehvet şarabının damarlarımdan akışına sahiptim ve dişlerimle o haz şarabının kadehini zerleştirme cesaretine sahiptim” (Değirmenciyan, 2020).

Mari Gerekmezyan çok üretken ve yetenekli bir sanatçı olsa da maalesef gerçek potansiyelini ortaya çıkaramamış ve kendini bir heykeltıraş olarak idealize ettiği biçimde gerçekleştirememiştir. Bu durumda yaşadığı maddi zorluklar, âşık olduğu adam ve bunun sebep olduğu damgalanma, yakalandığı tüberküloz, maruz kaldığı durum nevrozları ve geliştirdiği temel kaygıdan kaynaklı nevrotik karakter büyük oranda etkili olmuştur. Mükemmele ve güzele ulaşma çabası kendi içinde ve dışında sonsuz bir anlam arayışıyla tamamlanmış ve hastalık bir bakıma iç ve dış dünyadaki çatışmaların ve sürgünün kılık değiştirmiş bir biçimi olmuştur. Gerçek bir yeteneğe sahip olan çok yönlü ve tutkulu bir sanatçı olarak kendi koyduğu ölçütlere uyamadığı için kendi yeteneklerini küçümsemiş ve gerçek benliği ile sahip olmayı istediği benliği çatışmıştır. Bu durum belirlediği sanatsal yaşam üslubu ile toplumsal normların çatışması biçiminde kendini ele vermiştir. Ölümünden önce kaleme aldığı mektubunda hastalığının da yol açtığı hezeyanların ve coşkusal değişimlerin etkisi görülmektedir. Bu bağlamda hastalığı da kişiliğinde ve özgün coşkusal yapısında ani değişimlere yol açmıştır denilebilir. Nevrotik bir sanatçı olarak kendisiyle kavgası hiç bitmemiş ve nevrotik eğilimleri kendi içinde sürekli çatışmıştır. Bu açıdan Mari'nin kişisel nevrotik etkenlerine zaman zaman yenildiği ve kendini aşma çabasında olduğu sezilmektedir. Mari'nin sanatçı kişiliği öznel aşk yaşantısını yönetmiş ve bu da ikili ilişkilerine etki ederek basit kaygıya yol açmıştır. Bir bütün olarak bakıldığında nevroz deneyimi, öznel aşk ve hastalık deneyimlerinin iç içe geçtiği söylenebilir: Eşzamanlı olarak hepsi birbirinden etkilenmiş ve birbirini beslemiştir. Kadınlığın kültürel boyutu göz önüne alındığında başka bir ülkede dünyaya gelmiş ve yaşamış olsaydı muhtemelen Mari bu tür ketlenmeler yaşamayacak ve asla dışlanmayacaktı. Dahası uluslararası başarılar kazanıp adını tarihe altın harflerle yazdırmış olacaktı.

SONUÇ

Mari Gerekmezyan'ın yaşamı tıpkı hastalığı gibi durum ironilerinden ve iç içe geçmiş pek çok zıtlıktan oluşmaktadır. Sanatsal olarak yaratıcılığına ilham kaynağı olan ve bir entelektüel olarak onu var eden tutkulu aşkı toplumsal olarak onu bir bakıma yok etmiştir. Arzusunun odağındaki nesneye ulaşamadığı için değil, aksine onu elde ettiği için tüberküloza yakalanmıştır. Yaşarken Bedri Rahmi ile olan ilişkisi yüzünden hem Ermeni hem de Türkler tarafından yok sayılmış ve vefatından sonra tekrar hatırlandığında ise yine Bedri Rahmi'yle ilişkisi bağlamında kolektif bellekte ve bilinçdışında yer bulmuştur. Bu açıdan bağlı olduğu toplumun normları ve erkek egemen kodlarla işlenmiş kadınlığın kültürel boyutu göz önüne alındığında bu duruma düşürülmesinin temel nedeni arzulanmayan bir kadın stereotipine dâhil edilmesidir. Hümanist bir vicdan geliştirerek kendi değer yargularını oluşturmuş olması ve buna göre hayatını idame ettirmeye çalışması, ona biçilen annelik ve eş rollerini reddetmesi, kendi ayakları üzerinde duran güçlü ve entelektüel bir kadın profili sergilemesi gibi nedenlerden dolayı hayattayken görmezden gelinmiş, ölümünden sonra ise yine bir erkekle ilişkilendirilerek küçümsenmeye çalışılmıştır. Ne yazık ki çok yetenekli bir heykeltıraş olmasına rağmen eserlerinden ziyade evli bir adamla aşk yaşamayı zihinlere kazınmıştır çünkü hem toplumda hem de “Türk edebiyat tarihinde yabancı ya da gayrimüslim kadına hoppa, serbest ‘rahat’ kadın imajı atfedilir. Bu kadınlar, şehvetten azade betimlenen ideal Türk kadını prototipine karşıt olarak

kurgulanır" (Kanetti, 2015). Bu açıdan Mari'nin bu şekilde damgalanmasında Ermeni kimliği de büyük oranda etkili olmuştur. Sonuç olarak kısacık yaşamına göz atıldığında, bir sanatçı olarak Mari Gerekmezyan'ın yaşamının da aşkının da, hastalığının da vefatının da estetik olduğu ve bir sanat eserine benzediği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Avcı, B. (2021, 25 Nisan). Türkiye'nin ilk kadın heykeltıraşlarından Mari Gerekmezyan'ın romanlaştırılan öyküsü: güzele kanatlanış. Erişim tarihi: 15 Ağustos 2021, <https://birartibir.org/guzele-kanatlanis/>
- Aydın Uzun, D. (2014). İnas ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nin İlk Kadın Heykeltıraşları. *Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of the Turkish or Turkic*, 9(10): 1125-1136.
- Aydoğan, B. (2005). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiirlerinde Meyvelerin Önemi ve Kullanılışı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1): 85-106.
- Çetiner, Ü. (2018, 22 Haziran). İki kuşak arası edebiyat 2. bölüm: Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Bilinmeyenlerini Torunundan Dinleyin. Erişim tarihi: 15 Ağustos 2021, https://www.youtube.com/watch?v=r7KW7WTUZAK&ab_channel=%C3%9Cnal%C3%87ET%C4%B0NER
- Değirmenciyan, S. (2020, 22 Kasım). Mari Gerekmezyan'ın son haykırışı. Erişim tarihi: 15 Ağustos 2021, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/24923/mari-gerekmezyan-in-son-haykirisini>
- Dündar, C. (2015, 19 Nisan). Karadut Mektupları. Erişim tarihi: 15 Ağustos 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/can-dundar/karadut-mektuplari-264893>
- Dündar, C. (2014). *Yüzyılın Aşkları*. İstanbul: Can Yayınları.
- Gırlangıç, Ç. (2017, 19 Ağustos). Yasak aşk: Karadutum, çatal karam, çingenem. Erişim tarihi: 15 Ağustos 2021, <https://indigodergisi.com/2017/08/bedri-rahmi-eyuboglu-mari-gerekmezyan/>
- Horney, K. (2017). *Psikanalizde Yeni Yollar (Çev. S. Budak)*. İstanbul: Totem Yayınları.
- Horney, K. (2007). *The Neurotic Personality of Our Time*. Milton Park: Routledge.
- Kanetti, V. (2015, 16 Mayıs). Berrak olmayan sularda. Erişim tarihi: 15 Ağustos 2021, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/11611/berrak-olmayan-sularda>
- Karabay, O., Öğütlü, A. ve Teker, B. (2011). Tüberküloz Menenjit. *Nobel Medicus*, 7(2):5-8.
- Kayabaşı, Ö. (2015). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiirinde Kadın. *Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of the Turkish or Turkic*, 10(12): 687-708.
- Lawlor, C. (2007). *Consumption and Literature: The Making of the Romantic Disease*. New York: Palgrave Macmillan.
- Sontag, S. (1978). *Illness as Metaphor*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Tabak, A. (2019, 25 Ocak). Eyüboğulları'nın öteki hikâyesi: Eren Eyüboğlu. Erişim tarihi: 15 Ağustos 2021, <https://www.artfulliving.com.tr/sanat/eyubogullarinin-oteki-hikyesi-eren-eyuboglu-i-17751>

Sadri Etem'in "Silindir Şapka Giyen Köylü" Adlı Eserinde Sosyal Eleştiri İzleri*¹

Şükran Kırık

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4663-5381>

Doktora Öğrencisi / Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gaziantep – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 22.05.2019

Kabul: 22.11.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Sadri Etem

Hikâye

Eleştiri

Toplum

Birey

Araştırma Makalesi

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.29131>

Öz

Sadri Etem, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazın hayatına gazetecilikle başlar. Daha sonra mesleğini hikâye ve roman yazarlığı ile bütünleştirir. Yaşadığı devrin (1898-1943) sancılı sürecini omuzlarında taşıyarak kalemle, genç hikâyeciler yetiştirmesiyle Türk edebiyatına hizmet eder. Gazeteci, aynı zamanda bir siyasetçi olması hasebiyle toplumdaki yaralardan haberdardır. İşsizlik ve yoksulluk içinde çaresizliklerle boğuşan insanların meseleleri, onun hikâyelerinde önemli bir temadır. Sanayileşen ve modernleşme yolunda hızla gelişme gösteren toplumun yaşadığı aksaklıkları, haksızlıkları eleştirel bir tutumla ifade eder. Yergilerini kurgu ve estetik kaygısından uzak; olay örgüsü düzlemindeki kişiler aracılığıyla yapar. Yazarın, köylü ve şehirli insanın sorunlarını anlatırken genellikle şahıslar için isim kullanmak yerine birisi, öbürü, diğeri, kadın, çocuk gibi tanımlamalar yapması dikkat çekicidir. Hikâyelerinde insanlar işçi-işveren, modern-ikel gibi zıtlıklarla var olurlar. Adaletsizlik, eşitsizlik, yanlış medeniyet algısı ve kapital baskı gibi unsurların yazarın fikir dünyasını şekillendirdiğini her yapıtında olduğu gibi *Silindir Şapka Giyen Köylü* adlı eserinde de görmek mümkündür. Burada Ertem'in dili ve ele aldığı konuların en önemli ortak noktası "güncel" olmasıdır. Zira 1933 yılında kaleme aldığı *Silindir Şapka Giyen Köylü* de günümüzde yazılmış gibi sade, akıcı ve anlaşılır bir dil kullanılır. Hikâyelerindeki ortak eleştiri unsurlarından çarpık batılılaşma, ahlaki yozlaşma, batıl inanış, yoksulluk günümüz insanını da tarif eden hususlardır. Genellikle karamsar bir atmosferin hâkim olduğu hikâyelerinde dikkat çekmek istediği sorunlarda mizahın gücünü de kullanır. Bu çalışmada insan hayatındaki problemlerin, incelenen eserde bulunan birden çok hikâyeye yansımaları, sosyal eleştiri çerçevesinde açıklama amaçlanmıştır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Kırık, Ş. (2021). Sadri Etem'in "Silindir Şapka Giyen Köylü" Adlı Eserinde Sosyal Eleştiri İzleri. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 135-143.

¹ Bu çalışma, 4-5-6 isan 2019 yılında Gaziantep ev sahipliğinde düzenlenen "3. Uluslararası Sanat ve Estetik Sempozyumu"nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

*In Sadri Ertem's Work Titled "Cylinder Hat Wearing Peasant" Traces of Social Criteria**

Şükran Kırık

PhD Student / Gaziantep University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Gaziantep – TURKEY

Article History

Submitted: 22.05.2019

Accepted: 22.11.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Sadri Etem

Story

Criticism

Society

Individual

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.29131>

Abstract

Sadri Etem begins his literary career in the first years of the Republic on journalism. Subsequently, he integrates his profession with story and novel authorship. He serves to Turkish literature with his pen by raising young storytellers, carrying the painful process of his era (1898-1943) on his shoulders. He is aware of the society's scars as a journalist as well as a politician. The issues of people struggling with despairs in poverty and unemployment are an important theme in his stories. He critically expresses the inaccuracies and malpractices of the society, which is industrializing and developing rapidly on the road to modernization. He makes his pasquinades far from fictional and aesthetic concerns, through people on the platform of story arc. When describing the problems of the peasant and the urban people, it is noteworthy that the author makes definitions like someone, the other, the woman, the child instead of using a name for the individuals. In his stories, people come into being with contradictions like employee-employers, modern-primitive. It is possible to see that the elements like injustice, inequality, false perception of civilization and capital pressure shapes the author's world of ideas in his work "Silindir Şapka Giyen Köylü" just as in his all works. Here, the most important common point of the language of Etem and the issues he deals with is being up-to-date. In his 1933 book titled "Silindir Şapka Giyen Köylü", the author uses a simple, fluent and understandable language like written in this day and age. The common critical elements in his stories like distorted westernization, moral degeneration, superstition, and poverty are the things that describe today's human being. He usually uses the power of humor in the problems he wants to draw attention to in his stories, dominated by a pessimistic atmosphere. In this study, it is aimed to explain the human life problems' reflections in the multiple stories of the study within the scope of social criticism.

GİRİŞ

Türk edebiyatında eleştiri, Fransızca “critique” kelimesinin karşılığı olarak kullanılır. İlm-i nakd, muhâkeme, muâheze, nakd, tenkad, tenakkud, intikad, tenkit gibi terimlerin de eleştiri kavramını karşıladığı görülür. (Ercilsun, 2012:12) İslamiyet öncesi taşlama, İslami dönem ürünlerinde de hiciv türünde örnekler rastlansa da sosyal meseleleri merkeze alan eleştiri yapıtlarının daha çok Tanzimat Dönemi’nden sonra yazılmaya başlandığı söylenebilir. Farklı kültürle yani Batıyla tanışma, sosyal hayatta birtakım değişimlere neden olur. Tanışılan bu yenilikle doku uyumsuzluğu yaşanınca toplumsal yapıda aksaklıklar meydana gelir. Siyasi tekâmüller edebi gelişmeleri de etkilediğinden bu sorunlar gerçekçi bir bakış açısıyla eleştirel ve mizahi bir gözlemlerle dönemin edebi ürünlerine de yansır. “Ahmet Mithat Efendi, Beşir Fuad, Nabizade Nazım, Ebubekir Hazım Tepeyran ardından Ömer Seyfettin-ki o Türk öykücülüğünün en ciddi durağıdır.- ve Refik Halit onların çizgisinde ilerleyenlerden Sadri Etem² özellikle eleştirel gerçeklikle topluma ayna tutar. (Kolcu, 2014:31)”

Sanatın sosyalliğe olan ihtiyacını balığın yaşamı için suya muhtaçlığına benzeten Sadri Etem, bu iki unsuru ayrı tutmanın sanatı alçaltmaya hizmet ettiği düşüncesindedir.

“Sanatın asıl başı ucunda dolaştığı âlem henüz ilmi yapılmamış, yapısı her gün tazelenen her gün inkılaplar geçiren sosyal meseleler mahşeridir. Biz yeni insanı tanımıyoruz. Onu eldeki eski ölçülerin eski vasıtaların kendisine verdiği itiyatlarla tanımaya çalışıyoruz. Elini kendi iradesiyle kullanan insanı, makineye tabi olarak işleyen insandan ayırt edemiyoruz. Bu iki adam arasındaki fark, iki dünya arasındaki farktır. İki insan psikolojisi birbirine karşı kapalı birer âlemdir. Yeni adamın kıymetler dünyası, yeni adamın dünya görüşü artık kolektiviteye mal olmuştur. Bu görüş, bu âlem tasavvuru yepyenidir ve sanatın eski devirlerde gösterdiği gibi büyük orijinalitesi artık tabiatın bu sırrını keşfetmektedir. (Etem, 2012:51)”

Yazar 1898-1943 yıllarında büyük bir devletin çöküşüne, yerine yepyeni modern bir ülkenin doğuşuna şahitlik yapacak bir zaman diliminde yaşar. Eski ve yeni diye adlandırdığı insan modellerine bizzat içinde yaşadığı dönemde tanık olur. O, siyasi ve sosyal dönüşümlerin hızla gerçekleştiği bu dönemi, gözlemleriyle bireyler üzerinden kolektiviteye mâl eder.

Bazı edebi ürünler, kişilerin dolayısıyla toplumun ruh durumunu yansıtarak eser ve sosyal yapı arasında kordon görevini üstlenir. Bielinski’nin *Akıldan Bela*, üzerine yazdığı yazısındaki “Toplum her zaman daha haklı, bireyden üstündür ve birey topluma tercüman olduğu oranda bir gölge olmaktan çıkıp bir gerçek olur. (Plehanov, 1987:135)” sözü birey toplum ilişkisini açıklar. “Sosyolojik eleştiri edebiyatın kendi başına var olmadığı toplum içinde doğduğu ve onun bir ifadesi olduğu ilkesinden hareket ettiği için yazar, eser ve okuru toplumsal koşulların belirlediği gerçeğini göz önünde tutarak (Tosun, 2013:69)” Sadri Etem de yaşadığı dönemde aynı zamanda bir gazeteci³ ve siyasetçi olması hasebiyle sosyo-kültürel değeri içinde yetişen fertlere, değişim rüzgârına kapılan sosyal yapıya yakından aşinadır denebilir.

O, çok okuyan üretmeyi, kendini yenilemeyi seven ve bir görev bilinciyle yazma uğraşına ciddiyetle yaklaşan bir yazardır. Kardeşi İhsan Ertem 1945’te Sadri Etem’in ölümü üzerine yazdığı yazıda ondan şöyle bahseder:

“O, ömrünü hiçbir zaman boş yere harcamamıştır. Eflâtun’un tetki ve tettebbu’ya tahsis edilemeyen hayat yaşamaya değmez dediği gibi o da tam bir insan olabilmek için çalıştı. Mütemediyen okur ve yazardı.”⁴

Ertem’in hikâyelerinde ele aldığı maden işçilerinin, balıkçıların, kadınların, köylülerin, çiftçilerin, esnafın sorunları hem şehirliyi ve köylüyü yakından tanınmasının hem de kardeşinin de

² Etem yazarın ikinci adıdır ancak bazı kaynaklarda yerine Ethem ve Ertem olarak soyadını kullanır.

³ Sadri Etem *Hakimiyet-i Milliye, Yeni Gün*’de yazı işleri müdürü *Son Telgraf* gazetesinde de baş yazar olarak görev yapmıştır.

⁴ <https://books.google.com.tr/books?isbn=6055904365> (17.03.2019)

bahsettiği okuma ve araştırmasının bir ürünüdür. *Silindir Şapka Giyen Köylü*⁵ adlı eserini de 1933 yılında bu disiplin ve birikimle yazar.

Eser, Fatuşun Çeyizi, Bir Kayış Koptu; Üç Adam Öldü, Aynanın Öldürdüğü Adam, Yazın Aşık; Kışın Kokot, Kiralık Dam, Köylünün Ölümü, Muvaffakiyet, Kurnazlık, Sanat Sanat İçindir, Fırtına Çıkacak, Çamurdan Köfteler, Bizim Moris Şovalye, Halis Bir Züppe Olmak İçin Neler Bilmeli?, O Tavşan Bu Tavşan Değil, Domuz Pınarı, Mırnum Memiş, 348. Madde, Odun Gibi Adam başlıklı on dokuz küçük hikâyeden oluşmaktadır. Hikâyelerindeki dil özensiz, kuru ve estetik kaygıdan uzak olsa da yazarın vermek istediği mesajı aracısız ve yalın ifadeyle vermesi bakımından dikkat çekicidir. Eleştirel gözlemlerini günlük konuşma dilinde aktarması eserlerinde sosyal meselelere yer verme amacına hizmet eder.

Yazar, *Silindir Şapka Giyen Köylü* adlı hikâye kitabında genel olarak çarpık batılılaşmayı, yoksulluğu, kadın erkek ilişkisi üzerinden ahlaki çöküşü, batıl inancı yahut hurafeyi, işverenin işçiye yaptığı zulmü tenkit eder.

Çarpık Batılılaşma

Osmanlı Devleti, zaman zaman Batı dünyasıyla siyasi ve askeri anlamda temas kurmuştur. Ancak sosyal ve kültürel anlamdaki etkileşim Tanzimat Devrinde gerçekleşir. Bu dönemde içinde bulunulan toplumsal yapıdan çok farklı bir dönüşümle karşı karşıya kalınır: Batılılaşma. 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'yla merkezi ve mutlak güç yavaş yavaş kırılmaya başlarken yeni bir düzen tanzim edilir. "Mustafa Reşit Paşa onu izleyen Ali Paşa ve Fuad Paşa gibi dönemin kurucuları, Batı'nın askeri ve idari yapısını Osmanlı Devleti'ne aktarırken Batı'nın günlük kültürü de bu aktarıma dâhil olur. Giyim, ev eşyası, paranın kullanımı, evlerin stili, insanlar arası ilişkiler Avrupalı olur. (Mardin,2012,13)" Ancak bu Avrupalı yeni insan modeli, ne tam manasıyla Avrupalı olabilmiş ne de öz kültürüne sadık kalmıştır. Dile yarım yamalak Fransızca kelime serpiştirmek, özellikle kılık kıyafetle taklitçi bir yaşama özenmek kendileriyle kültürleri arasında en büyük handikap olur. Arafta kalan insan, günlük hayatına yabancı ve uzak kalırken üzerine giydiği batı elbisesi ise emanet durmuştur. Toplumda da sirayet eden bu yeni oluşum kaçınılmaz bir şekilde edebiyata yansır. Sadri Etem, hikâyelerinde çarpık medeniyet algısı sonucu kültürüne ve kendine yabancılaşan insan prototipinden sıklıkla yararlanır.

"Silindir Şapka Giyen Köylü" hikâyesinde otomobil yolculuğu yapan bir arkadaş grubunun yolda giderken silindir şeklinde melon şapka giyen köylüleri görmesiyle yaşadıkları şaşkınlık anlatılır. Tabii gerçeğin ne olduğunu kısa sürede anlarlar. Yol inşasında çalışan köylülere gündelik yevmiyelerini vermek yerine azıcık medeniyet görün diye ellerine modern yaşamın temsili redingot, melon şapka gibi giysiler verilmesi eleştirel bir anlatımla ifade edilir. Hikâyedeki dikkat çeken başka bir husus da kişilerin isimlendirilmemiş olmasıdır. Bunda tenkit edilen durumun tüm toplumda görüldüğü izlenimini verir.

"-Bilir misiniz bu yol halk için ne kadar faydalı oldu?"

➤ *Hayat, hayat monşer... Kar yağar, yollar-beler kapanırdı, zavallı köylüler muhasarada kalırdı. Yaz olur, tozdan geçilmezdi.*

Biri mırıldandı:

-Monşer halk şimdiye kadar yol diye ancak dağları tanırdı.

Öbürü cevap verdi:

➤ *Doğru. Yolsuzluk; tahsildar gibi jandarma gibi halkın kalbine işlemiştii.(s.1)"*

Yolculuk edenler arasında geçen bu diyalog aslında köylünün birçok sorununu dile getirir. Yol

⁵ Çalışmada, eserin Ocak 2008 tarihli Anekdot Yayınevinden çıkan 1. baskısı kullanılmıştır.

bir medeniyet timsali olarak görülür. Köylü, yaz kış yolun olmamasından dolayı sıkıntı çeker. Devlet otoritesi diye sadece vergi memurları ve jandarmayla tanışmışlardır. Ayrıca konuşmalarda geçen “halk” sözcüğü insanlar arasında sınıf oluşturma çabasının bir ifadesidir. Konuşmaları yapan kişiler kendilerini halktan kopuk ve üstün görürler. Zira “monşer” gibi Batı kaynaklı bir söylem hem dilde hem de zihniyette bir yabancılaşma olduğunu gösterir. Bu nedenle kuş uçmaz kervan geçmez yollarda redingot giymiş kadın, tüylü ve kuşlu bir kadın şapkası takmış adam, şalvarının üstüne mayo giymiş bir çocuk onlara tuhaf gelmez hatta şaşkınlık ve hayranlık uyandırır.

“-İşte medeniyet...
-Acaba baloya mı gidiyorlar.
-Düşün mü var?
-İntihaptan mı dönüyorlar?(s.3)”

Otomobildekilerin gördükleri manzara karşısındaki bu tepkileri aslında onların kendi ülkesinin insanına, yaşadığı çevreye ne kadar uzak olduğunu gösterir. Batıyı özellikle Fransız giyimini taklit etmenin meziyet görüldüğü bu anlayış çarpık bir batılılaşma örneğidir. “Yazar çarpık medenileşmenin karikatürünü trajikomik bir dille çizer. (Kolcu, 2014:10)”

Sadri Etem, bu hikâyeyeyle 1925 yılında, Şapka ve Kıyafet Devrimi’nden sonra yaşananlara da bir eleştiri getirir. Aslında yazar inkılabı değil halka indirgenememiş, benimsenememiş olmasını yerer.

“Yeni Türkiye bizzat inkılabın ta kendisidir. Onun için inkılapçıdır. Türkiye’nin inkılabı koruması her canlının kendi hayatını koruması gibi tabiidir. Yeni Türkiye’nin temeli değişen yeni kıymetlere dayanır. (...) Şapkanın, fesin yerini alması Arap harfinin hudud haricine atılması sadece bir teknik değişme değildir. Bir kıymetin, bir mantığın değişmesi hislerin yeni bir kalıba göre dökülmesi demektir. (Etem, 2013:116)”

Etem’in fikir yazılarını topladığı *Türk İnkılabının Karakterleri* adlı eserindeki bu açıklaması inkılabların şiddetli savunucusu olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Silindir Şapka Giyen Köylü eserinde yer alan “Kiralık Dam” adlı hikâyede de çarpık batılılaşma anlayışı vurgulanır. Parasızlıktan sıkıntı çeken bir adamın şapka devriminden sonra İstanbul’da sosyal hayatın bir parçası olan balolara smokin ve kadın arkadaş yani baloda erkeğe eşlik edecek bir dam kiralama işine girip köşeyi dönmesi anlatılır. Balo gibi eğlence anlayışının aslında hikâye kişinin kültürüne ait olmadığı da “karım aşirettendir böyle yerlere getirmem hanımı(s.35).” sözlerinden anlaşılır.

“Dam meselesi acayip tuttu, aynı hafta içinde İstanbul’dan 20 kadın daha getirdik. Bir ay sonra baloda damsız kimse kalmamıştı. Ama diyeceksiniz balolarda böyle şeyler iskandal sayılır... Orada vız geldi. Çünkü herkes birbirinin damlarına itiraz edecek vaziyette değildir. Zira bugün benim damım olan kiralık kadın, yarın senin kiralık damın oluyordu. Kimin kime ağız açmaya yüzü vardı.(s.36)”

Batıdan alınan zevk ve eğlence merakına ayak uydurmak münharif bir medeniyet algısıyla beraber ahlaki çöküntüyü de getirmiştir.

“Bizim Moris Şövalye” hikâyesinde ise Fahrettin adında hafız bir gencin para kazanmak için davetlerde şarkı söylemesi, zaman geçtikçe yayılan şöhretinin onu şarkıcılıktan film yıldızlığına taşınması anlatılır. Annesinin hassasiyetiyle gelenekler çerçevesinde yetişen Fahrettin, ünün ve paranın rüzgârına kapılır. Şöhreti Atina’ya kadar uzanunca film teklifleri yağar. “Bu hikâyede Fransız şarkıcı ve oyuncu Maurice Chevalier’in yaşamından esinlenilmiş yerli bir şarkıcının dönüşümü anlatılmıştır. (Kolcu,2014:12)” Onun köylü ve sıradan biriyken ünü geniş kitlelere yayılan bir yıldız olma serüveni Fahrettin’de vücut bulur. Bu dönüşümün uç noktalardan gerçekleşmesi yani dilinden hak kelamını eksik etmeyen bir hafızken hızlı bir şekilde elinden rakısını düşürmeyen, manikürlü ve kaşları alınmış smokinli bir şarkıcıya dönüşmesi ilginçtir. Kapital düzenin en büyük sembolü olan paranın öneminin

gelenekten hatta inançtan bile önce gelmesi eleştirilir.

"Sanat Sanat İçindir" hikâyesinde ise edebiyata özellikle şiire meftun bir kadınla şair Kadri Ekrem'in Mavi Kuş Kabaresi adlı mekânda yaptıkları şairane muhabbet alaycı bir dille anlatılır. Her gün içmeye ve eğlenceye giden şair Kadri Ekrem'in cebinde beş kuruşu bile yoktur. Ekonomik sıkıntı içinde olmasına rağmen zevk için her akşam eğlence mekânına uğrayarak içmeyi de ihmal etmez. Öyle ki kendisine iltifatlar yağdıran kadının onu, iki dakika içinde para karşılığında başka bir adama tercih ettiğini anlamayacak kadar hayal dünyasında yaşamaktadır. Aslında bu hikâyede Fransız edebiyatını taklit etmeleriyle ve toplumdan, gerçek hayattan kopuk olmakla eleştirilen "sanat sanat içindir" anlayışını benimsemiş, süslü anlatımla ferdi konular etrafında şiirler yazan Servet-i Fünûn şairlerine bir tenkit vardır.

Yoksulluk

Sadri Etem, sosyal eleştirilerini fakirlik içinde yaşayan insanlar ve ağır çalışma şartlarına katlanmak zorunda olan işçiler üzerinden de yapar. Onun bu yaklaşımı, toplumu yakından tanıyan iyi bir gözlemci olmasının da bir sonucudur. Bu temanın işlendiği en etkili hikâyelerden biri "Bir Kayış Koptu Üç Adam Öldü" dür. Burada yoksulluğun bir aileyi bir anda nasıl yok edebileceği anlatılmıştır. Elektrik direğini boyayan bir adamın karısının ölümünü duyduğunda işverenin "yevmiyen gider" tehdidiyle işini yapmaya zorlanması sonucu üzüntü ve dalgınlıkla elektrik akımına kapılması ve hastaneye bile götürülmeden kulübesine gönderilmesi, ardından mangalın devrilmesi sonucu oğluyla birlikte yanarak can verme hadisesi yoksulluğun felaketleri getirmek konusunda, gücünün bir sınırı yok dedirtir. Akıma kapılarak can çekişen oğlunu ve torununu kulübede bırakıp çalışmaya gitmek zorunda olan yaşlı kadın ise olayın tek suçlusunu ilan edilir.

"Oğlunun ve oğlunun karısının başından geçenler, vücudunu bir günde harabe haline getirmişti. Fakat oğlunun derdine doya doya ağlamak fırsatını bile bulamadı. Çünkü kendisi, oğlu ve oğlunun çocuğu yemek isterdi. Hâlbuki o, bir gün yün dilmeye gitmezse kendini işinden çıkarırlardı. İşten çıkmanın Allah'ın ne belası olduğunu bilirsiniz değil mi? O halde bana Niçin? diye bir sual sormayın...(s.15)"

Oğlunu, gelinini ve torununu kaybeden yaşlı kadının bu tiyatral söylemi, yokluğun ve açlığın, ölümün önüne geçtiğini gösterir.

"Çamurdan Köfteler" hikâyesinde yoksulluk Mehmet adlı küçük bir çocuğun hayatı üzerinden anlatılır. Okulda yanında yemek götüremeyen çocuklar teneffüslerde çamurdan köfteler yapıp pişirme oyunu oynayarak açlıklarını unutmaya çalışırlar. Bazen öğretmenleri çamurla oynamalarına mani olmaya çalışsa da başarılı olamaz. Bir gün Mehmet, okula giderken yanına ninesinin üç aylığını aldığı için yapabildiği köfteleri götürür. Öğretmeni, her gün topraktan köfte yaparak açlığını bastırmaya çalışan çocuğun bir gün gerçekten okula köfte getirebileceğini hiç düşünmeden yemeğini denize atar. Hikâye basit bir kurgu etrafında şekillenmiş gibi dursa da açlığın ve fakirliğin her yaşta kimseleri etkilediğinin güzel bir örneğidir. "Çamurdan Köfteler", "Sadri Etem'in hocalık döneminden izler de taşır. (Kolcu,2014:12)"

"Mırnum Memiş" hikâyesinde reçel dükkânında kalfalık yapan Memiş'in bulduğu fareyi müşterilerin kaçmasını önlemek için herkesin gözü önünde armut diye yutması anlatılır. Dükkânı korumak için yaptığı bu iş duyulunca işinden kovulur. Polise ardından da hekime gider.

"Hekime gittim: "Ben fare yuttum, bana deli diyorlar. Aç kaldım, hiç olmazsa beni tımarhaneye koyun da karnımı doyurayım dedim. Hekim bana gülüverdi:

-Açıkgoze sadaka yok. Sen deli desinler diye sıçan yuttum diyorsun... Haydi işine...dedi.

Şimdi burada deli taklidi yapıyorum, kedi gibi bağıriyorum, belki beni deli sanırlar da tımarhaneye götürürler. Belki de ben böylelikle sahiden deli olurum.(s.101,102)"

Bu yalvarış, yoksulluk ve işsizlikten dolayı karın tokluğu karşılığında tımarhaneye girmeyi bile göze alan insanın ruh halini temsil eder.

Batıl İnanç

Sadri Etem'in hikâyelerinde yokluğun ve hurafelere inanışın sebebi örtük bir şekilde hep tek bir nedene bağlanır. O da cehalet. Hikâyelerdeki kişilerin ayrımları şehirli-köylü, fakir-zengin, işçi- işveren şeklinde keskindir. Şehirli, zengin ve eğitim almış kimse ile ömrünü hayatta kalmak için sefalet içinde geçiren kimselerin ortak paydasıdır bilgisizlik.

Yazar, "Köylünün Ölümü"nde fakirliğin ve bilgisizliğin ölümü nasıl getirdiğini anlatılır. Tarlasını sürmek için ahalinin ortak öküzünü almaya giden bir köylünün karşısına jandarma dikilir. Adam, yol vergisi veremediği için yol inşasında çalışmak zorunda kalır. Bir ayağı total olmuş vaziyette köyüne döner. Tarlasını ekemediği ve sakat ayağıyla bir iş bulamadığı için dilenmekten başka çaresi kalmaz. Zamanla kolay kazandığı para, sıcak gelmeye başlar. Köye demiryolu döşenmesi şimendiferin geleceği haberi köylüyü bir hayli korkutur. Çünkü demiryolu Evliyadan Sarı Alâeddin 'in mezarı üstüne düşer. Bu yüzden mezar köyün içine taşınır.

"Eh... Artık senin de ayağının devası bulunur. Mübarek, makamı yakınında hiç total bırakmaz. Frengistan'dan topallar gelip onun türbesini ziyaret ederler ve sapasağlam yerlerine dönerler.(s.40)"

Köydekilerin bu açıklaması ve gözün aydın söylemleri adamı telaşlandırır. Mezardan medet umanların söylediklerine göre ayağı iyileşecektir. Hâlbuki o rızkını total bacağından çıkarır. Evliya gelince ayağı iyileşecek korkusuyla kerametlinin ulaşamayacağı yere gidip orada dilenmeyi planlar. Kaçarken de sık sık evliyayla karşılaşmamak için Allah'a dua eder. Şimendiferin gelişiyile köylünün kaçış yazarın mizah gücüyle birleşince okur komik bir manzarayla karşılaşır.

"Eyvah, Evliya geliyor heybetli heybetli soluyor... Ondan başka kim böyle nefes alabilir. Yarabbi sen muhafaza et beni. Şu total ayağımı ona gösterme... Sen Rezzak-ı âlemsin, benim rızkımı da şu total bacağımdan verdin. Onu kesme diye söylendi. Düdük sesleri yaklaştı. Kara bir duman da onu korkuttu. Muhammed Efendimizin başında bulut dolaşmış elbette evliyanın başında da bir duman olsun bulunur dedi.(s.41-42)"

Köylünün evliya diye kara trenden kaçışı, ölümüne sebep olur.

"Aynanın Öldürdüğü Adam" da ise insanın doğarken içinde kendisine benzeyen bir eşinin olduğuna ve bu eş insandan ayrılırsa ölüneceğine inanan bir adamın hikâyesi anlatılır. Hatta bir fotoğraf dükkânının vitrininde gördüğü resimlere gözü ilişir adından da tasvirini alıp canına kastedeceğini düşündüğü dükkân sahibini vurur. Daha sonra köydeki berbere traş olmak için gider ve aynadaki görüntüsünü ilk kez gördüğünden hemen silahına davranır. Berber, vurmak istediği kişinin aslında kendisinin aynadaki görüntüsü olduğunu söyleyince eşini öldürdüğünü düşünüp oracıkta yığılır. Etem'in de dikkat çekmek istediği gibi hurafelerin sebebi cehalet sonucu ise güç gösterisi ve hazin bir akıbetir.

"O Tavşan Bu Tavşan Değil" ise batıl inançların ne kadar anlamsız olduğu ile ilgili başka bir hikâyedir. Hapishane yolunda elleri kelepçeli iki suçluya eşlik eden jandarma, yolda bir tavşan görmesi üzerine uğursuzluk geleceğini söyler. Zira bir hafta önce tevkif edilmek üzere yine iki adamı, aynı otomobille aynı yoldan götürdüklerinde, tavşan görürler. Ardından götürdükleri iki mahkûm da idam edilir. Duydukları karşısında korkuya kapılan adamlar yolculuk boyunca Azrail'le diz dize olduklarını hissediler.

"Benden ziyade, jandarma müteessirdi. Hatta o kadar ki bir aralık sormaya mecbur oldum.

-Ne düşünüyorsun hemşeri?

-Allah taksiratınızı affetsin, iyi delikanlılara benziyorsunuz.

-Canım dur bakalım hele...

Helesi melesi yok değil mi ki tavşan çıktı?

Jandarma, sanki tavşanı değil, idam kararımızı görmüş gibi yüzde yüz asılacağıımıza kaildi.(s.94)"

Jandarma idam edileceklerinden o kadar emin ki adamlara acımaya bile başlar. Hapishaneye götürdüğü adamları her gün hücrelerinde gelip sağ olup olmadığını kontrol eden jandarmaya adamlardan biri, "tavşanını kerameti gecikti bu tavşan o tavşan değil." deyip takılır.

Ahlakî Yozlaşma

Sadri Etem *Silindir Şapka Giyen Köylü* eserinde toplumdaki ahlakî yozlaşmaya da değinir. Kadın erkek ilişkilerini yine Batı'dan ithal zevk anlayışı üzerinden eleştirir.

"Yazın Âşık; Kışın Kokot" hikâyesinde Zekiye adında genç bir kızın para ve gösteriş uğruna kendisini nasıl harcadığı eleştirel bir gözlemlerle anlatılır. Zekiye'nin gelecekle ilgili kurduğu tek planı otomobili ve köşkü olan zengin biriyle evlenmekken zamanla artist olma sevdasıyla paraya kavuşur ama bataklığa batmaktan da kurtulamaz. Görkemli yaşantısını, şaşalı kıyafetleri ayaklarına sunan yaşlı bir adamın metresliğini yapar. İçki ve kesintisiz eğlence, bir süre sonra onda bıkkınlık yaratır ve doktor tavsiyesiyle Kalamış'ta halasının yanında istirahate çekilir. Orada çocukluk aşkı Ahmet'le karşılaşır. Ahmet'in masum geçmişi karşısında kendi geçmişinden hicap duyar. Birlikte geçirdikleri zamanda değişmeye çalışır. Ancak Ahmet'in oradan ayrılmasından sonra eski yaşamına döner. Zekiye aslında ne istediğini çok bilmeyen sürekli istekleri karşısında çatışma yaşayan bir hikâye kişisidir. Çünkü bir yandan varlık içinde yaşama arzusuyla yanıp tutuşurken öte yandan da kendisini sevip saracak gerçek bir aşkın peşindedir. Tercihini ise özgür eğlence anlayışından ve paradan yana kullanılır.

"Kurnazlık" hikâyesinde yine gençler arasındaki kadın erkek ilişkisinin ahlak düzeyine dikkat çekilir. Ders çalışan genç bir adam, önünden geçen esmer güzeli bir kızın peşine arkadaşlarıyla birlikte takılır.

"Kadın harikuladenin eseridir. Herkesin yapamadığını yap hatta ayıp olsa da sıkılma. Evvela şiirden, aşktan, edebiyattan bahsedersin sonra derhal belden aşağı laflar ve hareketler işte bu kadar...(s.50)"

Arkadaşı Münir'in genç adama verdiği bu tavsiye ikili ilişkilerin hastalık boyutunu gözler önüne serer. Genç kızın peşine avcı gibi düşüp yaşlı şaşkaloz bir kadının tuzağına düşerler. Hikâyedeki ikili münasebet anlayışında cinsellik ön plandadır.

"Halis Bir Züppe Olmak İçin Neler Bilmeli?" de ise kabul edilmese de toplumdaki her kesimde halis bir züppe olduğu vurgulanır. Hatta Profesör Tom adında bir akademisyenin bu konu hakkında ders verdiği söylenir. Profesör, züppenin tanımı ve tasniflerini yaptıktan sonra iyi bir züppe olmanın altın kurallarını sıralar. Reçetesindeki ilk tavsiye bir metres sahibi olma zorunluluğu, ikincisi, birlikte vakit geçirdikleri insanlara sürekli blöf yapma, üçüncüsü gevezelik etme yani bilgisi olsun yahut olmasın resimden, sanattan ve mimariden durmadan konuşmak, dördüncüsü şiire meraklı bir ortamda ise edipleri ve münekkitleri yeme, beşincisi iyi ve özenli bir giyim, sonuncu tavsiye ise yaratıcı olmaktan çok yaratıcıyı kullanmadır. Bu önerilere dikkatle bakınca bu özellikteki insanları günümüzde bile görmenin mümkün olduğunu söylenebilir. Bu derslere rağbetin çok olması da toplumda bir ahlakî dejenerasyonun olduğunu gösterir.

SONUÇ

Sadri Etem içinde yaşadığı sosyal yapıyı çok iyi gözlemleyen ve yakından tanıyan bir yazardır. *Silindir Şapka Giyen Köylü* eserini insanlara hizmet etme ve yol gösterme amacıyla yazdığı için hemen hemen bütün hikâyelerini bir tez etrafında şekillendirir. Ertem'de Ahmet Mithat Efendi'nin tesiri büyüktür. Onun gibi toplumu eğitme amacıyla eserler yazar ve yine onun gibi meddah üslubunu kullanır, yani okurla konuşur gibi bir tarz geliştirir. Hikâyelerde yazarın konuya müdahaleleri dikkat çekicidir. İncelenen bu hikâyelerin birçoğunun ortak paydası sosyal eleştiridir. Toplumdaki kadınları ve erkekleri yaşayış tarzlarından, giyim kuşamlarına, düşünce yapılarından, içinde buldukları

ekonomik duruma kadar birçok bakımdan eleştirir. Cahillik, Batı'yı taklit etme, ithal zevk ve eğlence düşkünlüğü, paranın insan hayatından bile üstün görülmesi, insan yaşamının ucuzluğu hikâyelerinde öne çıkan temalardır. Yazar tenkit edilecek hadiseleri okurla sadece paylaşır. Sorunların çözümü için bir reçete sunmaz. Hikâyelerindeki kişilerde çok fazla isimlendirme yapmadığı görülür. Adam, kadın, oğul, yaşlı kadın, birisi, öbürü şeklindeki tanımlamaları sık kullanır. Bunda sosyal hayatta karşılaştığı ya da müşahede ettiği sorunları, toplumun tümüne mal etme düşüncesinin payı büyüktür. Sadri Etem, yapıtındaki tüm hikâyelerinde sade, süssüz, gündelik ifadelere başvurur. Seksen altı yıl önce yayınlamış bu eserdeki söylemler bugünde güncelliğini korur. Toplumdaki aksaklıklar, insanlar arasındaki suni ilişkiler, yoksulluk, eğitimsizlik gibi konular da en az hikâyelerdeki dil kadar bizden ve tanıdıktır. Yazar, hikâye, roman türünde verdiği eserlerle ve fikir, sanat yazılarıyla Türk edebiyatı dünyasında yerini sağlamlaştıran güçlü bir kalem olarak tanınmıştır. Eserlerinde satır aralarındaki verdiği mesajlarla tüm zamanlara seslenebileceğini gösterir.

KAYNAKÇA

- Ercilasun, Bilge.(2012). *Servet-i Fünun'da Edebi Tenkit*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ertem, Sadri. (2012). *Fikir ve Sanat*. Salkımsöğüt Yayınları. Erzurum.
- Ertem, Sadri. (2013). *Türk İnkılabının Karakterleri*. Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.
- Etem, Sadri. (2008). *Silindir Şapka Giyen Köylü*. Anekdöt Yayınları, Ankara.
- Kolcu, Ali İhsan. (2014). *Sadri Etem Toplu Öyküler*. Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.
- Mardin, Şerif. (2012). *Türk Modernleşmesi Makaleler 4*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Plehanov. (1987). *Sanat ve Toplumsal Hayat*. Sosyal Yayınları, İstanbul.
- Tosun, Muharrem.(2013). *Çeviri Eleştirisi Kuramı*. Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

¹ <https://books.google.com.tr/books?isbn=6055904365> (17.03.2019)

İklim ve Çevre Değişimlerinin Kültür ve Sanata Yansıması*

Doç. Dr. Asuman Aypek Arslan

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9400-2642>

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Görsel Sanatlar Bölümü, Ankara – TÜRKİYE

Bayram Dağlı

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4573-3710>

Doktora Öğrencisi / Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı Ankara – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 28.09.2021

Kabul: 19.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

İklim Değişikliği

Toplum

Kültür

Sanat

Çevresel Değişimler

Araştırma Makalesi

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52774>

Öz

Dünyada, insan kaynaklı nedenlerle çevre problemleri ve iklim değişiklikleri ortaya çıkmakta ve ciddi birtakım sonuçlarının tüm dünyayı etkilediği görülmektedir. Üretim ve tüketim odaklı bu değişiklikler yine insanlığın kendisini etkilemektedir. Toplumlar, hazır olmadıkları bu değişimler karşısında sosyal, fiziksel ve psikolojik olarak etkilenmektedir. Toplumlar ve onların kültürlerini doğrudan etkileyen bu değişimler kendisi ile birlikte olumsuz dönüşümleri de getirmektedir. Gerekli önlemler alınmadığı takdirde insanlığın bir yok oluş ile karşı karşıya kalacağı öngörülmektedir. Bu sebeple tüm toplumlarda, çevre bozulması ve iklim değişimi ile ilgili yeni bir algı düzenlemesinin yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda makale; çevre bozulması ve iklim değişikliklerinin ülkeler, toplumlar ve kültürler üzerindeki karmaşık etkisine değinerek, tüm insanlığı ilgilendiren olumsuz değişiklikler karşısında sanatçıların doğaya hem bireysel hem de diğer bilim dalları ile etkileşim içerisinde, farkındalık oluşturmak ve mevcut bozulmuş ortamların iyileştirilmesine yönelik ortaya koymuş oldukları çalışmalar üzerinden irdelenmiştir. Araştırma nitel araştırmalar arasında yer alan betimsel bir çalışmadır. Bu doğrultuda yazılı ve görsel kaynaklar taranarak araştırmanın bulguları oluşturulmuştur. 20 ve 21. yüzyılda iklim ve çevre değişimlerinin bireyleri, toplumları ve kültürleri doğrudan etkilediği, sanatçıların dünyayı etkileyen bu değişimler karşısında yüzleştirici, haberdar edici ve restore edici bir misyon üstlendikleri görülmüştür. Araştırmada; iklim ve çevresel değişimlere karşı sanatçıların ortaya koymuş oldukları projeler ve uygulamalar ile bu durumu başarılı bir şekilde yansıttıkları sonucuna varılmıştır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Aypek Arslan, A. ve Dağlı, B. (2021). İklim ve Çevre Değişimlerinin Kültür ve Sanata Yansıması. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 145-156.

*Reflection of Climate and Environmental Changes on Culture and Art**

Assoc. Dr. Asuman Aypek Arslan

Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Arts and Design, Department of Visual Arts, Ankara –
TURKEY

Bayram Dağlı

PhD Student / Gazi Universty, Institute of Educational Sciences, Department of Paiting Education,
Ankara - TURKEY

Artcile History

Submitted: 28.09.2021

Accepted: 19.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Climate Change

Society

Culture

Art

Environmental Changes

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52774>

Abstract

In the world, environmental problems and climate changes occur due to human-induced reasons and it is seen that some serious consequences affect the whole world. These changes, focused on production and consumption, also affect humanity itself. Societies are affected socially, physically and psychologically in the face of these changes that they are not ready for. These changes, which directly affect societies and their cultures, bring with them negative transformations. It is predicted that humanity will face extinction if the necessary precautions are not taken. For this reason, it is necessary to make a new perception regulation regarding environmental degradation and climate change in all societies. In this context, the article; by addressing the complex effects of environmental degradation and climate changes on countries, societies and cultures, the works of artists to raise awareness about nature, both individually and in interaction with other branches of science, and to improve existing degraded environments in the face of negative changes that concern all humanity were examined. The research is a descriptive study among qualitative research. In this direction, the findings of the research were created by scanning written and visual sources. In the 20th and 21st centuries, it has been seen that climate and environmental changes directly affect individuals, societies and cultures, and artists undertake a confronting, informing and restoring mission in the face of these changes that affect the world. In the research; It has been concluded that the artists successfully reflect this situation with the projects and practices they have put forward against climate and environmental changes.

GİRİŞ

Günümüzde iklim değişikliği ve çevresel problemlerin politik, sosyal ve ekonomik boyutları hem genel hem de kültürel olarak yaratmış olduğu değişimler ve etkileri, krizlerle anlatılan ve özellikle de durum grafiklerinde yükselen olumsuz tablonun var olduğunu göstermektedir. İnsanın yeryüzünde gerçekleştirmiş olduğu eylemlerinin sonuçları bir şekilde doğayı etkilemektedir. Dolayısıyla iklim değişimi ve çevresel bozulma dünya üzerinde yer alan tüm sistemlerin birleşiminden ortaya çıkmakta ve sonuçları ile yine tüm sistemleri etkileyebilmektedir. İklim değişikliği ve insan kaynaklı çevresel değişim; biyo-fiziksel, sosyal, ekonomik ve politik sistemleri etkilediğinden sadece teknik bir sorun değildir. Aynı zamanda sosyo-ekolojik sistemlerdeki dönüşümlerin hafifletilmesini içeren önemli bir strateji olduğu, kültürel, uyarlanabilir ve yaratıcı yanıtlar gerektiren bir zorluk olarak görülmektedir.

Dünyadaki bu dönüşümler farklı şekillerde kavramsallaştırılmakta ve incelenmektedir. Ancak genel olarak, birbiriyle bağlantılı sosyal, ekolojik ve teknik sistemlerin kişisel, politik ve pratik alanlarda temel değişiklikleri, yeni etkileşim modelleri yaratmakta ve farklı sonuçlara yol açmaktadır. Kültürel dönüşümler, inançlar, davranışlar, değerler ve dünya görüşleri de dahil olmak üzere grupların ve toplumların kültürel kökenlerini de derinden etkilemektedir (Galafassi vd, 2018). Bu zorluklar, insan güdümlü sosyal ve çevresel belirsizliklerin mevcut jeolojik çağ olan Antroposen etrafındaki tartışmalarda, acil bir durum olarak öne çıkmaktadır. Özellikle coğrafyacılar iklim değişikliği ile ilgili çağrılara disiplinlerarası bir bakış açısıyla yanıt vermektedirler. Disiplinlerarası alanlardan biri olan sanatsal uygulamalar, ortaya çıkan bu yeni duruma müdahale ederek nasıl katkıda bulunacağı, üretilen işler ve projeler ile yanıtlanmaktadır (Hawkins vd., 2015). Sanat, iklim ve iklim değişikliği ve çevre ile ilgili algılarımızı ve ilişkilerimizi sorgulamamıza yardım etmektedir. Sanat yolu ile insan kaynaklı değişiklerin ele alınması, ona içsel katılımın sağlanması ve bu iç dünyanın anlaşılması ve davranışın ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Böyle küresel problemleri görünür kılarak algılamayı sağlamak sanat yolu ile gerçekleştirilebilir bir yoldur. Bu olgunun gerçek algısı, iklim ve insan kaynaklı olumsuz çevre değişimlerine dünyadaki her bireyin kendi algıları ile katılmaları ile oluşabilecek bir durumdur (Knebusch, 2008).

Çalışmada “İklim ve çevre değişimlerinin kültür ve sanata yansımaları nelerdir?” problem cümlesi olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırma; iklim değişikliği ve çevre kirliliği toplum ve kültüre olan etkileri ele alınmış akabinde sanatçıların ortaya koymuş oldukları uygulamalar ile bu değişiklikleri nasıl ele aldıkları, bu sorunlar ile bağlantılı olarak iyileştirme ve dönüştürmeye yönelik getirmiş oldukları bakış açıları ortaya konularak değerlendirilmiştir. Araştırma; nitel araştırmalar arasında yer alan betimsel bir çalışmadır. Bu doğrultuda görsel ve yazılı kaynaklar taranarak araştırmanın bulguları oluşturulmuştur. Araştırmada iklim değişikliği ve çevresel problemlerin kültür ve sanat perspektifinden incelenmesiyle özellikle ulusal yazında alanına önemli katkılar sağlayacağı düşünölmektedir.

İklim Değişiklikleri, Çevresel Değişimler ve Kültür Üzerine

Çeşitli iklim değişikliği tanımları olmasına rağmen, hepsinin ortak yönlerinin başında, iklimde bir değişikliğin olduğu gerçeği yatmaktadır. Van der Wurff; iklim değişikliğine; “Sera gazı emisyonlarının artmasının olası iklimsel sonuçlarının tümünü yakalaması” ifadesi ile atıfta bulunur. Bir başka tanımda “İklim değişikliği, küresel atmosferin kompozisyonunu değiştiren ve karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlemlenen doğal iklim değişiklikleri ile doğrudan veya dolaylı olarak insan faaliyetlerine atfedilen değişikliklerdir” (Ekisa, 2020). Sera gazı artışları ile oluşacak iklim değişikliklerinin geleceği, genel olarak tahmin edilmektedir. Bölgesel iklimlerde meydana gelen değişikliklere ilişkin belirsizlikler, sosyal-ekonomik gelişmelerin öngörülemezliği ile desteklenmektedir. Ülkeler potansiyel olarak maliyetli sosyal, ekonomik ve sağlık etkilerini önlemek için sera gazı emisyonlarını azaltmayı ya da iklimde gelecekteki değişikliklere uyum sağlamaya yönelik politikaları

hedeflemektedir. Bununla birlikte uluslararası nitelik nedeniyle bu politikaların formüle edilmesi ve uygulanması karmaşıktır (Van den Pol, 2020). Çevre kirlenmesi, yaşadığımız ortamın insan kaynaklı maddelerin etkisiyle bozulması olarak tanımlanabilir (Güney, Bozyiğit, Meydan, Kılıç, & Bulut, 2016). Çevre kirlenmesi insanların içerisinde yaşadığı hava, su ve toprak ile ilgili bir durumdur. İklim değişikliği ve çevre kirlenmesi arasında bir neden ve sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Bu noktada insan etkisi, oluşan çevre kirliliğinin nedeni, iklim değişikliği ise bu nedenin sonucu olarak görülebilir.

Çevresel bozulma ve iklim koşullarında ki değişiklikler, toplumları fiziksel, psikolojik ve duygusal açıdan etkilemektedir. Bazı toplumlarda iklim değişikliği derin etkiler bırakmakta ve günlük rutinlerinde değişiklik yapmaya zorlamaktadır. Kültürel inançlar, değerler, din bireylerin iklim değişikliğine uyum kararlarını nasıl ele aldıklarını etkilemektedir. Bilişsel gelenekler ve kolektif örüntüler; bireylerin, grupların veya toplumların iklim değişikliğini, günlük yaşamları ile ilgili görüşleri ve algıları şekillendirmektedir. Toplumdaki her birey, iklim değişikliği risklerini farklı algılamakta ve tanımlamaktadır. Bu nedenle her birey aynı risk için farklı bir uyum ve adaptasyon stratejisi geliştirmektedir (Ekisa, 2020). Uyum stratejilerinde her toplum kendi uyum stratejisini geliştirmektedir. Toplumun tüm algılarını şekillendiren kültür, iklim değişikliğinin ve çevresel kirlenmenin birinci dereceden muhatabı olarak görülmektedir.

Kültür; insanların belirli durumlar karşısında ihtiyaç duydukları; dil, alışkanlık, ritüeller, görüşler, değerler ve normlar bilgisinin toplamıdır (Shadid, 2007). Antropolojik açıdan kültür, insan toplumlarında yaşamın tüm öğrenilmiş ve paylaşılan yönlerini kapsamaktadır. Sadece yüksek kültür olarak adlandırılan sanat ve edebiyat değil aynı zamanda bilim, teknoloji, pratik günlük aktiviteler ve inançlar da kültüre dahildir. Kültürler statik değildir. Savaşlara, vebalara, yeni buluşlara ve çevresel iklim değişikliklerine bir tepki olarak ta değişirler (Strauss, 2012).

Kültür doğuştan ortaya çıkmaz ve bireysel değildir. İnsanlar her zaman karmaşık sosyal-ekolojik sistemlerin bir parçası olmuştur. Kültür aslında insan türünün birincil uyarlamasıdır ve değeri değişen çevresel ve sosyal koşullarla etkileşime geçecek kadar esnek yapıdadır. İnsanlar birbirlerinden ve çevresinden öğrenerek kültürlerinde değişiklik yapmaktadır. Ancak yapılan seçimler her zaman en uygun çözümleri üretmez ve bu kapsamda oluşturduğumuz yapısal koşullar için seçenekler kısıtlanabilir. İklim değişiklikleri ve çevresel bozulma sonucu ortaya çıkan değişimler kültürleri olumsuz yönde etkilemektedir. İklim değişikliğinin ve çevresel bozulmanın kültürler üzerindeki etkileri hakkında en önemli konu, yerel toplulukların kendi kurallarını koymaları ve kendi kararlarını vermeleri gerektiğidir. Alınan kararların herkes için doğru karar olduğu söylenemez ancak yerel bölgelerdeki insanlar kendilerini ilgilendiren ve kendi bölgelerindeki sorumlulukları almaya başlamalıdır (Strauss, 2012).

Toplumun iklim değişimi ve değişen çevresel koşullarla başa çıkma ihtiyacı çok yeni bir olgu değildir. İnsanlar medeniyetin başlangıcından beri çevrelerine uyum sağlamaktadır. Çiftçiler yetiştirme ve ıslah uygulamalarını değişen iklim koşullarına göre sürekli olarak ayarlamak zorunda kaldıkları için tarım en eski örneklerden biridir. Değişken bir iklim karşısında yaşam alanlarını, geçim kaynaklarını ve diğer kaynakları stabilize etme ve korumaya yönelik modern çabalar birçok alanı içermektedir. İklim değişikliğine uyum için tarımdan turizme kadar birçok alanda planlamayı içermektedir. İklim değişikliği ile başa çıkmak için şimdiye kadar alınan önlemlerin, emisyonları sınırlandırma çabaları başarılı olmazsa, öngörülen büyük ve hızlı iklim değişikliklerinin etkileriyle başa çıkmada gösterilen çabaların etkisi sınırlı bir değere sahip olacaktır. İklim sistemlerini uç noktalara iten değişiklikler mümkündür buda buzsuz kutup yazları, deniz seviyelerindeki ani yükselmeler gibi yeni ve potansiyel olarak geri dönüşü olmayan koşullar yaratacaktır. Bu etkilere uyum sağlamak hükümet ve toplumlarda büyük yapısal değişiklikler yapılmasını veya en azından risk altındaki alanlarda büyük ölçekli geri çekilme gibi uyarılma önlemlerinin dikkate alınmasını gerektirmektedir (National Research Council,

2010).

Kültür; hem iklim değişikliği etkilerinin azaltılması hem de çevresel değişikliklere uyum açısından önemlidir ve elbette iklim değişikliği ve çevre toplumu ilgilendiren bir olgu olarak bir çerçevlendirilmenin ortaya konulmasında rol oynamaktadır. Kültür, sera gazı emisyonlarına yol açan baskın üretim-tüketim, yaşam tarzları ve sosyal organizasyon biçimlerinin içerisine gömülüdür. Bu emisyonların sonuçları ve iklim değişikliğinin etkileri bilim ve riskin kültürel yorumlarıyla anlam kazanmaktadır. Bu nedenle kültür ve analizi iklim değişikliğine insanın verdiği tepkileri anlamada merkezi bir öneme sahiptir. Son yıllarda iklim değişimlerinin tüm dünyayı ilgilendiren bir sorun olması nedeniyle ortaya çıkan ekolojik vatandaşlık kavramı önemli hale gelmiştir.

Son 10 yılda artan çevresel kaygılar ve bunları düzeltmek için politik olarak tartışılan yaklaşımlarda vatandaşlık ve çevre arasındaki olası vatandaşlık fikri büyük ölçüde teorik tartışmalara yansımıştır. Gezegenimizi ilgilendiren en önemli sorunlardan biri olan küresel iklim değişikliği, günümüzde insanlığın karşı karşıya kaldığı en ciddi tehdit olarak görülmektedir. Tahminler iklim değişikliğinin 21. yüzyıl boyunca ve ötesinde toplumları ve ekosistemleri etkileyeceğini göstermektedir. İklim değişikliği etkileri, farklı ve belirsiz biçimlerde de olsa dünyadaki tüm ülkeleri ve bölgeleri etkileyecektir. Ancak son zamanlarda ortaya çıkan "Ekolojik Vatandaşlık" kavramı bölgesel olmamayı bu vatandaşlığın önemli bir boyutu olarak görmektedir. Wolf; ekolojik vatandaşlığın görev ve sorumluluklarının, bireysel vatandaşların faaliyetlerinin aynı ülke içindeki veya dışındaki diğer vatandaşların fırsatları üzerindeki etkisinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bir bireyin sera gazı emisyonlarına katkısı arttıkça gelecek nesiller ve iklim değişikliğinin sonuçlarına karşı savunmasız olan insanlar için hala genel bir tehdit olarak varlığını sürdürecektir (Wolf, 2007)

İklim değişikliği ve çevresel problemlere insan uyumu, ekonomik ve teknolojik gelişmelerden daha fazla etkileyen heterojen bir süreçtir. İklim değişimi ve çevresel bozulmaya uyumda, stratejiler yerel ölçekte seçildiğinde veya reddedildiğinde sınıf, cinsiyet ve kültür gibi faktörlerin büyük rol oynadığı giderek daha fazla kabul edilmektedir.

İklim değişikliği ve çevresel bozulma, çeşitli ülke ve topluluklar üzerinde farklı etkilere sahiptir. Fakat bu sorunlara karşı savaşta her bireyin ve her ülkenin iş birliği yapmak zorunda olduğu küresel bir konu haline gelmiştir. Ülkeler ve toplumlar kültürel farklılıklarına rağmen birbirleriyle fikir alışverişinde bulunacaklardır. Kültürler hem mesaj içeriğini hem de ifade biçimlerini etkilemektedir. Bu sebeple iklim değişikliği sorunu küresel bir çözüme ihtiyaç duymaktadır (Ekisa, 2020). İklim değişimi ile ilgili ortaya atılan "Kültürel Risk Teorisi" bu konuda önemli birtakım önerilerde bulunmaktadır.

Toplum temelli iklim araştırmalarında iç görüler kullanılır ve toplumun iklim etkileri hakkındaki anlayışlarını bunlara verilen yanıtları konumlandırmak için "Kültürel Risk Teorisi" kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. İklim değişikliğine uyuma uygulanan kültürel risk teorisi analizi zorunlu olarak iki şeye ihtiyaç duymaktadır.

1. İnsanların iklim sistemini nasıl gördüklerini belirleyen sosyal organizasyon ve doğa hakkındaki kültürel dünya görüşlerinin anlaşılması.

2. Kültür; iklim değişikliği ve uyum stratejileri arasındaki ilişkinin nüanslarını anlamak için katılımcı bir topluma dayalı yaklaşımlar getirmek (McNeeley & Lazrus, 2014).

Dünya gezegeni altıncı büyük yok oluşun ortasında ve iklimsel sistemler artan yerelleşme ve küresel zorluklarla karşı karşıyadır. Uzmanlar geri dönüşü olmayan felaketlere sadece onlarca yıl uzakta olduğumuz konusunda uyarılmaktadır. Dolayısıyla iklim tartışmasının sadece bilimsel bir zeminde değil aynı zamanda kültürel olgu olduğu gerçeğidir. Başlangıçta sanat dünyası bu krize pek ilgi göstermemiş olsa da iklim değişikliği konusunda yapılacak olanlar sanatı ve sanatçıları da yakından ilgilendirmektedir. (Gaynor & McLean, 2005). Sanat ve sanatçıların bu sorunlara eğilmeleri, toplumların ve çeşitli kurumların iklim değişikliği ve çevrenin bozulması risklerine şimdi ve gelecekte nasıl önlem

alınacağı ve nasıl adapte olunacağına dair kararlar ve politikalar geliştirme temelini daha iyi anlamayı sağlayacak görsel, işitsel ve kollektif olarak harekete geçirici yollar geliştirebilirler. Bu işbirlikçi yöntemlerin başında gelen sanatsal uygulamalar vasıtasıyla toplumu konu hakkında haberdar etmek, geri döndürülmez eşikleri görsel yollarla sunarak onları haberdar etmek sorunun önemini kavramada öncü roller üstlenecektir.

Sanatçıların İklim Değişiklikleri ve Çevresel Bozulmaya Karşı Yaklaşımları

İlk insandan günümüze; insan ile doğa arasındaki ilişki çeşitli nedenlerle değişime uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. 1800'lerden itibaren büyük bir hızla gelişen sanayileşme akabindeki teknolojik gelişmeler ve insan ırkının doğadan bağımsızlaşması ile ortaya çıkan etkilerinin çevresini büyük bir yıkıma uğratmaya başladığı ve geri döndürülemez etkilerinin yaşanmaya başladığı bir süreç yaşanmaktadır. İnsanlığın üretim, tüketim ve yaşam zincirlerinin değişmesi, kişisel karbon ayak izinin artması sonucunda binlerce yılda doğada olması gereken değişimler sadece onlarca yılda gerçekleşmiştir. Yeterince önlem alınmazsa önümüzdeki yüzyılda insan ırkı kendisinin var olma problemi ile karşı karşıya kalacak ve sınırlı bir bölgede yaşamaya çalışan bir türe doğru evrilmeye başlaması yüksek olasılıklar arasında görülmektedir. İnsan kaynaklı etkilerin baş döndürücü bir şekilde etkilediği 20. yüzyıl aynı zaman sosyal ve kültürel ortamın en önemli ayağı olan sanat cephesinde de önemli dönüşümlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

20. yüzyıl içerisinde, sanat tarihinde ve teorisinde alışlagelenin ötesinde çok önemli gelişmeler yaşanmıştır. Geleneksel sanatın hala bir şekilde varlığını sürdürdüğü bu ortamda, sanatın yapısı ve sanatçıların kendi yaratılarıyla etkileşim kurma biçimleri önemli ölçüde değişmiştir. Bu sanat eserlerinde ortaya konan fizikselliğinin yanı sıra sanatçıların konularıyla etkileşime girdikleri kavramsal şekillerde ortaya çıkmıştır. 1960'larda sanatçının aktif olarak çevreye katıldığı sanatsal bir süreci ve sanat eserlerini tanımlayan çevresel sanat, 1970'lerde ilk iklim kongresinin düzenlenmesi ve doğayı etkileyen iklimsel değişimlerinin hükümetlere ciddi bildirimlerle duyurulması, insan temelli etkilerin resmi bir nitelik kazanması ekolojiye karşı duyarlı aktivist ve politik ikinci ve üçüncü nesil çevrecilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Artık sanatsal ifade biçimleri ile ortaya konulan çalışmalarda, iklim değişimine ve çevresel bozulmaya neden olan sebeplerin ve sonuçların iletildiği ve geniş kitlelere duyurulduğu işler, projeler ve uygulamalar ortaya konulmaya başlamıştır.

Uluslararası projeleri galerilerde ve kamusal alanlarda çalışmaları sergilenen Michael Pinsky'nin birbirine bağlı beş jeodezik kubbeden oluşan Kirlilik Bölmeleri (Pollution Pods), (Görsel 1) görsel sanatlar ile fen bilimlerini birleştirerek Londra, Yeni Delhi, Sao Paulo ve Pekin'i kirleten ozon partikülleri, azot dioksit, kükürt dioksit ve karbon monoksitin göreceli varlığını taklit eden, bu bulguları kullanarak ortaya koyduğu dört yıllık bir araştırma projesidir. İzleyici, Norveç'teki sahil bölgesinden başlamakta giderek kirlenen bölmelerden kuru ve soğuk yerlerden sıcak ve nemli bölmelere geçerek havayı ve yerel iklimi deneyimlemektedir (www.michaelpinsky.com, 2019).

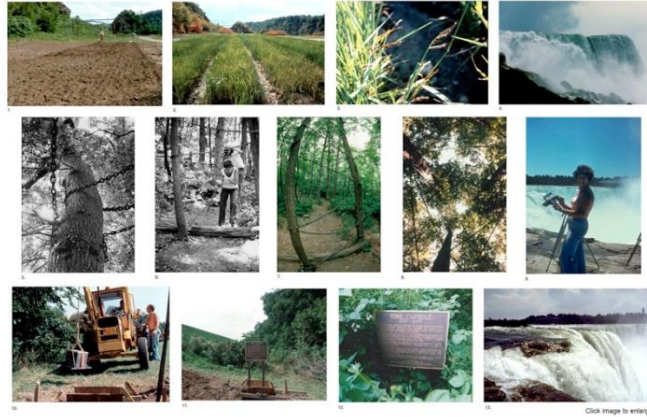

Görsel 1. Michael Pinsky, Kirlilik Bölmeleri, 2019, Düzenleme, Norveç Trondheim Kıyısı.

Evsel ve endüstriyel kaynaklardan toksik gazların salınması hem küresel ısınma oranını arttırdığı, iklimin değişmesine neden olduğu hem de günümüzde insan sağlığını doğrudan etkilediği görülmektedir. Örnekleyecek olursak Batıdaki büyük şehirlerde her 5 çocuktan biri astım hastasıdır. Delhi gibi gelişmekte olan şehirlerde çocukların yarısından fazlasının akciğer gelişimi olumsuz etkilenmekte ve bir kısmı hiçbir zaman tamamen iyileşme şansına sahip olamamaktadır. Bununla birlikte bu kirliliğin görüntülerle anlaşılması zordur. Çünkü Delhi gibi bir şehirde duman neredeyse romantik görünmekte ve en tehlikeli toksinlerin çoğu hiç görünmemektedir. Bu kirliliğin çoğu kapitalist tüketimin doyumsuz iştahından kaynaklanmaktadır. Kirlilik bölmelerinden geçme deneyimi, bu dünyaları birbirine bağlı ve birbirine bağımlı olduğunu göstermektedir.

Daha ucuz mallara olan ihtiyacımız dünyadaki birçok insanın sağlıksızlığına ve bir bütün olarak dünya gezegeninin sağlıksızlığını yansıtmaktadır. Bu kurulumu gezen kişiler; dünya nüfusunun büyük bir kısmının değeri olan ortamları hissedebilir, tadabilir ve koklayabilirler. Bu toksik yerlerin kapalı bir alanla sınırlandırılmış hafızası gerçekten insanın ihtiyacı olmayan başka bir şey tüketmeden önce tekrar düşünmesini sağlar (<https://www.climart.info/pollutionpods>, 2020).

1974 yılında François d'Eaubonne tarafından, sanatların değişiminin katalizörü olarak kabul edilen, ekolojik devrimin gerekliliğine işaret eden, esas odakları çevresel sanatı ve ekolojik odağı birleştirmek olan Ekofeminizmin önde gelen sanatçılarından Agnes Denes; ekolojik kaygılarla sahaya özgü çalışmalar yapan ilk kadın sanatçılarından (Wildly, 2011). Denes'in önemli çalışmalarının başında 1977 tarihli, Pirinç/Ağaç/Mezar (Görsel 2) isimli üç bölümden oluşan çalışması gelmektedir. Önce pirinç ekimi daha sonra yakındaki bir ormanda bir grup ağacı zincirlemek ve son olarak da şiirlerinin içinde olduğu ve gömülmüş olan bir kapsülden oluşmaktadır. Çalışmasında pirinç, gıdaya atıfta bulunmakta ve aynı zamanda tohum için döllenme görevi görmektedir. Bu döllenme ve gebe kalma ile ilgili ilk aşamayı gösterir. Zincirler ise esaret, yenilgi, bağlantı ve büyüme girişimi anlamında gelmektedir. Yazılmış şiirin gömülmesi ise hayatı ve ölümü birbirine bağlayan ve tanımlayan bilincin özünü temsil etmektedir.

Görsel 2. Agnes Denes, Pirinç/Ağaç/Mezar, 1967/77/79, Performans-Düzenleme, Sullivan Country-New York.

Sanatçı bu çalışmasını ekolojik ve çevresel konulara insani kaygılara ve felsefi düşünceye olan bağlılığını açıklayan bir manifesto olarak açıklamaktadır (Wildly, 2011).

Sanatçı, "Buğday Tarlası" (Görsel 3) isimli uygulamasında, çevresel sanatı bir değişim kanalı olarak görmektedir. Çalışma, merkezi ve kentsel konumu nedeniyle ekonomistler, ofis çalışanları, turistler ve Manhattan'ın diğer sakinlerinin inşaat ve kentleşmeden önce bölgenin romantik ve pastoral geçmişini düşünmelerini sağlar. Kentsel bir ortamda bulunduğu yerden "Buğday Tarlası" bir çatışma, sanatçının kapitalizm ve gıda güvenliği hakkındaki kaygılarını toplumla yüzleştirir (Wildly, 2011).

Görsel 3. Agnes Denes, Buğday Tarlası, 1982, Düzenleme, New York.

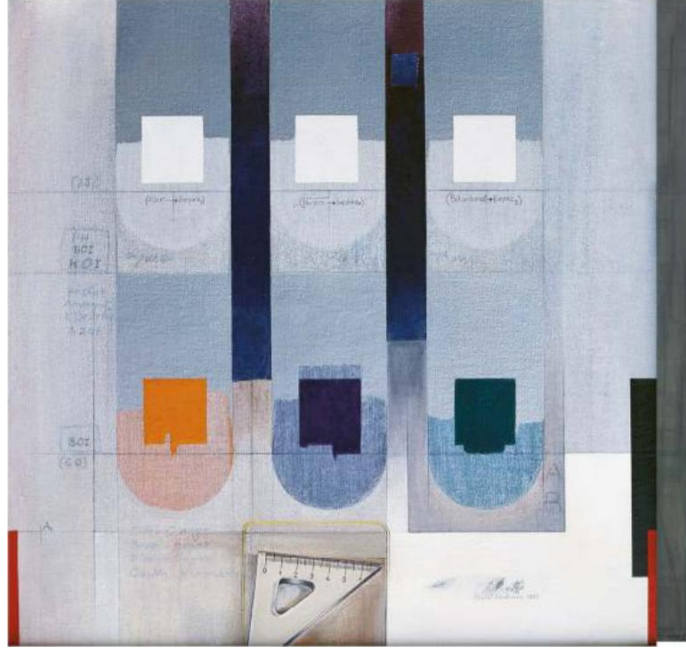
Jackie Brookner; estetik, tasarım ve ekolojik işlev arasında bulunan işlerini tasarlamak için ekoloğlar ile iş birliği yapan bir sanatçıdır. Sanatçının Biosculptures™ heykellerinden biri olan Prima Lingua (Görsel 4) isimli eser, sanatçının 1996 yılında gerçekleştirmiş olduğu, kirli suyu doğal yollar ile filtreleyen büyük bir dil heykelidir. Yerçekimi ve suyun dil heykeli üzerinde balık, salyangoz ve bitkilerden oluşan entropik bir döngüde küçük bir ekosistem içerdiği görülür. Bu biyokimyasal filtre ile doğal sistemleri, kirletenlerin ve toksinlerin nasıl bir filtreleme sistemine sahip olduğunu gösterir.

Biosculptures™ suyu temizlemek ve filtrelemek için özenle seçilmiş bitkilerin kapasitesini kullanan canlı bir heykeldir. Aynı zamanda taş ve beton yapılarda yetişen yosunlar, eğrelti otları ve diğer bitkilerden yapılmış, su kalitesi ve su miktarı sorunlarına ekolojik ve estetik çözümler sunmaktadır. Biosculptures™, doğal su arıtma sistemlerinin bir parçası olarak çalışan ve sağlıklı doğal sistemlerde, nasıl atık olmadığını gösteren biyokimyasal filtrelerdir. Nihayetinde bir organizmanın atığı diğer organizmalar için yiyecek olur. Su, heykellerin üzerinden akarken, bitkiler ve ilgili bakteriler kirletici maddeleri ve toksinleri yaşamı sürdüren besin maddelerine dönüştürür. Balıklar, salyangozlar ve suda yaşayan diğer organizmalar bu heykel ekosistemlerini zenginleştirir. Bu vegetatif heykeller, insanın ötesindeki dünyalarla bir bağlantı duygusu beslemek ve insan yaşamını, doğal sistemlere zarar vermek yerine fayda sağlayacak şekilde sürdürmek için mümkün olan anlayışı teşvik etmek için tasarlanmıştır. Bu projelerde sanat, toplum katılımı, çevre eğitimi ve ekolojik restorasyon yoluyla sürdürülebilir havza uygulamalarını teşvik etmek için bir katalizör rolü üstlenmektedir (Brookner, 2016).

Görsel 4. Jackie Brookner, Prima Lingua, 2001, Beton, Volkanik Kaya, Yosunlar, Eğrelti Otları, Sulak Alan Bitkileri, Balık, Çelik, New York.

1978 ve 80'li yıllarda "İzmir Körfez Kirlenmesi ile İlgili Görsel Değerlendirmeler" isimli resim dizisini (Görsel 5) oluşturmaya başlayan Halil Akdeniz; yaşadığı çevredeki sorunları, bilimden destek alarak oluşturmuştur. Ege Üniversitesi, Deniz Bilimleri Araştırma Enstitüsü ile iş birliği yaparak deneyleri gözlemlene ve gözlediklerini görsel dile dönüştürmesi çalışmalarına kaynak teşkil etmiştir. Bilginin bilimsel süreçlerle işlenirken yapmış olduğu gözlemler Onun biçimlerini şekillendirmesinde önemli rol oynamıştır. Gözlemleri ile çeşitli alanları disiplinlerarası bir şekilde bir araya getirmektedir (Akdeniz, 2018). Halil Akdeniz'in yaşadığı fiziki çevre sorunlarıyla ilgili bilimsel araştırmaları ile desteklenen sanat çözümlenmeleri, doğal ortamlara insan etkileriyle yapılmış gözle görünmeyen kimyasal etkilerin, sanat ve bilim etkileşimiyle sanatçı duyarlılığının süzgecinden geçen yansımalarıdır. Akdeniz; çevreye bakış açısını şöyle ortaya koymaktadır: "İnsan yaşamı ve davranışları, toplumsal ve fiziksel çevresiyle bir bütünlük oluşturmaktadır. İnsanın yaşadığı çevreye tepkileri, orada mutluluğu ve duyumu sağlayabilmesi, kendini içinde yaşadığı toplumun ve çevrenin bir parçası olarak duymaya başlamasına bağlı görünmektedir" (Akdeniz, 1982).

Görsel 5. Halil Akdeniz, İzmir Körfezi Kirlenmesi İle İlgili Görsel Değerlendirmeler, 1982, Tuval Üzerine Akrilik, 40X40.

1987 yılından itibaren sanatçı ve izleyiciyi İstanbul'un farklı mekanlarında bir araya getiren İstanbul Bienali, 2019 yılında 16. sını "Yedinci Kıta" teması ile gerçekleştirilmiştir. Dünya'da yaşayanların atıklarıyla Pasifik Okyanusunda oluşan devasa çöp kitlesini merceğine yerleştirmiştir.

"Yedinci Kıta, sanatı, insanın etkilerini, takip ettiği yolları, bıraktığı izleri ve insan-olmayanlarla etkileşimini araştıran bir antropoloji olarak tanımlıyor. Bienal ana başlığını, Antroposen çağının küresel ısınmayla birlikte en gözle görünür sonuçlarından biri olan, Pasifik Okyanusu'nun ortasındaki devasa atık yığınından alıyor. Popüler bilimdeki adıyla "Yedinci Kıta", 3,4 milyon kilometrekare genişliğinde, 7 milyon ton ağırlığındaki bir plastik yığınından meydana geliyor. İnsan atıklarının okyanusun ortasında dünyaya yeni bir kıta kazandırdığı bu olay, 16. İstanbul Bienali için ekolojik sorunlar karşısında sanatın güncel durumunu pek çok sanatçı, düşünür, antropolog ve çevreci ile birlikte araştırmak için bir çıkış noktası oluşturuyor" (<https://bienal.iksv.org>, 2019).

Dünya üzerinde, insan etkisiyle girmiş olduğumuz Antroposen çağının en somut göstergesi olan bu devasa atık kitlesinin imgesi bienalin ana teması haline getirilerek, insanın çevre üzerindeki etkilerinin sanat yolu ile gündeme getirilmesi sağlanmıştır. İstanbul bienaline çağrılan sanatçılar bu konudaki çalışmalarını deneysel bir alanda çalışmalarını ortaya koymuşlardır. Böyle önemli bir konuda dünya ölçeğinde faaliyet gösteren birçok grup ve örgüt ile de temas kurularak, krizin boyutlarının daha iyi bir şekilde anlaşılması için iş birliğine gidilmiştir (Örer, 2019).

Bienal; sergiyi gezmeye gelen herkesin, izlemiş oldukları işlerin sahipleri olan sanatçıların bu konuda uzaklardan haber getiren, fikirlerini görselleştirerek ortaya koyan birileri olarak görmesini istemektedir. Yedinci kıta her ne kadar insanlardan uzakta ve onlara yabancı olan bir konumdur. Nihayetinde bu sanat etkinliği de çeşitli kaynaklardan beslenerek oluşan kültüre sanat yolu ile yeni bir eklemidir. Bu konuda Bienal Küratörü Baurriaud: "Diğer canlılar dünyasının içinde yaşayabilecek miyiz? Yoksa dünyayı "biz" ve etrafımızdaki "çevre" olarak ayırmaya, insan türünü tarihin biricik öznesi, diğer her şeyi de ona fon olarak görmeye yönelik eski alışkanlığımızda ısrar mı edeceğiz?" (Baurriaud, 2019) söylemi ile insan ve çevre arasındaki ilişkinin boyutlarına vurgu yaparak zihinsel olarak bir dönüşümün gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca yaşamlarını toplum içerisinde devam ettiren insanların yaşadıkları çevreye göre sürekli olarak belli sorumluluklara ve kurallara uymakla

yükümlüdürler. Bunun yanı sıra toplumların kendilerine göre belirledikleri bazı ahlaki sorumlulukları da vardır. Örneğin, çöpleri çöp kovasına atmak, trafik ışıklarında yayalara yol vermek, toplum içerisinde gürültülü davranışlar sergilememek gibi birçok ahlaki sorumluluklar vardır. (Çeken ve Işık, 2021).

SONUÇ

İnsan kaynaklı iklim değışiklikleri ve çevresel bozulma, üretim ve tüketim zincirinin bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ve tüm insanlığı etkilemeye devam etmektedir. Bu değışiklik ve bozulmalara karşı önlem alınmadığı takdirde kaçınılmaz olarak dünya üzerindeki tüm toplumlar ve kültürler değışime uğrama riski ile karşı karşıya kalacaktır. İklim değışimi ve çevresel bozulma sadece bilim ile algılanan bir durum olmaktan çıkmalı, toplumsal, kültürel ve bireysel bazda algılanan ve anlamlandırılan bir mesele haline getirilmelidir. Bu değışimlerden en çok etkilenen insanlar olduğundan, aynı zamanda bir adalet meselesi olarak ta bakılmalıdır. İklim değışikliği ve çevresel bozulma hem politik hem de bir insanlık problemidir.

İklim değışikliği ve çevresel bozulmanın etkileri, dünya çapında ortaya çıkan ve deneyimlenen geniş ölçekli ve yerel ekosistemlerin yanında, bu değışimlere maruz kalan ve uyum sağlamaya çalışan toplumlar ve insan hikayelerinden yola çıkarak: çeşitli disiplinlerin tüm araçlarını bu değışime yönelik yeni bir kültürel güç yaratma ve bu durumla başa çıkabilecek etkili yeni araçlar geliştirme konusunda bir çözüm geliştirmek durumundadır. Bu disiplinlerarası yollardan bir tanesi de görsel ve zihinsel etki yaratarak mevcut olumsuz değışe karşı farkındalık ve çözümler üretecek sanatsal proje, uygulama ve çalışmalarıdır.

Sanatın iklim değışikliğini ve çevresel bozulmayı başarılı bir şekilde ortaya koyma, yansıtma, onarma ve öngörme potansiyeli bulunmaktadır. Sanatçılar ortaya koymuş oldukları projeler ve uygulamalar ile iklim değışimi ve çevresel bozulmaya karşı bir farkındalık oluşturacak kalıcı çalışmalar yaparak, bireylerin bu değışimlerin aciliyetini anlamaları ve önlem almaları konusunda yönlendirecek göstergeleri ve sosyal farkındalığa da girecek çalışmalar oluşturmuşlardır. Sanatçılar bunu yaparken bazen yerel fikirlerden bazen de evrensel anlayıştan hareket etmişlerdir. Ancak vermek istedikleri asıl mesaj sorunun dünyadaki her bireyi ilgilendirdiği ve benzer sorunların başka toplum ve bireyleri etkilediğidir. Dünyaca ünlü sanat bienalleri de sorunu ana tema haline getirerek hem politika yapıcılara hem de halka gereken mesajın sanatçıların uygulamaları ve eserleri vasıtasıyla haberdar olmalarını sağlamakta önemli işlevlere sahip olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adger, W. N., Barnett, J., Marshall, N., and O'Brien, K. (2013). Cultural Dimension of Climate Change Impact and Adaptations. *Nature Climate Change*, 112-117. doi:10.1038/NCLIMATE1666.
- Akdeniz, H. (1982). Görsel Algılama Açısından Renk Kullanımı ve Etkileri. İzmir: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Akdeniz, H. (2018). Kültür İmleri-Kavramsal ve Sınır Ötesi. *Art-Sanat Dergisi*(9), 543-569. <https://dergipark.org.tr/pub/iuarts/issue/47878/604777>, Erişim Tarihi: 25.05.2020.
- Baurriaud, N. (2019). Yedinci Kıta'ya Giriş:Tarih, Coğrafya, Demografi, Kültür, Arkeoloji, Siyaset. N. Şaşmazer (Dü.) içinde, *Yedinci Kıta-Rehber* (s. 20-27). İstanbul: İstanbul Kültür Sanat Vakfı-YKY.
- Brookner, J. (2016). <http://jackiebrookner.com/project/>, Erişim Tarihi: 25.05.2021.
- Çeken, Birsen ve Işık, Mehmet (2021). "Instagram'daki Sosyal Sorumluluk Postlarının Grafik Tasarım Açısından İncelenmesi: Geleceğe Nefes Kampanyası Örneği". *Sanat Eğitimi Dergisi*, 9/1: s. 62-72. doi: 10.7816/sed-09-01-07
- Ekisa, P. O. (2020). The Role of Culture on Climate Change Adaptation. doi:10.13140/RG.2.2.31931.92963.
- Galafassi, D., Kagan, S., Milkoreit, M., Heras, M., Bilodeau, C., Bourke, S. J., Tabara, J. D. (2018). Raising the Temperature:The Arts in a Warming Planet. *Current Opinion in Environmental Sustainability*(31), 71-79. doi:10.1016/j.cosust.2017.12.010.
- Gaynor, A., and McLean, I. (2005). The limits of art history: towards an ecological history of landscape art. *Landscape Review*, 11(1), 4-14.

- Güney, E., Bozyiğit, R., Meydan, A., Kılıç, T., ve Bulut, İ. (2016). Çevrebilim (Ekoloji) Sözlüğü. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Hawkins, H., Morstan, S. A., Ingram, M., ve Straughen, E. (2015). The Art of Socioecological Transformation. *Annals of the Association of American Geographers*, 105(2), 37-41. doi:10.1080/00045608.2014.988103
- https://bienal.iksv.org. (2019). Yedinci Kıta: https://bienal.iksv.org/tr/16-istanbul-bienali/yedinci-kita, Erişim Tarihi: 05.06.2020.
- https://www.climart.info/pollutionpods, Erişim Tarihi: 05.06.2020.
- Knebusch, J. (2008). Art and Climate Change Perception Outline of a Phenomenology of Climate. S. Kagan, & V. Kirchberg (Dü) içinde, *Sustainability: A New Frontier for the Arts and Culture* (s. 242-261). Frankfurt, Germany: Verlag für Akademische Schriften.
- Longueville, F. D., Ozer, P., Gemenne, G., Henry, S., Mertz, O., and Nielsen, J. (2020). Comparing climate change perceptions and meteorological data in rural West Africa to improve the understanding of household decisions to migrate. *Climatic Change*(160), 123-141. doi:https://doi.org/10.1007/s10584-020-02704-7.
- McNeeley, S. M., and Lazrus, H. (2014). The Cultural Theory of Risk for Climate Change Adaptation. *Weather, Climate and Society*, 506-519. doi:10.1175/WCAS-D-13-00027.1.
- Örer, B. (2019). Önsöz. N. Şaşmaz, Yedinci Kıta-Rehber (s. 12-19). İstanbul: İstanbul Kültür Sanat Vakfı-YKY.
- Shadid, W. (2007). *The Foundation of Intercultural Communication*. Dordrecht: Kluwer.
- Strauss, S. (2012). Are Cultures Endangered by Climate Change? Yes, But.... *WIREs Climate Change*(3), 371-377. doi:https://doi.org/10.1002/wcc.181.
- Van den Pol, B. (2020). The Connection Between Culture and Climate Change. [culturaldiplomacy.org](https://www.culturaldiplomacy.org/): https://www.culturaldiplomacy.org/pdf/case-studies/cs-bernadet-van-den-pol.pdf, Erişim tarihi: 12.05.2020.
- Wildly, J. C. (2011). The artistic Progressions of Ecofeminism: The Changing Focus of Woman in Environmental Art. *The International Journal of the Arts in Society*, 6(1), 53-65.
- Wolf, J. (2007). The Ecological Citizen and Climate Change. Helsinki: Tyndall Centre for Climate Change Research. https://www.ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/c9ae934-f308-4612-95c7_67c9da8d882f.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2020.
- www.michaelpinsky.com. (2019). http://www.michaelpinsky.com/project/pollution-pods/, Erişim Tarihi: 24.05.2020.
- Görsel Kaynakça
- Görsel 1. Michael Pinsky, "Kirlilik Bölmeleri", 2019, Düzenleme, Norveç Trondheim Kıyısı. http://i0.wp.com/www.michaelpinsky.com/wp-content/uploads/2017/12/indelhi_tn.jpg?resize=1500%2C1000 Erişim Tarihi:07.06.2020.
- Görsel 2. Agnes Denes, Pirinç/Ağaç/Mezar, 1969/77/79 Performans-Düzenleme, Sullivan Country-New York. http://www.agnesdenesstudio.com/works2.html, Erişim Tarihi: 07.06.2020.
- Görsel 3. Agnes Denes, Buğday Tarlası, 1982, Düzenleme, New York. https://gaiadergi.com/iklim-degisikligini-korumayi-oncelikli-goren-17-yesil-sanatci/agnes-denesin-bugday-tarlalari/ Erişim Tarihi: 07.06.2020.
- Görsel 4. Jackie Brookner, Prima Lingua, 2001, Beton, Volkanik Kaya, Yosunlar, Eğrelti Otları, Sulak Alan Bitkileri, Balık, Çelik, New York. http://jackiebrookner.com/project/prima-lingua/ Erişim Tarihi: 07.06.2020.
- Görsel 5. Halil Akdeniz, İzmir Körfezi Kirlenmesi İle İlgili Görsel Değerlendirmeler, 1982, Tuval Üzerine Akrilik, 40X40. Akdeniz, H. (2018). Kültür İmleri-Kavramsal ve Sınır Ötesi. *Art-Sanat Dergisi*(9), s.555.

Anadolu'da Antik Tıp Uygulamaları, Müzikle Tedavinin Doğuşu ve Asklepion'ların Önemi- Ayas (Aigeai) Örneği*

Doç. Dr. Emine Ceylan Ünal Akbulut

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5108-7386>

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü, İstanbul – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 26.09.2021

Kabul: 28.11.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Anadolu

Tıp

Müzikle Tedavi

Asklepion

Ayas

Araştırma Makalesi

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52743>

Öz

İnsanlığın doğuşundan itibaren özellikle Mezopotamya ve Anadolu'da yaşayan topluluklar, hastalıklarını tedavi etmek amacıyla otlardan, hayvanların çeşitli organlarından ve büyüden faydalanmışlardır. Sümerlerin yazıyı bulunmasıyla birlikte diğer uygarlıklar da etkilenmiştir. Gene Babiller, Asurlar, Hititler bugünkü toplumsal yaşantıların oluşmasında, tıp ve müzik alanında önemli bir tarihsel yere sahiptir. Aynı şekilde Şamanların hasta kişileri çeşitli otları tütsü yaparak tedavi etmesi, ilk tıbbi çalışmalar olarak tarihte yerini almıştır. Şaman davulu büyü ritüellerinde önemli bir yer tutmaktadır. Şurası bir gerçek ki Mezopotamya ve Anadolu'da gerçekleşen tedavi amaçlı girişimler, daha sonra insanların toplu halde tedaviye ihtiyaçlarını doğurmuş ve o günün tedavi merkezleri olan Asklepion'ları inşa etmesini gerektirmiştir. Asklepion'lar, sadece tedavi merkezleri değil aynı zamanda bir tapınma merkezidir. Bu merkezlerde ilaçla tedavinin yanı sıra, müzikle de tedavi uygulandığı ele geçen belgelerle ortaya konulmuştur. Bu nedenle şifalanmak için Asklepion'lara gelen hastalara su sesi dahil çeşitli çalgılar dinleterek programlı bir biçimde tedavi uygulanması bugünün Müzik Terapi ve Müzik Tıbbı olarak adlandırılan yönteminin o zamanlarda başladığının göstergesidir. Bu çalışmanın amacı doğa ve tarihe bağlı kalınarak tarihte müziğin tedavi amaçlı kullanıldığı tıp merkezlerinin ilk olarak Anadolu topraklarında kurulduğunun kanıtını tek bir Asklepion'a (Bergama) ve tek bir medeniyete bağlı (Antik Yunan) kalmadığını aktarmaktır. Sonuç olarak, Anadolu topraklarında Sümerlilerden başlayarak tıp ve müzik tedavi alanında bir sonraki medeniyetlere alt yapı oluşturacak çalışmalar yapıldığı ve kurulan Asklepion'larda Selçuklu ve Osmanlı şifahanelerinin ve hatta günümüzün Müzik Terapi ve Müzik Tıbbı uygulamalarının dünyadaki ilk temellerinin atıldığı ortaya konulmuştur. Adana Yumurtalık ilçesindeki Aigeai Asklepion'unun da dönemindeki aynı amaçla kurulan tapınaklar kadar önem sahibi olduğunun altı çizilmiştir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Ünal Akbulut, E. C. (2021). Anadolu'da Antik Tıp Uygulamaları, Müzikle Tedavinin Doğuşu ve Asklepion'ların Önemi- Ayas (Aigeai) Örneği. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 157-170.

*Ancient Medicine Practices in Anatolia, Birth of Music Therapy and The Importance of Asclepians – The Example of Aigeai**

Assoc. Prof. Dr. Emine Ceylan Ünal Akbulut

Yildiz Technical University, Faculty of Art and Design, Department of Performing Arts, Istanbul –
TURKEY

Article History

Submitted: 26.09.2021

Accepted: 28.11.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Anatolia

Medicine

Music Therapy

Asclepion

Aigeai

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52743>

Abstract

Since the beginning of mankind, especially communities living in Mesopotamia and Anatolia, have used herbs, various internal organs of animals, and spells to cure diseases.. After the Sumerians have invented writing, other cultures also adopted this new technology. Babylonians, Assyrians, Hittites have a significant effect on shaping today's community life. Likewise, Shamans healing sick people by using various herbs as incense have been recorded as the first medical efforts in history. The shamanic drum was crucial for spell rituals. It is a fact that the healing attempts made in Mesopotamia and Anatolia created a big demand for healing and this required building of asclepians, which are healing centers of that day. Asclepians were not only used for healing, but also for worshipping. There is recorded evidence that healing with medication as well as music has been used in these centers. This is why, the fact that the systematic treating of patients who come to asclepians with various musical instruments, including the sound of water, is an indicator that the methods we today call Music Therapy and Music Medicine have started back then. This study is explaining, by staying true to the nature and history, that the use of music as a healing method in the history wasn't limited to one asclepion (Pergamon) or one civilization (Ancient Greek). As a result, it is set forth that studies were made on medicine and musical healing in Anatolia, beginning with Sumerians, which set up a base for later civilizations; and the foundations of Seljuk and Ottoman healing centers, even today's Music Therapy and Music Medicine practices, were laid in Asclepians. It is underlined that the Aigeai Asklepion in Yumurtalık, Adana possesses equal importance as the other sanctuaries built for the same purpose at that era.

GİRİŞ

Ölümü kendinden uzaklaştırmak için çabalayan insanoğlu, herhangi bir hastalık karşısında çözüm arayışına girmiştir. Bu arayış, o çağın insanını tedavi için doğada neyi buluyorsa ilaç yapmaya, alet olarak neyi bulduysa kullanmaya yönelmiştir. Basit tıp anlamında büyücülük, oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Bununla birlikte büyücü rahipler, (o zamanın hekimleri) tüm uygarlıklarda önemli bir insan muamelesi görmekteydiler. Çünkü tanrıları kızdırmamak adına insanlar ve tanrılar arasındaki bağlantıyı onlar kurardı. Elbette bunları yaparken hastalığın iyileştirici tanrı tarafından bertaraf edilmesi ve hastayı tekrar sağlığına kavuşturması için çeşitli dualar, ritüeller, büyüler yapılmıştır. Adaklar adanırken özellikle kullanılan müzik aleti davul önemli yer tutmaktadır. Bitkilerin ilaç olarak kullanımı ve müzikle tedavinin ilk kez kullanımı kayıt altına Mezopotamya (Horden, 2016: 43) topraklarında alınmıştır. Şamanlardan başlayarak medeniyetlere doğru ulaşılan çağlarda Sümerler, Babiller, Asurlar, Hititler hem tıp hem müziği kullanarak hastaları şifalandırmanın yollarını hep aramışlardır. Tıbbi ilaçların ilk kullanımı genelde Batı kaynaklı kitaplarda yaygın bir şekilde aktarıldığı gibi Antik Yunan'dan ziyade Mezopotamya ve Mısır'da başlamış, Anadolu'da gelişmiştir. Sonrasında ilk hastaneler olarak adlandırılan tapınaklar kurulmuş, bu tapınaklarda müzikle birlikte alternatif tedavi kürleri uygulanmaya başlanmıştır. Asklepion adı verilen bu merkezler yüzlerce açılacak kadar popüler olmuş, Anadolu'da kazılarla ortaya çıkarılmış Bergama döneminin en rağbet gören şifahanesi olmuştur. Anadolu'da ilk akla gelen Asklepion Bergama (Pergamon) hakkında bilgileri ve hastalara uygulanan genellikle telkin, fizyoterapi ve müzik terapi tedavi yöntemlerini M.S. 11. yy. ortalarında burada 13 yıl kalmış olan hatip Aelius Aristeidis'in yazıtları sayesinde öğrenebilmekteyiz. Burada "*Satyros* ve "*Galenius*" gibi dünyanın ilk büyük hekimleri hocalık yapmıştır. Ayrıca M.Ö. 4. yy.'da Flavius, Calos, Cladius ve Hermokrates gibi pek çok ünlü hekim Bergama Asklepion'da çalışmıştır. Hellenistik dönemde gelişmiş ve en parlak çağını Roma Dönemi'nde yaşadığı arkeolojik kazılardaki bulgularla saptanmıştır. Kapısında iki önemli yazı yazılmıştır: "*Ölümün girmesi yasaktır*" ve "*Vasiyetnamelerin açılmadığı yer*" (Altınölçek, 2016: 34-35).

Bir Asklepion daha var ki varlığını ancak sikkelerden ve bazı yazıtlardan öğrenilmektedir. Bu çalışmanın bir diğer amacı Aigeai (Ayas), Adana Çukurova-Yumurtalık ilçesinde toprak altında yok olmuş hiç bulunamayacak sanılan tapınağın Asklepion'un gün ışığına çıkarılması için araştırmacılara çağrı yapmaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

Anadolu'daki antik tıp çalışmaları ve müzikle sağlıtım uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmak için ritüeller hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Bu nedenle, Şamanizm ve kullanılan davul, Paganizm kısa olarak açıklanmıştır. Topraklarımızdaki kadim tıp uygulamaları ve müziğin tedavi amaçlı kullanımının yaygın olarak hayata geçirildiği önemli medeniyetlerden Sümerler, Babiller, Asurlar, Hititler hakkında ilgili kaynaklardan elde edilen veriler aşağıda özet olarak aktarılmıştır. Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğunda şifahanelerde sistemli bir şekilde yapılan müzikle tedavi çalışmalarının ilk olarak Asklepion'larda uygulamaya konduğu birçok kaynakta yazmaktadır. Asklepion'ların açılışı ve bu önemli merkezlerde yapılan çok çeşitli tedavi yöntemlerine genel bakış sunulmuştur. Özellikle Bergama Asklepion'unun hali hazırda gezilebilir olması bu anlamda önem arz etmektedir.

1.1.Şamanizm

Şamanizm, kişi ya da toplum yararına kullanılmak üzere yapılan çeşitli dinsel büyüsel pratiklerdir. Şamanlar bu pratikleri gerçekleştirmek için doğa ve doğaüstü varlıklar ile iletişime geçerek onların güçlerine sahip olurlar (Çoruhlu, 2000: 15). Şamanizm felsefesinde diğer dinlerde olduğu gibi tanrısal kavramların ve kuralların olmayışından ya da doğrudan tanrısallıkla bağlantılı olmadığından

din olarak tanımlanmayabilir.

Şamanizm ruhun iyileştirilmesine yönelik toplumsal uygulamadır. Genel olarak bir ruhani birliktelik olup bunu yapan kişi de lider olarak tanımlanmaktadır (Bozdemir ve Özçelik, 2019: 104). Anaerkil bir anlayışa bir bölümüyle sahip şamanlar için kadın şamanlar önemli bir yere sahiptir. Üstelik bu uygulamanın aslında kadınlara özel bir yaratıcılık olduğuna dair izler bulunmaktadır ve böylelikle "kadın" kavramını yüceltmektedir (Hassan, 2011: 55).

1.1.2.Şamanizm'de Davul'un Önemi

Törenlerde davulun çalınmasıyla Şamanın bilinç oluşumunda farklılıklar meydana gelir. Ritmik ve düzenli duyulan bas seslerin etkisiyle Şaman dans eder ve kendinden geçer. Açık bilinç yapısının kalkmasıyla görüntüler algılamaya başlar. İyileştirmek istediği ruhla bağlantı kurar ve onu taklit eder. Ruha erişebilmek için güçlü bir hayvanın kılığına girdiği de olur. Müzik aracılığıyla grup içerisindeki psikozları gidermeyi amaçladığı gibi, topluma şans getirmeyi ve ruhlar dünyasını düzene sokmayı da çalışır. Ritüellerde davul eşliğinde çalınan müziğin tekrarlayan ritmik ve melodik yapısı şamanın transa geçmesine yardımcı olur (Bozdemir ve Özçelik, 2019: 105) (Resim1).

Şamanların ritüellerdeki dansları ve beden salınımları yoğun duygularının sonucu ortaya çıkmış ve çoğu uygarlıklarda da benzer törenler görülmüştür. Davulun rehberliğinde şamanlar gibi rahipler de tanrılara beden hareketleri ile ulaşmaya çalışmışlardır. Tüm bu dualar sadece davul eşliğinde değil flütünde kullanıldığı şarkılarla toplum ve ruhlar arasında bağlantı kurulduğu düşünülmektedir. Zamanla davulun "kut" u gittikçe, kasnak sabit kalmak koşuluğu ile yeni deri girilirdi. Şaman davulunun bir başkası tarafından çalınması söz konusu değilken, dokunulmasının bile ruhsal enerjiyi bozacağına inanılıyordu. Şaman dışında davulu bir başkasının ellemesi o kişide kötülöklere sebebiyet vereceği nedeniyle engellenmiştir. Mutlaka yedek davulları bulunmaktadır. Davulların yıpranan derisi değiştirilir. Şaman öldüğünde ise davulu yok edilir (Hoppal, 2010: 91) (Resim 2).

1.2.Paganizm

"Pagan" terimi günümüzün dini disiplinlerine göre şöyle açıklanmaktadır. Puta tapan putperest toplulukların tanrıların görünüşlerini simgeleyen şekillere tapınmasının da Paganizm kavramı olduğu bilinmektedir. Doğaya olan tapınma ve animizm, çok tanrıcılık ve atalar kültü ile yakından ilişkili olup pagan teriminin geleneksel puta tapıcılığı ile ilgilidir. Bu pagan gelenekleri içerisinde Babil, Asur, Mezopotamya, Eski Mısır, İran ve çoğu Ortadoğu dini ritüelleri de sayılmaktadır. Hatta Hinduizm ve Tibet Budizmi de aynı inanç geleneğinde değerlendirilmektedir (Gündüz, 2005: 9). Sümerlilerde ana tanrıça inancı milattan önce dört binlerin ortalarında bugünkü Irak içerisinde bulunan Aşağı Mezopotamya'da varlığını sürdürmekteydi. Bu inanç sistemi ve ritüelleri yerini politeist ya da çok tanrılı inanca bırakmıştır. Bu medeniyette önem taşıyan ritüellerde büyük tanrı ve tanrıçanın etrafındaki birden çok mitolojik varlık ve gene tanrı ve tanrıçalar yer almaktadır (Kölemanoğlu, 2001: 85).

1.3. Sümerler'de Tıp

İki yüzyıldır yapılan arkeolojik kazılarda tıp alanında Sümerlere ait 4500 yıl öncesinden kalma ilk yazılı tabletler bulunmuştur (Resim 3). Bu tabletlerde hastalık, doktorlar ve ilaçlara dair birçok belge bulunmuştur. Asurbanipal kitaplığında bulunan belgelerde Akad dili kullanıldığı halde tıp terimlerinin Sümerce yazıldığı görülmüştür. Bu durum ya kendileri tarafından ya da onlardan ilham alınarak yazıldığına göstergesidir. Aynı ilkel topluluklardaki gibi hastalıkların da bedene cinler gibi gözle görülmeyen varlıklar nedeniyle olduğuna dair inanç vardı. Hastayı bu durumdan kurtarmak için doğal ilaçlar yapıldığı gibi büyü de yapılmıştır (www.academia.edu/31666031/MEZOPOTAMYADA_TIP_VE_UYGULANI%C5%9EIEI2021, 2021).

Tedavi merkezlerinin kökeni ilk çağlarda Sümerlere kadar uzanmaktadır. Öyle ki bilinen en

eski sağlık merkezlerini sıcak su kaynaklarının olduğu yerlere inşa etmişlerdir (Tökü, 2017: 7).

Bilgelik ve su tanrısı Enki, büyüünün koruyucusu idi ve inanışa göre ilk yazıyı yazandır. Ruhların kontrolünü sağlama, öteki dünyaya gitmeyi, tanrıların gizini bilme yanında Enki cisme ad koyan, belagat ustası, güzel sanatların koruyucusu ve insanların yardımcısıdır. Abzu olarak ifade edilen dipsiz kozmik bir suyun içindeki köşkünde oturan Enzi me olarak adlandırılan Sümer'in evrensel yasalarını korur.(Çığ, 2014: 209-210). Dünyada tıba dair en eski kaynak üzerinde ismi yazmayan Sümerli bir hekim tarafından öğrencileri ve diğer hekimler için yazdığı tablette ortaya çıkarılmıştır. İnsanlık tarihinin en eski tıp "El Kitabı" bu tablet olmuştur. Mezopotamya'daki ilim dili sonraki yıllarda da Sümerce olmuştur. Tablet, Martin Levey ve Samuel Kramer adlı kimyagerlerce tamamen bitki, hayvan ve mineral alt yapılı ilk ilaçların olduğu formüller kitabı olarak çözümlenmiştir. Bugün tablet Philadelphia Üniversitesi Müzesinde sergilenmektedir. Bu kitap ritüellerden ve doğaüstü içeriklerden uzak rasyonel bilgileri içermektedir (www.academia.edu/31666031/MEZOPOTAMYADA_TIP_VE_UYGULANI%C5%9E2021, 2021).

1.3.1. Sümerler'de Müzik

Sümerlerde tıp alanında bilimsel en yakın çalışmalar yapılmış ve uygulanmıştır. Hastaya hastalığın çeşidine göre, müzikli ritüeller de yaptıkları bilinmektedir. Bu uygulamaları büyücü kâhinlerin ya da rahipler Sümer tapınaklarında dinsel yakarılarla gerçekleştiriyordu. Yakarılarla gelişen şiirsel sözler ritüellerle dinsel şarkılara dönüşmekteydi.

M.Ö. 2000 yılı dolaylarında, Sümer dualarının rahip ve koronun karşılıklı söylediği "responce" ve iki koronun değişmeli olarak söylediği "antiphone" biçimleriyle yapıldığı bilinmektedir. Dualardaki ilkel ezgilere Sümerler "Sır" diyorlardı. Solo ses ve koroya eşlik eden kamış kavallara "Sem" dediği için, dinsel şarkılara da "ersamma" adını vermişlerdi. (Say, 1995: 35).

Sümer flütü, (Resim 4) davul ve lir bu enstrümanların arasında en önemli müzik aletleridir. Balaggu ve Lilissu gibi müzik aletleriyle ilahiler okuyup belirli zamanlarda ayinlerde kurban sunma Kaluların işiydi. *Kalu*, Sümerlerde sanatkâr olup, öfkelenen tanrıları sakinleştirmek için yalvaran ve ilahiler okuyan rahiplere verilen isimdi. Kâhinler, sihirbazlar ve ilahicilerden oluşan din adamı topluluğuna Sümerler *Maşmaş*, Akadlar işe *Âşipu* diyordu (Sayın, 2019: 16)

Mezopotamya'da dinle ilgisi olmayan kişilerin hastalıkları tedavi ettiğine dair net bilgi yoktur. Ancak rahiplerle ilgili bilgiler mevcuttur. Cerrahlık konusunda da ilk bilgiler Hammurabi Kanunlarında görülmüştür. Hastalıklar kâhinler veya büyücüler sınıfı olarak adlandırılan rahip grupları tarafından tedavi edilmekte idi. *Bârû* kâhin, *Aşipu* büyücü, efsuncu, üfürükçü olarak adlandırılan gruplardı. *Bârû*'lar ileriye görme yetenekleri ile hastalığı tanımlardı. *Aşipu* 'lar ise çare bulunamadığında ayin yolu ile iyileştirme yoluna giderlerdi. Özellikle "kötü ruh"ların sebep olduğu durumlarda tedavi için hastalar götürülürlerdi (Sayılı, 1991: 414). *Aşipu*'lar, hasta kişinin yeniden sağlığa kavuşması için mutlaka müzikli ayinler yaparlardı. Ancak öncelikle tanrıları memnun etmek için kurban adakları yapmaları gerekiyordu.

1.4. Babililer'de Tıp

Babil'de birçok Tanrı tıp alanında şifalandırıcı öneme sahipti. Marduk en önemlilerinden olup Asur'un tıp Tanrısı Nabu idi. Bunların yanında Tanrılar Ea, Gula, Nimutra, Iştar'ın iyileştirici güçleri olduğu inanılırdı. Ay ışığında bazı bitkiler Tanrı Sin'in yetiştirdiği düşünülerek toplanıp, gene ay ışığında saklanırdı. Bu dönemde kemiklerin yerleştirilerek kırık tedavisi yapıldığı ve tutkal çekmiş bandajlarla kaplandığına dair düşünceler mevcuttur. Hammurabi Kanun Stelinde hekimlik cerrahlıktan üst seviyede görülmektedir. Cezanın uygulandığına dair yazı yoksa da mesleğini kötüye kullanacak cerrahların Kısasa Kısas kanun maddesi uyarınca ellerinin kesileceğine dair bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca stele kötülüğü dokunacak insanlara iyileşemeyecekleri hastalığa yakalanmaları için beddua Hammurabi Kanunundayermektedir. (www.academia.edu/31666031/MEZOPOTAMYADA_TIP_VE_U

[YGULANI%C5%9EI2021](#), 2021).

1.4.1. Babilliler'de Müzik

Yalnızca Mezopotamya'ya özgü bir *çıngrak* tipi, küre biçimine sahiptir ve ilk kez Eski Babil Çağı'nda belgelenmiştir. *Çıngrakların* kötü ruhları uzaklaştırmak amacıyla rahipler tarafından kullanılan enstrümanlar olabilecekleri de düşünülmektedir (Sayın, 2019: 33). (Resim 6)

1.5. Asurlular'da Tıp

Asurlular döneminde büyücülerin tıp alanında yaptıkları çalışmalar nedeniyle yüksek mevkilere geldikleri bunun yanında aynı şehir ve krallara verilen Tanrı isimlerinin Urad-Gula da olduğu gibi bir saray büyücüsüne verildiğinin pek görülmediği o zamanki kayıtlara geçmiştir. Bir doğa üstü varlık olan Tıp Tanrısı Gula'dan ismini alan büyücü, saray doktoru *Marduk-shakin-shumi'*nin kralın hükümdarlığı esnasında Asurbanipal'in annesi olan eşini M.Ö. 672 yılında kaybetme üzüntüsü nedeniyle mevsimsel hastalığının tekrarlamasını teyit etmesiyle dini tören ve merasimler düzenlemiştir. Tıpla ilgili tüm yazışmalar kral *Esarhaddon* ve başkâtibi *Issar-shumu-eresh* arasında olmuştur. Bu belgeler Asurluların tıp uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır ([www.academia.edu/31666031/MEZOPOTAMYADA_TIP_VE_UGULANI%C5%9EI2021](#), 2021).

1.5.1. Asurlular'da Müzik

O zamanın ilkel koşullarında Anadolu insanının, günler ve belki de haftalarca zaman harcayarak ürettikleri enstrümanların, büyük olasılıkla onların yaşamının önemli bir alanında, bir tapınma sırasında ya da hastanın iyileşmesi için yakarıda bulduklarında kullanıldığını göstermektedir. İşte bu noktada, istediklerini gerçekleştirebilmek ve başarılı bir yaşamı yakalayabilmek için müziği kullandığı düşünülmektedir. Eski Tunç Çağı'nda ilk kez görülen *Sistrum*, madenden yapılmış bir çerçeve içine birbirine paralel olarak yerleştirilen çubuklara geçirilen küçük yuvarlak *zillerin*, yatay doğrultuda hareket ettirilmesiyle ses vermektedir (Sayın, 2019: 47). (Resim 7)

1.6. Hititler'de Tıp

Hititlerce büyüün şifa amacıyla kullanıldığı tabletlerde yazmaktadır. Anadolu halkından ve Mezopotamya'dan aldıkları bilgileri dini ritüellerle kullanıp tedavi gerçekleştirmektedirler (Taylan, 2017: 82).

M.Ö.14. ve 13. yüzyıllarda Hitit İmparatorluk Çağında Hitit Tıbbı gelişmelere ayak uyduramamıştır. Bunun yanında Babil ve Mısır'daki tıbbi gelişmeler çok daha iyidir. Homeros destanlarında dahi Mısır tıbbının kendi bereketli topraklarındaki şifalı bitkilerle M.Ö. III. binyılda nasıl geliştiği yazılmıştır. O zamanlar doktorlar aynı zamanda kâtiplikle ilişkili idiler. Hititlerde Mitannamuwa hem çok sayıda dil bilen bir baş kâtip hem de doktordu. Aynı zamanda devlet adamlığı da yapmış III.Hattuşilli'yi ufaklığında yaşadığı bir hastalıktan kurtarmıştır. Hattuşa'ya çoğunluğu büyü uzmanı tıpla uğraşan doktorlar hanedan mensuplarının tedavisi için başka ülkelerden getirtilmişlerdir. Ülkenin Kralının iyileştirilmesi için kullanılacak ilaçlar için fala dahi başvuruluyordu. Doktorlar en iyi ilaçları şifalı otları bularak tedavi uygularken gerekli durumlarda büyü yöntemlerine gereksinim duyuluyordu. Bu Hattuşa'daki Babil etkisi idi. Hititçe'ye tercüme edilmiş metinlerle beraber Akad dilinde yazılmış olanlar da vardı. Yeni Asurca metinler Asurbanipal kütüphanesinde bulunmakta idi. Bunlar Babil tıbbının Hattuşa'da ele geçen Orta Babil dönemine ait en eski kaynaklardı. Hitit arşivlerinde doğum ve jinekolojik hastalıklarla ilgili yaygın düzeyde metinler bulunmakta idi. Hastalıkta en çok uyguladıkları yöntem hasta insanları karantinaya almak şeklinde olmuştur. Eski Anadolu folklorunda derlenen tıp ve büyü, günümüzde Hitit Tıbbı olarak ta bilinmektedir. Onlar da Mezopotamya ve Mısır tıbbından aktarılan bilgilerle derlemelerini yapmışlardır (Girginer, 2016: 22-34).

1.6.1. Hititler'de Müzik

Hitit davulu, çeşitli çıngraklar, *Sistrum* ve küçük Lir, (Resim 8-11) rahiplerin bir ses uyumu içerisinde söylediği dualarda kullanılan enstrümanlar idi. Hititler bu enstrümanları hem iyileşme

amacıyla yapılan büyülerde hem de hastaları tedavide kullanıyorlardı.

Şaman ayinlerini akla getiren törenlerle müziğin iyileştirici gücünü 4.000 yıl önce de düşünmüşlerdir. Tedavi üzerine yazılan metinlerde hekimin davula vurarak çalıp, şarkı söylediği bize bu durumu ispatlamaktadır. Müziğin etkisinin farkında olan Hitit kralları, müttefikine “*müziğin (zilin) sesine kapılarak sözünden dönmemesini*” tembihlemektedir. (Şahin, 2020: 258)

Bir mitolojik anlatıya göre vurmali çalgılar tef ve zil, Tanrıça İştar'ın yardımcıları Ninatta ve Kulitta tarafından çalınmakta, kendisi de şarkı söyleyerek canavarı etkilemeye çalışmaktadır.

Hititlerde tapınaklarda çok sayıda müzisyen çalışmakta idi. Cenaze törenlerinde ölünün ruhu için ağıtçı kadınlar ve müzisyenler yas sürecine eşlik etmekteydiler. “*Hattuša'da büyük bir olay olursa, kral ya da kraliçe tanrı olursa (ölürse); yaşlı genç herkes kamışları [bir çeşit flüt olabilir] ellerine alır ve ağıt yakmaya başlar.*” Uzun süreli cenaze töreninde belirli günlerde bağlama çalınmakta, şarkıcılar bir lir eşliğinde ölünün ruhu için müzik yapmaktaydılar. Böylelikle dini ritüeller ve büyüler sırasında tanrılara ulaşmak ve desteklerini almak için kullanılan müzik, sağaltım amaçlı da kullanılmıştır (www.zdergisi.istanbul/makale/hititlerde-muzik-332, 2020)

1.7. Asklepios

Sağlık Tanrısı Asklepios antik dünyada tıbbın inançla ilişkisinden bahsedildiğinde karşımıza çıkan ilk isimdir. Dertle deva olan şifacı tanrı Apollon'dan babasıdır. Teselya kralının kızı olan Koronis annesidir. Koronis'in kendi çocuğunu taşıdığı halde bir başkası ile evleneceği haberini alan Apollon kadını diri diri yakar. Ancak oğlunun ölmesini istemez ve Koronis'in karnından çocuğunu çıkarır. Onu at adam Khiron'a (Ciron) eğitmesi için teslim eder. Yaralı şifacı Khiron Asklepios'a hekimliğin ve cerrahliğin tüm bilgilerini aktarır. Öldüğü zaman Medusa'nın kanını Tanrıça Athena toplar ve Asklepios'a verir. Medusa'nın sol tarafındaki şifalı kanla ölmüş insanları diriltecek hünere sahip olur. Zeus bu durumdan öfkelenir ilahi düzeninin bozulmaması için yıldırımlarıyla onu öldürür. Apollon ise intikam için Zeus'a yıldırımları bağışlayan Kyklopları öldürmüştür. Zeus ise Apollon'u sakinleştirmek için Asklepios'u sağlığın ve şifanın temsilcisi Yılanlı takımyıldızı şeklinde göklere yerleştirmiştir. Önceleri bir ölümlü olan Asklepios ölümünden sonra insanlara rüya ve vizyonlarda görünerek şifa veren yarı-tanrı konumuna getirilmiştir (Uysal, 2016: 197). (Resim 12)

1.7.1. Ölümün Girmedığı ve Vasiyetnamelerin Açılmadığı Yer, Asklepiyon'lar

Asklepiyon Eski Yunan ve Roma'da Hekimlik Tanrısı Asklepios'a adanan tapınağa ve başka yapılar grubuna verilen ad (Bakırcıoğlu, 2012: 258). İçerisinde tapınaklar, sunak ve sağaltım birimleri olan Asklepiyonlar Asklepios'un evi anlamındadır. Hem tıp okulu hem de hastanedir. İnsanların fiziksel ve ruhsal olarak rahatlamak için gittiği merkezlerdi (Helvacıoğlu, 2021: 24,30-31).

İnsanoğlu ölümden uzaklaşabilmek için her hastalığında tekrar iyileşebilmenin yollarını aramıştır. Böylelikle Tıbbın ilk aşamaları hastalıklardan kurtulmak adına yapılan sağaltımlarla gerçekleşmiştir. Hekimler, hastalanmadıkça ölümü düşünmeyen insan için bir çare olmuştur. Antik dünyada dinin tıpla ilişkisi iç içe bir bağda gelişmiştir. Tanrılar, Tanrıçalar da sağlık ve ölümlü ilişkili duruma getirilmiştir (Tahberer, 2016: 71).

1.7.1.1. Asklepiyon'ların Kuruluş Amaçları

İlk ortaya çıktığı yer olan Yunanistan'da Trikala, Epidauros, Korinthos, Atina ve Kos, İtalya'da Kroton ve Anadolu'da Pergamon ve Aigeai (şimdiki Adana'nın Yumurtalık ilçesi) antik dünyadan yüzlercesi içerisinden en bilinen Asklepiyon'lardır. O dönemin insanları adını Sağlık Tanrısı Asklepios'dan alan Asklepiyon'larda şifa aramıştır. Hekimlerin eylem alanı tapınaklar tedavi amaçlı kullanılmalarının yanı sıra ibadet yeri ve kütüphane olarak ta kullanılmaktaydı. Asklepiyon'lara ölümün girememesinin nedeni ölümcül hastalık taşıyanların kabul edilmemesiydi. Hastalıkları iyileştirmek üzere tedavi yapan rahip-hekimlere Asklepiades denilmekteydi. Tapınaklar içerisinde aktif olarak kullanılan uyku odaları, hamam ve tedavi odaları bulunmaktaydı. Bunu yanında amfi tiyatro, spor

sahaları, gezinti yerleri de düşünülmüştü. Tapınaklarda ameliyat dışında psikolojik tedavilerden de yararlandığı bilinmektedir. (Gerçek, 2016: 37).

1.7.1.1.1. İyileştirme Yöntemleri

Hastaların ruhsal sağlığının, bedensel sağlıklarının önüne geçtiği Asklepiyon'larda SPA: salus per aqua (sudan gelen sağlık), klimaterapi (iklim tedavisi), aquaterapi (su tedavisi), diyet tedavisi, aromaterapi (bitkilerle ve kokularla tedavi), hipnoterapi (uyku terapisi), psikoterapi, müzikoterapi ve istirahat önerilmekte idi (Tuna ve Özer, 2015: 68).

Diğer bir kaynakta uygulanmış tedavi ve terapiler şöyle sıralanmıştır: Kan alma (hacamat), diyet kürleri, lavman, uyku odalarında uyutma, telkin tedavi, çamur banyoları, masaj, şifa otlarla tedavi, güneşlenme terapileri, egzersiz ve müzik (Helvacıoğlu, 2021: 33).

Zihin sağlığı yönünden rahatlama hissi duyguların boşalmasıyla oluşmaktadır. Bu durum bir süreç içerisinde genelde müzik ve drama gösterileri aracılığı ile gerçekleşiyordu. Asklepiyon'larda, ruhsal hastalıkları olan çocuklara müzik kürü uygulanmış olduğu söylenmektedir (Sayın, 2019: 187).

1.8. Bergama Asklepiyonu

Yunanistan, Batı Anadolu ve Ege Adaları'nda bulunan iki yüz kadar asklepiyon tapınağı, tedâvi merkezleri olarak insanlara hizmet vermekteydi. Genellikle güneşli ve havadar olan, akarsular civarında yer alan bu merkezlerde hastalar, yeraltındaki karanlık dehlizlerde tavandaki deliklerden gelen müzik ve su sesleriyle, aynı zamanda rahiplerin vaaz ve nasihatlarıyla tedâvi edilmeye çalışılırdı (Turabi, 2015: 18)

Bergama Asklepiyon'undan Sultan II. Bayezid Külliyesi Darüşşifası'na kadar sahip olduğumuz değerlerimiz, yaşadığımız topraklardaki tedavi edici sağlık uygulamalarında geçmişten beri müziğe verilen önemin görkemli tanıkları olarak yanı başımızda durmaktadır (Torun, 2016: 2)

Bugün günümüze ulaşan 200 civarında Asklepiyon bilinmektedir. M.Ö. 6.yüzyıldan 8-10 yıl sonrasına kadar Asklepiyon'lar inşa edilmiştir. Bunlardan çoğu sadece tapınak olarak kullanılmıştır. Ülkemizdeki Bergama (Pergamon), Kos ve Epidaurus ise kazıları yağılmış bilenen tam teşekküllü şifahanelerdir (Uzel ve Tahberer, 2005: 9).

Ünlü Romalı hekim Asclepiades, Bergama Asklepiyon'unda psikolojik rahatsızlığı olan hastaları flüt, sağırları da trompetle tedavi etmeye çalışmıştır (Çoban, 2020: 33). Örneğin akıl hastalarını at kemiklerinden veya içi boşaltılmış helabora (bir çeşit bitki) sapından yapılmış aletlerle çalarak tedavi ediyorlardı. Özellikle Frig modlarını kullanıyorlardı (Tuna, Özer, 2015: 71).

2. Yöntem

Bu çalışmada veriler makale konusuna dair yazılı kaynakların taranması yolu ile toplanmıştır. Bu kaynaklar, tezler, kitaplar ve makalelerdir. Dolayısı ile Betimsel Yöntem uygulanmıştır.

3. Bulgular

Çalışmanın amacı müzikle tedavinin uygulandığı bilenen ülkemizde kalıntıları halen ayakta olan Bergama Asklepiyonu dışında başka bir Asklepiyon'un varlığının ortaya çıkarılmasıdır. Diğer bir amacı da dünyada müzikle tedavinin kullanıldığı ilk medeniyetlerin Anadolu'da Antik Yunan öncesi medeniyetlerde başladığının altının çizilmesidir.

3.1. Anadolu'da Keşfedilmemiş Bir Asklepiyon : Aigeai (Ayas)

Makedonyalı Büyük İskender tarafından kurulduğu iddia edilen Aigeai, İskenderun körfezini kontrol edecek bir noktada idi. M.Ö. 16. Yüzyılda Hitit metinlerinden anlaşıldığı üzere Aigeai, Khalaka diğer adıyla Kilikya'nın Ovalık yani Kilikia Pedias bölgesinin içinde idi (Eti, 2006: 2).

Kaldar (2008), Adana İli Yumurtalık İlçesi Halk Kültürü ve Edebiyatı Üzerine Bir İnceleme isimli Yüksek Lisans tezinde, Ayas'ta Asklepion adında dinsel ve sağlık hizmetlerinin yürütüldüğü bir tapınak olduğu yazmaktadır. Bugünkü Adana'nın Yumurtalık ilçesinde olan Ayas (Aigeai), sağlık tanrısı Asklepios kültü ile ünlü idi. Gerek inanç, gerek tedavi amaçlı pek çok insan burayı ziyaret etmekte idi (Akt:Kılınç, 2012: 31). Bugün Ayas olarak anılan Aigeai, adını kentin içinden geçen Ayas deresinden almaktadır.

Ayas isminin nereden geldiğine dair görüşler Buyruk'un (2012) Adana Ayas (Yumurtalık)Kalesinde Devşirme (Şipolien) Malzeme Kullanımı isimli makalesinde şöyle sıralanmıştır:

Yumurtalık; Ayas, Aigaea, Aigaiai, Layazzo isimleri ile de bilinmektedir. Yumurtalık için; Strabon Aigaia, Marko Polo Layas, Langlois; Lajazzo, Aiazza, Lagiazza, Laias, Aias, Leyas, Layas derken, Alishan Laiaza demektedir. Hellenkemper ise Yumurtalık'ın tarihsel isimlerini Aigaiai, Aegae, Aegaeae, Aigai, Agiasi, Ayas, Aias, Laiazzo, Avax, Laiacium, La Giazza, Laias, Yatia olarak sıralamaktadır. Bilge Umar'a göre bu isim zaman içerisinde Türkçe fonetiğe uygun hale getirilerek Ayas halini almıştır (2012: 100)

Antik zamanda kent kıyıya yakın korunaklı doğal bir limanın hemen gerisinde iki büyük tepe üzerinde kurulmuştu. Aigeai, kelime anlamı ile ilgili birkaç fikir bulunmaktadır. İlki, Yunanca bir isim olan keçi kelimesinden türemiş olduğudur(Demir,2016:1).Bir diğeri de Sağlık Tanrıçası Hygieia (Hijyen)'nın adından Aegeia olarak türetildiğidir (Kaldar, 2008: 9).

M.S.3.yüzyılda kentte Aslepios kültü imparatorun varisini Roma'ya ilan ettiği yer olarak tahta geçme politikası anlayışında merkezi bir rol oynamıştır. Roma İmparatorluğu döneminde, Doğu Kilik liman kenti Aigeai, Epidaurus, Kos ve Pergamon ile birlikte şifalı Asklepios tanrısı için en önemli hac yerlerinden biriydi (Ziegler, 2003: 205)

M.Ö. 2. yüzyıldan M. S. 3. yüzyıla kadar bu şehirde sikke basılmıştır. Ancak kent ve tapınak M.S.2.yüzyılda Roma dünyasındaki şöhretine kavuşmamıştı. Antoninus Pius Döneminde Asklepios ve Hygeia kültüne en erken kanıt niteliğindedir. Asklepios ve Hygeia'nın Aigeai'daki kültleri MS 3. Yüzyılda en aktif dönemini geçirmiştir şöyle ki kentte faydalı çalışmalar yapan ve övgü alan politikaları ile imparator ve yakınları sağlık tanrısı ile aynı değerde tutulmuşlardır (Demir, 2016: 6). Özellikle Roma döneminin başlangıcından itibaren şifa tanrısı inancı en önemli sikke konusu olarak dikkat çekmektedir. Antik sikkelerde Aslepiion'un kızı Hygieia ve oğlu Telesphoros dışındaki çocukları resmedilmemişti. Hygieia çocuklarının arasında en onurlusudur ve yer altı sikkelerinde yılan şeklinde tasvir edilmiştir.

Asklepios konulu en erken sikkelerden birisi Domitian (M. S. 81 - 96) dönemde basılmıştır. Hadrian (M.S. 117 - 138) adına basılan bir dizi gümüş sikkenin arka yüz konusu da Asklepios ve Hygieia büstleri olmuştur. Asklepios tapınımla ilgili ilginç tasvirlerden birisi Marcus Aurelius (M.S. 139 - 161) adına basılan bir sikkenin arka yüzünde görülür: Pergamonda Omphalos'a dolanan yılan, bu sikkede bir yumurtaya dolanırken tasvir edilmiş Yumurta simgesinin kullanımı tesadüfi değildir. Antik şehrin kurulu olduğu sahiller bugün de deniz kaplumbağalarının yumurtalarını bıraktığı bir yer olarak bilinir ve o nedenle modern kasaba "Yumurtalık" olarak anılmaktadır(Gerçek, 2016: 40-41).

Hem ön hem arka yüzde Asklepios'un yılanlı asası ile resmedildiği gümüş alaşım sikkeler M.S. 198 - 217 yıllarında Caracalla döneminde basılmıştır (Gerçek, 2016: 41). Bu sikkeler ile kendisinin Aigeai kentini ve Asklepios Tapınağı'nı ziyaret ettiği, Asklepieion'da hastalığından kurtulduğu anlaşılmaktadır (Demir, 2016: 6) Aigeai Asklepieion'u hakkında bilgi edinmek İmparator Gallienus (M. S. 253 - 268) döneminden sonra pek mümkün olmadı. Bunu nedeni sikke basımı durdurulmasıdır. I. Constantinus (M.S.306-337) un Hıristiyanlığı kabul etmesiyle Pagan tapınakları yıkılmaya başlanmıştır. Yıkılmayanlar ise ya tahrip edilmiş ya da kiliseye çevrilmişlerdir. Eusebios ve Salamenes Hermeios

Sozomenos, Historia Ekklesiastike isimli yapıtlarında M.S. 400- 450'de Asklepiyon'ların yıkılışını anlatmıştır. Epidauros, Kos, Pergamon (Bergama) tapınakları kadar Aigeai Asklepiyon'u da büyük ve revaçta bir merkezdi. Hristiyanlıkla rekabet içerisinde gördükleri bu tapınakları maalesef yıkmakta geç kalmadılar. Aigeai halkı Asklepiyon'larında hastalıkların iyileştiği ve tapınağın kendilerine iyi geldiği konusunda övünüyorlardı (Tahbere ve Uzel, 2005: 32).

Aigeai Asklepiyon'u şehir için diğer şehirlerle rekabet açısından fark yaratıyor, tedavi merkezleri ile gelir kaynağı oluyordu. Aigeai'li Philostratos yazdığı "Tyna'lı Pythagorasçı Filozof Apollonios'un Hayatı" adlı eserinde burada yapılan tedavileri anlattığı belirtilmektedir (Tahberer ve Uzel, 2005: 20).

Şifa Tanrısı Tapınağındaki rüyalar ve hekimler aracılığı ile halkın Aigeai Asklepiyon'unda şifalanması Eusebous'un tanımıyla tapınağındaki kurtarıcı ile "gerçek" kurtarıcı arasında rekabete neden oluyordu. (Gerçek, 2016: 41) Şehrin farklı unsuru böylelikle tam olarak sonsuza kadar yıkılmıştı (Resim 14-15)

Asklepios Tapınağı sadece şehrin gururu, "vatansever vatanseverliğin" bir sembolü değil, aynı zamanda nüfusun önemli bir kısmının kazanç sağladığı önemli bir mali gelir kaynağıydı. İmparatorun ve şehrin çıkarları, Aigeai'nin yararına olacak şekilde, ortak bir paydaya indirgenebilirdi. (Ziegler, 2003: 214)

Tüm bilgiler resmi kazılar yapılmadığı için ancak, antik çağ yazarlar, ele geçen yazıtlar ve en önemli belgeler olan sikkeler aracılığı ile elde edilmiştir. Bu sikkelerden bazıları British Museum kayıtlarında bulunmaktadır ve Aigeai'de Asklepios inancının yerleştiğinin ispatlanmaktadır. Asklepios ve Hygeai'nin koruyucu sağlık tanrıları olarak antik çağın en önemli Asklepiyon'larından birinin Aigeai'de olduğu sikkeler vasıtasıyla bilinmektedir. Hatta tüm Roma İmparatorluğunda "Asklepios Şehri" ismini kullanan tek şehir olma ünvanı aldığını gene sikkelerden öğrenmekteyiz. Bununla birlikte Aigeai Asklepiyon tapınağının mimari yapısı ile ilgili detaylı bilgilere de sikkeler vasıtasıyla ulaşmaktayız (Tahberer ve Uzel, 2005: 21)

Aigeai Asklepios tapınağı, Asklepeiadlar yani görevli rahip-hekimlerin çalıştığı bir yerdi. Bu durum sadece Asklepiyon'a sunular yapılmadığının kanıtı idi. "Tuz Kuyusu" ve " Kuluçka Dönemi" tapınağındaki tedavi tekniklerinden idi. Şifalı su, iyi hava, kaplıca dışında telkin, eğlence ve kültür teknikleri de antik çağda uygulanmakta idi (Kaplan, 2016: 331).

Aigeai'deki Asklepios tapınağının "Kilikyalıların mabeti", "Kilikyalıların koruyucu cini" olarak gösterildiğini belirtmek gerekir (Tahberer ve Uzel, 2005: 33)

Pagan dinlerinin savunucusu olan Julianus, Aigeai Asklepios tapınağını canlandırmaya çalışmış ancak ölümünden sonra tamamen yıkılmıştır.

Uzel ve Tahberer (2005)'in Antik Kilikya Sikkelerinde Aslepios Kültü isimli çalışmasında, Irenopolis (Haruniye-Düziçi) ve Aigeai (Yumurtalık)'de Asklepiyon ve Asklepios kültü olduğuna dair birçok numismatik kanıt olduğunu belirtmişlerdir. Bu bölgelerde henüz arkeolojik kazılara başlanmadığını da vurgulamışlardır. Aigeai'de bir sunakta Asklepios'a hitaben bir yazıt bulunmuştur. Aynı bölgede 1994 yılında Andıl tepesinde hem Asklepios'a hem de Hygieia'ya dair kutsal alan keşfedilmiştir. (2005: 9) Her ne kadar Tarihçi Sozomenos tapınağın yerinin tam olarak tespit edilmiş olsa bile bulunmasının mümkün olmayacağını belirtmiş olsa da günümüzün teknolojik ekipmanları ile Asklepiyon'u gün ışığına çıkartmak imkan çerçevesi içindedir (Tahberer ve Uzel, 2005: 33)

Tüm bunlar çok heyecan vericidir ve alanda yapılacak kazılarla ortaya çıkarılacak Asklepiyon'un tüm dünyada ilgiyle karşılanacağından şüphe yoktur. Kilikya'daki Aigeai Kenti ve Tarihi isimli makalesinde Demir, Aigeai Asklepieion'un yeri ve mimari buluntuların belirlenmediğinden bahsetmiştir (2016: 5). Eti'nin yazdığı Aigeai Sikkeleri (Roma İmparatorluk Dönemi) adlı Yüksek Lisans tezinde henüz ören yerlerinde kazı yapılmadığından yeri tespit edilemeyen tapınağın varlığı antik kaynaklara, epigrafik bulgular ve sikkelerden anlaşılmaktadır (2006: 22). Aigeai Asklepieion'u,

Epidauros, Kos ve Pergamon (Bergama) Asklepion'ları kadar önemliydi (Demir, 2016: 6). Aigeai'deki Asklepios ve Hygieia kültleri M.S 3. yüzyılda çok parlak bir dönem yaşadı bu durum M.S 4. yüzyıla kadar sürdü (Ziegler, 2003: 214-215)

Yukarıdaki veriler ışığında Aigeai Asklepion'unun varlığı bir kez daha hatırlanmıştır. Binlerce yıl öncesinde yaşamış insanların bu şifa merkezinde hastalıklarını iyileştirmek için geldiği ortaya çıkarılmış sikkeler ile doğrulanmıştır.

3.2. Müzikle Tedavinin Anadolu ve Mezopotamya'da Doğuşu

Eski Mezopotamya müziği hakkında bilgiyi o zamanlarda yaşamış Sümer, Asur, Babil devletlerine ait ele geçen heykelcikler, ortostatlar, çivi yazılı tabletler, kabartmalı kaplar, mühür ve elbette müzik aletleri ile elde etmekteyiz (Şahin, 2020: 9). Kazılarla gün ışığına çıkarılacak daha binlerce kaynak olduğu ve çıkarılanlardan da yüzlercesinin okunacağı bilinmektedir.

Tarihte müziği tedavi etmek amacıyla kullanan Sümer, Babil, Asur, Şaman, Çin, Eski Mısır ve Yunan medeniyetleri görülmektedir Bergama'da bulunan hastaneye ait eski kalıntılar, Yunanlıların müziği bazı fizikî ve manevî sorunları çözmek için kullandıklarını düşündürmektedir (Meriç ve ark., 2018 :108).

Bugün müzikle ilgili sistemlerin temelini Antik Yunan'dan çok daha eskiye Sümer, Akad, Babil, Asur, Hitit ve Pers ilk çağ uygarlıklara kadar gittiği yapılan araştırmalarla gün ışığına çıkarılmıştır. İlk çağ uygarlıklarında müziğin önce büyü için yapıldığı dini ve en sonda dünyevi müziğe evrildiği fikri Fransız Müzik Tarihçisi J.Combarieu tarafından ortaya atılmıştır (Akan, 2017: 58).

Yunanlar, Mısır ve Sümer medeniyetlerinin tıp bilgilerinden yararlanmışlardır (Tökü, 2017: 8).

Son yıllarda ortaya çıkan arkeolojik bulgularla, Antik Yunan müziği ile etkileri üzerine çalışmalar daha ortalarda gözükmezken Sümerlerin Mısırlılardan da önce ilk dini şarkılarını söylediğini ve Babiller Asurlular, Fenikelilerle birlikte bugünkü Batı uygarlığını temelini oluşturduğunu hem Wolley hem Franklin hem de Bremer çalışmalarında ifade etmişlerdir(Akan, 2017: 59-60).

Müziğin sadece eğlence için çalınmayıp, aynı zamanda tedavi yöntemi olarak kullanılması Antik Yunan öncesine dayanmaktadır. Türk ve yabancı araştırmacılar az sayıda da olsa bu konuda çalışmalarını paylaşmışlardır. Dünyada müziğin başlangıcı mağara topluluklarından sonra doğrudan ilkel kabilelere ve oradan da Antik Yunan'a dayandırılrsa da özellikle sağaltım aracı kullanımının daha eski medeniyetlere uzandığı açıkça görülmektedir.

SONUÇ

İnsanoğlu müziği yarattığı zaman onu, ilahi ve kutsal bir oluş olarak nitelendirmekteydi. Paleolitik Çağ'dan başlayarak her şeye bir anlam yüklemeye başlamış ve bu anlamı farklı müzik aletleri icat ederek daha da kutsallaştırmıştır. Şamanizm de ruhlarla temasını, yakarısını, iyileşme ve iyileştirme ritüellerini çok önemsemiştir. İnsanoğlunun ölüme karşı meydan okumasını anlamak için ruhlara duyulan ihtiyaç, beraberinde çok tanrıcılığı meydana getirmiş ve her Tanrı'nın ayrı bir görevi olması, onlar için büyük bir anlam ifade etmiştir. Bir hastanın iyileşme sürecinde büyüler, ilaçlar olduğu kadar tek ve düz sesle okunan ilahiler, kullanılan müzik aletleriyle çıkartılan sesler, hep kötü ruhları kovmak ve onun yerine iyi ruhlara yer açmak istemişler, böylece hastalanan kişinin sağlığına kavuşmasını temel prensip edinmişlerdir. Uygarlıklar geliştikçe bu oluşuma elbette yeni müzik aletleri eklenmeye başlamış ve tören, bayram gibi toplu olarak iştirak ettikleri hem eğlence hem de dua ritüelleri geliştirmişlerdir.

Günümüzün müzikterapi ile pek çok hastalığın tedavi edilmesinin yolunu açan ilk insanların, bizlere kazandırdığı bu terapi biçimi ilkel de olsa çok önemlidir. Bunun dışında şifalı otlar kullanarak yine sağaltım yönünü tercih etmeleri açısından bakacak olursak, günümüzün farmakoloji dalının temellerini atan ilk çağ insanların, doğadan ne kadar faydalandıklarını da görmekteyiz. Hâlâ günümüz Anadolu'sunda dağlarda yetişen otlardan ve bitkilerden ilaç yapımı bu temeller üzerine

kurulmuştur. Tıp ve müzik hep iç içe olmuştur. Enstrüman çalan, öğrenen hekimlerin sayısı modern hayatta hatırı sayılır durumdadır.

Yapılan çalışmalar ışığında medeniyetin doğduğu Mezopotamya ve Anadolu topraklarında Müzikle Tedavinin doğuşunu kanıtlar nitelikte çalışmalar yapıldığı görülmüştür.

Türkiye'de Asklepion denince akla gelen ilk yer olan Bergama Asklepion'u ile ilgili pek çok kaynak bulmak mümkündür. Birçok kitap, makale ve tezde bu Asklepion'a dair bir çok detay bilgi bulunmaktadır. Asklepion'un halen fiziki olarak varlığını sürdürmesi nedeniyle yerel halk ve dünyadan turistik ve kültürel olarak pek çok ziyaretçi tarafından keşfedilmektedir. Bu durum ülke topraklarında zamanında yaşamış medeniyetlerin sağlık konusuna verdiği önem ve gelişme adına son derece kanıtlayıcı niteliktedir.

Daha pek çok Asklepion'ların varlığı bitirilmiş ve başlanacak çalışmalarla ifade edilmiştir. Asclepians of Turkey (2006) isimli makalede Ataç ve arkadaşları, Troia ve Tralles (Aydın) Asklepion'larından bahsetmektedir (2006: 84). Bunun yanında 2017 yılında arkeolog Haluk Yalçınkaya Bodrum'da büyük binalar nedeniyle yeri ve sınırları tam olarak tespit edilemeyen bir Asklepion olduğunu ileri sürmüştür (www.bodto.org.tr/news_detail.php?id=75971&lang=tr, 2021).

Bu Asklepionlardan Ayas (Aigeai), Adana ilimizin Yumurtalık ilçesinde gün ışığına çıkarılmayı beklemektedir. Döneminin en önemli ve popüler Asklepion'u olduğu adına basılan çok sayıda sikke ile ortaya çıkarılmıştır. Günümüzde Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp kategorisi içerisinde yer alan "Müzik Terapi" Ayas'ta yapılan çalışmalar ile tarihe not düşürülmelidir.

Sonuç olarak, bu çalışmadan başlayarak topraklarımızda bulunan ve dünyada Anadolu topraklarında aktif çalıştığı anlatılan Bergama (Pergamon) Asklepion'u kadar, Ayas (Aigeai) Asklepion'un adı da sıklıkla anılmalı ve önemi kavratılmalıdır. Müziğin sağaltım aracı olarak kullanımının ilk kez Mezopotamya'da ve Anadolu Medeniyetlerinde başladığının altı sıklıkla çizilip araştırmalar belgelenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akan, N. (2017). *Platon'da Müzik*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Altınöçek, H. (2016). *Müzikle Tedavi, Müzikle İletişimin Terapide Kullanımı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Ataç, A; Aray, N, Yıldırım ve R, Vedat. (2006). Asclepians in Turkey. *Balkan Military Medical Review* 9 82-84.
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Asklepion*. Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü, 1-4493, Ankara.
- Bozdemir, O. ve Özçelik, H. (2019). Şamanist Ritüeller Kapsamında Şaman Davulunda Bulunan Sembollerin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Akademik Sanat-Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*. 102-116.
- Buyruk, H. (2012). Adana Ayas (Yumurtalık)Kalesinde Devşirme (Şipolien) Malzeme Kullanımı. *Sanat Dergisi*. Sayı:22 99-114.
- Çiğ, M. İ. (2014). *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Çoban, A. (2020). *Müzikterapi Ruh Sağlığı için Müzikle Terapi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2000). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Demir, F. (2016). Kilikya'daki Aigeai Kenti ve Tarihi. *Çukurova Araştırmaları Dergisi*. Cilt 2 Sayı 2:1-13.
- Eti, L.E. (2006). *Aigeai Sikkeleri (Roma İmparatorluk Dönemi)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Girginer, K.S. (2016). *Kizzuwatna ve Tıp: Genel Bir Değerlendirme. İlk Çağlardan Günümüze Çukurova Tıp Tarihi*. ed. S. Haluk Uygur, Ali İhsan Ökten. Adana: Karahan Yayınları.
- Gerçek, Ayça. (2016). *Kilikia'daki Asklepion. İlk Çağlardan Günümüze Çukurova Tıp Tarihi*. ed. S. Haluk Uygur, Ali İhsan Ökten. Adana: Karahan Yayınları.
- Gündüz, Ş. (2005). *Anadolu'da Paganizm: Antik Dönemde Harran ve Urfa*. Ankara: Okul Yayınları.
- Hassan, Ü. (2011). *Eski Türk Toplumunu Üzerine İncelemeler*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Helvacıoğlu, Ö. (2021). *Antik Dönem Tedavi Merkezlerindeki (Asklepion) Diyet Uygulamalarının Gastronomi*

- Açısından İncelenmesi ve Günümüz Beslenme ve Tedavi Süreçlerine Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hoppal, M. (2010). *Avrasya'da Şamanlar* (Çev. B. Bayram ve Ş.Ç. Çapraz). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Horden, P. (2016): *Music as Medicine: History of Music Medicine Since Antiquity*. 1-414. New York: Routledge.
- Kaldar, Ü. (2008). *Adana İli Yumurtalık İlçesi Halk Kültürü ve Edebiyatı Üzerine Bir İnceleme*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Kaplan, A. (2016). Antik Çağda Denizcilik-İskenderun Körfezi Limanlarının Mimari Yapıları ve Deniz Ticaretine, Kültürel, Siyasi Hayat Etkileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Yıl:4,Sayı:3325-336.
- Kılınç, O. (2012). *Adana Arkeoloji Müzesindeki Roma Heykelleri Kataloğu*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Kölemanoğlu, S. S., (2001). *Ana Tanrıça Gerçeği*. İstanbul: Arıtan Yayınları.
- Meriç, E. Nur., Kaya, Yeliz. (2018). Jinekolojik Onkolojide Müzik Terapisinin Yeri. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 40(2) 107-109.
- Say, A.(1995). *Sümerlerde Müzik*. Müzik Tarihi Ansiklopedisi. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Sayılı, A. (1991). *Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp*. Ankara: TTK Yayınları.
- Sayın, M. (2019). *Neolitik Çağ'dan Bizans'a Anadolu'nun Müzik Tarihi*. Tam Pozitif Matbaacılık.
- Şahin, M.G.(2020). *Hititlerde Müzik, Müzik Aletleri ve Müzisyenler*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Tahberer, B. (2016). *Anadolu'da (ve Kilikya'da) Bulunan Antik Sikkelerde Sağlık Tanrısı Asklepios İnancı. İlk Çağlardan Günümüze Çukurova Tıp Tarihi*. ed. S. Haluk Uygur, Ali İhsan Ökten. Adana: Karahan Yayınları.
- Tahberer, B. Uzel, İ. (2005). Antik Kilikya Sikkelerinde Asklepios Kültü .*Belleten*. Cilt 69, Sayı 549-58.
- Taylan, H. (2017). *Herbal Temalı Batı Anadolu Sikkeleri*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Torun, Ş. (2016). *Sunuş*. VII.Uluslararası Hisarlı Ahmet Sempozyumu Müzik Terapi Tam Metin Bildiri Kitabı(Aralık 1-448).
- Tökü, Y.E. (2017). *Turizm ve Türkiye'de Sağlık Turizmi: Bir Nitel Araştırma*. İstanbul :Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Tuna, A ve Özer, M.C. (2015). Bergama Asklepiyonunda Bir Sağaltım Yöntemi Olarak Müzik. *EÜ Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi*. Sayı 763-73.
- Turabi, A..H. (2015). *Gevrekzade Müzikle Tedavi Amasya Dariüşşifa Örneği*. Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.
- Uysal, S.I. (2016). *Karanlıkta Görenler*. İstanbul: Doğan Novus.
- Ziegler, R. (2003). Asklepioskult und Kaiserkult im Kilikischen Aigeai um die Mitte des 3.Jahrhunderts N.Chr. *Olba (Lev.35) Sayı 7*, 200-219.
- Jülide Tunalı (2021, 1 Ocak). Mezopotamya'da Tıp ve Uygulanışı. Erişim Tarihi: 07.04.2021, https://www.academia.edu/31666031/MEZOPOTAMYADA_TIP_VE_UYGULANI%C5%9EI
- Gülgüney Masalcı Şahin (2020, Nisan). Hititlerde Müzik. Erişim Tarihi: 03.02.2021, <https://www.zdergisi.istanbul/makale/hititlerde-muzik-332>
- Haluk Yalçınkaya (2017, 13 Ocak). Hipokrat'tan Sağlık Tanrısına, Asklepiyon'dan Bodrum'a...Erişim Tarihi: 13.05.2021, https://www.bodto.org.tr/news_detail.php?id=75971&lang=tr

EK: Resimler Listesi

Resim 1. Şaman Davulu -Tengriciturkiye.blogspot) **Resim 2.** Davulun İç Kısmı-Tengriciturkiye.blogspot

Resim 3. -Penn State University Palmer Museum Web Sitesi

Resim 4. Sümer Flütü -Neyzen web sitesi

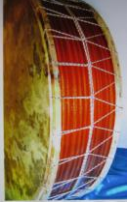
Resim 5. Hammurabi Kanunları Louvre Müzesi Paris

Resim 6. Eski Babil Çağı Çıngırakları -Belkıs Dinçol, "Eski Önasya ve Mısır'da Müzik" Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yay.

Resim 7. Eski Tunç Çağı Zilleri- Oğuz Elbaş, Özel Arşivi

Resim 8. Hitit Davulu -Sayın, 2019

Resim 9. Çeşitli Çıngıraklar- Sayın, 2019

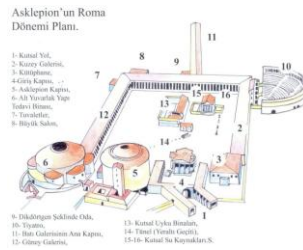
Resim 10. Sistrum -Sayın,2019

Resim 11. Hitit Küçük Lir'i- Sayın,2019

Resim 12. Yılanlı esasına yaslanan Asklepios ve yanında duran Telesphoros- Antalya Arkeoloji Müzesi

Resim 13. Bergama Asklepiyon'u Şeması -Bekircan Tahberer Koleksiyonu

Resim 14. İmparator Caracalla Dönemi (M.Ö.198-217) Asklepios ve Tapınak Tasvirli Aigeai Sikkesi- Adana Valiliği Fotoğraf Albümünden

Resim 15. Adana Yumurtalık İlçesi (Aigeai) -Bergama Tanıtım Klübü

Resim 16. Lir - Rome Music Museum

Resim 17. Syrix (Pan Flüt RMM

Resim 18. Kithara-RMM

Amasya Kentinde Yapılı Çevrenin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme*

Dr. Öğr. Üyesi Atlıhan Onat Karacalı

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2688-1304>

İstanbul Ayvansaray Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, İstanbul – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 29.10.2020

Kabul: 08.11.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Amasya

Yeşilirmak

Yapılı Çevre

Fiziki Çevre

Kentsel Tarih

Mimarlık Tarihi

Araştırma Makalesi

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.47231>

Öz

Bu çalışmanın amacı, Amasya kentindeki yapılı çevrenin tarihi aşamaları üzerinden bir araştırma ve değerlendirme kurgulamaktır. Bu doğrultuda; önce Amasya kenti hakkında tarihi ve coğrafi bilgi değerlendirilecek, sonra da her dönem ayrıntıları ile analiz edilecektir. Coğrafi açıdan; Amasya, Yeşilirmak üzerindeki dar vadiye kurulmuştur. Bu topografya kenti kuzey-güney aksında büyümeye zorlamıştır çünkü doğu ve batı yönlerinde yerleşime elverişsiz dağlar bulunmaktadır. Merkezi aks üzerindeki akarsu da insanları, her iki yakayı birleştirmek için şehir genişledikçe daha fazla sayıda köprü yapmaya zorlamıştır. Tarihi açıdan ise; kentin geçmişini dört ana döneme ayırmak olanaklıdır: (I) İslam öncesi Pontus-Roma-Bizans dönemi, (II) Erken İslam Danişmend-Selçuklu-İlhanlı dönemi, (III) Osmanlı dönemi ve (IV) Cumhuriyet dönemi. Çalışmada, her dönemin öne çıkan yapıları değerlendirilecek ve dönemler arası ilişkilerin anlaşılmasına çabalanacaktır. Kentin yapılı çevre tarihi içerisinde çeşitli sembolik yapılar, savunma yapıları, rekreasyon alanları, toplumsal deneyimler ve imar planları ortaya çıkmıştır. Çalışmanın yöntemi; önde gelen tüm bu yapıların mimari özelliklerini, dönemler arası işlevsel ilişkileri ve kentin yapılı çevresindeki dönemler boyu süren genişlemeyi incelemek ve finalde mimari değerlendirmeler ve eleştiriler sunmaktır. Söz gelimi; bazı önemli noktalarda kentsel ölçekte işlevsel devamlılık dikkat çekmiştir. Geliştirilen imar planları ise, kent merkezindeki silueti tehdit eden bazı yanlış uygulamaların yolunu açmıştır. Son dönemde geliştirilen rekreasyon çevreleri ise modern şehircilik anlayışı ile örtüşen başarılı uygulamalardır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Karacalı, A. O. (2021). Amasya Kentinde Yapılı Çevrenin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 171-189.

*An Evaluation of Historical Development of Built Environment of The City of Amasya, Turkey**

Asst. Prof. Dr. Atlihan Onat Karacali

Istanbul Ayvansaray University, Faculty of Fine Arts and Design and Architecture, Department of Interior Architecture and Environmental Design, Istanbul – TURKEY

Article History

Submitted: 29.10.2020

Accepted: 08.11.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Amasya

Yesilirmak

Built Environment

Physical Environment

Urban History

History of Architecture

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.47231>

Abstract

Aim of this study is to establish a research about the historic phases of the built environment of the city of Amasya, Turkey. For this purpose, first the overall historic and geographic knowledge about Amasya are going to be evaluated, and then, each period is going to be analyzed in detail. For geographic facts, Amasya was built on the narrow valley of the Yesilirmak River. This reality forced city to enlarge on North-South axis, as each East and West sides are occupied by inelible high mountains. More, central river forced people to build plenty of bridges in each historic period as the city enlarges. In terms of historic facts, on the other hand, four major periods in urban Amasya are determined as follows: (I) Pontus-Rome-Byzantine period, (II) Danismends-Seljukid-Ilkhanid period, (III) Ottoman period, and (IV) Republic era. The prominent buildings of each period will be handled and interperiod relationships are going to be examined. Throughout the urban history of the city, various symbolic landmarks, defensive structures, recreational areas, public experiences, and governmental zone plans were introduced. The method of the study consists of putting forward the design strategy of these important structures and interperiod functional relationships. Architectural evaluations and critics are going to be presented in the final. For example, urban scale functional continuity in various spots are remarkable. However, the development plans had features that threaten the urban composition. Latest installed recreational areas, on the contrary, can be considered as successful modern urban applications.

GİRİŞ

1. Coğrafi ve Tarihsel Veriler

Yeşilirmak; Doğu Karadeniz Dağları'nın, batı yönünde Küre ve Köroğlu Dağlarını oluşturacak şekilde ikiye ayrılmadan önce alçalıp oluşturduğu Canik Dağları arasında bulunduğu yoldan Karadeniz'e ulaşmaktadır (Harita 1). Amasya kenti burada, yüksek kayalıkların arasında oluşan Yeşilirmak vadisi üzerinde kurulmuştur (Şekil 1). Karadeniz'e yaklaşık 80 kilometre uzaklıkta yer alan, yaklaşık 400 metre rakımlı bu vadinin iklimi, Karadeniz iklimi ile karasal iklim arasında bir geçiş niteliğindedir.

Yaklaşık 7500 yıldır yerleşim yeri olarak değerlendirilen Amasya'da Hititler, Pontuslar, Romalılar, Bizanslılar, Danişmendliler, Selçuklular, İlhanlı ve Eretnalıların hüküm sürdüğü bilinmektedir. 14. yüzyıl sonunda Osmanlıların eline geçen kent, şehzade sancağı işlevi de görmüştür. 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya Genelgesi'ni imzaladığı yer olmasıyla da tarihte önem arz eden kent, 1923'ten günümüze kadar da Cumhuriyet idaresinde bir vilayet durumundadır. Bu dönemlerin her birinde, kente eklentiler yapılmıştır. Kent zamanla, kale-kent biçiminden açık-kent biçimine evrilmiş (Tanyeli, 1987) ve kalenin bağladığı çekirdekten önce doğu ve batı yönlerine; sonra da kuzeyde Samsun ve güneyde Tokat yönlerine, ırmak yatağını takiben fiziksel gelişme göstermiştir. Farklı yönetimlerde yapılan eklentilerin bir kısmı günümüze gelebilmiştir; bir kısmının varlığı ise kayıtlardan anlaşılabilir.

Harita 1. Kuzey Anadolu Fiziki Haritası

(http://cografyaharita.com/haritalarim/2a_turkiye_fiziki_haritasi.png (18.03.2016))

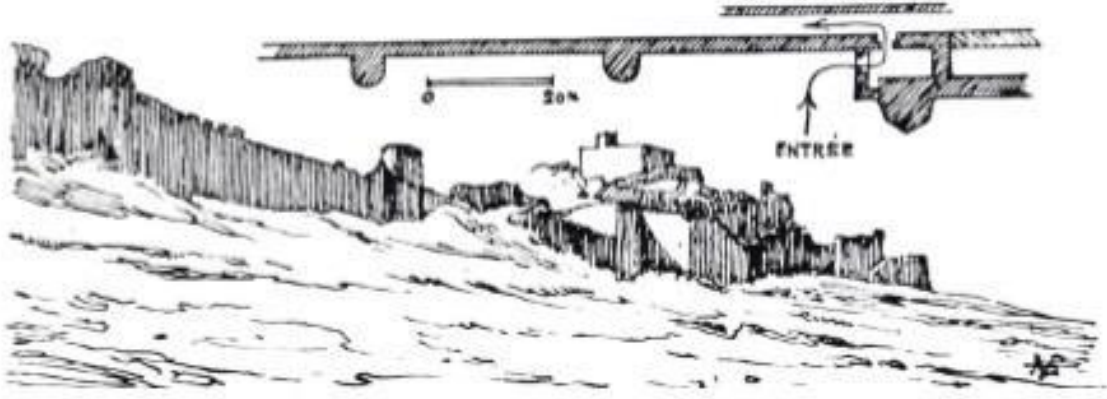

Şekil 1. Amasya Kent Merkezinin Üç Boyutlu Görünümü

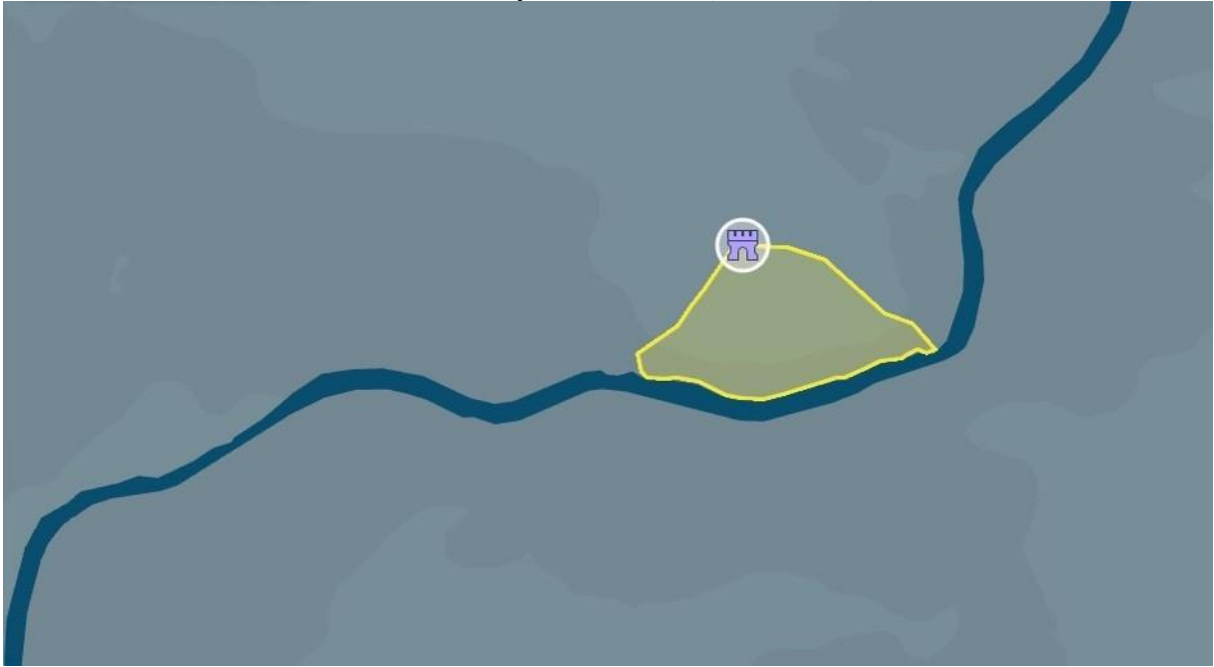
(<https://www.google.com/maps> (Yazar tarafından oluşturulma Tarihi: 01.05.2016))

Ne zaman kurulduğu açıkça kestirilemeyen kent; güncel araştırmalar ile Kalkolitik Çağ'a, MÖ

5500 yıllarına kadar tarihlendirilmektedir (Doğanbaş, 1996: 8). Kalenin ise MÖ 3200'lerde, Bronz Çağı'nda yapıldığı düşünülmektedir (Şekil 2). Anadolu'daki diğer aynı çağ kentlerinin tasarımında olduğu gibi, burada da çevresel denetim ve savunmanın; Harşene Dağı'nın ilk yerleşim yeri olarak seçilmesinde etken oldukları düşünülmektedir (Aktüre, 1981: 110) (Harita 2). Kaleyi, Arap tarihçiler Harşene isimli bir komutana; batılı tarihçiler ise Pontus kralı Mitridat'a mal ederler (Strabon, 1969: 555, 562). Yine antik çağda, kentin Hitit Konfederasyonu'nu oluşturan 13 şehir devletinden biri olduğu bilinmektedir (Hüsameddin, 1986).

Şekil 2. Amasya Kalesi eskizi (Gabriel, 1934)

Harita 2. Kale ve surların konumu

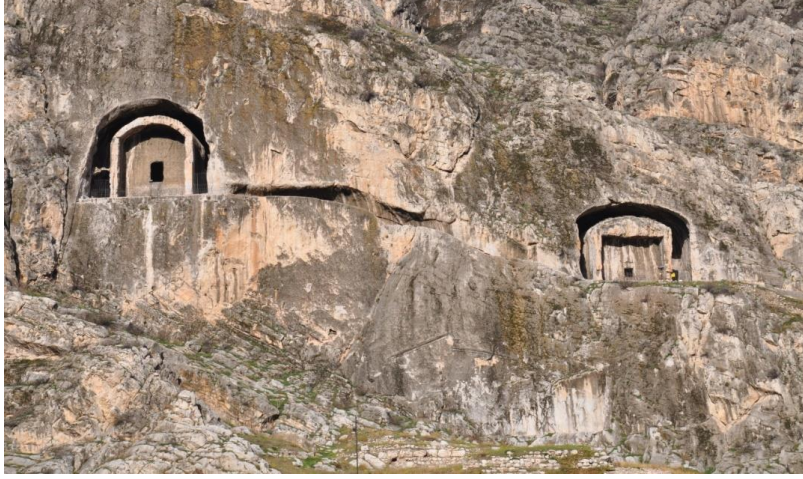
(<https://www.google.com/maps> (Yazar tarafından oluşturulma Tarihi: 01.05.2016))

2. Odak: Amasya'da Kentsel Tarih Dönemleri

Amasya'nın yapılı çevre bağlamında kentsel tarihini dört ana döneme ayırmak mümkündür. Bunlar; İslam öncesi dönem, erken İslam dönemi, Osmanlı dönemi ve cumhuriyet dönemidir.

2.1. İslam Öncesi Dönem

Kentsel tarih açısından değerlendirildiğinde, Amasya'da imar faaliyetinin Pontus döneminde başladığı görülmektedir. MÖ 291'de kent Pontuslar tarafından başkente dönüştürülmüş ve bu dönemde sur içine, kalenin bulunduğu Harşene Dağı'nın güney yamacında Kral Mezarları yapılmıştır (Günaltay, 1987: 189). Kral Mezarları, kaya yüzeyine oyma anıtsal kabir hacimleridir (Şekil 3).

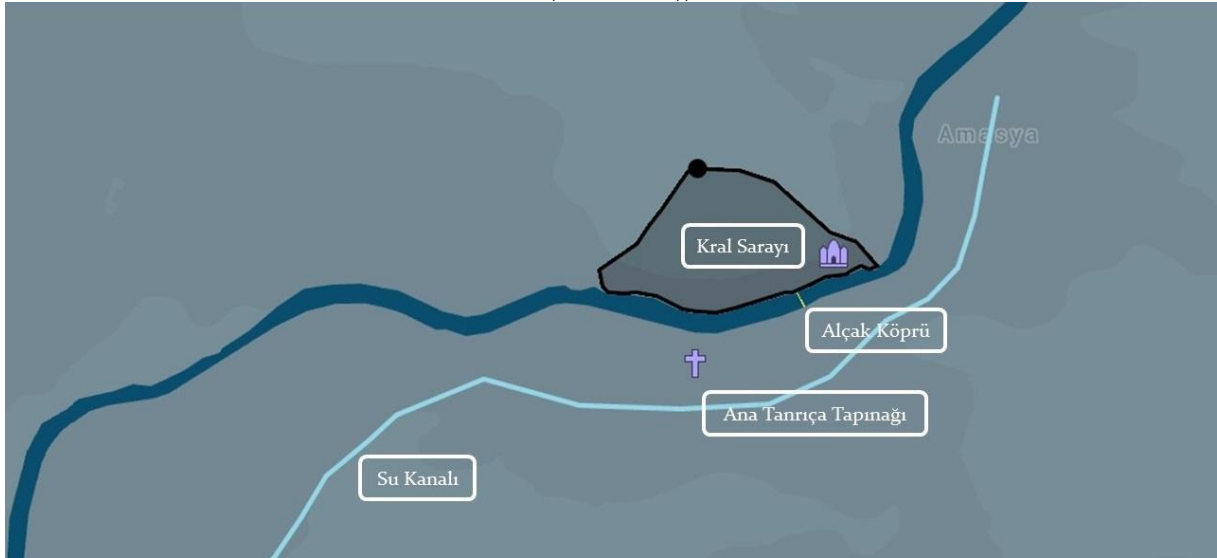

Şekil 3. Kral Mezarları (<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Resim/128897,amasya04.png?0>
(21.05.2016))

Uzun süren Roma-Mitridat savaşları sonunda kentin MÖ 66 yılında Romalıların eline geçtiği anlaşılmaktadır (Toruk, 2008: 39). Roma egemenliğinin ilk dönemlerinde yaşamış Amasyalı coğrafyacı Strabon, MÖ 7'deki eseri Geographika'da, Pontus yönetimindeki Amasya'yı anlatmaktadır. Roma döneminde kent, zenginleşerek "metropolis" unvanını almıştır (Anderson, Cumort ve Gregoire, 1910: 109). Türk-İslam döneminde Ferhat ve Şirin efsanesine mal edilecek olan Su Kanalı'nın Roma ve Pontus dönemlerinin hangisinde yapılmış olduğu net olarak bilinmemektedir. Romalılar döneminde kesin olarak onarıldığı ise, kentte bulunan bir yazıttan anlaşılmaktadır. Su Kanalı, vadinin diğer tarafındaki Ferhat Dağı'nın eteklerinde, topografik yapıyı izleyerek 18 km boyunca uzanmaktadır (Şekil 4). Bu dönemde, iç kalede günümüze ulaşmamış bir Kral Sarayı'nın da varlığından bahsedilmektedir (Texier, 1882). Roma İmparatorluğu döneminde, sur dışında, Yeşilirmak'ın güney kıyısında bir Ana Tanrıça Tapınağı yapıldığı da kaydedilmektedir (Kuzucular, 1994). İki kıyının ırmak üzerinden ilk ulaşımı olan Alçak Köprü'nün yapımı da Roma dönemine tarihlendirilmektedir (Güzelci, 2012: 50) (Harita 3).

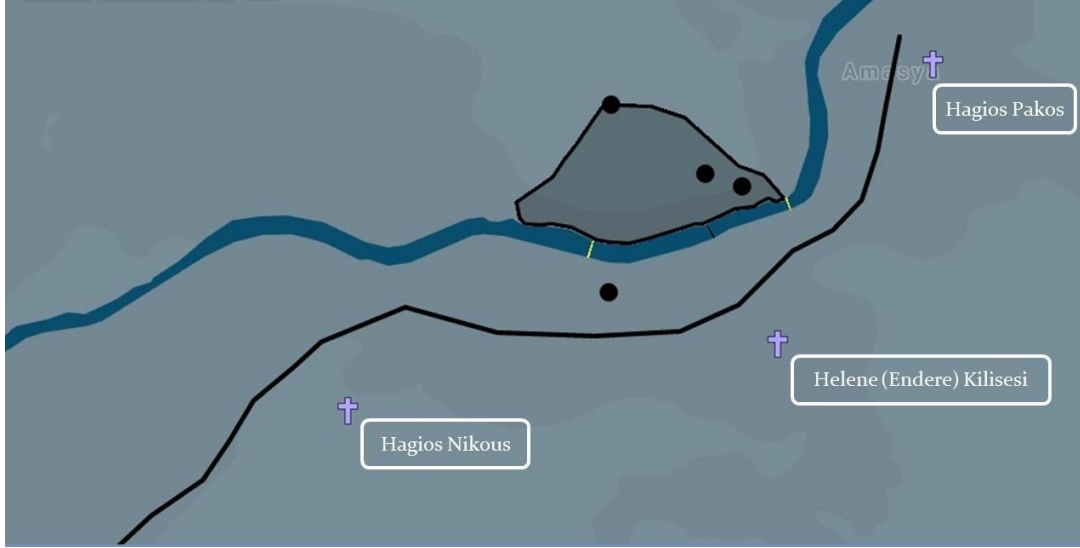
Şekil 4. Su Kanalı (<http://www.amasyakulturturizm.gov.tr/Resim/48940,ferhatsukanali11jpg.png?0>
(23.05.2016))

Harita 3. Kentteki Roma dönemi eserlerin konumları (*Önceki dönemlerin mimari eklentileri siyah renk ile ifade edilmektedir.*) (<https://www.google.com/maps> (Yazar tarafından oluşturulma Tarihi: 01.05.2016))

395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması ile Amasya, Bizans'ın payına düşmüştür. İrmak üzerine eklenen Helkis (Hükümet) ve Magdenüs Köprüleri için yine Roma ya da Bizans dönemleri işaret edilmektedir. Bizans döneminde Hıristiyanlaşmış olan kentte, sur dışında yapılmış olan Hagios Pakos, Hagios Nikous ve Helene (Endere) Kiliseleri dikkat çekmektedir (Toruk, 2008: 40) (Harita 4). Bu dönemde kentin sur dışındaki kısımlarının, bu kiliseler ve etraflarındaki konutlardan ibaret küçük yerleşimlerden oluştuğunu düşünülmektedir. 7. yüzyıla kadar zenginliğini koruyan Bizans Amasya'sında, bu dönemdeki İran ve Arap akınları sonucu devletin zayıflamasına paralel olarak imar

faaliyetlerinin azaldığı kaydedilmektedir (Yinanç, 1944). 8. yüzyılda ise kent, Bizans'ın Armeniakon eyaletinin kalelerinden biri konumunda bulunmaktadır (Gabriel, 1934: 394). Bu devirden sonra Bizans'ın, askeri valilikler olan "thema"lar şeklinde örgütlenmesi ile Amasya da bunlardan biri olmuştur (Honigmann, 1970: 37). Anadolu'ya devam eden Emevî ve Abbasî akınlardan etkilendi ise de; kent, Türklerin Anadolu'ya girişine kadar Bizans'ın elinde kalmıştır.

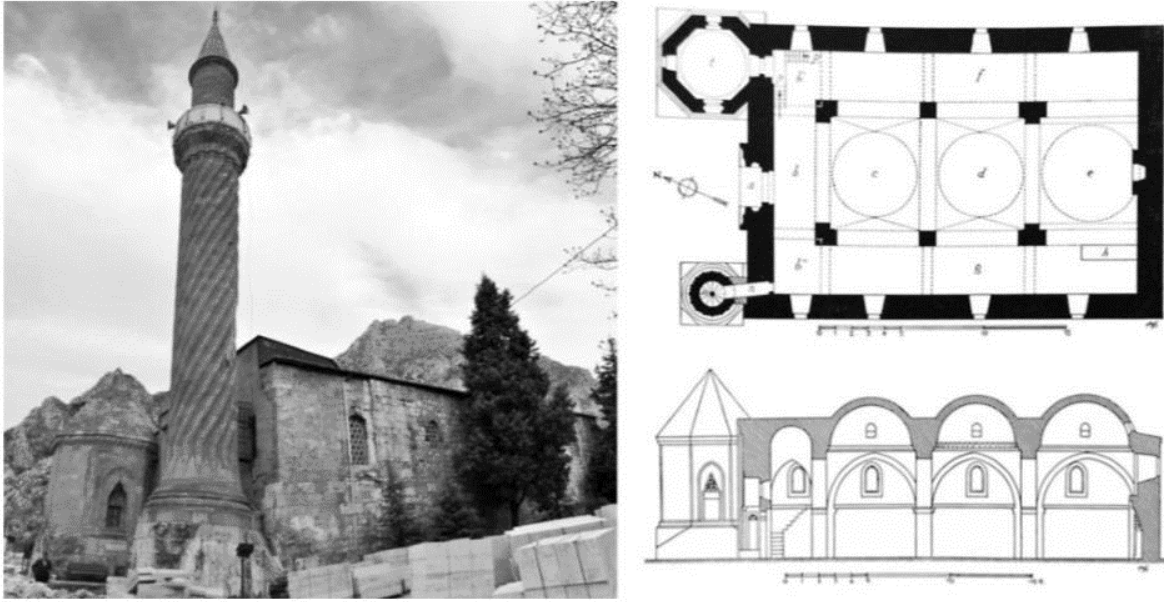
Harita 4. Kente Bizans döneminde eklenen üç kilisenin konumları (Önceki dönemlerin mimari eklentileri siyah renk ile ifade edilmektedir.) (<https://www.google.com/maps> (Yazar tarafından oluşturulma Tarihi: 01.05.2016))

2.2. Erken İslam Dönemi

Türklerin, 1071'deki Malazgirt Savaşı ile Anadolu'ya girmesinden hemen sonra; 1075'te Melik Danişmend, Amasya'yı fethetmiştir (Hüsameddin, 1986: 277) ve burası merkezli Danişmend Devleti kurulmuştur (Turan, 1980: 112-113). Danişmend döneminde öncelikle Helene Kilisesi, Fethiye Camisi'ne dönüştürülmüştür. Bu dönemde yapıldığı bilinen ilk eser ise, kentin kuzeyinde bulunan ve günümüze gelmeyen Enderun Camisi'dir (Toruk, 2008: 41-42). Varlığı kesin olarak bilinen bir diğer Danişmend yapısı ise Yağbasan Hanı'dır (Hüsameddin, 1986: 160). Bu han, surun Meydan Kapısı'nda, ticaret bölgesi olarak işlevlendirilen kısımda yer almıştır. Yine bu dönemde, ırmağın güneyinde Altıbahçeler ismi ile peyzaj düzenlemesi yapıldığı bilinmektedir (Canik, 2011: 79). Danişmend döneminde ayrıca, Ana Tanrıça Tapınağı'nın bulunduğu yer, namazgâh olarak kullanılmıştır. Bu dönemde başlayan 1. Haçlı Seferi'nde Amasya'ya da girilmiş; kentin sur dışındaki kısmı tahrip edilmiştir. Gerek Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın 1086'daki ölümü, gerekse de Haçlı Seferi etkileri ile Türkler arasında otorite boşluğu oluşmuş; Bizans, Amasya dahil Anadolu'daki birçok yeri geri almıştır (Turan, 1980: 141).

1143'te Sultan I. Mesut'un kenti ele geçirmesiyle Amasya'da Selçuklu dönemi başlamıştır (Turan, 1980: 92-93). Bu dönemde, Sivas merkezli; Amasya, Kayseri, Tokat, Çorum ve Sinop çevrelerini de içine alan Danişmend Vilayeti oluşturulmuştur (Akdağ, 1979: 90-113). Selçukluların; Antalya, Samsun ve Sinop limanlarını denetim altında tutmaları ile Anadolu'da ticaret tekrar canlanmaya başlamış ve Amasya'da imar etkinlikleri hızlanmıştır. Bu dönemde, Meydan Kapısı'ndaki ticaret alanında hamam ve çarşı yapılarının yapıldığı kentte bulunan 1225 tarihli Halifet Gazi vakfiyesinden öğrenilmektedir. Bu dönemde, sur içinde yapıldığı tahmin edilen Beyler Sarayı hakkında da bilgiler

aktarılmaktadır (Toruk, 2008: 43-44). Selçuklu dönemi yapılarından olan Burmalı Minare Camisi de, Sultan 2. Gıyasettin Keyhüsrev zamanında tamamlanmıştır. Kuzey cephesindeki türbe ve minare dışında dikdörtgen ve üç nefli plana sahiptir (Şekil 5) (Amasya Valiliği, 2007). Namazgâh, bu dönemde de musalla olarak kullanılmıştır. Yeşilirmak üzerindeki; ticaret alanını güneydeki peyzaj alanına bağlayan Meydan (İstasyon) Köprüsü (Toruk, 2008: 43-44) ve kuzeydeki Kunç Köprü de yine Selçuklu dönemine tarihlendirilmektedir (Harita 5),.

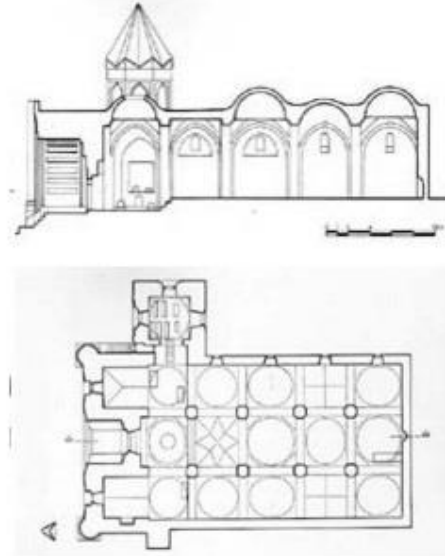

Şekil 5. Burmalı Minare Camisi (Güzelci, 2012: 51; Gabriel, 1934)

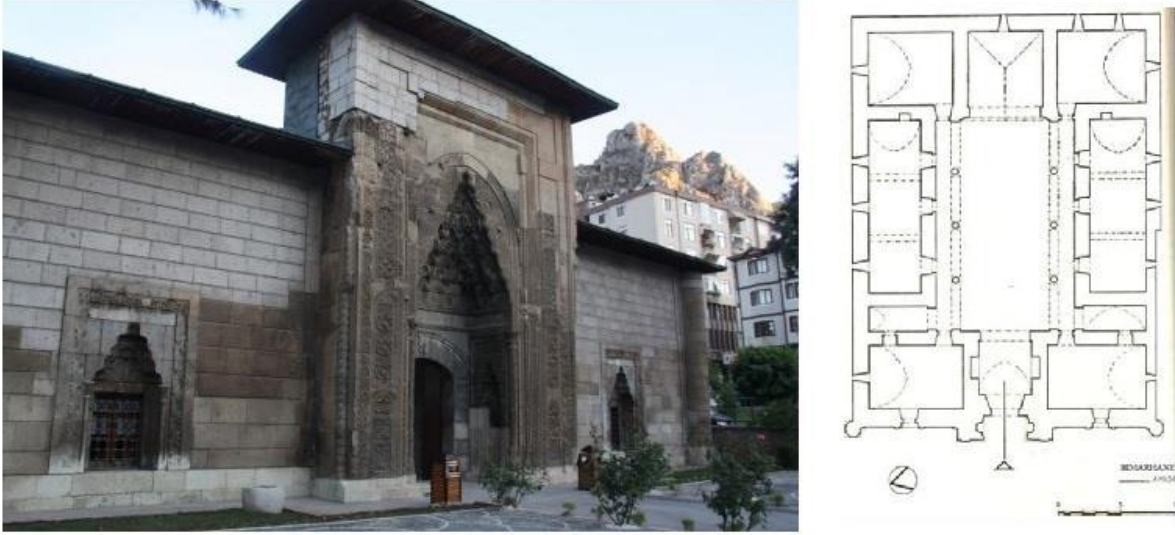

Harita 5. Danişmend ve Selçuk dönemlerindeki başlıca eserlerin kent içindeki konumları (Önceki dönemlerin mimari eklentileri siyah renk ile ifade edilmektedir.) (<https://www.google.com/maps> (Yazar tarafından oluşturulma Tarihi: 01.05.2016))

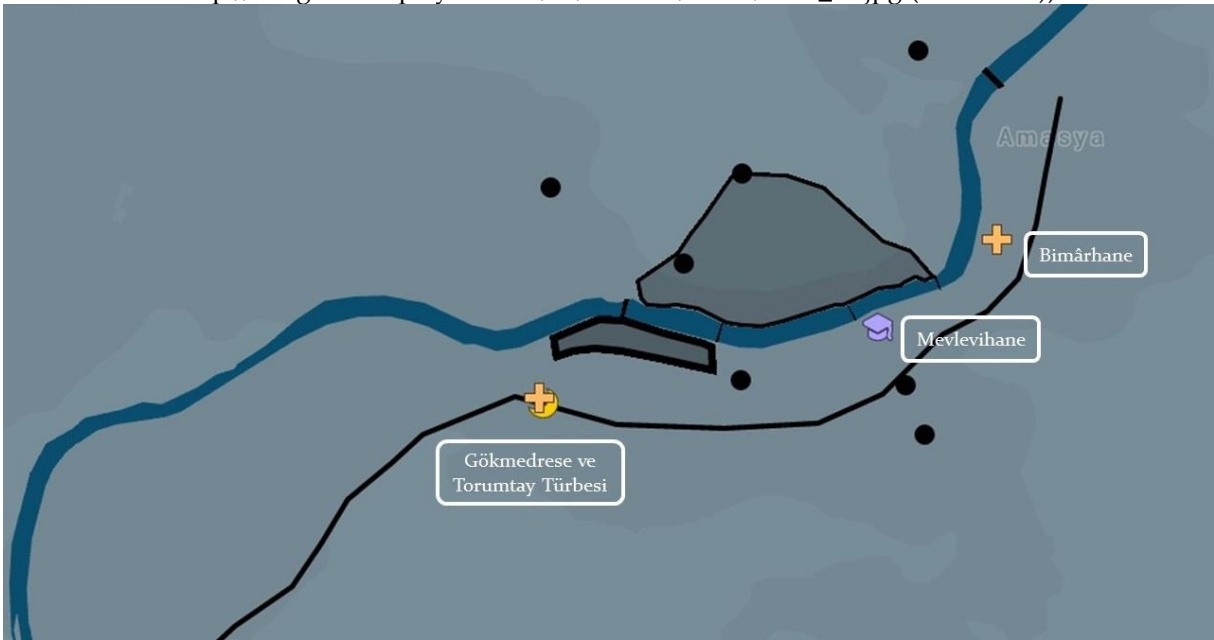
1243'teki Moğol İstilasından sonra, kentte İlhanlı dönemi başlamıştır. Danişmend Vilayeti, genişletilerek Rum Vilayeti'ne dönüştürülmüş ve yönetimi Seyfettin Torumtay'a verilmiştir (Cahen, 1984: 202). Bugün de Amasya'daki en görkemli tarihi eserlerden olan Gökmedrese Camisi, Torumtay Türbesi ve Bimârthane'nin yapıları da bu döneme rastlamaktadır. Gökmedrese'nin, 1266 tarihli vakfiyesinden, bu tarihte Torumtay tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 6). Gökmedrese'nin kuzeyinde bulunan ve kareye yakın dikdörtgen planı ile Anadolu'daki diğer türbelerden farklılaşan Torumtay Türbesi'nin kitabesinde ise 1278 tarihi belirtilmektedir. Bimârthane ise İlhanlı hükümdarlarından Olcaytu'nun eşi İldus Hatun adına 1308'de yaptırılmıştır (Şekil 7) (Toruk, 2008: 44). Öğrencilere tıp eğitimi verildiği için Bimârthane'nin adı Darüşşifa Medresesi olarak da geçmektedir. Osmanlı döneminde yaşamış Amasyalı hekim Sabuncuoğlu Şerafeddin de burada görev yapmıştır. Yine İlhanlı döneminde Alçak Köprü yakınlarında yapılan fakat günümüze gelemeyen bir Mevlevihane yapısından bahsedilmektedir (Harita 6). 1341 yılında Eretna Beyliği yönetimine geçen Amasya kentine, bu dönemde sayıca az yapı eklenmiştir (Toruk, 2008: 45).

Şekil 6. Gökmedrese Camisi (<http://suffagah.com/wp-content/uploads/2015/01/amasyada-gezilecek-yerler-gok-medrese-2.jpg> (01.05.2016) ve <http://web.iyte.edu.tr/arch/restoration/TURKCE/arastirma-anadoluselcukluanit.htm> (01.05.2016))

Şekil 7. Bimârhane (http://www.geziclubu.com/FileUpload/ds18140/File/img_0542.jpg (01.05.2016) ve http://images.slideplayer.biz.tr/10/2730491/slides/slide_27.jpg (01.05.2016))

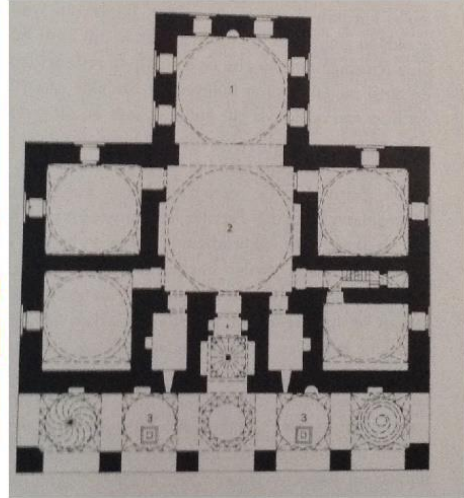
Harita 6. Moğol dönemindeki eserlerin kent içindeki konumları (*Önceki dönemlerin mimari eklentileri siyah renk ile ifade edilmektedir.*) (<https://www.google.com/maps> (Yazar tarafından oluşturulma Tarihi: 01.05.2016))

2.3. Osmanlı Dönemi

14. yüzyıl sonunda kent Osmanlı topraklarına katılmıştır. Kentin kesin fetih tarihi bilinmemekle birlikte, farklı kaynaklarda 1387 ile 1393 yılları arasında değişen tarihler verilmektedir (Toruk, 2008: 46). Kentin, 15. yüzyılda öne çıkan yönü siyasi kimliğidir. Fethinden sonra şehzade sancağı yapılan Amasya'da, aralarında Fatih Sultan Mehmet ve Yavuz Sultan Selim'in de buldukları padişahlar yetişmiştir. Amasya'da bu dönemde, Türk-İslam Anadolu'sunun bir geleneği olarak, kişi adları taşıyan yerleşimler görülmektedir. Bu yerleşimler; önemli kişilerin adına yapılan camiler ve çevrelerindeki konutlardan oluşmakta, zamanla da mahalleye dönüşmektedir. Bu düzenin Amasya'daki

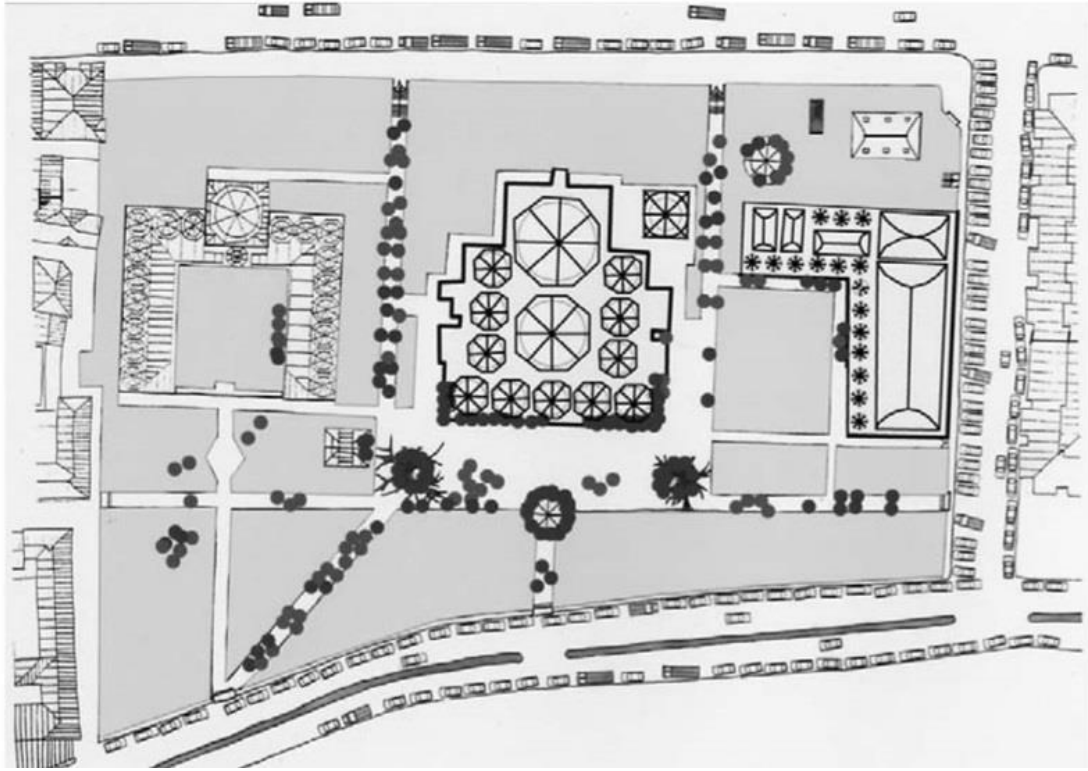
örneklerinden iki tanesi önem taşımaktadır. Bunlar; 1417 yılında kentin kuzeydoğusuna yapılan Beyazıd Paşa Camisi (Şekil 8) ve 1436 yılında güneydoğu yönüne yapılan Yörgüç Paşa Camisi'dir (Toruk, 2008: 47). Bunların konumlarının kasıtlı olarak seçildiği; böylelikle şehrin iki ucundaki girişlerinin denetim altında tutulmak istendiği düşünülmektedir. 1486 yılında ise, ırmağın güney yakasında, Amasya'da dönemin en önemli eseri olarak, Sultan II. Beyazıd Külliyesi yapılmıştır (Şekil 9). Cami, medrese, imaret, tabhane, mektep (Toruk, 2008: 50), türbe, şadırvan ve çeşmeden (Amasya Valiliği, 2007) oluşan külliyenin yerinin; kentin önceki dönemlerinde Ana Tanrıça Tapınağı, namazgâh ve musalla olarak kullanılan alan olması dikkat çekicidir. 1489 yılında da kente, II. Beyazıd'ın kapı ağası Hüseyin Ağa tarafından Büyük Kapı Ağası Medresesi eklenmiştir (Şekil 10). Sekizgen plan tipinin Osmanlı'daki ilk örneği olan yapının ileride İstanbul'da yapacağı Rüstem Paşa Medresesi'nde Sinan'a esin kaynağı olduğu düşünülmektedir (Ahunbay, 1988: 269). 16. yüzyılda ise, ticaret yollarındaki hareketlilik sonucu ticari kimliğiyle de öne çıkan kentte, Taş Han ve varlıkları kaynaklardan bilinen Rıdvan Han ve Kapan Han yapılmıştır. Öyle ki, 16. yüzyılda Amasya, Anadolu'nun en gelişmiş kentlerinden biridir. Bu dönemde şehzade sancağı usulünün sona ermesi ile gözden düşen kentte, 17. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasında durağan bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemlerde kentin nüfusunda ve fiziksel yapısında artış görülmemektedir (Toruk, 2008: 53) (Harita 7).

Kente Osmanlı döneminde yapılan eklentilerden önemli bir tanesi de Yalıboyu Evleri'dir (Şekil 11). Yalıboyu Evleri; kentin çekirdeğinde, Harşene Dağı ile Yeşilirmak arasında kalan dar uzun arazilerde, ortasında avlu oluşturacak şekilde harem ve selamlık birimlerinin iki ayrı kütle şeklinde çözüldüğü, Geleneksel Türk Evi örneği olan konutlardır (Şekil 12). Bunların; şehzadelerle birlikte kente gelen ve bir anlamda sürgün hayatı yaşayan valide ve paşaların İstanbul özlemleri sonucu, ırmakla aktif ilişkili şekilde çözümlendiği düşünülmektedir (Amasya Kültür ve Turizm Dergisi, 2012: 46). Kentin; aralarında deprem, ırmak taşkını ve yangınların olduğu sayısız afet atlattığı düşünüldüğünde, günümüze ulaşabilen Yalıboyu Evleri'nin 19. Yüzyılda yapıldıkları sonucuna ulaşılmaktadır.

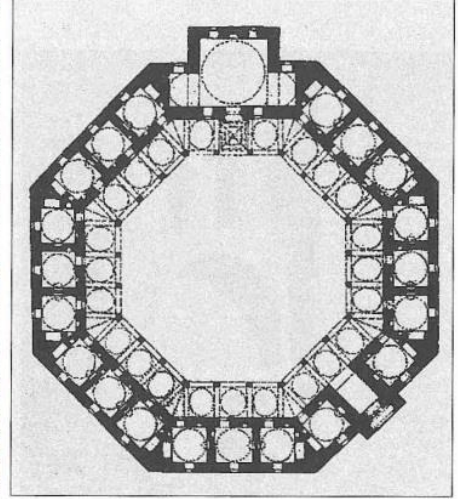
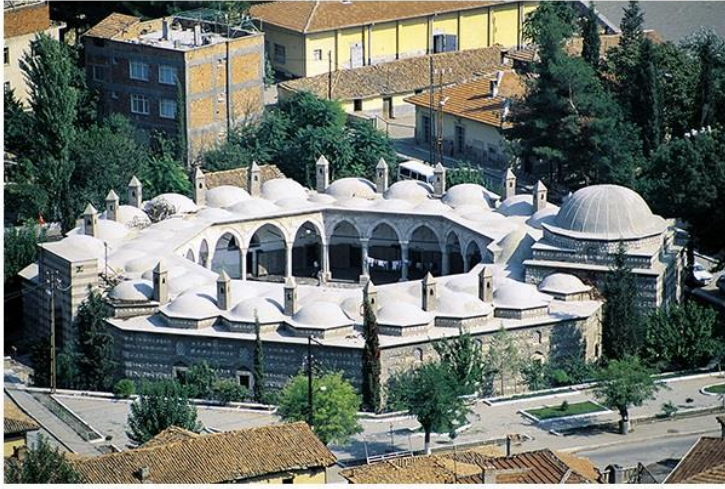
Şekil 8. Beyazıd Paşa Camisi

(<https://ssl.panoramio.com/photo/84114744> (25.05.2016), Goodwin, 2012: 97)

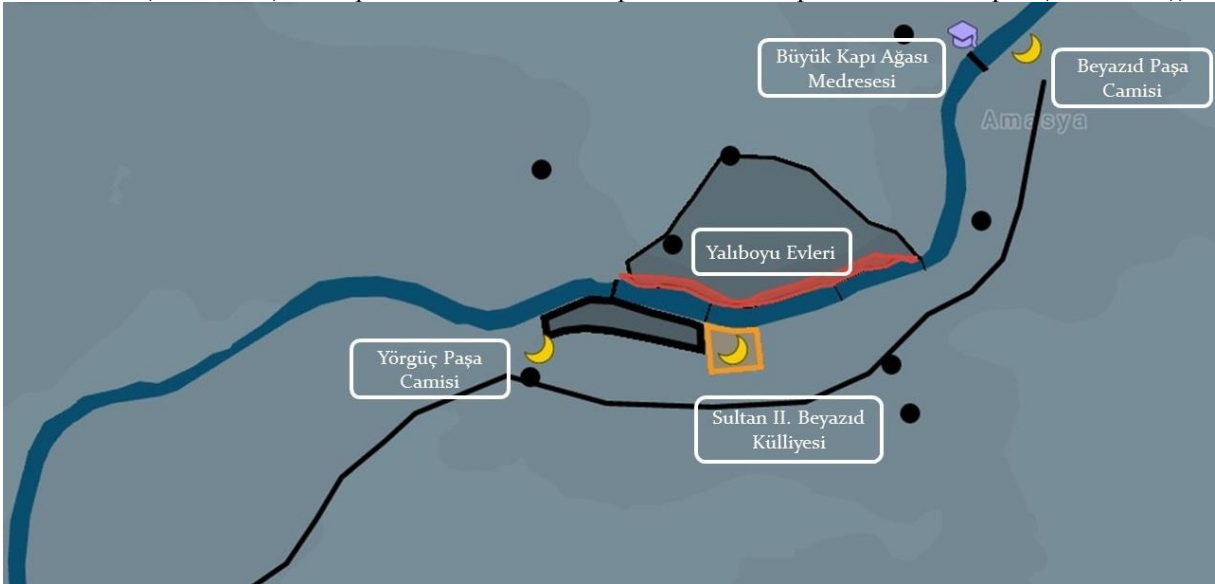

Şekil 9. Sultan II Beyazıt Külliyesi

(<http://www.2janturizm.com.tr/admin/images/turresim/f3194e2b51a67199d1dfa0abe4b814f356b>
(25.05.2016), Seçkin ve Türkoğlu, 2006: 21)

Şekil 10. Büyük Kapı Ağası Medresesi (<http://suffagah.com/amasyada-gezilmesi-gereken-12-yer> (25.05.2016) ve <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c24/c240215.pdf> (25.05.2016))

Harita 7. Başlıca Osmanlı dönemi eserlerinin kentteki konumları (*Önceki dönemlerin mimari eklentileri siyah renk ile ifade edilmektedir.*) (<https://www.google.com/maps> (Yazar tarafından oluşturulma Tarihi: 01.05.2016))

Şekil 11. Yalıbozu Evleri (<http://www.amasya.bel.tr/icerik/464/1579/amasya-evleri.aspx> (10.03.2016))

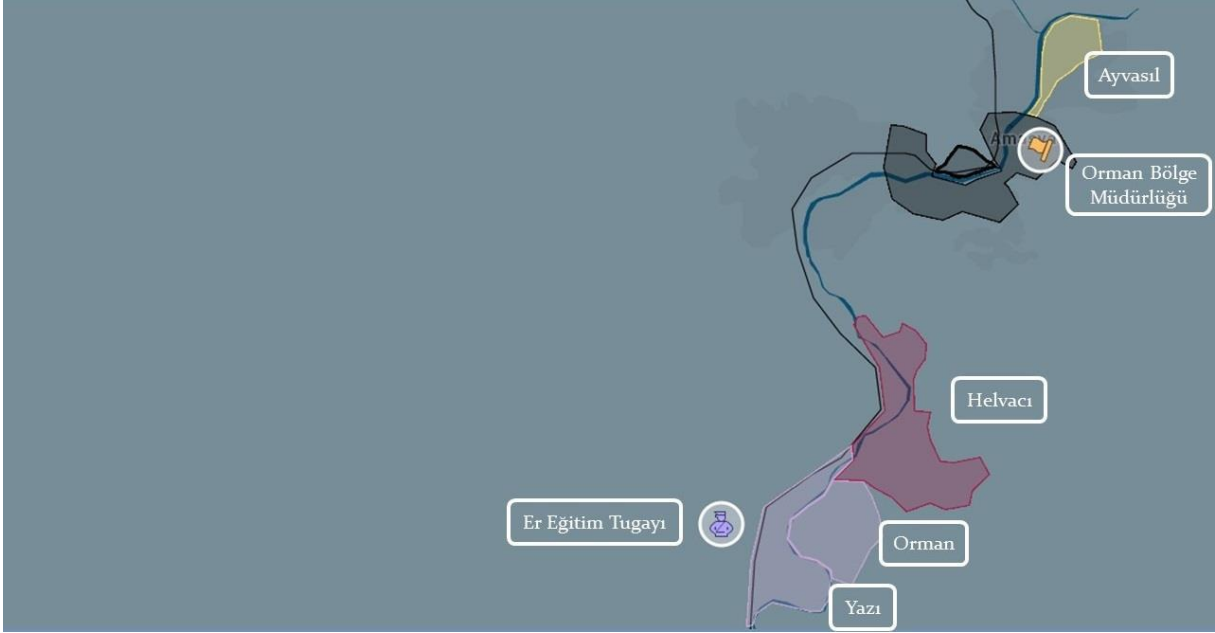

Şekil 12. Karakteristik Yalıbozu Evi Kesiti (Bechhoefer ve Yalçın, 1991)

2.4. Cumhuriyet Dönemi

Amasya'nın durağan görünümü 20. yüzyılda değişmiştir. 19 Haziran 1919 günü Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya Genelgesi'ni burada imzalamış olması önem arz etmektedir. 1924'teki Vilayetler Kanunu ile il statüsü kazanan Amasya'da; cumhuriyetin ilk yılları, yeni rejime adaptasyonun gerektirdiği binaların eklenmesi ile geçilmiştir. Bunlardan 1923'te yapılan belediye, 1926'da yapılan adliye ve 1927'de yapılan gar binaları günümüze ulaşmıştır (Canik, 2011: 83). Amasya için ilk imar planı 1945'te hazırlanmıştır. Bu imar planına göre, Yeşilirmak'ın güney yakası boyunca Ziya Paşa Bulvarı yapılmış; külliye ve diğer kentsel merkezler arasında bağlantı aksı oluşturulmuştur. 1948'te Helvacı Köyü, Helvacı Mahallesi'ne

dönüştürülmüştür. 1950'de Orman Bölge Müdürlüğü'nün kurulması ile Ayvasıl Bağları; yine 1950'de Er Eğitim Tugayı'nın kurulması ile de Orman ve Yazı Bağları imara açılarak kente katılmışlardır (Şenol, 2014: 231) (Harita 8). 1954'te yapılan Yavuz Selim Kent Meydanı, bir kentsel açık mekan çalışması olarak karşımıza çıkmaktadır (Canik, 2011: 83). 1981'deki imar planıyla da İltekin, Bahçeleriçi ve Kirazlıdere bağları imara açılmıştır (Harita 9). 1990'dan sonra ise kentin kuzeyindeki Göllü Bağları imara açılmıştır (Şenol, 2014: 232-238).

Harita 8. 1948-1950'de kentin genişlemesi ile eklenen çevresel mahalleler (Önceki dönemlerin yapısal yerleşimi siyah renk ile ifade edilmektedir.) (<https://www.google.com/maps> (Yazar tarafından oluşturulma Tarihi: 01.05.2016))

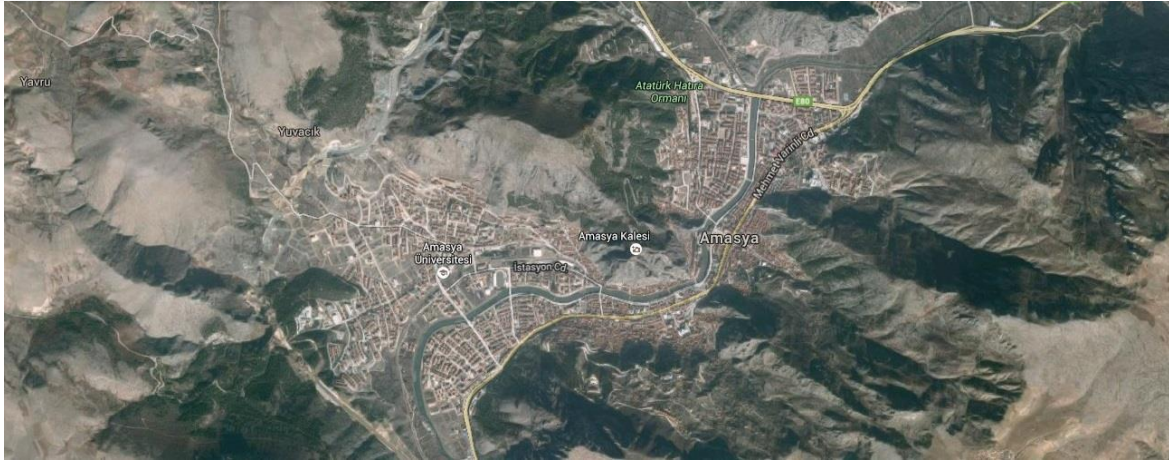
Harita 9. 1981 imar planı ile kentin genişlemesi sonucu eklenen merkezi mahaller (Önceki dönemlerin mahalleleri siyah renk ile ifade edilmektedir.) (<https://www.google.com/maps> (Yazar tarafından oluşturulma Tarihi: 01.05.2016))

Sayırsız afet atlatması ve geleneksel yapıların turistik amaçlara göre düzenlenmesi gibi durumlar karşısında kentin geleneksel dokusunu korumak için atılmış ilk adım Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 1979 yılında çıkarılan kararla kentsel sit alanlarının tescil edilmesidir (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları, 1999). Aynı kurul; 1981 yılında “Amasya Tarihi-Kentsel Sit Alanları Geçiş Dönemi Koruma Plan Kararları” nı almıştır. Son olarak, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu; 1992 yılında aldığı karar ile daha önceki kararlarda tek başlıkta ele alınan eserleri, sivil ve anıtsal olarak gruplandırmıştır (Yalçın, 1997: 22-30). 1994 yılında “Yalıboyu Evleri Koruma Projesi (YABEP)” ve 1996 yılında “Amasya Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Vakfı (AKTAV)” kurulmuştur (Türkoğlu, 2006: 34). Sonuçta; kentte valilik, belediye, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların örgütlendiği bir koruma anlayışı modeli oturtulmaya çalışılmaktadır. 2000 sonrası, bu anlayışla ve yeni yüzyılın getirdiği gereksinimlerle; Yeşilirmak’ın güney kıyısı doldurularak rekreasyon amaçlı Yalıboyu Sahil Promenadı yapılmıştır (Şekil 13). Bunun devamı niteliğinde de, ırmağın kuzeye yöneldiği kısmın doğusuna da Pirinççi Promenadı eklenmiştir (Harita 10).

Şekil 13. Yalıboyu Sahil Promenadı

(<http://kendingez.com/tarih-kokulu-kent-amasya-gezi-yazisi> (27.04.2016))

Harita 10. Amasya kent merkezinin günümüzdeki görünümü
(<https://www.google.com/maps> (Yazar tarafından oluşturulma Tarihi: 01.05.2016))

SONUÇ VE ÖNERİLER

Genel bir değerlendirme için, Amasya'nın kentsel tarihini dört kısma ayırmak mümkündür. Bunlar; Türk öncesi Pontus-Roma-Bizans dönemi, Danişmend-Selçuklu-Moğol (İlhanlı ve Eretna) tarihlerini içeren erken Türk (Moğol dâhil)-İslam dönemi, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemidir. Bunlardan Türk öncesi dönemde (I) yerleşim büyük oranda sur içinde; yukarı kale ve ırmağa yakın konumdaki aşağı kale bölgelerindedir. Meydan Kapısı önünün ticaret alanı olarak kullanımının bu dönemde başladığı düşünülmektedir. Sur dışındaki yerleşimler de kiliselerin etrafında gelişmiş olmakla birlikte çok merkezli, dağınık ve kentsel dokuda ihmal edilebilir ölçtedir. Erken Türk-İslam döneminde (II), Türk yönetiminin sağlanması ve güvenliğinin sağlanması ile birlikte kentte sur dışına taşmaya başlamış ve kale-kent durumundan açık-kent durumuna evrilmiştir. Türk döneminde de ilk sur dışı yerleşimler ibadet yapıları çevresinde çok merkezli biçimde başlamış; zamanla her bir birimin genişlemesi ile aralarındaki boşluklar kapanmıştır. Öyle ki kentte Osmanlı dönemi (III) başlarken; Fethiye Camisi çevresi, kuzeyde Bimârthane-Kunç Köprü-Enderun Camisi çevreleri ve güneybatıda Meydan Kapısı ticaret alanı-Meydan Köprüsü-Altıbahçeler-Gökmedrese çevreleri olmak üzere üç merkez vardır. Osmanlı döneminin en önemli eseri olan Sultan II. Beyazdî Külliyesi hem bu üç merkezi birleştirici kimlikte bir alanda yapılmış hem de ölçeği ve işlevi ile bu merkezleri bağlayıcı bir yeni ana merkez oluşturmuştur. Cumhuriyet döneminin (IV) ise başları yeni rejime adaptasyon ile geçmiş; daha sonra geliştirilen imar planları ile kent gitgide genişlemiş ve merkezler arası ana dolaşım aksları tanımlanmıştır. 21. yüzyılın başında da güncel gereksinimlerin karşılayacak şekilde rekreasyon alanlarının kente eklenmesi gerçekleşmiştir.

Kentsel tarih üzerinden yapılan tüm bu bütünlük okumaların ışığında, kentteki yapı çevrenin tarihsel gelişimi üzerine değerlendirmeler, eleştirmeler ve öneriler yapmak mümkündür. Meydan Kapısı çevresinin her dönemde ticaret alanı olarak değerlendirildiğini görmek mümkündür. Ayrıca, ırmağın güneyinde, kale ve surların oluşturduğu çekirdeğin karşısında kalan alanın; farklı dönemlerde Ana tapınak, namazgâh, musalla ve külliye olarak kullanımı okunarak kentsel ölçekte işlevsel süreklilik odaklı bir çıkarım yapılabilmektedir. İmar planları ile gerek ırmak kenarında çok katlı yapılara izin verilerek kentsel silüetin zedelenmesi; gerekse de kent çevresindeki tarım alanları ve bağların imara açılması ise eleştirilebilir durumdadır. Geçmişte alınan kararlarda; sadece kentin güneydoğusunda Fethiye Camisi ile Ferhat Dağı arasında ve ayrıca ticaret alanının kuzeybatısında kalan bölgeler gibi kentsel silüete doğrudan katılmayan bölgelerde çok katlı yapılara izin verilerek;

gerek çok kalabalık olmayan mevcut nüfusun konut ihtiyacı, gerekse de geleceğe yönelik olası nüfus artışının getireceği gereksinimler denetim altına alınabilirdi. Böylece, hem konut sorununa uzun vadeli çözüm üretilmiş olur, hem de ırmak etrafındaki yapılı çevre dokusunun bozulması engellenebilirdi. Son dönemde kentin çekirdeğinde oluşturulan rekreasyon alanları ise onaylanabilir durumdadır. Bu promenadlar; Yeşilirmak, köprüler, Yalıboyu Evleri'nin bütünleşik silueti, bu kurgunun arkasında bir doku oluşturan Kral Mezarları ve tepedeki kaleden oluşan ve kent tarihinin tüm dönemlerinden izler taşıyan çok katmanlı kompozisyonun izlenebilir ve değerlendirilebilir olmasını sağlamışlardır.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (1988) Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları, Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri (nşr. Sadi Bayram), İstanbul
- Akdağ, M. (1979) Türkiye'nin İktisâdî ve İctimâî Tarihi I, İstanbul
- Aktüre, S. (1981) 19.yy Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara
- Amasya Kültür ve Turizm Dergisi, (2012) 1. sayı, Haziran-Temmuz 2012, Renkli Kalem Medya Grubu Amasya Valiliği. (2007) Amasya Kültür Envanterleri, Uyum Ajans, Ankara
- Anderson, J.G.C.; Cumort, F.; Grequire, H. (1910) Studia Pontica, III, Recueil Des Incriptions Grecques Et Latines Du Pont Et De L'Armenie, Brüksel
- Bechoefer, W. ve Yalçın, A. K. (1991) Amasya, Turkey: Lessons In Urbanity. MIMAR 40: Architecture in Development, London: Concept Media
- Cahen, C. (1984) Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, Çeviri: Moran, Y., İstanbul
- Canik, G. (2011) Amasya Yeşilirmak Nehri Kıyısı Peyzaj Tasarımının İrdelenmesi: Yalıboyu ve Pirinççi Promenadı Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ FBE, İstanbul
- Doğanbaş, M. (1996) Amasya Evleri, Doğu Matbaa, Ankara
- Gabriel, A.L. (1934) Monuments Turcs d'Anatolia, Cilt II, Paris
- Günaltay, Ş. (1987) Yakın Şark, TTK Yayınları, Ankara
- Güzceli, O. (2012) Amasya Yalıboyu Evleri Üzerine Bir Biçim Grameri Çalışması, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ FBE, İstanbul
- Honigmann, E. (1970) Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı, Çeviri: Işıltan, F., İstanbul
- Hüsameddin, A.H. (1986) Amasya Tarihi, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara
- Kuzucular, K. (1994) Amasya Kentinin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi, Doktora Tezi, İTÜ FBE, İstanbul
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları, (1999) Kültür Bakanlığı, Ankara
- Seçkin ve Türkoğlu, (2006) Amasya Tarihi Kent Merkezi Açık Mekanlarının Kullanım Analizi, İTÜ Dergisi, Cilt 5, Sayı 1
- Strabon. (1969) Geographica, Çeviri: Pekman, A., XII, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul
- Şenol, E. (2014) Amasya Kentinin Cumhuriyet Dönemi Mekânsal Gelişimi Ve Tarım Alanlarının Amaç Dışı Kullanımı, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:7, Sayı:30
- Tanyeli, U. (1987) Anadolu -Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11.-15. Yy), Doktora Tezi, İTÜ FBE, İstanbul
- Texier, C. (1882) Asie Mineure Description Geographiqui et Archeologue des Provinces et de villes de la Chersonnese d Asie, Typoqrachie de Firmin Didot Frères, Fils et C., Editeurs de L'Institut de France, Paris
- Toruk, F. (2008) Amasya Kent Dokusunun Fiziksel Gelişimi, Vakıflar Dergisi, Sayı: 31, 2008
- Turan, O. (1980) Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul
- Türkoğlu, E. (2006) Amasya İli, Hatuniye Mahallesi Geleneksel Yerleşim Dokusunun Analizi,

Değerlendirilmesi Ve Koruma Geliştirme Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara

Yalçın, A. K. (1997). Amasya Geleneksel Kent Dokusu, Amasya Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma ve Analiz Çalışmaları, Amasya

Yinanç, M. H. (1944) Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul

İnternet Kaynakları

http://cografyaharita.com/haritalarim/2a_turkiye_fiziki_haritasi.png (18.03.2016)

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Resim/128897,amasya04.png?0> (21.05.2016)

<http://www.amasyakulturturizm.gov.tr/Resim/48940,ferhatsukanali11jpg.png?0> (23.05.2016)

<http://suffagah.com/wp-content/uploads/2015/01/amasyada-gezilecek-yerler-gok-medrese-2.jpg> (01.05.2016)

<http://web.iyte.edu.tr/arch/restoration/TURKCE/arastirma-anadoluselcukluanit.htm> (01.05.2016)

http://www.geziklubu.com/FileUpload/ds18140/File/img_0542.jpg (01.05.2016)

http://images.slideplayer.biz.tr/10/2730491/slides/slide_27.jpg (01.05.2016)

<https://ssl.panoramio.com/photo/84114744> (25.05.2016)

<http://www.2janturizm.com.tr/admin/images/turresim/f3194e2b51a67199d1dfa0abe4b814f356b> (25.05.2016)

<http://suffagah.com/amasyada-gezilmesi-gereken-12-yer> (25.05.2016)

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c24/c240215.pdf> (25.05.2016)

<http://www.amasya.bel.tr/icerik/464/1579/amasya-evleri.aspx> (10.03.2016)

<http://kendingez.com/tarih-kokulu-kent-amasya-gezi-yazisi> (27.04.2016)

<https://www.google.com/earth> (Yazar tarafından oluşturulma Tarihi: 01.05.2016)

<https://www.google.com/maps> (Yazar tarafından oluşturulma Tarihi: 01.05.2016)

Giyinme ve Moda Sürecinin Döngüsel ve Çizgisel Zaman Bağlamında Analizi*

Dr. Öğr. Üyesi Leyla Kaya Durmaz

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2353-1774>

Giresun Üniversitesi, Şebinkarahisar Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü,
Giresun – TÜRKİYE

Prof. Dr. Fatma Koç

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3267-5366>

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, Ankara – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 27.10.2021

Kabul: 27.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Moda
Döngüsel Zaman
Çizgisel Zaman
Zamansal Deneyim
Tarih

Araştırma Makalesi

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.53986>

Öz

Zaman kavramı, geçmişten günümüze kadar felsefenin önemli konularından birisi olmuştur. Zaman, deneyime dâhil edilerek, kültürel birikimlere kadar ilerlemektedir. Tarih felsefesi yaklaşımları, iki farklı tarih yorumunu ortaya çıkarmıştır, bunlar; "döngüsel zaman" ve "çizgisel zaman"dır. Antikçağdan başlayan döngüsel zaman anlayışı, Ortaçağda çizgisel zaman anlayışına dönüşmüştür. Zamanın döngüsel ya da çizgisel kabulüyle ilgili birçok düşünür farklı bakış açıları geliştirmiştir ve halen tartışılan konulardan biri olarak kabul görür. Zaman kavramı her şeyde olduğu gibi, modanın tarihi sürecinde de önemlidir. Kendini yenileyen değiştiren kabul görüp akabinde kullanımdan kalkan bir seyri olarak kullanılan moda ile ilgili birçok tartışma büyük oranda "zaman" kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Moda kavramı içerisinde sunulan eserlerin sanat ile bağlantısının olup olmadığı düşüncesi bile zaman kavramı içerisinde değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada, modanın tarihsel süreci içinde, "moda" olarak adlandırılan giyim-kuşam özellikleri Walter Benjamin'in zamansal deneyiminde kabul gören döngüsel zaman ve çizgisel zaman açısından analiz edilmiştir. Döngüsel zaman açısından moda tarihinde kendini tekrar eden olgular değerlendirilirken, çizgisel zaman için tek seferlik moda olan ve tekrarı olmayan giysiler araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Bu bağlamda 5 adet döngüsel zaman tanımına dâhil olabilecek tasarım ve 5 adet çizgisel zaman tanımına dâhil olabilecek tasarım incelenmiştir. Araştırma sonucunda modanın topluma sunduğu daima yenilikleri sunma ve kullanma özelliği açısından değerlendirildiğinde zaman deneyimi açısından çizgisel özelliğini koruması gerektiği ancak toplumsal beğeniler alışkanlıklar ve farklı olma sınırlarının kısıtları doğrultusunda yoğunluklu olarak zamanın döngüsel özelliğini daha çok kullandığı tespit edilmiştir. Çizgisel zamanın anlamı dikkate alındığında, bu kapsamda değerlendirilen giysiler zamanın deneyiminde yine bir tasarımcı tarafından keşfedilerek farklı şekillerde yorumlanabileceği ve çizgisel bağlamda ele alınan bir "moda" olgusunun döngüsel zamanda kullanılabilmesinin kaçınılmaz olduğu düşünülmektedir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Kaya Durmaz, L. ve Koç, F. (2021). Giyinme ve Moda Sürecinin Döngüsel ve Çizgisel Zaman Bağlamında Analizi. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 191-207.

*Analysis in The Context of Circular and Linear Time of The Dressing and Fashion Process**

Asst. Prof. Dr. Leyla Kaya Durmaz

Giresun University, Sebinkarahisar School of Applied Sciences, Department of Textile and Fashion Design, Giresun – TURKEY

Prof. Dr. Fatma Koç

Ankara Haji Bayram Veli University, Faculty of Art and Design, Department of Fashion Design, Ankara – TURKEY

Article History

Submitted: 27.10.2021

Accepted: 27.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Fashion
Cyclical Time
Linear Time
Temporal Experience
History

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.53986>

Abstract

The concept of time has been one of the important subjects of philosophy from past to present. Time is included in the experience and progresses to cultural accumulations. Philosophy of history approaches have revealed two different interpretations of history, these are; "cyclical time" and "linear time". The cyclical understanding of time, which began in Antiquity, turned into a linear understanding of time in the Middle Ages. Many philosophers have developed different perspectives on the cyclical or linear acceptance of time and it is still accepted as one of the controversial issues. The concept of time is important in the historical process of fashion, as in everything else. Many discussions about fashion, which is used as a trend that is accepted as a self-renewing changer and then obsolete, has been largely associated with the concept of "time". Even the idea of whether the works presented within the concept of fashion have a connection with art has been evaluated within the concept of time.

In this study, in the historical process of fashion, the clothing features called "fashion" are analyzed in terms of cyclic time and linear time, which are accepted in Walter Benjamin's temporal experience. While evaluating the cases that repeat themselves in fashion history in terms of cyclical time, clothes that were one-time fashion and non-repeatable for linear time were included in the research. In this context, 5 designs that can be included in cyclic time definitions and 5 designs that can be included in linear time definitions are examined. As a result of the research, when it is evaluated in terms of the feature of always presenting and using the innovations that fashion offers to the society, it has been determined that it should preserve its linear feature in terms of time experience, but in line with the constraints of social tastes, habits and the limits of being different, it has been determined that the cyclical feature of time is used more. Considering the meaning of linear time, it is thought that it is inevitable that the clothes evaluated in this context can be discovered by a designer in the experience of time and interpreted in different ways, and that a "fashion" phenomenon that is considered in a linear context can be used in cyclical time.

GİRİŞ

18. yüzyılın sonlarına doğru ilk defa kullanılmaya başlayan tarih felsefesi kavramının en önemli konularından birisi zamandır. Zaman kavramı arkaik toplumlardan günümüze kadar felsefede tartışılan bir kavram olmuştur. Tarihin en etkili elemanları olan geçmiş, şimdi ve gelecek zaman üçlemeleri baz alınarak tarihsel süreç, yapı ve yön açısından incelenmiştir.

20. yüzyılın başlarında, düşünür, kültür tarihçisi ve eleştirmen olan Walter Benjamin'in üzerinde durduğu zamansal deneyim kavramı günümüzde de hâlâ tartışılan bir konudur. Benjamin, sanatın sıradanlaştığını, kültürün bir endüstri aracı haline dönüştüğünü, enformatik ve alegorik bilginin deneyimle oluşan bilgilerin (hikâye-masal gibi) yerini aldığını, dilin kökenlerinden koparıldığını ve gündelik yaşamın aldatıcı görüntüler yansıttığını savunmuştur. Zamansal deneyim ile ilgili düşüncelerini tarih felsefesine dayandırmış ve yeninin kendini sürekli şimdide gösterdiği bir deneyim önermiştir (Yıldırım, 2014: 3). Tarih felsefesi yaklaşımları, iki farklı tarih yorumunu ortaya çıkarmıştır. Bunlar; "döngüsel zaman" ve "çizgisel zaman"dır. Antikçağdan başlayan döngüsel zaman anlayışı, Ortaçağda çizgisel zaman anlayışına dönüşmüştür. Zamanın döngüsel ya da çizgisel kabulüyle ilgili birçok düşünür farklı bakış açıları geliştirmiştir. Spengler ve Toynbee çizgisel tarih anlayışına karşı çıkmış, İbni Haldun ve Vico kültür döngüsünden bahsederken, zamanın tekerrürden ibaret olmadığını her tarihsel olayın biricik ve kendine özgü olduğunu yani çizgisel olduğunu savunmuştur.

Döngüsel zamanda, Antik Yunan etkileri görülür ve olayların benzer veya farklı şekillerde tekrar ettiği anlayışı vardır. Tarihte belirli dönemlerde ilerlemeler yaşansa bile, doğadaki gibi tekrarlar şeklinde zamanın ilerlediğini öne sürülmektedir. Yani doğada bulunan döngüsellik (mevsimler, gündüz-gece vb.) gibi, tarihsel süreçte döngüsel devinimle gerçekleştiği düşüncesinden yola çıkmıştır (İrğat, 2015: 18). İnsanoğlunun "zihinsel bilinç" düzeyinin geliştiği düşünülen ilk cisim "Ay"dır. Ayın doğması ve batması olaylarının tekrar etmesi, insan bilincinde sürekli bir "yeniden doğuş" ya da "yeniden yaratılma" olarak düşünülmüş yani "döngüsel zaman" algısını oluşturmuştur (Enveri, 2019: 294). Aritotales de zamanı bir tür çembere benzetmiştir. Bu sebeple, yaratılmış şeylerin çember olduğunu söylemek, aynı şekilde zaman çemberi olduğunu da söylemektir (Agamben den aktr. Yıldırım, 2014: 5). Bu anlayışa göre, dairesel olarak hareket eden zamanla birlikte tüm varlıklar ve evren de bu dairesellikte var olmaktadır. Döngüsel zamanda, tekrarlanma ve geri dönüş ile "şeyler" değişmeden sürmektedir ve olayların biçimleri değişse de özünde benzerlik taşıdığı düşüncesi hâkimdir.

Zamansal deneyimin diğer bir yorumu olan "*çizgisel zaman*", döngüsel zamanın tam karşıtı olarak ortaya çıkmıştır. Tarihin sıfır noktasından başladığını ve belli bir noktaya doğru ilerlediğini savunmaktadır. Aydınlanma Çağı'nda en baskın şekilde ortaya çıkmış ve tarihte her şeyin neden-sonuç ilişkisi içinde, sıfırdan başlayarak belli bir sona doğru çizgisel olarak ilerlediği düşüncesine dayanmaktadır. Farklı şekilde ifade edilecek olursa, çizgisel zaman, insanoğlunun ıkelikten gelenekselliğe ve sonra moderniteye doğru çizgisel bir gelişim ve olgunluk yaşadığı fikrini benimsemektedir (İrğat, 2015: 18). Çizgisel zamanda gerçekleşmiş olayların asla tekrar gerçekleşmeyeceği düşüncesi vardır. Her şey yeni ve tekrar edilemez biçimdedir. Tarihin tekerrürden ibaret olduğu fikrine karşı, bir daha asla tekrar etmeyecek olaylardan oluşan bir süreçtir. Bir başlangıç ve sonun olduğu kabul edilen çizgisel zamanda, döngüsel zamanda inanılan sonsuzluk fikri yoktur. Modern zaman olarak da ifade edilen çizgisel zaman anlayışı, her şeyin bir sefer yaşandığı ve tekrarlardan oluşmadığını ifade etmektedir (Köz, 2019: 2).

"Zaman" ve zaman içindeki faaliyetlerin bütünü konu alan "tarih", insan olmanın bir gereğidir. Toplumun bulunduğu yerde tarih ve kültür de bulunmaktadır. Kültürel bir yapıya sahip olan tarih ve toplum birlikte etkileşim içerisinde. Tarihin, dolayısıyla kültür ve toplumun en önemli yapı taşlarından biri giyim kültürü ve modadır.

Giyim kültürünün, insanoğlunun korunma ve örtünme içgüdüleriyle başladığı bilinse de, süreç içinde çok farklı işlevler yüklenmiş bir kavramdır. Bireyin içinde yaşadığı sosyo-kültürel toplum, ekonomik ve toplumsal şartlar, örf ve adetler gibi birçok faktör ile şekillenmiş ve kültürün önemli bir parçası haline gelmiştir. Tarihsel süreçler boyunca insanoğlu kendi değerlerini oluşturmuştur. Bu değerleri aktarım yollarından birisi de giyinme kültürüdür. Değişken bir olgu olarak kabul gören kültür, bu bağlamda giyim kültürünü de kapsamaktadır. Kaiser, kültür ve modanın eş zamanlı olarak değişim ve devamlılığa uğradığını belirtmiştir (Kaiser'den aktır. Tatlıdil ve Şahin, 2019: 320). Tarihi süreç içerisinde giysiler, kişisel, toplumsal, sosyal, sanatsal ve estetik değerler ile bütünleştirilerek her toplum için farklı özellikleri olacak biçimde çeşitlendirilmiştir (Koç ve Koca, 201: 759). Modanın kitleleri peşinden sürükleyen, yenilikçi ama geçici ve dönemsel olma özelliği estetik kaygıları bertaraf edecek şekilde farklılaşmayı zorunlu kılmış ve bunu giysilerin tasarım özellikleri ile gerçekleştirmiştir. Bu bazen giysinin tümünde görülebilecek fiziksel bir değişim olabileceği gibi, bazen de sadece giysinin etek, yaka, cep, kol gibi parçalarında uygulanan farklılıklarla sağlanmıştır (Koca ve Emiroğlu, 2019: 240).

Zaman kavramı her şeyde olduğu gibi, moda da önemlidir. Moda ile ilgili birçok tartışma yapılmıştır ve bu tartışmalarda büyük oranda “zaman” kavramı kullanılmıştır. Sproles (1981: 116), modayı “tüketiciler tarafından belirli bir zaman ve durum için benimsenen geçici döngüsel fenomenlerdir” şeklinde tanımlarken, Crane (2003: 11), “insanlar giysi tercihlerini belirli bir zaman diliminde oluşturmuş ve kimliklerinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır” şeklinde ifade etmiştir. Moda, kültürel yaşam biçimine ait tüm beğenilerin, bir grup tarafından belirli bir zaman diliminde kabul görmesi şeklinde de tanımlanabilmektedir. Simmel (2003: 106-121) modanın tanımını, “verili bir örüntünün taklididir” şeklinde ifade etmiştir. Koca ve Koç (2012: 64) araştırmalarında, günümüzde orijinallik, yenilik ve yaratıcılık değerleri yüksek olan koleksiyonlar oluşturma çabaları tasarımcıları, giysilere kalıp formu ile tasarım özelliği kazandırmaktan ziyade farklı yüzey ve doku tasarımları ile tasarım değeri kazandırma uygulamalarına yönlendirmiş olduğunu belirtmektedir. Bir tasarım ürününe tasarım değerinin kazandırılabilmesi için yeni fikirler üretilmesi gerekliliği ön planda tutulur. Ancak bu bazen daha önce yapılanın üzerine günün tasarım anlayışı doğrultusunda eklentiler yapılarak da oluşturulabilir.

Moda, toplumsal ve bireysel ihtiyaçların ötesinde, insanların değişiklik tutkusunu ve statülerini belirginleştirmek istemesinin sonucu olarak doğmuştur. Modanın tarihsel sürecine bakıldığında, hem değişikliği hem de kendini tekrar ettiği görülebilmektedir. Giysi ile özdeşleşen modanın giysi tercihlerinde önemli bir etken olduğu bilinmektedir. Koca, Koç ve Vural (2013: 56) yapmış oldukları bir çalışmada “modanın geçici ve dönemsel özelliğine rağmen kitleleri etkisi altına almasının nedeni, içinde yenilik barındırması ve sosyal olgu niteliğinden kaynaklanmasındır” şeklinde belirtmişlerdir. Giyim kültürünün zaman içinde, moda ile evrildiği bilinmektedir. Moda, toplumun her kesimini hedef alan ulaşılması kolay, tüketimi hızlı ve değişimi kaçınılmaz bir gerçektir. Moda ve modanın değişimini etkilen birçok etken vardır. Kültürel değişimler, sosyal politik olaylar, ekonomik şartlar gibi durumlar modanın gelişim ve değişiminde etkili olmuştur. Moda tarihine bakıldığında, moda olan giyim-kuşamların, tarihsel süreç içinde tekrar ettiği ya da tamamen ortadan kalktığı görülebilmektedir. **Bu çalışmada**, modanın tarihsel süreci içinde, “moda” olarak adlandırılan giyim-kuşam özellikleri Walter Benjamin'in zamansal deneyiminde kabul gören döngüsel zaman ve çizgisel zaman açısından analiz edilmiştir. Döngüsel zaman açısından moda tarihinde kendini tekrar eden olgular değerlendirilirken, çizgisel zaman için tek seferlik moda olan ve tekrarı olmayan olgular değerlendirilmiştir. Giyim tarihi başlangıcından günümüze kadar olan süreç dikkate alınmış ve seçilen moda olan/olmuş giyim-kuşamlar biçimsel tasarım ve teknik özellikleri açısından incelenmiştir. Tasarımların tarihsel süreçte aynılığının ya da tek örneği olmasının tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışma, döngüsel ve çizgisel

zaman kavramlarının felsefe alanı dışında multidisipliner olarak kullanımı açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

YÖNTEM

Modanın tarihsel süreci içinde, zamansal deneyimin iki farklı yorumu olan döngüsel zaman ve çizgisel zaman bağlamlarında “moda” sürecine dâhil olan tasarımların analizi için betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Seçilen moda olguları, araştırmacıların oluşturduğu görsel analiz formu ile analiz edilmiş ve dönemin moda olgusu değerleri/trendleri ile yorumlanmıştır. Her ne kadar giyinmek insanın var olduğundan itibaren varlığını sürdürmüş olsa da konu moda bilincinin olduğu ve kabul gördüğü 20. yüzyılın başlarından itibaren gündemde olan ve moda kavramı ile adlandırılan giysi seçkileri üzerinden ele alınmış ve sınırlandırılmıştır. Araştırma kapsamında 5 adet döngüsel zaman tanımına dâhil olabilecek tasarım ve 5 adet çizgisel zaman tanımına dâhil olabilecek tasarım incelenmiştir. Oluşturulan görsel analiz tabloları ile, döngüsel ve çizgisel zaman için, tasarımlar biçimsel tasarım ve teknik özellikleri açısından analiz edilmiş ve zamansal deneyim açısından yorumlar getirilmiştir. Döngüsel zaman için, moda tarihinde biçimsel tasarım ve teknik özellikleri olarak tekrar eden tasarımlar, çizgisel zaman için ise tekrarı olmayan tasarımlar ele alınmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Moda için, hatta moda sektöründe çalışanlar için özellikle vurgulanan konulardan biri “zamandır”. Modayı belirleyen ve bir tasarımın moda olmasını sağlayan şey ürünün raf ömrüdür. Jones, (2013: 60), “moda, ürünlerin modalarının geçmesi üzerine kurulmuştur ve moda dünyası sık sık geçmişten ilham alır. Tasarımcılar ve profesyoneller belirli bir çağın silüetinde ya da tarzında nasıl küçük değişiklikler yapabileceklerini ya da fikir demetini nasıl yeni ve bazen ironik bir şekilde değiştirebileceklerini iyi bilirler” şeklinde ifade etmiştir. Moda tarihinde “moda” olan tasarımlar Jones’un da belirttiği gibi genellikle döngüsel zaman içinde değerlendirilebilmektedir. Fakat çizgisel zaman olarak ifade edilebilecek, belirli bir zaman diliminde “moda” olan fakat tekrarı olmayan tasarımlar da vardır. Tablo 1, 2, 3, 4 ve 5’de tarihsel süreçte “moda” olan tasarımlardan seçilerek *döngüsel zaman* bağlamında analizler yapılmıştır.

Tablo 1. Döngüsel Zaman Bağlamında Coco Chanel’in Little Black Dress İncelemesi

KÜÇÜK SİYAH ELBİSE (LITTLE BLACK DRESS (LBD)) DÖNGÜSEL ZAMAN ANALİZİ	
İLK TASARIM ÖRNEĞİ 1926	
İLK TASARIMCI Gabrielle Bonheur Chanel (Coco Chanel)	
Biçimsel tanımlama: Diz altında midi boy, uzun kollar, oyuntulu yakalı (sıfır), model uygulamaz basit kesim	
Vücut üzerindeki etkisi: Vücut hatlarını belli etmeyen “H” silüet formunda, süsleme detayları abartısız.	
Giysi bileşenleri : Boyunda beyaz inci, siyah kısa topuklu siletto ayakkabı, konik biçimli siyah şapka	
	Kullanım yeri ve alanı: Günlük yaşamın her saatinde kullanılabilir
	Malzeme: Siyah ipek kumaş
	Kaynak: Walker, t.y.

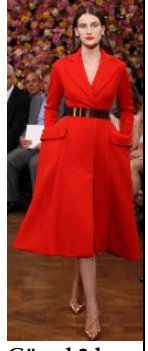

Görsel 1

TEKRAR EDEN ÖRNEK					
	Görsel 1a	Görsel 1b	Görsel 1c	Görsel 1d	Görsel 1e
TEKRARLAYAN TASARIMCI	Chanel	Givenchy Hubert de Givenchy	Dame Mary Quant	Christina Stambollan	Azzedina Alaia
TASARIM YILI	1950	1961	1963	1994	2009
KULLANICI / İDOL	Marilyn Monroe	Audrey Hepburn	-	Lady Diana	Michelle Obama
Kaynak	http 1	http 2	http 3	http 4	http 5

Tablo 1 incelendiğinde, görsel 1'de Chanel 'in ilk olarak 1926 yılında Vogue dergisinde yayınlanan "Little Black Dress" olarak lanse edilen elbisesi görülmektedir. Siyah ipek kumaştan, "H" silüet formunda, diz altında midi boy, uzun kol ve oyuntusuz yaka formu olan bir modeldir. Zamanla çok farklı şekillerde manipüle edilerek, farklı tasarımcılar tarafından da tasarlanmıştır. 1950'lerde beyaz elbisesi ile daha çok tanınan Marilyn Monroe'un sık sık küçük siyah elbise giydiği görülmüştür. Film promosyonlarından biri için omuzları açık siyah bir elbise giyerken görülen görsel 1a'daki omuzsuz elbisesi de en ikonik moda anlarından biri olmuştur. 1961'de Hubert de Givenchy, Audrey Hepburn tarafından giyilen, Breakfast at Tiffany's isimli ünlü filmde küçük siyah elbiseyi (görsel 1b) tasarlamıştır. Görsel 1c'de 1963 yılına ait Mary Quant tasarımı görülmektedir. 1960'larda mini eteği icat eden tasarımcıların başında gösterilen Mary Quant, tasarladığı siyah mini elbisesi ile Chanel'in LBD'nin değişik bir formunu ortaya çıkarmıştır. 1994 yılında, Lady Diana tarafından giyilen siyah elbise görsel 1d'de görülmektedir. Diana'nın, Christina Stambollan tarafından tasarlanan siyah elbisesi "İntikam Elbisesi" olarak anılmıştır. Sebebi, Charles'ın zina yapmasından kısa bir süre sonra Serpentine Galerisi'nde Vanity Fairparty'de bu LBD'yi giymesidir. 1994 yılı ikonik LBD'nin yılı olarak görülmüştür. Vatkalı omuzlar ve kabarık elbiseler 80'li yıllarda popüler olmuştur. Bununla birlikte, 90'lar minimalist saten elbise dönemini işaret etmiştir. Döneme Prenses Diana'nın 'intikam elbisesi' damgasını vurmuştur. Eleştirmenler tarafından 'çok asi' olarak nitelendirildiyse de, Diana'yı bir moda ikonuna dönüştürmüştür (Anonim, 2020). Görsel 1e'de Amerika'nın first lady'si Michelle Obama tarafından 2009 yılında giyilen Azzedina Alaia tasarımı siyah elbise görülmektedir. Almanya'da yapılan NATO zirvesinde giydiği siyah elbise ile beğenileri topladığı gibi eleştiriler de almıştır. Victoria Beckham, Jacqueline Kennedy, Liz Hurley, Tina Turner, Kate Middleton ve Betty Bop gibi önemli kadınlar, modadaki dolabın temelini daha da geliştiren ikonik LBD stilleri ile tanınmışlardır (Brugh, 2016).

Her kadının giydiğinde harika görünebileceği ve kendini iyi hissedebileceği bir giysi olarak LBD, "giyecek bir şeyim yok" günlerinin de en büyük kurtarıcısı olmuştur. Chanel'in 1926 yılında çıkardığı siyah elbisenin benzerleri LBD çıkmadan önce varsa da genellikle cenaze törenleri ile yas dönemlerinde kullanılırdı. Chanel'in tamamen siyah elbisesi, ilk defa bir insanın her daim her yere giyebileceği bir elbise olarak kabul görmüştür. Chanel'in LBD'i, döngüsel zaman çizelgesinde 1926'dan günümüze kadar çeşitli form, şekil ve silüetlerde her yerde giyilebilecek bir elbise olarak kullanılmaktadır.

Tablo 2. Döngüsel Zaman Bağlamında Christian Dior'un Bar Takımı İncelemesi

BAR TAKIMI (THE BAR SUIT) DÖNGÜSEL ZAMAN ANALİZİ						
İLK TASARIM ÖRNEĞİ 1947 İLK TASARIMCI Christian Dior		Biçimsel tanımlama: Diz altında midi boy pileli etek, uzun kollu, erkek yaka, bel hattı kesikli ve vücuda oturan ceket.				
		Vücut üzerindeki etkisi: Bel hattına vurgu yapan kum saati "A-line" silüet formunda, süsleme detayları abartısız				
		Giyisi bileşenleri : Krem rengi kısa topuklu stiletto ayakkabı, krem rengi şapka, siyah eldivenler.				
		Kullanım yeri ve alanı: Günlük yaşamın her saatinde kullanılabilir				
		Malzeme: Beyaz saten ceket, siyah etek,				
	Kaynak: Cardini, 2020					
TEKRAR EDEN ÖRNEK						
	Görsel 2a	Görsel 2b	Görsel 2c	Görsel 2d	Görsel 2e	
	TEKRARLAYAN TASARIMCI	Marc Bohan	Gianfranco Ferré	John Galliano	Raf Simons	Maria Grazia Chiuri
	TASARIM YILI	1968	1991	2009	2012	2017
	KULLANICI/İDOL	-	-	-	-	-
	Kaynak	http 6	http 7	http 8	http 9	http 10

Tablo 2 incelendiğinde, görsel 2'de Christian Dior'un 1947 yılında New Look (Yeni Görünüm) adıyla lanse edilen koleksiyonundan klasikleşmiş bir tasarım görülmektedir. Dior, koleksiyonunda erkek uniformalarından etkilenmiş, erkeksi silüete karşın kum saati biçimindeki formlarıyla yeni bir moda başlatmıştır. Savaş zamanı modasının kısa, kumaş tüketimi kısıtlı olan elbiseleri ve erkeksi silüetine karşı daha kadınsı yuvarlak hatları ve beli vurgulayan 'Bar' takımı, Dior'un 1947'deki ilk koleksiyonunun yıldız kombinidir (Barrcklough, 1994: 8). Bar takımı adını Dior'un sık sık ziyaret ettiği Plaza Athénée'deki bardan almıştır. Savaşın sona ermesinden sonra modayı yeniden canlandıran ve Paris'i yeniden uluslararası moda dünyasının lideri konumuna getiren koleksiyonu, birçok tasarımcı tarafından farklı yorumlar katılarak tekrar gündeme gelmiş, geniş çapta kopyalanmış ve çoğaltılmıştır. Görsel 2a'da görülen, 1968 yılında tasarımcı Marc Bohan tarafından Monaco Prensesi Grace ve Sophia Loren tarafından da giyilen bar takımının benzeri ile başarıyı yakalamıştır. 1991 yılında Gianfranco Ferré tarafından tasarlanan görsel 2b, bar takımının farklı bir yorumudur. İtalyan tasarımcı, tarihi güzellikler ve ihtişam için tutku ile Dior'a ihtişam getirmiştir. Bar takımıyla ilgili yorumu, tarzının tüm zengin ve şehvetli coşkusuyla sahiptir. Görsel 2c, John Galliano tarafından 2009 yılında yaka formu, bele oturan silüeti ile bar takımına getirilen farklı bir yorumdur. 2012 yılında Raf Simons (görsel 2d) bar takımını

kadınlar için daha pratik ve rahat hale getirmiş ve haute couture koleksiyonunun temelini oluşturmuştur. 2017 yılında ise Maria Grazia Shiuri (görsel 2e) bar takımının silüetini ceketlerinde kullanırken daha yaratıcı ve güçlü hale getirerek koleksiyonunda yer vermiştir.

Yıllar boyunca, Bar takımı Dior'un kreatif direktörleri John Galliano ve Raf Simons tarafından olduğu kadar Grace Wales Bonner, Mickalene Thomas gibi tasarımcılar tarafından da yeniden yaratılmıştır.

Tablo 3. Döngüsel Zaman Bağlamında Coco Chanel'in Chanel Tüvit Ceket İncelemesi

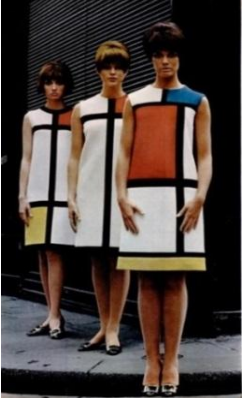
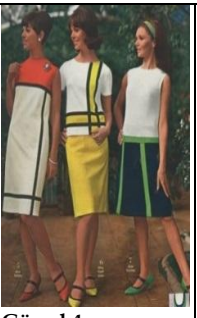

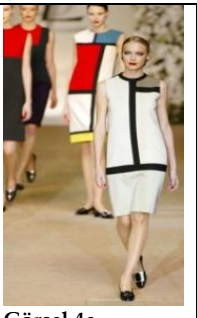

CHANEL TÜVİT CEKET (CHANEL TWEED JACKET) DÖNGÜSEL ZAMAN ANALİZİ						
İLK TASARIM ÖRNEĞİ 1925 İLK TASARIMCI Gabrielle Bonheur Chanel (Coco Chanel)	 <p>Görsel 3</p>	Biçimsel tanımlama: Kalça hizasında, uzun kollu, erkek yakalı ceket				
		Vücut üzerindeki etkisi: Vücut hatlarını belli etmeyen "H" silüet formunda,				
		Giysi bileşenleri : Belde ince deri kemer ve yakasında broş				
		Kullanım yeri ve alanı: Günlük yaşamın her saatinde kullanılabilir				
		Malzeme: Tüvit kumaş				
		Kaynak: Vernose, 2020.				
TEKRAR EDEN ÖRNEK	 <p>Görsel 3a</p>	 <p>Görsel 3b</p>	 <p>Görsel 3c</p>	 <p>Görsel 3d</p>	 <p>Görsel 3e</p>	
	TEKRARLAYAN TASARIMCI	CocoChanel	CocoChanel	Karl Lagerfeld	Karl Lagerfeld	Virginie Viard
	TASARIM YILI	1931	1950	1990	2002	2020
	KULLANICI / İDOL	CocoChanel	Model Marie Hélène Arnaud.	YasmeenGhauri	KarolinaKurová	-
	Kaynak	http 11	http 12	http 13	http 14	http 15

1920'lerin ortalarında Gabrielle "Coco" Chanel, kadın giyiminde tüvit ile çalışmaya başlamıştır. Sık sık sevgilisi Westminster Dükü'nün kıyafetlerini ödünç aldığı söylenmiştir, çünkü onların sağladığı rahatlık ve o rahatlığa çekildiğini belirtmiştir. Chanel bunu aklında tutarak dikkatini tüvitlere çevirmiş ve o zamanlar sadece erkek giyiminde kullanılan kumaş kısa sürede onun imzası olmuştur (Errico, 2020). Chanel, modanın ikonik ceketini tasarlarırken, erkek giyiminden etkilendiğini, düz akıcı form ile hareket özgürlüğü sağlamak istediğini belirtmiştir (Barnes, 2014). Eşleşen tonların ya da kontrast renklerin kullanıldığı kumaşlarla üretilen ceketlerde, cepler, Chanel'in logosunun basılı olduğu düğmeler ve ipek astar değişmez özelliklerindedir. Orijinal tasarımın estetiğini korurken, Karl Lagerfeld, Virginie Viard ve Carine Rothfeld tarafından yeniden yorumlanmış ve birçok kez

koleksiyonda yerini almıştır. Chanel ceket form ve şekil özelliği kadar kullanılan kumaşları ile de klasik haline gelmiştir (Vernose, 2020).

Döngüsel zaman bağlamında incelendiğinde, Chanel'in imzası niteliğinde olan tüvit ceketler, form, şekil ve silüet olarak değişiklik gösterse de özünde her zaman giyilebilecek zamansız bir klasik haline gelmiştir. Farklı birçok marka benzer kumaşlarla benzer modeller üretmiş fakat Chanel ceketin standartlarını sağlayamamış ve her zaman kopya/taklit olmaktan öteye geçememiştir. Chanel ceketin tüm kadınların gardıroplarında olması gereken bir giysi parçası olduğu kanısı kabul görmüştür. Bu giysinin günümüzde standart model özelliği ile yani kolu, cepleri, boyu, düğmeleri vb. standartlarının olduğu, benzer uygulamaların başka bir giysi için olmadığı, koleksiyonerlerin bu giysileri topladığı bilinmektedir.

Tablo 4. Döngüsel Zaman Bağlamında Yves Saint Laurent'ın Mondrian Elbise İncelemesi

MONDRIAN ELBİSESİ DÖNGÜSEL ZAMAN ANALİZİ					
İLK TASARIM ÖRNEĞİ 1965		Biçimsel tanımlama: Diz altında midi boy, kolsuz oyuntulu yakalı (sıfır), model uygulamasız basit kesim			
		Vücut üzerindeki etkisi: Vücut hatlarını belli etmeyen "H" silüet formunda,			
İLK TASARIMCI Yves Saint Laurent		Giysi bileşenleri : Siyah kısa topuklu stiletto ayakkabı.			
		Kullanım yeri ve alanı: Günlük yaşamın her saatinde kullanılabilir			
		Malzeme: Siyah ve beyazla kombine edilen üç ana renk çift yüzlü yün kumaş			
		Kaynak: Lee, 2012.			
TEKRAR EDEN ÖRNEK					
	Görsel 4a	Görsel 4b	Görsel 4c	Görsel 4d	Görsel 4e
	Spiegel	Maria Bandini	Yves Saint Laurent	Balmain	Lisa Perry
	1966	1991	2002	2015	2016
	-	-	-	-	-
	http 16	http 17	http 18	http 19	http 20

1965'te Fransız tasarımcı Yves Saint Laurent, Mondrian tablolarından esinlenerek tasarladığı yün elbise ile sanat ve modayı birleştirmiştir. Yves Saint Laurent'ın resim tutkusunu, onu ve Pierre Berge'yi gerçekten inanılmaz bir sanat koleksiyonu oluşturmaya yöneltmiştir. Modacı, sevdiği sanatçıları onurlandırmak için tasarladığı çeşitli giysilerle resamlara olan hayranlığını da dile getirmiştir (YSL Musee). Mondrian elbiseleri görüldüğü kadar basit değildir. Saint Laurent'ın dehası

sanatsal referansın yanı sıra vücuda yerleştirdiği renk blokları ile dikişi gizlediği tekniğindedir (Rubenstein, 2011: 128). İkonik Mondrian elbisesi sonrasında, Spiegel (1966), Maria Bandini (1991), Yves Saint Laurent (2002), Gorman (2014), Balmain (2015), Lisa Perry (2016) gibi tasarımcılar ve YSL tarafından da benzerleri modanın tarihsel sürecinde birçok kez tekrarlanmıştır. Chanel Mondrian çantası, Nike ve Vans Mondrian ayakkabısı, Jimmy Choo ve Christian Louboutin de belirgin şekilde 2 başarılı ayakkabı tasarımına imza attıkları bilinmektedir. Aynı zamanda Butterick, McCall's gibi biçki-dikiş dergilerinde Yves Saint Laurent Mondrian elbisesinin benzerlerinin kalıpları verilmiştir (Mandic, 2016).

Sanatla modanın kurduğu uzun soluklu ve tutkulu ilişkinin ikonik ve en sansasyonel başlangıcı Yves Saint Laurent'ın Mondrian elbisesine dayanmakta olduğu söylenebilmektedir. Döngüsel zaman bağlamında, moda tarihi sürecinde en çok tekrarlanan ve taklit edilen giysilerden biridir Mondrian elbisesi.

Tablo 5. Döngüsel Zaman Bağlamında Vivienne Westwood Korse İncelemesi

KORSE (CORSET DRESS) DÖNGÜSEL ZAMAN ANALİZİ					
İLK TASARIM ÖRNEĞİ 1987	 <p>Görsel 5</p>	Biçimsel tanımlama: U formu açık yaka, bel hizasında korse.			
İLK TASARIMCI Vivienne Westwood		Vücut üzerindeki etkisi: Beden hatlarını belirginleştiren dar form.			
		Giysi bileşenleri :-			
		Kullanım yeri ve alanı: Dış giyim olarak kullanılabilir.			
		Malzeme: Kırmızı sentetik kadife.			
	Kaynak: Ibbetson, 2021				
TEKRAR EDEN ÖRNEK	 <p>Görsel 5a</p>	 <p>Görsel 5b</p>	 <p>Görsel 5c</p>	 <p>Görsel 5d</p>	 <p>Görsel 5e</p>
TEKRARLAYAN TASARIMCI	Jean Paul Gaultier	John Galliano	Alexander McQueen	Tom Ford for Gucci	Prada
TASARIM YILI	1990	1993	1999	2003	2019
KULLANICI / İDOL	Madonna	-	-	-	-
Kaynak	http 21	http 22	http 23	http 24	http 25

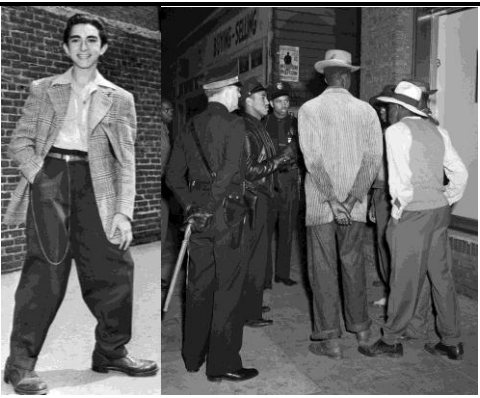

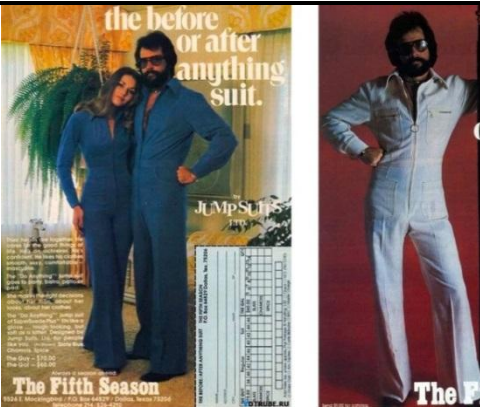
20. yüzyılın sonlarında, punk gibi sokak stilleri ve yeni romantizm korseyi dış giyim olarak yeniden modağa dâhil etmiştir. Korsenin yeniden ortaya çıkması, giyim anlamının nasıl sürekli

yeniden tanımlandığını ortaya koymaktadır. Korse artık "saygınlık" anlamına değil bunun yerine, baştan çıkarıcı bir şekilde dişil gücü semboller hale gelmiştir. Vivienne Westwood 1987'de punk estetiğinin bir parçası olan korseleri kullanmaya başlamıştır. Korseyi vücudu şekillendiren bir iç giyim olarak değil, dışa giyilen gücü, cinselliği ve punk kimliğini sergileyen bir unsur olarak kullanmıştır (Fischel vd., 2013: 390). Jean-Paul Gaultier ve Thierry Mugler, 1980'lerde tasarımlarına korseler eklemiştir ve Madonna'nın 1990 Blond Ambition turunda Gaultier'in pembe saten korsesini (görsel 5a) ikonik korseler kategorisine sokmuştur. Jean Paul Gaultier, geçmişin korselerini yeniden hayata geçirmiş ve iç giyimi, dış giyim olarak güncel moda dahil etmiş ve o zaman için kadınsılığa ait birçok düşünceyi altüst etmiştir (Fogg, 2014: 461). O zamandan beri Balenciaga'daki Stella McCartney, Yves Saint Laurent, Tom Ford, Nicolas Ghesquière, Christian Lacroix, Oliver Theyskens ve Alexander McQueen tasarımlarında korseler veya korse benzeri terzilik denemeleri yaparak, korseyi giysilerin altına değil, giysilerin üzerine kullanarak ve iç giyimden dış giyime çevirerek farklı versiyonlarıyla korseleri koleksiyonlarında kullanmışlardır.

Tablo 6'da tarihsel süreçte "moda" olan tasarımlardan seçilerek *çizgisel zaman* bağlamında analizler yapılmıştır.

Tablo 6. Çizgisel Zaman Bağlamında Moda Tasarımlarının İncelemesi

		ÇİZGİSEL ZAMAN ANALİZ ÖZETİ		
TASARIM ÖRNEĞİ 1907	 <p>Görsel 6</p>	Biçimsel tanımlama: bedeni saran, boyu ayak bileklerinden uzun, uzun veya kısa kollu, değişik formlarda yaka	Vücut üzerindeki etkisi: vücuda saran uzun form	
Delphos Elbise		Giysi bileşenleri : saten kuşak	Kullanım yeri ve alanı: Ev eğlenceleri ve çay saati.	
		Malzeme: ipek kumaş ve saten	Kaynak: Mihalic, 2019: 18. Fidchel vd., 2013	
TASARIM ÖRNEĞİ 1912		 <p>Görsel 7</p>	Biçimsel tanımlama: tunik 1; uzun, bol formlu, v yakalı, telle desteklenmiş siyah kürk, tunik 2; kol ve etek ucu siyah kürk ve etek ucu telle desteklenmiş.	Vücut üzerindeki etkisi: bol abajur minare formu.
Abajur (minare) Tunik			Giysi bileşenleri : tunik 1, siyah uzun bol etek, tunik 2; siyah uzun önden yırtmaçlı etek	Kullanım yeri ve alanı: Balo ve gece giyilmesi için tasarlanmıştır.
	Malzeme: ipek ve saten kumaş, cam boncuklar, tel ve siyah kürk.		Kaynak: Fidchel vd., 2013: 244 Mackenzie, 2017: 70.	

<p>TASARIM ÖRNEĞİ 1943</p>		<p>Biçimsel tanımlama: Çok bol formlu pantolon ve ceket. geniş yakalı ve vatkalı omuzlu ceket.</p>
<p>Zoot Takımlar (Zoot Suits)</p>	<p>Görsel 8</p>	<p>Vücut üzerindeki etkisi: Çok bol formlar</p>
<p>TASARIM ÖRNEĞİ 1950'ler</p>		<p>Biçimsel tanımlama: Tam daire etek</p>
<p>Kanış Etekler (Poodle Skirts)</p>	<p>Görsel 9</p>	<p>Vücut üzerindeki etkisi: Bele oturan diz altında kadar uzun</p>
<p>TASARIM ÖRNEĞİ 1970'ler</p>		<p>Biçimsel tanımlama: Uzun kollu, uzun bol paçalı, önden fermuarlı yakalı.</p>
<p>Erkek Tulumları (Jumpsuits)</p>	<p>Görsel 10</p>	<p>Vücut üzerindeki etkisi: Tüm vücut hatlarını belli eden dar form .</p>
<p>Erkek Tulumları (Jumpsuits)</p>	<p>Görsel 10</p>	<p>Giysi bileşenleri :-</p>
<p>Erkek Tulumları (Jumpsuits)</p>	<p>Görsel 10</p>	<p>Kullanım yeri ve alanı: Dış giyim olarak kullanılabilir.</p>
<p>Erkek Tulumları (Jumpsuits)</p>	<p>Görsel 10</p>	<p>Malzeme: Pamuk ve sentetik kumaşlar</p>
<p>Erkek Tulumları (Jumpsuits)</p>	<p>Görsel 10</p>	<p>Kaynak: Penny, 2018</p>

Tablo 6'da çizgisel zaman bağlamında moda tarihi sürecinde tekrarına rastlanmayan moda olguları /trendler yer almaktadır. Görsel 6'da, İspanyol tasarımcı Mariano Fortuny tarafından ilk örneği 1907 yılında yapılandırılmış elbiselere alternatif olarak sunulan modada devrim yaratmış "Delphos" elbiseleri görülmektedir. Delphos elbiseler, korselerin ve sert elbiselerin kısıtlamaları olmadan rahat ve özgür hareket etmek isteyen kadınların ilgisini çekmiştir. Elbiseler modern ve iyi hissettirdiği gibi aynı zamanda boyu da uzun gösterdiği için, kadınlar bu elbiseleri 1920'lere kadar ev eğlencelerinde giymiş dışarıda giymeye cesaret edememiştir (Worsley, 2018: 17). Fortuny, Yunan giyiminden esinlenerek tasarladığı delphos elbiselerinin yine kendi tasarladığı pilileme ve boyama tarzının da patentini almıştır. Uzun, vücudu saran elbiseler canlı renklerde ipekten tek parça olarak hazırlanmıştır (Fidchel vd., 2013: 222). Delphos elbisesini Fortuny, değişik form ve şekillerde 1949 yılında ölene kadar

yapmıştır. Delphos elbiselerinin pili teknikleri taklit edilememiştir ve bu yüzden Fortuny'nin büyü yaptırdığı yönünde dedikodular dahi çıkmıştır (Mackenzie, 2017: 71). Mariano Fortuny Delphos elbiseleri belli bir dönem kadınların rahat ve özgür hissetmelerini sağlamışsa da, tek parça olması, vücudu çok sarması ve boyunun ayakaltına girecek kadar uzun olması giyim pratiklerine ters düşmüş ve Fortuny ile moda tarihine tekrarı gelmeyen bir elbise olarak kalmıştır. Pili uygulamaları taklit edilmeye çalışılmış hatta Mary Mcfadden ardından İssey Miyake gibi tasarımcılar pilili kumaşlar üzerinde denemeler yapmıştır fakat Delphos elbisesi gibi kullanımına rastlanmamıştır.

Görsel 7'de, 1912 yılında, Paul Poiret tarafından Oryantalizm etkileriyle tasarlanan ve adını formundan alan abajur ya da diğer bir ifadesiyle minare tunikler görülmektedir. İran esinli "sorbe gece takımı" olarak bilinen abajur tunik ilk olarak yüz kızartıcı kıyafet balosu "Bin İkinci Gece"de Paul Poiret'nin eşi ve modeli olan Denise tarafından giyilmiştir (Mackenzie, 2013: 71). Doğu etkilerinin zorunluğu olduğu balo için, Poiret, harem şalvarları, türbanlar, egzotik tüyler ve değerli taşlarla süslenmiş tasarımlar yapmıştır. Abajur tuniğin eteğine geçirilmiş teller ve siyah kürk ile form verilmiştir. Paul Poiret, abajur tunik formunu kısa bir süre tekrar etmiş fakat, kullanımı kolay olmayan, görsel açıdan herkese hitap etmeyen bir giysi parçası olarak moda dünyasında tekrarı gelmeyen stillerden birisi olarak kalmıştır. Davis (1997: 148) abajur tuniği;

"... şimdilik sadece, kolayca akla gelebilecek bazı değişikliklerin (mesela, Rudi Gernreich'ın fütüristik üstsüz elbiseleri, Poiret'nin 1.Dünya Savaşı öncesinden kalma "abajur" elbisesi, etekleri yerleri süpüren 19. yy. elbiseleri), geçerliği pratiğe ve duygulara fazlasıyla ters düştükleri için hiçbir zaman modada kabul görme şansları bulunmadığını söylemek yeterli" şeklinde ifade etmiştir.

1940'lı yıllarda trend olan "Zoot Suits" yani havalı takım elbiseler (görsel 8), gerçek bir isyana sebep olan ender stillerden birisidir. Bir fiil olarak "zoot", abartılı bir tarzda yapılmış veya giyilmiş bir şey anlamına gelmektedir (Alford, 2015: 226). Jazz ve Swing danslarının erkekler tarafından yapılmaya başlanması ve takım elbise içinde rahat dans edilmesi amacıyla ortaya çıkan bol, rahat takımlar birçok erkek tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Daha çok Harlem ve Los Angeles'da giyilmeye başlayan Zoot takımlar, Afrikan Amerikan, Filipin Amerikan, Meksikan Amerikan ve Latin gençler tarafından giyilmiştir. Amerikalı askerler Zoot takımı giyenleri, 2. Dünya Savaşı kaçakları, vatansever olmayan ırkçılar ve 2. Dünya Savaşı sırasında kumaş paylaşılmasını engelleyenler olduklarını iddia etmiş ve birçok kez saldırmıştır. Takip eden günlerde, Los Angeles'taki ırkçılık yüklü atmosfer bir dizi büyük çaplı isyanla patlamış ve ABD askerlerinin çeteleri sokaklara dökülmüştür. Askerler Latinlere saldırarak onları kaldırımlarda kanlı ve yarı çıplak bırakarak kıyafetlerini çıkarmışlardır. Saldırıların devam etmesiyle birlikte, Los Angeles Şehir Meclisi zoot takımları yasaklamıştır (Andrews, 2020). Zoot takımlar moda tarihinde tekrarlanmayan ve çizgisel zaman bağlamında tek örneği bulunan bir giyim-kuşam stilidir.

Görsel 9'da, "kaniş etekleri" (poodle skirts) olarak 1950'ler de kısa bir süre moda trendlerine dâhil olan etekler görülmektedir. Kaniş etek, 1947'de ilk olarak neredeyse hiç dikiş becerisi olmamasına rağmen kendine son dakika Noel eteği yapmak isteyen Juli Lynne Charlot tarafından tasarlanmış ve giyilmiştir (Whitemore, 2020). Annesinin sahibi olduğu keçe fabrikası ona fikir vermiş ve keçeden yapılmış eteğin üzerine kaniş köpeği aplikesi yaparak Noel partisine katılmıştır. Charlotte'a 1950'lerde kadınların genellikle tasmalarla sevimli küçük köpekleri gezdirirken ki görüntüleri kaniş aplikesi fikrini vermiştir (Caseley, 2020). Etek tasarımı basit olduğundan ve malzemeleri kolayca bulunabildiğinden, insanların evde yapması basitti ve orijinal ev yapımı etek, bel için keçeden bir daire keserek yapılabilirdi. Ardından, kişinin ilgi ve hobilerini yansıtmak için aplikler eklenebiliyordu. Charlot'un eteği dikkat çekmiş ve ondan sadece bir hafta sonra kanişli etekler sipariş edilmeye başlanmıştır. Eteğin popülaritesi artınca kendi fabrikasını açmıştır. Film yıldızları genellikle bu eteği giymeye, dergilerde ve

reklamlarda yaygın olarak yer almaya başlamış ve eteğin popülaritesine katkıda bulunmuştur. Etek genç kızlar arasında en popüler olduğunu kanıtlayarak okul partilerinde, dans etkinliklerinde ve günlük olarak giymeye başlanmıştır. 1952'de kaniş eteklerine adanmış posta siparişi katalogları yapılmıştır. "İlk genç moda trendi" (first teenage fashion trend) olarak bilinen bu eteklerin dans etmek için de mükemmel olduğu düşünülmüştür. Bireysel özellikleri yansıttığı için eteğin özelleştirilebilme özelliğinin de gençler arasında başarılı olmasını sağladığı söylenebilmektedir. Genç kızlar, gümüş bir tasma üzerinde pembe bir kaniş köpeği aplikesi bulunan keçeden daire etekler giyerek trendi başlatmışlardır. Diğer kaniş eteği temaları arasında sevimli hayvanlar, komik sözler, arabalar, çizgi film karakterleri ve martini gözlükleri yer almıştır (Anonim, 2019). Kaniş etek modası, 1950'lerde kısa süre gündemde kalmışsa da sonrasında tekrarı gelmemiş ve sadece vintage ürünlerde yerini almıştır.

Görsel 10'da erkek tulumu görülmektedir. Tulum tek parça bir giysidir. Sanayi devriminin mükemmel bir ürünü olan tulumu, işçilerin sokak kıyafetlerini ve vücutlarını yağ, kurum, kir, kıvılcım ve diğer işyeri tehlikelerinden korumak için tasarlanmış, ağır kanvas veya kottan yapılmış bol bir giysidir. Kömür brülörlerinin bakımını yapan erkekler tarafından giyilen erkek tulumları daha sonra mühimmat ve fabrika işçisi kadınlar tarafından İkinci Dünya Savaşı sırasında kullanılmıştır. İlerleyen yıllarda savaş uçağı pilotları yüksek hızlı manevralarının G kuvvetlerinden geçmeye başladıklarında, ABD ve Sovyet orduları, astronotların ve askeri pilotların bugün hâlâ giydiği "G-suit" olarak adlandırılan tulumları geliştirilerek işlevsel bir giysi olarak da kullanılmıştır (Penny, 2018). İşçi giysisi olarak giyilmesinin ardından 1970'lerde erkek tulumları (görsel 10) moda tarihinde kısa bir süre benimsenen trendlerden olmuştur. Disko sever erkek ve kadınlar tarafından unisex olarak kullanmış fakat erkekler için çok kısa süreli bir serüven olmuştur.

SONUÇ

Sanayi öncesi toplumlarda, giysiler bireylerin toplumsal konumunu gösterirken, sanayi devrimi ve hazır giyim ile birlikte bu durum tamamen değişmiştir. "Moda" olgusu ortaya çıkmış, sürekli yeni, farklı, fonksiyonel tasarımlar yapma ihtiyacı doğmuştur. Zaman içinde de tasarımcılar yaptıkları ya da daha önce yapılan tasarımlardan etkilenecek değişik yorumlarını koleksiyonlarına sık sık eklemişlerdir. Moda, "zaman" kavramıyla çok yakından ilişkilidir. Çünkü moda olan giyim-kuşamlar belirli bir zaman aralığında var olup yok olmaya mahkumdur. Fakat yapılan araştırmada görüleceği üzere, kendini çoğu zaman tekrar etmiş ve moda sahnesinde benzer yorumları yer almıştır.

İki farklı tarih felsefesi yorumu olan, döngüsel ve çizgisel zaman bağlamında moda tarihinde yer etmiş ve "moda" olmuş tasarımlar incelenmiştir. Modanın geçmişten günümüze kadar yapılmış tanımlarına bakıldığında görülecektir ki en çok bahsedilen konular, modanın yinelenen, tekrarlanan, taklit edilen ve döngüsel bir olgu olduğudur.

Tarihsel süreç içinde, giyim kültürü ve moda incelendiğinde, kültürel değerler öne çıktığında, moda olan tasarımların ilk olarak çizgisel zamanda kaldığı, ancak yöresel, bölgesel özelliklerin zaman içinde "moda" ile birlikte modern yaşamdan ve endüstrinin gelişmesiyle birlikte yine moda olan giyim-kuşamlardan beslenmesiyle döngüsel zaman aralığına dahil olduğu gözlemlenmiştir. Döngüsel zaman içinde yer alabilecek giysi tasarımları fazlaşabileceği gibi aynı şekilde çizgisel zaman içinde yer alabilecek tasarımlarda yer alabilir. Fakat çizgisel zamanın anlamı dikkate alındığında, bundan üç, beş ya da on yıl sonra yine bir tasarımcı tarafından keşfedilerek farklı şekillerde yorumlanabileceği ve çizgisel bağlamda ele alınan bir "moda" olgusunun döngüsel zamanda yer alabileceğinin kaçınılmaz olduğu düşünülmektedir. Araştırma çerçevesinde ele alınan çizgisel moda olgularının bu araştırmanın yapıldığı zaman için dikkate alınması gerektiğini belirtmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Alford, H. (2015). The Zoot Suit: Its History and Influence. *Fashion Theory The Journal of Dress, Body and Culture*. 8:2, 225-236.
- Andrews, E. (2020). *What Were the Zoot Suit Riots? Hostility to ward minority communities fueled the L.A. Zoot Suit riots during the war time summer of 1943.* <https://www.history.com/news/what-were-the-zoot-suit-riots>
- Anna, W. (t.y.). *The Evolution Of The Little Black Dress.* <https://www.readersdigest.co.uk/lifestyle/fashion-beauty/the-evolution-of-the-little-black-dress>
- Anonim, (2019). *Poodle Skirts: The Favorite Fashion Trend of Young Women Since the 1950s.* <https://www.vintag.es/2019/05/vintage-poodle-skirts.html>
- Anonim, (2020). *From Coco Chanel to Lady Gaga: The fascinating history of the Little Black Dress.* <https://timesofindia.indiatimes.com/life-style/fashion/buzz/from-coco-chanel-to-lady-gaga-the-fascinating-history-of-the-little-blackdress/photostory/75322881.cms>
- Barnes, S. (2014). *A Brief History of the Iconic Chanel Jacket.* <https://stylecaster.com/coco-chanel-jacket/>
- Barraclough, J.; Bunburry, N.; Watkins, J., vd. (1994). *Christian Dior The Magic Of Fashion*, Powerhouse Publishing, Australia.
- Brugh, A. (2016). *The Secret History of the Little Black Dress.* <https://medium.com/@alb10600/the-secret-history-of-the-little-black-dress-2cb1ee3d132f>
- Cardini, T. (2020). *Dior's Bar Jacket: A Brief History.* <https://www.vogue.com/article/christian-dior-bar-jacket-a-brief-history>
- Caseley, L. (2020). *The Fascinating True Story Behind 1950s Poodle Skirts.* <https://littlethings.com/lifestyle/the-poodle-skirt>
- Crane, D. (2003). *Moda ve Gündemleri*, Çev: Özge Çelik, Ayrıntı Yayınları:402, İnceleme Dizisi:187, İstanbul.
- Davis, F. (1997), *Moda, Kültür ve Kimlik*. Yapı Kredi Yayınları.
- Enveri, E. (2019). Eski Türk Kültüründeki Döngüsel Zaman Üzerine, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 26, s. 292-304.
- Errico, J. (2020). *Know Your History: The CHANEL Jacket.* <https://www.marieclaire.com/fashion/a32391731/chanel-jacket-history/>
- Fidchel A.; Baggaley, A. ; O'Hara, S. ; Sturgen, A. ; Gersh, C. and Khurana, A. (2013). Çev. Duygu Özen, *Moda Geçmişten Günümüze Giyim Kuşam ve Stil Rehberi*. Kaktüs Yayınları, İstanbul.
- Fogg, M. (2014). *Modanın Tüm Öyküsü*. Hayalperest Yayınevi. İstanbul.
- Ibbetson, F. (2021). 1990 – Vivienne Westwood, "Portrait Collection" Corset <https://fashionhistory.fitnyc.edu/1990-westwood-corset/>
- İrğat, M. (2015). *Tarihselcilik Düşüncesi Bakımından İbn Haldun*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Jones, J.S. (2013). *Moda Tasarımı*. Çev. Hüseyin Kılıç. Kerasus Kitap. İstanbul.
- Koca, E.ve Koç, F. (2012). *Giysi Yüzey Tasarımına Disiplinlerarası Bir Yaklaşımında Tasarımcının Rolü*, 1.Uluslararası İstanbul Tekstil Sanatı - Tasarımı Sempozyumu, 17-20 Ekim 2012, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil Bölümü, 64-75, İstanbul.
- Koca, E.; Vural, T. ve Koç, F. (2013). Evaluation Of The Tendency Of Consumers To Hedonic Clothing Shopping, *International Association of Social Science Research- IASSRn*, I. 2, p. 54-64.
- Koca, E.ve Emiroğlu, S. (2019). 19. Yüzyıl Kadın Giysilerinin Kol Formu Açısından İncelenmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)* Cilt 6 Sayı 3, 238-251.

- Koç, F. ve Koca, E., (2016) Halk Giyim Kuşamının Yok Olmasına İlişkin Nedenler Ve Koruma Altına Alınması Gerekliliğinin 5n1k Yöntemi İle Analizi, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11/2, Winter, 755-778
- Köz, E. (2019). *Kant ve Borges'te Zaman Kavramı*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Lee, H.V. (2012). *YLS&Mondrian* <https://fashionhistorian.net/blog/2012/07/30/ysl-modrian/>
- Mackenzie, M. (2017). *İzmler, Modayı Anlamak*. Çev. Mahmut Tuna. Hayalperest Yayınevi.
- Mihalic, A. (2019). *Liberating the Natural Movement: Dress Reform and Historical References in the Self-Expression of Isadora Duncan*. Conference Paper. <https://www.researchgate.net/publication/338980011>
- Mandic, A. (2016). *Friday Inspiration: The Mondrian Art in Fashion*. <http://alwayslatee.blogspot.com/2016/04/friday-inspiration-mondrian-art-in.html>
- Penny, D. (2018). *A Brief History Of The Jumpsuit*. <https://www.grailed.com/drycleanonly/jumpsuit-boilersuit-history>
- Rızvanoğlu, E. (2013). Çizgisel Tarihe Karşı Çıktışları Bağlamında Spengler ve Toynbee'nin Döngüsel Tarih Yaklaşımları, *Kayı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı:20, 239-252.
- Richard, M. ve Koday, H. (1995). *Haute Couture*, New York: Metropolitan Museum of Art: Distributed by H.N. Abrams.
- Rubenstein, H. (2011). *100 Unforgettable Dresses*, Harper Design. New York.
- Simmel, G. (2003). *Modern Kültürde Çatışma*. Çev. Tanıl Bora, Nazile Kalaycı, Elçin Gen. İstanbul: İletişim.
- Sproles, G. B. (1981). Analyzing Fashion Life Cycles – Principles and Perspectives, *Journal of Marketing*; Vol. 45, Iss. 4, p. 116-124.
- Tatlıdil, Ü.; Şahin, Y. (2019). Giyim Kültürü Ve Modanın Konuları Üzerine, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 96, s. 317-323.
- Tiziana, C. (2020). *Dior's Bar Jacket: A Brief Histor*. <https://www.vogue.com/article/christian-dior-bar-jacket-a-brief-history>.
- Vernose, V. (2020). *The History of Chanel Tweed Suit*. <https://www.crfashionbook.com/fashion/a26551426/history-of-chanel-tweed-suit/>
- Yıldırım, A. (2014). Walter Benjamin'de "Zamansal Deneyim" ve Gündelik Hayatın Tarihsel Parıltıları, *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 7(2), 1-26.
- YLS Musee, <https://museyslparis.com/en/biography/lhommage-a-piet-mondrian>.
- Walker, A. (t.y.). *The Evolution of: the Little Black Dress*. <https://www.readersdigest.co.uk/lifestyle/fashion-beauty/the-evolution-of-the-little-black-dress>
- Whitemore, B. (2020). *Awful Fashion and Style Trends Of Decades Past*. <https://www.tiebreaker.com/awful-fashion-trends/>
- Worsley, H. (2018). *Modayı Değiştiren 100 Fikir*. Çev. Begüm Başoğlu, Literatür Yayıncılık.
- Görsel Kaynaklar**
- http1 görsel 1a <https://timesofindia.indiatimes.com/life-style/fashion/buzz/from-coco-chanel-to-lady-gaga-the-fascinating-history-of-the-little-black-dress/photostory/75322881.cms?picid=75322964>
- http2 görsel 1b <https://blogflordepapel.blogspot.com/2020/05/audrey-hepburn-o-estilo-da.html>
- http3 görsel 1c <https://www.pinterest.se/pin/521643569320053390/>
- http4görsel1d <https://www.readersdigest.co.uk/lifestyle/fashion-beauty/the-evolution-of-the-little-black-dress>
- http5 görsel 1e <https://www.bbc.com/news/world-europe-42038082>

http6 görsel 2a <https://www.vogue.com/article/christian-dior-bar-jacket-a-brief-history>
http7 görsel 2b <https://www.vogue.com/article/christian-dior-bar-jacket-a-brief-history>
http8 görsel 2c <https://www.vogue.com/article/christian-dior-bar-jacket-a-brief-history>
http9 görsel 2d <https://www.vogue.com/article/christian-dior-bar-jacket-a-brief-history>
http10 görsel 2e <https://www.vogue.com/article/christian-dior-bar-jacket-a-brief-history>
http11 görsel 3a <https://www.marieclaire.com/fashion/a32391731/chanel-jacket-history/>
http12 görsel 3b <https://www.marieclaire.com/fashion/a32391731/chanel-jacket-history/>
http13 görsel 3c <https://www.marieclaire.com/fashion/a32391731/chanel-jacket-history/>
http14 görsel 3d <https://www.marieclaire.com/fashion/a32391731/chanel-jacket-history/>
http15 görsel 3e <https://www.prestigeonline.com/th/style/fashion/chanel-jacket-history/>
http16 görsel 4a <https://www.flickr.com/photos/21233184@N02/4691916766>
http17 görsel 4b <https://nuevemusas.wordpress.com/2010/06/01/mondrian-1991/>
http18görsel4c-<https://thevoiceoffashion.com/intersections/famous-wardrobes-then-and-now/-memoirs-of-the-mondrian-dress-4045>
http19görsel4d<https://www.vogue.com/fashion-shows/spring-2015-ready-to-wear/balmain/slideshow/collection#41>
http20 görsel 4e <https://www.vogue.com/fashion-shows/spring-2016-ready-to-wear/lisa-perry>
http21 görsel 5a <https://www.vogue.co.uk/article/history-of-the-corset>
http22 görsel 5b <https://www.vogue.co.uk/article/history-of-the-corset>
http23 görsel 5c <https://artsandculture.google.com/asset/corset-alexander-mcqueen/1AFFotHB--nyXA>
http24görsel5d-<https://www.vogue.com/fashion-shows/fall-2003-ready-to-wear/gucci/slideshow/collection#10>
http25 görsel 5e- <https://www.vogue.co.uk/article/history-of-the-corset>

Türkiye’de Armoni Üzerine Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Analizi*

Dr. Öğr. Üyesi Ozan Belge

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2231-0686>

Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi, Müzik ve Güzel Sanatlar Eğitimi Fakültesi, Müzik Eğitimi Bölümü, Ankara – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 27.02.2021

Kabul: 15.08.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Armoni
Lisansüstü Tezler
Doküman Analizi
Müzik Araştırmaları
Müzik

Araştırma Makalesi

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.49704>

Öz

Bu araştırmanın amacı; Türkiye’de armoni üzerine yazılmış lisansüstü tezleri belirlenen ölçütler doğrultusunda analiz ederek daha sonra yapılacak çalışmalara katkıda bulunmak ve bu alanda yapılacak çalışmalar için kaynak oluşturmaya katkı sağlamaktır. Araştırmanın örneklemini YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında bulunan ve müzik alanında yazılmış 73 lisansüstü tez içinden tam metnine ulaşılan 54 adet lisansüstü tez oluşturmaktadır. Araştırma, tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Araştırmaya dahil edilen tezler doküman incelemesi tekniği ile analiz edilmiştir. Tezler tür, üniversite, enstitü, araştırma modeli, konu ve yazıldıkları yıla göre ele alınmış; frekans ve yüzde dağılımları yapılarak araştırmanın verileri elde edilmiştir. Elde edilen verilere göre; tezlerin 40 tanesi yüksek lisans, 12 tanesi doktora ve 2 tanesi de sanatta yeterlik tezidir. En fazla tezin Gazi Üniversitesi’nde yazıldığı, en fazla çalışmanın ise 2019 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır. Günümüze yaklaştıkça armoni alanında yazılmış tez sayısında artış olduğu tespit edilmiştir. Lisansüstü tezlerin tamamlandığı enstitülere bakıldığında en çok tezin sosyal bilimler ve eğitim bilimleri enstitülerinde tamamlandığı, araştırma modeli olarak ise en fazla tarama modelinin seçildiği görülmüştür. Lisansüstü tezlerin konu içeriklerine bakıldığında en çok eğitim ile ilgili tezin yazıldığı anlaşılmaktadır. Armoni literatürüne bir kaynak ve bakış açısı sağlayacağı düşünüldüğünden, bu araştırmanın türünde çalışmaların tekrarlanması ve armoni ile ilgili yazılmış makalelerin incelenmesine yönelik çalışmaların da yapılması önerilmiştir.

Atf Bilgisi / Reference Information

Belge, O. (2021). Türkiye’de Armoni Üzerine Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Analizi. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 209-219.

*An Analysis of Postgraduate Theses on Harmony in Turkey**

Asst. Prof. Dr. Ozan Belge

Ankara Music and Fine Arts University, Faculty of Music and Fine Arts Education, Department of Music Education, Ankara – TURKEY

Article History

Submitted: 27.02.2021

Accepted: 15.08.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Harmony

Postgraduate Dissertations

Document Analysis

Music Research

Music

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.49704>

Abstract

The aim of this research is to contribute to future studies by analyzing the postgraduate theses and dissertations written on Harmony in Turkey according to various variables. In the research, 54 full-text postgraduate theses have been analyzed using the document analysis technique out of 73 postgraduate theses written on music in the database of CoHE Thesis Center. Theses and dissertations are handled according to the type, university, institute, research model, subject and year they were written. According to the results of the research; 40 of the theses are master's degree thesis, 12 are doctoral dissertations and 2 are proficiency in art thesis. It was determined that the highest number of theses and dissertations were written in Gazi University, the most were studied in 2019. It was observed that thesis and dissertations were mostly prepared in Social Sciences and Educational Sciences Institutes, and the survey model was employed the most as the research model. As a subject, it is understood that the thesis about music education is mostly written. As it is thought that it will provide a source and perspective to the Harmony literature, it is suggested that studies in this type of research should be repeated and studies of examining the articles written about the Harmony should also be carried out.

GİRİŞ

İnsan, çok eski zamanlardan beri çevresini ve dünyayı tanıma çabası içinde olmuştur. Bu çaba ile birlikte bilinmeyi araştırma ve bilinenlerle ilişkilendirilerek yeni bilgileri ortaya koyma sürecinde çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Bilimsel araştırma süreci, hissedilen bir güçlük ile başlar (Karasar, 2009: 22). Bu süreçte araştırmacı gözlemlerini ve topladığı bilgileri organize eder, analiz ve sentez yapar, yorumlar ve anlamlı bir bütün haline getirir (Kaptan, 1998: 12). Bilimsel araştırmalar çoğunlukla üniversitelerin lisansüstü programlarında gerçekleştirilir.

Ülkemizde lisansüstü eğitimi, yükseköğretim kurumlarında yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlik programlarında verilmektedir. Yüksek lisans programları tezli ve tezsiz olmak üzere iki şekilde yürütülmektedir. Tezli yüksek lisans programı öğrencinin bilimsel araştırma yöntemlerini kullanarak bilgilere erişme, bilgiyi derleme, yorumlama ve değerlendirme yeteneğini kazanmasını amacını taşır. Tezsiz yüksek lisans programı ise öğrenciye mesleki konularda bilgi kazandırarak mevcut bilginin uygulamada nasıl kullanılacağını göstermeyi amaçlamaktadır. Yüksek lisans eğitiminden mezun olan kişiler eğitimlerine doktora veya sanatta yeterlik programları ile devam edebilirler. Bunlardan doktora programı, öğrenciye bağımsız araştırma yapma, bilimsel problemleri, verileri geniş ve derin bir bakış açısı ile irdeleyerek yorum yapma, analiz etme ve yeni sentezlere ulaşmak için gerekli becerileri kazandırmayı amaçlar. Sanatta yeterlik programı ise özgün bir sanat eserinin ortaya konulmasını, müzik ve sahne sanatlarında üstün bir uygulama ve yaratıcılığı amaçlamaktadır. Sanatta yeterlik programları, doktora eşdeğer yükseköğretim programlarıdır (www.mevzuat.gov.tr, 2021).

Müzikte armoni, akorların kuruluşlarını ve bu akorların birbirlerine bağlanma kurallarını ortaya koyan alandır. Armoni sözcüğü, ahenk/uyum anlamında da kullanılan "harmonia" kelimesinden dilimize geçmiştir (Gazimihal, 1961: 18). Armoni; solfej, kontrpuan, müzik formları gibi alt basamaklarla birlikte müzik kuramlarının önemli bir alanıdır (Albuz, 2005: 1). Armoni eğitiminde akor bilgisi, dereceler, yatay ve dikey çok seslendirme ile dar serim ve geniş serimde seslerin birbirleriyle ilişkileri kuramsal ve uygulamalı olarak ele alınmaktadır. Bu sayede öğrenci bir müzik parçasını çok seslendirebilmek, piyano veya başka çalgılar ile eşliklendirebilmek ve müzik parçalarının armonik çözümlenmesini yapabilmek gibi beceriler kazanmaktadır. Türkiye'de armoni alanında lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim veren kurumlar eğitim fakülteleri, güzel sanatlar fakülteleri, konservatuvarlar ile müzik ve sahne sanatları fakülteleridir. Bu kurumlarda aynı zamanda bilimsel araştırmalar da yürütülmektedir.

Belirli bir konu veya konularda yazılan eserleri belirli bir sisteme göre sınıflandıran ve bu alanda araştırma yapan kişilerin güncel kaynaklara ulaşmasını sağlayan çalışmalara bibliyografya denir (Ergan, 1994: 1). Müzik alanında bugüne kadar yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesiyle ilgili birçok araştırma vardır.

Çeşitli değişkenlerin ele alındığı incelemelerden; yaylı çalgılar alanında yapılmış çalışmalara yönelik (Kantorski, 1995; Demirbatır, 2001b), müzik alanında lisansüstü çalışmalara yönelik (Demirbatır, 2001a), müzik bilimleri ve müzik eğitimi alanında yapılan lisansüstü çalışmalara yönelik (Sağır, 2005; Ayhan, 2006; Kılıç, 2010; Karkın, 2011; Kalaycıoğlu ve Ece, 2012), müzik makalelerine yönelik (Ece, 2007a), piyano üzerine yapılan lisansüstü çalışmalara yönelik (Ömür ve Gültek, 2011; Toptaş, 2013b), viyolonsel üzerine yapılan lisansüstü çalışmalara yönelik (Yıldırım Orhan, 2012), bestecilere yönelik (Ece, 2007b; Toptaş, 2013a), viyola üzerine yapılan lisansüstü çalışmalara yönelik (Varış, 2012; Tebiş ve Okay, 2013; Çeşit, 2015; Sonsel, 2018; Özay, 2020), oda müziği üzerine yapılan lisansüstü çalışmalara yönelik (Orhan ve Tunca, 2014) gitar üzerine yapılan lisansüstü çalışmalara yönelik (Alyörük, 2016), kabak kemane üzerine yapılan lisansüstü çalışmalara yönelik (Özay, 2017), müzik teknolojileri üzerine yapılan lisansüstü çalışmalara yönelik (Delikara, 2019) çalışmalar literatürde yer almaktadır.

Araştırmalar arasında, armoni üzerine yapılan lisansüstü çalışmalara yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma, müzik alanında armoni üzerine yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesine yönelik olarak öncü bir çalışma olacaktır.

AMAÇ

Araştırma, yapılan çalışmalardaki eksiklik ve problemlerin anlaşılması, armoni alanında yapılacak araştırmalara kaynak oluşturması ve konu seçiminde referans olması bakımından önemlidir. Bu araştırmanın amacı; ülkemizde armoni alanında yapılan yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlik tezlerini tespit etmek ve bu tezleri çeşitli değişkenlere göre analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Türkiye’de armoni ile ilgili yazılmış lisansüstü tezlerin türlerine göre dağılımları nasıldır?
2. Türkiye’de armoni ile ilgili yazılmış lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımları nasıldır?
3. Türkiye’de armoni ile ilgili yazılmış lisansüstü tezlerin yazıldığı yıllara göre dağılımları nasıldır?
4. Türkiye’de armoni ile ilgili yazılmış lisansüstü tezlerin enstitülere göre dağılımları nasıldır?
5. Türkiye’de armoni ile ilgili yazılmış lisansüstü tezlerin araştırma modellerine göre dağılımları nasıldır?
6. Türkiye’de armoni ile ilgili yazılmış lisansüstü tezlerin konularına göre dağılımları nasıldır?

YÖNTEM

Araştırma, tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan (Karasar, 2009: 77) araştırma modelleridir. Araştırmanın dokümanlarını elde edebilmek amacıyla YÖK Ulusal Tez Merkezi’nin tez tarama sayfasında “armoni” anahtar kelimesi ile yapılan arama sonucunda 86 adet lisansüstü tez listelenmiştir. Arama sonucunda müzik alanında olmadığı belirlenen tezler kapsam dışı bırakılmış, araştırmanın alanı ile ilgili tez sayısı 73 olarak belirlenmiştir. Bu tezler arasında 40 yüksek lisans, 12 doktora ve 2 sanatta yeterlik olmak üzere 54 adet lisansüstü tezin tam metnine ulaşılmıştır. Ulaşılan bu tezlerin analizini yapmak amacıyla, araştırılması hedeflenen olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 199) doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Araştırmada, tezlerin analizi amacıyla bu alanda yapılmış benzer çalışmalarda kullanılan sınıflama ve değerlendirme formlarından yararlanılarak tez analiz formu geliştirilmiştir. Bu formda yer alan ölçütler;

- Tezlerin türü,
- Tezlerin yazıldığı üniversiteler,
- Tezlerin tamamlandığı yıl,
- Tezlerin yazıldığı enstitüler,
- Tezlerin araştırma modelleri,
- Tezlerin konuları olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. YÖK Ulusal Tez Merkezinde Bulunan Armoni ile İlgili Tezlerin İzin Durumlarına Göre Dağılımları

İzin durumu	Yüksek Lisans		Doktora		Sanatta Yeterlik		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
İzinli	40	70,2	12	92	2	67	54	74
İzinsiz	14	24,5	1	8	1	33	16	22
Kısıtlı	3	5,3	-	-	-	-	3	4
Toplam	57	100	13	100	3	100	73	100

Tablo 1'e bakıldığında; armoni üzerine 73 tezin yazıldığı, araştırmaların % 74'ünün izinli, % 22'sinin izinsiz, % 4'ünün kısıtlı durum olduğu anlaşılmaktadır. Yüksek lisans seviyesinde yapılan araştırmaların %70,2'sinin, doktora seviyesinde yapılan araştırmaların % 92'sinin, sanatta yeterlik seviyesinde yapılan araştırmaların % 67'sinin izinli olduğu görülmektedir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Türkiye'de üniversitelerde müzik alanında armoni üzerine yazılmış olan lisansüstü tezleri, örneklemini ise armoni konusunda Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi'nde bulunan tezler oluşturmaktadır. Araştırmada, araştırmacı tarafından tam metnine ulaşılan 54 adet lisansüstü tez analiz edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma için YÖK Ulusal Tez Merkezi arama sayfasında "armoni" anahtar kelimesiyle yapılan arama sonucunda müzik alanı ile ilişkili 73 tezin hazırlandığı belirlenmiştir. 1989-2020 yılları arasında yapılmış armoni ile ilgili olan bu tezlerin izinli durumda ve tam metin halinde ulaşılabilen 54 tanesi toplanmış ve analiz edilmiştir. Tam metnine ulaşılamayan tezler araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Araştırmada toplanan verilerin sayısal dağılımları için frekans ve yüzde hesaplanarak tablolar oluşturulmuş ve yorumlanmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma, Türkiye'de YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan 1989-2020 yılları arasında müzik alanında armoni üzerine yazılan ve araştırmacı tarafından tam metinlerine ulaşılabilen yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlik tezleri ile sınırlıdır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmada kullanılacak bulgular belirlenen ölçütlere göre çözümlenmiş ve tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 2. Armoni ile İlgili Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Dağılımları

Tez Türü	f	%
Yüksek Lisans	40	74,1
Doktora	12	22,2
Sanatta Yeterlik	2	3,7
Toplam	54	100

Tablo 2'ye bakıldığında, örneklem grubunu oluşturan 54 tezin % 74,1'i yüksek lisans, %22,2'si doktora, % 3,7'si sanatta yeterlik seviyesindedir. Örneklem grubunda en çok yüksek lisans seviyesinde,

en az ise sanatta yeterlik seviyesinde tamamlanmış tezler görülmektedir.

Tablo 3. Armoni ile İlgili Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımları

Üniversite	Yüksek Lisans		Doktora		Sanatta Yeterlik		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	Atatürk Üniversitesi	1	2,5	-	-	-	-	1
Başkent Üniversitesi	2	5	-	-	-	-	2	3,7
Cumhuriyet Üniversitesi	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
Dokuz Eylül Üniversitesi	3	7,5	2	16,7	-	-	5	9,2
Erciyes Üniversitesi	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
Fırat Üniversitesi	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
Gazi Üniversitesi	5	12,5	3	25	-	-	8	14,8
Haliç Üniversitesi	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
Hacettepe Üniversitesi	2	5	-	-	-	-	2	3,7
İnönü Üniversitesi	1	2,5	2	16,7	-	-	3	5,5
İstanbul Üniversitesi	2	5	-	-	2	100	4	7,4
İstanbul Teknik Üniversitesi	1	2,5	2	16,7	-	-	3	5,5
Karadeniz Teknik Üniversitesi	2	5	-	-	-	-	2	3,7
Kocaeli Üniversitesi	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
Marmara Üniversitesi	-	-	2	16,7	-	-	2	3,7
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	3	7,5	-	-	-	-	3	5,5
Necmettin Erbakan Üniversitesi	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
Niğde Ömer Halisdemir Üniv.	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
On dokuz Mayıs Üniversitesi	2	5	-	-	-	-	2	3,7
Ordu Üniversitesi	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
Pamukkale Üniversitesi	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
Selçuk Üniversitesi	-	-	1	8,3	-	-	1	1,9
Trakya Üniversitesi	4	10	-	-	-	-	4	7,4
Uludağ Üniversitesi	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
Yıldız Teknik Üniversitesi	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
Yüzüncü Yıl Üniversitesi	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
Toplam	40	100	12	100	2	100	54	100

Tablo 3 incelendiğinde, 26 üniversitede armoni üzerine çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu 26 üniversite içinde Gazi Üniversitesi % 14,8 ile en çok çalışma yapılan üniversite olmuştur. Dokuz Eylül Üniversitesi % 9,2 ile ikinci sırada, İstanbul Üniversitesi ve Trakya Üniversitesi %7,4 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Tabloda yer alan diğer üniversitelerin her birinde armoni üzerine birer çalışma tamamlandığı görülmektedir. Marmara Üniversitesi ve Selçuk Üniversitesi dışında bütün üniversitelerde yüksek lisans seviyesinde en az bir çalışma tamamlanmıştır. Doktora seviyesinde Gazi Üniversitesi’nde üç çalışma, Dokuz Eylül Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi’nde ikişer çalışma, Selçuk Üniversitesi’nde bir çalışma tamamlanmıştır. Sanatta yeterlik seviyesinde tamamlanan iki çalışmanın ikisi de İstanbul Üniversitesi’nde yapılmıştır.

Tablo 4. Armoni ile İlgili Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımları

Yıl	Yüksek Lisans		Doktora		Sanatta Yeterlik		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
1989	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
1994	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
1999	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
2003	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
2004	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
2005	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
2006	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
2007	2	5	1	8,3	-	-	3	5,5
2008	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
2009	1	2,5	2	16,7	1	50	4	7,4
2010	-	-	1	8,3	-	-	1	1,9
2011	4	10	1	8,3	1	50	6	11,1
2012	4	10	-	-	-	-	4	7,4
2013	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
2014	-	-	1	8,3	-	-	1	1,9
2015	3	7,5	1	8,3	-	-	4	7,4
2016	1	2,5	-	-	-	-	1	1,9
2017	1	2,5	1	8,3	-	-	2	3,7
2018	4	10	1	8,3	-	-	5	9,2
2019	7	17,5	2	16,7	-	-	9	16,6
2020	4	10	1	8,3	-	-	5	9,2
Toplam	40	100	12	100	2	100	54	100

Tablo 4'e bakıldığında, en çok çalışmanın %16,6 ile 2019 yılında yapıldığı görülmektedir. 2019 yılında tamamlanan 9 çalışmanın 7'si yüksek lisans, 2'si doktora seviyesindedir. Çalışmaların %11,1'inin tamamlandığı 2011 yılında 4'ü yüksek lisans, 1'i doktora ve 1'i de sanatta yeterlik seviyesinde 6 lisansüstü tezin; çalışmaların %9,2'sinin tamamlandığı 2018 ve 2020 yıllarında 4'ü yüksek lisans, 1'i doktora seviyesinde 5 lisansüstü tezin tamamlandığı görülmektedir. 1989, 1994, 1999, 2003, 2004, 2005, 2006, 2008, 2010, 2013, 2014, 2016 ve 2017 yıllarında birer çalışmanın tamamlandığı, bunlardan 2010, 2014 ve 2017 yıllarında tamamlanan çalışmaların doktora seviyesinde olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Armoni ile İlgili Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımları

Enstitü	Yüksek Lisans		Doktora		Sanatta Yeterlik		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	14	35	7	58,3	-	-	21	38,9
Fen Bilimleri Enstitüsü	2	5	-	-	-	-	2	3,7
Güzel Sanatlar Enstitüsü	5	12,5	-	-	-	-	5	9,2
Sosyal Bilimler Enstitüsü	19	47,5	5	41,7	2	100	26	48,2
Toplam	40	100	12	100	2	100	54	100

Tablo 5’e bakıldığında, Sosyal Bilimler Enstitüleri’nde tamamlanan çalışmalar %48,2 ile ilk sırada, Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde tamamlanan çalışmalar %38,9 ile ikinci sırada yer almaktadır. Yüksek lisans seviyesinde tamamlanan çalışmalar her enstitüde görülmekteyken, doktora seviyesinde tamamlanan çalışmalar Eğitim Bilimleri Enstitüsü ile Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde, sanatta yeterlik seviyesinde tamamlanan iki çalışma ise Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yapılmıştır.

Tablo 6. Armoni ile İlgili Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Araştırma Modeline Göre Dağılımı

Araştırma Modeli	Yüksek Lisans		Doktora		Sanatta Yeterlik		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Tarama	35	87,5	5	41,7	1	50	41	76
Deneme	4	10	6	50	1	50	11	20,3
Tarama-Deneme	1	2,5	1	8,3	-	-	2	3,7
Toplam	40	100	12	100	2	100	54	100

Tablo 6’ya bakıldığında, armoni ile ilgili tezlerin %76’sında tarama modeli, %20,3’ünde deneme modeli, %3,7’sinde tarama ve deneme modelinin beraber kullanıldığı görülmektedir. Yüksek lisans seviyesinde tamamlanan 40 tez içerisinde %87,5 oranıyla tarama modelinin ön plana çıktığı, doktora ve sanatta yeterlik seviyesinde ise bu iki modelin dengeli olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 7. Armoni ile İlgili Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Konularına Göre Dağılımı

Konular	Yüksek Lisans	Doktora	Sanatta Yeterlik	Toplam
	N	N	N	N
Armonik Analiz	11	3	-	14
Armonik Deneme	5	5	-	10
Armoni Mızıkası	3	-	-	3
Bir Dönemin/Bestecinin Armonik Anlayışı	12	1	1	14
Çalgı-Armoni İlişkisi	7	3	1	11
Eğitim	18	8	-	26
Kitap İnceleme	2	-	-	2

Tablo 7’ye bakıldığında, tezlerin konularına göre dağılımı görülmektedir. Çalışmalar, konuları itibarıyla aynı anda birden fazla alanı içerebilmektedirler. Bu sebeple 18 yüksek lisans ve 8 doktora tezi 2 farklı grupta değerlendirilmiştir. Yüksek lisans düzeyinde yapılan çalışmaların 18’inin eğitim alanında, 10 tanesinin bir dönemin/bestecinin armonik anlayışını inceleme alanında yapıldığı görülmektedir. Doktora düzeyinde yapılan çalışmaların 8 tanesi müzik eğitimi alanında; sanatta yeterlik düzeyinde yapılan çalışmaların 1 tanesi bir dönemin/bestecinin armoni anlayışı, 1 tanesi de çalgı-armoni ilişkisi alanında yapılmıştır. Çalışmaların tamamına baktığımızda eğitim üzerine 26 tezin, armonik analiz ve bir dönemin/bestecinin armonik anlayışı üzerine 14’er tezin tamamlandığı görülmektedir. Kitap inceleme üzerine 2, armoni mızıkası üzerine ise 3 tezin tamamlandığı anlaşılmıştır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma kapsamında armoni alanında tamamlanmış olan 54 tez çalışması; tez türü, üniversite, yıl, enstitü, araştırma modelleri ve konu bakımından incelenmiştir.

- YÖK Ulusal Tez Merkezi'nin tez tarama sayfasında yapılan arama sonucuna göre; Türkiye'de 1989-2020 yılları arasında armoni ile ilgili yazılan 73 tez içinden 54'ünün tam metnine ulaşılmıştır.

- Çalışmalar tez türü olarak incelendiğinde; en çok çalışmanın %74,1 oranıyla yüksek lisans düzeyinde, en az çalışmanın ise %3,7 oranıyla sanatta yeterlik düzeyinde tamamlandığı tespit edilmiştir. Çalışmaların %22,2'sinin doktora düzeyinde olduğu görülmektedir. Lisansüstü tezlerin incelendiği benzer çalışmaların hepsinde yüksek lisans düzeyinde tamamlanan çalışmaların çoğunlukta olduğu görülmektedir.

- Çalışmaların tamamlandığı üniversitelere bakıldığında; en çok çalışmanın %14,8 ile Gazi Üniversitesi'nde tamamlandığı tespit edilmiştir. Atatürk Üniversitesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Fırat Üniversitesi, Haliç Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ömer Halisdemir Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde ise %1,9 ile en az oranda çalışmanın tamamlandığı görülmektedir. Araştırma kapsamında incelenen tezlerin 26 farklı üniversitede tamamlandığı görülmektedir. Türkiye'de Müzik Teknolojileri Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezler (Delikara, 2019) adlı araştırmada incelenen 109 tezin 30 farklı üniversitede, Uluslararası Sanat Müziği Bestecileri Üzerine Yapılan Lisansüstü Çalışmalar (Toptaş, 2013) adlı araştırmada incelenen 255 tezin 26 farklı üniversitede tamamlandığı, lisansüstü tezlerin incelendiği benzer çalışmalarda üniversite çeşitliliğinin bu sayıya ulaşmadığı görülmektedir.

- Çalışmalar yıllara göre dağılımları açısından incelendiğinde; en fazla çalışmanın % 16,6 ile 2019 yılında tamamlandığı görülmektedir. İlk çalışmanın yapıldığı 1989 yılından sonra bazı yıllar hiçbir çalışma yapılmadığı, günümüze yaklaştıkça tamamlanan çalışma sayılarının arttığı anlaşılmaktadır. Türkiye'de Viyola Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezler (Özay, 2020) adlı araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, viyola alanında yazılan lisansüstü tezlerin sayısının giderek arttığı görülmektedir.

- Çalışmaların tamamlandığı enstitüler incelendiğinde; Sosyal Bilimler Enstitüleri'nde tamamlanan çalışmalar %48,2 ile ilk sırada, Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde tamamlanan çalışmalar %38,9 ile ikinci sırada yer almaktadır. Yapılan diğer araştırmaların hepsinde sosyal bilimler enstitülerinin ilk sırada, eğitim bilimleri enstitülerinin ikinci sırada olduğu görülmüştür.

- Çalışmalar araştırma modellerine göre incelendiğinde; en fazla kullanılan modelin %76 ile tarama modeli olduğu anlaşılmıştır. En az kullanılan modelin ise %3,7 ile tarama-deneme modeli olduğu görülmektedir. Yapılan diğer araştırmaların hepsinde en çok kullanılan modelin tarama modeli olduğu görülmektedir.

- Çalışmalar konularına göre incelendiğinde; en çok seçilen konunun 26 tez ile eğitim olduğu anlaşılmaktadır. Armonik analiz ve bir dönemin/bestecinin armonik anlayışını konu edinen 14'er tez olduğu görülmektedir.

Ulaşılan sonuçlar doğrultusunda;

- Türkiye'de müzik teorisi alanında uzmanlaşmış öğretim üyelerine bu alanda yapılan lisansüstü tez çalışmalarının arttırılması konusunda farkındalık yaratmaları,
- Danışman öğretim üyelerine yönetecekleri lisansüstü tez çalışmalarında deneme ve deneme-tarama modelinin kullanıldığı çalışmalara ağırlık vermeleri,

- Lisansüstü tez çalışması yapacak araştırmacılara doktora ve sanatta yeterlik düzeyinde armoni ile ilgili tezler üretmeye çaba göstermeleri,
- YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde izinsiz veya kısıtlı durumda olan tezlerin kaynak çeşitliliği sağlamak amacıyla ulaşılabilir hale getirilmesi,
- Armoni alanına kaynak ve bakış açısı sağlanması amacıyla bu araştırma türünde çalışmaların tekrarlanması,
- Armoni ile ilgili yapılmış makale, bildiri vb. araştırmaların çeşitli değişkenler açısından incelenmesine yönelik çalışmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Albuz, A. (2005). *Tonal Solfej ve Çift Sesli Dikte*. Ankara: Evrensel Müzikeyi.
- Alyörük, G. (2016). Türkiye’de Gitar Alanında Yapılan Lisansüstü Tezler: Bir Bibliyografya Çalışması. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(35): 55-79.
- Ayhan, A. (2006). *Müzik Öğretmenliği Programlarında Yapılan Yüksek Lisans Tezlerinin ve Okutulan Yüksek Lisans Derslerinin Karşılaştırılmalı Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Çeşit, C. (2015). Türkiye’de Viyola Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 38(2): 445-462.
- Delikara, A. (2019). Türkiye’de Müzik Teknolojileri Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezler. *Ekev Akademi Dergisi*, 23(79): 1-16.
- Demirbatır R. E. (2001a) Müzik Alanı Yüksek Lisans, Doktora, Sanatta Yeterlik Tez Bibliyografyası, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1): 123-141.
- Demirbatır, R. E. (2001b). Yaylı Çalgılar Yüksek Lisans, Doktora ve Sanatta Yeterlik Tez Bibliyografyası, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1): 143-150.
- Ece, A. S. (2007a). Bilimsel Dergilerde Yayınlanan Müzik Makaleleri (Bir Bibliyografya Denemesi), *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2): 45-81.
- Ece, A. S. (2007b). Çoksesli Türk Müziği Bestecileri İle İlgili Lisansüstü Tez ve Yayınlar Antolojisi, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2): 148-164.
- Ergan, M. S. (1994). *Türkiye Müzik Bibliyografyası*. Konya: Kuzucular Ofset.
- Gazimihal, M. R. (1961). *Musiki Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kalaycıoğlu, Ü. ve Ece, A.S. (2012). Müzik Eğitimi Sempozyumları ve Sunulan Bildirilerin Yapısal/Niteliksel Analizi. 10. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu. 25-27 Nisan, Niğde.
- Kantorski, V.J. (1995). A Content Analysis of Doctoral Research in String Education 1936-1992, *Journal of Research in Music Education*, 43(4): 288-297.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Ankara: Tekişik Web Ofset Tesisleri.
- Karkin, A. M. (2011). Müzik Bilimleri Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(1): 143-149.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kılıç, I. (2010). "Müzik Eğitimi Alanındaki Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi", 9. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu, 15-17 Aralık, İstanbul.
- Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği. (2021, Ocak 20). Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=21510&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> adresinden alındı
- Orhan, Ş.Y. (2011). Türkiye’de Viyolonsel Alanında Yapılmış Yüksek Lisans, Doktora ve Sanatta Yeterlik Tezleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2): 701-716.

- Orhan, Ş.Y. ve Tunca, B.E. (2014). Türkiye’de Oda Müziği Alanında Yapılmış Yüksek Lisans, Doktora ve Sanatta Yeterlik Tezleri. *Folklor/Edebiyat*, 20(80): 207-219.
- Ömür, Ö. ve Gültek, B. (2011). Türkiye’de 2000-2010 Yılları Arasında Piyano Üzerine Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Analizi, *E-Journal of New World Sciences Academy Fine Arts*, 6(4): 463-471.
- Özay, S. (2017). "Türkiye’de kabak kemane üzerine yapılmış tezlerin incelenmesi". 4. Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu, 26-28 Nisan, Niğde.
- Özay, S. (2020). Türkiye’de Viyola Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezler. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 16(Eğitim ve Toplum Özel Sayısı): 6344-6361.
- Sağır, T. (2005). Müzik Öğretmenliği Bilim Dallarında Çalışılan Lisansüstü Tezlerin Enstitü Farklılıkları Açısından Değerlendirilmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(Özel Sayı 1): 243-245.
- Sonsel, Ö.B. (2018). Türkiye’de Viyola Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, (47): 340-359.
- Şimşek, A. Y. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Teknikleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tebiş, C. ve Okay, H. H. (2013). Türkiye’de Müzik Sanatı ve Eğitiminde Keman ve Viyola Konulu Lisansüstü Tezlerin Konu ve Yöntem Olarak İncelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 2(2): 11-20.
- Toptaş, B. (2013a). Türkiye’de Piyano Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmalar. *International Journal of Social Science Studies*, 6(3): 715-728.
- Toptaş, B. (2013b). Uluslararası Sanat Müziği Bestecileri Üzerine Yapılan Lisansüstü Çalışmalar. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31): 74-89.
- Varış, Y.A. (2012). Türkiye’de Viyola Üzerine Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Analizi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(8): 1247-1260.

Erzincan İli Kemaliye İlçesi Apçağa Köyü Halıları*

Öğr. Gör. Nurten Özkara

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4847-7831>

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Kemaliye Hacı Ali Akın MeslekYüksekokulu, El Sanatları
Bölümü, Erzincan – TÜRKİYE

Doç. Dr. Naile Rengin Oyman

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6379-4755>

Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Isparta –
TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 27.10.2021

Kabul: 20.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Erzincan
Kemaliye
Apçağa Köyü
Halı
Yer Yayı

Araştırma Makalesi

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.53982>

Öz

Kaybolmaya yüz tutmuş ulusal kültürümüzü yansıtan el sanatlarımız içinde yer alan el halısı dokumaları günümüzde teknolojinin etkisi ile önemini kaybetmeye başlamıştır. Anadolu'nun birçok yöresinde dokunan halı, köylünün geçim kaynağı olmuş aynı zamanda kendi ihtiyaçlarını karşılamak için dokunmuştur. Dokunan halılar gerek sağlam oluşları gerek teknik, desen ve renklerinin canlılığı ile dikkat çekmektedir.

El halısı dokumacılığının yapıldığı önemli merkezlerden biri de Kemaliye ilçesi ve Apçağa köyüdür. Yörede dokunan halılarda çoğunlukla köşe göbek denilen ¼ desen rapor, bitkisel ve geometrik kompozisyonlar yer almıştır. Yöre halıları çiçekli, döner çiçekli (raporlu), kerpeten modeli, kedibastı ve Hüseyin Efendi gibi yöresel isimlerle adlandırılmaktadır. Apçağa köyünde ahşap germe tezgâhlar kullanılmış olup yörede ip eğirmek için kullanılan alete eğik ya da hijman ismi verilmiştir. Kullanılan malzeme olarak el eğirmesi yün ip, pamuk ip olan halılar İran düğümü (Sine) ve Gördes düğüm tekniği ile dokunmuştur.

Bu araştırma, kaynak kişi ve halı dokumacılarının verdiği bilgiler doğrultusunda Kemaliye Apçağa köyünde dokunmuş yer yaygısı, sedir örtüsü, duvar halısı, seccade olarak kullanılan dokumaların; renk, motif, teknik ve kompozisyon özellikleri yönünden tanıtılması amacıyla yapılmış ve literatüre kazandırılması hedeflenmiştir. 2021 yılının Nisan ayında toplanan veriler, köy halkının, kaynak kişi ve halı dokuyucularının verdiği bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır. Kaynak kişiler ile yapılan sözlü görüşmelerden alınan bilgiler ve veriler ışığında teknik ve desen özellikleri belirlenmiş, desenlerin bilgisayar ortamında çizimleri yapılmıştır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Özkara, N. ve Oyman, N. R. (2021). Erzincan İli Kemaliye İlçesi Apçağa Köyü Halıları. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 221-242.

*Erzincan Province Kemaliye District Apçağa Village Carpets**

Lect. Nurten Özkara

Erzincan Binali Yildirim University, Kemaliye Haji Ali Akin Vocational School, Department of Handicrafts, Erzincan – TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Naile Rengin Oyman

Suleyman Demirel University, Faculty of Fine Arts, Department of Traditional Turkish Arts, Isparta – TURKEY

Article History

Submitted: 27.10.2021

Accepted: 20.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Erzincan

Kemaliye

Apçağa Village

Carpet

Floor Mat

Research Article

* Statements of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”: No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.53982>

Abstract

Carpet weavings which is among our handicrafts that represents our almost extinct national culture, have started to lose its importance due to the effect of technology. Carpet which is woven in several regions of Anatolia, has become livelihood of villagers as well as woven to meet their own needs. The woven carpets draw attention both on being sturdy and the technic, design and vitality of colours. One of the important centers of carpet weaving is Kemaliye country and Apçağa village. ¼ reported design which is called corner core, botanical and geometrical compositions have usually taken place in the carpets woven in the region. The carpets are named as regional names such as flowery, rotating flowery (reported), pincers model, kedibasti and Hüseyin Efendi in the region. Wooden taunting benches have been used in Apçağa village and the device used to spin rope is called Eğik or Hijman. As of the material used is hand spun woolen and the carpets which are cotton are woven using Iranian knot (Sine) and Gördes knot. In this research, in accordance with the information given by source person and carpet weavers, has been conducted in order to introduce weavings in terms of color, pattern, technical and compositional features; that are used as ground rug, couch cover, tapestry, prayer rug which are woven in Kemaliye Apçağa village and is aimed to bring in to the literature. Datas collected on April of 2021, has been prepared in accordance with the information given by villagers, source person and carpet weavers. Their technical and designing features have been determined and drawn on computer in the light of information and datas received through oral interviews that are conducted with source persons.

GİRİŞ

Doğu Anadolu'nun yukarı Fırat bölümünde yer alan Erzincan'ın Kemaliye (Eğin) ilçesi, doğuda Tunceli'nin Ovacık, güneyde Malatya'nın Arapgir, Elazığ'ın Ağın, Tunceli'nin Çemişgezek ve batıda Sivas'ın Divriği, Kuzeyde Erzincan'ın İliç ilçesi ile komşudur (Kemaliye Kaymakamlığı, 1996: 71).

Yerleşim yeri olarak küçük bir alana sahip olan Kemaliye ilçesinin ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. İlçenin tarihsel gelişimini Osmanlı Dönemi öncesi ve günümüze kadar olan dönem olarak ele almak gerekir. Çok eski bir geçmişe sahip ilçenin tarihi, kaynaklara göre M.Ö. II. Yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bölgede Asurlar, Grek-Pers egemenliği, daha sonra da Roma-Bizans sınırları içinde kaldığı ve 7. Yüzyılda Arap egemenliğine girdiği bilinmektedir (Kemaliye Apçağa Köyü Güzelleştirme ve Kalkındırma Derneği, 2014: 10). İlçe toprakları önce Anadolu Selçuklularının, İlhanlı devletinin ve daha sonra Akkoyunluların egemenliğine girmiştir. 1423-1421 yılları arasında da Osmanlı topraklarına katılmıştır (Atabeyli Çağlık, 2014: 17).

Türkiye'nin doğusunda Munzur Dağları arasında saklı küçük bir yerleşim yeri olan Kemaliye'nin Osmanlı Devleti dönemindeki ismi Eğin'dir (Öztürk, 2010: 6).

Kemaliye'de halı dokumacılığı 1887 yıllarında İran'dan gelen ve Kemaliye'ye yerleşen göçmenlerin öncülük ettiği ve halkın benimsediği el halıcılığı Eğin ve köylerinde bir geçim kaynağı olmuştur. Halının Kemaliye'ye girmesini ve gelişmesini sağlayan bir diğer kişi ise Bağdat Kadılığında Isparta'ya atanan Bekir Efendi'nin eşi halı dokumacılığını Isparta'da öğrenmiş ve Eğin'e döndüğünde öğrendiği halı dokumacılığını yöre halkına öğretmiştir. Daha sonra Kemaliye ve köylerinde tezgâhlar kurulmuş, halı için gerekli yünler boyanmış ve dokunan halılar yöre halkının yurt dışında bulunan akrabalarına gönderilmeye başlanmıştır.

Halkın halının ticari önemini anlamasının sonucunda Kemaliye'de halı şirketi kurulmuştur. Halı şirketinde küçük hisseler ile ortak olan halk daha sonra kendi tezgâhlarına sahip olunca halı şirketi de işlevselliğini kaybetmiştir. Yöre halkı, köy ve mahallelerde tezgâhlar kurmuş ve kendilerine bir baş bularak dokumacılığa devam etmiştir. Evlere kurulmuş olan tezgâhlara destek azalınca Eğin ve köylerinde halıcılık unutulmaya yüz tutmuştur (Kemaliye Kaymakamlığı, 1996: 90).

Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı, 800 yıllık bir geçmişe sahip, yaklaşık 5,5 km uzaklıkta olan Apçağa köyünde de el halısı dokumacılığı yapılmış ve halılar yer yaygısı, sedir örtüsü, yolluk, duvar halısı olarak kullanılmıştır. Daha önceleri hayvancılığın olması ve ilçenin ipek yolu güzergâhın da olması nedeni ile burada da halı dokumacılığı yapıldığı bilinmektedir.

Günümüzde teknoloji, bilim, sanayi ve iletişim alanlarındaki hızlı değişim ve gelişmeler sonucunda kültürün tespit edilmesi, gelecek nesillere doğru bir şekilde aktarımı ve bu kültürel değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması daha da önem kazanırken, gittikçe de zor bir durum hâline gelmiştir (Öz ve Koyuncu Okca, 2018: 231). Apçağa köyünde günümüzde el sanatlarının yaşatılması bakımından usta öğreticiler tarafından açılan eğitim kurslarında dokumacılık dönem değişmekle birlikte halk tarafından talepte bulunulmakta ve devam etmektedir. Apçağa köyünde taban halısı, yolluk, seccade, sedir örtüsü ve duvar halısı örneklerine rastlanmıştır. Araştırmaya konu olan halılar yöreye özgü desen ve renk özellikleri ile dikkat çekmektedir. Tespit edilen el halılarının köylü kadınlar ve erkekler tarafından dokunduğu belirlenmiştir.

1. Materyal ve Yöntem

Apçağa köyünde yapılan araştırma tarama yönteminde bir alan çalışmasıdır. Kemaliye'ye bağlı Apçağa köyünde Nisan 2021 tarihinde yapılan araştırmada 12 adet el halısı tespit edilmiş olup 3 adeti benzerlik gösterdiğinden 9 adeti ele alınmış ve incelenmiştir. Ayrıca sözlü görüşmeler yapıp halıların teknik malzeme ve desen özellikleri kaynak kişilerden alınan bilgiler doğrultusunda eser incelemeleri yapılmıştır.

Araştırmanın materyalleri dijital fotoğraf makinası, yüksek konfigürasyonlu bilgisayar, lup, L

çetvelidir.

2. Halıların Teknik ve Malzeme Özellikleri

Yörede tespit edilen el halıları genellikle büyük boyutlu dokumalardır. Bazen büyük dokumalardan arta kalan çözgüyü değerlendirmek için üstüne küçük boyutlu yolluk dokumalarda yapılmıştır. Halıların eni 80-200 cm, boyu ise 100-260 cm aralığındadır. Halıların büyük bir kısmı İran (Sine) düğümü ile dokunmuş, kalitesi daha düşük olan kaba halılar ise Türk düğüm (Gördes) tekniği ile dokunmuştur. Halıların dokuma sıklığı 10 cm² de 40-44 x 44-48 düğüm sayısı arasında değişmektedir. Halıların kalitesi için sadece düğüm sıklığına değil, kullanılan malzeme, boya renk haslığı, özgünlük, orijinallik gibi kriterlere de bakmakta yarar vardır (Elver ve Soysaldı,2021:77). Halının kalitesi, aynı zamanda kaliteli malzemelere ve dokuyucunun dokumadaki ustalığına bağlıdır. Halı dokumacılığında yün, pamuk, tiftik ve ipek iplikler kullanılmaktadır (Yıldırım ve Gürcüm, 2020:1748) Yörede ilmek için kullanılan yün ilme ipi 2,5 Nm, çözgü 20/13 ve atkı 20/15 Ne pamuk ipliği kullanılmıştır.

Erzincan ve çevresinde dokuma malzemesi olarak yün kullanılmış ve boyalar ilk zamanlar doğal malzemelerden ve bitkilerden elde edilmiştir. Günümüzde ise doğal boyalar ve sentetik boyalar bir arada kullanılmaktadır (Deniz, 2000: 99).

Dokuma da kullandıkları yün ipliklerin bükümünün yapıldığı alete "eğik" ya da "hıjman" tabirinin kullanıldığı ifade edilmiştir (S. Olgunöz ve A. Malkoç, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021). Halıların hav yüksekliği ortalama 8 mm. dir. Tespit edilen halıların renk özelliklerine bakıldığında zeminde çoğunlukla yünün doğal rengi olan krem renginin yanısıra kırmızı ve bordo renkleri kullanılmıştır.

Bordürlerde (kalın su) lacivert, mavi, yeşil, krem renkleri kullanılmıştır. Bezemelerde ise krem, yeşil, sarı, pembe kırmızı renklerin kullanıldığı görülmektedir. Yörede dokumalar ahşap tezgâhlarda yapılmakta ve çözgüler tezgâh üzerinde germe usulü ile çözülür. Halı dokumada kullanılan tezgâh üzerindeki varan gelen aracının yöredeki ismi "dara" dır (A. Malkoç, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021).

3. Halıların Desen Özellikleri

Doğu Anadolu Bölgesi halılarında göller ya basit sıralar halinde, tek eksende veya kaydırılmış eksende yer almıştır (Öz ve Aksoy, 2018: 199). Yaşadığımız mekânlara serdiğimiz el dokuması yaygılar ve dokumaların üzerindeki desenler halk kültürünü, gelenek ve göreneklerini yansıtan birer belge durumundadır. Her bölgenin kendine özgü desen, kompozisyon, özelliği bulunmaktadır. Teknolojiye bağlı olarak ta zamanla değişim göstermektedir (Karatay, 2018:349).Yörede Halılar köşe göbek, mihraplı ve raporludur. Yörede raporlu halılara "döner çiçek" tabirinin kullanıldığı ifade edilmektedir (S. Olgunöz ve A. Malkoç, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021). Tespit edilen halılarda büyük oranda bitkisel üslubun egemen olduğu bezemelere yer verilmiştir. Geometrik bezemeler de görülmüştür. İran (Sine) düğümünün uygulandığı dokumaları çevreleyen en dış etlik bölümü ise Gördes "kapalı düğüm" tekniği ile uygulanmıştır (A. Malkoç, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021). Halıların zeminini oluşturan şema ise içten dışa doğru ince bordür (kenar suyu), bir kalın ve sonra yine bir ince kenar suyu çevrelemekte ve yöredeki halılarda farklı boyutlarda birçok kenar suyu motifi bulunmaktadır. Bordürlerde, zeminde, bitkisel ve geometrik motifler gözlenmekte olup Uşak halıları ile de benzerlik göstermektedir.

Görsel 1: Apçağa Köyü halı dokuma kursu (Özkara, 2021)

4. Erzincan Kemaliye İlçesi Apçağa Köyü Halıları Özellikleri

Erzincan İli Kemaliye ilçesi Apçağa Köyü'nde yapılan alan araştırması sonucu 12 halı tespit edilmiş olup, bu halılardan birbirinin benzeri olan 3 halı, inceleme dışında bırakılmış, karakteristik özellikleri olan 9 adet halı inceleme kapsamına alınmıştır. Örneklerde; boyutları, kalitesi, düğüm tekniği, kullanılan malzemeler (çözü, atkı, hav ipleri), renkler ve motif-kompozisyon özellikleri, kullanım alanları incelenmiştir.

225

Örnek 1

Görsel 2: Apçağa köyü Muammer Coşkun evi (Özkara, 2021)
Kerpeten Modeli ve Yüzey Şeması Çizimi

Görsel 2a: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 2a: Zemin deseni milimetrik
Kareli çizimi

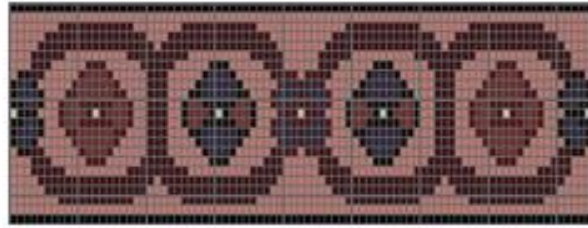
Görsel 2b: Geniş bordür ayrıntısı

Görsel 2b: Geniş bordür milimetrik
Kareli çizimi

Görsel 2c: Bordür ayrıntısı

Görsel 2c: Milimetrik kareli bordür çizimi

Görsel 2d: Bordür ayrıntısı

Görsel 2d: Milimetrik kareli bordür çizimi

Kompozisyon ve Bezemenin tanımı:

Bulunduğu yer: Apçağa köyü Muammer Coşkun evi

Boyutları: 200x300cm

Kalitesi: 47x47

Kompozisyon özelliği: Halı, raporlu kompozisyonlu halılar grubu içinde yer almaktadır. Halıda krem zemin üzerine bitkisel motiflerin tekrarı ile zemin bezemesi oluşturulmuş ve rapor düzenleme egemendir.

Tarihi: Yaklaşık 1950 (M. Coşkun, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Atkı ve çözgüsü pamuk, ilmesi ise yün iptir.

Düğüm tekniği: Dış etlik bölümünde Türk düğümü, zemin bölümünde İran (Sine) düğüm tekniği kullanılmıştır.

Hav yüksekliği: 6-7 mm

Kullanılan motifler: Dokumanın krem zemininde rumi, hatai, penç, goncagül ve yaprak motifleri kullanılmıştır. Zemindeki rapor bezemelerinin keşişim yerlerinde ise kullanılan bitkisel motiflere göre farklı motifler kullanılarak bir hareketlilik kazandırılmıştır. Halının geniş kırmızı renkli zemininde ise rumi ve bitkisel motifli bezemeler penç, karanfil, ve goncagül motifleri kullanılmıştır. Dokuyucu dokuduğu halıya “kerpeten modeli” ismi verildiğini ifade etmiştir (M. Coşkun, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021). Zemini iç kısımdan çerçeveleyen ince suyoluna ise dokuyucu tarafından ve yöre halkı tarafından “kedibastı” motifi diye isimlendirilmiştir.

Kullanılan renkler: Dokumanın motiflerinde kullanılan mavi, lacivert, pembe, yeşil, krem, bordo ve kırmızı renkleri halıda güzel bir uyum sağlanmıştır.

Kullanım alanı: Yer yaygısı olarak kullanılmaktadır.

227

Örnek 2

Görsel 3: Apçağa köyü Süreyya Coşkun evi (Özkara, 2021) Seccade ve Yüzey Şeması Çizimi

Görsel 3a: Bordür ayrıntısı

Görsel 3a: Milimetrik kareli bordür çizimi

Görsel 3b: Bordür ayrıntısı

Görsel 3b: Milimetrik kareli bordür çizimi

Görsel 3c: Zemin deseni ayrıntısı

Görsel 3c: Zemin deseni
Milimetrik kareli çizimiGörsel 3d: Zemin deseni
Kandil ayrıntısıGörsel 3d: Zemin deseni
milimetrik kareli kandil çizimi

Kompozisyon ve Bezemenin tanımı

Bulunduğu yer: Apçağa köyü Süreyya Coşkun evi

Boyutları: 74x120cm

Kalitesi: 46x44

Kompozisyon özelliği: İncelemeye alınan örnek 2'deki seccade dokuma ise mihraplı halılar grubu içinde yer almaktadır.

Tarihi: Yaklaşık 1970 (S.Coşkun, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Dokumanın atkısı ve çözgüsü pamuk olup ilmesi yün iptir. Seccadenin atkısı mavi renkte olup İran (Sine) düğüm tekniği ile dokunmuştur.

Düğüm tekniği: Dış etlik bölümünde Türk düğümü, zemin bölümünde İran (Sine) düğüm tekniği kullanılmıştır.

Hav yüksekliği: 7-8 mm

Kullanılan motifler: Lacivert zeminli seccadeden bordo mihrabı ayıran pembe renkli rumiler dikkat çekmektedir. Lacivert zeminde ise aşağıya doğru sarkan kandil seccadeye güzel bir görünüm sağlamıştır. Krem zeminli bordürde ise bitkisel motiflerle hatayı, penç ve yapraktan bezeme oluşturulmuştur. Sedef bordürün etrafını ise ince suyolu ile çerçevelemiştir. Dokuyucu seccadenin en dış çevresini çerçeveleyen lacivert kısmın ise Türk düğümünün kullanıldığı düğüm tekniğine yöre halkı ve kendisinin "kapalı düğüm" ile yapıldığını ifade etmiştir (S. Coşkun, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021). Yine yörede dokumanın en dış çevresindeki etlik kısmına da "ezek" ismi verilmektedir (A. Malkoç, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021).

Kullanılan renkler: Dokuma da zemin rengi lacivert, bordo ve pembe rengidir. Motiflerde ise yeşil, mavi, krem, pembe ve sarı rengidir.

Kullanım alanı: Seccade olarak kullanılmaktadır.

Örnek 3

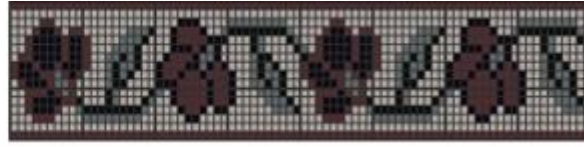
Görsel 4: Apçağa köyü Sübiye Akan evi (Özkara, 2021)
Hüseyin Efendi Modeli ve Yüzey Şeması Çizimi

Görsel 4a: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 4a: Zemin deseni
Milimetrik kareli çizimi

Görsel 4b: Bordür ayrıntısı

Görsel 4b: Milimetrik kareli bordür çizimi

Kompozisyon ve Bezemenin tanımı:

Bulunduğu yer: Apçağa köyü Sübiye Akan evi

Boyutları: 80x240cm

Kalitesi: 42x44

Kompozisyon özelliği: Raporlu halılar grubunda yer alan bir dokumadır.

Tarihi: Yaklaşık 1980 (A.Akn, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Dokumanın atkı ve çözgüsü pamuk olup ilmesinde yün ip kullanılmıştır.

Düğüm tekniği: Tespit edilen halı İran (Sine) düğüm tekniği ile dokunmuş ve halıyı dıştan çevreleyen etlik kısmında Türk düğümü tekniği kullanılmıştır.

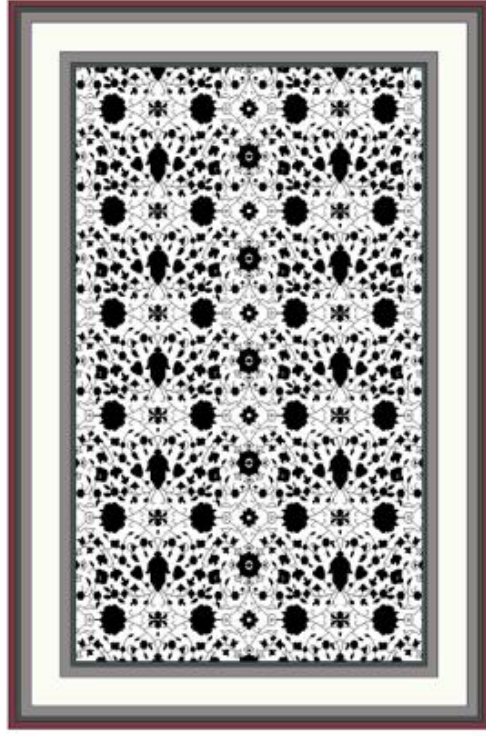
Hav yüksekliği: 7-8 mm

Kullanılan motifler: Dokumanın zemini yöre de Hüseyin Efendi modeli denilen motifle halının zemini tamamen rapor halinde düzenlenmiş ve halıya yörede Hüseyin Efendi modeli adı verilmiştir. Halının zemin rengi sentetik boya ile boyanmış leylak rengindedir. Beyaz zeminli bordürde ise tek dal üzerine yerleştirilmiş yaprak motiflerine ve çiçek yer verilmiştir.

Kullanılan renkler: Dokumada genellikle kırmızı, yeşil, pembe ve kahverengi renkleri ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

Kullanım alanı: Yolluk olarak kullanılmak amaçlı dokunmuştur.

Örnek 4

231

Görsel 5: Aþçaða köyü Fatma Akfırat evi (Özkara, 2021)
Döner Çiçek Modeli ve Yüzey Şeması

Görsel 5a: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 5a Zemin deseni
Milimetrik kareli çizimi

Görsel 5b: Bordür ayrıntısı

Görsel 5b: Bordür milimetrik kareli çizimi

Görsel 5c: Geniş bordür ayrıntısı

Görsel 5c: Geniş kareli bordür
Milimetrik çizimi**Kompozisyon ve Bezemenin tanımı:**

Bulunduğu yer: Apçağa köyü Fatma Akfırat evi

Boyutları: 200x250 cm

Kalitesi: 46x48

Kompozisyon özelliği: Raporlu halılar grubunda yer alan halı krem zemin üzerine ince çiçek tarzı bezeme kompozisyonu ile dikkat çekmektedir.

Tarihi: Yaklaşık 1980 (F.Akfırat, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Dokumanın atkısı ve çözüğü pamuk, ilmesi yündür.

Düğüm tekniği: İran sine düğümü ile dokunmuş olup dokumanın en dış çerçevesi Türk düğümü ile dokunmuştur.

Hav yüksekliği: 6-7 mm

Kullanılan motifler: Halıda bitkisel motiflerin bulunduğu zeminde, pençler, hatailer, kıvrımlı yapraklar, karanfil, gonca güller ve farklı tarzda motifler uyumlu bir şekilde yerleştirilmiştir. Yine beyaz zeminli geniş sedef bordür bitkisel motiflerin kompozisyonundan meydana getirilmiştir.

Kullanılan renkler: Tespit edilen dokumanın motiflerinde lacivert kırmızı, kahverengi, yeşil ve mavi renkleri kullanılmıştır.

Kullanım alanı: Duvar halısı ve yer yaygısı olarak kullanılmaktadır.

Örnek 5

Görsel 6: Apçağa köyü Emine Karamürsel evi (Özkara, 2021)

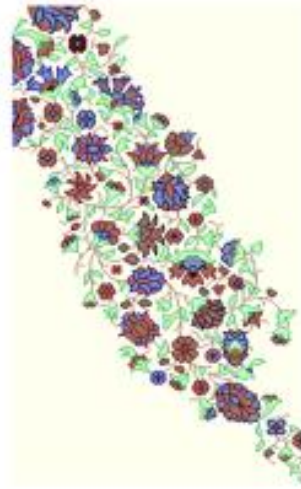
Köşe Göbek Modeli ve Yüzey şeması Çizimi

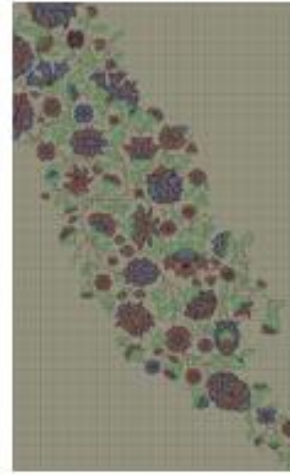
Görsel 6a: Geniş bordür ayrıntısı

Görsel 6a: Milimetrik kareli geniş bordür çizimi

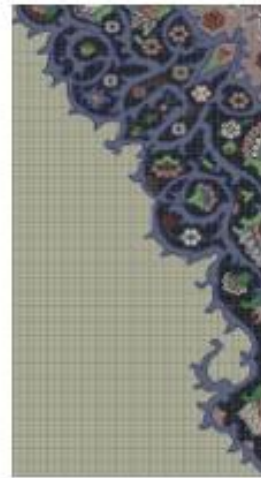
Görsel 6b: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 6b: Zemin deseni Milimetrik kareli çizimi

Görsel 6c: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 6c: Zemin deseni milimetrik Kareli çizim

Kompozisyon ve Bezemenin tanımı:

Bulunduğu yer: Apçağa köyü Emine Karamürsel evi

Boyutları: 160x250cm

Kalitesi: 44x44

Kompozisyon özelliği: Dokuma, köşe göbek kompozisyonlu olan halılar grubu içinde yer alıp, halı krem zeminli bir geniş ve mavi zeminli iki dar bordürden oluşmaktadır. Orta göbeği ise yine rumi kompozisyonun içinde bitkisel motiflerle bir kompozisyon oluşturulmuştur.

Tarihi: 1975 (E.Krmürsel, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Dokumanın atkısı ve çözgüsü pamuk olup ilmesi yündür.

Düğüm tekniği: Halı da atkı ipi mavi renkli ve İran sine düğümü tekniği ile dokunmuştur.

Hav yüksekliği: 7-8 mm

Kullanılan motifler: Dokumanın tamamında bitkisel motifler hâkimdir. Krem zeminli geniş bordürde rumi, hatai ve penç motiflerinden bitkisel bezeme oluşturulmuştur. Halının zemin köşeleri bordo renkli olup rumi motifleri ile bezenmiş kompozisyon görülmektedir.

Kullanılan renkler: Zemin renkleri krem, lacivert, bordo, mavi ve siyahtır. Motiflerde ise yeşil, mavi, kahverengi, pembe, bordo ve sarı rengidir.

Kullanım alanı: Yer yaygısı olarak kullanılmaktadır.

Örnek 6

Görsel 7: Apçağa köyü Fatma Akfırat evi (Özkara, 2021) ve Yüzey Şeması Çizimi

Görsel 7a: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 7a: Zemin deseni
Milimetrik kareli çizimi

Görsel 7b: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 7b: Zemin deseni
Milimetrik kareli çizimi

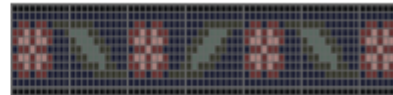
Görsel 7c: Geniş bordür ayrıntısı

Görsel 7c: Geniş bordür milimetrik
Kareli çizimi

Görsel 7d: Bordür ayrıntısı

Görsel 7d: Bordür milimetrik kareli çizimi

Kompozisyon ve Bezemenin tanımı:

Bulunduğu yer: Apçağa köyü Fatma Akfırat evi

Boyutları: 140x240cm

Kalitesi: 45x47

Kompozisyon özelliği: Halı köşe göbek halılar grubunda yer almaktadır. Halının orta kısmında sekiz kollu yıldız şekline benzetilmiş rumi motiflerinden meydana getirilmiş bir kompozisyon yer almaktadır.

Tarihi: Yaklaşık 40 yıllık (F. Akfırat, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Atkı ve çözüğü pamuk, ilmesi ise yün iptir.

Düğüm tekniği: Dış etlik bölümünde Türk düğümü, zemin bölümünde İran (Sine) düğüm tekniği kullanılmıştır.

Hav yüksekliği: 7-8 mm

Kullanılan motifler: Halıda göbek kısmıyla aynı olmayan yine Rumilerden oluşturulmuş bordo zeminli köşe kısımları görülmektedir. Bordo zeminli köşelerin içine bitkisel motifler yerleştirilmiştir. Halının krem renkli geniş bordüründe yine ince işlenmiş bitkisel motifler görülmektedir. Geniş bordürü iç ve dışında da çevreleyen ince bordürlerde ise su yolu şeklinde bitkisel bezemeler görülmektedir.

Kullanılan renkler: Dokuma da göbek ve köşe kısımlarını ayıran orta zemin renklidir. Krem renkli zeminde de yine ince işlenmiş bitkisel bezemelere yer verilmiştir.

Kullanım alanı: Duvar halısı olarak kullanılmaktadır.

Örnek 7

Görsel 8: Apçağa köyü, Hâkime Aydınlık evi (Özkara, 2021)
Raporlu Halı ve Yüzey Şeması Çizimi

Görsel 8a: Zemin deseni ayrıntısı

Görsel 8a: Zemin deseni
Milimetrik kareli çizimi

Görsel 8b: Geniş bordür ayrıntısı

Görsel 8b: Geniş bordür
Milimetrik kareli çizimi

Görsel 8c: Bordür ayrıntısı

Görsel 8c: Bordür milimetrik kareli çizimi

Kompozisyon ve Bezemenin tanımı:

Bulunduğu yer: Apçağa köyü, Hâkime Aydınlık evi

Boyutları: 100x400cm

Kalitesi: 43x44

Kompozisyon özelliği: Halı raporlu halılar grubu içindedir. Dokumanın zemini baklava şeklinde düzenlenmiş dörtgenlerle rapor kompozisyon oluşturulmuştur.

Tarihi: Yaklaşık 40 yıllık (H. Aydınlık, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Halının atkısı ve çözgüsünde pamuk ip, ilmesinde ise yün kullanılmıştır.

Düğüm tekniği: İran sine düğümü tekniği ile dokunmuş olup dış etlik bölümünde ise Türk düğümü kullanılmıştır.

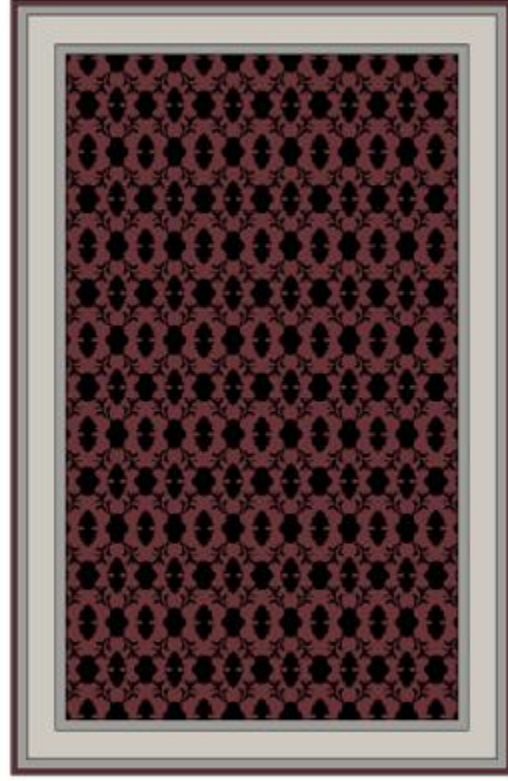
Hav yüksekliği: 7-8 mm

Kullanılan motifler: Zeminde oluşturulmuş dörtgenler içine ise farklı renklerde aynı bitkisel motifler işlenmiştir. Krem zeminli geniş bordürde ise tek dal üzerine yerleştirilmiş baklava ve yaprak motifleri görülmektedir. Sedef bordürü iç dış taraftan çevreleyen su yolu şeklindeki bordür ise birbirinin aynıdır.

Kullanılan renkler: Dokumadaki baklavaların zemin rengi pembe lacivert ve krem renklidir.

Kullanım alanı: Sedir halısı olarak kullanılmaktadır.

Örnek 8

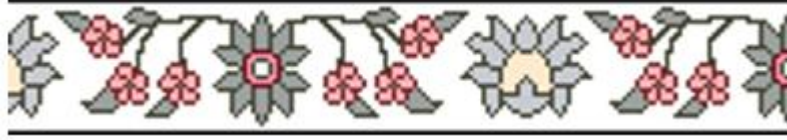
Görsel 9: Apçağa köyü, Hâkime Aydınlık evi (Özkara, 2021) Raporlu Halı ve Yüzey Şeması Çizimi

Görsel 9a: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 9a: Zemin deseni
Milimetrik kareli çizimi

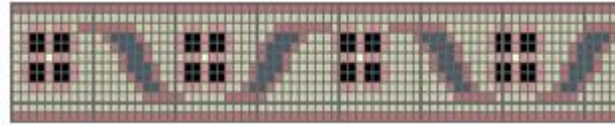
Görsel 9b: Geniş bordür ayrıntısı

Görsel 9b: Geniş bordür milimetrik kareli çizimi

Görsel 9c: Bordür ayrıntısı

Görsel 9c: Bordür milimetrik kareli çizimi

Kompozisyon ve Bezemenin tanımı:

Bulunduğu yer: Apçağa köyü Hâkime Aydınlık evi

Boyutları: 180x260 cm

Kalitesi: 42x44

Kompozisyon özelliği: Tespit edilen dokuma raporlu halılar grubu içinde yer almaktadır. Dokumanın zemini pembe renkli, diyagonal şeklinde yerleştirilmiş motifler yer almaktadır.

Tarihi: Yaklaşık 45 yıllık (H. Aydınlık, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Atkı ve çözgüsü pamuk olan halının ilmesi ise yündür.

Düğüm tekniği: Atkı ve çözgüsü pamuk olan halının ilmesi ise yündür. Atkı ipi mavi renkli olup dokuma; İran (Sine) düğüm tekniği ile dokunmuştur.

Hav yüksekliği: 7-8 mm

Kullanılan motifler: Motifler tek dal üzerinde dikdörtgen şeklini oluşturacak şekil de yerleştirilmiş olup dokumanın krem zeminli geniş bordüründe ise bitkisel çiçek motifleri tek dal üzerine yerleştirilmiş motifler oluşturmaktadır.

Kullanılan renkler: Halıda pembe, yeşil, beyaz, mavi ve siyah renkler kullanılmıştır.

Kullanım alanı: Yer yaygısı olarak kullanılmaktadır.

Örnek 9

Görsel 10: Apçağa köyü, Hâkime Aydınlık evi (Özkara, 2021) Raporlu Halı ve Yüzey Şeması Çizimi

Görsel 10a: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 10a: Zemin deseni
Milimetrik kareli çizimi

Görsel 10b: Geniş bordür ayrıntısı

Görsel 10b: Geniş bordür
Milimetrik kareli çizimi

Görsel 10c: Bordür ayrıntısı

Görsel 10c: Bordür milimetrik kareli çizimi

Kompozisyon ve Bezemenin tanımı:

Bulunduğu yer: Apçağa köyü, Hâkime Aydınlık evi

Boyutları: 200x100 cm

Kalitesi: 42x44

Kompozisyon özelliği: Raporlu halılar grubunda yer almaktadır.

Tarihi: Yaklaşık 40 yıllık (H. Aydınlık, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Çözgü ve atkısı pamuk, ilmesinde ise yün kullanılmıştır

Düğüm tekniği: İran (Sine) düğüm tekniğinin kullanılmıştır. Dış etlik bölümünde Türk düğümü kullanılmıştır.

Hav yüksekliği: 7-8 mm

Kullanılan motifler: Halının zemini krem renktedir ve krem üzerine diyagonal yerleştirilmiş motiflerle bezenmiştir. Halının zemini krem renktedir ve krem üzerine diyagonal yerleştirilmiş motiflerle bezenmiştir. Geniş lacivert zeminli bordür de bitkisel motiflerle bezenmiştir.

Kullanılan renkler: Halıda motiflerde kullanılan renkler pembe, mavi, siyah yeşil, turuncu, kahverengi ve beyaz renkleridir.

Kullanım alanı: Tezgâh üzerinde dokuması bitmiş halının arta kalan çözgüsü üzerine dokunmuş ve çözgü değerlendirilmiştir. Dokuma paspas ya da yolluk olarak kullanılmaktadır.

SONUÇ

1900'lü yılların başında el halısı dokumaların yapıldığı merkezlerden birisi de Erzincan'a bağlı Kemaliye ilçesi ve ilçeye yaklaşık 5,5 km uzaklıkta olan Apçağa köyüdür. Kültürel mirasın yaşatılması, korunarak gelecek kuşaklara aktarılması ancak sürdürülebilir olması ile mümkündür (Koyuncu Okca ve Öz, 2019: 282). Alan araştırmasında tespit edilen halılar genellikle 40 – 50 yıllık ve iyi korunduğu için günümüze dek yıpranmadan gelmiştir. Yörede dokunan halılarda, el eğirmesi yün ipler kullanılmış ve çok az da olsa bitkisel boya kullanılmıştır. Daha sonraki zamanlarda malzemeler, başka şehirlerden temin edilmiştir.

Apçağa köyünde tespit edilen el halıları kullanım yerlerine göre, yer yaygısı, duvar halısı, seccade, sedir halısı ve yolluk olarak sınıflandırılmıştır. Desenlerine göre incelendiğinde ise, köşe göbek, mihraplı ve raporlu halılardır. Kompozisyonlarında genellikle bitkisel motifler kullanılmıştır. Kendine özgü kompozisyonlarının yanında Uşak, Sivas ve Hereke halılarından da etkilenilmiştir. Apçağa köyünde tespit edilen el halılarında ağırlıklı olarak, stilize çiçek ve yaprak motifleri, hatai, penç, rumi, karanfil, lale, gonca gül, çınar yaprağı, suyolu, Hüseyin Efendi modeli, kerpeten modeli ve

kedibastı motiflerinin kullanıldığı görülmüştür. Renklerinde ise genellikle bordo, kırmızı, pembe, lacivert, mavi, türkuaz, pembe, sarı, hardal sarısı, beyaz, kahverengi, yeşil ve tonları kullanılmıştır. İncelenen el halılarının zemin renklerinde genellikle kırmızı, lacivert, bordo ve beyaz renkler kullanılmıştır.

Günümüzde Apçağa köyünde halıcılık kursları devam etmekte ve şirketlere ücret karşılığı el halıları yapılmaktadır. Dokunan halılar şirketlerin özel desen ve kompozisyonları doğrultusunda büyük ve küçük boyutlu olarak dokunmaktadır.

Yapılan araştırma bölge tanıtımına katkı sağlayabileceği düşünülmekte ve aynı zamanda koruma altına alınarak müze gibi yerlerde sergilenerek bölge turizminde de etkili olacaktır. Kaybolmaya yüz tutmuş kültürel mirasımız olan el dokuma halıların yaşatılabilmesi ve sürdürülebilmesi için bu eserlerin tanıtım ve pazarlaması önem arz etmektedir. Diğer taraftan da Kültür ve Turizm Bakanlığı da geleneksel el sanatları eserlerinin tanıtım ve yaşatılmasıyla ilgili olarak gerekli önlemleri alarak tanıtımlar yapabilir.

KAYNAKÇA

- Atabeyli, Ç. E. (2014). *Çevresel Etmen-Kullanıcı Gereksinimleri Bağlamında (Kemaliye) Apçağa Köyü Konutlarının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Deniz, B. (2000). *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygılar*. Ankara: Başbakanlık Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Elver, H. ve Soysaldı, A. (2021). Kars İli Arpaçay İlçesi Koç Köyü Halı Yastıklar. *Arış Dergisi*, C/S (18): 73-97.
- Kemaliye Kaymakamlığı. (1996). *Her Yönüyle Kemaliye (Eğin)*. İstanbul: Milsan Basın.
- Kemaliye Apçağa Köyü Güzelleştirme ve Kalkındırma Derneği. (2014). *Apçağa Köyü*. İstanbul: Bizim Yayınevi.
- Kılıç K. S. (2018). Halı Dokumalarında Tasarım. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, C/S 6(22): 321-354.
- Koyuncu, O. A. ve Öz, N. D. (2019). Kaybolmaya Yüz Tutmuş Kültürel Miras: Karapınar Tülü Dokumaları-A Cultural Heritage Facing Extinction: Karapınar Tülü Weavings, *Sanat ve Tasarım*, C/S (24): 281-299.
- Öz, N. D. ve Aksoy, E. (2018). Zeyve Aşiret Dokumalarına Bir Örnek: Baskıl Hacı Hasan Baba Türbesi'ndeki Halı Seccade ve Yolluklar An Example For Zeyve Tribe Weavings: Carpet Prayer Rug And Runners In Baskıl Hacı Hasan Baba Tomb, *JASSS International Journal of Social Science*, C/S (69): 193-211.
- Öz, N. D. ve Koyuncu, O. A. (2018). Yukarıköy (Çanakale-Ayvacak) Geleneksel Yörük Dokumaları, *Asia Minor Studies*, 6 (AGP Sempozyum Özel Sayısı 1). 219-233.
- Öztürk, N. (2010). *Kemaliye (Eğin) Halıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yıldırım, E. ve Gürcüm, B. H. (2020). Adıyaman İlinde Kullanılan Halı Yastıkların Renk, Motif ve Kompozisyon Özellikleri. *İdil*, C/S (75): 1746-1760.

Büyükşehir Belediye Başkanlarının Koronavirüs Pandemi Sürecinde Siyasal İletişim Aracı Olarak Twitter Paylaşımlarının Niteliği* ¹

Yağmur Karadağ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4462-3109>

Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Doktora Öğrencisi, İzmir – TÜRKİYE

Doç. Dr. İlknur Aydoğdu Karaaslan

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2663-6731>

Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, İzmir – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 01.10.2021

Kabul: 19.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Büyükşehir Belediye Başkanları
Koronavirüs (Covid-19)
Sosyal Medya
Twitter

Araştırma Makalesi

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52823>

Öz

Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci hem yerel hem de küresel ölçekte birçok değişimi beraberinde getirmiştir. 100 yılda bir karşılaşılabilecek en tehlikeli salgın hastalık olma özelliğine sahip olan Koronavirüs, sağlık alanının yanında ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel yaşamı derinden etkilemiştir. Özellikle söz konusu salgın hastalık nedeniyle büyükşehir belediye başkanları siyasal iletişim faaliyetlerini gerçekleştirmek ve pandemi sürecinde gerçekleştirilen çalışmalara yönelik toplum ile hızlı ve doğrudan iletişim kurmak, geri bildirimler almak amacıyla sosyal medyayı ve özellikle Twitter'ı aktif olarak kullanmaya başlamışlardır. Pandemi döneminde toplumun tüm ihtiyaçlarını en hızlı şekilde tespit etmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için büyükşehir belediye başkanları, Twitter'ı sadece mesaj gönderme amaçlı değil, aynı zamanda platformun temelinde bulunan retweet etme, cevaplama niteliğindeki mention ve alıntılama özelliklerini kullanmalarının yanısıra resim, fotoğraf, video, canlı yayın linki gibi görsel öğeler paylaşabilmektedir. Bu çalışmada, Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinin Türkiye'de en çok konuşulmaya başlandığı, etkisinin hissedildiği 1 Mart 2020 ve 30 Nisan 2020 tarihleri arasında İstanbul, Ankara, Bursa, Gaziantep ve Manisa Büyükşehir Belediye Başkanları olarak görev yapan Ekrem İmamoğlu, Mansur Yavaş, Alınur Aktaş, Fatma Şahin, Cengiz Ergün'ün resmi Twitter hesapları üzerinden gerçekleştirdikleri 2.189 paylaşımı "Workbenchdata" aracılığıyla elde edilmiş ve söz konusu paylaşımların niteliği, görsel öğe içeren paylaşımların dağılımı içerik analizine tabi tutularak değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda, pandemi sürecinde Ekrem İmamoğlu, Mansur Yavaş, Alınur Aktaş, Fatma Şahin ve Cengiz Ergün'ün Twitter'ı bir siyasal iletişim aracı olarak kullanmaktadırlar. Ancak Twitter'ın temel nitelikleri arasında yer alan düz tweet, retweet etme, cevaplama niteliğindeki mention, alıntılama ve görsel öğe içeren paylaşımlar gerçekleştirmeleri noktasında kullanımlarının farklılaştığı ortaya çıkmıştır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Karadağ, Y. ve Aydoğdu Karaaslan, İ. (2021). Büyükşehir Belediye Başkanlarının Koronavirüs Pandemi Sürecinde Siyasal İletişim Aracı Olarak Twitter Paylaşımlarının Niteliği. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 243-278.

¹ Bu çalışma, "Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya: Koronavirüs (Covid-19) Pandemi Sürecinde Büyükşehir Belediye Başkanlarının Twitter Kullanım Analizi" başlıklı (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı (2021)) yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

*The Feature Of Twitter Posts As A Political Communication Tool During The Coronavirus Pandemic By Metropolitan Mayors**

Yağmur Karadağ

Ege University, Graduate Faculty of Social Sciences, Journalism, PhD student
Izmir – TURKEY

Assoc. Prof. Dr. İlknur Aydoğdu Karaaslan

Ege University, Faculty of Communication, Department of Journalism, Izmir – TURKEY

Article History

Submitted: 01.10.2021

Accepted: 19.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Metropolitan Mayors
Coronavirus (Covid-19)
Social Media
Twitter

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52823>

Abstract

The coronavirus (Covid-19) pandemic process has brought along a whole range of changes both on local and global basis. The coronavirus pandemic which has the feature of being the most dangerous epidemic disease that had been encountered once in 100 years has unsettlingly devastated the economic, social, political and cultural life as well as the realm of health. Especially due to the epidemic in question, metropolitan mayors have started to actively use social media, and Twitter in particular, in order to carry out political communication activities, to communicate quickly and directly with the society and to receive feedback regarding the works performed and realized during the pandemic process. In order to identify all the needs of the society in the fastest way possible and to meet their needs during the pandemic period, metropolitan mayors use Twitter not only for sending messages, but also benefitting from the retweeting, replying mention and quoting features on the basis of the platform, as well as sharing visual elements such as pictures, photos, videos and referring to links for live broadcasts. In this study, 2.189 posts of Ekrem İmamoğlu, Mansur Yavaş, Alınur Aktaş, Fatma Şahin, Cengiz Ergün who serve as Istanbul, Ankara, Bursa, Gaziantep and Manisa Metropolitan Mayors between March 1, 2020 and April 30, 2020 on their official Twitter accounts when the coronavirus (Covid-19) pandemic process was the most talked about matter and took effect throughout Turkey were obtained through the "Workbenchdata" and what constitutes the characteristics of the shares in question, and the distribution of the shares containing visual elements were evaluated by subjecting them to content analysis. As a result of the research, Ekrem İmamoğlu, Mansur Yavaş, Alınur Aktaş, Fatma Şahin and Cengiz Ergün use Twitter as a political communication tool during the pandemic process. However, it has been revealed that the use of Twitter differs in terms of plain tweeting, retweeting, mentioning as a reply, quoting and sharing with visual elements, which are among the basic characteristics of Twitter.

GİRİŞ

2019 yılının sonu ve 2020 yılının başından itibaren ilk kez Çin'in Hubei bölgesinde bulunan Vuhan kentinde görülen ve günümüzde etkisini hala sürdüren Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığı kısa sürede, büyük bir hızla tüm dünya ülkelerine yayılmıştır. Toplumun pandemi sürecinde en çok ihtiyaç duyduğu, sorunlarına, taleplerine çözüm ve yanıt beklediği yerel yöneticilerin başında gelen büyükşehir belediye başkanları, alınan önlemler nedeniyle siyasal iletişim faaliyetlerini sosyal medya platformlarından özellikle Twitter üzerinden gerçekleştirmeye başlamıştır. Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığının yaşandığı pandemi döneminde Twitter siyasal iletişimin gerçekleştirildiği en önemli meca konumuna gelmiştir.

Büyükşehir belediye başkanları pandemi sürecinde Twitter'ı, sadece düz tweet atarak toplumu bilgilendirmek, duyuruları, uyarıları, alınan önlemleri paylaşmak amacıyla değil, aynı zamanda Twitter'ın en temel özelliklerinden olan retweet, cevaplama niteliğindeki mention, alıntılama özellikleri ile birlikte kullanmışlardır. Ayrıca söz konusu salgın hastalığa yönelik bilgilendirici fotoğrafları, videoları paylaşarak, alınan önlemleri anlık olarak canlı yayınlar aracılığıyla aktararak toplumu bilinçlendirmektedirler. Bireylerde Twitter aracılığıyla büyükşehir belediye başkanlarına sorunlarını, taleplerini, teşekkürlerini iletebilmektedirler. Dolayısıyla bireyler ve belediye başkanları arasında karşılıklı iletişim ve etkileşim süreci sağlanmaktadır.

Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığı ile tüm dünyada ve Türkiye'de ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel açıdan birçok değişiklik yaşanmaktadır. Özellikle söz konusu salgın hastalık toplumların gündelik yaşamlarında çalışma düzenlerinin, eğitim ve öğretim yöntemlerinin değişmesini gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, toplum, siyasi aktörlerin pandemide ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik bir beklenti içine girmiştir. Özellikle her bölgedeki belediye başkanlarının toplumdaki sorunlar ile ilgilenmeleri ve onlar ile iletişim kurmaları bu dönemde büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle, büyükşehir belediye başkanlarının salgın hastalığın olduğu dönemde topluma en yakın olan, toplumun ihtiyaçlarını, sorunlarını en hızlı tespit edebilecek olan ve karşılayabilecek olan kişiler olması çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırmada, Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığının Türkiye'de ilk kez konuşulmaya başlandığı 1 Mart 2020 ve 30 Nisan 2020 tarihleri arasında İstanbul, Ankara, Bursa, Gaziantep ve Manisa Büyükşehir Belediye Başkanları olarak görev yapan Ekrem İmamoğlu, Mansur Yavaş, Alınur Aktaş, Fatma Şahin ve Cengiz Ergün'ün Twitter hesaplarından yaptıkları 2.189 paylaşım, "Workbenchdata" ile elde edilmiştir. Araştırmanın temel problemi, büyükşehir belediye başkanlarının söz konusu pandemi sürecinde gerçekleştirdikleri paylaşımlarının, düz tweet, retweet etme, cevaplama niteliğindeki mention özelliği, alıntılama ve görsel içerik kullanımlarının ne düzeyde olduğunu ortaya koymaktır. Ayrıca paylaşım içeriklerinin fotoğraf, video, infografik, periscope yayını unsurlarından hangilerini içerdiği, paylaşımlarının ne olduğu, söz konusu özelliklerin hangi sayıda, oranda kullanıldığını ve Twitter'ı süreç içerisinde siyasal iletişim aracı olarak kullanıp kullanmadıklarını belirlemektir. Bu noktada, belirtilen tüm detaylar içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

1. Siyasal İletişim ve Sosyal Medyanın Siyasal İletişime Kazandırdığı Yenilikler

Siyasal iletişim, "siyaset" ve "iletişim" kavramlarının birbirleriyle olan yakın ilişkisinden doğmuştur. Tokgöz (2019: 329) siyasal iletişim kavramının hem siyasetle hem de iletişimle ilgili olması nedeniyle oldukça popüler olduğunu ifade etmekte ve bu süreci şu şekilde açıklamaktadır: "Siyaset bilimcileri, iletişim üzerinde çalışanlar, politikacılar, devlet adamları, gazeteciler siyasal iletişimden sık sık söz etmektedirler. Bir yandan siyaset bilimcileri, siyasal sistemlerin işleyişi yönünden, siyasal iletişimin önemini vurgularken; diğer yandan iletişim üzerinde çalışanlar, siyaset ile iletişim arasındaki yakın ilişki ve iletişimin siyasetteki rolü üzerinde durmaktadırlar. Politikacıları, devlet adamlarını ve

gazetecileri ise siyasal iletişimin kamu yönetimindeki önemi ve rolü ilgilendirmektedir.” Bu durumda toplumsal hayatın içerisinde farklı fikirlere, bakış açılarına sahip insanların siyasal iletişim içerisinde ele aldıkları, önem verdikleri noktalar değişiklik göstermektedir.

Siyasal iletişim, temsil sistemi ile toplumsal yaşam arasında özerk bir alan olarak yer alan kamuoyunun siyaset ile ilişki kurduğu ve siyasal partilerin, siyasetçilerin devreye girdiği bir süreci içermektedir (Kentel, 1991: 39-44). Böylece kamuoyunun da toplumsal hayatın önemli bir aktörü olarak siyasal iletişim süreci içerisinde aktif olarak yer aldığını vurgulamak mümkündür. Siyasal iletişim, tüm iktidar yapılarının ihtiyaçlarını yanıtlamak için tarihsel süreç içerisinde her zaman yerini korumuş bir disiplin olmasının yanı sıra iktidara gelmek, bu süreci başarabilmek, iktidarın getirdiği olanakları, gücü pratize etmek ve kamuoyuna bu konuda bilgi ve haber akışı sunabilmek için gereklidir. Aynı zamanda programların, platformların ve diğer önermelerin varoluş sebebi olma özelliğini taşımaktadır (Bongrand, 1992: 9). Bu bağlamda siyasal iletişim, iktidar için çok büyük önem taşımaktadır. Çünkü siyasi liderlerin iktidara gelebilmeleri için seçim sürecinde ve devamında başarılı bir iletişim süreci geçirmeleri gerekmektedir.

Siyasal iletişimin “seçim iletişimi” ya da “hükümet iletişimi” olgularından çok daha geniş bir kavram olduğunu belirten Wolton (1991: 51-58), “siyaset üzerinde kamu önünde fikir belirtmeleri meşru olan üç aktörün; politikacıların, gazetecilerin ve nabız yoklamacıların aracılığı ile kamuoyunun çelişkili söylemlerinin değiş tokuş edildiği alan” olarak siyasal iletişimi tanımlamaktadır. Siyasal iletişim hükümetin, seçmen kitlesiyle arasındaki iletişimi sağlamaktadır.

Köker’e (2016: 16) göre, siyasal iletişimin temel aktörleri; politikacı, parlamento, yargıç, bürokratlar, teknokratlar, devlet içindeki ve devlet dışındaki diğer aktörlerdir. Bu süreçte kamuoyu araştırma şirketleri, sendikalar, sivil toplum örgütleri ve sermaye grupları gibi birçok örgüt de yer almakta ve önemli roller üstlenmektedir. Dolayısıyla söz konusu aktörler arasında iletişimin sağlanması sistemin işleyişi açısından kaçınılmazdır.

Siyasal iletişim tıpkı iletişim olgusunda olduğu gibi verici, alıcı, kanal, mesaj, geribildirim öğelerini içermektedir. Bu süreçte, tüm bu öğelerin etkili bir şekilde kullanılması ve her öğenin iletişim sürecinde yer alması gerekmektedir. Siyasal iletişimi, iletişim sürecinden ayıran temel özellikler; vericide/kaynakta, alıcıda, mesajda, kanal/yöntemde ve geribildirimdeki farklılıklardır. Siyasal iletişimde vericide/kaynakta farklılık noktasında mesajı verenler genel olarak örgütlü olan yapılardır. Bu yapılar tüm mesajları “kamuoyu” adına oluşturmakta ve aktarmaktadır. Siyasal iletişim sürecinde alıcıların farklılık göstermesinin temel nedeni siyasal partilerin seçim dönemlerindeki hedef kitlesini seçmenlik hakkını alan gençlerin ve yetişkinlerin oluşturmasıdır. Aynı zamanda siyasal iletişimde verilen mesajlarda siyasal mesajlardır ve siyasal eylem içermektedir. Hedef kitleye uygun yöntem, tekniklerin kullanılması ve bu süreçte teknolojinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Ayrıca siyasal iletişim sürecinde hedef kitleye yönelik uygulanan yöntem ve teknikler geribildirim sağlayacak şekilde olmalıdır (Aziz, 2019: 5-7). Siyasal iletişim süreci aynı zamanda siyasi liderlerin topluma ilettikleri mesajlardan geribildirim almaları nedeniyle de oldukça dinamiktir. Günümüzde siyasi liderler, büyükşehir belediye başkanları seçim dönemlerinde, öncesinde ve sonrasında dijitalleşen iletişim anlayışı sayesinde hedef kitlelerine hem sosyal medya üzerinden ulaşabilmekte hem de sosyal medya platformları aracılığıyla verdikleri mesajların içeriğini değiştirebilmektedirler. Aynı zamanda çeşitli sosyal medya platformları aracılığıyla toplumdaki anlık geribildirim alabilmektedirler. Günümüzde dijital dönüşümlerin artması ile siyasal iletişim ortamları değişmiş ve sanal ortamlar büyükşehir belediye başkanları tarafından da aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Teknolojik ilerlemeler ışığında sürekli olarak yeni araçların sosyal medya ortamında aktif olması, sahip olduğu özellikler ile birlikte içerisine girdiği alanların da niteliğini değiştirmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi, sınırsız bilgi kaynağına ulaşma imkanının

ortaya çıkması, sosyal medya ortamlarının teknik yapısının oluşması ve Web 2.0 teknolojisi sayesinde ortaya çıkan Twitter, kullanıcılarına hızlı, anlık, pratik ve basit bir kullanım imkânı sunmasıyla birlikte hem toplumsal paylaşım hem de ifade biçimlerinin gösterimi noktasında oldukça etkili hale gelmiştir. Söz konusu platformun yıllar içerisindeki gelişimi, siyaset üzerinde söz sahibi olmak isteyen, bu ortamdaki gücün farkına varan tüm siyasi liderlerin, büyükşehir belediye başkanlarının topluma doğrudan ulaşma noktasında geleneksel medya organları ile birlikte Twitter'ı aktif olarak kullanmalarına neden olmaktadır. Böylece Twitter, siyasi liderlerin ve büyükşehir belediye başkanlarının hem seçim dönemlerinde hem de seçim dönemleri dışında göz ardı edemeyecekleri ve sıklıkla kullandıkları önemli bir sosyal ağ haline gelmektedir. Twitter, son yıllarda gerçekleştirilen siyasal iletişim süreçlerine “fırsat eşitliği”, “organize olma gücü”, “izleme ve veri gücü” noktaları ile etki etmektedir (Eren, 2015: 22-29). Tüm bu katkılar, Twitter'ın siyasal iletişim süreci içerisinde çok önemli bir güç haline gelmesine neden olmaktadır. Söz konusu başlıkları şu şekilde açıklamak mümkündür:

Fırsat Eşitliği: Twitter, kullanıcılarına yaş, statü, cinsiyet, ekonomi vb. herhangi bir koşula bağlı olmaksızın sosyal hayata katılmaları noktasında önemli bir fırsat eşitliği sağlamaktadır. İnternet bağlantısına ve Twitter hesabına sahip olan her birey, siyasetin de dahil olduğu birçok alana koşulsuz ulaşabilmekte ve basit bir şekilde söz konusu platformu kullanabilmektedir. Twitter sadece eğitim, statü, para gibi çeşitli imkanlara sahip olan bireylerin değil, aynı zamanda “çevrimiçi” olan her bireyin kendisini ifade edebileceği, duygularını, düşüncelerini, bilgilerini paylaşabileceği özgür, açık ve şeffaf bir ortam sunmaktadır. Böylece Twitter, kullanıcıların seslerini duyurabildikleri, dinleyici (takipçi) bulabildikleri, kendileri ile iletişime ve etkileşime geçmek isteyen diğer kullanıcılarla bir araya geldikleri ortamı ifade etmektedir. Twitter aynı zamanda ortak fikir ve idealleri paylaşan dağınık yapıları bir araya getirdiğinden katılımcı demokrasiye de katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla Twitter, fırsat eşitsizliğinin ortadan kalkmasına yardımcı olmaktadır.

Organize Olma Gücü: Twitter'ın siyasal iletişim sürecine bir diğer önemli katkısı ise benzer düşünceye sahip kişi ve grupların bir araya gelmelerini, bu kişi ve grupların hızlı bir şekilde organize olmalarını, birlikte hareket etmelerini sağlamaktır. Böylece Twitter ortamı içerisinde bir araya gelen organize halk kitleleri dünyadaki inovasyon ve kampanyalarla ilgili kültürün oluşmasına da katkı vermektedir. Twitter'ın temel yapısında yer alan retweet, favori, mention ve etiket gibi özelliklerle birlikte organize olma gücü etkili hale gelmektedir. Özetle Twitter, bireylerin benzer düşünceler etrafında bir araya gelmelerini, gerçek zamanlı bir iletişim gerçekleştirmelerini, risksiz katılım imkânı ve fazla efor harcamadan tek kişilik bir güç haline gelmelerini ve sahip oldukları takipçileri organize etmelerini sağlamaktadır.

İzleme ve Veri Gücü: Twitter hem bireylerin kamusal alana katılımını sağlayan etkili bir platform olmakta hem de bireylere verdiği istatistik veriler, tepki ölçme, geri bildirim olanakları ile izleme ve raporlama yapılabilecek deneysel bir sosyal medya platformudur. Katılımcı demokrasi açısından Twitter'ın sosyal medya ortamlarının izleme aracı olarak kullanılması, siyasi aktörlerin siyasal kampanya süreçlerinde Twitter'ı kullanarak topluma yönelik izlemeler yapmaları, söz konusu platform üzerinden elde ettikleri veriler ile siyasal kampanya stratejilerine yön vermeleri, onların başarılı olma şanslarını da arttırmaktadır. Siyasal aktörler için topluma ilettikleri mesajların öncesinde ve sonrasında kamuoyunun ölçülmesi büyük önem arz etmekte ve önemli bir fırsat oluşturmaktadır. Siyasi aktörlerin takipçi sayıları, paylaştıkları tweet, retweet, beğeni sayıları ve mentionlama gibi somut rakamsal veriler, söz konusu hedef kitle ile paylaşılmaktadır. Dolayısıyla, iletişim stratejileri bu veriler ışığında daha doğru belirlenebilmektedir. Aynı zamanda siyasi aktörlerin tweetlerinin içeriğine yönelik toplum tarafından yapılan olumlu ya da olumsuz yanıtlar, alıntılar, retweet ya da favori sayıları gibi veriler bir geri bildirim olarak da incelenebilmektedir.

Sosyal medya ortamı içerisinde en çok kullanılan sosyal ağlardan biri olan Twitter'ın topluma sağladığı en önemli imkânlardan biri de bilgi tekelinin sekteye uğratılması olmuştur. Artık toplum, her türlü bilgiyi geleneksel medya organlarının dışındaki farklı kaynaklardan elde edebilmektedir. Böylece, bilgiyi elinde bulunduran yüksek zümrelerin hakimiyeti kırılarak, toplumun her kesimindeki bireylerin bilgiye erişmelerine imkân sağlanmaktadır. Bu bağlamda, her bireyin siyasal bilgiye ulaşması da siyasal bir bilincin oluşmasına katkı sağlamakta ve sürekli iletişim kurulan, siyasal enformasyonun paylaşıldığı sanal bir cemaatin ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Söz konusu duruma toplum açısından bakıldığında, sosyal medya platformları ve özellikle Twitter sayesinde bireyler siyasi liderleri, büyükşehir belediye başkanlarını daha kolay, hızlı, anlık ve etkili bir şekilde sorgulamaktadır. Twitter'ı etkili bir şekilde kullanan siyasi liderler, büyükşehir belediye başkanları da kendi attıkları tweetlerin altına yazılanlara baktıklarında ya da kendi isimlerini hashtagler üzerinden arattıklarında, insanların kendileri hakkındaki düşüncelerini kolaylıkla öğrenebilmektedir. Böylece toplum, siyasi liderlere, büyükşehir belediye başkanlarına çabuk ve kolay bir şekilde ulaşabilmektedir. Aynı zamanda sosyal medya ortamı üzerinden duyurulan ve toplumu yakından ilgilendiren her olayla ilgili siyasi liderlerin, büyükşehir belediye başkanlarının konulara ilişkin topluma cevap verme zamanları da bu sayede çok azalmıştır (Koçak, 2018: 75-76). Bu bağlamda, Twitter, siyasi liderlere ve büyükşehir belediye başkanlarına daha fazla sorumluluk yüklemektedir. Ayrıca bu durum, Twitter'ın etkili bir siyasal iletişim aracı olarak hem seçim dönemlerinde hem de seçim dönemleri dışında sıklıkla kullanıldığının ve siyasal katılımı sağlama konusunda büyük ve önemli rolleri olduğunu gözler önüne sermektedir.

2. Koronavirüs Pandemi Sürecinde Büyükşehir Belediye Başkanlarının Twitter Paylaşımları

Koronavirüs (Covid-19) salgını Aralık 2019'da Çin'de ortaya çıktıktan sonra kısa sürede 223 dünya ülkesine yayılmıştır. Koronavirüs (Covid-19) salgını gelişen süreçte dünya genelinde eşi benzeri görülmemiş bir siyasal ve sosyal tepkiye de neden olmuştur. Aynı zamanda salgının dünya çapında hızlı bir şekilde yayılması küresel ekonomi üzerinde de büyük sonuçları beraberinde getirmektedir (Singh, Bansal, Bode, Budak, Chi, Kawintiranon ve Wang, 2020: 1). Ayrıca söz konusu salgın hastalık siyasal iletişimin sosyal medya platformları üzerinden daha yoğun bir şekilde işlenmesine neden olmaktadır. Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde geniş halk kitleleri ile zaman ve mekân kısıtlaması olmaksızın, hızlı, ücretsiz bir şekilde, doğrudan iletişim ve etkileşim kurma imkânı sağlayan sosyal medya ortamları, siyasal iletişimin gerçekleştiği ana merkezlerden biri haline dönüşmektedir. Bu sayede, tarih boyunca geleneksel medya araçları içerisinde tek yönlü bir şekilde gerçekleştirilen siyasal iletişim, günümüzde çift yönlü bir şekilde ilerlemekte ve toplum ile büyükşehir belediye başkanları her an, hızlı bir şekilde iletişime ve etkileşime geçebilmektedir. Böylece sosyal medya ortamları, geleneksel medya araçları ile kıyaslandığında birçok önemli avantajı beraberinde getirmekte ve pandemi döneminde büyükşehir belediye başkanları için oldukça kıymetli, ihmal edemeyecekleri medya araçları olarak dikkat çekmektedir.

Covid-19 pandemi döneminde toplumun ihtiyaçlarını, taleplerini, sorunlarını en hızlı şekilde tespit edebilecek ve karşılayabilecek olan büyükşehir belediye başkanları toplumla yüz yüze bir şekilde görüşmemekte, siyasal iletişim faaliyetlerini sosyal medya platformları ve özellikle Twitter aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Twitter; insanların günlük hayatlarında yaşadıkları, duydukları, düşündükleri, deneyimledikleri her konu hakkında bir web ortamı içerisinde başka kullanıcılarla, kısa cümleler yazarak iletişim kurabildikleri bir sosyal ağıdır. Twitter bir başka ifadeyle, internete erişimi olan herkesin ücretsiz bir şekilde üye olabildiği, kamusal bir paylaşım ağı olarak da tanımlanmaktadır (Cemiloğlu Altunay, 2010: 36) Twitter kendisini ise "tam olarak şu an dünyada var olup bitenler ve insanların konuştuğu konular" olarak tanımlamakta ve "bir şey olduğunda Twitter'da da olur", "insanların ne hakkında konuştuğu görün" ve "küresel bir sohbetin fitilini ateşleyin" şeklindeki

cümlelerle tanımlamakta ve insanları bu sosyal medya aracını kullanmaları için teşvik etmektedir. Twitter'ın temel misyonu ise kullanıcıların herhangi bir engelle maruz kalmadan bilgi, fikir üretmeleri ve hızlı bir şekilde paylaşmalarıdır. (Twitter, 2021a). Twitter'ın kullanıcılara sağladığı temel özelliklerin başında ise hashtag, mention, retweet, direct message, trending topic yer almaktadır. Kullanıcılar fotoğraf, video, canlı yayın linki paylaşma ve sohbet odaları oluşturma gibi özellikleri de kullanabilmektedir. Son dönemde kullanıcılar tarafından sıklıkla kullanılan bir diğer özellik ise tweet dizisi oluşturmaktır. Kullanıcılar, belirli bir konu hakkında arka arkaya yazdıkları tweetlerin bir bütün halinde görüntülenmesini birleştiricilerindeki artı imgesine tıklayarak gerçekleştirebilmektedir. Bu sayede tüm tweetler bir dizin halinde görüntülenmekte ve kullanıcılar kendi hikayelerini anlatmak için bu aracı kullanmaktadır. Kamuoyu yoklaması amacıyla kullanılan, platformun eklediği özelliklerden bir başkası ise Twitter anketleridir. Kullanımı kolay anketler sayesinde kullanıcılar her konu hakkında kullanıcıların fikirlerini anonim bir şekilde öğrenebilmektedir. Son olarak ise Twitter kullanıcılarına, Facebook ve Instagram'da da bulunan "Hikaye" özelliğini "Fleets" adı ile sunmuştur. Fleets özelliği ile kullanıcılar 24 saat sonra kaybolan, anlık ya da geçici düşüncelerini paylaşabilmektedir (Twitter, 2021b). Söz konusu platform, özelliklerinden dolayı bireyler tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Bu bağlamda büyükşehir belediye başkanlarının da bireylere ulaşımı Twitter aracılığı ile kolaylıkla sağlanabilmektedir.

Siyasi liderlerin, büyükşehir belediye başkanlarının ideolojilerini topluma, toplumsal gruplara, ülkelere sundukları ve propagandalarını yaptıkları en etkili sosyal medya platformu olarak Twitter göze çarpmaktadır. Günümüzde sosyal medya ortamlarının özellikle Twitter'ın toplum, siyasi liderler ve büyükşehir belediye başkanları için vazgeçilemez bir noktaya gelmesinin en büyük sebebi, toplumun siyasi liderlere, büyükşehir belediye başkanlarına bizzat ulaşabilmesi, karşılıklı iletişim ve etkileşim kurulabilmesidir. Geleneksel medyanın hüküm sürdüğü dönemlerde bireylerin siyasi liderlere, büyükşehir belediye başkanlarına ulaşması çok zordu. Ancak sosyal medya platformlarının ortaya çıkması ile birlikte siyasi liderlere rahatlıkla ulaşılabilmekte ve iletişim sağlanabilmektedir. Bireyler, siyasi liderlerin, büyükşehir belediye başkanlarının yaptıkları açıklamaları, ülke ve dünya gündemine ilişkin gelişmeleri gazeteler ve televizyonların yanında sosyal medya platformları üzerinden takip etmektedir. Ayrıca Twitter aracılığı ile siyasi liderlere, büyükşehir belediye başkanlarına zamandan ve mekândan bağımsız, anlık olarak tweet atabilmekte, onlarla fotoğraf ve video paylaşabilmektedir. Böylece isteklerini, şikâyetlerini bizzat iletme imkânına sahip olmaktadır. Aynı şekilde Twitter'ın etkisinin bilincinde olan birçok siyasi lider, büyükşehir belediye başkanı da bu güçten faydalanmak için önemli açıklamalarını bu platform üzerinden yapmaktadır. Siyasi liderler Twitter sayesinde attıkları tweetlerin altına yapılan olumlu, olumsuz birçok tweeti de okuyabilmektedir. Böylece büyükşehir belediye başkanları bireylerden anlık geri bildirim alabilmektedir. Bu nedenle, Twitter siyasal iletişim açısından toplum ile bağ kurmada önemli rol oynamaktadır. Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde Twitter, siyasal iletişim aracı olarak büyükşehir belediye başkanları tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Özellikle pandemi dönemine yönelik bilgilendirmeleri, açıklamaları, alınan önlemleri, uyarıları ve çağrıları söz konusu platform aracılığıyla yaptıkları görülmektedir.

3. Araştırmanın Uygulanması

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, İstanbul, Ankara, Bursa, Gaziantep ve Manisa Büyükşehir Belediye Başkanlarının Twitter'ı Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığının yaşandığı pandemi döneminde bir siyasal iletişim aracı olarak nasıl kullandıklarını ortaya koymaktır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2019 yılına ait olarak açıkladığı "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları" üzerinden nüfusun yoğun olduğu büyükşehirlerin sıralamasına göre seçilmiştir. Bu bağlamda çalışmada 1 Mart 2020 ve 30 Nisan

2020 tarihleri arasında İstanbul, Ankara, Bursa, Gaziantep ve Manisa Büyükşehir Belediye Başkanlarının Twitter hesapları üzerinden yaptıkları 2.189 paylaşımın niteliği (düz tweet, retweet, mention, alıntılama resim, fotoğraf, video, canlı gibi görsel öğeler) içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir.

3.2. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu, Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci içerisinde büyükşehir belediye başkanlarının sosyal medya kullanımlarının, bir sosyal medya platformu olan Twitter üzerinden incelenmesidir. Bu bağlamda, büyükşehir belediye başkanlarının pandemi döneminde yaptıkları paylaşımların (düz tweet, retweet, mention, alıntılama resim, fotoğraf, video, canlı gibi görsel öğeler) ortaya çıkarılması araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

3.3. Araştırmanın Kapsamı ve Önemi

Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığı ile tüm dünyada ve Türkiye’de ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel açıdan birçok değişiklik yaşanmaktadır. Özellikle söz konusu salgın hastalık toplumların gündelik yaşamlarında çalışma düzenlerinin, eğitim ve öğretim yöntemlerinin değişmesini gündeme getirmiştir. Ayrıca pandemi ile birçok sektörde işsizlik problemi de ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, toplum, siyasi aktörlerin pandemide ortaya çıkan sorunlara çözüm önerilerine yönelik bir beklenti içine girmiştir. Özellikle her bölgedeki belediye başkanlarının toplumdaki sorunlar ile ilgilenmeleri ve onlar ile iletişim kurmaları bu dönemde büyük önem arz etmekteydi. Bu nedenle, büyükşehir belediye başkanlarının salgın hastalığın olduğu dönemde topluma en yakın olan, toplumun ihtiyaçlarını, sorunlarını en hızlı tespit edebilecek olan ve karşılayabilecek olan kişiler olması çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Pandemi döneminde büyükşehir belediye başkanlarının toplum ile hızlı bir şekilde iletişim kurması ve gerekli bilgilerin aktarımı aşamasında sosyal medyanın önemi kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda çalışmaya, nüfusun yoğun olduğu büyükşehirlerin sıralamasından hareket edilerek İstanbul, Ankara, Bursa, Gaziantep ve Manisa Büyükşehir Belediye Başkanlarının pandemi dönemindeki Twitter paylaşımları dahil edilmiştir. Söz konusu kritere göre seçilen büyükşehir belediye başkanları Ekrem İmamoğlu (İstanbul), Mansur Yavaş (Ankara), Alınur Aktaş (Bursa), Fatma Şahin (Gaziantep) ve Cengiz Ergün (Manisa) olarak belirlenmiştir. Araştırma pandemi döneminin başladığı 1 Mart 2020-30 Nisan 2020 tarihleri arasında büyükşehir belediye başkanlarının Twitter paylaşımlarının niteliği (düz tweet, retweet, mention, alıntılama resim, fotoğraf, video, canlı gibi görsel öğeler) üzerinden yapılmıştır.

3.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada, belirlenen büyükşehir belediye başkanlarının Twitter hesapları aracılığıyla yapılan paylaşımlarının niteliği içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bilgin (2006) içerik analizini, “Çok çeşitli söylemlere uygulanan bir takım metodolojik araçların bütünü” olarak tanımlamakta ve içerik analizinin “söylemin görünen, kolayca yakalanan, sergilenmiş ve ilk bakışta algılanan içeriği yerine, gizli, üstü örtülü içeriğini ortaya çıkarmayı sağladığını” ifade etmektedir. İçerik analizi yöntemi içerisinde Frekans ve Kategorisel Analiz teknikleri kullanılmıştır. İçerik analizinde, paylaşımların niteliği kısmında kullanılan kategorileri ise şu şekilde açıklamak mümkündür:

Düz Tweet: Büyükşehir belediye başkanlarının Twitter hesaplarında sadece metin olarak yazdıkları paylaşımlar bu kategori içerisinde değerlendirilmiştir.

Mention: Büyükşehir belediye başkanlarının Twitter hesaplarında cevaplama niteliğinde gerçekleştirdikleri yanıt vermeler, mentionlar bu kategoride incelenmiştir.

Retweet (RT): Büyükşehir belediye başkanlarının başka Twitter kullanıcılarının gerçekleştirdikleri paylaşımları paylaştıkları tweetler bu kategoride ele alınmıştır.

Alıntılama: Büyükşehir belediye başkanlarının Twitter’da başka bir kullanıcının tweetini paylaştığı ve yorum eklediği tweetler bu kategori içerisinde değerlendirilmiştir.

Görsel Öğe İçeren: Büyükşehir belediye başkanlarının Twitter paylaşımlarında kullandıkları “Fotoğraf”, “Video”, “Infografik” ve “Periscope Yayını (Canlı Yayın)” içeren tweetleri bu kategori içerisinde ele alınmıştır.

Araştırmada, büyükşehir belediye başkanlarının görsel öge içeren Twitter paylaşımları da kendi içerisinde detaylı olarak incelenmiştir.

3.5. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini Türkiye’deki büyükşehir belediye başkanlarının Twitter hesaplarından atılmış oldukları tüm tweetler oluştururken, araştırmanın örneklemini ise Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığının Türkiye’de ilk kez görüldüğü, hızla ilerlediği, salgına yönelik sıkı önlemlerin alındığı dönemleri içeren 1 Mart 2020 ve 30 Nisan 2020 tarihleri arasında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş, Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Alınur Aktaş, Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı Fatma Şahin ve Manisa Büyükşehir Belediye Başkanı Cengiz Ergün’ün Twitter hesapları üzerinden atılmış oldukları tüm tweetler oluşturmaktadır. Örneklem için seçilen büyükşehir belediye başkanları Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2019 yılına ait olarak açıkladığı “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları” üzerinden nüfusun yoğun olduğu büyükşehirlerin sıralamasına göre seçilmiştir.

Nüfusun yoğun olduğu büyükşehirlerin sıralamasına göre 31 Mart 2019 tarihinde gerçekleştirilen Türkiye yerel seçimlerinden birinci parti olarak çıkan AK Parti’den iki, ikinci parti olarak çıkan CHP’den iki ve dördüncü parti olarak çıkan MHP’den bir büyükşehir belediye başkanı seçilmiştir. Tüm çalışma Ekrem İmamoğlu, Mansur Yavaş, Alınur Aktaş, Fatma Şahin ve Cengiz Ergün’nün Twitter’da resmi sayfası olarak belirttikleri @ekrem_imamoglu, @mansuryavas06, @Alınuraktas70, @FatmaSahin ve @cengizergun üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, söz konusu beş büyükşehir belediye başkanının belirlenen tarihler arasında yaptıkları toplam 2.189 paylaşımın tamamı araştırmaya dahil edilmiştir. Büyükşehir belediye başkanlarının Twitter hesaplarından yaptıkları paylaşımlar ele alınırken, her başkanın 1 Mart 2020 saat 00.00’den ve 30 Nisan 2020 saat 23:59’e kadar geçen süre içerisindeki gerçekleştirdikleri paylaşımların niteliği (düz tweet, retweet, mention, alıntılama resim, fotoğraf, video, canlı gibi görsel öğeler) içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir.

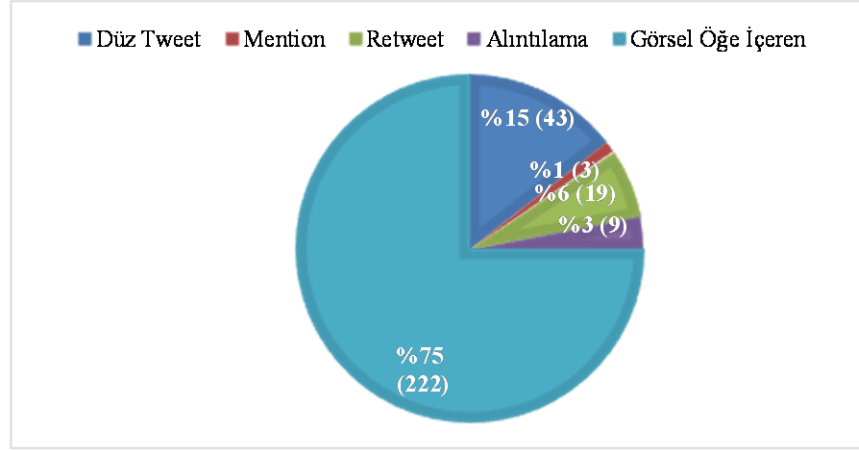
3.6. Araştırmanın Bulguları

3.6.1 Ekrem İmamoğlu’nun Twitter Paylaşımlarının Niteliği

Twitter, son dönemlerde büyükşehir belediye başkanları tarafından hedef kitlelerine, takipçilerine yalnızca mesaj göndermek için kullanılan bir sosyal ağın çok ötesine geçmiş durumdadır. Günümüzde, büyükşehir belediye başkanları, topluma mesaj göndermenin yanı sıra Twitter’ın özünde yer alan retweet etme, cevaplama niteliğindeki mention özelliği, alıntılama (tweetlerin yorum eklenerek retweetlenmesi) özelliklerini kullanabilmekte ve resim, fotoğraf, video, canlı yayın linki (Periscope yayını) gibi görsel öğeler paylaşabilmektedir. Büyükşehir belediye başkanları tarafından yapılan paylaşımlarda Twitter’ın temelinde bulunan söz konusu özelliklerin kullanılması ve paylaşımlarda görsel öğelerin tercih edilmesi toplumun dikkatini çekme, daha güçlü ve çarpıcı bir etki oluşturma noktasında da büyük önem taşımaktadır. Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ile birlikte özellikle büyükşehir belediye başkanları toplumdaki her yaşta insanın salgın hastalığa yönelik bilgilenmesi, gelişmeleri öğrenmesi, önlem alması açısından sıklıkla Twitter’ın özünde yer alan retweet etme, cevaplama niteliğindeki mentionlama, alıntılama özellikleri ve görsel öge kullanımları gerçekleştirilmektedir. Böylece, büyükşehir belediye başkanları Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığının yaşandığı dönemde toplumda büyük ölçüde etki yaratmayı, dikkat çekmeyi amaçlamakta ve bu durumu önemli bir siyasal iletişim stratejisi olarak kullanmaktadır.

Bu açıdan araştırma kapsamında, düz tweet, retweet etme, cevaplama niteliğindeki mention

özelliği, alıntılama ve görsel içerik kullanımları, bu içeriklerin fotoğraf, video, infografik, periscope yayını unsurlarından hangilerini içerdiği, söz konusu özelliklerin hangi sayıda ve oranda kullanıldığı ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun paylaşımlarındaki düz tweet, retweet etme, mentionlama, alıntılama ve görsel öge (fotoğraf, video, infografik, periscope yayını) kullanımları ilişkin tüm veriler Grafik 4'te yer almaktadır.

Grafik1: Ekrem İmamoğlu'nun 1 Mart 2020-30 Nisan 2020 Tarihleri Arasındaki Twitter Paylaşımlarının Niteliği

Grafik 1'deki veriler değerlendirildiğinde, 1 Mart 2020 ve 30 Nisan 2020 tarihleri arasında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun toplamda 296 tweet paylaştığı ve söz konusu tweetlerin %15'inin (43) düz tweet, %1'inin (3) Twitter'ın cevaplama niteliğindeki mention özelliği, %6'sının (19) retweet, %3'ünün (9) alıntılama ve %75'inin (222) görsel öge içeren paylaşımlar olduğu dikkat çekmektedir. İmamoğlu'nun yapmış olduğu 19 retweetin içerisindeki 7 retweetin İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin resmi Twitter hesabından (@istanbulbd) yapıldığı, 5 retweetin İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bünyesi altında resmi istatistikler ve saha araştırmaları ile verilere dayalı rapor ve endeksler üreten İstanbul İstatistik Ofisi'nden (@istatistikofisi) gerçekleştirildiği, 3 retweetin İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sözcüsü Murat Ongun'dan (@Mrt_Ongun) gerçekleştirildiği, 1 retweetin İstanbul Valisi Ali Yerlikaya'dan (@AliYerlikaya) yapıldığı, 1 retweetin CHP Lideri Kemal Kılıçdaroğlu'ndan (@kilicdarogluk) yapıldığı, 1 retweetin Tele 1 (@tele1comtr) isimli televizyon kanalının hesabından gerçekleştirildiği, son olarak 1 retweetin ise Ekrem İmamoğlu'nun karısı Dilek Kaya İmamoğlu'nun (@dk_imamoglu) kişisel hesabından yapıldığı görülmektedir. İmamoğlu, @istanbulbd hesabı tarafından yapılan dünya tiyatrosu günü kutlamasını, Koronavirüs salgını ile mücadele sürecinde sokak hayvanlarını unutulmadığı ve günlük bir ton mama dağıtıldığı bilgisini, pandemi sürecinde topluma yapılan tüm yardımlara yönelik açıklamaları, hikaye anlatıcısı Judith Liberman'ın çocuklar için uyku ve masal saatine yönelik paylaşımını, psikolog ve iletişim psikolojisi uzmanı Doğan Cüceloğlu'nun pandemi sürecindeki ilişki yönetimine yönelik bilgilerini retweet ederken, @istatistikofisi hesabı tarafından açıklanan Beyaz Masa verilerini, İstanbul Ekonomi Bültenini,

² Ekrem İmamoğlu, 2009 yılında CHP Beylikdüzü İlçe Başkanı seçilmiş ve 30 Mart 2014 yılında gerçekleşen yerel seçimlerde Beylikdüzü Belediye Başkanı olmuştur. Bu süreçte, Beylikdüzü'nün sosyal ve kültürel hayatında etkin rol oynayan İmamoğlu, günümüzde birçok sivil toplum kuruluşunda da aktif üye olarak yer almaktadır. 23 Haziran 2019 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olarak seçilmiştir. Halen görevini sürdüren İmamoğlu, evli ve 3 çocuk babasıdır (<https://www.ekremimamoglu.com/ekrem-imamoglu-kindir/> Erişim Tarihi: 13.02.2021).

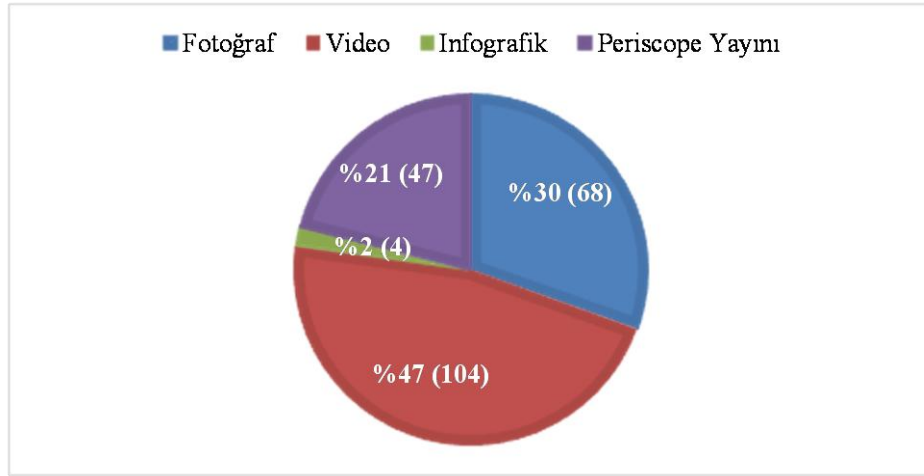
Koronavirüs Hastalığı'nın en fazla görüldüğü 10 ülke ve Türkiye'deki vaka teşhis sayılarını ilk günden itibaren gelişimine yönelik verileri, İstanbul'da gerçekleştirilen "Koronavirüs Algı, Beklenti ve Tutum Araştırması" sonuçlarını içeren verileri retweet ederken, @Mrt_Ongun tarafından İstanbul'da salgın hastalığa yönelik yapılan dezenfekte işlemlerine yönelik paylaşımları retweet ettiği görülmektedir. İmamoğlu'nun @kilocdaroglu ve @dk_imamoglu hesaplarından yaptığı retweetlerin içeriğini ise salgın hastalık sürecinde toplumun evde kalmasına yönelik talepleri, evde kalınan süreçte kitap okuma etkinliklerinin gerçekleştirilebileceği önerisi, @AliYerlikaya tarafından ise Koronavirüs salgın hastalığında alınan seyahat kısıtlamasına yönelik bilgi, @tele1comtr hesabından ise Demokrasi Arenası programına katılacağına yönelik duyuru oluşturmaktadır.

İmamoğlu'nun cevaplama niteliğindeki mention özelliğini 3 kez kullandığını ve bu mentionlamaların bir tanesini gazeteci Şirin Payzin'e yanıt verme amacıyla kullandığı, kalan iki mentionun ise kendi tweetlerini cevaplayarak düzeltme niteliğinde gerçekleştirdiğini ifade etmek mümkündür. Twitter'ın alıntılama özelliğini ise 9 kez kullanan İmamoğlu'nun söz konusu özelliği Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde sürekli çalışan sağlık çalışanlarının ve market çalışanlarının tweetlerini alıntılayarak yanıt verdiği, salgın sürecinde toplumdan gelen talepleri cevaplamak amacıyla kullandığını vurgulamak gerekmektedir. Ayrıca İmamoğlu'nun, alıntılama özelliği ile Covid-19'a yakalanan Galatasaray Spor Kulübü'nün Teknik Direktörü Fatih Terim'in tweetini alıntılayarak geçmiş olsun dilediklerini iletmesi, İstanbul Valisi Ali Yerlikaya'nın pandemi sürecinde evde kalan İstanbullulara teşekkür ettiği tweetini alıntılayarak İstanbul halkına teşekkür ettiği, Murat Ongun'un İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne yönelik yapılan bir eleştiriyi açıkladığı tweetini alıntılayarak yanıt verdiği, Kültür Varlıkları Daire Başkanı Mahir Polat'ın bir belediye çalışının "Birlikte Başaracağız" kampanyasına aldığı maaşıyla destek olacağını belirttiği mektubuna yönelik tweetini alıntılayarak salgın hastalığın birlik ve dayanışmayla atlatılabileceği vurgusu yaptığı görülmektedir.

253

Bu bağlamda, özetlemek gerekirse Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde Ekrem İmamoğlu'nun Twitter'ın özünde yer alan tüm özellikleri kullandığını belirtmek mümkündür. İmamoğlu'nun en çok toplumun dikkatini çekmek ve güçlü bir şekilde etkilemek amacıyla görsel öğeler içeren paylaşımlarda bulunduğu ön plana çıkmaktadır. Twitter'ın özünde yer alan temel özelliklerden en çok düz tweet, retweet, alıntılama ve mention kullandığı görülmektedir. İmamoğlu'nun toplumla kendi kişisel görüşlerini ve düşüncelerini paylaşmanın yanı sıra diğer kullanıcılar tarafından yapılan paylaşımları da kendi Twitter hesabında retweet ederek yayınladığını, mentionlar ve alıntılama ile topluma yanıt verdiğini, açıklamalar yaptığını vurgulamak gerekmektedir. Söz konusu durum, İmamoğlu'nun diğer Twitter hesaplarından yapılan paylaşımları, kendisine yazılan olumlu ya da olumsuz tweetleri de değerli gördüğünün bir göstergesi olarak yorumlanabilmektedir.

Araştırma kapsamında incelenmesi gereken bir başka önemli nokta ise Ekrem İmamoğlu'nun en çok kullandığı görsel öğelerin içerisinde hangi tür unsurların yer aldığı ve en çok hangi görsel öğenin tercih edildiğinin belirlenmesidir. Grafik 5'te Ekrem İmamoğlu'nun görsel öğe içeren tweetlerinde yer alan, kategori haline getirilen unsurlar ve unsurların sayısal, oransal değerleri yer almaktadır.

Grafik 2: Ekrem İmamoğlu'nun 1 Mart 2020-30 Nisan 2020 Tarihleri Arasındaki Paylaşımlarında Kullanılan Görsel Öğelerin Kategorilere Göre Dağılımı

Grafik 2 değerlendirildiğinde, Ekrem İmamoğlu'nun görsel öge kullanılan paylaşımlarının içerisinde %47 (104) video, %30 (68) fotoğraf, %21 (47) canlı yayın yapmaya olanak sağlayan periscope yayını ve %2 (4) infografik yer almaktadır. Böylece, İmamoğlu'nun tweetlerinde kullandığı görsel öğelerin büyük bir kısmının videolar ve fotoğraflar olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, İmamoğlu'nun Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde toplumu İstanbul'a yönelik her konu hakkında bilgilendirmek amacıyla gerçekleştirdiği paylaşımlarını videolarla ve fotoğraflarla desteklediğini vurgulamak gerekmektedir. Ayrıca İmamoğlu, söz konusu fotoğraflar ve videolarla desteklenen paylaşımlarında topluma hem İstanbul'da salgın hastalığa yönelik yapılan çalışmaları, alınan önlemleri, devletin aldığı kararları açıklamakta hem de pandemi süreci içerisinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak gerçekleştirdikleri yardımlara yönelik bilgilendirme yapmaktadır. Bu süreçte İmamoğlu, İstanbul'da yaşanan sorunların çözümlenmesine yönelik gerçekleştirdikleri çözümleri, istihdam ofisleri ile binlerce kişiye sundukları iş imkanlarını, belediye olarak çocuklar için yapılan kreşlerin hazır olduğunu, makamına yapılan ziyaretleri, pandemi nedeniyle azalan kültür sanat etkinliklerine yönelik içerikleri, yüz yüze olarak gerçekleştirilemeyen ve online olarak düzenlenen etkinliklere katıldığına yönelik videoları ve fotoğrafları da sıklıkla paylaşmaktadır. Böylece İmamoğlu, geleneksel medya organlarında var olan görünürlüğünü Twitter üzerinden daha da arttırmaktadır.

Ekrem İmamoğlu, videolar ve fotoğrafların ardından üçüncü olarak Twitter hesabından sıklıkla katıldığı "periscope yayınlarını" paylaşmaktadır. İmamoğlu, periscope yayınları ile Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde online olarak katıldığı etkinlikleri anlık olarak duyurmakta, salgın hastalığa yönelik alınan hijyen önlemlerini yerinde incelediği anları paylaşmakta, İstanbul'da salgın hastalığının seyrine ve ülke gündemine yönelik açıklamalarını topluma canlı olarak iletmekte, "Sosyal Misafir" ismi altında başlattıkları kültür-sanat projesine yönelik yapılan, toplumun evlerinde kalarak online bir şekilde söz konusu etkinliklerde buluşmasını sağlayan canlı yayınları paylaştığını ifade etmek gerekmektedir.

Son olarak, İmamoğlu'nun görsel içerikli paylaşımlar arasında en çok paylaşım yaptığı dördüncü kategori olarak "infografikler" yer almaktadır. Bu infografiklerin içeriğinde Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci nedeniyle toplu taşıma ile yolculuk yapan insan sayısının azalmasına yönelik sayısal, toplumu bilgilendirici veriler bulunmakta ve toplumun salgının hızla yayıldığı dönemde dışarı çıkmaması, evde kalmasına yönelik çağrılar yapıldığı görülmektedir.

Tweet 1: Ekrem İmamoğlu'nun 4 Nisan 2020 Tarihinde Yaptığı Paylaşım

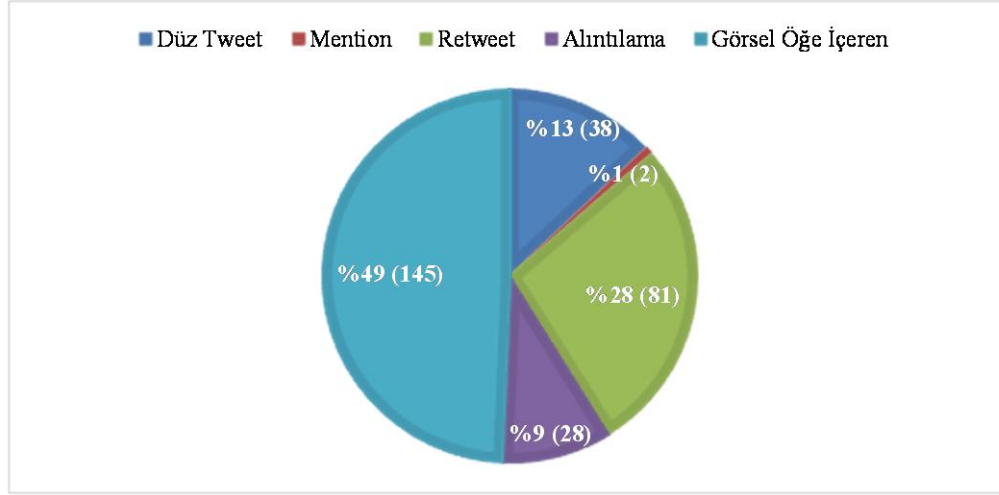

Tweet 2: Ekrem İmamoğlu'nun 17 Mart 2020 Tarihinde Yaptığı Paylaşım

3.6.1. Mansur Yavaş'ın Twitter Paylaşımının Niteliği

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş³'ün Twitter paylaşımlarındaki düz tweet, retweet etme, mentionlama, alıntılama ve görsel öğe (fotoğraf, video, infografik, periscope yayını) kullanımları ilişkin tüm veriler Grafik 3'te yer almaktadır.

³ Mansur Yavaş, 18 Nisan 1999 seçimlerinde %51 (8.500) oy oranıyla Beypazarı Belediye Başkanı olmuştur. 31 Mart 2019 tarihinde gerçekleşen yerel seçimlerde ise Cumhuriyet Halk Partisi'nin Ankara adayı olmuş ve Ankara'da oyların %50.93'ünü alarak, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı olmuştur. Evli ve iki çocuk babasıdır (<http://www.mansuryavas.com.tr/> Erişim Tarihi: 26.02.2021).

Grafik 1: Mansur Yavaş'ın 1 Mart 2020-30 Nisan 2020 Tarihleri Arasındaki Twitter Paylaşımlarının Niteliği

Grafik 3'te, 1 Mart 2020-30 Nisan 2020 tarihleri arasında, Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın toplamda 294 tweet paylaştığı ve söz konusu tweetlerin %49'unun (145) görsel öge içeren paylaşımlar, %28'inin (81) retweetler, %13'ünün (38) düz tweetler, %9'unun (28) alıntılar ve %1'inin (2) ise Twitter'ın cevaplama niteliğindeki mention özelliğinden oluşan paylaşımlar olduğu görülmektedir. Ayrıca Yavaş'ın en çok görsel öge içeren paylaşımlarda bulunduğu ve retweet özelliğini sıklıkla kullandığı da dikkat çekmektedir. Yavaş'ın yapmış olduğu 81 retweetin içerisindeki 43 retweetin Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin resmi Twitter hesabından (@ankarabbld), 5 retweetin Ankara Büyükşehir Belediyesi ASKİ Genel Müdürlüğü resmi Twitter hesabından (@askiankara), 2 retweetin Ankara Valisi Vasip Şahin'den (@vasipsahin), 2 retweetin Atık Kağıt İşçileri/Geri Dönüşüm İşçileri Derneği resmi Twitter hesabından (@atikkagit), 2 retweetin Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın çalışmalarını konu alan ve bilgi kirliliğini önlemek amacıyla kurulan oluşum Ankara Gelişiyor (@ankaragelisiyor) hesabından, 1 retweetin CHP Lideri Kemal Kılıçdaroğlu'ndan (@kilicdarogluk), 1 retweetin Antalya Büyükşehir Belediye Başkanı Muhittin Böcek'ten (@BocekMuhittin), 1 retweetin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'ndan (@ekrem_imamoglu), 1 retweetin Aydın Büyükşehir Belediye Başkanı Özlem Çerçioğlu'ndan (@OZLEM_CERCIOGLU), 1 retweetin Demokrat Parti Genel Başkanı Gültekin Uysal'dan (@DpGultekinUysal) ve 1 retweetin CHP Yerel Yönetimlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Seyit Torun'dan (@Seyit_TORUN) gerçekleştirildiği görülmektedir. Aynı zamanda Yavaş'ın Ankara Büyükşehir Belediyesi Halk Ekmek ve Un Fabrikası A.Ş. (@abbhalkekmek) resmi Twitter hesabından, Ankara Ticaret Odası'ndan (@ATOkurumsal), Ankara Sanayi Odası'ndan (@ASOResmiAdres), Ankara Elektrik, Hava Gazı ve Otobüs İşletme Müessesesi EGO Genel Müdürlüğü'nden (@egobilgi), Ankara Büyükşehir Belediyesi Aski E-Spor Kulübü'nden (@abbaskiespor), Türk Eğitim Derneği'nden (@TED1928), Fox isimli televizyon kanalı tarafından hazırlanan haberlerin resmi Twitter hesabından (@FOXhaber), Diken gazetesi resmi Twitter hesabından (@DikenComTr), Tüm Anadolu Motosikletli Kuryeler Federasyonu'ndan (@tamkfed), Sözcü gazetesinin "Hayat" ekine ait Twitter hesabından (@SozcuHayat), gazeteciler Saygı Öztürk (@saygi_ozturk) ile Yılmaz Özdil'in (@yilmazsozcu) Twitter hesaplarından birer tweeti retweet ettiği ve toplum tarafından

paylaşılan 2 tweeti de retweet ettiği görülmektedir. Ayrıca Yavaş'ın 7 kez kendi tweetlerini yeniden retweet ederek, önemli noktaları tekrardan vurgulamak istediği de göze çarpmaktadır.

Yavaş, @ankarabld hesabı tarafından yapılan şehitler için okutulacak olan Mevlid paylaşımını, Türk Eğitim Derneği tarafından düzenlenen üniversite öğrencilerini ve iş arayışındaki mezunları alanında firmalarla bir araya getiren Wanted İş ve Kariyer Fuarı'nda Ankaralı öğrencilerle bir araya geldiği anları, Ankara için Ankaralılarla çözüm üreten "Başkent 153" iletişim ve hizmetinin başladığı bilgisini retweet ettiği görülmektedir. Ankara Büyükşehir Belediyesi olarak Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığına yönelik toplu taşıma araçlarının, ortak kullanım alanlarının ve kamu hizmeti veren sivil toplum kuruluşları yerleşkelerinin dezenfekte ve sterilizasyon çalışmalarının yapıldığını, salgın hastalığa yönelik alınacak önlemlere ilişkin detaylı açıklamaları içeren paylaşımları, şeffaf belediyecilik anlayışı doğrultusunda, toplumun belediye ekiplerinin anlık hareketlerini canlı olarak izleyebileceği bir bağlantı linki paylaşımını, Büyükşehir Belediyesi tarafından AŞTİ ve yoğun kullanılan marketler ile Büyükşehir hizmet binalarına farkındalık yaratmak amacıyla "Mesafeni Korum" yapışturmalarının yerleştirildiği paylaşımı da retweet ettiği tespit edilmiştir. Koronavirüs salgını sürecinde işsiz ve gelirinden mahrum kalan esnaflara gıda desteğine başladıklarına yönelik yapılan paylaşımları, Koronavirüs salgın hastalığıyla verilen mücadele esnasında özenli bir şekilde asfalt ve altyapı çalışmalarının gerçekleştirildiği bilgisine yönelik paylaşımları retweet ederken, @askiankara hesabı tarafından ise ASKİ'nin içme suyu ve atık su arıtma tesislerinin pandemi sürecinde gerçekleştirilen sokağa çıkma yasağı süresince de tam kapasite ile çalışacağı bilgisini, Çankaya ilçesi Hürriyet Caddesindeki içme suyu hattında meydana gelen arızanın ASKİ ekipleri tarafından onarıldığı açıklamalarını retweet ettiği saptanmıştır. Ayrıca @vasipsahin tarafından da Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığı sürecinde alınan tedbirlere yönelik bilgilendirmelere yönelik paylaşımları retweet ederken, @atikkagit hesabından ise Atık Kağıt işçilerinin Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından resmi olarak tanındığına yönelik açıklamalarını, @ankaragelisiyor hesabından da Yavaş'ın toplumu Ankara'daki bakkal, manav ve kasaplardaki veresiye defterinde isimleri olan ihtiyaç sahiplerine destek olmaya yönelik yaptığı çağrıyla retweet ettiği görülmektedir.

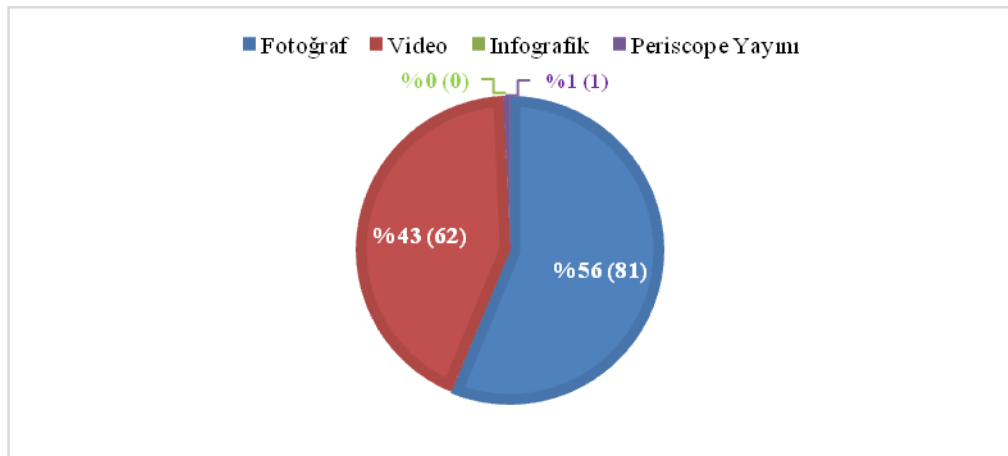
Yavaş'ın @kilicdaroglu hesabından 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'na yönelik göndermiş olduğu ve barış vurgusu yaptığı paylaşımı, @ekrem_imamoglu hesabından Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde başlatılan "Birlikte Başaracağız" kampanyasına yönelik yaptığı paylaşımı, @BocekMuhittin hesabından ise pandemi sürecinde Antalya ve Ankara şehirlerinde alınacak tedbirleri, güncel çalışmaları birbirleriyle paylaştıkları anları, @DpGultekinUysal ve Demokrat Parti tarafından salgın hastalık sürecinde başlatılan "Küçük Esnafa Destek Ol" kampanyasına yönelik paylaşımı ve @Seyit_TORUN ile @OZLEM_CERCIOGLU hesaplarından ise kendi başlatmış olduğu "İyilik Daha Bulaşıcı" kampanyası ve salgın hastalığın etkilediği meslek grubunda bulunan bireylere yönelik desteğe ilişkin tweetleri, retweet ettiği de dikkat çekmektedir.

Mansur Yavaş'ın cevaplama niteliğindeki mention özelliğini ise 2 kez kullandığını ve söz konusu iki mentionlamayı kendi tweetlerini cevaplayarak, ekleme yapma niteliğinde gerçekleştirdiğini ifade etmek mümkündür. Twitter'ın alıntılama özelliğini ise 28 kez kullanan Yavaş'ın söz konusu özelliği Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğrencileri için başlatılan ücretsiz ring uygulaması duyurusunu, Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde hijyen tedbirleri kapsamında su borcu olan Ankaralıların sularının kesilmeyeceği bilgisini, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde ve iştiraklerinde çalışan 12 yaşından küçük çocuğu olan annelerin okulların tatil edilmesi sebebiyle idari izinli sayılacağı açıklamasını, belediye çalışanlarının salgın hastalık tedbirleri kapsamında vardiyalı çalışacağı bilgisini, sağlık çalışanlarının toplu taşıma araçlarını ücretsiz kullanabileceği duyurusunu, toplumdan pandemi sürecine yönelik taleplerin alıntılandığı ve genel olarak pandemi sürecine ilişkin her türlü bilgilendirici, açıklayıcı tweeti alıntılararak yanıt verdiği, salgın sürecinde toplumdan gelen talepleri de cevaplamak

amacıyla kullandığı göze çarpmaktadır.

Ayrıca Yavaş'ın alıntılama özelliği ile Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca'nın Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığına yakalanan kişilerin, hayatını kaybedenlerin, yapılan test sayılarına yönelik bilgilerin aktarıldığı ve özellikle yaş almış bireylerin sokağa çıkma kısıtlamasına uyarak, evde kalmalarını talep ettiği tweetini alıntılararak toplumun salgın hastalığı ciddiye alarak, evde kalması gerektiği şeklinde yanıt verdiği, pandemi sürecinde 65 yaş ve üzeri bireylerin ihtiyaçlarını karşıladıklarını belirten moto kurye çalışanlarının Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne ve kendisine yönelik teşekkür ettikleri tweeti alıntılanarak yaptıkları fedakarlıktan, emekten dolayı kendisinin teşekkür ettiği, Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığına yakalanan Galatasaray Spor Kulübünün Teknik Direktörü Fatih Terim'in tweetini alıntılararak geçmiş olsun dilediklerini ilettiği, toplumun Ankara'daki belirli noktaların dezenfekte edilmesini istedikleri tweeti alıntılararak dezenfekte çalışmalarının gerçekleştirileceğini belirttiği de görülmektedir.

Bu bağlamda, özetlemek gerekirse Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde Mansur Yavaş'ın Twitter'ın özünde yer alan tüm özellikleri kullandığını ifade etmek gerekmektedir. Yavaş'ın en fazla toplumu güçlü bir şekilde etkilemek ve dikkatini çekmek amacıyla görsel öğeler içeren paylaşımlarda bulunduğu ön plana çıkmaktadır. Daha sonra sırasıyla Twitter'ın özünde yer alan temel özelliklerden en çok retweet, düz tweet, alıntılama ve mention kullandığı görülmektedir. Yavaş'ın özellikle toplumla kendi kişisel düşüncelerini ve görüşlerini paylaşmanın yanı sıra diğer kullanıcılar tarafından yapılan paylaşımları da kendi Twitter hesabında retweet ederek yayınladığını, alıntılar ile topluma gerek pandemi süreci gerekse de belediye faaliyetlerine yönelik her konuda yanıt verdiğini, açıklamalar yaptığı tespit edilmiştir.

Grafik 2: Mansur Yavaş'ın 1 Mart 2020-30 Nisan 2020 Tarihleri Arasındaki Paylaşımlarında Kullanılan Görsel Öğelerin Kategorilere Göre Dağılımı

Grafik 4'te, Mansur Yavaş'ın tweetlerinde kullanılan görsel öğelerin içerisindeki kategorilerin sayısal ve oransal değerleri bulunmaktadır. Yavaş'ın görsel öğe kullanılan paylaşımlarının içerisinde sırasıyla en çok %56 (81) ile fotoğraf, %43 (62) ile video, %1 (1) ile canlı yayın yapmaya olanak sağlayan periscope yayınının yer aldığı gözlenmektedir. Ayrıca Yavaş'ın araştırma kapsamında ele alınan tarihler içerisinde hiç infografik paylaşımı yapmadığı da göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, Yavaş'ın söz konusu tweetlerinde kullandığı görsel öğelerin büyük bir kısmının fotoğraflar ve videolardan oluştuğu görülmektedir. Böylece, Yavaş'ın Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde Ankara'ya yönelik her konu hakkında gerçekleştirdiği bilgilendirmeler, açıklamalar sıklıkla fotoğraf ve videolar kullanılarak

paylaşılmaktadır. Yavaş, Twitter hesabında paylaştığı tweetlerinde kullandığı fotoğraflar, videolar ile bir açıdan da Ankaralılara ve ülke geneline Ankara'da Covid-19 salgın hastalığına yönelik alınan önlemleri, devletin aldığı kararları açıklamakta ve bu süreçte Büyükşehir Belediyesi olarak gerçekleştirdikleri faaliyetlere, yardım kampanyalarına yönelik açıklamalarda bulunmaktadır.

Yavaş'ın Ankara'da Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığına yönelik dezenfekte ve sterilizasyon çalışmaları gerçekleştirdiklerine yönelik bilgilendirmeleri, salgın sürecinde karşılaşılan sorunların çözüme kavuşturulmasına ilişkin yapılan çalışmaları, pandemi döneminde doğru bilinen yanlışları, evde alınması gereken önlemleri, sağlık çalışanlarının talepleri doğrultusunda kirayarak tahsis ettikleri öğrenci yurdu bilgisini, pandemi döneminde mesleklerinden mahrum ve işsiz kalan birçok esnaf, sanatkar ve işçiye destek olmak amacıyla başlattıkları "6 Milyon Tek Yürek" isimli dayanışma kampanyasına yönelik bilgileri, Ankaralıların veresiye defterlerini kapatma çağrısına yönelik detayları, Ankara'yı daha ileriye taşımayı amaçlayan çeşitli projeleri yetkili isimlerle görüştüğü anları, her hafta Ankara'nın yedi gününü paylaşarak yaptığı bilgilendirmeleri ve yetkili mercilere yaptığı çağrıları sıklıkla fotoğraflar ve videolar ile destekleyerek paylaştığı görülmektedir. Dolayısıyla Yavaş, geleneksel medya organlarında var olan görünürlüğünü Twitter üzerinden de sürdürmektedir.

Mansur Yavaş'ın fotoğraf ve video paylaşımlarını takiben Twitter hesabından sadece tek bir paylaşımında "periscope yayını" paylaştığı görülmektedir. Ancak hiç infografik paylaşımı yapmadığı göze çarpmaktadır. Yavaş'ın özellikle periscope yayınları ile Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde gerek salgın hastalığın seyrine yönelik bilgilendirmeleri, alınan önlemleri, gerekse de Büyükşehir Belediyesi olarak gerçekleştirdikleri faaliyetleri, açıklamaları, duyuruları anlık olarak paylaşmayı tercih etmemesi dikkat çekicidir. Bu bağlamda, Yavaş'ın söz konusu periscope yayını ve infografik içeren görsel öğeleri çok fazla kullanmadığı, Twitter hesabında sahip olduğu etkileşimini artırmadığı dikkat çekmektedir.

Tweet 3 ve Tweet 4'te Mansur Yavaş'ın Twitter hesabından yapmış olduğu paylaşımlarını video ve periscope yayını ile desteklediği tweetler yer almaktadır.

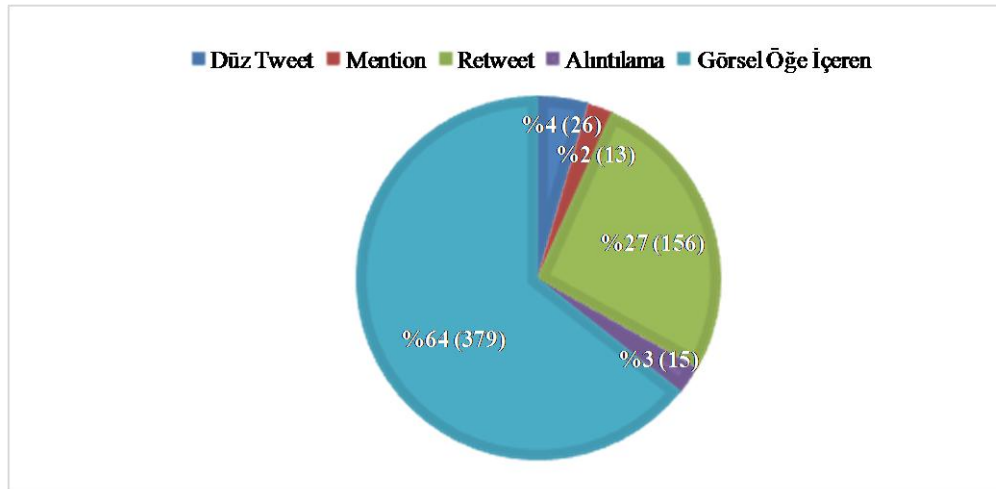
Tweet 3: Mansur Yavaş'ın 11 Mart 2020 Tarihinde Yaptığı Paylaşım

Tweet 4: Mansur Yavaş'ın 9 Mart 2020 Tarihinde Yaptığı Paylaşım

3.6.2. Alınur Aktaş'ın Twitter Paylaşımlarının Niteliği

Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Alınur Aktaş'ın Twitter paylaşımlarındaki düz tweet, retweet etme, mentionlama, alıntılama ve görsel öge (fotoğraf, video, infografik, periscope yayını) kullanımları ilişkin tüm veriler aşağıda Grafik 5'te görülmektedir.

Grafik 5: Alınur Aktaş'ın 1 Mart 2020-30 Nisan 2020 Tarihleri Arasındaki Twitter Paylaşımlarının Niteliği

Grafik 5'te, 1 Mart 2020-30 Nisan 2020 tarihleri arasında, Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Alınur Aktaş'ın toplamda 598 tweet paylaştığı ve bu tweetlerin %64'ünün (379) görsel öge içeren paylaşımlar, %27'sinin (156) retweetler, %4'ünün (26) düz tweetler, %3'ünün (15) alıntılama ve %2'sinin (13) ise Twitter'ın cevaplama niteliğindeki mention

⁴ Alınur Aktaş, 2004 yılında gerçekleştirilen yerel seçimlerde Adalet ve Kalkınma Partisi İnegöl Belediye Başkanı seçilmiş ve bu görevi üç dönem boyunca sürdürmüştür. Aktaş, 2 Kasım 2017 tarihinde Bursa Büyükşehir Belediye Meclisi'nde gerçekleştirilen olağanüstü oturumda Bursa Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na getirilmiştir. 31 Mart 2019 tarihinde yapılan yerel seçimlerde ise Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı seçilmiştir. Evli, ve iki çocuk babasıdır. (<https://www.bursa.bel.tr/baskan#ozgecmis> Erişim Tarihi: 19.03.2021).

özelliğinden oluşan paylaşımlar olduğu görülmektedir. Aktaş'ın Twitter paylaşımlarında yoğun olarak görsel öge içeren paylaşımlar yaptığı ve diğer büyükşehir belediye başkanlarından farklı olarak retweet etme özelliğini en çok kullanan ikinci başkan olduğu göze çarpmaktadır. Söz konusu retweet etme özelliğini 156 tweette kullanan Aktaş'ın bu retweetlerin 45 tanesini Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin resmi Twitter hesabından (@bursabuyuksehir), 17 retweetin Türkiye Cumhurbaşkanı ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın resmi Twitter hesabından (@RTERdogan), 9 retweetin AK Parti esi Bursa İl Başkanı Ayhan Salman'dan (@ayhan_salman), 7 retweetin Bursa Büyükşehir Belediyesi iştiraki olan BURULAŞ'ın (@bursaulasim) resmi Twitter hesabından, 6 retweetin Türkiye Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca'dan (@drfahrettinkoca), 5'er retweetin Türkiye Belediyeler Birliği (@TBB) ve Bursa Valisi Yakup Can Bolat'ın (@YakupCanbolat) hesaplarından, 4 retweetin Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum'un (@murat_kurum) resmi Twitter hesabından, 3'er retweetin Bursa Yıldırım Belediye Başkanı Oktay Yılmaz (@oktayyilmaz16), Bursa Bilim Merkezi (@BursaBTM) ve Bursa Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Müzeler Şube Müdürlüğü'nün (@bursamuze) resmi Twitter hesabından, 2'şer retweetin Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'nun (@TC_icisleri), Bursa Valiliği'nin (@BursaValiligi) ve AK Parti Bursa İl Başkanlığı'nun (@akpartibrs) resmi Twitter hesaplarından yaptığı görülmektedir.

Aktaş'ın AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Mahir Ünal'ın (@mahirunal), AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Efkan Ala'nın (@efkanala), Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Şentop'un (@mustafasentop), Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanı Fahrettin Altun'nun (@fahrettinaltun), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı Rifat Hisarcıkhoğlu'nun (@RHisarciklioglu), eski Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanı Mehmet Özhasaki'nin (@mehmetozhasaki), Muş Belediye Başkanı Feyat Asya'nın (@Feyat_ASYA), Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu'nun (@baskanzorluoglu), AK Parti Bursa Milletvekili Hakan Çavuşoğlu'nun (@Hakan_cavusoglu), AK Parti Sözcüsü Ömer Çelik'in (@omerrcelik), Milliyetçi Hareket Partisi Bursa İl Başkanı Cihangir Kalkancı'nın (@mckalkanci), Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'nın (@tcbestepe), Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı'nın (@iletisim), Türkiye Cumhuriyeti Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın (@ailevecalisma), AK Parti Bursa Gürsu İlçe Başkanlığı'nın (@akpartigursu), Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı'nın (@saglikbakanligi) ve son olarak, AK Parti'nin (Akparki), Twitter hesaplarından birer tweeti retweet ettiği ortaya çıkmıştır. Aktaş'ın kalan 26 retweette ise hem toplum tarafından paylaşılan tweetleri retweet ettiği hem de kendi tweetlerini yeniden retweet ederek, önemli noktaları tekrardan vurgulamak istediği de göze çarpmaktadır.

Aktaş, @bursabuyuksehir hesabı tarafından Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin Olağanüstü Meclis Toplantısı'nın Bursa Büyükşehir TV'den ve sosyal medya hesaplarından canlı olarak yayınlanacağı bilgisini, Demirtaş Barajı'ndaki suyun Bursa Ovası'na taşınması için 40 yıl önce inşa edilen sulama kanallarının kaldırıldığını ve yapının teşkil ettiği su sızması, ulaşım engeli, kötü koku ve haşerelerin üremesi gibi sorunların yok edildiği paylaşımını, gençlerin Bursa'nın İznik ilçesinin gizemli tarihini ücretsiz keşfedebileceği duyurusunu, Türkiye'nin Bilim Festivali olan Turkish Airlines Science Expo'nun Koronavirüs (Covid-19) salgını nedeniyle Eylül ayının üçüncü haftasına ertelendiği bilgisini, yine salgın hastalık nedeniyle Büyükşehir Belediyesi olarak yapılan deneme sınavlarının ertelendiği açıklamasını, Yıldırım Millet Kiraathanesi açılış programına yönelik paylaşımı, Covid-19 salgın hastalığına yönelik tüm önlemlerin haftalar öncesinden alındığına ve süreç içerisinde de önlemlerin alınmaya devam edeceğine yönelik bilgiyi, salgın hastalık nedeniyle Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olan kütüphanelerin bir süre hizmet veremeyeceği ve bu nedenle vatandaşların online olarak e-kitap okuyabilecekleri duyurusunu, konuk olduğu televizyon programlarına ve bu programlarda salgın hastalığa yönelik yaptıkları çalışmalarını anlattığı anları, Kestel'in Aksu Mahallesi'nde bulunan Abdülhamit Han'ın yaptırdığı, Atatürk'ün de defalarca ziyaret ettiği tarihi çeşmenin restore edildiği

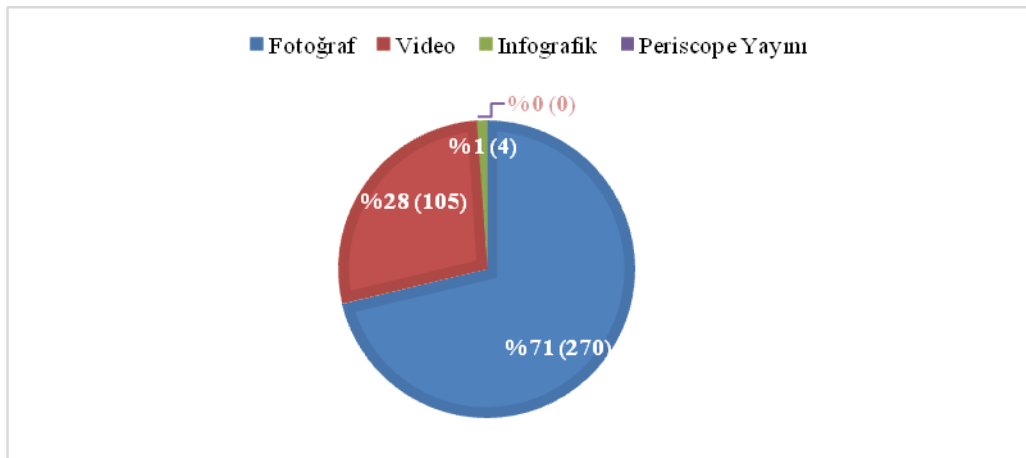
bilgisini, pandemi sürecinde 60 yaş üstü vatandaşların market alışverişlerini yapmak, ihtiyaç sahibi bireylerin sosyal yardım ve sıcak yemeklerini ulaştırmak için Bursa Büyükşehir Belediyesi ekiplerinin her şartta ve koşulda sahada olduğuna yönelik paylaşımları, pandemi nedeniyle evde olan vatandaşlara yönelik hazırlanan “Bursa Evden Yarıyor” isimli bir bilgi yarışması yaptıklarını, hafta sonları uygulanan karantina uygulamalarında Bursa Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı olan BESAŞ bayilerinin de tüm fırınlar gibi açık olacağı bilgisini, Covid-19 salgın hastalığı nedeniyle Büyükşehir Belediyesi olarak vatandaşa her noktada hizmet etmeye devam edeceklerine yönelik paylaşımları, dini ve milli bayramlara ilişkin paylaşımları retweet ederken, @RTERdogan hesabı tarafından ise şehitlere yönelik yapılan paylaşımları, İstiklal Marşı’nın kabulüne ilişkin gerçekleştirilen paylaşımları, Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığı ile mücadele toplantısına ilişkin bilgileri, yine salgın hastalık kapsamında ortaya konulan “Ekonomik İstikrar Kalkanı” paketine yönelik açıklamaları, pandemi sürecinde tıpkı diğer zamanlarda olduğu gibi devletin toplumun hizmetinde olacağına ilişkin paylaşımları, salgın hastalık dönemine ilişkin alınan yeni kararların bilgisini, AK Parti Belediye Başkanları toplantısına yönelik paylaşımları, kabine toplantıları sonrası gerçekleştirilen millete sesleniş konuşmalarını, sağlık alanında yapılan altyapı, sistem güçlendirme çalışmalarına ve açılan şehir hastanelerine yönelik bilgileri, dini bayramlara yönelik yapılan paylaşımları retweet ettiği görülmektedir.

Aktaş’ın @ayhan_salman hesabından dönem içerisindeki mevcut siyasi gündeme yönelik yapılan paylaşımları, Büyükşehir Meclis Grup Toplantısını meclis üyeleri ile birlikte İl Başkanlığı’nda gerçekleştirildiğini ve pandemi nedeniyle Sağlık Bakanlığı’nın aldığı tedbirlere uyararak toplantı salonlarının dezenfekte edildiğini, sosyal mesafe kuralına uyulduğu bilgisini, AK Parti Bursa İl Teşkilatı olarak kentte yaşayan 65 yaş ve üstü büyüklerin arandığını, Covid-19 salgınında yapılması gerekenleri anlattıklarını ve ihtiyaçlarını not aldıklarına yönelik paylaşımları, topluma AK Partili Belediyeler olarak salgın sürecinde her zaman yanlarında olacaklarına ilişkin açıklamaları, pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının özverili çalışmalarına yönelik minnettar olduğu anları, dini bayramlara ilişkin paylaşımları, @bursaulasim hesabından ise Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığı nedeniyle tüm koltukların yarısının önlemler kapsamında boş bırakılacağı ve sosyal mesafenin sağlanacağı bilgisini, salgın hastalık önlemleri kapsamında belirli tramvay hatlarının geçici sürelerle durdurulduğu duyurusunu, salgın hastalık nedeniyle 20 yaş ve altı vatandaşların abonman kartlarının geçici olarak kullanıma kapatıldığı bilgisini, hafta sonları sokağa çıkması yasağında uygulanacak seferlerin duyurusunu yaptığı, @drfahrettinkoca hesabından Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığına yönelik yapılan her türlü açıklamayı, duyuruyu, bilgilendirmeyi, @TBB hesabından da Covid-19 salgını sonrası şehirlerde karşılaşılabilecek sosyal riskler ve fırsatlara yönelik yapılan toplantının “Sağlıklı Kentler” oturumunda gerçekleştirilen konuşmalara ilişkin anları, Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığı için topluma alınabilecek 14 önlemler bir kez de TBB Encümen Üyesi belediye başkanlarından dinlemelerine yönelik yapılan öneriyi, pandemi sürecinde TBB olarak telekonferans yöntemiyle yapılan toplantılara ilişkin duyuruyu, @YakupCanbolat hesabından ise Covid-19 salgın hastalığı kapsamında alınan kararları toplumun uyması gerektiğine ve umreden gelen vatandaşların evlerinde kalmalarına yönelik uyarıları, @murat_kurum hesabından ise pandemi döneminde İl Özel İdareleri ve belediyelerce işletilen ve geçici olarak faaliyetleri durdurulan iş yerlerinden bu süreçte kira talep edilmeyeceği, kira sözleşmelerinin uzatılacağı ve kira borçlarının erteleneceğine yönelik bilgileri, @oktayyilmaz16, @BursaBTM ve @bursamuze hesaplarından da 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’na yönelik göndermiş oldukları paylaşımları, pandemi sürecinde evde kalan vatandaşların online olarak izleyebilecekleri çeşitli oyunlara, müze gezilerine ilişkin paylaşımları ve son olarak, @TC_icisleri, @BursaValiligi ve @akpartibrs hesaplarından ise salgın önlemleri kapsamında 65 yaş ve üstü, kronik rahatsızlığı olan vatandaşların ikametlerinden dışarı çıkmaları, park, bahçe gibi açık alanlarda dolaşmalarının sınırlandırıldığı bilgisini, pandemi sürecine yönelik il hıfzıssıhha kararlarına ilişkin

açıklamaları, Recep Tayyip Erdoğan'ın yol arkadaşı olmaktan dolayı yaşanan gururu ve salgın hastalık nedeniyle başlatılan "Biz Bize Yeteriz" kampanyasına yapılan bağışları yönelik tweetleri retweet ettiği de tespit edilmiştir.

Alinur Aktaş'ın cevaplama niteliğindeki mention özelliğini ise 13 kez kullandığı ve 10 mentionlamayı kendi tweetlerini cevaplayarak, ekleme yapma niteliğinde gerçekleştirdiğini, 3 mentionlamayı ise toplumun göndermiş olduğu tweetlere cevap verme niteliğinde gerçekleştirdiği gözlenmektedir. Twitter'ın alıntılama özelliğini ise 15 kez kullanan Aktaş'ın, Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk'un pandemi döneminin bitmesinin ardından yapılacak ilk teneffüsün 40 dakika olacağına yönelik paylaşımını alıntılayarak kestane şekeri göndereceğine yönelik yanıt verdiği, Samsun Büyükşehir Belediye Başkanı Mustafa Demir'in pandemi sürecinde gerçekleştirdikleri dezenfeksiyon çalışmalarına yönelik tweetini alıntılayarak Bursa Büyükşehir Belediyesi olarak aynı şekilde dezenfeksiyon çalışmalarının yapıldığı bilgisini verdiği, toplumun pandemi sürecinde evde kaldığı dönemde "şiiir" üzerine yapmış olduğu paylaşımları alıntılayarak video çekerek cevap verdiği, Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin resmi Twitter hesabından salgın sürecinde 130 bin haneye ulaşıldığına yönelik açıklamaları alıntılayarak cevap verdiği, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'na yönelik gönderilen tweetleri alıntılayarak yanıt verdiği ve alıntılama özelliğini Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığının yaşandığı süreçte toplumdaki gelen talepleri de cevaplamak amacıyla kullandığı dikkat çekmektedir.

Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde Alinur Aktaş'ın Twitter'ın özünde yer alan tüm özellikleri kullandığını belirtmek mümkündür. Aktaş'ın en fazla toplumun dikkatini çekmek ve önemli ölçüde etkilemek amacıyla görsel öğeler içeren paylaşımlarda bulunduğu da göze çarpmaktadır. Twitter'ın özünde yer alan temel özelliklerden en çok retweet etme, düz tweet, alıntılama ve mention kullandığı görülmektedir. Aktaş'ın toplumla kendi kişisel düşüncelerini ve görüşlerini paylaşmanın yanında diğer kullanıcılar tarafından yapılan paylaşımları da kendi Twitter hesabında retweet ettiği diğer büyükşehir belediye başkanlarından farklı olarak daha fazla retweet etme özelliğini kullandığı gözlenmektedir. Ayrıca Aktaş'ın alıntılama ile hem topluma hem de bakanlara, diğer büyükşehir belediye başkanlarına pandemi süreci hakkında, gerçekleştirilen belediye faaliyetlerine ve gelen taleplere ilişkin her konuda yanıt verdiği, açıklamalar yaptığı tespit edilmiştir.

Grafik 6: Alinur Aktaş'ın 1 Mart 2020-30 Nisan 2020 Tarihleri Arasındaki Paylaşımlarında Kullanılan Görsel Öğelerin Kategorilere Göre Dağılımı

Grafik 6'da Alinur Aktaş'ın görsel öge içeren tweetlerinde yer alan, kategori haline getirilen unsurların sayısal, oransal değerleri yer almaktadır. Veriler değerlendirildiğinde, Alinur Aktaş'ın görsel öge kullanılan paylaşımlarının içerisinde sırasıyla en çok %71 (270) ile fotoğraf, %28 (105) ile video, %1 (4) ile infografik yer almaktadır. Aktaş'ın canlı yayın yapmaya imkân sağlayan görsel öge unsuru olan periscope yayını ise hiç kullanmadığı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Aktaş'ın tweetlerinde kullandığı görsel öğelerin büyük bir bölümünün fotoğraflar ve videolardan oluştuğu gözlenmektedir. Dolayısıyla, Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde Aktaş Bursalıları ve toplumun genelini, kenti yakından ilgilendiren her konu hakkında bilgilendirmek, açıklamalar yapmak, önerilerde bulunmak ve ülke gündemine yönelik gerçekleştirdiği paylaşımlarında sıklıkla fotoğraflar ve videolar kullandığı görülmektedir. Aktaş, söz konusu fotoğraflar ve videolarla desteklenen paylaşımlarında topluma özellikle Bursa'da Covid-19 salgın hastalığına ilişkin gerçekleştirilen çalışmaları, alınan tedbirleri, devletin aldığı kararları, pandemi süreci içerisinde Bursa Büyükşehir Belediyesi olarak gerçekleştirdikleri faaliyetleri, hem yüz yüze katıldığı televizyon programlarını hem de online olarak gerçekleştirilen telekonferansları, katıldığı tüm etkinlikleri, salgın hastalık nedeniyle azalan kültür sanat etkinliklerine ve spora yönelik içerikleri, devlet tarafından başlatılan bağış kampanyasına yönelik paylaşımları, makamına yapılan ziyaretleri açıklamakta ve bilgilendirmeler yapmaktadır.

Aktaş'ın Twitter hesabından paylaştığı infografiklerin içeriğinde Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde Bursalılara ve toplumun geneline söz konusu salgın hastalığın tam olarak ne olduğuna, nasıl bulaştığına, belirtilerinin neler olduğuna, salgın hastalığa yakalanmamak için neler yapılması gerektiğine, salgın hastalığın hızla yayıldığı dönem içerisinde dışarı çıkılmamasına, evde kalınmasına yönelik bilgilendirmeler, öneriler ve çağrılar yer almaktadır.

Tweet 5: Alinur Aktaş'ın 2 Nisan 2020 Tarihinde Yaptığı Paylaşım

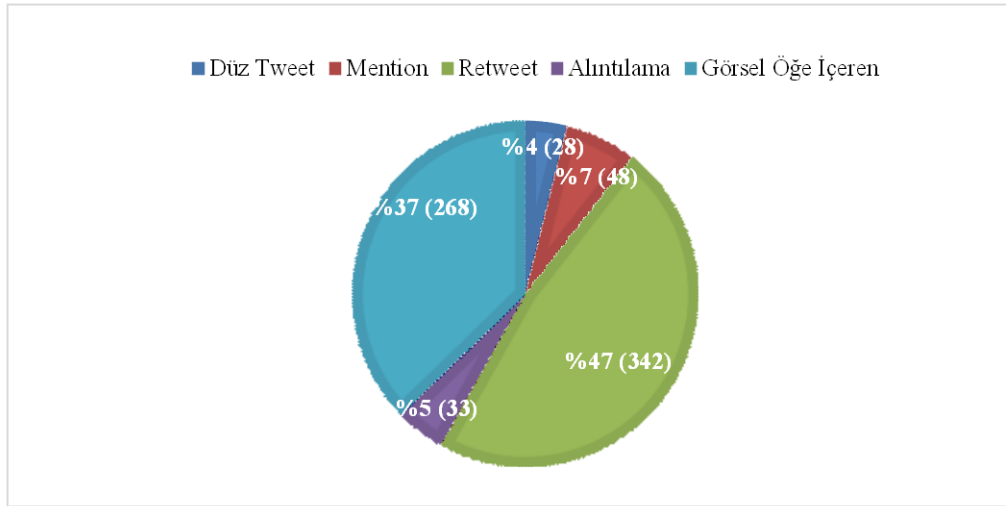

Tweet 6: Alinur Aktaş'ın 11 Mart 2020 Tarihinde Yaptığı Paylaşım

3.6.3. Fatma Şahin'in Twitter Paylaşımının Niteliği

Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı Fatma Şahin⁵'in Twitter hesabından gerçekleştirdiği paylaşımlarındaki düz tweet, retweet etme, mentionlama, alıntılama ve görsel öge (fotoğraf, video, infografik, periscope yayını) kullanımları ilişkin tüm sayısal veriler Grafik 7'de yer almaktadır.

265

Grafik 7: Fatma Şahin'in 1 Mart 2020-30 Nisan 2020 Tarihleri Arasındaki Twitter Paylaşımlarının Niteliği

⁵ Fatma Şahin, 30 Mart 2014 tarihinde gerçekleştirilen yerel seçimlerde, Türkiye'nin ilk kadın büyükşehir belediye başkanı olarak Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı olmuştur. 8 Mayıs 2018 tarihinde Türkiye Belediyeler Birliği Başkanlığına seçilmiştir. 30 Mart 2019 yerel seçimlerinde de Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı olarak seçilen Şahin, halen hem Büyükşehir Belediye Başkanlığı hem de Türkiye Belediyeler Birliği Başkanlığı görevlerine devam etmektedir. Evli ve iki çocuk annesidir (<https://fatmasahin.net/biyografi/>; Erişim Tarihi: 27.03.2021)

Grafik 7 incelendiğinde, 1 Mart 2020 ve 30 Nisan 2020 tarihleri arasında, Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı Fatma Şahin'in toplamda 719 tweet paylaştığı ve bu tweetlerin %47'sinin (342) retweetler, %37'sinin (268) görsel öge içeren paylaşımlar, %7'sinin (48) cevaplama niteliğindeki mention, %5'inin (33) alıntılama ve %4'ünün (28) ise düz tweet özelliğinden oluşan paylaşımlar olduğu görülmektedir. Şahin, Twitter hesabı üzerinden gerçekleştirdiği paylaşımlarında retweet etme özelliğini en fazla kullanan büyükşehir belediye başkanı olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca Şahin'in diğer büyükşehir belediye başkanlarında görüldüğü gibi görsel öge içeren paylaşımlara da oldukça önem verdiği ortaya çıkmaktadır. Söz konusu retweet etme özelliğini 342 tweette kullanan Şahin'in bu retweetlerin 151 tanesini Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin resmi Twitter hesabından (@GaziantepBeld), 62 tanesini kendisinin başkan olduğu Türkiye Belediyeler Birliği'nin resmi Twitter hesabından (@TBB), 12 retweetin Gaziantep Valisi Davut Gül'ün resmi Twitter hesabından (@gul_davut), 9 retweetin Gaziantep Valiliği'nin (@gantepvaliligi) hesabından, 8 retweetin Türkiye Cumhurbaşkanı ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın resmi Twitter hesabından (@RTErdogan), 6 retweetin Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kent Estetiği ve Yeşil Alanlar Daire Başkanlığı'nın (@gbbkentestetigi) resmi hesabından, 3 retweetin Türkiye Adalet Bakanı Abdülhamit Gül'ün (@abdulhamitgul) resmi hesabından, 2'şer retweetin Türkiye Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca'dan (@drfahrettinkoca), gazeteci Zafer Şahin'den (@zafersahin06), Gaziantep İl Sağlık Müdürlüğü'nden (@GantepSaglik), Gaziantep Ulaşım'dan (@GaziUlasAS), AK Parti'nin (@Akparsi) resmi Twitter hesabından gerçekleştirdiği görülmektedir.

Ayrıca Şahin'in Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Şentop'un (@mustafasentop), Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanı Fahrettin Altun'nun (@fahrettinaltun), Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum'un (@murat_kurum), AK Parti Sözcüsü Ömer Çelik'in (@omerrcelik), Türkiye Cumhuriyeti Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın (@ailevecalisma), eski Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak'ın (@BeratAlbayrak), Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın (@HMBakanligi), Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk'un (@ziyaselecuk), Adana Büyükşehir Belediye Başkanı Zeydan Karalar'ın (@ZeydanKaralar01), AK Parti Kadın Kolları'nın (@AKKADINGM), Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Sağlık Hizmetleri ve Engelliler Daire Başkanlığı'nın (@Gbbengelsizkent), Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı'nın (@GbbZabita), Gaziantep Büyükşehir Belediyesi İtfaiye Daire Başkanlığı'nın (@gbbitfaiye) ve Gazete Duvar (@gazeteduvar), T24 (@t24comtr), Anadolu Ajansı (@anadolujansi), Anadolu Ajansı Canlı (@AACanli), Medyascope (@MedyascopeTV), CNN Türk (@cnntrk), Star gazetesi (@stargazete), Akşam TV (@aksamwebtv), Biz10 TV (@Biz10TV), internethaber.com (@internethaber) gibi çeşitli gazeteler, internet sitelerinin ve televizyon kanallarının resmi Twitter hesaplarından yaptıkları birer paylaşımı retweet ettiği gözlenmektedir. Şahin'in geriye kalan 54 retweetinde ise hem toplum tarafından paylaşılan tweetleri retweet ettiği hem de kendi tweetlerini yeniden retweet ederek, önemli noktaların üzerinde yeniden durmak istediği görülmektedir.

Şahin, @GaziantepBeld hesabı tarafından Teknofest teknoloji yarışmasına ilişkin başvuruların uzatıldığına yönelik paylaşımı, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitim Kurslarında (GASMEK) 177 binden fazla kadının eğitim gördüğünü ve iş hayatına, üretime katılan 12 binden fazla kadın kursiyerin olduğu bilgisini, Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığının yaşandığı dönemde hijyen tedbirleri kapsamında toplum ulaşım araçlarının, özel taksilerin, personel servislerinin dezenfeksiyon işlemlerinin yapıldığını ve bu araçların yanı sıra cami ve tuvaletlerin, mezarlıkların, eczanelerin, parkların, kitap kafelerin, Gaziantep Kalesi'nin, çocuk kütüphanelerindeki kitapların yani tüm alanların dezenfekte edildiğini, "Bluetooth Teknolojisi'nin Kullanımı ile Mahalle Bazlı Başlangıç/Varış

Analizlerinin Yapılması” projesinin Akıllı Ulaşım Sistemleri Derneği tarafından 2020 yılı “Ulaşımında Aklın Yolu Belediyecilik Ödülünü” aldıkları açıklamasını, Covid-19 nedeniyle bu salgın hastalıkta evlerde ve iş yerlerinde alınması gereken önlemlerin neler olduğuna yönelik açıklamaları, söz konusu hastalığın yaşandığı dönemde Gaziantep’lilere çamaşır suyu ve zeytinyağlı sabun dağıtıldığını, Gaziantep’lilere hava durumuna göre yapılan uyarıları, salgın döneminde herkesin evde kalmasına yönelik yapılan uyarı içeren paylaşımları, kadın ve erkek kuaförlerinde alınan önlemleri, Gaziantep’lilerin evlerinde kaldıkları dönemde GASMEK tarafından online olarak hazırlanan aşçılık, çeşitli el sanatları, resim ve spora yönelik videolar üzerinden faaliyet yapabileceklerine ilişkin duyuruları, söz konusu faaliyetlerin yapıldığı anları, çocukların online olarak hem izleyebilecekleri hem de dinleyebilecekleri masallara ilişkin paylaşımları, Gaziantep Belediyesi’nin yakından ilgilendiren çeşitli toplantılara, canlı yayınlara yönelik anları, periscope aracılığıyla Şahin’in hemşehrileriyle bulunduğu anları, salgın hastalık nedeniyle parkların kullanıma kapatıldığı bilgisini, pandemi döneminde belediye çalışanlarının binaya giriş yaparken ateşlerinin ölçüldüğü bilgisini, online olarak verilen birçok eğitimin verildiğine yönelik paylaşımları, Gaziantep futbol kulübüne ait formalara, evde spor yaparken toplumun giymesi için yapılan eşofman takımı çekilişleri, yapılan yol onarım çalışmaları hakkındaki bilgileri, pandemi nedeniyle evde olan vatandaşlara yönelik hazırlanan “Evde Kal Yetenek Yarışması” isimli bir yarışma yaptıklarını, salgın hastalık döneminde maske dikimine yönelik detayları retweet ederken, @TBB hesabından Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığı döneminde yapılan her türlü bilgiye, açıklamaya, duyuruya, alınması gereken önlemlere yönelik paylaşımları, Türkiye Belediyeler Birliği Başkanı olarak yüz yüze ve özellikle online katıldığı her toplantıya ve canlı yayınlara yönelik paylaşımları, pandemi öncesi ve sonrasındaki dönemde gerçekleştirilen çalışmaların konuşulduğu anları retweet ettiği görülmektedir.

Ayrıca Şahin’in @gul_davut hesabından Koronavirüs (Covid-19) pandemi döneminde pazarcı esnafın pazara çıkamadığı için bozulma ihtimali olan ürünlerinin satın alınacağı bilgisini, yayınlanan genelgelere göre toplum ulaşım araçlarında ne kadar yolcu taşınacağına, marketlere kaç kişi alınacağına ve hangi yerlerin açık ya da kapalı olacağına yönelik bilgileri, sağlık çalışanlarına Büyükşehir Belediyesinin servis ayarlayacağını, kendi aracıyla gitmek isteyenlerin de plakalarının hastane idaresinden alınacağı bilgisini, Gaziantep’lilerin evlerinde ve iş yerlerinde bağımsızlığımızın sembolü olan ay yıldızlı bayrağımızın asılmasına yönelik teşvik edici paylaşımlarını, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nun 2020 yatırımında bulunan Gaziantep Millet Kütüphanesi’ne ilişkin paylaşımları, pandemi döneminde uygulanan para cezalarına, yurtlarda karantinaya alınan vatandaşlara yönelik duyuruları retweet ederken, @gantepvaliligi hesabından ise Gaziantep Büyükşehir Belediyesi olarak Bahar Kalkanı Operasyonu’nda, İdlib’de şehit olan ve yaralanan askerlerin ailelerine, kendilerine yapılan ziyaretlere ilişkin paylaşımı, Vali Davut Gül ile birlikte Gaziantep Jandarma Taktik İHA Birliği’ni ziyaret ettiğine yönelik paylaşımları, sağlık çalışanlarının görev yaptıkları sağlık tesisine en yakın kamu sosyal tesislerinde (misafirhanelerde) misafir edileceğine ilişkin bilgileri, Gaziantep’te yaşayan işitme engelli vatandaşlara kolaylık sağlamak amacıyla Whatsapp hattından Büyükşehir Belediyesini görüntülü arayarak talep ve başvuruda bulunulabileceği duyurusunu, İnsan Kaynakları ve Eğitim Daire Başkanlığı koordinasyonunda, Bilgi İşlem Daire Başkanlığı teknik alt yapısının katkısıyla hayata geçirilen, “E-Eğitim Platformu”na giriş hakkındaki bilgileri, ramazan ayına yönelik hazırlanan söyleşilere yönelik paylaşımları retweet ettiğini vurgulamak gerekmektedir. Şahin’in @RTERdogan hesabından da Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığına yönelik olarak alınan önlemlere ilişkin yapılan basın açıklamalarını, söz konusu pandemi döneminde başlatılan “Biz Bize Yeteriz Türkiyem” bağış kampanyasına yönelik bilgileri, topluma salgın hastalık sürecinde devletin her zaman tüm kurumlarıyla görevinin başında ve hizmetinde olduğuna ilişkin açıklamaları, toplumun pandemi sürecinde evlerinde kalmasına, kurallara ve yönlendirmelerine uymalarına yönelik uyarılarını, özellikle

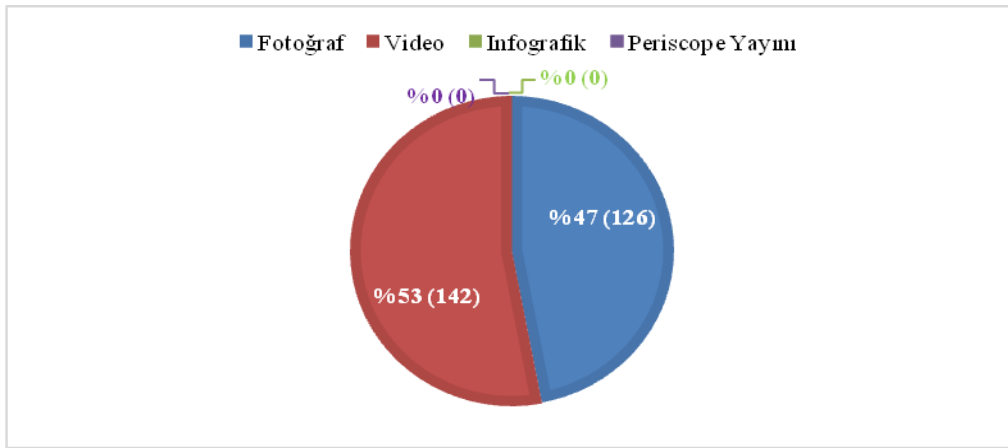
kronik hastalığı bulunan ve yaş almış vatandaşlara iletilen mesajları, salgın hastalığa yönelik yapılan toplantılar hakkındaki açıklamaları retweet ettiği, @gbbkentestetigi hesabından ise sokağa çıkma yasasını fırsat bilen ekiplerin işlerinin başında olduğuna yönelik mesajları, Karagöz ve Suburcu Caddelerinde yol ve kaldırım yenileme çalışmalarına başlanıldığı bilgisini, bahar aylarının gelmesiyle kent genelinde lale dikim çalışmalarının yapıldığı duyurusunu retweet ettiği, @abdulhamitgul hesabından Bahar Kalkanı Operasyonu'nda şehit olan askerlere yönelik paylaşımları, İslam'a yönelik yapılan eleştiriler hakkındaki yorumlarını ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'na ilişkin paylaşımlarını retweet ettiği, @drfahrettinkoca hesabından Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığına yönelik yapılan açıklamaları, @zafersahin06 hesabından da Takvim gazetesinde yer alan, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin pandemi döneminde yapmış olduğu çalışmaları içeren "Belediyelerin Korona Karnesi" başlıklı yazısını, Türkiye'nin hem Koronavirüs hem de terörle mücadele ettiğine yönelik bilgiler içeren paylaşımını retweet ettiği, @GantepSaglik, @GaziUlasAS ve @Akpatri hesaplarından da pandemi döneminde sağlık alanında, ulaşım alanında alınan önlemlere yönelik yapılan açıklamaları, pandemi döneminde AK Partili Belediyelerin toplumun hizmetinde olduğuna yönelik verilen mesajları retweet ettiği görülmektedir.

Pandemi sürecinde Fatma Şahin'in birçok televizyon programına, canlı yayınlara katıldığı ve birçok gazeteye hem mevcut gündeme yönelik hem de Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin salgın hastalık kapsamında aldığı önlemlere, gerçekleştirdiği faaliyetlere yönelik açıklamalar yaptığı görülmektedir. Bu bağlamda, söz konusu açıklamalara yönelik olarak @t24comtr, @gazeteduvar, @stargazete, @anadolujansi, @AACanli, @cnnturk, @MedyascopeTV, @aksamwebtv, @AkitTV, @Biz10TV, @internethaber gibi internet sitelerinin ve gazetelerin paylaşımlarını da retweet ettiği ortaya çıkmaktadır.

Şahin'in cevaplama niteliğindeki mention özelliğini 48 kez kullandığı ve söz konusu 37 mentionlamayı kendi tweetlerini cevaplayarak, ekleme yapma niteliğinde gerçekleştirdiğini, kalan 11 mentionlamayı ise toplumun ve eski Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek ve şarkıcı Ferhat Göçer gibi tanınmış isimlerin göndermiş olduğu tweetlere cevap verme niteliğinde gerçekleştirdiği görülmektedir. 33 kez Twitter'ın alıntılama özelliğini kullanan Şahin'in söz konusu özellik ile eski Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak'ın belediyelerin aylık vergi payı ödemelerinde borçlarına karşılık yapılan 3 Milyar TL'lik, 3 aylık (Nisan-Mayıs-Haziran) bir kesinti yapılmayacağına, tüm belediyelere Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığı ile mücadele kapsamında önemli bir kaynağın sağlanmış olacağına yönelik paylaşımını alıntılayarak yanıt verdiği, Türkiye Belediyeler Birliği'nin düzenlediği Afet Riski Hazırlama ve Deprem toplantısına yönelik paylaşımını alıntılayarak deprem hakkında Japonya'nın Türkiye Büyükelçisi Akio Miyajima'nın adı geçen toplantıda açılış konuşması yaptığı şeklinde cevap verdiği, Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığı ile ilgili gittikçe yaygınlaşan doğru bilinen yanlışları alıntılayarak yeniden topluma vurguladığı, 3 Nisan 2020 tarihinde Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı'nı aldıkları güne yönelik paylaşımı alıntılayarak, kadınların söz konusu hakka kavuşmasına öncülük eden Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e ve arkadaşlarına teşekkür ettiği, İçişleri Bakanlığı tarafından Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığına yönelik alınan önlemleri içeren paylaşımı alıntılayarak alınan kararların toplumun evde kalması ve dışarı ile irtibatının kesilmesi için oldukça önemli olduğu şeklinde cevap verdiği, Şahin'in salgın hastalığa yönelik Gaziantep Büyükşehir Belediyesi olarak alınması gereken önlemleri Başkan Vekili Osman Toprak ve Latif Karadağ'a iletildiği anların videosunu alıntılayarak yeniden vurguladığını, gazeteci Cüneyt Özdemir'in YouTube kanalına konuk olduğu anları alıntılayarak anlık olarak yayında oldukları bilgisini verdiği, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin tünel genişletme çalışmalarına yönelik paylaşımını alıntılayarak, söz konusu çalışmaları topluma duyuracak şekilde yanıtladığını ve son olarak, söz konusu alıntılama özelliğini Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığının yaşandığı süreçte

toplumdan gelen talepleri de cevaplamak amacıyla kullandığı göze çarpmaktadır.

Bu bağlamda, Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde Fatma Şahin'in Twitter'ın özünde yer alan tüm özellikleri kullandığını ifade etmek gerekmektedir. Hatta retweet etme, mention ve alıntılama özelliklerini araştırma içerisinde incelenen diğer büyükşehir belediye başkanlarından daha çok kullandığı da dikkat çekmektedir. Şahin'in Twitter paylaşımlarında en çok retweet etme özelliğini kullanmaktadır. Şahin'in kendi kişisel görüşlerini, düşüncelerini içeren paylaşımlarda bulunmasının yanı sıra retweet etme özelliğini kullanarak siyasi liderler, AK Parti içerisinde önemli konumda bulunan bireyler, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nde görevli bireyler, devlet çalışanları ve en çok toplum tarafından yapılan paylaşımlara da oldukça önem verdiği görülmektedir. Sonrasında Şahin'in sırasıyla Twitter'ın özünde yer alan temel özelliklerden en çok görsel öge içeren paylaşımlar, mention, alıntılama ve düz tweet kullandığı görülmektedir.

Grafik 8: Fatma Şahin'in 1 Mart 2020-30 Nisan 2020 Tarihleri Arasındaki Paylaşımlarında Kullanılan Görsel Öğelerin Kategorilere Göre Dağılımı

Grafik 8'de Fatma Şahin'in görsel öge içeren tweetlerinde yer alan, kategori haline getirilen unsurlar ve bu unsurların sayısal ve oransal değerleri yer almaktadır. Veriler incelendiğinde, Fatma Şahin'in görsel öge kullanılan paylaşımlarının içerisinde sırasıyla en çok %53 (142) ile video, %47 (126) ile fotoğraf kullandığı görülmektedir. Şahin'in infografik ve canlı yayın yapmaya olanak sağlayan periscope yayınları içeren paylaşımlarda hiç bulunmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, Şahin'in tweetlerinde kullandığı görsel öğelerin tamamının videolar ve fotoğraflardan oluşmaktadır. Şahin'in paylaşımlarında kullandığı video ve fotoğrafların sayısının oldukça yakın olduğu göze çarpmaktadır. Özetle, Şahin'in 1 Mart 2020 ve 30 Nisan 2020 tarihleri arasında, Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde hem salgın hastalık hakkında bilgilendirmelerde bulunmak, salgın hastalığa yönelik gerçekleştirilen çalışmaları, alınan tedbirleri, devletin aldığı kararları açıklamak, önerilerde bulunmak amacıyla yapılan paylaşımlarda hem de ülke gündemine ve diğer belediye faaliyetlerine yönelik yapılan paylaşımlarında yoğun olarak videolar ve fotoğraflar kullandığı gözlenmektedir.

Şahin'in Twitter paylaşımlarında yoğun olarak kullandığı videolar ve fotoğraflarla Gaziantep'lilere ve toplum geneline Gaziantep'te Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığına ilişkin gerçekleştirilen çalışmaları, alınan tedbirleri, devletin aldığı kararları, pandemi sürecinde Gaziantep Büyükşehir Belediyesi olarak gerçekleştirdikleri faaliyetleri, yüz yüze ve online olarak katıldığı televizyon programlarını, online olarak gerçekleştirilen telekonferansları, katıldığı tüm etkinlikleri, makamına yapılan ziyaretleri, salgın hastalık nedeniyle azalan kültür sanat etkinliklerine, spora yönelik

içerikleri, devlet tarafından başlatılan bağış kampanyasına yönelik paylaşımları ve bilgilendirmeler gerçekleştirmektedir. Son olarak, Şahin'in Twitter hesabından hiç infografik ve canlı yayın yapmaya olanak sağlayan periscope yayını görsel unsurunu kullanmadığı göze çarpmaktadır.

Tweet 7: Fatma Şahin'in 13 Mart 2020 Tarihinde Yaptığı Paylaşım

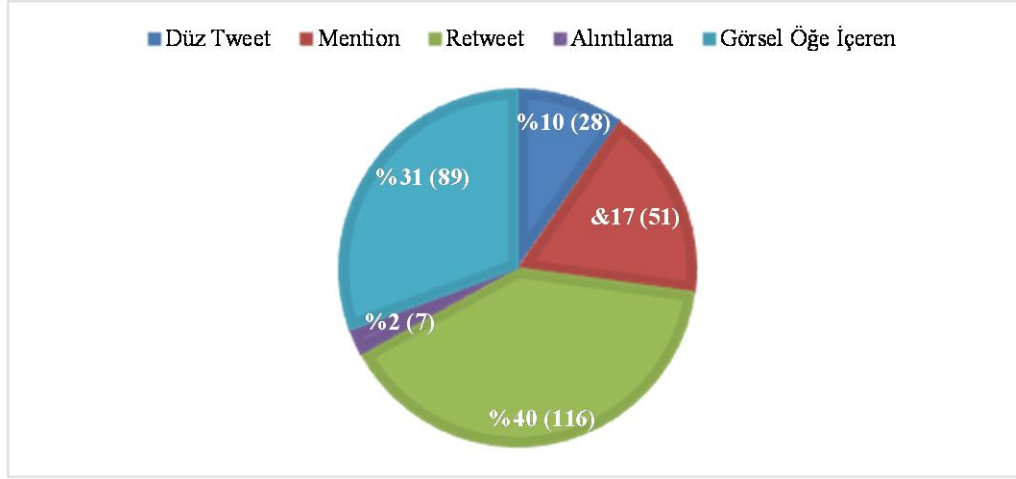
Tweet 8: Fatma Şahin'in 27 Mart 2020 Tarihinde Yaptığı Paylaşım

3.6.4. Cengiz Ergün'ün Twitter Paylaşımlarının Niteliği

Manisa Büyükşehir Belediye Başkanı Cengiz Ergün'ün Twitter hesabından gerçekleştirdiği paylaşımların düz tweet, retweet etme, mentionlama, alıntılama ve görsel öge (fotoğraf, video,

⁶ Cengiz Ergün, 29 Mart 2009 tarihinde yapılan yerel seçimlerde yüksek bir oy oranı ile Manisa Belediye Başkanı seçilmiştir. 2009-2014 yılları arasında da Belediye Başkanlığı görevini sürdürmüştür. 30 Mart 2014 tarihinde yapılan yerel seçimlerde ise yeniden Milliyetçi Hareket Partisi'nden aday olmuş ve kazanmıştır. Ergün, bu seçimle birlikte Manisa'nın ilk Büyükşehir Belediye Başkanı olma unvanını da almıştır. 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde de %52.77 oy alarak Manisa Büyükşehir Belediye Başkanı olmuştur. Manisa'da üç dönem üst üste seçilen ilk başkan olan Ergün, evli ve iki çocuk babasıdır (http://www.cengizergun.com/s16_ozgemisi.aspx Erişim Tarihi: 15.04.2021).

infografik, periscope yayını) kullanımlarına yönelik sayısal veriler Grafik 9'da yer almaktadır.

Grafik 9: Cengiz Ergün'ün 1 Mart 2020-30 Nisan 2020 Tarihleri Arasındaki Twitter Paylaşımının Niteliği

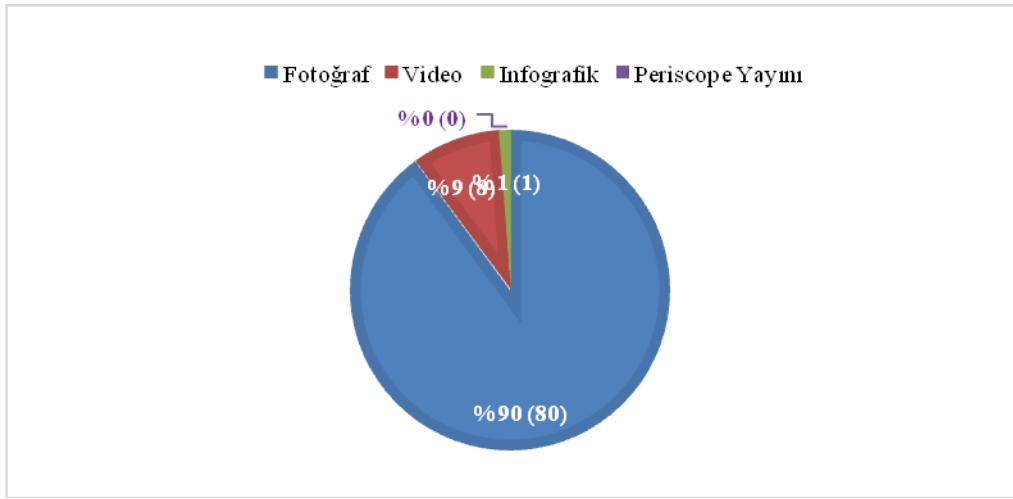
Grafik 9'da yer alan sayısal veriler değerlendirildiğinde, 1 Mart 2020 ve 30 Nisan 2020 tarihleri arasında, Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde Manisa Büyükşehir Belediye Başkanı Cengiz Ergün'ün toplamda 291 tweet paylaştığı ve söz konusu tweetlerin %40'ının (116) retweetler, %31'inin (89) görsel öge içeren paylaşımlar, %17'sinin (51) Twitter'ın cevaplama niteliğindeki mention özelliği, %10'unun (28) düz tweet ve %2'sinin (7) ise alıntılamalardan oluştuğu görülmektedir. Ergün, araştırma kapsamında ele alınan diğer büyükşehir belediye başkanları ile kıyaslandığında retweet etme özelliğini en çok kullanan üçüncü başkan olarak dikkat çekmektedir. Daha sonrasında ise Ergün'ün en çok görsel öge içeren paylaşımlarda bulunduğu görülmektedir. Ayrıca Ergün, Twitter'ın cevaplama niteliğindeki mention özelliğini en çok kullanan büyükşehir belediye başkanı olarak da ön plana çıkmaktadır. Ergün'ün yapmış olduğu 116 retweetin içerisinde 33 retweetin Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca'nın (@drfahrettinkoca), 28 retweetin Manisa Valiliği'nin (@manisavaliligi), 16 retweetin Manisa Büyükşehir Belediyesi'nin (@manisabsb), 10 retweetin Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı'nın (@saglikbakanligi), 4 retweetin Milliyetçi Hareket Partisi'nin (@MHP_Bilgi), 4 retweetin Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'nın (@TC_icisleri), 2 retweetin AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Özhasseki'nin (@mehmetozhaseki), 2 retweetin Emniyet Genel Müdürlüğü'nün (@EmniyetGM) resmi Twitter hesabından gerçekleştirildiği görülmektedir. Aynı zamanda Ergün'ün 1'er retweet Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın (@RTErdogan), Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk'un (@ziyaselcuk), Milliyetçi Hareket Partisi Manisa İl Başkanlığı'nın (@mhpmanisail), Türkiye Cumhuriyeti Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın (@ailevecalisma), Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı'nın (@iletisim), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (@AFADBaskanlik), Türkiye Belediyeler Birliği'nin (TBB), Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Başdanışmanı İbrahim Kalın'ın (@ikalın1), Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (@dijital), Manisa Şehzadeler Belediye Başkanı Ömer Faruk Çelik'in (@omfrkcelik), Manisa Gördes Belediye Başkanı Muhammet Akyol'un (@muhammetakyol45), Manisa Kırkağaç Belediye Başkanı İsmail Gedüz'ün (@ismailgeduz), Manisa Köprübaşı Belediye Başkanı Regaip Topuz'un resmi Twitter hesabından (@regaiptpz) yaptığı görülmektedir. Ayrıca Ergün'ün 4 kez de toplum tarafından paylaşılan tweetleri retweetlediği dikkat çekmektedir.

Ergün, @drfahrettinkoca hesabı tarafından yapılan Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci içerisinde yurtdışından Türkiye'ye dönmek isteyen, ülkemizde yaşayan vatandaşların 14 gün kuralına uymaları gerektiğini ve söz konusu kuralların içeriğini oluşturan detaylara yönelik bilgilendirmeleri, söz konusu salgın hastalığa yönelik yapılan test sayıları ve açılan test merkezlerine yönelik açıklamaları, sosyal izolasyonun önemine yönelik yapılan vurguları, günlük olarak açıklanan Koronavirüs (Covid-18) tablolarını, virüsün 81 ile yayıldığına ve şehirlerdeki hareketliliğin azaltılması gerektiğine yönelik açıklamaları, iyileşen ve yaşamını kaybeden hastalara yönelik bilgilendirmeleri, vatandaşların söz konusu salgın hastalığın hızlı yayılımını, teması azaltmak amacıyla evlerinde kalmalarına yönelik yapılan uyarıları, salgın hastalığa yönelik yapılan basın açıklamalarını, yerli aşının geliştirilebilmesi için ilk adım olan virüsün izole edilme işleminin gerçekleştirildiği bilgisini, hangi hastalıklara sahip olan bireylerin salgın hastalık karşısında daha zayıf olduğuna yönelik paylaşımları, söz konusu salgın hastalıktan korunmak için maske takmanın oldukça önemli olduğu vurgusunu, vatandaşların sağlık ordusunun, sağlık sisteminin gücüne güvenmesi gerektiğine, ümitsizliğe kapılmaması gerektiğine yönelik paylaşımlarını, ambulans uçaklarla yurtdışından getirilen hastalara yönelik bilgilendirmeleri, @manisavaliligi hesabından Manisa İl Hıfzıssıhha Kurulu Kararları gereğince şehirde Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığına yönelik alınan önlemleri, 65 yaş ve üstü, kronik rahatsızlığı bulunan, sokağa çıkması kısıtlanmış olan vatandaşlara yönelik yapılan dolandırıcılık hakkındaki duyuruları, iller arası otobüs seferlerinin yasaklandığı bilgisini, Koronavirüs salgın hastalığının yayılımını önlemek amacıyla sosyal izolasyonun sağlanması gerektiğine, zorunlu olmadıkça evden çıkmamak gerektiğine, sosyal mesafe, hijyen kurallarının uygulanması gerektiğine ve alınan tüm tedbir kararlarına uyulması gerektiğinin çok önemli olduğuna yönelik paylaşımları, 20 ve 65 yaş arası vatandaşlara maske dağıtılacağı bilgisini, mahallelerdeki ekmek dağıtımı ve konaklama yerleri hakkında alınan kararları, sokağa çıkma kısıtlaması öncesinde yapılan tüm bilgilendirmeleri, ramazan ayında alınan tedbirleri, @manisabsb hesabından ise İdlib şehitleri için yapılacak lokma hayrına yönelik bilgilendirmeleri, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'ne yönelik Ergün'ün verdiği mesajları, Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığı nedeniyle Büyükşehir Belediyesi olarak alınan önlemlere ilişkin açıklamaları, söz konusu salgın hastalığa yönelik bilgilendirmelerin şehirdeki billboardlara asıldığına yönelik paylaşımları, pandemi sürecinde abonelerin sularının kesilmeyeceğine yönelik bilgilendirmeleri, vatandaşlara bu dönemde evlerinde kalmaları gerektiğine yönelik yapılan çağruları, @saglikbakanligi hesabından da Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığında 14 Gün Kuralı'nı uygularken vatandaşların evlerinde dikkat etmesi gerekenleri, salgın hastalık sürecinde ellerin nasıl yıkanması gerektiğine yönelik yapılan bilgilendirmeleri, mümkün olduğunca çok az kişiyle temas kurmak gerektiğine, hayatın eve sığacağına yönelik paylaşımları, sigara ve nargile kullanan bireylerin söz konusu salgın hastalığa yakalanma risklerinin daha fazla olduğuna yönelik bilgilendirmeleri, bu süreçte ev temizliğinin çok önemli olduğu vurgusunu, tıbbi maskelerin nasıl takılacağına yönelik açıklamaları retweet ettiği görülmektedir. Ayrıca Ergün'ün diğer hesaplardan gerçekleştirdiği retweetlerinde ülke gündemi hakkında, Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığına yönelik alınan önlemler, kararlar ve uyarılara yönelik olduğu da gözlenmektedir.

Cengiz Ergün'ün cevaplama niteliğindeki mention özelliğini 51 kez kullandığı ve söz konusu mentionlamaların 50 tanesini kendi tweetlerini cevaplayarak, ekleme yapma niteliğinde gerçekleştirdiğini, tek bir mentionlamanın da pandemi döneminde bir vatandaşın gelen talebe yönelik olduğu belirtilebilir. Twitter'ın alıntılama özelliğini 7 kez kullanan Ergün'ün söz konusu özelliği sağlık çalışanlarının 14 Mart Tıp Bayramı gününü kutladığına yönelik paylaşımı, Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk'un pandemi döneminin bitmesinin ardından yapılacak ilk teneffüsün 40 dakika olacağına yönelik açıklamasını, tüm sağlık çalışanlarının çok sevildiğine, özellikle pandemi döneminde büyük fedakarlıklar yaparak çalıştıklarına ve ayakta alkışlanmalarını gerektiğine yönelik paylaşımı, Türk

askerlerinin her türlü kötülüklerden korunması için yapılan temenniye, kira bedellerinin faizsiz ertelendiğine ilişkin bilgilendirmeyi, Manisa Karakurt-Kırkağaç'ta olan depremin şiddetine yönelik açıklamayı, Sarıkamış şehitlerinin Manisa'da ölümsüzleştiğine yönelik yapılan bir paylaşımı alıntılararak yanıt verdiği göze çarpmaktadır.

Bu bağlamda, Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde Cengiz Ergün'ün Twitter'ın özünde yer alan tüm özellikleri kullandığını belirtmek mümkündür. Ergün'ün toplumla kendi kişisel düşüncelerini ve görüşlerini paylaşmanın yanı sıra diğer kullanıcılar tarafından yapılan paylaşımları da oldukça kıymetli, değerli görerek, önemseyerek kendi Twitter hesabında retweet ederek yayınladığı görülmektedir. Böylece en çok retweet etme özelliğini kullanan Ergün'ün, sırasıyla görsel öge kullanımı, mention, düz tweet ve alıntılama özelliklerini kullandığı ön plana çıkmaktadır. Ancak araştırmanın yapıldığı dönem içerisinde mention ve alıntılama özelliklerine yönelik paylaşımlarının iletişim ve etkileşim kurma açısından yeterli olmadığı görülmektedir.

Grafik 10: Cengiz Ergün'ün 1 Mart 2020-30 Nisan 2020 Tarihleri Arasındaki Paylaşımlarında Kullanılan Görsel Öğelerin Kategorilere Göre Dağılımı

Grafik 10'da Cengiz Ergün'ün görsel öge içeren paylaşımların kategori dağılımları değerlendirildiğinde, paylaşımlarının içerisinde sırasıyla en çok %90 (80) ile fotoğraf, %9 (8) ile video, %1 (1) ile infografik yer almaktadır. Ergün'ün araştırma kapsamında ele alınan tarihler içerisinde hiç canlı yayın yapmaya olanak sağlayan periscope yayını paylaşımı yapmadığı da göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, Ergün'ün söz konusu tweetlerinde görsel öğeler içerisinde en çok fotoğrafı kullandığı görülmektedir. Dolayısıyla, Ergün'ün Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci içerisinde Manisa'ya ilişkin her konu hakkında gerçekleştirdiği açıklamaların, bilgilendirmelerin, önerilerin, çağrılarının, katıldığı etkinliklerin sıklıkla fotoğrafın sahip olduğu güçlü etkiden yardım alınarak paylaşıldığı gözlenmektedir. Ergün, paylaşımlarında fotoğraflardan destek alarak Manisalıları ve tüm ülkeye Manisa'da Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığına ilişkin alınan önlemleri, devletin aldığı kararları açıklamakta ve bu süreçte Büyükşehir Belediyesi olarak gerçekleştirdikleri faaliyetleri, devletin başlattığı yardım kampanyasına yönelik açıklamaları gerçekleştirmektedir.

Ergün'ün 1 Mart 2020 ve 30 Nisan 2020 tarihleri arasında, Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığına yönelik dezenfeksiyon uygulamalarının gerçekleştirildiğine yönelik bilgilendirmeleri, söz konusu salgın hastalık karşısında ellerin sık sık yıkanması gerektiğine yönelik açıklamaları, pandemi döneminde evde alınması gereken önlemleri,

sağlık çalışanlarının pandemi sürecinde toplu ulaşım araçlarından ücretsiz yararlanacağı bilgisini, pandemi döneminde devlet tarafından ihtiyaç sahibi olan vatandaşlara yardımcı olmak amacıyla başlatılan "Biz Bize Yeteriz Türkiyem" isimli bağış kampanyasına yönelik bilgileri, makamına yapılan ziyaretleri, Manisa'da yapılması planlan projelerin konuşulduğu anları, pandemi dönemindeki çalışmaların incelendiği anlara yönelik paylaşımları, vatandaşlara ücretsiz maske dağıtıldığı anları yoğun olarak fotoğraflar ile destekleyerek paylaştığı görülmektedir.

Cengiz Ergün'ün fotoğraflar kullanmasından sonra 8 paylaşımında video kullandığı, 1 paylaşımında infografik kullandığı ve hiç canlı yayın yapmaya olanak sağlayan periscope yayını paylaşmadığı göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın yapıldığı dönem içerisinde Ergün'ün Manisalıların ve toplumun genelini daha güçlü bir şekilde etkileyecek, toplumun dikkatini çekecek video paylaşımlarında, Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde gerek salgın hastalığın seyrine yönelik bilgilendirmeleri, alınan önlemleri, gerekse de Büyükşehir Belediyesi olarak gerçekleştirdikleri faaliyetleri, açıklamaları, duyuruları periscope yayını ile anlık olarak paylaşmayı tercih etmediği gözlenmektedir. Ayrıca Ergün'ün söz konusu videoları, infografik içeren görsel öğeleri ve periscope yayını kullanımının, Twitter özelliklerinin de toplum ile iletişim ve etkileşim açısından yeterli olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Tweet 9 ve Tweet 10'da Cengiz Ergün'ün Twitter hesabından yapmış olduğu paylaşımlarını fotoğraf ve video yayını ile desteklediği örnek tweetler bulunmaktadır.

Tweet 9: Cengiz Ergün'ün 17 Mart 2020 Tarihinde Yaptığı Paylaşım

Tweet 10: Cengiz Ergün'ün 3 Nisan 2020 Tarihinde Yaptığı Paylaşım

SONUÇ

Siyasetin insanlık tarihi içerisindeki en eski disiplinlerden bir tanesi olan iletişime yönelik duyduğu gereksinim, siyasal iletişim disiplininin de doğmasına neden olmuştur. Siyasal iletişim, Antik Yunan'dan günümüze kadar gelişimini sürdürmüş ve siyasi liderlerin, büyükşehir belediye başkanlarının topluma kendi ideolojilerini, yaşam biçimlerini, değerlerini anlatmalarını sağlayan en önemli araç haline gelmiştir.

İnternetin, sosyal medyanın ortaya çıkması ve gelişmesinin ardından siyasi liderler ve büyükşehir belediye başkanları siyasal iletişim çalışmalarını geleneksel medya araçlarının yanında sosyal medya platformları üzerinden de sürdürmeye başlamıştır. Günümüzde ise 2019 yılının sonu ve 2020 yılının başında Çin'in Hubei bölgesinde yer alan Vuhan kentinde ortaya çıkan ve ardından çok kısa bir süre içerisinde tüm dünya ülkelerine hızla yayılan Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığı nedeniyle siyasi liderler, büyükşehir belediye başkanları sosyal medya platformlarını topluma ulaşmak amacıyla sıklıkla kullanmaktadırlar. Söz konusu salgın hastalık, insanlık tarihi içerisinde, dünya genelinde birçok ölüme neden olmaktadır. Dünya ülkeleri söz konusu salgın hastalığın bulaşma hızını ve ölüm oranlarını en aza indirmek amacıyla birçok önlem ve karar almaktadır. Bu önlemlerin temelinde de yüz yüze görüşmelerin, kalabalık ortamlarda bir arada olmanın kısıtlanması gibi yani bireylerin birbirleriyle temasını en aza indirmelerini sağlamak yer almaktadır. Bu nedenle, Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde siyasi liderler ve büyükşehir belediye başkanları siyasal iletişim faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla sosyal medya platformlarını tercih etmektedirler. Siyasi liderler ve büyükşehir belediye başkanları sosyal medya platformları ve özellikle Twitter aracılığıyla topluma doğrudan ulaşmakta hem salgın hastalığa yönelik gelişmeleri, bilgilendirmeleri, önerileri, destek kampanyalarını hem de genel olarak tüm faaliyetlerini bu platformlar aracılığıyla zamandan, mekân kısıtlaması olmaksızın, anlık olarak aktarmaktadır. Aynı şekilde toplumdan da pandemi sürecine yönelik geribildirimler alabilmektedirler.

Araştırmada, büyükşehir belediye başkanlarının Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde Twitter hesaplarından takipçilerine, hedef kitlelerine ve toplumun geneline mesaj göndermelerinin, kendi görüşlerini paylaşmalarının yanında söz konusu platformun özünde yer alan retweet etme, cevaplama niteliğindeki mention özelliği, alıntılama (tweetlerin yorum eklenerek retweetlenmesi) özelliklerini kullanmaları ve resim, fotoğraf, video, canlı yayın linki (Periscope yayını) içeren görsel öğeler paylaşmaları sosyal medya platformunu ne şekilde kullandıklarını ortaya koymak açısından oldukça önem taşımaktadır. Böylece, büyükşehir belediye başkanları toplumda büyük ölçüde etki yaratmayı, dikkat çekmeyi amaçlamakta ve gerçekleştirdikleri paylaşımların niteliğini önemli bir siyasal iletişim stratejisi olarak kullanmaktadırlar.

61 günlük süre içerisinde büyükşehir belediye başkanlarından Fatma Şahin, en fazla retweet yapan büyükşehir belediye başkanı olurken, onu sırasıyla Cengiz Ergün, Mansur Yavaş, Alınur Aktaş ve Ekrem İmamoğlu takip etmektedir. Özellikle Fatma Şahin'in ve Cengiz Ergün'ün paylaşımlarının önemli bir bölümünün retweetlerden oluştuğu göze çarpmaktadır. Ekrem İmamoğlu'nun retweet ettiği paylaşım sayısı ise yok denecek kadar az sayıdadır. Paylaşımlar ilk kez ele alındığında, büyükşehir belediye başkanlarının toplum ile sadece kendi düşüncelerini, görüşlerini ve iletmek istedikleri mesajları paylaşmakla kalmadığı, takipçileri, hedef kitleleri tarafından yapılan paylaşımları da kendi Twitter hesaplarında yayınladıkları göze çarpmaktadır. Dolayısıyla takipçilerinin, hedef kitlelerinin düşüncelerine ve görüşlerine önem vermektedirler. Ancak paylaşımlar detaylı olarak incelendiğinde, tüm büyükşehir belediye başkanlarının Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci içerisinde Twitter hesapları üzerinden yapmış oldukları retweetlerin ağırlıklı olarak büyükşehir belediyelerine bağlı kurum ve kuruluşlara, toplum içerisinde yüksek tanınırlığa sahip olan kişilere ve diğer kurumsal hesaplara ait olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, büyükşehir belediye başkanlarının pandemi

sürecinde Twitter'ı toplum ile çift yönlü ve etkileşimli bir iletişim kurma aracı olarak kullanmadıkları, tek yönlü ve etkileşimsiz bir iletişim aracı olarak kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir. Aynı zamanda büyükşehir belediye başkanlarının pandemi sürecinde sadece kendi mesajlarını aktardıkları ön plana çıkmaktadır.

Twitter'ın en temel özellikleri içerisinde toplum ile doğrudan iletişim kurma imkânı sağlayan mention ve gelen tweetlere yorumların eklenerek cevap verilmesini sağlayan alıntılama yer almaktadır. Manisa Büyükşehir Belediye Başkanı Cengiz Ergün, en fazla mention yapan büyükşehir belediye başkanı olurken, onu az sayıda gerçekleştirdikleri mentionları ile Fatma Şahin, Alinur Aktaş, Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş takip etmektedir. Cengiz Ergün'ün gerçekleştirdiği cevaplama niteliğindeki mentionların neredeyse tamamının kendi tweetlerini cevaplayarak, ekleme yapma niteliğindedir. Ancak Ergün, Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığı nedeniyle bir vatandaştan gelen talebe ilişkin yalnızca tek bir mentionlama gerçekleştirmiştir. Fatma Şahin, Alinur Aktaş, Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş da Twitter'ın cevaplama niteliğindeki mention özelliğini tıpkı Cengiz Ergün'ün yaptığı gibi kendi tweetlerini cevaplayarak, ekleme yapma niteliğinde kullanmaktadırlar. Ayrıca Şahin'in toplum içerisinde yüksek tanınırlığa sahip kişilerin ve İmamoğlu'nun gazeteci Şirin Payzin'in Twitter hesaplarını mention ettikleri, kendilerini takip eden takipçileri ile iletişim kurmadıkları görülmektedir. Aktaş'ın istisna olarak, mention özelliğini toplum tarafından gönderilen tweetlere yanıt verme amacıyla kullandığı da göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, Ergün ve Aktaş'ın çok az sayıda da olsa toplumla doğrudan iletişim kurmak amacıyla mention özelliğini kullandığını ancak adı geçen büyükşehir belediye başkanları dışında kalanların ise Twitter paylaşımlarının takipçilerine yönelik cevap niteliği taşımadığını, takipçilerini mention ederek onlarla doğrudan iletişime geçme olanağını kullanmadıkları dikkat çekmektedir.

Twitter'ın alıntılama özelliğini en çok kullanan büyükşehir belediye başkanı Mansur Yavaş'dır. Söz konusu büyükşehir belediye başkanını sırasıyla Fatma Şahin, Alinur Aktaş, Ekrem İmamoğlu ve Cengiz Ergün izlemektedir. Mansur Yavaş'ın Twitter paylaşımlarının önemli bir bölümünde Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde Ankara Büyükşehir Belediyesi olarak topluma her konuda yapılan desteklere yönelik bilgileri, duyuruları, açıklamaları içeren tweetleri alıntılıyarak yanıt verdiği ve alıntılama özelliğini söz konusu dönem içerisinde toplumdaki gelen talepleri cevaplamak amacıyla kullandığı göze çarpmaktadır. Aynı zamanda Yavaş'ın pandemi sürecinde toplumun yakından takip ettiği, tanınırlığı yüksek olan Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca'nın ve Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığına yakalanan Galatasaray Spor Kulübünün Teknik Direktörü Fatih Terim'in tweetlerini alıntılıyarak yanıt verdiği dikkat çekmektedir. Ayrıca Yavaş'ın salgın hastalık döneminde toplumdaki gelen talepleri içeren tweetlerini alıntılıyarak yanıt verdiği de görülmektedir. Dolayısıyla, Yavaş'ın söz konusu pandemi dönemi içerisinde Twitter'ın alıntılama özelliğini kullanarak hem toplum içerisinde popülerliğe sahip olan bireylerle hem de toplum ile doğrudan iletişim kurduğu tespit edilmiştir. Fatma Şahin, Alinur Aktaş, Ekrem İmamoğlu ve Cengiz Ergün'ün alıntılama özelliğini toplum tarafından tanınmış bireyler, büyükşehir belediyesine bağlı çalışanlar ve kurumsal hesaplar tarafından gönderilmiş olan tweetleri yanıtlamak amacıyla kullandıkları ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Şahin ve Aktaş'ın söz konusu alıntılama özelliğini Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığının yaşandığı süreçte toplumdaki gelen talepleri de cevaplamak amacıyla kullandığı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, İmamoğlu ve Ergün dışındaki büyükşehir belediye başkanlarının Koronavirüs (Covid-19) pandemi dönemi içerisinde Twitter'ın alıntılama özelliğini kullanarak toplum ile iletişim kurduklarını belirtmek gerekmektedir.

Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığının yaşandığı pandemi dönemi içerisinde genel olarak büyükşehir belediye başkanlarının görsel öge kullanımına önem verdiğini ifade etmek mümkündür. Büyükşehir belediye başkanları oransal açıdan incelendiğinde, en çok görsel öge içeren unsur kullanan

kişi Ekrem İmamoğlu olurken, onu sırasıyla Alinur Aktaş, Mansur Yavaş, Fatma Şahin ve Cengiz Ergün takip etmektedir. Büyükşehir belediye başkanları içerisinde İmamoğlu ve Aktaş'ın görsel öge içeren unsur kullanım oranları diğer büyükşehir belediye başkanlarına göre daha yakındır. Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde toplum ile gerek salgın hastalığa yönelik gerekse de büyükşehir belediyesi olarak gerçekleştirilen bilgilendirmeler, açıklamalar, duyurular, devletin aldığı kararlar, yapılacak yardım kampanyaları, faaliyetler İmamoğlu ve Şahin tarafından en çok video kullanımıyla aktarılırken, Yavaş, Aktaş ve Ergün tarafından en çok fotoğraf kullanımıyla aktarılmaktadır. Bir diğer ifadeyle, tüm büyükşehir belediye başkanları video ve fotoğrafın sahip olduğu güçlü etkiden faydalanarak topluma salgın hastalığa ilişkin alınan önlemlerin gerekliliğini vurgulamakta ve toplumun dikkatini etkili şekilde çekmeye çalışmaktadır.

Pandemi döneminde görsel içerik kullanımı noktasında Twitter'ın canlı yayın yapmaya olanak sağlayan Periscope uygulaması da oldukça önem taşımaktadır. Koronavirüs (Covid-19) salgın hastalığının hızlı yayılımını engellemek amacıyla alınan önlemler kapsamında toplumla yüz yüze bir araya gelemeyen, faaliyetlerini anlatamayan büyükşehir belediye başkanları, söz konusu uygulama sayesinde topluma anlık olarak ulaşmakta ve onları bu dönem içerisinde gerçekleştirilen her konu hakkında doğrudan, en hızlı şekilde bilgilendirmektedir. Bu bağlamda, büyükşehir belediye başkanları içerisinde canlı yayın yapma imkânı veren periscope uygulamasını en çok kullanan kişi Ekrem İmamoğlu olurken, onu çok az sayıda yayın ile Mansur Yavaş takip etmektedir. Aktaş, Şahin ve Ergün'ün ise hiç canlı yayın yapma olanağı sağlayan periscope yayını kullanmadığı göze çarpmaktadır. İmamoğlu'nun Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde periscope yayınları ile İstanbul'da salgın hastalığının seyrine ve ülke gündemine yönelik açıklamalarını aktardığı, online olarak katıldığı etkinlikleri, toplumun evlerinde kaldığı süreçte başlattıkları "Sosyal Misafir" isimli kültür-sanat projesine yönelik etkinlikleri anlık olarak duyurduğu, salgın hastalığa yönelik alınan hijyen önlemlerini yerinde incelediği anları paylaştığı görülmektedir. Aynı zamanda İmamoğlu, periscope yayını kullanarak geleneksel medyada var olan görünürlüğünü Twitter'da da sürdürmüştür. Dolayısıyla, İmamoğlu dışındaki büyükşehir belediye başkanlarının periscope yayınları kullanmadıkları görülmektedir. Aynı şekilde pandemi döneminde büyükşehir belediye başkanları tarafından infografik kullanımının da çok nadir gerçekleştiğini belirtmek mümkündür. Az sayıda da olsa infografik kullanan büyükşehir belediye başkanları Ekrem İmamoğlu, Alinur Aktaş ve Cengiz Ergün olurken, Mansur Yavaş ve Fatma Şahin'in hiç infografik kullanmadığı göze çarpmaktadır.

Twitter'ın özünde yer alan retweet etme, cevaplama niteliğindeki mention, alıntılama özellikleri ve tweetler içerisinde görsel öge içeren unsur kullanımı dışında büyükşehir belediye başkanlarının düz tweetler paylaştıkları da görülmektedir. Bu bağlamda, 61 günlük dönem içerisinde en çok düz tweet paylaşan büyükşehir belediye başkanı Ekrem İmamoğlu olurken, onu sırasıyla Mansur Yavaş, Cengiz Ergün, Fatma Şahin ve Alinur Aktaş takip etmektedir.

Son olarak, araştırma kapsamında incelenen büyükşehir belediye başkanlarından Ekrem İmamoğlu hariç diğer belediye başkanlarının ortak özellikleri, Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde Twitter'ın temelinde yer alan, görsel öge paylaşımları içerisinde değerlendirilen infografik paylaşımlarına ve canlı yayın yapmaya olanak sağlayan Periscope yayınlarına yeterince önem vermemeleridir. Aynı şekilde Ekrem İmamoğlu dışında kalan Mansur Yavaş, Alinur Aktaş, Fatma Şahin ve Cengiz Ergün'ün pandemi döneminde gerçekleştirdikleri paylaşımlarında sıklıkla retweet etme özelliğini kullandıkları da göze çarpmaktadır. Ayrıca Cengiz Ergün ve Fatma Şahin dışında Ekrem İmamoğlu, Mansur Yavaş ve Alinur Aktaş'ın ortak özellikleri, cevaplama niteliğindeki mention özelliğini çok az kullanmalarındadır. Araştırmada büyükşehir belediye başkanlarının Twitter'da düz tweet, alıntılama, görsel öge içeren paylaşımlarındaki fotoğraf ve video kullanım oranlarının da birbirlerinden farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Bu noktada, Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde

Ekrem İmamoğlu, Mansur Yavaş, Alinur Aktaş, Fatma Şahin ve Cengiz Ergün, Twitter'ı bir siyasal iletişim aracı olarak kullanırken, Twitter'ın özellikleri arasında yer alan düz tweet, retweet etme, cevaplama niteliğindeki mention, alıntılama, görsel öge içeren paylaşımlar noktasında farklılaşmaktadırlar. Geçmişte yapılan çalışmalar daha çok seçim dönemini kapsamaktadır. Ancak bu çalışmanın pandemi döneminde gerçekleştirilmiş olması, gelecekte yapılacak araştırmalarda siyasi aktörlerin seçim sonrası süreçte de sosyal medyayı bir siyasal iletişim aracı olarak kullanmaları ile ilgili yapılacak diğer çalışmalara rehberlik edecektir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, A. (2021). Alinur Aktaş Özgeçmiş. Erişim Tarihi: 19.03.2021, <https://www.bursa.bel.tr/baskan#ozgecmis>
- Aktaş, A. (2020). Alinur Aktaş Twitter. Erişim Tarihi: 01.03.2020, <https://twitter.com/Alinuraktas70>
- Aslan, R. (2020). Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Covid-19. *Ayrıntı Göller Bölgesi Ekonomik ve Kültür Dergisi*, 8 (85): 36-41.
- Aziz, A. (2019). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi: Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bongrand, M. (1992) *Politikada Pazarlama*. (Çev. F. Ersoy). İstanbul: İletişim Yayınları
- Cemiloğlu Altunay, M. (2010). Gündelik Yaşam ve Sosyal Paylaşım Ağları: Twitter ya da "Pit Pit Net". *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 31-56.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2020a). Coronavirus disease (COVID-19) pandemic. Erişim Tarihi: 03.02.2021, <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>
- Eren, B. (2015). Twitter ve Siyasal İletişim. S. Karakulakoğlu, & Ö. Uğurlu içinde, *İletişim Çalışmalarında Dijital Yaklaşımlar: Twitter*, ss. 17-32). Ankara: Heretik Basın Yayın.
- Ergün, C. (2020). Cengiz Ergün Twitter. Erişim Tarihi: 01.03.2020, <https://twitter.com/cengizergun>
- Ergün, C. (2021). Cengiz Ergün Özgeçmiş. Erişim Tarihi: 15.04.2021, http://www.cengizergun.com/s16_ozgecmisi.aspx
- İmamoğlu, E. (2020). Ekrem İmamoğlu Twitter. Erişim Tarihi: 01.03.2020, https://twitter.com/ekrem_imamoglu
- İmamoğlu, E. (2021). Ekrem İmamoğlu Kimdir? Erişim Tarihi: 13.02.2021, <https://www.ekremimamoglu.com/ekrem-imamoglu-kimdir/>
- Kentel, F. (1991). *Demokrasi, Kamuoyu ve Siyasal İletişime Dair*. *Birikim Dergisi*, 39-44.
- Köker, E. (2016). *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Koçak, A. (2018). *Siyasi Aktörlerin Twitter'ı Siyasal İletişim Bağlamında Kullanımı: 24 Haziran Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Seçimlerine Yönelik İçerik Çözümlemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Singh, L., Bansal, S., Bode, L., Budak, C., Chi, G., Kawintiranon, K., Wang, Y. (2020). A first look at COVID-19 information and misinformation sharing on Twitter. *Cornell University Social and Information Networks*, 1-24.
- Şahin, F. (2020). Fatma Şahin Twitter. Erişim Tarihi: 01.03.2020, <https://twitter.com/FatmaSahin>
- Şahin, F. (2021). Fatma Şahin Biyografi. Erişim Tarihi: 27.03.2021, <https://fatmasahin.net/biyografi>
- Tokgöz, O. (2019). *Seçimler Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim*. Ankara : İmge Kitabevi.
- Twitter. (2021a). *Hakkında/About*. Erişim Tarihi: 15.03.2021, <https://about.twitter.com/tr.html>
- Twitter. (2021b). *Twitter'daki Fleets Hakkında*. Erişim Tarihi: 14.03.2021, <https://help.twitter.com/tr/using-twitter/fleets>
- Wolton, D. (1991). *Medya, Siyasal İletişimin Zayıf Halkası*. *Birikim Dergisi*, 51-58.
- Yavaş, M. (2020). Mansur Yavaş Twitter. Erişim Tarihi: 01.03.2020, <https://twitter.com/mansuryavas06>
- Yavaş, M. (2021). Mansur Yavaş Özgeçmiş. Erişim Tarihi: 26.02.2021, <http://www.mansuryavas.com/tr/>

İngiltere’de Ombudsmanın Etkinliği: Nitel Bir Çalışma* 1

Doç. Dr. Kadir Caner Doğan

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3476-8865>

Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Gümüşhane – TÜRKİYE

Kübra Kaya

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7695-6242>

Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Gümüşhane – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 12.10.2021

Kabul: 19.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

İngiltere
Ombudsman
Denetim
Etkinlik
Nitel Analiz

Araştırma Makalesi

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.54177>

Öz

Ombudsman, dünyada ilk olarak 18. Yüzyılda İsveç’te ortaya çıkmış bir olgu ya da kavramdır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra hızla dünya üzerinde yayılım göstermiştir. Bu kavram, bir devlette vatandaşlardan almış olduğu kötü yönetim ve insan hakları ihlallerine karşı mağduriyet yaşayan vatandaşlardan şikayet alan ve bunları belirli bir yöntem çerçevesinde çözen kurum olarak tanımlanabilir. Temel özellikleri arasında; demokrasiyi güçlendirmesi ve hukuk devletini kurumsallaştırması bulunmaktadır. 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra sosyal devlet ve kamu politikalarındaki artış sonrasında önem ve konumu artmıştır. Öncelikle Anglo-Sakson dünyada etkili olduktan sonra dünyanın tüm kıtalarına ve siyasal sistemlerine genişlemiştir. İngiltere’de bu kurum, 1967 tarihli bir yasa ile kurulmuştur. Burada ombudsmanın kurulması parlamenter demokrasi rejimi ile yönetilen ülkelerde kurumun etkinliği ve uygulanabilirliği açısından bir model sunmuştur. Bu çalışmada, İngiltere’de ombudsmanın etkinliğini analiz etmek amacıyla ombudsmanın 2009-2019 yılları arasındaki 10 faaliyet raporu içerisinde yer alan bazı kelimelerin sıklık analizine dayalı bir nitel araştırma yapılmıştır. Kelimelerin seçilmesinde ilgili literatür çerçevesinde bir ombudsman ombudsman yapan kavram ve olguların toplu olarak yer almasına özen gösterilmiştir. Yapılan nitel analiz sonrasında, ombudsmanın İngiltere’de etkin bir biçimde faaliyetlerini yürüttüğü sonucuna varılmıştır. Parlamenter demokrasinin beşiği olan İngiltere’de ve ombudsman arasında parlamento, halk, milletvekili, kurullar ve medya gibi kelimeler arasında sıkı bir ilişki vardır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Doğan, K. C. ve Kaya, K. (2021). İngiltere’de Ombudsmanın Etkinliği: Nitel Bir Çalışma. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 279-300.

¹ Bu çalışma,2. yazar Kübra KAYA tarafından hazırlanan ve 1. yazar Doç. Dr. Kadir Caner DOĞAN danışmanlığında 2020 yılında Gümüşhane Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda kabul edilen “İngiltere’de Ombudsmanın Yapısı, Faaliyetleri ve Etkinliği: Nitel Bir Çalışma” adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

*The Effectiveness of Ombudsman in United Kingdom: A Qualitative Study**

Assoc. Prof. Dr. Kadir Caner Doğan

Gumushane University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Gumushane – TURKEY

Kübra Kaya

Gumushane University, Institute of Social Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Gumushane – TURKEY

Article History

Submitted: 12.10.2021

Accepted: 19.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

United Kingdom

Ombudsman

Auditing

Effectiveness

Qualitative Analysis

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.54177>

Abstract

Ombudsman is a phenomenon or concept that first emerged in Sweden in the 18th century. It spread rapidly around the world after World War II. This concept can be defined as an institution that receives complaints from citizens who suffer from mismanagement and human rights violations in a state and resolves them within the framework of a certain method. Among its basic features; It strengthens democracy and institutionalizes the rule of law. After the second half of the 20th century, its importance and position increased after the increase in the social state and public policies. After being influential in the Anglo-Saxon world, it expanded to all continents and political systems of the world. In UK, this institution was established by a law dated 1967. The establishment of the ombudsman here provided a model for the effectiveness and applicability of the institution in countries governed by a parliamentary democracy regime. It has presented a model in terms of the effectiveness and applicability of the institution in countries governed by a parliamentary democracy regime. In this study, a qualitative research based on the frequency analysis of some words in the 10 annual reports of the ombudsman between 2009-2019 was conducted in order to analyze the effectiveness of the ombudsman in UK. In the selection of the words, care was taken to include the concepts and facts that make an ombudsman an ombudsman within the framework of the relevant literature. After the qualitative analysis, it was concluded that the ombudsman carries out its activities effectively in UK. In UK, the cradle of parliamentary democracy, and the ombudsman, there is a close relationship between words such as parliament, public, deputies, rules and media. Achieved until this period made it easier for them to overcome the crisis, and the country's development continued at full speed with the reforms carried out.

GİRİŞ

Ombudsman, 1809 yılında İsveç Anayasası ile anayasal bir kuruluş haline gelmiştir. Modern Ombudsman olarak kabul edilen 1809'da anayasal bir kurum olan İsveç Ombudsmanı, kurulduğu andan itibaren yalnızca 110 yıl sonra İsveç sınırlarından dışarı çıkmıştır. İsveç'ten Finlandiya'ya aktarılan ombudsman, 1919 yılında Finlandiya'da kurulmuştur.

Ombudsman, II. Dünya Savaş'ından sonra popüler olmuş ve tüm dünya ülkelerine yayılmıştır. II. Dünya Savaşından sonra İngiltere'de bürokrasinin büyümesinden kaynaklanan bazı sorunlar sonucu 1967'de ombudsmanlık kurumu "Parlamento Komiseri" ismi ile kurulmuştur. İngiltere, ombudsmanlık kurumunu uzman ve kendi siyasal kültürüne uygun ve başarılı bir şekilde kullanmayı başarmış bir devlettir. Ayrıca İngiltere'de ombudsmanlık kurumunun kurulması dünyada ombudsmanlığın yayılmasında büyük öneme sahiptir. Bunun sebebi de yüzölçümü büyük, parlamentarizmin beşiği ve nüfusu kalabalık bir devlette ombudsmanlığın kurulmasının önem arz etmesidir.

Bu çalışmanın temel hipotezi, "İngiltere'de ombudsmanlık kurumunun başarılı ve etkin bir kurum olduğudur" şeklindedir. Bu hipotezin test edilmesi çerçevesinde İngiltere Ombudsmanı'nın yıllık raporlarında kullanılan kelimeler üzerinde bir analiz (kelime sıklık analizi) yapılmıştır. Çünkü kelimeler metnin tamamını oluşturan parçaları ve yapı taşıdır. Metin içerisindeki kelimelerin analizi bize metin ile ilgili ipuçları verir ve metni anlamamıza yardımcı olur. Kelimelerin incelenmesi, analiz edilmesi, kelimelerin kullanım biçimi ve sıklığı bize konuyu anlamamızda yardımcı olmaktadır. Bunun yanında metin içerisindeki harf, hece, ek, kelime gibi birimlerin sıklık analizleri; metin, yazar, içerik ve konu hakkında daha detaylı yorumların yapılabilmesine imkan sağlar. Yani metin analizi daha sağlıklı yorum yapılmasına yardımcı olur. Analiz; bir metin içerisindeki belirli bir alana (edebiyat, siyaset, tarih, kültür, etkinlik, gelişmişlik vb.), belirli bir kısma (ülke, coğrafya, yaş grubunu, dönem vb.) veya belirli bir konuya (amaç, etkinlik, gelişmişlik vb.) ait özelliklerin incelenmesinde de yararlı ve belirleyici bir ölçek/model olmaktadır (Oktay vd., 2020: 1229). Kelime analizinin bir diğer önemli özelliği de güvenilirliği arttırmak amacı ile kelimelerin sayısal bir analizi yapılarak sıklık hesabı yöntemine göre düzenlenmesidir (Akıllı vd., 2007: 154). Bu çalışmada da kelime sıklık analizine bağlı genel olarak dünyadaki ombudsmanların etkinlik düzeylerinin belirlenmesinde kullanılacak bir model oluşturulması amaçlanmıştır.

Bu bağlamda nitel çalışma bölümünde yapılan kelime sıklık analizi, İngiltere ve ombudsmanlık kurumunu tanımlarken kullanılan kelimelerin neler anlatmak istediğini, hangi kelimeler üzerine inşa edildiğini ve raporlarda adı geçen kelimelerin ruhunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Raporlar içerisinde yapılan bu kelime analizi İngiltere Ombudsmanı hakkında ipuçları vererek konunun daha kolay anlaşılmasına olanak sağlamıştır. Bu sebeple, daha açık olarak İngiltere Ombudsmanı'nın 10 yıllık raporu üzerinde "kelime sıklık hesabı" yöntemi esas alınarak bir analiz yapılmıştır. Bu kelime analizinin güvenilirliğini arttırmak için de sayısal veriler doğrultusunda tablolar oluşturulmuştur. Bu tablolar, yıllara ve kelime yapılarına bölünerek sistematik bir şekilde çalışmada sunulmuştur.

Bu çalışmanın üç ana bölümünden ilk iki bölümünde literatür taraması yöntemi kullanılarak kavramsal düzeyde ve ombudsmanın uygulama düzeyine yönelik bilgiler verilmiştir, son bölümde ise nitel bir çalışma ile ombudsman raporları analiz edilmiştir.

1. OMBUDSMAN KAVRAMI

Ombudsman, ilk olarak İsveç'te 18. Yüzyılda İsveç Kralı XII. Charles (Demirbaş Şarlı)'ın emri ile ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi ise; 18. Yüzyılda İsveç ve Rus İmparatorluğu arasında gerçekleştirilen bir savaşta İsveç Kralı XII. Charles, Rus ordusuna yenilmiştir ve bu savaştan sonra Kral Charles savaştan kaçarak Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Kral Charles, beş yıl boyunca Osmanlı topraklarında yaşamış ve Osmanlı Devleti'nin toplumsal yapısını, düzenini, yaşayışını incelemiş, Osmanlı'nın idari kurumları

(Kâdilkudât, Hisbe, Divan-ı Hümayun, Şeyhülislamlık, Ahi teşkilatı, Kazaskerlik vb.) hakkında bilgi sahibi olmuştur. Devletin halk ile olan ilişkilerinden çok de etkilenmiştir (Parlak & Doğan, 2016: 21-22).

Bu süre zarfında İsveç Kralı XII. Charles, kendi ülkesinde meydana gelen düzensizlik, huzursuzluk, rüşvet, adam kayırma, vergi toplamada adaletsizlik ve yolsuzluk haberleri karşısında yöneticilerin haksız davranışlarına son vermek ve halkın sıkıntılarını gidermek amacıyla daha Osmanlı Devleti sınırları içindeyken, 1713 yılında Osmanlı'nın idari kurumlarından esinlenerek "ombudsman" adını verdiği bir kurumu kurmak için ferman göndermiştir (Kalkışım, 2016: 38).

Ombudsman kelimesi, İsveç kökenlidir. "Ombuds" temsilci, avukat, vekil, elçi, bir kişi yerine hareket eden yetkili kişi anlamında, "Man" adam, insan anlamlarına gelmektedir. Ombudsman da "temsilci kişi" manasındadır (Parlak & Doğan, 2016: 19). En genel anlamıyla İsveç dilindeki ombudsman; kamu denetçisi, halk koruyucusu, delege, avukat, arabulucu, temsilci, medyatör, parlamento komiseri (Abdioğlu, 2007: 81), parlamento savunma delegesi, vekil veya kişiler adına hareket etmeye ve onların haklarını savunmaya yetkili kılınmış kimseyi ifade etmektedir. Kurum olarak incelendiğinde parlamento tarafından parlamentoyu temsil etmek için seçilmiş veya atanmış kimseleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Baylan, 1978: 1-2). Bu bakımdan, literatürde ombudsman, ombudsman kurumu ya da ombudsman teşkilatı gibi kavramlar birbirinin yerine kullanılmaktadır.

İngiliz ve İrlanda Ombudsman Birliği (British and Irish Ombudsman Association: BIOA) tanım bulma konusunda oldukça başarılıdır. BIOA birliğine göre, ombudsmanın 4 ana karakteri her tanım içerisinde bulundurulmalıdır. Bunlar; ombudsmanın inceleme yaptığı kişilerden bağımsız niteliğe sahip olması, işlerlik, hakkaniyet ve kamu muhakemesidir. Bunlara ek olarak ombudsmanın bağımsızlığı önemli bir olgudur. BIOA'ya göre bağımsızlığı tanımlamak için belirli kriterlerin yerine getirilmesi gerekir. Bu kriterlerden ise şu şeklide bahsedilebilir (Ribo, 2012: 102):

- Ombudsmanların atanma yetkileri, kapsamaları ve usulleri kamu tarafından bilinmelidir,
- Ombudsman kendisini seçen kişilerden bağımsız olmalıdır,
- Ombudsmanın atama ve çalışma süresi en az üç yıl olmalı veya belirli bir emeklilik yaşına kadar olmalıdır,
- Erken fesih sebebi olabilecek ancak yetersizlik, yetkilerin suiistimali gibi başka haklı sebeplerin bulunması gereken durumlarda bu sebepler açıkça belirtilmelidir,
- Ombudsmanın başvuruda alacağı ücretin belirlenmesi veya hesaplama, denetleme ve inceleme yetkisine tabi olan kişilere ait olmalıdır,
- Ombudsman, bir konu hakkında öncelikle kendi yetkisi dahilinde olup olmadığına karar verme yetkisine sahip olmalıdır,
- Ombudsman incelemeye tâbi olan kişilerden başka bir kişiye veya kuruma rapor vermelidir,
- Ombudsmanlık kurumunun ihtiyaçları karşılanıp, yeterli ödeme ve personel tahsis edilmelidir.

2. İNGİLTERE'DE OMBUDSMAN: YAPISAL VE İŞLEVSEL YÖNLERİ

İngiltere'de adliye mahkemelerinin bazı durumlarda yetkisiz kalması, bunun yanında bir de parlamento üyelerinin vatandaşlar tarafından gönderilen şikâyetlerin çözüme ulaştırılmasında yaşadığı çaresizlikler ve bunun neticesinde bazı alanlarda idarenin geleneksel usullerle denetlenememesi olgusu, zamanla yeni ve daha hızlı sonuç verecek bir şikâyet inceleme-soruşturma usulüne ihtiyaç duyulmasına yol açmıştır. Uluslararası Hukukçular Komisyonunun İngiliz Bölümü (The British Section of the International Commission of Jurists), bu sorunu çözmek amacıyla Sir John Whaytt başkanlığında bir

araştırma komisyonu oluşturdu ve bu komisyonun 1961 yılında hazırladığı rapora göre İngiltere parlamentosuna karşı sorumlu olacak bir Parlamento Ombudsmanlık Kurumu'nun kurulmasını tavsiye etti. Söz konusu komiteye, komite başkanının adına hitaben "Whyatt Komitesi" denilmiştir. Komitenin hazırladığı rapora da "The Justice Report" adı verilmiştir (Ataman, 1993: 220).

Justice Raporu'nun önerileri özellikle muhalefet kanadında büyük bir ilgi ile karşılandı. 1964'te İşçi Partisi eğer iktidara gelecek olurlarsa ombudsmanlık kurumunu kuracaklarını ve ombudsman atayacaklarını bildirdi (Yılmaz, 2001: 27). Daha sonra iktidara gelen ve uzun yıllar yönetimde kalan Harold Wilson'ın İşçi (Labour) Partisi hükümeti, 1950'lerde ve 1960'larda meydana gelen sorunlarla Parlamento Ombudsman'ının başa çıkabileceğini düşündükleri için bir değişim sürecine girdi (Abraham, 2011). Whyatt Komitesi Raporu'nu esas alarak Parlamento Ombudsman'ının yasal bir statüye sahip olabilmesi için 18 Ekim 1966 tarihinde Avam Kamarası'nda tartışma yapılmıştır. Bu tartışmaların sonucu olarak 24 Mart 1967 tarihinde Kraliçe tarafından onaylanan "Parlamento Komiserliği Yasası", 1 Nisan 1967 yılında yürürlüğe koyulmuştur (Demir, 2012: 111). 1967 yılında kurulan İngiltere'nin ilk Parlamento Komiserliği'nin başına da İngiliz Sayıştay Başkanı (Comptroller and Auditor General), Sir Edmund Campton atanmıştır (Yılmaz, 2001: 27; Kaya & Karabay, 2019: 227).

Kısaca İngiltere Parlamento Ombudsmanı, bazı kamu kurum veya kuruluşlarının, düzgün ve adil davranmadığı, kötü hizmet verdikleri ve işleri doğru yapmadıkları için haksızlığa uğradığına inanan vatandaşların şikayetlerini araştıran bir kuruluştur (Maer & Priddy, 2018).

İngiltere'de iki tür ombudsman çeşidi vardır. Bunlar Resmi (genel alanda yetkili) ve Özel (özel alanda yetkili) ombudsmanlardır. Resmi ve genel yetkili ombudsmana ilk örnek olarak İngiltere'de 1967 yılında kurulan ve İngiltere'nin ilk ombudsmanı olma özelliğini taşıyan Parlamento Komiseri (Parliamentary Commissioner (PCA) verilebilir. Bunun yanında İngiltere'de üç tane daha resmi ombudsman vardır. Bunlar; Sağlık Hizmetleri Ombudsmanı (Health Service Commissioner-HSC), Adli Hizmetler Ombudsmanı (The Legal Services Ombudsman) ve Mahalli İdareler Ombudsmanı (Commissioners for Local Administration)'dır (Fendoğlu, 2012: 75-76).

Parlamento Ombudsmanı (Parlamento Komiseri), İngiltere hükümet dairelerinde meydana gelen ve Ulusal Sağlık Sistemi (National Health Service (NHS) in England) tarafından çözülmeyen şikayetler için yürütülen bağımsız bir şikayet çözme ve sorunu giderme hizmeti sunmak üzere Parlamento tarafından kurulmuştur. Parlamentonun kamu hizmeti sağlayıcılarını ve denetleyicilerinin çalışmalarından haberdar olması, incelemelere yardımcı olmak için çalışmalardan elde edilen bilgileri halk ile paylaşmaktadır. Ayrıca kamu hizmetlerinin ve şikayetlerin ele alınmasında, iyileştirmelerin yapılmasına yardımcı olmak için bilgilerin daha geniş kitlelere yayılmasını sağlayacak şekilde paylaşmayı amaçlamaktadır (<https://www.ombudsman.org.uk/about-us/who-we-are>). İngiltere'de ombudsmanın sağlık hizmetleri alanındaki işlev ve faaliyetleri, Parlamento Komiseri ve Sağlık Hizmetleri Komiserinin "Parlamento ve Sağlık Hizmetleri Ombudsmanı-PHSO" olarak bilinen ikili bir statüye sahip olduğu ölçüde genişletilmiştir. İki yapı için ortak bir web sitesi oluşturulmuştur (Doğan, 2016: 10). Parlamento ve Sağlık Hizmetleri Ombudsmanı, Meclise karşı sorumludur. Bununla beraber yapılan çalışmalar Kamu İdaresi ve Anayasa Komitesi tarafından incelenmektedir (<https://www.ombudsman.org.uk/about-us/who-we-are>). Çalışmada, "Parlamento ve Sağlık Hizmetleri Ombudsmanı" ve "Parlamento Ombudsmanı" kelime çiftleri aynı anlamda kullanılmaktadır.

Parlamento Ombudsmanı'nın kararlarına karşı bir itiraz hakkı yoktur. Parlamento Ombudsmanı, hükümet ve parlamentodan bağımsızdır. Ombudsmanın almış olduğu kararlar bir hükümet departmanı ya da parlamento komitesi tarafından geçersiz sayılamaz. Fakat ombudsmanı vermiş olduğu kararlarından dolayı şikayet etmek mümkündür. Ombudsman'ın web sitesinde şikayet prosedürleri açıklanmaktadır (Maer & Priddy, 2018).

İngiltere'de parlamento ombudsmanı, hükümetin önerisi tarafından kraliçe tarafından parlamento yazılan bir mektup (Letters Patent) ile atanır (Arslan, 1986: 159). Parlamento Ombudsmanı'nın belirli bir çalışma süresi yoktur. Görevini iyi yaptığı sürece emeklilik yaşı olan 65 yaşına kadar görevinde kalabilir. Parlamento Ombudsmanı'nın görev yapma işlemleri ve statüsü bağlamında Yüksek Mahkeme Hakimleri (Judge of the Supreme Court) ile büyük benzerlik gösterdiği görülmektedir. Ayrıca Parlamento Ombudsmanı'nın görevlerini güvence altında sürdürmesini de hükümet sağlamaktadır. Dolayısıyla Ombudsmannın sorumluluğu da parlamentoya karşıdır (Wade'den akt. Erdoğan, 2006: 51-52).

Parlamento Ombudsmanı'nın göreve gelirken bir takım şartlara uyması gerekmektedir. Bu şartlardan bazıları kısaca şu şekilde aktarılabilir: Parlamento Ombudsmanı, Avam Kamarası, Lordlar Kamarası ve Kuzey İrlanda Avam kamarası üyesi olamaz. Ayrıca İngiltere'de parlamento ombudsmanı olarak atanacak olan kişinin daha önce hukuk eğitimi almış olması, yüksek yargı organlarında görev almış olması veya üst düzey bir kamu kurumunun yöneticiliğini yapmış olması gibi şartları bulunmaktadır (Arı, 2017: 139).

Londra ve Manchester'de 2 ofisi bulunan Parlamento ve Sağlık Hizmetleri Ombudsmanlığında toplamda yaklaşık olarak 420 kişi görev almaktadır. Halkla ilişkiler ayağında ise 33 personel mevcut olup, 16'sı Londra, 17'si ise Manchester'de bulunmaktadır. Yeniden İnceleme bölümünde ise 10 Yeniden İnceleme Uzmanı ve 4 idari personel çalışmaktadır (KDK, 2014: 172).

Parlamento Ombudsmanı'nın herhangi bir hiyerarşik üstü yoktur, ombudsman görev yaptığı süre boyunca çalışmalarını tamamen bağımsız olarak yürütmektedir. Hiyerarşik bir üstü olmayan ve bağımsız olarak çalışan ombudsman hiç kimseden emir veya talimat almaz. Parlamento Ombudsmanı, kendisine gönderilen şikâyetleri incelemek, soruşturmak ve bu şikâyetler ile ilgili parlamento her yıl rapor sunmakla görevlidir (Bahadır, 2010: 373-374).

Parlamento Ombudsmanı'na yapılan şikâyetler yazılı olarak ve seçilmiş parlamento (House of Commons) üyelerine yapılmalıdır. Başvuruların doğrudan ombudsmana yapılmaması usulüne "filtreleme" adı verilmektedir. Şikâyetin, şikâyetçi kişi tarafından şikâyete konu olan sorunu öğrendiği andan itibaren 12 ay içerisinde yapılması gerekir. Fakat ombudsman, gerekli gördüğü hallerde bu süreyle uzatma yetkisine sahiptir (Koçak, 2012: 136).

İngiltere'de vatandaşlar, şikâyet başvurularını yalnızca Avam Kamarası üyesi milletvekiline yapabilmektedir. Başvuruda bulunan milletvekili kendisine yapılan şikâyeti kısa bir değerlendirmeden (filtreden) geçirerek Parlamento Ombudsmanı'na iletir. Konu ile ilgili inceleme, araştırma, soruşturma yaparak şikâyetin sonuçlandırmasını hızlandıracak nihai raporun kendisine iletilmesini talep eder. Parlamento Ombudsmanı inceleme ve değerlendirmelerinden sonra hazırlanmış olduğu raporun bir kopyasını şikâyetin incelenmesi için kendisine gönderen milletvekiline, diğer bir kopyasını da konu ile ilgili devlet idaresinin en yetkili memuruna ya da ilgili idareye kendi işlemleri ve eylemlerinden dolayı şikâyet edilen memura, ombudsmana ve şikâyette bulunan kişiye gönderir (Tayşi, 1997: 111).

İngiltere Parlamento Ombudsmanı'nın karar ve önerileri tavsiye niteliğindedir ve dolayısıyla kamu yönetimini bağlamamaktadır. İngiltere'de ombudsmanlık kurumunun raporlarına basın veya medya tarafından da ilgili duyulmaktadır. İngiltere Parlamento Ombudsmanı'nın yıl içerisindeki faaliyetlerine ilişkin raporları Parlamento'nun kötü yönetim uygulamaları hakkında haberdar olmasını sağlamakta ve bu uygulamaların çözümü konusunda bir rehber olmaktadır (Parlak & Doğan, 2015b: 133). Nitekim İngiltere Parlamento Ombudsmanı'nın yıllık raporları, toplumda ve kamu yönetiminde büyük saygı görmektedir (Stacey, 1971: 147).

İngiltere parlamentosu adına idarenin yanlış uygulamaları konusunda vatandaşların şikâyetlerini kabul etmek ve bu konularda araştırmalarda bulunarak konu hakkında parlamento

rapor sunmak ve bu yolla idarenin denetiminde alternatif bir yol geliştirmek amacı ile kurulan Parlamento Ombudsmanı, yıllar içerisinde kendisinden beklenen görevleri yerine getirmekte eksik kaldığı noktalar da olmuştur. Oysaki Parlamento Ombudsmanı'nın yapmış olduğu çalışmalarla idarenin denetimi konusunda İngiltere parlamentosunun karar verme yetkisini artırmak ve idarenin yönetim anlayışının iyi yönetim ilkesine uygun gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda idareyi daha yakından takip etmekte. Parlamento Ombudsmanı'nın etkinlik açısından eksik kalmasının en önemli nedenleri arasında yapılan başvuruların ve araştırma alanının kısıtlandırılmasından kaynaklanmaktadır (Çolak, 2005: 326-327).

3. İNGİLTERE'DE OMBUDSMANIN ETKİNLİĞİ BAĞLAMINDA NİTEL BİR ANALİZ

3.1. Nitel Çalışmanın Yöntemi, Amacı ve Önemi

Çalışmanın bu bölümünde literatür çalışması esas alınarak yapılan ilk iki bölüm sonucunda ortaya çıkan değerler doğrultusunda nitel bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada, İngiltere Ombudsmanı'nı tanımlayan ve belirleyiciliği bulunan kelimelerin İngiltere'nin resmi ombudsmanlık kurumlarından biri olan Parlamento Ombudsmanı'nın "2009-2019 yılları arasındaki yıllık raporları (2009-2019 Annual Report)" içerisinde taranarak ortaya koyulmuştur. Bu taramalar yapılırken herhangi bir program kullanılmamıştır. Taramalar ofis programı üzerinden manuel olarak gerçekleştirilmiştir.

Bu kapsamda çalışmada, Parlamento Ombudsmanı'nın 2009 yılından başlayarak 2019 yılına kadar olan yıllık raporlarda yapılan kelime sıklık analizlerinde ombudsmana ayna tutan kelimelerin bu 10 yıllık serüven içerisinde ne sıklık ile geçtiği ele alınmıştır.

Belirtilen yıllar arasındaki 10 Yıllık Rapor, ikiye ayrılarak incelenmiştir. Raporların çalışmada iki kısma ayrılmasının en temel nedeni ise, Parlamento Komiserliği'nde 1967 yılındaki yasada, 2008 (The Parliamentary Commissioner Order 2013) ve 2013 (The Parliamentary Commissioner Order 2013) yıllarında bir takım değişiklik ve düzenlemeler yapılmasıdır. Bu yasaya ek olarak araştırmaya ve soruşturmaya tabi olan kurum ve kuruluşların kuruluş yasalarında, Ulusal Sağlık Hizmetini Yeniden Düzenleme Yasası, 1983 tarihli Ruh Sağlığı Yasası'nda ve bir takım kurum ve kuruluşların değiştirilmesi vb. gibi birçok alanda düzeltme ve değişikliğe gidilmiştir. Nitekim bu kanunlar 18 Şubat 2009 ve 1 Nisan 2013 yılları arasında yürürlüğe konmuştur. Bu sebeple yapılan 2009-2019 yılları arasındaki kelime sıklık analizi yöntemi ile yapılan nitel çalışmada bu reformlar ve kanun değişikliklerini takip eden yıllara göre 2009-2014 ve 2014-2019 olmak üzere 2 farklı bölüme ayrılması uygun görülmüştür. Böylece de İngiltere'de ombudsmanın etkinlik düzeyi analiz edilmiştir.

Bu iki bölümün kelime sıklık analizini düzenli ve sistematik bir şekilde gösterebilmek amacı ile her beş yıl için genel kelimeler ve özel kelimeler belirlenmiştir. Genel kelimeler tablosunu oluşturan kelimeler siyasal, yönetsel ve kamusal içerikli olup; "kraliçe, parlamento, meclis, milletvekili, devlet, anayasa, yasa, kurallar, demokrasi, kamu/halk insan hakları, hukuk devleti, politikacı, politik, diplomatik, siyasi, sivil toplum, sivil eylem, sivil hizmet, toplumlar, adalet/dürüstlük ve tarafsızlık" kelimelerinden oluşmaktadır. Bunun yanında özel kelimeler tablosunu oluşturan kelimeler ise kurumun etkinliğini ölçen ve günlük hayata yönelik kelimelerden oluşmaktadır. Bu kelimeler ise "açıklık, hesap verilebilirlik, arabuluculuk, çağdaşlık, etkinlik/etki, beyan/ ifade, belirtilen, çözüm, tavsiye, verimlilik, bilgilendirme, geçerlilik, aktivite/faaliyet, amaç ve medya" kelimeleridir. Belirlenen bu genel ve özel kelimelerin sıklık analizi sonucunda İngiltere Parlamento Ombudsmanı'nın sahip olduğu özellik ve niteliklerin etkinliğini yansıttığı düşünülmektedir. Kelimelerin kullanım sıklığına göre kurumun kelimenin anlamı ile olan ilişkisi de ortaya koyulmaktadır.

Genel ve özel kelimelerin belirlenmesinde; literatür çerçevesinde "bir ombudsmanı ombudsman yapan" (Parlak & Doğan, 2015a) olgu ve kavramların ya da özelliklerin bir arada yer almasına büyük özen gösterilmiştir. Nitekim ombudsman, siyasi bir yapı olmasına ek olarak, toplumsal bir özne, kültürel bir taşıyıcı ve hukuki bir norm yelpazesidir. Dolayısıyla belirtilen ve ilerleyen kısımlarda ortaya konan kelimeler, ombudsmanın bu bütünselliğini de resmetmek amacıyla seçilmiştir. Bu bakımdan ombudsmanın etkinliği söz konusu olduğunda, bu yapıyı tüm yönleriyle (siyasi, felsefi, hukuki, ekonomik, kültürel ve toplumsal) analiz edecek kavram setlerinin ve ifadelerin kullanılması zorunludur.

3.2. İngiltere Parlamento Ombudsmannı'nın 2009-2014 Yıllarına Ait Yıllık Rapor Analizi

Bu aşamada, genel kelimeler (siyasal, yönetsel ve kamusal içerikli) ile İngiltere'nin siyasal yapısı, yönetim şekli, yasama ve yürütmeye benimsediği en temel nitelikler, İngiltere'de ombudsmanlık için en önemli faaliyetlerin belirlenmesine dönük olarak 2009-2014 yılları arasındaki yıllık raporları içerisinde tarama yapılarak kelime kullanım sıklıkları bulunmuştur. Bu sonuçlar, sayısal verileri ile birlikte Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. 2009-2014 Yıllarına Ait Yıllık Raporu Genel Kelime Analizi

NO	TÜRKÇE	İNGİLİZCE	2009 2010	2010 2011	2011 2012	2012 2013	2013 2014
1	Kraliçe	Queen	0	0	0	0	0
2	Parlamento	Parliament	60	57	84	24	19
3	Meclis	Parliamentary	148	87	126	69	81
4	Milletvekili	Member Of Parliament/ MP(s)	5	5	7	5	143
5	Devlet	State	4	0	2	0	0
6	Anayasa	Constitution(al)	2	2	2	0	2
7	Yasa	Law	1	1	2	1	1
8	Kurallar	Rule (-s)	133	84	100	77	59
9	Demokrasi	Democracy	1	0	4	2	1
10	Kamu, halk	Public	39	36	75	38	21
11	İnsan Hakları	Human Rights,	1	0	0	0	0
		Civil Liberties	0	0	0	0	0
12	Hukuk Devleti	Constitutional State	0	0	0	0	0
13	Politikacı	Politician (-s)	0	0	0	0	0
14	Politik	Politic (-s)	0	0	0	0	0
15	Diplomatik	Diplomatic	0	0	0	0	0
16	Siyasi	Political	14	15	13	7	7
17	Sivil Toplum	Civil Society	0	0	0	0	0
18	Sivil Eylem	Civil Action	0	0	0	0	0
19	Sivil Hizmet	Civil Service	0	0	0	0	0
20	Toplumlar	Society (-s)	0	0	2	1	0
21	Adalet	Justice	5	1	2	1	1
	Dürüstlük	Fairness	0	0	1	0	0
22	Tarafsızlık	İmpartiality,	0	0	0	0	0
	Tarafsız	İmpartial	0	0	0	0	0
		Neutrality,	0	0	0	0	0
		Objectivity	0	0	1	0	0

Kaynak: The Parliamentary Commissioner for Standards, Annual report, 2009-2014.

Anayasal monarşi ile yönetilen bir ülke olan İngiltere'nin ombudsmanlık kurumu olan Parlamento Ombudsmanı'nın yıllık faaliyet raporunda ülkenin en önemli temsilcisi olan Kraliçe'nin ismi hiç kullanılmamaktadır. Bu da demokrasinin İngiltere'de ne derece geliştiğinin bir göstergesi olarak gözükebilir. Kraliçe, parlamento üzerinde ve Parlamento Ombudsmanı'nın atanması ve görevden alınmasına kadar birçok yetkiye sahiptir. Fakat bu yetkiler tıpkı ülkenin siyasal yapısında olduğu gibi Parlamento Ombudsmanlık Kurumu'nda da geleneksel ve simgesel bir konumdadır. Bu sebeple simgesel görevlere sahip olan Kraliçe ve "Kraliçe (Queen)" kelimesinin, 2009-2014 yılları arasındaki 5 yıllık raporda neredeyse hiç bahsedilmemesinin nedeni olarak gösterilebilir.

Modern bir toplumda herhangi bir talep, ihtiyaç veya bir sorun kendiliğinden gündeme gelebileceği gibi resmi kurumlar veya sivil kurumlar tarafından da devlete iletilebilir. Hükümet konuyu gündemine alır ve çözüme yönelik alternatiflerle birlikte çözüm yolları bulur. Bilindiği gibi parlamentolar, halkın temsil edildiği yerler olarak talep ve ihtiyaçların görüşüldüğü, tartışıldığı ve karara bağlandığı yerlerdir. Kararlar genel kurulda kabul ya da reddedilir. Bu sebeple modern devletlerde meclisler, kamu politikaları sürecinde resmi aktörler arasında en etkili kurumlardır (Çevik & Demirci, 2012: 35-36). Parlamenter demokrasinin beşiği olarak bilinen İngiltere'de bu rapor analizinden de anlaşılacağı üzere parlamento ve meclisin önemi 2009-2014 yılları arasında hazırlanan yıllık raporda etkisini göstermiştir. Raporlarda Parlamento ve Meclis kelimesinin bu derece sık bir şekilde kullanılması İngiltere'nin ombudsmanlık kurumu olan Parlamento Ombudsmanı üzerinde ne kadar etkili olduğunun da kanıtı olarak gösterilebilir. Parlamento Ombudsmanı, parlamentodan bağımsız olarak çalışıyorsa bile parlamentonun ombudsman üzerinde etkili olduğunu raporlar üzerinde yapılan analiz ile açıkça göstermek mümkündür. Bu durum, İngiltere'nin parlamenter sistem modeliyle uygundur.

İngiltere'de yönetimin en önemli yapı taşlarından olan aynı zamanda parlamenter sistemin de bir numaralı aktörleri olan milletvekilleri, Parlamento Ombudsmanı için de aynı derecede önemlidir. Bunun sebebi ise vatandaşların Parlamento Ombudsmanı'na herhangi bir şikayet veya başvuruda bulunabilmesi için önce Avam Kamarası üyesi olan milletvekilleriyle iletişime geçmesi gerekmektedir. Dolayısı ile Parlamento Ombudsmanı'nın yıllık raporlarında milletvekillerinin isminin bu denli çok geçmesi çok doğaldır. Milletvekilleri başvuruları ombudsmana iletmeden önce yapmış olduğu "filtreleme" ve ombudsmandan gelen sonuçlarını başvuran kişiye iletmede önemli bir role sahiptir. Bu sebeple milletvekilleri, Parlamento Ombudsmanı için en önemli kişilerden biri konumundadır. Yapılan kelime sıklık analizi de milletvekillerinin önemini kanıtlamıştır.

Devlet (State) kelimesi, 2009-2010 yılında "The Secretary of State (bakan veya devlet dairesi başkanı)" olarak 3 kere ve bir kerede "state (devlet)" olarak kullanılmıştır. 2011-2012 yılları arasında ise de 2 kere olarak geçmektedir. Diğer 3 yıllık raporda ise hiç kullanılmamıştır. Devlet, siyasal toplumların örgütlenişlerinin bütünüdür. Bu bakımdan analizde bu kelimenin geçmesi oldukça normaldir.

İngiltere'nin herhangi bir yazılı anayasası bulunmamaktadır. Fakat ombudsmanlık kurumunu başarılı bir şekilde yürüten ve örnek olan bir ülkedir. Bu durumda "Anayasa (Constitution)" kelimesinin yıllık raporlarda çok sık çıkmamasının sebebi olarak gözükebilir. Fakat Anayasa kelimesi "Anayasal Reform ve Yönetişim (Constitutional Reform and Governance)" olarak 2009-2010 yılları arasındaki raporda 2 kere geçmektedir. Bunun yanında 2011-2012 yılları arasındaki yıllık raporda "Anayasa ve Siyasi Reform Komitesi (Constitutional and Political Reform Committee)" olarak 2 kere geçmektedir. Bu da anayasa kelimesinin tek başına değil de belirli kalıplarda kullanıldığının bir göstergesidir.

İngiltere'de diğer ülkelerde olduğu gibi yasalar ve kurallar bulunmaktadır. Ülkenin sistemini, düzenini sağlayan yasalar ile kurulmuş kamu kurum ve kuruluşlarıdır. Parlamento Ombudsmanı da bir yasa ile kurulmuştur. Her kurumun kendi kurallarını barındırdığı bir yasası vardır. Bu sebeple

Parlamento Ombudsmanı'nun yıllık raporları içerisinde yasa ve kuralların sık geçmesi gerekmektedir. Kendisini oluşturan "yasa (law)" kelimesi çok sık kullanılmasa da belirli ölçüde kendisini göstermektedir. Bunun yanında bütün düzeni ve işleyişi sistematik bir şekilde işleyebilmesi için yapılan "kurallar (rules)" 2004-2009 yıllarındaki yıllık raporlarda en az 23 en fazla 59 kere geçmektedir. Kuralların ombudsman üzerindeki etkisi de bu şekilde gözler önüne serilmektedir. Anayasası olmayan bir ülkenin bu denli başarılı bir kuruma sahip olmasının nedeni olarak bu kurallar gösterilebilir.

"Public (kamu, halk)" kelimesi yıllık raporlarda çok sık kullanılan bir kelimedir. Bununla beraber kelimenin tek kullanımının yanında kalıplaşmış bir bütünün parçası olarak da raporda kullanım şekli vardır. Public kelimesinin raporda kalıplaşmış ve belirgin kullanım şekilleri şu şekilde sıralanabilir. Kamu yönetimi (public administration), kamu görevleri (public duties), kamu güvenliği (public confidence), kamu görevi (public duty), kamu bilgilendirme politikası (public information policy), kamu yararı (public interest), halkın tutumları (public attitudes) vb. gibi public kelimesi birçok anlamda kullanılmaktadır. Bu kullanım biçimleri bize ombudsmannın konu alanı ve yapmış olduğu faaliyetlerin kamuyu ve kamuyu oluşturan halk ile ilgili olduğunu göstermektedir. Kamu ve halk anlamına gelen "public" kelimesinin sık kullanımı ombudsmannın varoluşunun temeli olduğundan dolayı etkinliğinin de o yönde olması ve raporlarda yoğunlukta olması, ombudsmannın doğru bir yöntem ve yol izlediğinin bir göstergesi olarak gösterilebilir.

19. Yüzyıl'da Aydınlanma hareketi ile birlikte kendisini geliştiren yeni düzene en uygun şekilde uyarlayan İngiltere, aynı zamanda demokratik bir ülke olarak kabul gören ülkelerin başında gelmektedir. Fakat İngiltere Ombudsmanlık raporlarında "diplomatik (diplomatic)" kelimesi hiç kullanılmamıştır. Bunun yanında insan haklarını esas alarak uygulamalarını da bu yönde gerçekleştiren ombudsman raporları içerisinde "İnsan Hakları (Human Rights / Civil Liberties)" kelimesi de hiç kullanılmamıştır. Bunlar yapılan analiz açısından eksik kabul edilebilir.

Hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak, yasama ve yürütme organları hukuk kurallarına bağlı olarak hareket etmek zorundadır. Yasama ve yürütmenin, hukuk kuralları doğrultusunda hareket etmediğine karar veren ve yargılama yetkisine sahip olan kurum ise bağımsız mahkemelerdir (Yıldız & Sobacı, 2015: 21). Genel olarak denetleme yetkisi bağımsız mahkemelerde olmasına rağmen Parlamento Ombudsmanı da bir denetim mekanizmasıdır. Hukuk devleti ilkesi gereği yönetimin hukuka uygun eylemlerde bulunup bulunmadığı konusunda denetim yetkisine sahiptir.

Siyasi (Political) kelimesi tek başına kullanıldığı gibi tıpkı "Public (kamu, halk)" kelimesi gibi belirli kalıplarda da kullanılmaktadır. Bunlara örnek olarak political system (siyasal sistem), siyasi parti (political party), siyasi politika (political policy), siyasi faaliyet (political activity), siyasi kariyer (political career) gibi bir takım kullanım şekilleri bulunmaktadır. Fakat siyasi kelimesinin en çok kullanıldığı biçim siyasi parti kelimesidir.

Vatandaşlar dolayısı ile sivil halk/toplum (civil society), demokratik siyasi rejimlerin, devletin ve kamu yönetiminin birer varlık sebebidir (Baştürk, 2011: 56). Bu bakımdan da hükümetler aldıkları kararları ve benimsedikleri politikaları halkın tercihleri doğrultusunda yapmak zorundadır. Siyasi partiler (political parties), çoğulcu demokrasilere sahip ülkelerde kamu politikasının belirlenmesinde başat aktörlerin başında gelmektedir. Siyasi partiler halkın desteğini alarak hükümeti ele geçirmeye çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda da politika belirleme ve belirlenen politikaları uygulama, denetleme amacı güden bir siyasi kurumdur. Buradan da anlaşılacağı gibi siyasi partilerin en önemli işlevleri politikayı belirlemek ve denetlemektir. Siyasi partiler toplumun değişik kesimlerine hitap ederler. Böylelikle halkın istediği en uç noktalardaki talep ve beklentilerini gündeme getirebilirler (Yıldız & Sobacı, 2015: 21). Bu sebeple kamu (public) ve sivil toplum (civil society) için siyasi partiler, siyasi eylemler, siyasi politikalar en önemli kelimeler arasındadır. Raporlarda bu kelimelerin sık kullanılması siyasi hayatın etkinliğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu çerçevede de toplumsal yaşamın

uyum içerisinde sürmesi ve var olan sorunların çözülmesinde ombudsman bu konuda etkin hareket ediyor denebilir.

Kamu idaresinin yapmış olduğu eylemlerle yönetimi ve politikaları önemli derecede etkileyen bir diğer grup ise baskı grupları (Dursun, 2012: 288), örgütlenmiş toplumsal kuruluşlar ve sivil toplumdur. Modern toplumdaki örgütlenme biçimlerine paralel olarak baskı grupları ve sivil toplum bireylerin talep ve ihtiyaçlarının devlete iletilmesine öncülük yaparlar. Bunlar kendi alanlarına göre kamu yönetimi ile temas halindedirler. Bu sebeple halkın taleplerini örgütlü bir biçimde devlete aktarmaları ve kamu politikasının her aşamasında oynadıkları rol ile önemli bir yere sahiptirler (Çevik & Demirci, 2012: 43). Sivil bireyler, kendilerini Parlamento Ombudsmanı'nın yıllık raporlarında az da olsa kendisinden bahsettirmiştir. Bu sayede sivil birey ve toplumlar, uygulamış oldukları bu eylem ve davranışlar ile idareyi harekete geçiren önemli aktörlerden birisidir. Sivil ismi Tablo 1'de gözüktüğü gibi sivil toplum, sivil eylemi ve sivil hizmet olarak 3 kelime altında geçmektedir. Sivil toplum kelimesi yalnızca 2005-2006 yılına ait olan raporda yalnızca 2 defa geçmiştir. Bu diğer yıllarda sivil toplumun diğer yıllar içinde herhangi bir örgütlenme veya etkinlik göstermediğinin de bir göstergesi olabilir.

Tarafsızlık kelimesi ile aynı anlama gelen "Impartiality, Neutrality, Objectivity" kelimeleri yıllık raporlar içerisinde taranmış ve neredeyse tarafsızlık kelimesi raporlar içerisinde hiç kullanılmamıştır. Fakat 2011-2012 yılları içerisinde "Objectivity" kelimesi yani tarafsızlık yalnızca 1 kere kullanılmıştır. Parlamento Ombudsmanı teknik olarak bağımsız ve tarafsız olmasına rağmen, raporlarda ombudsmanın bu yönüne çok yer verilmemiştir.

Parlamento Ombudsmanı'nın yıllık rapor analizinin ikinci tablolarını oluşturan özel kelimeler çoğunlukla ombudsmanlığın etkinliğini ve verimliliğini ortaya çıkarabilecek ve gündelik yaşama yönelik kelimelerden oluşmaktadır. 2009-2014 yılları arasındaki yıllık raporlardaki özel kelimeler ile ilgili kelime sıklık analizinin sonucunda ortaya çıkan veriler Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. 2009-2014 Yıllarına Ait Yıllık Raporu Özel Kelime Analizi

NO	TÜRKÇE	İNGİLİZCE	2009	2010	2011	2012	2013
			2010	2011	2012	2013	2014
1	Açıklık	Openness	3	2	10	2	0
2	Hesap Verilebilirlik	Accountability	0	0	7	1	0
3	Arabuluculuk	Mediation	0	0	0	0	0
4	Çağdaşlık	Modernity, Contemporaneusness	0	0	0	0	0
5	Etkinlik	Effectiveness	3	0	2	0	1
	Etki	Effect	9	5	5	1	0
6	Beyan İfade	Statement (-s)	4	8	14	2	5
7	Belirtilen	Stated	1	1	1	0	0
8	Çözüm	Resolution(-s)	4	6	9	4	8
9	Tavsiye	Advice (-ed)	27	13	21	18	17
10	Verimlilik	Productivity	0	0	0	0	0
	Üretmek	Produce (-s, -ed)	2	4	4	4	0
11	Bilgilendirme	Information	43	39	26	26	31
12	Aktivite Faaliyet	Activity(-s)	3	3	9	2	1
13	Amaç	Objective (-s)	3	0	0	0	0
14	Medya	Media	13	3	5	3	9

Kaynak: The Parliamentary Commissioner for Standards, Annual report, 2009-2014.

Ortalama 40 ile 80 sayfadan oluşan Parlamento Ombudsmanı'nun yıllık raporlarında "açıklık (openness)" ve "hesap verilebilirlik (accountability)" kelimelerine az da olsa yer verilmiştir. Ombudsmannın niteliklerine ve sahip olması gereken bu niteliklerin Parlamento Ombudsmanı'nun yıllık raporlarında kendini göstermesi gerek teoride gerekse pratikte aktif olarak etkin olduğunun bir göstergesi olarak düşünülebilir. Bunun yanında ombudsmannın yıl boyunca yapmış olduğu faaliyetleri parlamento ve halk ile paylaşması ve sunması kurumun yapmış olduğu işlem ve eylemlerinde açıklık ve hesap verilebilirlik ilkelerini esas aldığı bir kanıttır.

Ombudsmannın rollerinden biri olan arabuluculuk kelimesi 2009-2014 yılları arasındaki raporlarda hiç kullanılmamıştır. Bunun yanında "Çağdaşlık (Modernity/ Contemporaneity)" kelimesi de 2009-2014 yılları arasındaki raporlar içerisinde hiç kullanılmamıştır. Fakat bu kurumun bulunduğu dönemin gereksinimlerine aykırı olarak eylemlerde bulunduğu bir göstergesi değildir. Çağdaş ve döneme uygun çalışmalar yapabilmektedir. İngiltere'de ombudsmannın çalışmaları İngiliz halkı tarafından saygı duyulmaktadır. Bu da ombudsmannın çağdaş bir kurum olduğunu gösterir. Bunu literatürde yapılan okumalar göstermektedir.

Ombudsmannın başarısını gösteren ve bir değerlendirme biçimi olan "etkinlik (effectiveness)" 2009-2010 yıllarında 3 defa kullanılırken, 2011-2012 yılında 2 kere, 2013-2014 yılında 1 kere ve diğer 2 raporda ise kelime hiç kullanılmamıştır. Etkinlik kavramının kökeni olan "Etki (Effect)" kelimesi etkinlik kelimesine oranla daha fazla kullanılmıştır. Fakat 2009-2010 yılları arasında 9 kere kullanılan etki kelimesi, 2014 yılına kadar olan raporlarda giderek azalmaya başlamıştır. İdarenin yapmış olduğu faaliyetler üzerinde etki sağlayabilmesi ve sağladığını gösterebilmek için etki ve etkinlik kelimelerinin daha sık kullanılması gerekmektedir. Bunun yanında İngiltere'de ombudsmanlık kurumunun etkinliğinin yalnızca "etki/etkinlik" kelimeleri ölçmek yanlış olacaktır. Çünkü ombudsmanlık kurumunun yıl boyunca yapmış olduğu araştırma, inceleme, denetim ve çalışmalarının sonucunda vatandaşların sorunlarına çözüm bulması, tavsiye vermesi ve bir takım faaliyetlerde bulunması da kurumun etkinliğini ve verimliliğini doğrulamaktadır. Bu veriye de ilgili yıllık raporlara bakıldığında kanaat getirilebilir.

Beyan, ifade olarak kullanılan "Statement (-s)" 2011-2012 yılları arasındaki raporda 14 kere geçerken, 2012-2013 yılları arasındaki raporda 2 kere kullanılmıştır. Ombudsman kendisini ifade etmek, yaptığı faaliyetleri belirtmek için kullanılan beyan kelimesinin raporlarda yoğun kullanılması gerekir ki, ombudsmannın kendisini ifade edebildiğinin göstergesi olarak kabul edilsin. Bunun yanında aynı kök kelimedenden oluşan "belirtilen (stated)" kelimesi ise 2009-2012 yılları arasında üç raporda da 1'er kere kullanılmış ve diğer iki raporda da çok az neredeyse hiç kullanılmamıştır.

Parlamento Ombudsmanı, kendisine gelen şikayet başvurularını çözüme ulaştırabilmek amacıyla konu ile ilgili her türlü bilgi, belge ve kişiye ulaşabilmektedir (Bahadır, 2010: 374). Ombudsmana yapılan başvurular mahkemelere oranla daha hızlı ve masrafsız bir çözüm yoludur. Bu çözüm yolu kesin bir sonuca ulaşan bir yol olmamasına rağmen Parlamento Ombudsmanı oldukça başarılı bir şekilde etkinliğini korumuştur. Bunun kanıtı olarak diğer ülkelere öncülük eden bir kurum olması ve halk tarafından kabul görmesi gösterilebilir. Ombudsmannın yıllık raporlarında kullanılan kelimeler arasında "Çözüm (Resolution)" 2009-2010 yılları arasındaki raporda 4 kere geçerken, 2011-2012 yılları arasındaki raporda ise 9 kere geçmektedir. Bu da kelimelerin raporlar içerisindeki hissedilir oranda sıklığının ve çeşitlilik gösterdiğinin de bir kanıtıdır.

Ombudsmannın yargılama yetkisi bulunmamakla beraber kendiliğinden de harekete geçemeyen bir kurum olarak ombudsman, yalnızca kendisine gelen şikayetleri inceler ve bu şikayetlere uygun bir "tavsiye (advice)" kararı verir. Fakat ombudsmannın şikayet sonucunda verdiği kararlara saygı duyulmasının yanında kararların herhangi bir bağlayıcılığı yoktur. 2009-2010 yılları arasındaki raporda tavsiye kelimesi 27 kere geçerken, bir yıl sonraki 2010-2011 yılındaki raporda 13 kere çıkmıştır ve

değişiklik göstermeye devam etmiştir.

Parlamento Ombudsmanı'nın 2009-2010 yılları arasındaki yıllık raporlarda yapılan kelime sıklık analizi sonucunda oluşturulan Tablo 2'de gözüktüğü üzere "Verimlilik (Productivity)" kelimesi 2009-2014 yılları arasındaki 5 yılın raporunda hiç kullanılmamıştır. Fakat kelimenin kökeni olan "Produce (üretmek, yapmak, ortaya koymak)" kelimesi ve çeşitli ekler (-s, -ed) ile oluşturulan diğer kelimeler ilk beş yıllık raporda, 2013-2014 yılları arasındaki rapor haricinde, 2 veya 4 kere kullanılmaktadır. Bu durumda ombudsmanın bir takım faaliyetlerde bulunduğunu veya yeni şeyler üretmeye çalıştığının bir göstergesi olarak gösterilebilir.

Parlamento Ombudsmanı kendi yapısını halka tanıtmak adına halk ile iletişim halinde olan bir kurumdur. Bunun yanında kendisine yönetim tarafından mağdur edilen kişilerin mağduriyetlerinin giderilmesi amacıyla bir takım bilgilendirme yoluna giden bir kurum olmuştur. Parlamento Ombudsmanı'nın her yılsonunda bir yıllık rapor hazırlayarak parlamento ve halk ile paylaşmasının asıl amacı, ombudsmanın yıl boyunca yaptığı "aktiviteler/faaliyetler (activity(-s))" hakkında parlamentoyu ve halkı bilgilendirmektir. Dolayısı ile "bilgilendirme (information)" kelimesinin yıllık raporlarda belirgin derecede çıkması çok normaldir. Bunun yanında aktivite/faaliyet kelimesi ise çok belirgin olmasa da kullanılmıştır.

Parlamento Ombudsmanı belirli amaçlar doğrultusunda hareket etmekte ve bu amaçları gerçekleştirmek amacı ile kurulmuştur. Fakat ilginçtir ki "Amaç (Objective)" kelimesi yıllık raporların yalnızca bir tanesinde kullanılmıştır. 2009-2010 yılları arasındaki raporda 3 defa kullanılmıştır. Diğer 4 rapor içerisinde amaç kelimesi hiç kullanılmamıştır.

"Media (medya)" yıllık raporlarda sıkça ismi geçen bir kelimedir. Medya, halkı hükümetin yaptığı politikalar ve programlar hakkında bilgilendirir ve halkın yapılan uygulamalardan haberdar olmasını sağlamaktadır. Bunun yanında bu politika, program ve uygulamaların vatandaş üzerindeki etkilerini hükümete yansıtarak geri besleme noktasında önemli bir görev üstlenmektedir. Gazete ve televizyon gibi klasik medya araçlarının yanında bilgi ve iletişim teknolojisinin gelişmesi ile ortaya çıkan sosyal medya ağlarının sunduğu olanaklar, politik ve yönetsel alandaki kullanımında artış olması hükümet ve vatandaşlar arasındaki iletişimi daha kolay, hızlı ve etkin hale getirmiştir. Medya, temel hak ve özgürlüklerin tanındığı demokratik ülkelerde bir konunun veya sorunun vatandaşlar tarafından nasıl algılanacağını belirlenmesin de önemli roller üstlenmektedir (Yıldız & Sobacı, 2015: 22). Diğer yandan medya halkın talep ve ihtiyaçlarını hükümete iletmesine yardımcı olur. Medya, yaşamsal iletişim rolü oynarken diğer yandan da hükümetin yapmış olduğu işlemleri topluma yayarken de siyasi bir rol oynar. Bu bakımdan gelişen teknoloji ile de etkinliğini iyice artıran medya göz ardı edilemez (Çevik & Demirci, 2012: 84-85).

3.3. İngiltere Parlamento Ombudsmanı'nın 2014-2019 Yıllarına Ait Yıllık Rapor Analizi

Bu aşamada, genel kelimeler (siyasal, yönetsel ve kamusal içerikli) ile İngiltere'nin siyasal yapısı, yönetim şekli, yasama ve yürütmeye benimsediği en temel nitelikler, İngiltere'de ombudsmanlık için en önemli faaliyetlerin belirlenmesine dönük olarak 2014-2019 yılları arasındaki yıllık raporları içerisinde tarama yapılarak kelime kullanım sıklıkları bulunmuştur. Bu sonuçlar, sayısal verileri ile birlikte Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. 2014-2019 Yıllarına Ait Yıllık Raporu Genel Kelime Analizi

NO	TÜRKÇE	İNGİLİZCE	2014 2015	2015 2016	2016 2017	2017 2018	2018 2019
1	Kraliçe	Queen	0	0	0	0	0
2	Parlamento	Parliament	38	31	27	23	18
3	Meclis	Parliamentary	86	102	46	26	38
4	Millet Vekili	Member Of Parliament/ MP(-s)	54	180	209	48	88
5	Devlet	State	3	0	0	0	0
6	Anayasa	Constitution	0	0	0	0	0
7	Yasa	Law (-s)	1	0	0	0	0
8	Kural	Rule (-s)	94	107	110	32	30
9	Demokrasi	Democracy	0	0	0	0	0
10	Kamu, halk	Public	20	24	26	8	17
11	İnsan Hakları	Human Rights,	0	0	0	0	0
		Civil Liberties	0	0	0	0	0
12	Hukuk Devleti	Constitutional State	0	0	0	0	0
13	Politikacı	Politician (-s)	0	1	0	0	0
14	Politik	Politic (-s)	0	0	0	0	0
15	Diplomatik	Diplomatic	0	0	0	0	0
16	Siyasi	Political	15	16	10	0	1
17	Sivil Toplum	Civil Society	0	0	0	0	0
18	Sivil Eylem	Civil Action	0	0	0	0	0
19	Sivil Hizmet	Civil Service	0	0	0	0	0
20	Toplumlar	Society (-s)	0	0	1	0	0
21	Adalet Dürüstlük	Justice,	1	1	1	0	2
		Fairness	0	0	1	0	1
22	Tarafsızlık Tarafsız	Impartiality,	0	0	0	0	1
		İmpartial	0	0	0	1	2
		Neutrality,	0	0	0	0	0
		Objectivity	0	0	0	0	0

Kaynak: The Parliamentary Commissioner for Standards, Annual report, 2014-2019.

2014-2019 yılları arasındaki yıllık raporlar (annual report), 2009-2014 yılları arasında Parlamento Ombudsmannı'nın her yıl halk ve parlamento ile paylaştığı yıllık raporları ile benzerlik göstermeye devam etmiştir. İngiltere'nin en önemli temsilcisi olan "Kraliçe (Queen)" 2014-2019 yılları arasındaki raporlarda da hiç kullanılmamıştır.

Parlamento (Parliament) kelimesinin sıklığı 2014 yılından 2019 yılına kadar kademe kademe

azalmaya başlamıştır. Bunun yanında ilk beş yıllık rapor içerisindeki 2011-2012 yılları arasındaki raporda 84 defa kullanılırken, son beş yıl içerisindeki en yüksek kelime sıklığı 38 defa ile 2014-2015 yılları arasındaki yıllık rapordur. Bununla beraber son yıllık rapor olan 2018-2019 arasındaki rapor, parlamento kelimesinin en az kullanıldığı rapordur. “Meclis (Parliamentary)” kelimesi de tıpkı parlamento kelimesi gibi raporlardaki sıklığı giderek azalmıştır. Bu durum parlamentonun ve meclisin ombudsman üzerindeki etkisinin giderek azaldığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Ombudsman üzerinde önemli derecede eskisi bulunan milletvekilleri, 2014-2019 yılları arasında 2009-2014 yılları arasındaki raporlara göre daha sık kullanılmaya başlamıştır. Bunun sebebi de gelişen bilgi ve iletişim araçlarıyla birlikte halkın Parlamento Ombudsman’ının yetkileri hakkında daha fazla bilgi sahibi olması ve ombudsmana şikayette bulunabilmek amacıyla milletvekilleriyle temasta bulunmalarıdır. Bunun da milletvekillerinin öneminin artmasına neden olduğu düşünülebilir.

“Devlet (State)” kelimesi yalnızca 2014-2015 yılları arasında 3 defa kullanılmış ve diğer yıllık raporlar içerisinde hiç kullanılmamıştır. Bunun yanında raporlar içerisindeki sıklığı önemli derecede azalan bir diğer özel kelime ise “açıklık (openness)” ve genel kelime olan “demokrasi (democracy)” kelimeleridir. Açıklık kelimesi son 5 yıllık rapor içerisinde yalnızca son yıllık rapor olan 2018-2019 yılları arasındaki yıllık raporda 2 defa kullanılmıştır. Demokrasi kelimesi ise 2009-2014 yılları arasında az da olsa kullanılırken, 2014-2019 yılları arasındaki raporlarda hiç kullanılmamıştır. Bu durum İngiltere devletinin açıklık ilkesine göre uygun hareket etmediğinin bir göstergesi değildir. Raporlar içerisinde yaptığı faaliyetleri açık anlaşılır bir şekilde anlatarak halkı ve parlamentoyu bilgilendirmesi bile İngiltere’de ombudsmanlık kurumunun açıklık ilkesine uygun hareket ettiğinin kanıtıdır. Bunun yanında demokrasi kelimesi raporlarda geçmemiş olabilir. Fakat bu durum yapılan faaliyetlerin demokrasiye aykırı olduğunu göstermez. İngiltere’de çok uzun bir demokrasi geleneği olduğu unutulmamalıdır. İngiliz siyasal sistemi, parlamentonun üstünlüğüne dayalıdır (Robson, 1960: 11).

İngiltere’nin siyasal hayatında, Parlamento Komiseri’nin kuruluşunda ve birçok çeşitli yerde sınırları ve yetkileri belirleyen en önemli aktörler içerisinde “Anayasa (Constitution(al))” ve “Yasalar (Law (-s))” bulunmaktadır. Fakat 2009-2014 yılları arasındaki yıllık raporlarda adı geçen anayasa kelimesi 2014-2019 yılları arasındaki beş raporda da kullanılmamıştır. Fakat yasa kelimesi, 2014-2015 yılındaki yıllık raporda 1 kere kullanılmıştır. Daha sonraki dört yıllık raporlarda yasa kelimesi kullanılmamıştır.

Kamu, halk (Public) kelimesi tıpkı 2009-2014 yılları arasında raporlarda olduğu gibi sık kullanılmaya devam eden kelimeler arasındadır. Devletlerin, kurum ve kuruluşların oluşum sebebi olan halkın raporlar içerisinde sık kullanılması gerekmektedir. Çünkü Parlamento Ombudsman’ının yapmış olduğu bütün faaliyet ve eylemleri kamuyu oluşturan halkın sorunlarına, ihtiyaçlarına yönelik olarak ve onların memnuniyetini sağlamak amacı ile yapılmaktadır.

Politikacılar, teknik ve siyasal özelliklere sahip kişilerden, politikaların yapım aşamasında önemli bir konuma sahiptir. Bu kişiler uluslararası örgütlerden, kamu yönetiminden, sivil toplumdan, diplomatik ilişkiler içerisinde yardım alabilir veya bu kişiler içerisinden seçilebilir. Bu sebeple politikacıların ve yapılan politikalar üzerinde gözle gözüdür derecede etkisi olmaktadır (Babaoğlu & Yıldız, 2015: 85-86). Politikacılar ve politikalarda etkisi bulunan kişiler; politika fikirlerini geliştiren, tanıtımını yapan ve destekleyen kamu politikası aktörleridir. Bu kişiler, politikalarda istedikleri yeniliklerini açık bir şekilde söyleyerek hükümetin gündemine yerleştirmeye çalışır ve belirli bir alanda yürütülen politikalarda değişiklik yapmaya çalışır (Yıldız & Sobacı, 2015: 21). Bahsi geçen bu politikacılar, İngiltere’de raporlarda 2009-2014 yılları arasındaki hiç kullanılmamakla beraber, 2014-2019 yılları arasındaki raporlarda ise yalnızca 2015-2016 yılları arasında sunulan raporda 1 kere kullanılmıştır.

“Siyasi (political)” kelimesi raporlar içerisinde tarandığında siyasal kelimesinin genellikle belirli

kalıplar içerisinde kullanıldığı görülmüştür. Bu kalıplar içerisinde yoğunlukla kullanılan “siyasi parti (political party)” ve “siyasi aktiviteler (political activities)” gerek kelime anlamı gerekse Parlamento Ombudsmanı bakımından etkili olan iki önemli kelime kalıbıdır. Siyasi partilerin yoğunlukta olmasının sebepleri arasında siyasi partilerin daha önce de belirtildiği gibi önemli bir aktör olarak siyasi hayatta rol oynamasıdır. Siyasi partiler, halkın desteğini sağlayarak devlet iktidarının kontrolünü ele geçirmeyi veya belirlediği veya yapmış olduğu faaliyetler doğrultusunda yönetimde kalmayı sürdürmeye çalışan bir aktördür (Yıldız & Sobacı, 2015: 21). İngiltere’de siyasi partiler, II. Dünya Savaşı sonrasında demokrasinin daha da güçlendirilmesi için çabalamışlardır (Dearlove & Saunders, 1991: 51). Dolayısı ile siyasi partiler, Parlamento Ombudsmanı içinde önemli bir konuma sahip bir kurum olmasından dolayı ombudsmannın yıllık raporları içerisinde sık kullanılması doğaldır. Bu da siyasi partilerin koruma gücü üzerinde etkin ve belirleyici bir aktör olduğunun göstergesi olarak görülebilir. Siyasi kelimesinin kalıp olarak yoğun bir şekilde kullandığı “siyasi aktiviteler (political activities)” kalıbı da hem siyasi bakımdan hem de ombudsmannın yapmış olduğu faaliyetler sonucunda ortaya koyduğu “aktiviteler (activities)” bakımından da sık kullandığı bir kelimedir. Bu kelimelerin sık kullanılması ombudsmanlık kurumunun etkinliğinin bir katını olarak sayılabilir.

Tarafsızlık kelimesi olan “objectivity” 2011-2012 yılları arasındaki yıllık raporda 1 kere kullanılırken, 2017-2018 yılları arasında tarafsızlık kelimesinin kökü olan “tarafsız (impartial)” kelimesi 1 kere kullanılmıştır. 2018-2019 yılları arasındaki yıllık raporda ise “tarafsız (impartial)” kelimesi 2 kere ve “tarafsızlık (impartiality)” kelimesi de 1 kere kullanılmıştır. Bu da tarafsızlık kelimesinde az da olmasa bir artış olduğunun göstergesi olarak gözükebilir. İngiltere Ombudsmanı, yapmış olduğu faaliyetleri eşitlik ve tarafsızlık ilkesi gereği yürütmektedir. İngiltere’de yaşam hakkına sahip olan herkes din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin eşittir. Bunun yanında idarenin yapması gereken görevlerinin bireylerin kişisel görüş ve tercihleri yüzünden yerine getirmemeleri veya belirli bir tarafa ayrıcalık tanımaları kötü yönetim ilkeleri içerisinde yer almaktadır. İngiltere Ombudsmanı ise idarenin yapmış olduğu kötü yönetim unsurlarını denetlemeyi ve gidermeyi amaçlamaktadır. Dolayısı ile İngiltere Ombudsmanı, kararlarında ve faaliyetlerinde tarafsız olarak hareket etmeyi ilke edinmiş bir kurumdur. Raporlarda tarafsızlık kelimesinin az görünmesi bir çelişki oluştursa da konuya bütüncül bakıldığında bir izah şansı ortaya çıkabilmektedir.

2014-2015 yılları arasındaki yıllık raporları üzerinde yapılan genel kelimelerin kelime sıklık analizinin ardından yapılan özel kelimeler (ombudsmanlığın etkinliğini görmek ve gündelik yaşama yönelik kelimeler) üzerinde manuel olarak yapılan kelime sıklık analizinin sonuçları Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. 2014-2019 Yıllarına Ait Yıllık Raporu Özel Kelime Analizi

NO	TÜRKÇE	İNGİLİZCE	2014 2015	2015 2016	2016 2017	2017 2018	2018 2019
1	Açıklık	Openness	0	0	0	0	2
2	Hesap Verilebilirlik	Accountability	2	2	1	0	2
3	Arabuluculuk	Mediation	0	0	0	0	0
4	Çağdaşlık	Modernity Contemporaneousness	0 0	0 0	0 0	0 0	0 0
5	Etkinlik Etki,	Effectiveness Effect	0 2	0 1	0 0	0 0	0 0
6	Beyan İfade	Statement (-s)	4	3	2	2	3
7	Belirtilen	Stated	0	0	0	0	0
8	Çözüm	Resolution(-s)	4	5	6	0	2
9	Tavsiye	Advice (-ed)	15	20	22	11	14
10	Verimlilik Üretmek	Productivity Produce (-s, -ed)	0 0	0 0	0 1	0 0	0 0
11	Bilgilendirme	Information	35	34	32	11	20
12	Aktivite Faaliyet	Activity(-s)	4	2	3	2	1
13	Amaç	Objective (-s)	0	1	0	1	0
14	Medya	Media	4	7	5	4	10

Kaynak: The Parliamentary Commissioner for Standards, Annual report, 2014-2019.

Ombudsmannın başlıca sahip olması gereken özellikleri arasında açıklık (openness), hesap verilebilirlik (accountability), adalet ve dürüstlük anlamına gelen “justice ve fairness” kelimeleri Parlamento Ombudsmannı’nın yıllık raporları içerisinde sık olmasa da kullanılmaya devam eden kelimeler içerisinde yer almaktadır.

“Etkinlik (effectiveness)” 2009 yılından 2014 yılına kadar azalarak ilerlese de, 2014-2019 yılları arasındaki yıllık raporlarda hiç kullanılmamıştır. Bunun yanında kelimenin kökü olan “etki (effect)” kelimesi ise 2009-2014 yılına oranla hem daha az kullanılmış hem de son 3 yıl hiç kullanılmamıştır. Fakat bu durum kurumun etkin olmadığını göstermez. Bir kurumun etkinliği yerine getirdiği amaçlar, yapmış olduğu faaliyetler, vermiş olduğu tavsiye kararları ile sorunlara karşı ürettiği çözümler ile de ölçülür. Bu sebeple etkinlik kelimesi raporlar içerisinde az kullanılması onun etkin bir kurum olmadığını göstermez.

Parlamento Ombudsmannı’nın yıllık raporları içerisinde yapılan kelime sıklık analizi sonucunda Beyan, İfade anlamına gelen “Statement(-s)” kelimesi 2009-2014 yıllarına oranla daha az kullanılsa da kullanılmaya devam etmiştir, fakat belirtmek veya belirtilen anlamına gelen “stated” kelimesi 2014-2019 yılları arasındaki raporda hiç kullanılmamıştır.

Çözüm (resolution), tavsiye (advice), bilgilendirme (information) ve aktivite/faaliyet (activity) kelimeleri belirgin bir artış göstermemesine rağmen kullanılmaya devam eden kelimelerdendir. Bu kelimelerin yoğun bir şekilde kullanılması kurumun etkinliğinin ve verimliliğinin bir göstergesi olarak gösterilebilir. Halkın bilinçlenmesi adına bilgilendirme çalışmalarının yanında yargının iş yükünü

azaltabilmek amacıyla halkın ombudsmanlık kurumuna olan güvenini ve saygınlığının daha da artırılması için çeşitli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu durumun gerçekleşmesi için de idareye karşı yapılan başvuruların çözüme ulaştırılması amacıyla ombudsmannın vermiş olduğu tavsiye kararlarının da idare üzerinde etkili olması gerekmektedir. Bu sayede hem halkın yaşadığı mağduriyet ortadan kalkacaktır hem de bu kelimelerin yoğun bir şekilde yıllık raporlar içerisindeki kullanımı artacaktır.

Verimlilik (productivity) kelimesi 2009-2014 yılları arasındaki raporlarda olduğu gibi hiç kullanılmamıştır. Fakat üretmek (produce) kelimesinin kullanımında gözle görülür derecede bir düşme söz konusudur. Bununla beraber üretmek kelimesi raporlar içerisinde yalnızca 2016-2017 yıllarındaki rapor içerisinde 1 kere kullanılmıştır. Bu durum ombudsmanlığın üretkenliğinin bir düşüş yaşadığını düşündürülebilir. Fakat bu kesin bir kanıt olarak düşünülemez.

Gelişen teknoloji ile birlikte insanların bir numaralı aracı olan “medya (media)” (McGivern, 2021) kelimesinin bir kullanım sıklığında herhangi bir artış olmamakla beraber bir düşme de yaşandığı söylenemez. Fakat gelişen teknoloji ile birlikte Parlamento Ombudsmannı’nın medyayı daha etkin bir şekilde kullanması beklenebilir. Bu sayede kurumun amacını, işleyişini ve faydalarını halk ile daha hızlı, kolay ve masrafsız bir şekilde paylaşması mümkün olur. Bunun yanında medyanın yardımı ile halkı ombudsmanlık kurumuna yönlendirme çalışmaları hız kazanabilir. Bu da ombudsmannın daha etkin, verimli, çağdaş ve saygın bir kurum olmasında önemli bir etken olabilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İngiltere, ombudsmanlık kurumunun geliştirilmesinde önemli bir role sahip olması ile ombudsmannı en iyi ve kendine özgü şekilde kullanmayı başaran bir devlettir. Bunun en önemli örneği, ombudsmanlık kurumunun resmi ve özel sektör esaslı olarak birçok alana bölünmesidir. İngiltere’nin ombudsmannı bu denli benimsemesi ya da özümsemesi, ombudsmanlığın düzenli, titiz ve başarı gösterebilir bir grafik çizgisini yakalamasıdır. Parlamento Ombudsmannı, hükümetin yapmış olduğu “kötü yönetim (maladministration)” uygulamalarından dolayı mağduriyet yaşayan vatandaşların şikayet başvurusunda bulunabileceği bir kurumdur. Yavaş işleyen yargı organı olan mahkemelere oranla daha az şekilci ve hızlı işleyen bir denetim ve şikayet mercii olan ombudsmanlık kurumuna başvuruda bulunmak vatandaşlara daha cazip gelmektedir. İngiltere Parlamento Ombudsmannı, kendinse gelen başvuruları en geç 12 ay (gerek duyulursa bu süre uzatılabilir) içerisinde sonuçlandırmakla yükümlüdür. Bunun yanında İngiltere’de ombudsmannın yaptığı inceleme ve değerlendirmelerin herhangi bir bağlayıcılığı olmamasına rağmen etkin bir şekilde görev yapan bir kurum olduğu söylenebilir. Ombudsmannın İngiltere’de bu derece etkin olarak görev yapmasının en önemli nedenleri arasında; ombudsmannın her yıl sonunda parlamentoya “Yıllık Rapor (Annual Report)” sunarak yıl boyunca yapmış olduğu faaliyetlerden ve etkinliklerinden tüm toplumsal kesimleri haberdar etmesidir. Bu sayede de hem parlamentoyu hem de halkı faaliyetleri ve etkinliği hakkında bilgilendirmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde “kelime sıklık analizi” yöntemi ile yapılan nitel çalışmada ortaya çıkan sonuçlar ise ombudsmannın belli konularda biraz eksik kaldığını gösterse de genel manada ombudsmanlık kurumunun sahip olduğu nitelik ve özellikleri sayesinde, 2009-2019 yılları arasındaki on yıla ait yıllık raporlarda önemli bir değişim göstermemekle beraber etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yanında Parlamento Ombudsmannı, İngiltere’nin sahip olduğu siyasal nitelikleri de raporlarında göstermiştir. Bunun en belirgin örneği; ülkenin en önemli temsilcisi olan kraliçenin yetkilerinin simgeselliği sonucunda Parlamento Komiseri’nin on adet yıllık raporunda bir kere bile kullanılmaması ve “parlamentar demokrasinin beşiği” olarak kabul edilen İngiltere’nin Parlamento Komiseri’nin yıllık raporunda “parlamento” kelimesinin çok sık kullanılması gösterilebilir. Bu durum

aynı zamanda parlamentonun ombudsman üzerindeki etkisinin ne yoğunlukta olduğunun da bir göstergesidir. Fakat bu durum yanlış anlaşılmalıdır. Ombudsman, parlamento tarafından kurulan ve yapmış olduğu faaliyetleri her yıl sonunda bir yıllık rapor ile parlamentoya sunan bir kurumdur. Bunun yanında Parlamento Ombudsmanı, parlamentodan bağımsız olarak görev yapar ve herhangi bir hiyerarşik üstü yoktur. Diğer yandan her iki dönemde en çok sıklık gösteren diğer genel kelimeler; meclis, milletvekili, kurallar, kamu-halk ve siyasi olmuştur. En sık görülen özel kelimeler ise açıklık, etki, beyan/ifade, çözüm, tavsiye, bilgilendirme, aktivite/faaliyet ve medya'dır.

İngiltere'deki parlamento ombudsmanı, genel manada demokratik, bağımsız, tarafsız, etkin ve verimli olarak görev yapmaktadır. Her ne kadar bu durum yapılan analizde bazı noktalarda eleştirilebilirse de bu literatürde de kabul gören ve etkinliğini birçok kez kanıtlamış bir kurumdur. Parlamento Ombudsmanı'nın herhangi bir bağlayıcılığının olmaması kurumun etkinliğinin olmadığını düşündürse bile ombudsman yapmış olduğu araştırmalar sonucunda verdiği tavsiye kararlarından yıllık raporlar içerisinde sıkça söz etmektedir. Tavsiye kararlarının raporlar içerisinde bu kadar çok olması beraberinde çözümleri de getirmiştir. Bu sayede de raporlar içerisinde yoğun bir şekilde kullanılan bir diğer kelime de çözüm kelimesidir. Bu da kurumun etkin ve verimli bir şekilde çalıştığının bir diğer kanıtı olarak esas alınabilir. Bunun yanında ombudsmanın bu etkinliğinin yıl sonunda bir yıllık rapor ile parlamento ve halk ile paylaşılması hem halkın bilgilenmesine hem de halkın yargı kurumundan ombudsmanlık kurumuna doğru yönelmesine neden olmaktadır. Bu sayede ombudsmana olan güven ve talep artmakta aynı zamanda yargı organı olan mahkemelerin iş yükü de hafiflemektedir.

İngiltere'de kurumun etkinliğinin bir diğer kanıtı ise Parlamento Ombudsmanı'nın yapı taşı olan milletvekillerinin çalışma içerisinde yoğun bir şekilde kullanılması, ombudsman ve milletvekillerinin sürekli olarak temas halinde olduklarının bir kanıtı olarak gösterilebilir. Gelişen teknoloji ile birlikte ombudsman ve milletvekillerleriyle kurulmak istenen iletişimin kolaylaşması da kurumun hem etkinliğini hem de vatandaşlar tarafından daha çok tercih edilmesine sebep olmuştur. Vatandaşların Parlamento Ombudsmanı'na ve diğer ombudsmanlıklara ilgi göstermesi de, ombudsmanlığın etkinliğinin var olduğunun çok önemli bir kanıtıdır. Ombudsmanın etkinliğinin sürekli olarak arttırabilmesi için medya araçlarını da etkin ve sürekli bir şekilde kullanmak gerekmektedir. Ombudsmanın medyayı etkin bir şekilde kullanması ile halkı bilgilendirmek, kendisine duyulan ihtiyacı artırmak, güven ortamı oluşturmak ve verimliliğinin en üst düzeye ulaşmasını sağlamak için gerekli olan bütün özelliklere sahip bir aktör olduğunu kanıtlamaktadır. Bu durum, yapılan nitel çalışmada da açıkça görülmüştür. İngiltere Parlamento Ombudsmanı'nın yıllık raporları içerisinde medya ve bilgilendirme kelimesinin sık kullanılması da ombudsmanın bu konuda da etkinliğinin varlığını gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak İngiltere'de ombudsmanın etkinliğini kelime sıklık analizi ile ölçmeye çalışan bu nitel çalışma sonrasında, ombudsmanın etkin olduğu ileri sürülebilmektedir. Çalışmada farklı tarihler arasında bazı kelimelerin oranlarındaki düşüş, konjonktürel gelişmeler, toplumsal gelişme, siyasi iklimdeki değişimler, teknolojik ilerlemeler ve mevzuat sistemindeki yeniden yapılanma görülebilir. Ancak analizi yapılan her iki dönemde de kelimelerin sıklık sonuçlarının benzer olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, dünyadaki herhangi bir ombudsmanın çeşitli kriterlere dayalı olarak etkinlik düzeyinin ölçülmesine yönelik bir model geliştirilmiştir. Bu model de tablolardaki kelimeler ile açıklanan ve yıllık raporlarda sıklık oranlarına dayalı sayısal rakamlara dayanmaktadır. Buradaki kelimeler, ombudsmanın siyasi, hukuki, kültürel ve toplumsal amaçlarına dönük bir ombudsmanın içerisinde mutlaka bulunması gereken olgu ve kavramlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla burada kullanılan kelimeler, ombudsmandan asla ayrı düşünülemeyecek birer parça gibi düşünülebilir. Tabi ki kelimelerin sayısı artırılabilir ve farklı yöntemlerle farklı etkinlik analizleri yapılabilir. Bu konu ayrıca,

sosyal bilimlerde bir araştırma alanı olarak ombudsmannın önemini ve taşıdığı interdisipliner karakteri de göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abdioğlu, H. (2007). Yönetişim İlkelerinin Uygulanmasında Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye Açısından Önemi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 79-102.
- Abraham, A (2011). *The Parliamentary Ombudsman and Administrative Justice: Shaping The Next 50 Years*. Thursday 13 October 2011, London: Freshfields Bruckhaus Deringer LLP.
- Akıllı, H., Kemahlı, F. D. & Okudan, K. (2007). Kamu Yönetimi Reform Dinamikleri Kavramsal Analiz. Aksoy, Ş. ve Üstüner, Y. (Der.), *Kamu Yönetimi Yöntem ve Sorunlar*, 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.
- Arı, S. (2017). İsveç, İngiltere, Fransa ve Türkiye Ombudsmanlık Kurumları: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 3(3), 135-151.
- Arslan, S. (1986). İngiltere'de Ombudsman Müessesesi. *Amme İdaresi Dergisi*, 19(1), 157-172.
- Ataman, T. (1993). İngiltere'de Ombudsman Kurumu (İdarenin Parlamento Tarafından Denetimi). *Türk İdare Dergisi*, 400, 217-255.
- Babaoğlu, C. & Yıldız, M. (2015). Kamu Politikası Bakış Açısından Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinde Hükümdar-Danışman İlişkisi Üzerine. *Yasama Dergisi*, 29, 84-108.
- Bahadır, O. (2010). Ombudsmanlık Kurumunun İsveç, İngiltere ve Fransa İle Karşılaştırmalı İncelenmesi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1, 363-984.
- Baştürk, E. (2011). Demokratik Devletin Gereklere ve Türkiye. *Liberal Düşünce*, 61-62, Kış-Bahar, 49-60.
- Baylan, Ö. (1978). Yurttaşın Devlet Yönetimi Hakkındaki Şikâyetleri ve Türkiye İçin İsveç Ombudsman Formülü. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Başkanlığı Yayınları.
- Çevik, H. H. & Demirci, S. (2012). *Kamu Politikası; Kavramlar, Aktörler, Süreç, Modeller, Analiz, Karar Verme*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Çolak, N. İ. (2005). *Avrupa Birliği Uyum Sürecinde İdari Reformlar İngiltere ve Türkiye*, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Dearlove, J. & Saunders, P. (1991). *Introduction to British Politics: Analysing a Capitalist Democracy*. UK: Polity Press.
- Demir, K. A. (2012). *Türk Kamu Yönetimi Denetim Sisteminde Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Doğan, K. C. (2016). Health Ombudsman in The United Kingdom: Establishment, Functions, and Efficiency. *Journal of International Health Sciences and Management*, 2(2), 7-15.
- Dursun, D. (2012). *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Beta.
- Erdoğan, O. (2006). *Kamu Yönetiminde İdari ve Denetsel Açidan Ombudsman Kurumu: Türkiye Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Fendoğlu, H. T. (2012). *Kamu Denetçiliği (Ombudsman) ve Türkiye*. Öktem, N., Katmer, N. (Der.), *Uluslararası Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 9 Mart 2011, İstanbul: Doğu Üniversitesi Yayınları.
- Kalkışım, H. M. (2016). *Ombudsmanlığın Beşiği İsveç*. Parlak, B., Doğan, K. C. (Der.), *Karşılaştırmalı Ombudsman İncelemeleri, Birinci Baskı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kaya, İ. S. & Karabay, H. (2019). Ombudsmanlığın Uluslararası Hukuk Sistemlerindeki Yeri. *Ombudsman Akademik*, 6(11), 213-232.

- KDK (2014). Yurtdışı Çalışma Ziyareti Raporları, Ankara: Afşar matbaacılık.
- Koçak, M. (2012). Kamu Denetçiliği Kurumu: İngiltere Örneği. Öktem, N. ve Katmer, N. (Der.), Uluslararası Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 9 Mart 2011, İstanbul: Doğuş Üniversitesi Yayınları.
- Maer, L. & Priddy, S. (2018). The Parliamentary Ombudsman: Role and Proposals For Reform. House of Commons Library, Erişim Tarihi: 15 Şubat 2020, <https://researchbriefings.parliament.uk/researchbriefing/summary/cbp-7496>.
- McGivern, R. (2021). Media and technology. Erişim Tarihi: 12.06.2021 <https://opentextbc.ca/introductiontosociology2ndedition/chapter/chapter-8-media-and-technology/>.
- Oktay, M., Kurt A. & Kara M. (2020). Türkçe İçin Bir Sıklık Analizi Programı. Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2020, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/oktay-melek-kurt-atakan-kara-mehmet-t-c3%9crk-c3%87e-c4%b0-c3%87-c4%b0n-b-c4%b0r-siklik-anal-c4%b0z-c4%b0-programi>.
- Parlak, B. & Doğan, K. C. (2015a). Ombudsman Kavramı ve Seçilmiş Ülkelerde Ombudsmanlık Uygulamaları: Temel Yön, Nitelik ve Özellikler Üzerine Bir Değerlendirme. Türk İdare Dergisi, 480, 121-148.
- Parlak, B. & Doğan, K. C. (2015b). Kamu Yönetiminde Denetim. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Parlak, B. & Doğan, K. C. (2016). Ombudsman Kavram Ve Tarihsel Gelişim. Parlak, B., Doğan, K. C. (Ed.), Karşılaştırmalı Ombudsman İncelemeleri, Birinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ribo, R., (2012). Kamu Denetçisinin Bağımsızlığının Temin Edilmesi: IOI ve Avrupa Yaklaşımı Üzerine Düşünceler. Öktem, N., Katmer, N. (Der.), Uluslararası Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 9 Mart 2011, İstanbul: Doğuş Üniversitesi Yayınları.
- Robson, W. A. (1960). İngiliz Hükümet Sistemi. (Çev. K. F. Arık), Ankara: Ajans Türk Matbaası.
- Stacey, F. (1971). The British Ombudsman. Great Britain: Oxford University Press.
- Tayşi, İ. (1997). Ombudsman Kurumu ve Ülkemizde Uygulanabilirliği. Sayıştay Dergisi, 25, 106-123.
- The Parliamentary Commissioner For Standards. Annual Report 2009-2010. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2019, <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/parliamentary-commissioner-for-standards/publications/annual-reports/>.
- The Parliamentary Commissioner For Standards. Annual Report 2010-2011. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2019 <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/parliamentary-commissioner-for-standards/publications/annual-reports/>.
- The Parliamentary Commissioner For Standards. Annual Report 2011-2012. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2019 <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/parliamentary-commissioner-for-standards/publications/annual-reports/>.
- The Parliamentary Commissioner For Standards. Annual Report 2012-2013. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2019 <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/parliamentary-commissioner-for-standards/publications/annual-reports/>.
- The Parliamentary Commissioner For Standards. Annual Report 2013-2014. Erişim Tarihi:15 Kasım 2019 <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/parliamentary-commissioner-for-standards/publications/annual-reports/>.
- The Parliamentary Commissioner For Standards. Annual Report 2014-2015. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2019 <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/parliamentary-commissioner-for-standards/publications/annual-reports/>.
- The Parliamentary Commissioner For Standards. Annual Report 2015-2016. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2019 <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/parliamentary-commissioner-for-standards/publications/annual-reports/>.

- interests/parliamentary-commissioner-for-standards/publications/ annual-reports/.
- The Parliamentary Commissioner For Standards. Annual Report 2016-2017. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2019 <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/parliamentary-commissioner-for-standards/publications/ annual-reports/>.
- The Parliamentary Commissioner For Standards. Annual Report 2017-2018. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2019 <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/parliamentary-commissioner-for-standards/publications/ annual-reports/>.
- The Parliamentary Commissioner For Standards. Annual Report 2018-2019. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2019 <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/parliamentary-commissioner-for-standards/publications/ annual-reports/>.
- The Parliamentary Commissioner Order 2008, (2008). Statutory Instruments, No. 3115. 17 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2008/3115/made> adresinden erişildi.
- The Parliamentary Commissioner Order 2013, (2013). Statutory Instruments, No. 238. Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2020 <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2013/238/introduction/made>.
- Yıldız, M. & Sobacı, M. Z. (2015). Kamu Politikası Ve Kamu Politikası Analizi Genel Bir Çerçeve. Yıldız, M., Sobacı, M. Z. (Der.) Kamu Politikası Kuram ve Uygulama, İkinci Baskı, Ankara: Adres Yayınları.
- Yılmaz, S. (2001). İngiliz Ombudsmanı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- <https://www.ombudsman.org.uk/about-us/who-we-are>, Erişim Tarihi: 12 Ekim 2020.

Osmanlı Arşiv Belgelerinde Osmanlı – Ceneviz Ticareti ve Diplomasisi*

Dr. Öğr. Üyesi Hüsnü Yücekaya

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0017-7514>

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara-TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 28.10.2021

Kabul: 29.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Ceneviz

Venedik

Deniz Ticareti

Galata

Levant

Araştırma Makalesi

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.54898>

Öz

Osmanlı-Ceneviz ilişkilerindeki en kritik dönemeç İstanbul’un fethi sonrası yaşanmıştır. Daha önce Venedik karşısında Akdeniz limanlarındaki ticari avantajlarını kaybeden Ceneviz, fetih sonrası Karadeniz’deki muazzam ticari periferisini de kaybetmiştir. Osmanlı-Ceneviz diplomatik ilişkileri sınırlı bir düzeyde kalsa da ticari ilişkiler belli bir seviyede devam etmiştir. Ancak bu ilişki, Osmanlı-Venedik ticari ilişkileri ile kıyaslanmayacak ölçüde sönüktür. 18. yüzyılda Ceneviz idaresinin Osmanlı merkezinde daimî ikamet elçiliği kurmak için ısrarcı tutumu belgelere yansımıştır. Ceneviz elçilerinin Osmanlı Devleti içerisindeki faaliyetlerinde inisiyatif alanlarının geniş olduğu ve Osmanlı yönetimi nezdinde yürüttükleri ticari diplomasinin önemsendiği belirgindir. Osmanlı merkezi, ticarete meydana gelecek sorunların çözümünde hızlı ve pratik kararlar almıştır. Merkezden yazılan hükümler ile gümrük görevlilerinin tüccarlara zorluk çıkarmaları sık sık tembihlenmiştir. İki belgede Cenevizlilere ticari ilişkilere dair ahidnâme imzalandığı ve vergi avantajları sağlayan beratlar verildiği görülmüştür. Cenevizli tüccarların Osmanlı Devleti’ne bir kısım tekstil ürünleri getirirken, Osmanlı Devleti’nden tahıl ürünleri satın aldıkları anlaşılmaktadır. Tahıl alımına Cenevizlilerin büyük önem verdiği ancak bu konuda Osmanlı yönetimi tarafından oldukça keskin sınırlamaların uygulandığı görülür. Osmanlı Devleti 19. yüzyıla kadar gemi yapım tekniğinde en çok Ceneviz mühendisliğinden istifade etmiştir. 16. yüzyıldan itibaren Akdeniz’de büyük devletlerin etkin olmalarıyla birlikte Venedik ve Ceneviz gibi denizci şehir devletleri etkilenmişler, bu ülkelerle müttefiklik ilişkilerine girmişlerdir. Bu gelişmeler çerçevesinde Ceneviz de Fransa etkinlik sahası içine girmiştir. Oldukça fazla sayıda belgede Cenevizli tüccarların Fransa adına faaliyetleri konu edilmiştir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Yücekaya, H. (2021). Osmanlı Arşiv Belgelerinde Osmanlı – Ceneviz Ticareti ve Diplomasisi. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 301-311.

Ottoman – Genoese Trade and Diplomacy in Ottoman Archive Documents*

Asst. Prof. Dr. Husnu Yucekaya

Ankara Haci Bayram Veli University, Polatlı Faculty of Arts and Sciences, Department of History,
Ankara – TURKEY**Article History**

Submitted: 28.10.2021

Accepted: 29.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Genoa

Venice

Maritime Trade

Galata

Levant

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.54898>**Abstract**

The most critical turning point in Ottoman-Genoese relations was experienced after the conquest of Istanbul. Having lost its commercial advantages in Mediterranean ports against Venice before, Genoa also lost its enormous commercial periphery in the Black Sea after the conquest. Although Ottoman-Genoese diplomatic relations remained at a limited level, commercial relations continued at a certain level. However, this relationship is incomparable with the Ottoman-Venetian trade relations. In the 18th century, the insistence of the Genoese administration to establish a permanent residence embassy in the Ottoman center was reflected in the documents. It is evident that the initiative of the Genoese ambassadors in the Ottoman Empire was wide and the commercial diplomacy they carried out before the Ottoman administration was given importance. The Ottoman center took quick and practical decisions in solving the problems that would occur in trade. With the provisions written from the center, the customs officers were frequently instructed not to cause any difficulties to the merchants. In two documents, it was seen that the Genoese people were signed an ahidnâme on commercial relations and certificates providing tax advantages were given. It is understood that while Genoese merchants brought some textile products to the Ottoman Empire, they bought grain products from the Ottoman Empire. It is seen that the Genoese attach great importance to the purchase of grain, but very sharp restrictions were applied by the Ottoman administration in this regard. Until the 19th century, the Ottoman Empire mostly benefited from the Genoese engineering in shipbuilding technique. Since the 16th century, maritime city-states such as Venice and Genoa were affected by the influence of the great states in the Mediterranean, and they entered into alliance relations with these countries. Within the framework of these developments, Genoa also entered the French field of activity. The activities of Genoese merchants on behalf of France are mentioned in quite a number of documents.

GİRİŞ

İtalyan Şehir Devletleri, kendilerine münhasır yapılarıyla oldukça uzun süre Akdeniz’de ve Doğu ticaretinde etkili olmuşlardır. Ceneviz, Venedik’in ardından en uzun süre ayakta kalan İtalyan Şehir Devleti’dir. Ceneviz, 1005’teki kuruluşundan 1797’de Napolyon tarafından işgal edildiği zamana kadar 792 yıl yaşamış bir devlettir. İtalyan Şehir Devletleri’nin özgün bir devlet modeli vardır. Ceneviz ve Venedik’in en özgün yönü, yaşam gücünü deniz ticareti ile ticaret kolonilerinden alması ve ticaret ağını ayakta tutan güçlü donanmalarıdır. Ceneviz Cumhuriyeti’nin yaşadığı en önemli dönemeçlerden ilki, 1258 yılında Doğu Akdeniz’de Venedik’le yaptığı mücadeleyi kaybetmesi iken diğeri ise İstanbul’un fethidir.

Ceneviz, 1258 yılında Venedik karşısında aldığı yenilgi sonrası Doğu Akdeniz limanlarında sahip olduğu zenginliği kaybetti. Doğu Akdeniz’den çekilen Ceneviz, İstanbul’un fethine kadar olan süreçte, Karadeniz ve bir kısım Batı Anadolu limanlarında en etkin ticari güç haline gelmiştir. Bunda Venedik’in IV. Haçlı Seferi sırasında İstanbul’u işgalinden dolayı Bizans’ın yaşadığı çöküntünün de etkisi vardır. Ceneviz’in Karadeniz merkezli ticari ağının en önemli noktası Bizans İstanbul’undaki Pera’dır. Pera’nın oluşumu 1155 tarihine kadar uzanır. Cenevizliler, Bizans’la yaptıkları imtiyazlı anlaşma sonucunda adım adım Pera’yı muazzam bir ticaretin merkezi haline getirmişlerdir. (Magdalino, 2012: 122) Ceneviz, Pera’yı Bizans’la iyi ilişkileri sayesinde neredeyse otonom bir ticari bölge gibi idare etmiştir. İstanbul’un fethine kadar Batı Anadolu’daki Türkmen beylikleriyle de çok iyi ilişkileri olmuştur. Türkmen beyliklerinin Anadolu’da belirginleşmesinden önceki dönemlerde bile özellikle ipek ticaretinde Ceneviz başat konumdadır. İstanbul dışında İzmir ile Sakız ve Girit Adalarında da bu dönemde ticarete hâkim konumdaydılar. Bu sayede Karadeniz ticaretine hâkim olma imkânı elde etmişlerdir. (Treagold, 1997: 740; Tanrıverdi, 2019: 215) Astrahan ve Kefe ipek yolunu Cenevizliler oldukça iyi değerlendirmişlerdir. Daha sonraki dönemde ise Tebriz’e yerleşerek Anadolu’dan Bursa ve Pera istikametindeki ipek eksenli ticaret yolunu harekete geçirmişlerdir. Ancak Ceneviz tüccarlarının Doğu Akdeniz’deki Osmanlı limanlarından alımını yaptıkları en temel ürün çeşidi tahıldır. Osmanlı Devleti’nin Batı Anadolu’da belirginleşmesi sonrasında da İstanbul’un fethine kadar olan dönemde Ceneviz’in Osmanlı devleti ile Venedik’ten daha iyi ilişkileri vardır.

Osmanlı-Venedik ilişkileriyle ilgili oldukça fazla sayıda araştırma eser vardır. Bu eserlerin ekserisi Osmanlı-Venedik ticaretiyle ilgilidir. Buna rağmen Osmanlı-Ceneviz ilişkileriyle ilgili araştırma sayısı çok sınırlıdır. Üstelik bu araştırmaların hemen tümünde Osmanlı Arşiv vesikaları ihmal edilmiştir. Kuşkusuz bu durumda arşiv vesikalarının tasniflerinin hala devam ediyor olmasının etkisi büyüktür. Osmanlı-Ceneviz ilişkilerine dair belge sayısı Osmanlı-Venedik ilişkilerine dair belge sayılarıyla kıyaslanamayacak kadar azdır. Yine de yapılan araştırma çerçevesinde yüzü aşkın belge incelenmiştir. Mümkün olduğu ölçüde belgelerdeki bilgilerin çerçevesinde konu analiz edilmeye çalışılmıştır. Ceneviz Cumhuriyeti 1815 yılında ortadan kalkmış ancak Ceneviz bölgesi yerel kimliği ve kurumları devam etmiştir. Bu yüzden yürütülen araştırmada 1900’lü yıllara değin Ceneviz ticareti ile ilgili belgeler dikkate alınmıştır.

1. Ticaret

İstanbul’un fethi sonrası Osmanlı-Ceneviz diplomatik ilişkilerinin gerilemesi paralelinde Osmanlı-Ceneviz ticari ilişkilerinin de sınırlandığı ve gerilediği anlaşılmaktadır. Buna rağmen, Osmanlı-Ceneviz dış ticareti, Osmanlı piyasalarından Ceneviz’in genelde hammadde satın alması, karşılığında ise kumaş başta olmak üzere mamul ürünleri Osmanlı limanlarına getirmesi şeklindedir. Halil İnalçık, 1519 tarihinde Ceneviz’in Osmanlı Devleti’nden 369.991 duka altın karşılığı ham ipek, 106.194 duka altın karşılığı ham yün, 67.377 duka altın miktarı ham pamuk aldığını nakletmektedir.

(İnalçık, 2012: 281). 1568 tarihli bir belgede, Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Nakşa Dukası¹ Yasef, Fransa hükümdarından alacağı olan 150.000 altının İskenderiye limanına gelen Fransa'ya bağlı tüccarların mallarına el konularak tahsil edilmesini talep etmiştir. Belgede İskenderiye limanına ulaşan tüccarlar ile Fransız ve Fransa adına gelen Cenevizli, Mesinalı ve Ankonalı gemiciler belirtilmektedir. Ceneviz bu dönemde siyasi olarak Fransa'nın etkisi altındadır. İskenderiye Beyi Mahmut, tüccarların mallarına el konulması durumunda limanın atıl kalacağını, hazinenin zarar edeceğini belirtmiştir. Yine Mahmud'un teklifiyle tahsilatın Fransız tüccarlar ile Fransa'ya bağlı Ceneviz gemicilerinden tedricen tahsil edilmesine karar verilmiştir. (BOA, A.{DVNSMHHM.d..., 7-2666)

Tahıla dayalı hammaddelerde Osmanlı tarafı kendi iç tüketimini sıkıntıya düşürmemek için bazı yasaklamalar getirmiştir.² Cezayir'de 1579 tarihinde Cenevizli bir tüccarın ürünlerine el konulmuş ve merkezden yazılan hükümde tüccarın ürünlerinin yasak olan metallerden olmadığı ve kendisine müdahale edilmemesi gerektiği belirtilmiştir. (BOA, A.{DVNSMHHM.d..., 37-2582) Sonraki dönemlerde de Yasak olan tahlul ihracına dair bir kısım cezalandırmalar belgelerde konu edilmiştir.³ 1581 tarihli bir belgede ise Ceneviz'de esir olan Osmanlı vatandaşları ücret mukabilinde özgürlüğüne kavuşmuştur. Cenevizli bir tüccar özgürlüğüne kavuşan Osmanlı tebaasını İstanbul'a getirmiştir. Yazılan hükümde tüccarın kendisine ve mallarına zarar verilmemesi istenmiştir. Belgede tüccarların gelirken pek çok Osmanlı limanına uğrayarak ticaret yaptığı anlaşılmaktadır. (BOA, A.{DVNSMHHM.d..., 46-42) Yine merkezden Kıbrıs, Cezayir, Tunus, Trablus Beylerbeyleri ile denizlerdeki beylere ve kaptanlara yazılan hükümde kendi gemisiyle İstanbul'a çeşitli kumaş getiren Cenevizli Savolan oğlu Andriya isimli tüccara engel olunmaması istenmiştir. (BOA, A.{DVNSMHHM.d..., 58-663) Getirilen ürünler bir kısım kumaş çeşitleridir.

Zaman zaman Osmanlı-Ceneviz ilişkilerinde yaşanan gerilimler ticari ilişkilerde de bir kısım sınırlamaları getirmiştir. Bazen başka ülkelerin bayrakları altında Cenevizli tüccarların Osmanlı limanlarına geldiği görülmektedir. (Parlaz, 2020: 689) Yine 1705 tarihli bir belgede iki kıta Ceneviz gemisinin yüklerini aldıktan sonra geri dönmek için Ceneviz Elçisi vasıtasıyla izin istediği görülür. (BOA, İE.HR., 15-1499) Elçi ayrıntılı biçimde tüccarların mağduriyetlerini Sadarete iletmiştir. 1768 tarihli bir belgede ise Cenevizlilerle daha önce yapılan Ahidnâme gereğince Cenevizlilerin İstanbul ve diğer limanlara getirdikleri ve buralardan alıp götürdükleri mamül ürünlerden %3 gümrük vergisi alınması hükme bağlanmıştır. Buna rağmen Ceneviz Elçisinin %3 gümrük vergisi haricinde haraç adı

¹ IV. Haçlı seferi sırasında Kiklad Adalarında kurulan Nakşa Dukalığı 1419 yılından itibaren Osmanlı etkisi altına girmiştir. 1479 Osmanlı-Venedik savaşında Venedik hâkimiyetine geçen Nakşa Dukalığı 1537-1538 yıllarında Barbaros Hayrettin Paşa'nın bölgeye düzenlemiş olduğu Adalar seferi yeniden Osmanlı idaresine girmiş 1540 Osmanlı-Venedik anlaşmasıyla Nakşa Dukalığının hâkimiyeti resmi olarak Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. (Emecen, 2006: 332-333)

² Ceneviz ve Venedik Batı Anadolu'dan ülkelerine tahlul ihracını 1269'daki büyük kıtlıktan sonra başlamışlardır. 13. Yüzyılda Batı Anadolu limanlarında tahlul, Şam ve Mısır'dan daha ucuzdur. Ceneviz bu dönemde Doğu ve Batı arasındaki tahlul ticaretini kontrol eder duruma gelmiştir. Cenevizlilerin Aydın ve Menteşe beyliklerinden satın aldıkları hububat sadece bu iki beyliğin ürünü değil, tüm Batı Anadolu bölgesinin ürünüdür ve bu hububatın yüklendiği en önemli limanlar Ayasuluğ ve Balat limanlarıdır. Ceneviz daha sonra Karadeniz'in Kuzey ve Kuzey batısındaki limanlardan tahlul satın almaya başlamış Batı Anadolu limanlarından çekilmiştir. Ceneviz'in Batı Anadolu limanlarından tahlul almaya tekrar başlaması 1406 yılından sonra gerçekleşmiştir. 19. yüzyıla kadar volümü giderek düşse de tahlul alımını devam ettirmişlerdir. (Fleet, 1999: 67-68; Yücel, 1980: 182-192; Özkutlu, 2019: 503; Çavuşdere, 2009: 283)

³ "İnebahtı 'ya gelen Ceneviz savaş gemisinin kaptanı Misomike ile on altı nefer gemicilerin İstanbul'a gönderilmeleri hakkında ba-irade sevk eden tebliğ üzerine merkuruların Balyabadra konsolosunun tercümanı vesatetiyle hükkamı kandırarak ve kaptanın gemisindeki malları üç gün içinde İnebahtı varoşlarına taşıtmıştır. Gemide Altı bin küsür kile buğday kalmıştır. Daha sonra gemiyi Ülgünlü Ahmet kaptan alarak buğdayları Söltük iskelesinde sattığı gibi merkur Varoş'a nakledilen kıymetli malların çoğunu İnebahtı ayanından Arslan Bey ile Dizdari Ahmed alarak adı geçen Ceneviz kaptanı ile gemicileri salıverdikleri anlaşıldığından merkur Arslan Bey ile Ahmed'in Mora'da Benfeşe Kalesinde kalebend edilmeleri hakkında İnebahtı sancağı mutasarrıfıyla Kadısına ve saire hitaben" (BOA, C..BH., 11-536).

altında iki kat para alındığına dair şikâyeti üzerine Sadarettin Galata Kadısına yazılan hükümde Ahidnameye uygun muamele edilmesi gerektiği belirtilmiştir. (BOA, C..ML., 564-23119) İki belgede Ceneviz ile yapılan Ahidnâmeler belirlenirken oldukça fazla sayıda belgede Venedik ile yapılan Ahidnâmelere dair bilgiler bulunmaktadır. Ceneviz ile ilgili araştırma eserlerinde Ahidnâmelere dair bilgiler tespit edilememiştir. Yine 1793 tarihli bir Fermanda ticaret için İzmir'e gelen Covani isimli tüccarın rencide edilmemesi istenmiştir. (BOA, C..HR., 23-1115) 1796 tarihli belgede Ceneviz'den getirilen kahve belirtilmektedir. Getirilen kahvenin miktarı 6.469 kıyyedir.⁴ 1798 tarihinde kayıt edilen belgede ise Fransa'dan İstanbul'a gelen bir gemi Cenova'ya uğramış ve Cera isimli Cenevizli tüccar İzmir'e götüreceği 4 denk çukayı gemiye yüklemiştir. (BOA, HAT, 259-14924)

Ceneviz, bağımsızlığını kaybettikten sonra da Cenova'dan gelen tüccarlar ile ilgili bazı belgeler bulunmaktadır. Cezayir ve Cenova arasında 1809 tarihinde Buğday taşınması bir belgede konu edilmiştir. (BOA, İE..HR., 19-1758) İstanbul'da bulunan Baldofisco isimli Ceneviz Elçisi gönderdiği arzda, Cenevizli tüccarlardan Kazakova isimli bir kimsenin 524 kıyye ipek için 1.924 kuruş aldığı ancak Voyvoda İbrahim'in baskısıyla malın kaybolduğu, durumun soruşturulması gerektiği belirtilmiştir. (BOA, C..HR., 146-7294) 1854 tarihli bir belgede ise Cenovalı Ancelosno isimli bir tüccar Finike ve Dalyan limanlarından 8.000 kile Mısır yüklemiştir. Bu miktar 180 tondan fazladır. Cenovalı elçi yazdığı dilekçede Ancelosno'ya engel olunmamasını istemiştir. (BOA, HR.MKT. 95-83) 1858 tarihli bir diğer belgede ise Cenovalı tüccarlar ticari avantajlarından yararlanmak için Karadeniz'de gemilerine Rusya bayrağı takmışlardır. Durum ile ilgili Cenova elçisi tahrirat yazmıştır. (BOA, HR.TO., 320-53) Aynı yıl Sadarettin yazılan tahrirde bu defa Cenova Elçisi'nin şikayetiyle Cenova'da bulunan Osmanlı tüccarları vergi avantajlarından yararlanmak için yabancı ülkelerin bayraklarını gemilerine taktıkları belirtilmektedir. (BOA, HR.MKT., 246-70) Yine 1886 tarihli bir belgede Filibeli bir tüccar Ceneviz'den 276 çuval tohumluk Cenova pirinci getirmiştir. Cenova'dan getirilen bu pirincin Dedeagaç'ta deneme ekimi yapılacağı belirtilerek duhuliyye vergisinin alınmaması talep edilmiştir. (BOA, A.}MKT.MHM.490-20; MV., 9-91)

2. Ticari Diplomasi

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren Anadolu, Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de adım adım yerleşmesi ve gücünü arttırması sonucunda Ceneviz de bu bölgelerden paydarlık çekilmiştir. 17. yüzyılda bile Ceneviz'in bu bölgelerdeki varlığı artık sadece geçmişten intikal eden yapılarca görülmektedir. Bunun nedeni Osmanlı Devleti'nden ziyade Ceneviz'in diplomatik olarak pek çok alanda geri çekilişidir. Ceneviz Elçisi, 1705 tarihinde Sadarete yazdığı dilekçede, iki kıta Ceneviz gemisinin yüklerini aldığı ve geri dönmek için izin verilmesini talep etmektedir. Elçilik muhafızı olan İsmail Beşe beraberinde Elçi'nin yazdığı arzuhal ve bazı hediyelik kumaşlar ile Sadrazama gitmiştir. Elçi yazdığı arzuhalde, Ceneviz'in Mora elçisinin İstanbul'a gönderildiğini, Ahidname ve alınan Berat çerçevesinde ilgili meselelerin görüşülmesini ve Sadrazamın konuya sıyanet etmesini rica etmiştir.⁵

⁴ Belgede Ceneviz, Alikorna ve Venedik'ten Galata gümrüklerine gelen kahve miktarı belirtilmektedir. Toplam getirilen kahve miktarı 83.349 kıyyedir. Bu miktarın değeri 6251 kuruş 21 Paradır. (BOA, C..İKTS, 7-342).

⁵ "İzzetli ve mürettepli efendi hazretlerinin huzuri izzeti mevfuları savbına Düruru daveti halise muhabbeti fuzuni ithaf kılandır sonra inhai muhib ve muhlis budur ki eğer butaraf ahvalinden sual tecviz buyurulur ise, bi hamdillahi teala vücudumuz dairei sihatte mevcut olup leylünahar, Ehibba ve düstanın hayır dualarına meşgul olduğumuz mülahazayı izzet buyurla. Fimabad bu tarafta iki kıta Ceneviz gemileri gelip bugün alıp avdetleri için izin-i emirleri iktiza edüp. Ol ecilden tarafımızdan İsmail beşe nam Yasakımız ile mühürlü arzuhallerimizi irsal eylemişizdir. Me'muldur ki vusul bulundukda tekayüdü şerifiniz olup bugün ol avdeti için ihtimam eyleyesiz. Emirleri yazdırıp mezkuru yollayasız zira sefahayı baide olmakla gemilerin harcı ziyade olunur ve mezkur tehdest göndermek için size bir çuka ve reis efendi hazretlerine bir çuka ve bir kumaş irsal eylemişizdir. Me-muldurki ki vusulunda gereği gibi mukayyet olasız. Ve bundan akdem Mora Konsolosumuz bazı mesalih için oltaflara varıp me-muldurki onu dahi ahidnamei humayun ve elinde olan beraati şerif mucibince mesalihlerin delili olup efendi hazretlerinin

Ceneviz ile 1705 tarihinden önce Ahidname imzalandığı ve ticaretle ilgili berat verildiği anlaşılmaktadır. Yine Ceneviz Dukası ve Cumhuri Giovanni Ventura'dan 1711 yılında Sadrazama gönderilen mektupta, Ceneviz tarafı iyi ilişkilerden ve ticaretin devamlılığının sağlanmasından dolayı memnuniyetlerini belirtmişlerdir. Büyükelçi olarak gönderilen Angele Giori'nin resmi olarak tanınması ve ikamet elçisi olarak kalmasına müsaade olunması için ricada bulunmuşlardır. (BOA, A.{DVNSNHM.d..., 6-159) Yeni Ceneviz elçisi Giovanni Ventura ile ilgili bir başka belgede ise Osmanlı Devleti'ne gelen tüccar ve Ceneviz tebaasına karşı geçmişten beri gösterilen muameleden memnun olduklarını belirterek Ancelo Giovanni'nin resmi elçi olarak tanınmasını talep etmişlerdir. (BOA, A.{DVNSNHM.d..., 6-160)

1712 yılında, İstanbul'dan İzmir istikametine, kara ve denizyolu üzerinde bulunan Kadılara ve yerel idarecilere yazılan yazıda; İzmir'de bulunan ve o tarafa gönderilen Ceneviz Orta Elçisi ile iki hizmetkarının geçişlerine engel olunmaması istenmiştir. (BOA, A.{DVNSMHHM.d..., 119-786) 1768 yılına ait bir belgede ise İstanbul'da görev yapan Ceneviz elçisi Sine Baldofisko tarafından Değirmen Adası konsolosluğuna Manol Aramenon isimli kişi tayin edilmiştir. (BOA, C..HR., 147-7332) Sadarettin yazılan Hükümde Ceneviz'in İstanbul'da bulunan elçisinin hükümetini temsil ettiği ve tam yetkili olduğu anlaşılmaktadır. Elçi, Atina ve bağlı bölgelerdeki limanlar ile bu bölgedeki Ceneviz'e bağlı tüccar ve gemilerin Osmanlı Devleti ile iletişimini sağlamak üzere Cuvan Koloro'yu Konsolos atamıştır. (BOA, C..HR., 147-7331)

1840 tarihli bir belgede ise İstanbul'daki Ceneviz elçisi ile elçilikteki tercüman ve elçi muhafızı olan yasakçının her türlü vergiden muaf oldukları belirtilmektedir. Buna rağmen tahrir memurları vergi almaya yeltenmişlerdir. Galata Kadısına yazılan hükümde bu durumun engellenmesi gerektiği belirtilmiştir. (BOA, C..HR., 147-7333) Ceneviz'in bağımsızlığını kaybettiği dönemde Osmanlı Devleti'nin Cenova'da daimî elçisi bulunmaktadır. 1849 tarihli bir belgede yine aynı yıl gerçekleşen Ceneviz'deki ihtilal sırasında Osmanlı Konsolosu olan Alkarati ve bazı Osmanlı tebaasından kimselerin bir Fransız kaptan tarafından kurtarıldığı belirtilmektedir.⁶ 1859 yılına ait belgede ise Konsolos Alkarati'nin büyükelçi sıfatıyla Osmanlı tüccar gemilerinin bölgede o esnada cereyan eden II. İtalyan Bağımsızlık Savaşı'ndan dolayı pasaport ve diğer evraklarını her an yanlarında hazır bulundurmaları gerektiğini Sadarete iletmış ve Sadarettin Kaptan Paşa'ya yazılan tahriratta durum bildirilmiştir. (BOA, HR.MKT., 295 – 50) Yine Bir başka belgede I. Dünya Savaşı başlamadan kısa bir süre önce 1914 yılında Cenova'da Osmanlı Devleti'nin Büyükelçi görevlendirdiği anlatılmaktadır. (BOA, DH.EUM.MTK., 18-39)

3. Osmanlı- Ceneviz İlişkilerine Dair Diğer Belgeler

A. Denizlerdeki İlişkiler

1711 tarihli bir belgede *Kapudane-i Hümayun*⁷ kaptanı Hoca Hacı Mehmet Kaptan, Dıraç ve Ülgün kalelerine cephaneye ve mühimmat götürürken, Anabolu körfezinde İspiç mevkiine yakın yerde bir kıta Ceneviz kalyonu ve iki şayka ile karşılaşmış; Cenevizliler kaçarken yapılan çatışma sonucunda Ceneviz kalyonları ele geçirilmiştir. Belgede, yapılan çatışmanın seyri ayrıntılı biçimde anlatılmıştır.⁸

huzuruna varıp göri veresiniz. Ve sizin dahi bu tarafta bir hizmetiniz vaki olursa işaret buyurup tekmilinde kusur olunmaz. El muhibbul muhlis" (İE.HR., 15-1499).

⁶ Cenovada meydana gelen ihtilal sırasında Osmanlı Elçisi, Alkarati ve ailesini vapuruna alan Fransız gemi kaptanına bir kıta nişan verilmiştir. (BOA, A.) AMD.11-49)

⁷ *Kapudâne*, Kaptanıderyadan sonra rütbesi en yüksek amiraldir ve *Kapudane-i Hümayun* adı verilen gemiye binerdi. (Bostan, 2008: 141-142)

⁸ "Hâlyâ kapudan-ı hümayun kapudanı canım hoca hacı Mehmet kapudan tarafından gelen Hasan Hoca kulların takriridir. Kapudan kulları Draç ve Ülgün Kalelerine cephaneye ve mühimmat getirüp teslim idüp ve klâ' merkumatın dahi şikest top ve bazı bu tarafa gelecek mühimmatları alıp itmeme hizmet ile avdet eylediklerine Anabolu Körfezinde İspiç nam cezirede kurbunda bir kalyon ile iki şaykaya rast gelip şaykalar ve kalyon kapudaneyi gördükde firar eyleyüp kapudana dahi ardınca Kovarak yine

1793 tarihli bir diğer belgede ise Mısır'ın Fransızlar tarafından işgali sonrası İngilizlerle yapılan anlaşma gereği Ceneviz kıyıları da harp sahası ilan edilmiştir. Cenevizli gemiciler Fransızlara yardım ederlerse gemilerine el konulacağı anlaşmada vurgulanmıştır.⁹ Aynı çerçevede, 1794 tarihli belgede ise Milano, İngiltere ile beraber hareket ederek, Fransa ile yapılacak savaşa katılacak devletlerin temsilcilerinin toplantısına merkezlik etmiştir. Belgede Ceneviz Cumhuriyeti'nin Fransa ile beraber hareket ettiği ve limanlarını İngiliz gemilerine kapattığı anlatılmaktadır. (BOA, AE.SSLM.III, 410-23586) Bunun üzerine dört yıl sonra 1798 yılında, İngiltere elçisinin Osmanlı Devleti'ne yazdığı taktirde Fransa'nın Pence bölgesindeki faaliyetleri sonucunda İngiltere ve Müttefiklerinin ticaretine zarar geldiği, Ceneviz ve Papalığa ait sahil limanlarının İngiltere tarafından harp sahası ilan edildiği belirtilmiştir. Ayrıca İngiltere ile ittifak içinde olan Osmanlı Devleti'nin de aynı şekilde davranmasının beklendiği İngiliz elçisi tarafından beyan edilmiştir. (BOA, HAT, 33-1591) Bu belgeden bir yıl sonrasına ait bir başka belgede ise Fransa'yla savaş halinde olduğu için İngilizlerle yapılan anlaşma gereği, Fransa tarafından istila edilmiş Mısır sahilleri gibi Fransa adına taşımacılık yapan Ceneviz sahilleri de harp sahası ilan edilmiş ve Fransızlara Yardım maksadıyla nakliyat yapan Ceneviz gemilerinin zapt edilebileceğine dair III. Selim tarafından hüküm verilmiştir. (BOA, HAT, 31-1475)

B. Ceneviz'de Osmanlı Gemilerinin Yapımına Dair Belgeler

Ceneviz, Avrupa'nın 17. ve 18. yüzyıllardaki endüstriyel yükselişine Venedik'ten daha fazla ortak olmuştur. (Braudel, 2017: 143) Bu hususun en çok geçerli olduğu alanlardan biri tekstil sektöründeki teknik gelişmeler iken diğeri gemi mühendisliğindeki ilerlemelerdir. Kuzeydeki İtalyan şehir devletlerinde Sanayi İnkılabından epey öncesi zamanlardan itibaren mühendislik ve teknik alanlar gelişmiş durumdadır. Ceneviz 12. yüzyılda dahi gemi mühendisliğinde önemli bir aşama kat etmiştir. Bu dönemde 100-150 ton kapasiteli gemiler yapılırken Ceneviz 250-500 ton kapasiteli gemiler yapabilmekteydi. (Wolfgang, 1998) Osmanlı Devleti'nin Ceneviz'de gemi yaptırması ve Ceneviz'den gemi yapım ustası getirilmesi ile ilgili oldukça fazla sayıda belge vardır. 1801 tarihinde, Yakomi isimli demirci, üç ambarlı kalyonun yapıldığı tersanede çalışmaktadır. Ücretinin aylık 80 kuruş olduğu ve üç aylık 240 kuruş olarak ödeneceği belirtilmiştir. (BOA, C..BH..34-1638) Bu dönemde bu ücret oldukça

körfez-i merkumun içinde karasona nam mahale vardıkta bir kıtta Ceneviz kalyonu altmış sekiz paye top çeker bizim Riyalen büyük rast gelüp bizim küçük kürekli kalyon ilerüde bulmağla kefere kalyonu görüp üzerine hücum eyleyüp bir alabanda topu vurup küçük kalyon dahi top ve tufenge bakmayup varup kefere kalyonuna çatup kapudana varınca oyalandurup kapudana dahi vardıkda iptida kefere kalyonu bir alabanda atıp kapudana dahi bir fitilde alabandasına attukda mukavemet idemeyüp kenar karib olanğla kefere kalyonu Anadolu kıyılarına kalyonlarına baştan kara idüp içinde olan kefereden otuz neferi ahz ve esir ve elliden müteceviz katli ve maadası Mora ceziresi üzerine firar eyleyüp kalyonu mezbur feth ve ahz idüp ve bir kıta şehtiye Dahi Maltz olmak üzere ahz eyleyüp hala kapudan kulları Sakız'a gelüp dahil olmuştur şehtiye ve merkubun içinde olan kefere Mora'ya firar eylemiştir deyü Hasan Hoca kulları haber virüp hakıpayı devletimize irsal olmuştur." (BOA, C..BH., 105-5077).

"Şevketlü kerametli, vehabetlü kudretli velinimetim efendim Padişahım. Geçen cumartesi günü İsmet beyefendi daileri ve Reisülküttap Efendi kulları İngiltere elçisiyle akdi meclisi mükâleme birle evvelki mecliste tanzim olunan mukaddeme-i ittifaki bermütad imza ve mübadeleden sonra şurutun dört maddesini dahi bilmuhase tenkih etmeleriyle meclis etti. Onlar dahi başka başka imza ve mübadele ve şurutu saire müzakere olunacağı ve zikrolunan mükaalemenin bir kıta mazbatası arz-u takdim olunmakla tenkih olunan mevhatta ve hususatı saireye dair tarafeynden cereyan eden akvili mazbatai merkumeden müsteban olacağı ve tekml olunan salfizzikr dört maddenin bir sureti dahi maruzu hati payışahaneleri kılındığı. İngiltere kralının bu defa neşrelediği beyannamede fransada icrai hükümet eden eşhasın asakiri yahut onların reyü üzere hareket edenleri zaptında bullunan iç deniz sevahili ve alehusus Ceneviz viyana ülkesinin sevahil ve limanları diyarı harp addolunacağı muharrir olup devleti aliyyenin dahili havza hükümeti olan memaliki bir kıtası dahi fransa zaptında bulunduğundan masahi sevahilin göçtügüzara memnu İngiltere kumandanları beyannamei meşkûru mucibince harekete mecbur olmaları ihtimali derkarü idüğünü ve muktezai vaktü hale nazir iş bu ahvalin vücbiyeti tarafı devleti aliyyeden dahi teslim olunacağı memul olduğunu havi İngiltere elçisi mersumun mukaddemce takdim eylediği bir kıta takriri meclisi mezkurde kırat ile manayı mütehassılı ve bundan murat ne idüğünü kendisinden sual olundukta mısırın fransanın zaptından bulunması ve ahalinin sükutu cehtdiyle oltarafta ve ahali hakkında dahi düşman muamelesi icra olunmak maktub olduğunu irad etmekle bir taraftan mısır ahali hakkında" (BOA, HAT, 31-1475).

yüksek bir miktardır. Yine 1831 yılına ait bir belgede Ceneviz'den gemi yapımı için 1.143 kantar Liyosanto kütüğü getirildiği ve karşılığında 109.791 kuruş ödeme yapıldığı belirtilmektedir. (BOA, C..BH..179-8400) 1898 yılına ait bir belgede ise Amadori isimli kişi ile adları Ağustoni ve Proni olan iki mühendis Osmanlı zırhlılarının tamiri ve 27 kıta tüccar kalyonu inşası için Cenova'dan İstanbul'a çağırılmıştır. (BOA, Y..PRK.PT..17-66) 1899 tarihli belgede Osmanlı Gemilerinin Cenova'da tamir edildiği anlatılırken, bir fırkateynin de burada yaptırıldığı belirtilmektedir. (BOA, Y..PRK.BŞK.59-39) Yine 1899 tarihli bir diğer belgede ise Osmanlı donanmasında belli bir dönem amiral gemisi olarak da kullanılan *Asar-ı Tevfik*¹⁰ ile iki fırkateynin Cenova'da tamir ve yenileneceği anlatılmaktadır. (BOA, Y..PRK.ASK.150-31) 1901 tarihinde ise Cenova'da Ensald Fabrikasına sipariş edilen iki torpido ve muhrip gemisinin makine kazanlarının denenmesi konu edilmiştir. (BOA, Y..PRK.ASK.167-78)

SONUÇ

Osmanlı-Ceneviz ilişkilerine rengini veren en önemli olay İstanbul'un fethi döneminde Ceneviz'in Bizans'ın yanında konumlanmasıdır. Bu olayın uzun dönemlerde tedricen de olsa etkileri hep hissedilmiştir. Ceneviz 13. yüzyıldan itibaren Doğu Akdeniz limanlarında gerilerken, Kuzey Batı Anadolu limanlarında ve Karadeniz'de koloniler kurarak büyük bir ticari sistem kurmuştu. Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u alıp Karadeniz'de de etkili olması sonrası bu sistemi ağır bir darbe almıştır. Yine de Osmanlı Devleti ve Venedik'in dönem dönem sıcak çatışmalara varan ilişkileri içinde Cenevizli tüccar ve gemicilerin Osmanlı limanlarında etkinliği artmıştır. Ancak belgelere yansıdığı kadarıyla Ceneviz'in Venedik'le arasındaki denkleme daha sönük kaldığına dair bir görüntü vardır. Bunda 13. yüzyıldan sonra Venedik donanması karşısında gücünün zayıflamasının da etkisi olabilir.

Oldukça fazla sayıda arşiv belgesinde İstanbul'daki Ceneviz ikamet elçisinden bahsedilmektedir. Ceneviz tarafının özellikle 18. yüzyılda İstanbul'da ikamet elçisi bulundurmak yönünde ısrarcı olduğu görülmüştür. Bunun en önemli nedeni Venedik Balyoslarının Osmanlı başkentindeki ticari diplomasi alanındaki başarılarını yakalamak istemeleridir. İncelenen belgelerde, Ceneviz elçisinin Sadaret nezdindeki tüm taleplerinin kabul edildiği görülmüştür. Ceneviz ikamet elçilerinin Sadaret nezdinde yapmış oldukları girişimlerin neredeyse tamamı ticaretle ilgilidir. Sunulan arzuhallerde Cenevizli tüccarlara Osmanlı limanlarında çıkartılan engellerin kaldırılması konu edilmiştir. Osmanlı yönetiminin Ceneviz ile yürüttüğü ticari diplomaside çok hızlı kararlar aldığı ve elçinin meşru her isteğini kabul ettiği belgelere yansımıştır. Ceneviz ikamet elçilerinin Osmanlı ülkesinde inisiyatif alanlarının hem Osmanlı yönetimince hem de kendi ülkelerinin izniyle oldukça geniş tutulduğu anlaşılmaktadır. Örneğin 1768 yılına ait bir belgede Ceneviz ikamet elçisinin Atina ve çevre limanlardaki ticareti organize etmek için bu bölgeye konsolos atadığı belirtilmektedir. Ceneviz yönetiminin Osmanlı ülkesindeki bütün ticari ve kurumsal eşgüdümünün ikamet elçisi tarafından yürütüldüğü belgelerde görülmüştür. Osmanlı Devleti ve Ceneviz arasında yapılan Ahidnâmelere dönük belgelere de rastlanmıştır. Ancak Venedik ile yapılan Ahidnâmeler ile karşılaştırıldığında oldukça sınırlı sayıdadır. 1768 tarihli bir belgede Ceneviz'le yapılan Ahidname gereğince gümrük vergisinin %3 oranında olduğu belirtilmiştir.

Cenevizli tüccarların 1250'lerden 1900'lü yıllara değin Osmanlı limanlarından aldığı en önemli ürün çeşidi tahıldır. Siyasi ve ekonomik dönüşüm ile depresyonların gerçekleştiği dönemde ticaretin artmasının ve azalmasının yanında, ticareti yapılan ürün yelpazesi neredeyse aynı kalmıştır. Cenevizliler Osmanlı ülkesine kumaş başta olmak üzere tekstil ve kahve gibi ürünleri getirmişler dönerken ise zahire ürünleri götürmüşlerdir. Zahire ürünlerinin oldukça geniş bir coğrafyadan satın

¹⁰ *Asar-ı Tevfik* 1868 yılında Fransa'da yaptırılmış 3143 tonluk kapasitede oldukça fazla sayıda toplu ateş gücüne sahip olan 750 beygir gücünde bir fırkateyndir. (Büyüktuğrul, 1973: 17).

alındığı görülmektedir. Belgelerde Mersin limanından Mısır ve Cezayir'e kadar Cenevizli tüccarların satın aldıkları zahire konu edilmiştir. Genelde Osmanlı Devleti'nin tahıl konusunda yasaklar getirdiği ve sınırlı izinler verildiği görülmüştür. Bu konuda bazı cezai müeyyideler de belgelere yansımıştır. 1599 tarihine ait bir belgede Cenevizli bir tüccar tutuklanmıştır. Muhtemel nedeni ise tahıl konusundaki yasakları ihlal etmesidir. Özellikle 16. yüzyılda Cenevizli tüccarlardan bazıları bu cezalara maruz kalmışlardır. Yine 1796 tarihindeki bir belgede Ceneviz, Venedik ve Ankona'dan 100 tonu aşkın kahve Galata gümrüğüne gelmiştir. Cenevizli gemiciler Akdeniz'de büyük devletlerin etkin olması sonrasında da uzun süre deniz taşımacılığı yapmışlardır.

Belgelerde 16. yüzyıldan itibaren Ceneviz'in Fransa etkinlik sahası içine girdiği anlaşılmaktadır. Ceneviz diplomatik ve ticari açıdan Fransa'nın yanında konumlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile yakınlaşmaya başladığı dönemlerde de İngiliz yönetiminin Ceneviz'le ilgili konularda Osmanlı Devleti'ni bilgilendirdiği belgelerde görülmüştür. 1500'lü yıllarda İskenderiye limanına gelen Ceneviz ticaret gemilerinin Fransız koruması altında olduğu belgelerde belirtilmektedir.

Yine Osmanlı belgelerinde Ceneviz ile ilgili belirtilen önemli konulardan biri gemi yapım tekniğinde Ceneviz'den yararlanılmasıyla ilgili hususlardır. Osmanlı tarafı Ceneviz'de savaş fırkateynleri ve taşıma gemileri yaptırdığı gibi tamir ve yenilemelerde de Ceneviz'den gemi mühendisleri ve ustaları getirdiği görülmüştür. Getirilen gemi mühendisi ve ustalarına oldukça yüksek ücretler verilmiştir. Yine Ceneviz'den getirilen mühendislerle Osmanlı Devleti'nde savaş fırkateyni ve ticari gemiler yapılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

BOA (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri – Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı)

- BOA, Osmanlı Arşivi. *Bab-ı Asaî- A.{DVNSMHHM.d defterleri [A.{DVNSMHHM.d...}].* No. 7, Gömlek No. 2666. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Bab-ı Asaî- A.{DVNSMHHM.d defterleri [A.{DVNSMHHM.d...}].* No. 46, Gömlek No. 42. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Bab-ı Asaî- A.{DVNSMHHM.d defterleri [A.{DVNSMHHM.d...}].* No. 58, Gömlek No. 663. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Bab-ı Asaî- A.{DVNSMHHM.d defterleri [A.{DVNSMHHM.d...}].* No. 37, Gömlek No. 2582. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Bab-ı Asaî- Name-i Hümayun defterleri [A.{DVNSNHM.d...}].* No. 6, Gömlek No. 159. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Bab-ı Asaî- Name-i Hümayun defterleri [A.{DVNSNHM.d...}].* No. 6, Gömlek No. 160. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Bab-ı Asaî- A.{DVNSMHHM.d defterleri [A.{DVNSMHHM.d...}].* No. 119, Gömlek No. 786. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Sadaret- Mühimme Kalemi Evrakı [A.}MKT.MHHM.].* No. 490, Gömlek No. 20. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Meclis-i Vükela Mazbataları [MV].* No. 9, Gömlek No. 91. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Amedi Kalemi Evrakı [A.}AMD.].* No. 11, Gömlek No. 49. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Ali Emiri- SSLM.III Selim III [AE.SSLM.III].* No. 410, Gömlek No. 23586. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet- Bahriye [C.}BH.].* No. 105, Gömlek No. 5077.

- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet- Bahriye* [C..BH..]. No. 34, Gömlek No. 1638.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet- Bahriye* [C..BH..]. No. 179, Gömlek No. 8400.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet- Bahriye* [C..BH..]. No. 11, Gömlek No. 536.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet- Hariciye* [C..HR..]. No. 147, Gömlek No. 7331.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet- Hariciye* [C..HR..]. No. 147, Gömlek No. 7332.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet- Hariciye* [C..HR..]. No. 147, Gömlek No. 7333.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet- Hariciye* [C..HR..]. No. 23, Gömlek No. 1115.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet- Hariciye* [C..HR..]. No. 146, Gömlek No. 7294.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet- Maliye* [C..ML..]. No. 564, Gömlek No. 23119.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet- İktisat* [C..İKTS]. No. 7, Gömlek No. 342.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Dahiliye- Muhaberat ve Tensikat Müdüriyeti* [DH.EUM.MTK.]. No. 7, Gömlek No. 342. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Dahiliye- Muhaberat ve Tensikat Müdüriyeti* [DH.EUM.MTK.]. No. 18, Gömlek No. 39. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Hat- Hattı Hümayun* [HAT]. No. 31, Gömlek No. 1475.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Hat- Hattı Hümayun* [HAT]. No. 33, Gömlek No. 1591.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Hat- Hattı Hümayun* [HAT]. No. 259, Gömlek No. 14924.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Hariciye Nezareti- Mektubi Kalemi* [HR.MKT.]. No. 246, Gömlek No. 70.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Hariciye Nezareti- Mektubi Kalemi* [HR.MKT.]. No. 95, Gömlek No. 83.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Hariciye Nezareti- Mektubi Kalemi* [HR.MKT.]. No. 295, Gömlek No. 50.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Hariciye Nezareti- Tercüme Odası* [HR.TO..]. No. 320, Gömlek No. 53.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *İbnülemin- Hariciye* [İE.HR..]. No. 15, Gömlek No. 1499.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *İbnülemin- Hariciye* [İE.HR..]. No. 19, Gömlek No. 1758.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Yıldız- Posta Telgraf Nezareti Maruzatı* [Y..PRK.PT..]. No. 17, Gömlek No. 66.
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Yıldız- Başkitabet Dairesi Maruzatı* [Y..PRK.BŞK..]. No. 59, Gömlek No. 39.

- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Yıldız- Askeri Maruzat* [Y..PRK.ASK.]. No. 150, Gömlek No. 31.
<https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
BOA, Osmanlı Arşivi. *Yıldız- Askeri Maruzat* [Y..PRK.ASK.]. No. 167, Gömlek No. 78.
<https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

2. Kitaplar ve Makaleler

- Braudel, F. (2004). *Maddi Uygarlık: Dünyanın Zamanı*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Bostan, İ. (2008). Riyale. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (s. 141-142). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Büyüktuğrul, A. (1973). *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*. İstanbul: Deniz Basımevi.
- Çavuşdere, S. (2009). Ege’de Türk-İtalyan Hububat Ticareti (13. 14. yüzyıllar). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28 (46), 275-303.
- Emecen, F. (2006). Nakşa. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (s. 332-333). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Fleet, K. (1999). *European and Islamic Trade in the Early Ottoman State: the Merchants of Genoa and Turkey*. Cambridge: Cambridge University Press.
- İnalçık, H. (2012). Bursa ve İpek Ticareti. Hazırlayan: Yusuf Oğuz, *Halil İnalçık’ın Bursa Araştırmaları*. Bursa: Bursa Kültür A.Ş. Yayınları.
- Magdalino, P. (2012). *Orta Çağda İstanbul: Altıncı ve On Üçüncü Yüzyıllar Arasında Konstantinapolis’in Kentsel Gelişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Müller-Wiener, W. (1998). Bizans’tan Osmanlı’ya İstanbul Limanı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Özkutlu, S. (2019). Orta Çağ’da Papalık Yasakları ve Müslüman Doğu: Latin Noter Kayıtları Işığında Doğu-Batı Ticareti (1162-1350). *BELLETTEN*, 83 (297), 485-518.
- Parlaz, S. (2020). Ceneviz Konsolos Mektuplarına Göre 1660-1680 Arasında Hollandalı Tüccarların Osmanlı Limanlarındaki Faaliyetleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 679-700.
- Tanrıverdi, Ü. (2019). 1261 Sonrası Bizans-Ceneviz İlişkileri ve Cenevizlilerin Galata’ya Yerleşme Süreci. *Orta Çağ Araştırmaları Dergisi*, 214-226.
- Treagold, W. (1997). *A History of the Byzantine State and Society*. Stanford: Stanford University Press.
- Yücel, Y. (1980). *Çobanoğulları-Candaroğulları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar, Psikolojik Sağlık ve Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişki*

Zühre İşmar

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2872-2123>

Uzman Klinik Psikolog / MEB, Bursa – TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi Kahraman Güler

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0049-0658>

Istanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 26.10.2021

Kabul: 19.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar

Psikolojik Sağlık

Anksiyete

Depresyon

Somatizasyon

Araştırma Makalesi

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.53974>

Öz

Yetişkin bireylerde çocukluk çağı olumsuz yaşantılarıyla ortaya çıkan erken dönem uyum bozucu şemaların, psikolojik sağlık ve psikolojik belirti düzeylerine etkisini ölçmek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada 18-61 yaş aralığında, 218'i kadın, 117'si erkek olmak üzere toplam 335 katılımcı ile çalışılmıştır. Erken dönem uyum bozucu şemaların belirlenmesinde Young Şema Ölçeği Kısaltılmış Formu-3, psikolojik sağlık düzeylerinin ölçümünde Connor-Davidson Psikolojik Sağlık Ölçeği, Psikolojik belirtilerin tespitinde Kısa Semptom Envanteri ve katılımcıların kişisel bilgilerine ulaşmak için de Demografik Bilgi Formu kullanılmıştır. Verilerin istatistiksel çözümlemesi SPSS 25 programı ile gerçekleştirilmiş olup önce normallik testi uygulanarak basıklık çarpıklık değerleri kontrol edilmiştir. Demografik bilgilerin dağılımı da yapıldıktan sonra iki ya da daha fazla değişkenli gruplar arasındaki ilişkilerin tespit edilmesi için pearson korelasyon testi uygulanmıştır.

Sonuçlar incelendiğinde katılımcıların erken dönem uyum bozucu şemaları, psikolojik sağlık düzeyleri ve psikolojik belirtileri arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Erken dönem uyum bozucu şemaları güçlendikçe psikolojik belirtileri de artış göstermektedir. Analize göre şema boyutlarının tamamı psikolojik belirtilerle anlamlı seviyede ilişkili çıkmıştır. Erken dönem uyum bozucu şemaları güçlendikçe psikolojik sağlımlıkları zayıflamaktadır. İlişki beklenildiği üzere ters yönlüdür. En yoğun ilişkiler; azim ve kişisel yetkinlik alt boyutu için başarısızlık ve iç içe geçme/bağımlılık şeması ile, olumsuzluğa dayanıklılık alt boyutu için iç içe geçme/bağımlılık, başarısızlık ve karamsarlık şemaları ile, manevi (ruhsallık) eğilim alt boyutu için duygusal yoksunluk şeması ile tespit edilmiştir.

Atf Bilgisi / Reference Information

İşmar, Z. ve Güler, K. (2021). Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar, Psikolojik Sağlık ve Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişki. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(86): 313-326.

*The Relationship Between Early Maladaptive Schemas, Psychological Resilience and Psychological Symptoms**

Zühre İşmar

Expert Clinical Psychologist / Ministry of National Education, Bursa – TURKEY

Asst. Prof. Dr. Kahraman Güler

Istanbul Aydın University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Istanbul –
TURKEY

Article History

Submitted: 26.10.2021

Accepted: 19.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Early Maladaptive Schemas

Resilience

Anxiety

Depression

Somatization

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.53974>

Abstract

This study was carried out to measure the effects of early maladaptive schemas, which are formed by negative childhood experiences, on psychological resilience and psychological symptom levels in adults. The study was conducted with a total of 335 participants, whose age range was 18-61, 218 women and 117 men. Young Schema Abridged Form-3 was used to identify early maladaptive schemas, Connor-Davidson Resilience Scale was used to measure resilience levels, Brief Symptom Inventory was used to identify psychological symptoms, and Demographic Information Form was used to obtain personal information of participants. Statistical analysis of the data was carried out with the SPSS 25 program. First, the normality test was applied and the kurtosis skewness values were checked. After the distribution of demographic information was made, the Pearson correlation test was applied to determine the relationships between groups with two or more variables.

When the results were examined, it was determined that the relationship between the participants' early maladaptive schemas, psychological resilience levels and psychological symptoms was significant. As early maladaptive schemas gain strength, individuals' psychological resilience weakens. The relationship is inverse as expected. The most intense relationships; failure and nesting/dependency schema for perseverance and personal efficacy sub-dimension, nesting/dependency, failure and pessimism schemas for resistance to negativity, and emotional deprivation schema for spiritual (spiritual) tendency sub-dimension.

GİRİŞ

Birey anne karnından itibaren çok yönlü bir gelişim sürecinin içine girer. Bu süreç doğumla birlikte daha kapsamlı bir boyut kazanır ve bebeğin bakım verenle kurduğu ilişkide temel ihtiyaçlarının yeterince karşılanması oldukça önemlidir. Bireyin bebekliğinden yetişkinliğine uzanan dönemde maruz kaldığı ihmal, istismar durumları ve örseleyici yaşam olayları çocukluk çağı travmaları şeklinde tanımlanır (Helvacı Çelik ve Hocoğlu, 2018:696). Böyle olumsuz ve zorlayıcı şartlarda büyüyen çocuklarda, duygusal ve fiziksel gereksinimlerinin hiçbir zaman yeteri kadar karşılanmayacağı, sosyal ortamlarda kabul görmeyeceği, önemli ötekiler tarafından terk edileceği, duygularının anlaşılacağı yönünde temel bilişler ortaya çıkar. Psikolojik belirtilerin artışında bu tarz bilişler etkili olabilmektedir (Kömürcü, 2014:2). Beck, (1979) depresyon belirtileri gösteren hastaların bilişsel özelliklerini incelemiş ve yaşantıları üzerinden kendilerine yönlendirdikleri olumsuz tutumları altında biçimlenmiş bilişsel yapı ve şemalara sahip olduklarını tespit etmiştir (Kapçı ve Hamamcı, 2011:128). Bu bağlamda, bireyin yetişkin yaşamında çeşitli işlev bozukluklarıyla gözlenen psikolojik belirtilerin kökeninde, çocukluk dönemi olumsuz yaşantıları üzerinden şekillenen erken dönem uyum bozucu şemaların etkili olduğu düşünülmektedir.

Hastaların tedavi sürecini şema olarak adlandırılan bilişsel yapıların zayıflatılması üzerine kuran Şema Terapi, çocukluk çağı olumsuz yaşantıları üzerinden temellenmiş dünyada ve ülkemizde uygulanmakta olan yeni bir yaklaşımdır (Kömürcü, 2014:1). Bireyin çocukluk ve ergenlik döneminde karşılaştığı zorlayıcı yaşam olayları ve önemli ötekilerle kurduğu ilişkiler sonucu bilişsel, duygusal ve fiziksel olarak deneyimlediği yaşantılarının ortaya çıkardığı temel yapıları ele alır. Bu yapılar birey tarafından genellenen katı inanç kalıplarıyla kendini gösterir ve strese bağlı durumlarda tetiklenir. Bireyin çevresiyle etkileşiminde tepki ve davranışlarına yön verir (Kapçı ve Hamamcı, 2011:128). Yapılan pek çok çalışmada (Crouch ve Milner, 1993; Green, 1993; Hornor, 2010; Kaplan vd., 1998; Kendall-Tackett vd., 1993; Livingston,1987; Pizarro ve Billick, 1999) çocukluk ya da ergenlik döneminde ihmal ve istismar yaşantıları olan bireylerin depresyon, anksiyete, psikosomatik sorunlar, yeme bozuklukları, uyku problemi benlik saygısında zayıflık, öfke patlamaları, akademik başarısızlık ve çevresiyle iletişimde çeşitli güçlüklerin ortaya çıktığı tespit edilmiştir (Akt: Yiğit ve Erden, 2015: 48). Olumsuz çocukluk çağı yaşantılarının etkisi yetişkin yaşamda da görülmekte ve bireyin katı ve kalıplaşmış olumsuz bilişlerine temel teşkil etmektedir.

Olumsuz olayların yoğun şekilde yaşanması sonucu organizmanın nöronal yapısı tepkimeye girerek uyarılır ve sıkı bir ağ oluşumu ile tepki vermeye kurulu bir aksiyon potansiyeli ortaya çıkar. Tepkiye hazır halde bekleyen bu aksiyon potansiyeli durumuna şema denir. Tetikleyici yaşam olayları şemaların harekete geçmesini kolaylaştırırken aktivasyonu gerçekleşmeyen bir şema bilinçdışında bekleyebilir. Birey ortaya çıkana kadar şemanın varlığından haberdar olmaz. Temel ihtiyaçları giderilmemiş travmatik bir çocukluk dönemi genelde bireyin kendi gözünden değil bakım verenin bakış açısıyla yansıtılır. "Aslında bu çok kötü değildi" şeklinde ifadeler kullanan hastada bakım verenin etkisi gözlenir (Roediger,2015). Bu bağlamda Şema Terapi temel ihtiyaçları karşılanmamış olan yetişkinlerin bu ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik yardımcı olmayı hedefler (Rafaeli, Bernstein ve Young, 2019:13). Şema Terapi modeline göre uyumsuz şemalara sahip olan bireylerde çeşitli psikolojik belirtiler gözlenmesi oldukça sık karşılaşılan bir durumdur. Bu model kişilik patolojilerinde ve duygu durum bozukluklarında görülen kronik karakteristik yönleri şema oluşumuyla açıklar (Young vd., 2009). Erken dönemde deneyimlenen bilişsel, duygusal ve fiziksel yaşantılar, önemli ötekilerle oluşturulmuş ilişki örüntüleri katı ve kalıplaşmış şemaların kökenini oluşturur (Güler ve Gümüş, 2018:381).

Ebeveyn tutumları çocukluk çağı yaşantılarında temel şekillendirici unsur olarak karşımıza çıkar ve erken dönem uyum bozucu şemaların oluşumunda oldukça önemlidir. Bu bağlamda dünyada

ve ülkemizde yapılan pek çok araştırma olumsuz bilişsel tarzlarla psikopatoloji arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır (Soygüt ve Çakır, 2009:145). Örneğin; Wright vd. (2009), yaptığı çalışmada duygusal ihmal ve istismar yaşantısı olan çocukların yetişkin yaşamlarında anksiyete ve depresyona yatkın olduklarını ve bu yatkınlığa kusurluluk/utanç, tehditler karşısında dayanıksızlık ve kendini feda gibi şemaların aracılık ettiğini bulmuştur (Yiğit ve Erden, 2015:49). Kapçı ve Hamamcı, (2011) psikolojik belirtilerle aile işlevi ilişkisini ele almış ve erken dönem uyum bozucu şemaların iki değişkenle de güçlü şekilde ilişkili olduğu sonucuna varmıştır. Yine başka bir araştırma da Yiğit ve Erden, (2015) tarafından gerçekleştirilmiş ve çocuklukta maruz kalınan ihmal istismar durumlarının kopukluk/reddedilme ve zedelenmiş otonomi şema alanları aracılığı ile psikolojik belirtileri yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çocukluk çağı olumsuz yaşantılarının psikolojik belirtilerin ortaya çıkmasında önemli bir risk faktörü olduğunu ifade ettik ancak olumsuz koşullar altında zorlayıcı yaşam olaylarına maruz kalan her çocuğun yetişkin yaşamda çeşitli psikopatolojik belirtilerle karşımıza çıkacağını söylemek doğru olmaz. Burada bireyin sahip olduğu bilişsel yapıların işleyişi önem kazanır. İhmal ve istismar durumlarıyla travmatize olmuş bir çocukluk yaşantısından sonra psikolojik belirtiler görülebileceği gibi farklı şekilde psikolojik sağlamlığı ile kendini ortaya koyan bireylerin varlığı bu konuya farklı bir bakış açısı kazandırmıştır (Sağ, 2016:1). Psikolojik sağlamlık koruyucu bir faktör olarak çalıştırmalarda yerini almıştır. Bu bağlamda bireyin psikolojik açıdan dayanıklılığını güçlendirecek etmenlerin neler olduğu araştırılmaya başlanmış ve bu mekanizmanın koruyucu bir faktör olarak insan yaşamına entegre edilmesinin yolları üzerine yoğunlaşmıştır. Yaygın olarak psikiyatri, klinik ve gelişimsel psikoloji, psikolojik danışmanlık gibi alanlarda bu tarz çalışmalara rastlanmaktadır. Uluslararası literatüre bakıldığında ise 1970'li yıllardan buyana psikolojik sağlamlık çalışılan konular arasındadır. Ülkemizde ise son çeyrek asırda literatüre girdiği görülmektedir. Özellikle, 2020 yılının başından buyana bütün dünyada etkisini gösteren pandemi ve beraberinde getirdiği olumsuz sonuçlar birey ve toplum açısından psikolojik sağlamlığın ele alınmasını gerekli kılmıştır. Pandemi sürecinde yaşanan kısıtlamaların da etkisiyle ekonomik, sosyal ve psikolojik sıkıntılar ortaya çıkmış ve bireylerin zorlayıcı yaşam olayları ile baş etmede ve stres yönetiminde sergiledikleri yeterlilik düzeyleri önem kazanmıştır. Psikolojik açıdan bir toplumun sağlıklı olabilmesi o toplumu oluşturan bireylerin de sağlıklı olabilmesine bağlıdır. Literatür incelendiğinde psikolojik sağlamlığın pek çok biçimde tanımlandığı göze çarpar. Tüm bu tanımlamalardan yola çıkarak ortak noktalar birleştirildiğinde psikolojik sağlamlığın durağan olmayan dinamik temellere dayandığı ve bireyin değişen yaşam koşullarında etkili adaptasyon becerisi sergileyerek sağlıklı uyum göstermesinde önemli bir özellik olduğu ifade edilebilir. Norman, (2000) tarafından psikolojik sağlamlık kavramına yönelik şu unsurlar üzerinde durulur;

- Psikolojik sağlamlık değişmez değildir, dinamik bir süreci içerir ve bireyin içsel ve dışsal koşullarının etkisindedir.
- Zorlayıcı yaşam olayları pek çok açıdan yıkıcı niteliklere sahip olsa da bazı durumlarda birey için güçlendirici etki gösterebilir. Olumlu bilişsel süreçlerin etkisiyle kişi sağlıklı bir uyum sağlayabilir.
- Psikolojik sağlamlığı yüksek bireylerin duygusal ve davranışsal görünüşleri kötü ve olumsuz olabilir. Psikolojik sağlamlık duygusal olarak dengede olmayla açıklanamaz (Oktan, 2008:2).

Şiddet, yoksulluk, hastalık, felaketler ve bunun gibi birçok olumsuz koşul altında ortaya çıkan stresle baş etmede, psikolojik açıdan güçlü bireyler daha başarılı olurken baş etmede yetersiz kalan sağlamlığı zayıf bireylerin, sağlamlık düzeylerinin geliştirilmesi ile daha sağlıklı uyum gösterebilecekleri ifade edilmektedir (Öz ve Bahadır-Yılmaz, 2009; Akt: Yaşar, 2015:19). Literatürde psikolojik sağlamlık süreci risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerinden ele alınmakta ve her iki başlık altında da bireysel, ailesel, çevresel etkenler üzerinde durulmaktadır.

Bireysel risk faktörleri içsel olmakla birlikte bireyin doğuştan getirdiği ya da sonradan edindiği bazı özellikleri kapsar. Süregelen hastalıklar, yetersiz zekâ düzeyi, sosyal uyum problemleri, agresif bir yapı, kaygı düzeyi yüksekliği, özgüven eksikliği, kendini kontrol etmede güçlük gibi kişisel özellikler bu grupta sayılır (Murray, 2003, Akt: Uysal, 2019:17). Bunun aksine bireysel koruyucu faktörler ise bireyin doğuştan getirdiği veya sonradan edindiği sağlıklı kişisel özelliklerini ifade eder. Ailesel ve çevresel faktörler bireyin belirleyemediği dışsal durumları içine alır. Riskli durumlar açısından ailesel risk faktörleri; bakım verenin çocuk yetiştirmekteki yanlış tutumu, aile içinde şiddet, ihmal istismar durumları, ana baba ve çocuk arasındaki sağlıklı ilişki, ailenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumunun zayıflığı, en az dört kardeşli geniş aile ortamı, genetik hastalıklar, boşanma ve benzeri olumsuz koşulları içerir (Tümlü, 2012; Gizir, 2007; Akt: Açıkgöz, 2016:15). Bu saydığımız olumsuz koşulların aksine eğitim düzeyi yüksek, sosyo-ekonomik koşulları doyurucu, çocuğun temel ihtiyaçlarını giderici istendik ortamları oluşturabilen aile yapıları birey için koruyucu faktörler arasındadır. Psikolojik sağlık süreci üzerinde etkisi olan dışsal etkenlerden biri de çevresel koşullardır. Bunlar daha çok sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve şiddet içerikli riskleri kapsar ve savaş, göç, terör, doğal afetler, kıtlık, toplumsal şiddet, evsizlik, ihmal ve istismar, ekonomik zorluklar gibi şartlarla ifade edilir (Toprak, 2014:24).

Alan yazında yapılan çalışmalar incelendiğinde erken dönem uyum bozucu şemalara temel teşkil eden erken çocukluk yaşantılarının da diğer risk faktörleriyle birlikte ele alındığı görülmektedir. Erken çocukluk döneminde bireyin deneyimlediği olumsuz yaşantılar uyum problemi ya da davranış sorunlarına neden olmakla birlikte bireyin sahip olduğu olumlu özelliklerinin gelişimini de sekteye uğratmaktadır (Aydın, 2018:17). Friedman, (2013) araştırmasında depresyon puanları yüksek çıkan katılımcıların uyumsuz şema puanlarının da yüksek olduğunu ve şemaların psikolojik sağlık düzeyi ile negatif yönlü ilişki gösterdiğini tespit etmiştir. Majid vd. (2014)'nın yaptığı çalışmada erken dönem uyum bozucu şemalar ile psikolojik sağlık arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığı ortaya konmuştur. Reza'zad vd. (2015) erken dönem uyum bozucu şemalara sahip olduklarını belirledikleri bir grup ortaokul öğrencisiyle psikolojik sağlamlığı güçlendirici bir programı devreye sokmuş ve bu program sonucunda öğrencilerin uyumsuz şema puanlarının zayıfladığı görülmüştür (Sağ, 2016:25; Aydın, 2018:28; Gümüşsoy, 2018). Bu bağlamda, bireyin yetişkin yaşamında işlevsellikteki bozulmalarla gözlenen psikolojik belirtilerin kökeninde erken dönem uyumsuz şemaların rolü ve koruyucu bir faktör olarak psikolojik sağlamlığın etkisi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

1. YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma psikolojik sağlamlık ve psikolojik belirtilerin ilişkisinde erken dönem uyum bozucu şemaların rolünü araştırmak üzere yetişkin katılımcılarla gerçekleştirilmiş olup bu değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek için ilişkisel tarama metodu ile desenlenmiştir. İstatistikî çözümlerler kullanılarak iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaya yarayan bu metod sonuçları yordayıcılığı açısından kullanışlıdır. Elde edilen ilişkiler gerçek anlamda bir neden sonuç ilişkisi içermese de bu yönde yorumlama yapma imkânı verir (Karasar, 2014).

1.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Ülke genelinde ulaşılabilen katılımcı sayısı 335 kişiyle sınırlı kalmıştır.
- Erkek katılımcı sayısı kadın katılımcı sayısının altındadır.
- Araştırmada kullanılan veriler Young Şema Ölçeği Kısaltılmış Formu-3 Connor-Davidson Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Kısa Semptom Envanteri ve Demografik Bilgi Formu ile sınırlı tutulmuştur.

1.3. Araştırmanın Amacı, Sınanacak Özel Beklenti ve Alt Problemler

Bu araştırmanın amacı yetişkin bireylerde psikolojik sağlık ve psikolojik belirtilerin ilişkisini tespit ederek erken dönem uyum bozucu şemaların bu ilişkideki rolüne bakmaktır. Bu doğrultuda sınanacak özel beklenti; yetişkin bireylerde gözlenen psikolojik sağlık düzeyi ve psikolojik belirtilerin ilişkili olduğu, erken dönem uyum bozucu şemaların ise bu ilişkide rolü olduğu yönündedir. İlişkilerin belirlenmesi için aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

- Yetişkin bireylerde görülen psikolojik belirtiler ile erken dönem uyum bozucu şemalar arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Yetişkin bireylerin psikolojik sağlık düzeyi ile erken dönem uyum bozucu şemaları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Yetişkin bireylerde görülen psikolojik belirtiler ile psikolojik sağlık arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.4. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Türkiye sınırları içinde ikamet eden 18 yaş üstü 335 yetişkin birey basit seçkisiz yöntemle belirlenerek bu araştırmanın katılımcısı olmuştur. Katılımcılara ulaşmak için google forms üzerinden oluşturulmuş olan anket linki paylaşılmış ve gönüllü olan katılımcılar bu formu doldurarak çalışmaya katkı sağlamıştır. Online ortamda doldurulan ölçeklerin yanıtlama süresi 10-15 dakika olarak belirlenmiştir. Örnekleme oluşturan katılımcıların cinsiyet dağılımları %65,1'i kadın (n=218), %34,9'u erkek (n=117) iken yaş ortalamaları ise 34'tür.

1.5. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada Young Şema Ölçeği Kısa Form-3 (YŞÖ-KF3) kullanılarak katılımcıların erken dönem kökenli uyumsuz şemaları belirlenmiş, Kısa Semptom Envanteri (KSE) ile psikolojik belirtilerine bakılmış ve Connor-Davidson Psikolojik Sağlık Ölçeği (CD-RISC) ile de katılımcıların psikolojik açıdan sağlık düzeylerinin tespiti gerçekleştirilmiştir. Bunlara ek olarak kullanılan Demografik Bilgi Toplama Formu ile ise katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, çalışma durumu, medeni hali, zararlı madde kullanımı, kaçınıcı çocuk olduğu ve kardeş sayısı gibi kişisel verilerine ulaşılmıştır.

1.5.1. Young Şema Ölçeği: Bu ölçek kişilerin sahip olduğu erken dönem uyum bozucu şemaları tespit edebilmek için Jeffrey E. Young, (2004) tarafından ilk defa ortaya konmuştur. Sonraki süreçlerde soru sayısı azaltılarak kısa formu oluşturulmuş ve Türkçeye uyarlaması Soygüt, Karaosmanoğlu ve Çakır, (2009) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin orijinal hali 5 alan ve 18 şemadan oluşurken Türk kültürüne 5 alan ve 14 şema olarak uyarlanmıştır. Ölçek toplamda 90 sorudan oluşmakta ve 6'lı likert tipinde cevaplanmaktadır. Bu 5 alan ve kapsadığı şemalar şu şekildedir;

- **Kopukluk alanı şemaları;** duygusal yoksunluk, duyguları bastırma, sosyal izolasyon/güvensizlik ve kusurluluk şemaları
- **Zedelenmiş otonomi alanı şemaları;** iç içi geçme/bağımlılık, terk edilme, başarısızlık, karamsarlık ve tehditler karşısında dayanıksızlık şemaları
- **Zedelenmiş sınırlar alanı şemaları;** ayrıcalıklık/yetersiz özdenetim şeması
- **Yüksek standartlar ve bastırılmışlık alanı şemaları;** yüksek standartlar ve onay arayıcılık şemaları
- **Diğerleri yönelimlilik alanı şemaları ise;** kendini feda ve cezalandırıcılık şemalarıdır (Soygüt vd., 2009).

Belirlenen alt ölçek iç tutarlılık kat sayıları $\alpha=0.63$ ve $0,80$ değerleri arasında değişirken; üst sıra faktör analizi sonucu, alan bazında iç tutarlılık kat sayıları $\alpha=0.53$ ve $0,81$ arasında değer almaktadır. Ölçeğin test tekrar test güvenilirliği hesaplanmış ve pearson korelasyon katsayıları, şema alanları için $r=0.66$ ve 0.83 ($p<.01$); şema boyutları için ise $r=0.66$ ve 0.82 ($p<.01$) değerleri arasında bulunmuştur (Soygüt vd., 2009: 80-83).

1.5.2. Kısa Semptom Envanteri (KSE): Bu ölçek Derogatis, (1992) tarafından ortaya konmuş olup Türk kültürüne adaptasyonu Şahin ve Durak, (1994) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçek psikolojik belirtilerin belirlenmesinde 5 alt boyut üzerinden verileri toplamaktadır. Bunlar anksiyete, depresyon, somatizasyon, olumsuz benlik ve hostilitedir. Ölçek toplam 53 maddeden oluşmakta ve 5'li likert tipinde cevaplanmaktadır. Toplam puan 0-212 arasında değişmekte ve puanlar arttıkça katılımcıların psikolojik belirti düzeyleri de yükselmektedir. Ölçek alt boyutlarındaki iç tutarlılık katsayıları 0.75 ile 0.87 arasında değer almaktadır. Tek tek alt boyutlar değerlendirildiğinde “anksiyete” iç tutarlılık katsayısı 0.86, “depresyon” iç tutarlılık katsayısı 0.90, “somatizasyon” iç tutarlılık katsayısı 0.82, “olumsuz benlik” iç tutarlılık katsayısı 0.88, “hostilite” iç tutarlılık katsayısı 0.79 ve tüm ölçeğin iç tutarlılık katsayısı da 0.96 olarak tespit edilmiştir (Şahin ve Durak, 1994).

1.5.3. Connor ve Davidson Psikolojik Sağlık Ölçeği (CD-RISC): Ölçek yetişkin bireylerde psikolojik sağlık düzeylerinin belirlenmesi amacı ile Connor ve Davidson, (2003) tarafından geliştirilmiştir. Bireylerin zorlayıcı yaşam olayları ile baş etme ve uyum sağlayabilme becerilerini ölçmektedir. Türk kültürüne uyarlaması Kararımak, (2010) tarafından yapılmıştır. Likert tipinde cevaplanan ölçek toplam 25 maddeden oluşmuştur. Ölçekten alınabilecek toplam puan 100'dür ve puanlardaki artış katılımcıların psikolojik açıdan sağlamlığının yükseldiğini işaret eder. Ölçek 3 alt boyut üzerinden yapılandırılmıştır. Bunlar; azim ve kişisel yeterlik, olumsuzluğa dayanıklılık (negatif olgulara tolerans), manevi (ruhsallık) eğilimdir. Bu üç faktör yapısı üzerinden varyans değeri %52 olarak bildirilmiştir. Yapılan uyarlama çalışmalarında cronbach alpha katsayısı .92 olarak belirlenmiştir (Tekin, 2017:49).

1.5.4. Demografik Bilgi Formu: Bu form katılımcıların kişisel bilgilerine (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, çalışma durumu, medeni hali, zararlı madde kullanımı, kaçınıcı çocuk olduğu ve kardeş sayısı) ulaşmak amacı ile geliştirilmiştir.

1.6. Verilerin Analizi

Verilerin istatistiki çözümlemesini gerçekleştirmek için SPSS 25 programından faydalanılmış, önce normallik testi uygulanarak basıklık çarpıklık değerleri kontrol edilmiş ve -2, +2 arasında tespit edilen değerlerle verilerin normal dağılım gösterdiği anlaşılmıştır (George ve Mallery, 2011). İki ya da daha fazla değişkenli gruplar arasındaki ilişkilerin tespitinde ise pearson korelasyon testinden faydalanılmıştır. Gerçekleştirilen basıklık çarpıklık değerlerine ilişkin çizelge aşağıdadır.

Çizelge 2.6.1 Kısa Semptom Envanteri, Connor-Davidson Psikolojik Sağlık Ölçeği ve Young Şema Ölçeğine Ait Çarpıklık ve Basık Değerleri

	N	Çarpıklık	Basıklık
Kısa Semptom Envanteri	335	0.620	-0.150
Anksiyete	335	1.146	1.334
Depresyon	335	0.738	0.033
Olumsuz Benlik	335	1.040	0.546
Somatizasyon	335	1.075	0.858
Hostilite	335	0.520	-0.490
Connor-Davidson Psikolojik Sağlık Ölçeği	335	-0.327	0.472
Azim ve Kişisel Yetkinlik	335	-0.509	0.308
Olumsuzluğa Dayanıklılık	335	-0.204	0.202
Ruhsallığa Eğilim	335	-0.566	0.564
Duygusal Yoksunluk	335	1.173	0.535

Sosyal İzolasyon/Güvensizlik	335	1.047	1.069
Kusurluluk	335	1.497	1.847
Duyguları Bastırma	335	0.907	0.364
İç içe Geçme/Bağımlılık	335	1.284	1.449
Terk Edilme	335	1.329	1.276
Tehditler Karşısında Dayanıksızlık	335	0.961	0.519
Başarısızlık	335	1.043	0.808
Karamsarlık	335	0.785	0.101
Ayrıcalıklılık/Yetersiz Özdenetim	335	0.116	-0.342
Kendini Feda	335	0.234	-0.524
Cezalandırıcılık	335	0.085	-0.196
Yüksek Standartlar	335	0.331	-0.711
Onay Arayıcılık	335	0.012	-0.431

3. BULGULAR

Bu bölümde Demografik Bilgi Formundan elde edilen verilerin istatistiki çözümlerine yer verilmiştir.

Çizelge 3.1 Katılımcıların Demografik Bilgileri Dağılımı

		N	%
Cinsiyet	Kadın	218	65.1
	Erkek	117	34.9
	Toplam	335	100.0
Eğitim süresi	İlkokul mezunu	9	2.7
	Ortaokul mezunu	11	3.3
	Lise mezunu	39	11.6
	Üniversite mezunu	224	66.9
	Yüksek lisans (Uzman statüsü) ve üzeri	52	15.5
	Toplam	335	100.0
Çalışma durumu	Çalışmıyorum	105	31.3
	Çalışıyorum	230	68.7
	Toplam	335	100.0
Medeni durum	Evli	188	56.1
	Bekar	141	42.1
	Diğer	6	1.8
	Toplam	335	100.0
Zararlı madde kullanımınız var mı? (Sigara, Alkol vs.)	Evet	143	42.7
	Hayır	192	57.3
	Toplam	335	100.0

Katılımcıların %65,1'i kadın, %34,9'u erkek, %2,7'si ilköğretim mezunu, %3,3'ü ortaokul mezunu, %11,6'sı lise mezunu, %66,9'u üniversite mezunu, %15,5'i yüksek lisans (uzman statüsü) ve üzeri, %31,3'ü çalışmıyor, %68,7'si çalışıyor, %56,1'i evli, %42,1'i bekar, %1,8'i diğer, %42,7'si zararlı madde (sigara, alkol vs.) kullanıyor, %57,3'ü kullanmıyor.

Çizelge 3.1 Katılımcıların Yaş, Kardeş Sayısı, Kaçınıcı Kardeş Olduğuna Ait Betimsel İstatistikleri

	N	Min	Maks	\bar{X}	Ss.
Yaş	335	18	61	34	9
Kardeş Sayısı	325	1	8	3	1
Kaçınıcı Kardeş	325	1	7	2	1

Çizelgede görüldüğü üzere katılımcıların yaş ortalaması ($\bar{X}=34$, $SS=9$), kardeş sayısı ortalaması ($\bar{X}=3$, $SS=1$), kaçınıcı kardeş ortalaması ($\bar{X}=2$, $SS=1$)'dir.

Çizelge 3.3 Young Şema Ölçeği ile Kısa Semptom Envanteri Arasındaki İlişkiler

	Kısa Semptom Envanteri	Anksiyet e	Depresyo n	Olumsuz Benlik	Somatizasyo n	Hostilit e
Duygusal Yoksunluk	.342**	.270**	.337**	.393**	.262**	.220**
Sosyal İzolasyon/Güvensizlik	.582**	.474**	.583**	.609**	.334**	.497**
Kusurluluk	.379**	.359**	.360**	.435**	.249**	.237**
Duyguları Bastırma	.420**	.381**	.358**	.482**	.266**	.334**
İç içe Geçme/Bağımlılık	.468**	.434**	.438**	.505**	.362**	.297**
Terk Edilme	.471**	.448**	.451**	.520**	.312**	.310**
Tehditler Karşısında Dayanıksızlık	.561**	.497**	.530**	.560**	.386**	.455**
Başarısızlık	.393**	.373**	.407**	.416**	.243**	.255**
Karamsarlık	.566**	.519**	.551**	.506**	.396**	.475**
Ayrıcalıklılık/Yetersiz Öz denetim	.384**	.335**	.332**	.373**	.271**	.355**
Kendini Fedası	.332**	.306**	.301**	.324**	.241**	.270**
Cezalandırıcılık	.419**	.394**	.382**	.430**	.245**	.359**
Yüksek Standartlar	.341**	.308**	.260**	.344**	.218**	.351**
Onay Arayıcılık	.395**	.367**	.365**	.423**	.194**	.347**

** $p < 0.01$, * $p < 0.05$ Kullanılan test: Pearson Korelasyon Testi

Çizelge 3.4. Young Şema Ölçeği ile Connor-Davidson Psikolojik Sağlık Ölçeği Arasındaki İlişkiler

	Connor-Davidson Psikolojik Sağlık Ölçeği	Azım ve Kişisel Yetkinlik	Olumsuzluğa Dayanıklılık	Ruhsallığa Eğilim
Duygusal Yoksunluk	-.230**	-.167**	-.257**	-.191**
Sosyal İzolasyon/Güvensizlik	-.264**	-.218**	-.300**	-0.104
Kusurluluk	-.301**	-.297**	-.237**	-.134*
Duyguları Bastırma	-.198**	-.180**	-.211**	-0.040

İç içe Geçme/Bağımlılık	-.430**	-.444**	-.356**	-0.078
Terk Edilme	-.227**	-.214**	-.211**	-0.076
Tehditler Karşısında	-.196**	-.155**	-.236**	-0.078
Dayanısızlık				
Başarısızlık	-.481**	-.508**	-.395**	-0.050
Karamsarlık	-.301**	-.262**	-.345**	-0.060
Ayrıcalıklılık/Yetersiz	-0.091	-0.059	-.145**	-0.018
Özdenetim				
Kendini Feda	-0.006	-0.031	-0.031	.150**
Cezalandırıcılık	-.116*	-.110*	-.158**	0.062
Yüksek Standartlar	-0.007	0.027	-0.031	-0.084
Onay Arayıcılık	-.185**	-.159**	-.215**	-0.040

** $p < 0,01$, * $p < 0,05$ Kullanılan test: Pearson Korelasyon Testi

Çizelge 3.5. Kısa Semptom Envanteri ile Connor-Davidson Psikolojik Sağlamlık Ölçeği Arasındaki İlişkiler

	Connor-Davidson Psikolojik Sağlamlık Ölçeği	Azım ve Kişisel Yetkinlik	Olumsuzluğa Dayanıklılık	Ruhsallığa Eğilim
Kısa Semptom Envanteri	-.304**	-.263**	-.380**	0.002
Anksiyete	-.259**	-.228**	-.319**	0.003
Depresyon	-.303**	-.270**	-.361**	-0.006
Olumsuz Benlik	-.345**	-.319**	-.375**	-0.034
Somatizasyon	-.233**	-.195**	-.314**	0.018
Hostilite	-.177**	-.129*	-.285**	0.029

** $p < 0,01$, * $p < 0,05$ Kullanılan test: Pearson Korelasyon Testi

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde yapılan istatistiki çözümlerinin sonuçları yorumlanarak literatürdeki benzer çalışmalara yer verilmiştir.

Çizelge 3.3. incelendiğinde Young Şema Ölçeğinden alınan puanlarla Kısa Semptom Envanterinden alınan puanlar arasında pozitif yönlü korelasyon olduğu görülmektedir. Yani katılımcıların erken dönem uyum bozucu şemaları güçlendikçe psikolojik belirtileri de artış göstermektedir. Analize göre şema boyutlarının tamamı psikolojik belirtilerle anlamlı seviyede ilişkili çıkmıştır. Tabloya göre en yoğun ilişkiler; anksiyete için sosyal izolasyon/güvensizlik, iç içe geçme/bağımlılık, terk edilme, dayanısızlık ve karamsarlık şemaları ile, depresyon için sosyal izolasyon/güvensizlik, iç içe geçme/bağımlılık, terk edilme, dayanısızlık, başarısızlık ve karamsarlık şemaları ile, olumsuz benlik alt boyutunda sosyal izolasyon/güvensizlik, iç içe geçme/bağımlılık, terk edilme, dayanısızlık ve karamsarlık şemaları ile, somatizasyon alt boyutunda sosyal izolasyon/güvensizlik, iç içe geçme/bağımlılık, terk edilme, dayanısızlık ve karamsarlık şemaları ile, hostilite alt boyutunda ise sosyal izolasyon/güvensizlik, dayanısızlık, karamsarlık, duyguları bastırma, ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim, cezalandırıcılık, yüksek standartlar ve onay arayıcılık şemaları ile tespit edilmiştir. Tüm psikolojik belirti alt boyutlarıyla ilişkili olduğu görülen başlıca şema boyutları; sosyal

izolasyon/güvensizlik, iç içe geçme/bağımlılık, terk edilme, dayanıksızlık ve karamsarlıktır.

Beck (1967) ve pek çok araştırmacının hem fikir olduğu depresyon teorilerine göre (Beck vd., 1979; Cole vd., 2001; Dozois ve Beck, 2008; Feiring vd., 1998; Haefel ve Grigorenko, 2007; Rose ve Abramson, 1992) çocuğun büyüdüğü aile ortamı ve çevresel koşullar oldukça önemlidir. Olumsuz koşulların etkisi altında zorlayıcı yaşam olaylarına maruz bırakılan çocukların yetişkin yaşamlarında, çevrelerine karşı tutumları ve olaylara bakış açıları bu yaşantılardan etkilenmektedir. Çocuğun maruz kaldığı böylesi olumsuz etkileşimler negatif benlik algısına ve uyum bozucu şema oluşumuna zemin hazırlamaktadır (Akt: Sağ, 2016:29).

Psikolojik belirtilerin ortaya çıkışında erken dönem uyum bozucu şemaların doğrudan ya da aracı rolünü tespit etmek amacıyla pek çok farklı çalışma gerçekleştirilmiştir. Wright vd. (2009), bireyin çocukluğunda maruz kaldığı ihmal ve istismar yaşantılarının ilerleyen yaşlarda ortaya çıkan anksiyete ve depresyonla ilişkili olduğunu ve bu ilişkiye tehditler karşısında dayanıksızlık, kusurluluk/utanç ve kendini feda şemalarının aracılık ettiği tespit etmiştir (Yiğit ve Erden, 2015:49). Kapçı ve Hamamcı, (2011) erken dönem uyum bozucu şemaları, aile işlevi ve psikolojik belirti ilişkisi çerçevesinde çalışmış ve uyumsuz şemaların psikolojik belirtilerle güçlü şekilde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre kopukluk ve reddedilme şema alanı psikolojik belirtilerle en fazla ilişki gösteren şema alanıdır. Atlı Özbaşı vd. (2012), üniversite sınavına hazırlanan bir grup gencin sınav öncesi yaşadıkları kaygı durumu ile erken dönem uyumsuz şemaları arasındaki ilişkiyi incelemiş ve anlamlı sonuçlar elde etmiştir. Kırpınar vd. (2014) somatizasyon ve hipokondriyazis bozukluğu tanısı almış 28 hasta ile 30 sağlıklı katılımcının şema puanlarını karşılaştırmış ve hastalık tanısı olanların sağlıklı kontrollere göre daha yüksek şema puanlarına sahip olduğunu tespit etmiştir. Yiğit ve Erden, (2015) çocuklukta maruz kalınan duygusal, fiziksel ve cinsel istismar durumlarının psikolojik açıdan sağlıklı olma halini kopukluk/reddedilme ve zedelenmiş otonomi şema alanları üzerinden yordadığı sonucuna varmıştır. Yıldız, (2017) araştırmasında depresif belirtilerle ilişkili olduğunu tespit ettiği şemaları; duygusal yoksunluk, başarısızlık, karamsarlık, duyguları bastırma, ayrıcalıklık/yetersiz özdenetim, kendini feda, terk edilme, cezalandırıcılık, dayanıksızlık ve yüksek standartlar olarak belirtmiştir. Gewalt, (2017) anksiyete semptomlarının erken dönem uyumsuz şemalarca yordandığını ortaya koymuş ve anksiyete tanısı almış Şema Terapi gören 38 hastada, terapi görmeyen hasta grubuna göre semptomların azaldığını tespit etmiştir (Priemer, Talbot ve French, 2015; Akt: Erdem, 2018:21). Kırkıköğlü ve Koç (2019) yaptıkları çalışmada erken dönem uyum bozucu şemaların depresyon ve anksiyete belirtilerinde yordayıcı olduğunu tespit etmişlerdir. Erdoğan, (2018) 200 üniversite öğrencisi ile çalışmış ve erken dönem uyum bozucu şemalarla sürekli öfke arasında pozitif yönlü ilişki tespit etmiştir. Çakırca, (2020) yaptığı çalışmayı 291 yetişkin katılımcı ile gerçekleştirmiş, katılımcılarda tespit edilen sosyal izolasyon/güvensizlik şema boyutu ile sürekli öfke, iç öfke ve dış öfke alt boyutları arasında pozitif yönlü ilişki bulmuştur. Aynı zamanda bu şemanın öfke kontrol alt boyutu ile de negatif yönlü ilişki içinde olduğunu ortaya koymuştur.

Çizelge 3.4. incelendiğinde Young Şema Ölçeğinden alınan puanlarla Conner-Davidson Psikolojik Sağlık Ölçeğinden alınan puanlar arasında negatif yönlü korelasyon olduğu görülmektedir. Yani katılımcıların erken dönem uyum bozucu şemaları güçlendikçe psikolojik sağlımlıkları zayıflamaktadır. İlişki beklenildiği üzere ters yönlüdür. Çizelgeye göre en yoğun ilişkiler; azim ve kişisel yetkinlik alt boyutu için başarısızlık ve iç içe geçme/bağımlılık şeması ile, olumsuzluğa dayanıklılık alt boyutu için iç içe geçme/bağımlılık, başarısızlık ve karamsarlık şemaları ile, manevi (ruhsallık) eğilim alt boyutu için duygusal yoksunluk şeması ile tespit edilmiştir. Psikolojik sağlımlıkla en fazla ilişkili bulunan erken dönem uyum bozucu şemalar iç içe geçme/bağımlılık, başarısızlık, kusurluluk ve karamsarlıktır.

Friedman, (2013) çalışmasında uyumsuz şemalara sahip bireylerde depresyon puanlarının

yüksek çıktığını ve bu şemaların psikolojik sağlamlıkla negatif yönde ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Benzer bir araştırmada Majid vd. (2014), 250 lise öğrencisi ile çalışmış ve tespit edilen erken dönem uyumsuz şemaların psikolojik sağlamlıkla negatif yönde ilişki gösterdiğini ortaya koymuştur. Reza'zad vd. (2015) erken dönem uyumsuz şemalara sahip olduklarını belirledikleri bir grup öğrenciye psikolojik sağlamlık güçlendirme amaçlı bir program uygulamış ve öğrencilerin şema puanlarında düşüş olduğu görülmüştür (Sağ, 2016:25-26).

Çizelge 3.5. incelendiğinde Kısa Semptom Envanteri ile Conner-Davidson Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinden alınan puanlar arasında negatif yönlü korelasyon olduğu görülmektedir. Yani katılımcıların psikolojik sağlamlıkları zayıfladıkça ortaya çıkan psikolojik belirtilerde artış gözlenmektedir. İlişki beklenildiği üzere ters yönlüdür. Tabloya göre en yoğun ilişkiler; azim ve kişisel yetkinlik alt boyutu ile olumsuz benlik, olumsuzluğa dayanıklılık alt boyutu ile anksiyete, depresyon, olumsuz benlik ve somatizasyon alt boyutları arasında tespit edilmiştir.

Alan yazındaki çalışmalar psikopatolojik semptomların, psikolojik açıdan güçlü bireylerde daha az görüldüğünü ortaya koymaktadır. Yaptıkları çalışmalarda Anderson, (2011); Edward, (2005); Felten ve Hall, (2001); Gito vd. (2013); Miller ve Chandler, (2002); Nruhma vd. (2010); Wagnild ve Young, (1993) depresyon ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğunu tespit etmişlerdir. Öte yandan psikolojik iyi oluş ile psikolojik sağlamlık ilişkisini inceleyen araştırmacılar da Allen (2016), Christopher (2000), Gürkan (2014), Humphreys (2003), Klohn (1996), Malkoç ve Yalçın (2015), Sagone ve Caroli (2014), Souri ve Hasanirad (2011) bu ikisi arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu ifade etmişlerdir (Sağ, 2016:29). Min vd., (2013) kanser hastalarıyla gerçekleştirdiği çalışmasında stres yönetiminde başarılı olan hastaların psikolojik sağlamlık açısından da güçlü olduklarını gözlemlemiştir. Ülkemizde yapılan araştırmalarda Durak, (2002) psikolojik belirtilerle stres ilişkisinde psikolojik sağlamlığın belirleyici olduğunu tespit etmiş, Sarı, (2008) ise katılımcıların psikolojik belirti ve uyum sağlama becerilerinde benlik saygısının önemli olduğunu ortaya koymuştur (Kaba, 2016:49-50). Can ve Cantez, (2018) benzer bir araştırmada mutluluk düzeyinin psikolojik sağlamlıkla pozitif yönlü ilişki gösterdiğini bulmuş ve Cevizci ve Müezzini (2019) de çalışmalarında anksiyetenin psikolojik sağlamlıkla anlamlı ilişkisini ortaya koymuştur. Bilge ve Bilge (2020) ise çalışmalarında pandemi nedeni ile psikolojik belirtilerin artış gösterdiğini ve psikolojik sağlamlığın koruyucu bir faktör olarak devreye girdiğini ifade etmiştir.

Çalışmadan elde edilen bulgular ve literatürdeki benzer araştırmalar ışığında görülmektedir ki erken dönem uyumsuz şemalar psikolojik belirtilerin ortaya çıkışında rol oynamakta, psikolojik sağlamlık düzeyini de zayıflatmaktadır. Bu bağlamda çocukluk çağı olumsuz yaşantıları üzerinden şekillenen uyum bozucu şemaların zayıflatılmasını amaçlayan Şema Terapi, önemli bir psikoterapi yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında gelişimsel ve önleyici psikolojik hizmetler kapsamında gerçekleştirilebilecek olan pek çok çalışmanın okullarda uygulanması ve bilgilendirerek ebeveyn tutumlarını düzenleyici eğitimlerin yaygınlaştırılması, uyum bozucu şemalara temel teşkil eden çocukluk çağı zorlayıcı yaşantılarının etkisini azaltmada bir yöntem olarak önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, M. (2016). "Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Psikolojik Sağlamlık ile Mizah Tarzları ve Mutluluk Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin, Çağ Üniversitesi
- Atli Özbaş, A., Sayin, A. ve Coşar, B. (2012). "Üniversite Sınavına Hazırlanan Öğrencilerde Sınav Öncesi Anksiyete Düzeyi ile Erken Dönem Uyumsuz Şema İlişkilerinin İncelenmesi", *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, Cilt:1,(1), ss. 81-89
- Aydın, E. (2018). "Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantılarının Psikolojik Sağlamlık ve Depresyon Belirtileri

- Üzerine Etkisi", (Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Bilge, Y. ve Bilge, Y. (2020). "Koronavirüs Salgını ve Sosyal İzolasyonun Psikolojik Semptomlar Üzerindeki Etkilerinin Psikolojik Sağlık ve Stresle Baş Etme Tarzları Açısından İncelenmesi", *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23 (Ek 1), 38-51
- Can, M. ve Cantez, K. E. (2018). "Üniversite Öğrencilerinin Mutluluk, Psikolojik Sağlık ve Öz Yeterlik Düzeyleri Arasındaki İlişki", *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, 4 (2) – Aralık, (61-76).
- Cevizci, O. ve Müezziz, E. (2019). "Sağlık Çalışanlarında Psikolojik Belirtilerin ve Psikolojik Dayanıklılığın İncelenmesi", *Cyprus Turkish Journal of Psychiatry & Psychology* Vol.1 Issue:3, 166-172
- Çakırca, F. (2020). "Kişilerin Erken Dönem Uyumsuz Şemaları ve Öfke Kontrol Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi
- Erdoğan, M. (2018). "Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar ile Sürekli Öfke ve Öfkenin İfade Ediliş Biçimi Arasındaki İlişkiler", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi
- Farajı, H. ve Güler, K. (2021). "Üniversite Öğrencilerinde Benlik Saygısı ve Akademik Risk Alma", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:8, Sayı:50, ss. 397-409.
- George, D. ve Mallery, P. (2011). "SPSS for windows step by step: A simple guide and reference, 11.0 update" Boston: Pearson.
- Gizir, C. A. (2007). "Psikolojik Sağlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Üzerine Bir Derleme Çalışması", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 113-128.
- Güler, K. ve Gümüş, Z. (2018). "Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Yordayıcısı Olarak Çocukluk Çağı Travmalarının İncelenmesi", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl. 6, Sayı. 81, ss. 379-398
- Gümüş, Z. ve Güler, K. (2018). "Yetişkin Bireylerde Bağlanma Stilleri ile Demografik Özellikler ve Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl.6, Sayı. 78, ss. 505-521
- Gümüşsoy, M. B. (2018). "Kindi'nin Ahlak Felsefesi ve Modern Bilişsel Terapide Üzüntü, Depresyon ve Çözüm Teknikleri", *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 1(2), 121-133
- Helvacı Çelik, F. ve Hocaoğlu, Ç. (2016). "Major Depresif Bozukluk Tanımı, Etiyolojisi ve Epidemiyolojisi: Bir Gözden Geçirme", *Çağdaş Tıp Dergisi*, 6(1): 51-66
- Helvacı Çelik, F. ve Hocaoğlu Ç. (2018). Çocukluk Çağı Travmaları Bir Gözden Geçirme, *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(4), 695-711
- Kaba, İ. (2016). "Öğrencilerin Üniversite Yaşamına Uyumlarında Psikolojik Dayanıklılık ve Psikolojik Belirtiler", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kapçı, E. ve Hamamcı, Z. (2011). "Aile İşlevi ile Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişki: Erken Dönem Uyum Bozucu Şemaların Aracı Rolü", *Klinik Psikiyatri Dergisi*, Cilt:13 (3), 127-136
- Kararmak, Ö. ve Çetinkaya Siviş, R. (2011). "Benlik Saygısının ve Denetim Odağının Psikolojik Sağlık Üzerine Etkisi: Duyguların Aracı Rolü", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (35), 30-43.
- Kararmak, Ö. (2006). "Psikolojik Sağlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (26), 129-142.
- Karasar, N. (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemi, (27. baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kırkoğlu, B. ve KOÇ, V. (2019). "Depresyon ve Kaygı Belirtilerinin Kişilerarası Tarz ve Erken Dönem Uyumsuz Şemalar Açısından İncelenmesi", *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 147-154
- Kırpınar, İ., Deveci, E., Çamur, D. Z., Kılıç, A. (2014). "Somatoform Bozukluğu Olan Hastalarda Erken Dönem Uyumsuz Şemalar", *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 3 (1), ss. 84-93
- Kömürücü, B. (2014). "Erken Dönem Uyumsuz Şemalar, Ebeveynlik Biçimleri ve Psikolojik Belirtiler ile Psikolojik Dışlanmanın Tehdit Ettiği İhtiyaçlar Arasındaki İlişkiler", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans

- Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Oktan, V. (2008). "Üniversite Sınavına Hazırlanan Ergenlerin Psikolojik Sağlıklarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi", (Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Rafaelli, E., Bernstein, D. P., ve Young, J. (2019). Şema Terapi, (Çev. H. Alp. Karaoşmanoğlu) İstanbul: Psikonet Yayıncılık
- Roediger, E. (2015). Şema Terapinin Temellerine, Modellerine ve Uygulamasına Giriş, (Çev. S. Ataman) Ankara: Nobel Yayıncılık
- Sağ, B. (2016). "Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ve Pozitif Algının, Psikolojik Dayanıklılık, Depresyon ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Soygüt, G.ve Çakır, Z. (2009). "Ebeveynlik Biçimleri ile Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişkilerde Kişilerarası Şemaların Aracı Rolü: Şema Odaklı Bir Bakış", *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(2), 144-152
- Soygüt, G., Karaoşmanoğlu, A., ve Çakır, Z. (2009). "Erken Dönem Uyumsuz, Şemaların Değerlendirilmesi: Young Şema Ölçeği Kısa Form-3'ün Psikometrik Özelliklerine İlişkin Bir İnceleme", *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20 (1), 75-84
- Şahin, N. H. ve Durak, A. (1994). "Kısa Semptom Envanteri: Türk Gençleri İçin Uyarlanması", *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-56
- Tekin, N. İ. (2017). "Boşanmış Kadınların Yaşam Doyumlarının Yordayıcısı Olarak Psikolojik Sağlık", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Toprak, H. (2014). "Ergenlerde Mutluluk ve Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak Psikolojik Sağlık ve Psikolojik İhtiyaç Doyumu", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi.
- Tümlü, G. Ü. (2012). "Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Farklı Üniversite Öğrencilerinin Temas Engellerinin İncelenmesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Uysal, M. (2019). "Üniversite Öğrencilerinin Kişilerarası Çatışma Çözme Becerilerinin Psikolojik Sağlık, Öz Anlayış Açısından İncelenmesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Yaşar, K. (2015). "Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş Düzeyleri ile Psikolojik Sağlık ve Affetme Düzeyleri Arasındaki İlişki", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Young, J. E., Klosko, J. S. & Weishaar, M. E. (2009). Şema Terapi, (Çev. T. V. Soylu) İstanbul: LİTERA Yayıncılık
- Yıldız, M. (2017). "Üniversite Öğrencilerinde Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Depresif Belirtilere Etkisi", *İhlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 18-23
- Yiğit, İ., Erden, G. (2015). "Çocukluk Çağı İstismar Yaşantıları ile Genel Psikolojik Sağlık Arasındaki İlişkide Erken Dönem Uyum Bozucu Şemaların Aracı Rolü", *Türk Psikoloji Dergisi*, Haziran, 30 (75), 47-59

Turkey's Opening to Latin America: The Case of Venezuela*

Res. Asst. Hülya Kınık

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3816-269X>

Karadeniz Technical University, Institute of Social Sciences, Department of International Relations,
Trabzon – TURKEY

Article History

Submitted: 01.10.2021

Accepted: 19.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Turkish Foreign Policy

Latin America

Venezuela

Rapprochement

Opening Policy

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52824>

Abstract

In recent years, with the coming to power of the Justice and Development Party (AKP), Turkey has become an active player in the global arena, so it has high degree of independence in taking and carrying out its decisions in several international perspectives while paying regard to its Western allies. This has resulted in an intensification of Turkey's foreign and economic policy partnerships with its neighboring countries as well as with previously overlooked regions. In this sense, Latin America and the Caribbean states have been considered as one of the main and very promising lines of Turkey's foreign policy. This study aims to scrutinize Turkey's opening policy in Latin America using the example of Turkish Venezuelan partnership, which has been intensified and diversified as of 2016 after periods of recession and boom. Venezuela is one of the countries with which Turkey has established first diplomatic relations in the Latin America and the Caribbean region. Relations between Turkey and Venezuela which have been limited for many years mainly because of geographical distance, have gathered a new momentum on account of Turkey's opening policy towards the Latin America and Caribbean as well as mutual high-level visits in recent years. This intercontinental cooperation was reflected in the increasing of trade and economic relations, along with the deepening of diplomatic ties. In the study, the main emphasis is placed on the underlying key elements of this partnership between Turkey and Venezuela. The study reveals that the sudden partnership between Turkey and Venezuela is formed based on struggling against common external challenges. The two states are both under sanctions and pressure by the United States even with a differentiating level of severity; both economies are facing crisis moments. In this respect, these factors make contribution to the enhancement of economic relations between them based on mutual advantage. The study concludes that the two states has made both material gains and received ideological support as a result of the flourishing relations in recent years.

Reference Information / Atıf Bilgisi

Kınık, H. (2021). Turkey's Opening to Latin America: The Case of Venezuela. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 327-340.

Türkiye'nin Latin Amerika Açılımı: Venezuela Örneği*

Arş. Gör. Hülya Kınık

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Trabzon –
TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş:01.10.2021

Kabul: 19.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Latin Amerika
Türkiye
Venezuela
Uzlaş
Açılım Politikası

Araştırma Makalesi

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52824>

Öz

Son yıllarda, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidar olmasıyla birlikte, Türkiye küresel arenada aktif bir oyuncu haline gelmiş, böylelikle birçok uluslararası açıdan, Batılı müttefiklerini de göz önünde bulundurarak, yüksek derecede bağımsız kararlar alabilme ve uygulama imkânına sahip olmuştur. Bu, Türkiye'nin komşu ülkelerle ve daha önce göz ardı edilen bölgelerle dış ve ekonomik politika ortaklıklarının yoğunlaşmasına olanak sağlamıştır. Bu bağlamda, Latin Amerika ve Karayip ülkeleri, Türkiye'nin dış politikasının kilit ve gelecek vaat eden hatlarından biri olarak görülmektedir. Bu çalışma, durgunluk ve canlanma dönemlerinin ardından 2016 yılı itibari ile yoğunlaşan ve çeşitlenen Türkiye Venezuela ortaklığı örneği üzerinden Türkiye'nin Latin Amerika açılım politikasını irdelemeyi amaçlamaktadır. Venezuela, Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde ilk diplomatik ilişki kurduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Uzun yıllardır coğrafi uzaklık nedeniyle sınırlı kalan Türkiye-Venezuela ilişkileri, Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayipler'e açılım politikasının yanı sıra son yıllarda artan karşılıklı üst düzey ziyaretler aracılığıyla yeni bir ivme kazanmıştır. Bu kıtalararası işbirliği, diplomatik bağların derinleşmesinin yanı sıra ticari ve ekonomik ilişkilerin artmasına da yansımıştır. Çalışmada, Türkiye ve Venezuela arasındaki bu ortaklığın altında yatan kilit unsurlara ağırlık verilmektedir. Çalışma, Türkiye ile Venezuela arasındaki bu beklenmedik yakınlaşmanın ortak dış tehditlerle mücadele temelinde oluştuğunu ortaya koymaktadır. Her iki devlet, farklı şiddet seviyelerinde bile olsa, ABD yaptırımları ve baskısı altındadır; her iki ülke ekonomisi de kriz anlarıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu açıdan bu faktörler, aralarındaki ekonomik ilişkilerin karşılıklı avantaj temelinde gelişmesine katkı sağlamaktadır. Çalışma, iki ülkenin de son yıllarda gelişen ilişkileri sonucunda hem maddi kazanımlar elde ettiği hem de ideolojik destek sağladıkları sonucuna varmaktadır.

INTRODUCTION

In the last two decades, Turkish society and politics have gone through tremendous transformations under the impact of both domestic and outside forces. The country's foreign policy has also shifted its course from a monolithic Western orientation during the Cold War years to multiregional connections since the 1990s. Thus, although Turkey is a member of almost every international organisation in Europe (such as NATO, OSCE, OECD, Council of Europe, and currently negotiating with EU), it has developed political, economic, cultural, and strategic ties with neighbouring countries in the Balkans, Caucasus and the Middle East since the end of the Cold War. In the 2000s, Turkey further expanded its interests to the ignored organisations and regions in its foreign policy, such as the Arab League, the Non-Aligned Movement, the Gulf Cooperation Organisation and African-based organisations. With the help of its unique geopolitics, cultural identity, military power and economic growth, Turkey is currently redetermining its international identity as an active and constructive global actor, instead of staying a passive pro-Western state (Özkan and Akgün, 2010: 526).

Turkey diversified its base of partners and began to develop specific strategies for new regions geographically and/or culturally distant like Sub-Saharan Africa and Latin America and Caribbean Region. These areas were selected primarily to increase global influence and prestige, and market diversification by creating official representations, high-rank visits, and commercial enterprises (Levaggi and Zengin, 2016: 262). In this direction, relations between Turkey and Latin America have developed mainly over the past decade. Presently, Latin America is regarded as a strategic region in terms of new Turkish foreign policy under Justice and Development Party's government as Ankara's active involvement in the region has been admitted as a demonstration of Turkey's potential global influence. Davutoğlu's 2009 speech at the opening ceremony of Ankara University's Latin America Studies Research and Application Center sets a good example for the context of the current relationship, wherein he stated that Latin America (along with Africa) 'plays a very important role in the conversion of Turkey's regional effect into a global effect' (Levaggi, 2011: 11).

The limitations of geographical, historical, ethnic, religious and cultural ties in Latin America did not restrict Turkey's goals for the region, and its initiatives in this area revealed Turkey's new foreign policy vision. As a matter of fact, this vision in Turkish diplomacy is embodied in the statement of Deputy Foreign Minister Naci Koru "... There is no longer room for characterizations such as 'far away' or 'remote' in today's proactive and multidimensional Turkish foreign policy" (Turkish Ministry of Foreign Affairs, 2013). Based on this framework, this study aims to scrutinize the main motivations in Turkish Venezuelan relations in the last decade. This sudden and unexpected partnership seems unusual given the fact that Turkey is a member of NATO and a long-standing U.S. ally. Based on this framework, the study aims to answer the *quesito*: What are the basic motivations of accelerated rapprochement between these two historically, culturally, and geographically distant countries in recent years?

It must be noted that there is currently limited academic literature on developing relations between Turkey and Venezuela. Hence, this paper proposes that examining the case of Venezuela and the acceleration in relations from the Turkish perspective will contribute to the scarce literature and will set a good example to understand the overall dominant characteristics of Turkish foreign policy in the recent times.

The paper will be structured as follows: the first section will briefly explain Turkey's opening policy to Latin America. Second, it will discuss in detail how Turkey experienced such frequent shifts in its Venezuelan policy during the 2000s and explanatory factors for the Turkish-Venezuelan rapprochement will be analyzed. Third, the future of Turkey-Venezuela partnership will be discussed

pointing out the main challenges and opportunities. In the conclusion part, the main arguments are summed up and the research question is answered.

Turkey's Opening Policy in Latin America

Latin America and the Caribbean region consist of 33 countries with a population of over 600 million and has rich commercial potential especially in oil. The region includes significant regional organizations such as the Common Market of South America (MERCOSUR), the Caribbean Community (CARICOM), the Commonwealth of Latin America and Caribbean States (CELAC), the Community of Caribbean Countries (ACS) (Çelenk, 2011: 550). Although Latin America occupies a significant place in global politics, it appears as a continent that is less emphasized, spoken, and written when compared to other small continents in Turkish foreign policy. However, Latin America has begun to gain a great importance due to its economic, cultural and political capacities and attracted intensive attention of global powers that seek to be influential in international arena such as USA, China, EU and Russia and from important regional powers such as Turkey, Indonesia and India. As Turkey aims to play a more active role in international politics keeping pace with the globalization, it began to give close attention to the region. As a part of its multi-dimensional foreign policy, Turkey seeks to establish closer relations and institutionalize the current economic and political relations with Latin America (Yetim, 2019: 170).

The roots of the relations between Turkey and Latin American countries date back to the second half of the 19th century. Chile was the first Latin American country to recognize the new Republic of Turkey in 1926, and other countries took a leaf from Chile to establish ties and open diplomatic missions (Kızıl, 2021). However, Turkey-Latin America relations, despite the parties' positive approaches and wishes for deepening their relationship, could not reach the expected level and remained "dormant" until the end of the Cold War. This type of low-profile relationship was due to the problems such as the official passiveness, geographical distance, cultural barriers and language difficulties and was the result of Turkey's dominant Western state identity until mid-1990s (Donelli and Levaggi, 2016: 107; Levaggi and Zengin, 2016: 276). In 1995, President Suleyman Demirel's official visit to Argentina, Brazil and Chile has opened a new page in Turkey-Latin America relations. The first time in history, a Turkish president visited to Latin America on that year. The first systematic initiative for the region was carried out in the framework of Turkey's Action Plan for Latin America and the Caribbean in 1998. The main goals of this plan were to complete the legal framework of bilateral relations, to develop the economic and commercial relations, to encourage high level political contacts and to increase the awareness of contemporary Turkey in the region (Çelenk, 2011: 552; Levaggi, 2013:107).

More substantial steps towards the development of Turkey's Latin American policy began to be taken from 2006 onwards. In this context, the plan prepared in 1998 was updated under the name of "Action Plan 2006" and Turkey declared 2006 as the year of Latin America and the Caribbean as an effort to establish links with the region in order to strengthen economic, political, social, military and cultural relations. Since 2009, Turkey has followed the 'Commercial Development Strategy towards the Americas,' which determined Venezuela, Brazil, Argentina, Chile, Cuba and Mexico as key trade partners for Turkey (Levaggi, 2013: 106-107; Kızıl, 2021). In this regard, the steadily developing commercial relations have begun to gain momentum. However, as the most decisive factor in terms of ensuring the permanence of Turkey's Latin American politics Turkey's primary objective has been the deepening of economic relations (Özkan, 2018: 102). In this context, Turkey has signed Trade and Economic Cooperation Agreements along with many others covering issues such as economic cooperation, technical assistance and infrastructure development with 18 countries. While Turkey's trade volume with Latin America and the Caribbean was US\$ 3.4 billion in 2006 and it kept up a level of nearly US\$9 billion in 2018. Despite all progress, Turkey's trade with region is low, representing only around 2 per cent of Turkey's total commerce (Önsoy, 2017: 251).

In Turkey's foreign policy openings, Latin America occupies a critical and strategic place which provides broad economic opportunities to increase international trade and investment. Within this framework, the visit of President Recep Tayyip Erdoğan to Cuba, Mexico and Colombia in 2015 was planned as a strategic move to develop bilateral relations with key countries. One year later, Erdoğan went to Chile, Peru and Ecuador with the purpose of strengthening economic ties and to make a series of military, cultural and technical cooperation agreements with the region to expand cultural interaction and diplomatic representation within the context of multi-dimensionality in the Turkish foreign policy.

As part of cultural and social policies The Turkish Cooperation and Coordination Agency (TIKA) referred to as Turkey's global "helping hand" provides humanitarian aid across the continent over the two offices opened in Mexico in 2015 and in Bogota in 2016. (Akıllı and Donelli 2016: 167). Between 2008-2018, TIKA carried out a total of 172 development projects and activities in the fields of education, healthcare, agriculture, and infrastructure in Latin America. The number of Turkish embassies in Latin America has also increased to 16 in 2021 from 6 in 2002 (Kızıl, 2021). Meanwhile, increasing of Turkish Airlines (THY) flight destinations, the opening efforts of Turkish Radio and Television Association (TRT) and sending of correspondents by Anatolian News Agency (AA) have been significant initiatives.

Turkey has been cooperating not only with Latin American governments, but also taken several steps to improve its cooperation with the regional organizations and hold observer status in several forums in the region such as Pacific Alliance, Organization of American States (OAS), CARICOM, ACS, MERCOSUR, and the Rio Group (Çelenk, 2011: 552-553). Turkey has been cooperating with Latin American countries at the international level, too. For instance, Turkey and Mexico are members of groupings such as MIKTA (Mexico, Indonesia, the Korean Republic, Turkey, and Australia) and MINT (Mexico, Indonesia, Nigeria, and Turkey). In addition, Mexico, Chile, Argentina, Brazil, and Turkey have cooperated in forums such as the UN Security Council, the G20, and the UN Alliance of Civilizations to make contribution to maintaining international order at the regional and global levels. In general terms, Turkey's increasing presence in Latin America has also established a ground for political benefits, as is seen in the support it took during its admission as a non-permanent member of the Security Council in 2009 (Önsoy, 2017: 251).

The basic motivations behind the growing importance of Turkey-Latin America relations can be summarized as follows: changes and developments in international arena in the first decade of 21st century, several Latin American countries and Turkey's status as rising economies and not only by Turkey but often mutually initiated regional opening policies. After winning their independence in the 19th century, many Latin American countries' experiences in political and economic life show similarities with Turkey's political history. As Turkey and Latin America countries share similar experiences in the bilateral relations with the US to their economic development and from their common understanding of independence to their desire to be active on the global arena, their relations have begun to gain depth day by day. Turkey's all attempts towards the region show that Turkey develops its relations with Latin America as a long-term and permanent policy. However, geographical distance that is significantly decisive particularly on economic relations, the United States' influence in the region, and the impact of frequently changing political conjuncture on Turkey's image in the region emerge as restrictive conditions for Turkey's opening policy in Latin America.

Due to, on the one hand, the rising trend of developing region-region or country-region relations throughout the world, on the other hand, geographical distance and the lack of deep political and economic basis of bilateral relations, Turkey's Latin America Initiative is shaped in a multilateral structure within the framework of this general trend. In addition, we see that Turkey's opening has continued in the past decade in its effort to find partners in Latin America and to discover areas where

relations can be developed. Despite the positive developments, relations seem not to be completely satisfactory. This situation is the result of the geographical distance between regions, economic conditions, and the changing political conjuncture throughout Latin America. There are a range of issue that still require substantial attention, such as academic and cultural cooperation and migration, cooperation on development. However, the mutual opening of diplomatic missions, a growing volume of foreign trade and increasing Turkey's soft power in the region pave the way for the development of relations in institutional and political grounds in the coming years.

What is driving Turkey's apparent rapprochement with Venezuela?

In recent years, Venezuela has emerged as one of the Latin American countries that are at the center of the new Turkish foreign policy, which aims to improve cooperation with previously overlooked regions. Venezuela is one of the first countries that established diplomatic relations with Turkey in Latin America and the Caribbean region. The beginning of Turkish-Venezuelan bilateral relations goes back to 1950. However, their relationship remained on paper and even trade relations increased in the 2000's, the relations between them were stagnant. When Maduro came into power in 2013 after Chavez died, the Maduro government did not take positive steps toward Ankara. However, the coup attempt in Turkey on July 15, 2016 changed the course of relations between the two states and opened a new phase of rapprochement (Öner, 2020: 6). Turkish President Recep Tayyip Erdogan and Venezuelan President Nicolas Maduro first met at the World Energy Congress in Istanbul in October 2016, just months after the coup attempt (Lowen, 2019).

Following a series of bilateral agreements signed during the energy conference (Koerner, 2016), the Turkish and Venezuelan governments made a new series of trade agreements, ranging from agricultural exchanges to military defense cooperation in 2017 (Jaramillo, 2018), indicating a burgeoning alliance. High level official visits between governments have also started to increase as of this date. Diplomatic relations reached their peak with Erdogan's visit to the capital of Venezuela in December 2018, following the G20 Summit in Buenos Aires (Öner, 2020). As part of his speech at Turkey - Venezuela Business Forum, Erdogan, who is the first Turkish President visited the country, reiterated Turkey's interest in Venezuela in these words: "There are strong bonds of the friendship and solidarity between our two countries (...) We strive to diversify and deepen cooperation with Venezuela in every field within the scope of win-win approach" (Daily Sabah, 2018, 3 December).

In addition, Erdogan was among the first leaders to congratulate Maduro in the international arena for his victory in the Venezuelan elections in May 2018, despite being clearly described as illegitimate by the US and the EU. Finally, because of the presidential crisis between Maduro and the President of the National Assembly Juan Guaidó, during the protests that began in Venezuela in mid-January 2019, the Latin American leader was strongly supported and the events in Caracas were described as a coup attempt. "Maduro brother, stand tall Turkey stands with you!" (Zorlu, 2019). This message of Erdoğan to his Venezuelan counterpart can be seen as a Turkey's fidelity to Maduro who was quick to condemn the failed coup attempt in Turkey and to give strong support for Erdoğan (Duran, 2019).

As a result of developing diplomatic relations since 2016, the trade volume between two countries rose from 83 million US dollars in 2016 to 1.1 billion US dollars in 2018, and Venezuela became the fourth largest trading partner of Turkey in Latin America following Brazil, Colombia, and Mexico¹. Although trade volume of Venezuela with Turkey represents a limited proportion of Turkey's total trade volume in recent years, Venezuela which has the the largest oil and third largest gold

¹ Turkish Statistical Institute for official numbers regarding trade volumes. Search for the Excel tables "Imports by countries, 1996-2018; 2013-2021", and "Exports by countries:1996-2018; 2013-2021" at www.turkstat.gov.tr.

reserves in the world has the potential to be a favourable trade partner for Turkey (Kasapoğlu, 2018). In 2018, Venezuela and Turkey announced a joint venture in Venezuela's gold and coal exploration and started talks about Turkish investments in Venezuelan petroleum industries subject to the sanctions (Wilks, 2019). Maduro invited Turkish companies to research and invest in a huge mineral reserve known as Arco del Orinoco in South Venezuela, a region with significant diamond, coltan and gold reserves (Hurriyet Daily News, 2018). Gold trade, which started in 2018, plays an important role in developing and deepening relationships between the two countries in recent years. Remarkably, gold imported from Venezuela constitutes 900 million dollars of Turkey-Venezuela trade of 1.1 billion dollars in 2018. For the first time in 2019, Turkey's exports exceeded its imports. As of April, 2021, Turkey exported \$59M to Venezuela and Venezuela exported \$115M to Turkey in return.

Table 1: Turkish-Venezuelan Trade for 2001-2021 (in millions of US\$)

Years	Turkey's Exports	Turkey's Imports	Trade Volume
2006	42	59	101
2007	42	88	130
2008	28	133	161
2009	36	198	234
2010	44	121	165
2011	84	150	234
2012	156	153	309
2013	76	198	274
2014	49	194	243
2015	19	107	126
2016	18	65	83
2017	38	117	155
2018	134	1019	1153
2019	132	19	151
2020	235	61	296
2021 (As of April)	59	117	176

Source: Turkish Statistical Institute

In response to gold imports, Turkey exports to Venezuela agricultural products such as wheat flour, pasta, sunflower oil, and hygiene products at a time Venezuela needs considerable amount of

food, and products (Kasapoğlu, 2020). In addition to transportation products like cars and machines, Turkey sent Venezuela food products such as tuna fish, green beans, sunflower oil, and powdered milk for approximately 142,5 million Turkish liras via 18 container ships on May 17, 2018 (Sputnik, 2018). Turkey also invested in Venezuelan construction industry with 3,000 houses built in 2017 (Sputnik, 2017). Regarding Turkey's large construction industry, Venezuela represents a suitable market for Turkish construction businesses (Kasapoğlu, 2018). Besides, Turkey's national air carrier Turkish Airlines (THY) launched flights between Istanbul, Havana, and Caracas in December 2016 upon an agreement between the two countries at a time other large airlines cancelled their flights to Venezuela (Wilks, 2019).

As another indication of growing partnership between two countries, Turkish Foreign Minister Mevlüt Çavusoğlu visited Venezuela on August 18, 2020, to sign some agreements and celebrate the 70th anniversary of the establishment of diplomatic relations between the two countries (TRT World, 2020, 19 August) and brought with him medical supplies to Venezuela to fight Covid-19, including more than two dozen ventilators and thousands of testing kits and masks. In addition to the growing political and economic engagement between Turkey and Venezuela, cultural ties also seem to be strengthening. Erdoğan announced during his visit to Caracas in 2018 that based on Venezuela's request, Turkey plans to build a mosque in Caracas and to open an office of the Yunus Emre Institute, the state-run cultural agency, in Venezuela (TRT World, 2018, 4 December). In 2019, Turkey was invited to the the 14th Venezuela International Book Fair (FILVEN) as a "guest of honor" (Anadolu Agency, 2018, 9 November). Besides, *Diriliş Ertuğrul* (Resurrection: Ertugrul), a historical drama about the founder of the Ottoman Empire, began to be screened on the Venezuelan state channel TVes (Anadolu Agency, 2018, 24 October).

Beyond all these material interests, ideational factors should also be taken into account in order to understand the development of Turkish foreign policy in Venezuela. First, according to the Turkish foreign policy approach conceptualized by Ahmet Davutoglu, Turkey is considered as one of the central states in the international system rather being a peripheral country (Akilli, 2015). Turkey redefines its roles as a global power just beyond that it is as a regional leader in the Middle East. This self-perception of Turkey can be seen in its foreign policy rhetoric towards Venezuela. Although the two leaders have ideological differences, they could be able to develop strong personal ties. The two leaders do not seem to have a lot in common given the fact that Erdoğan is politically Islamist and economically liberalist, but Christian Maduro is the descendant of Hugo Chavez Socialist Bolivarian Revolution. However, they identify with each other in several issues (Shapiro, 2017). While Maduro defined Erdoğan as a "friend and leader of a new multipolar world" (Hürriyet Daily News, 2018), Erdoğan pledged his support and referred to Maduro as "my brother." (Hürriyet Daily News, 2019) Thus, Turkey's central position as an actor who has a voice in key issues of the international system and Turkey's challenging, anti-imperialist, and anti-hegemonic discourse and behaviors towards US policies on the "oppressed countries" may affect rapprochement between Turkey and Venezuela which is under the increasing Western pressure in recent years. Erdoğan's views on anti-hegemony and anti-colonialism can be clearly seen in his reaction to the recognition of Juan Guaidó as president. Erdoğan's statements such as "Those who try to appoint a postmodern colonial governor to Venezuela, where the people rule and the president is appointed by elections, should know that only democratic elections can determine how a country is governed." (Reuters, 2019, 30 April); "If Maduro stands tall and continues on the path he believes, I am sure he will have the support of the Venezuelan people." (Jones, 2019) seem to encourage Maduro to continue to resist the "imperial attempt" towards overthrowing him.

The rapid and unexpected rapprochement between Turkey and Venezuela in recent years attracted attention in the international arena, and in this context, several explanations have begun to be

made on the underlying factors of their deepening relations. First, Turkey's growing prestige in the international system which is in a transformation toward a multipolar structure in recent years offered Turkey with an opportunity to show interest in the Latin American countries such as Venezuela. In this way, Turkey's changing status as a rising middle power with significant material capacity and soft power elements provided Turkey to act independently from US in foreign policy making and enabled Turkey to develop its relations with countries like Russia, Iran and even Venezuela. Having established close ties with the socialist Maduro regime, Washington's long-known enemy, the Turkish government has recently been making efforts to increase its international influence against US. In this regard, Turkey's desire to strengthen its relations with Venezuela clearly conveys a message to the United States that shows Turkey is an independent actor that takes place in the international arena (Shapiro, 2017). However, Turkey's interest in Venezuela may be seen as a leverage against the United States which could increase Turkey's impact on other global issues that they have diverse interests with each other. Thus, Turkey and Venezuela are regarded as one of the members of the alliance formed by authoritarian states including Russia, China and Iran to challenge the West. (Wilks, 2019). On the other hand, establishing close relations with Venezuela facilitates Turkey both to increase its economic power and to obtain commercial advantages. In this context, Turkey's growing interest in Venezuela is also seen as a condition resulting from Turkey's desire to minimize its external dependence on energy sources such as natural gas and oil and to generate alternatives, it is not the result of anti-Americanism. In other words, the cooperation between the two countries should not be interpreted as a strengthening of the front against the USA and it should be considered that the first priority of the bilateral relations is the economy (Şimşek and Hayatsever, 2017).

The Challenges and Limitations of Turkey-Venezuela Partnership

Mainly within its Latin American politics, Turkey has begun to establish close relations with Venezuela. However, Turkey's newfound alliance with Venezuela has serious and big challenges and limitations. The solidarity between the two countries naturally strains Turkey's relationship with the United States. Specially, gold trade between Turkey and Venezuela has been a source of concern for Washington because of the nontransparency of the deals and the benefits they generate. As the U.S. special representative for Venezuela, Elliott Abrams, expressed, "Whether it's gold or anything else of value, we inquire, and we ask the Turkish government to stop it We have not had the cooperation from Turkey that we want. Turkey is undermining its own position, not only in Venezuela but all of Latin America: . . . it is a cost for Turkey." (Financial Times, 2019, 28 March). Turkish and Venezuelan official data give no perceptible information about the destination of Venezuelan gold after it arrives in Turkey (Öner, 2020: 21).

Despite Ankara has assured Washington that all of trade between Turkey and Venezuela is pursuant to international law, American government officials visited Turkey in 2018 and expressed their suspicions that some of the gold exported to Turkey may have wound up in the hands of Iran, which would violate US sanctions (Lowen, 2019). In addition, the lack of transparency regarding increasing trade links of Turkey and Venezuela have also led to questions about possible doubtful personal enrichment and massive corruption. The United States has recently imposed sanctions on the companies involved in opaque financial deals between the two countries. In July 2019, the U.S. Treasury placed sanctions Istanbul-based Mulberry Proje Yatırım for its alleged involvement in corruption networks (U.S. Department of the Treasury, 2019). Despite Ankara's public defiance of Washington's sanctions and pressure (Anadolu Agency, 2019, 10 August), the companies in Turkey are undeniably highly sensitive to the U.S. sanctions toward their country. This was clearly seen in the decision of one of Turkey's largest state-owned banks, Ziraat Bank, in August 2019. Ziraat Bank made a decision to cease offering servicing to the Central Bank of Venezuela after the US government issued an executive

order allowing the Treasury Department to impose sanctions on foreign nationals and companies that do business with the Maduro administration (Laya and Koc, 2019).

Turkey and Venezuela have formed an unconventional partnership based on cooperation in many areas. However, Turkey's political and economic prominence to Venezuela is small when compared with that of Russia and China. Besides, the relationship between the two governments is not profoundly institutional, but it is mainly due to the close personal ties between the two countries' leaders. It is thought that Turkey and Venezuela are unlikely to turn this personal rapprochement into a broader alliance (Öner, 2020: 22).

Turkey's recent enthusiasm for Maduro is based on more pragmatic and less geopolitical interests than those of Russia and China, which have long sought to maintain economic and political influence in the United States. Thus, U.S. punitive measures that increase the cost of Turkey's relations with Venezuela may force Erdogan to reduce his support for Maduro. In a similar vein, Turkish companies will walk on eggshells about their financial interactions with Venezuelan entities. However, it would be wrong to esteem that bilateral political relations will experience a sudden break in the foreseeable future. This was apparent in the Turkish government's press release in response to Ziraat Bank's decision to stop offering service to the Venezuela's Central Bank: "The decisions taken by the private sector and institutions, especially due to the comprehensive unilateral sanctions imposed on Venezuela by the U.S., are independent from the official bilateral relations between Turkey and Venezuela. Turkey's principled position towards Venezuela has not changed." (Turkish Ministry of Foreign Affairs, 2019, 19 August).

How durable the rapprochement between the two countries will be is questionable. Erdoğan seems to adopt a conjunctural and pragmatic policy—with a potential for deepening but also restrictions. On the other hand, the Maduro government also seems to be aware of Turkey's limited capacity to provide significant economic support at a time when Turkey's has financial problems.

CONCLUSION

This paper aimed to analyze Turkey's recent active foreign policy towards Venezuela which has participated in trans-regional cooperation in the 21st century, with its central role in the fields of economy, energy, and ideology.

First, Turkey's increasing prestige in the last decades in a changing international system has enabled Turkey to develop an interest in a distant Latin American country like Venezuela. In addition, the deteriorating relations of Turkey's with the United States opened the way for the Turkish government's accelerated foreign policy activism in Venezuela.

Considering Turkey's economic interests, Venezuela seems to be a beneficial partner based on its rich resources while it has not constituted a crucial trade partner for Turkey in the last years. The gold imports of Turkey from Venezuela have a great significance here as trade volume in 2018 increased to approximately one billion U.S. dollars, a number that is expected to multiply in the coming period. Without giving attention to the opposition of Turkey's allies, the atmosphere of negotiation was shaped by the economic cooperation between Ankara and Caracas.

The paper also puts emphasize on the similarities in ideologies and experiences of two leaders. From this viewpoint, the rapprochement between Turkey and Venezuela might be indicating a tendency in Turkish Foreign Policy to form new alliances with like-minded leaders pursuant to Erdoğan's anti-Western discourse. For Turkish side, the analysis is carried out by the assumption that Turkey has managed to increase its presence and influence in Venezuela based on the changes in Turkish foreign policy known as multi-dimensional policy. On the other hand, it is crucial for Venezuela to make economic cooperation with Turkey in order to reduce the negative effects of the

continuous economic crisis. The supply of Turkish food products contributes to decrease a food shortage, as purchases of Venezuelan gold by Ankara help to renewal of the Venezuelan budget with currency assets.

The future of close relations with Venezuela, which developed somewhat surprisingly, depends on Maduro's political future rather than Turkey's willingness. Today, the success and future of Turkey-Venezuela relations are directly related to whether multidimensional cooperation in the fields of technology, energy, trade, education and security can be carried out in a coordinated, healthy and common vision. In this sense, Ankara may seriously consider appointing a special representative for its relations with Venezuela, as the experience of Somalia shows.

Turkey and Venezuela need to go a step further and deepen the political dimension in their relations, that means mutual interactions related to both security and directly political issues. In this respect, Turkey can make useful contributions to Venezuela in at least two issues. Efforts to overcome the internal political crisis in Venezuela, and especially to find common ground with the opposition, have not been successful over the last three years. Although the Vatican was involved in the process on several occasions, it could not achieve any meaningful results. Former Spanish Prime Minister Jose Luis Zapatero, on the other hand, continues to make various initiatives between the opposition and the government, together with some former heads of state from the continent. The reason why these efforts made so far have not been successful is the absence of a serious actor that could have an impact on Maduro. In this sense, in the light of its past mediation experiences, Turkey can contribute to the internal peace of Venezuela by considering the special relationship established with Maduro. It should be considered that Ankara's reasonable relationship with the Venezuelan opposition, most of which lives in the United States, can contribute to the resolution of the economic and political crisis in Venezuela.

Similarly, Turkey's mediation role can be expanded with the participation of the countries of the region. Venezuela-Colombia relations have a key priority in this sense. Considering that Turkey has very good relations with both countries, this situation can be taken seriously. Ankara's efforts towards both internal peace in Venezuela and peace in the region will likely deepen Turkey's political role in Latin America, and Turkey will show a highly successful foreign policy example. In this regard, Turkey may also consider acting together with actors such as India and Russia. If Turkey wants to use its special relations with Venezuela in a way that will contribute to global peace and benefit the Venezuelan people, any mediation attempt by Ankara can be the only obstacle to the Venezuelan crisis to turn a systemic crisis.

Having discussed the underlying elements of the unexpected partnership between Turkey and Venezuela in the last couple of years, it can be stated that material power concerns and ideational factors offer significant insights for this rapprochement. However, from a broader perspective, it is worth investigating whether the non-institutionalized and personalized character of the ties between the two governments will lead to an adverse change in Venezuela-Turkey relations at any time.

REFERENCES

- Akıllı, E. (2015). Turkey's ever expanding 'helping hand' over Latin America. *Daily Sabah*, Accessed: 23 August 2021, <https://www.dailysabah.com/opinion/2015/01/06/turkeys-ever-expanding-helping-hand-over-latin-america>.
- Akıllı, E. and Donelli, F. (2016). Reinvention of Turkish Foreign Policy in Latin America: The Cuba Case. *Insight Turkey*, C/S. 18 (2): 161-181.
- Anadolu Agency. (2018, 24 October). Turkish TV Series Makes Leap to Venezuela. Accessed: 23 August 2021, <https://www.aa.com.tr/en/culture-and-art/top-turkish-tv-series-makes-leap-to-venezuela/>

- 1292362.
- Anadolu Agency. (2018, 9 November). Maduro Praises Turkish Culture, History at Caracas Fair. Accessed: 23 August 2021, <https://www.aa.com.tr/en/americas/maduro-praises-turkish-culture-history-at-caracas-fair/1306902>.
- Anadolu Agency. (2019, 10 August). Turkey Slams US Sanctions Against Venezuela. Accessed: 23 August 2021, <https://www.aa.com.tr/en/energy/international-relations/turkey-slams-us-sanctions-against-venezuela/26286>.
- Çelenk, A. (2011). Türkiye'nin Latin Amerika Politikası 2010. Duran, İnat and Özcan (Eds.), *Türk Dış Politikası Yılığ* 2010 (p. 485-501). Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).
- Daily Sabah. (2018, 3 December). Turkey working to 'diversify and deepen' cooperation with Venezuela: Erdoğan. Accessed: 23 August 2021, <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2018/12/03/turkey>.
- Donelli, F. and Levaggi, A. G. (2016). Becoming global actor: The Turkish agenda for the Global South *Rising Powers Quarterly*, C/S. 1 (2): 93-115.
- Duran, B. (2019). Why Turkey supports Venezuela's elected leader. *Daily Sabah*, Accessed: 25 August 2021, <https://www.dailysabah.com/columns/duran-burhanettin/2019/01/28/why-turkey-supports-venezuelas-elected-leader>.
- Financial Times. (2019, 28 March). Turkey Failing to Heed US Warnings on Venezuela, Says Trump Envoy. Accessed: 27 August 2021, <https://www.ft.com/content/75b4fabe-5176-11e9-9c76-bf4a0ce37d49>.
- Levaggi, A. G. and Zengin, H. (2016). A decade of opening. Turkey's new international role in Sub-Saharan Africa and Latin America. *Tiempo devorado*, C/S. 3 (2): 262-285.
- Hürriyet Daily News. (2018, 9 July). Venezuela's Maduro Hails Erdoğan as 'Leader of New Multi-Polar World'. Accessed: 27 August 2021, <https://www.hurriyetdailynews.com/venezuelas-maduro-hails-erdogan-as-leader-of-new-multi-polar-world-134374>.
- Hürriyet Daily News. (2019, 24 January). Maduro Brother, Stand Tall, Erdoğan Tells Venezuelan President After US Move - Turkey News. Accessed: 27 August 2021, <https://www.hurriyetdailynews.com/maduro-brother-stand-tall-erdogan-tells-venezuela-president-after-us-move-140730>.
- İmdat, Ö. (2020). Turkey and Venezuela: An Alliance of Convenience. Accessed: 3 September 2021, https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/uploads/documents/LAP_20031_7_ven%20turkey_v2%20%281%29.pdf.
- Jaramillo, K. (2018, 2 September). Why Turkey sees potential in Venezuela despite its crisis?. *Latin American Post*, Accessed: 3 September 2021, <https://latinamericanpost.com/22978-why-turkey-sees-potential-in-venezuela-despite-its-crisis>.
- Jones, D. (2019). Turkey's Erdogan Stands Firm With Venezuela's Maduro. Accessed: 3 September 2021, <https://www.voanews.com/europe/turkeys-erdogan-stands-firm-venezuelas-maduro>.
- Kasapoğlu, Ç. (2018). Türkiye ve Venezuela Neden Yakınlaştı?. *BBC News Türkçe*, Accessed: 3 September 2021, www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45162491.
- Kızıl, N. (2021). Turkey uses soft power to keep in touch with Latin America: Experts. *Daily Sabah*, Accessed: 4 September 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/news-analysis/turkey-uses-soft-power-to-keep-in-touch-with-latin-america-experts>.
- Koerner, L. (2016). Venezuela's Maduro Signs Deals with Turkey and Azerbaijan, Meets with Putin. *Venezuelanalysis*, Accessed: 3 September 2021, <https://venezuelanalysis.com/news/12717>.
- Laya, P. and Koc, Ç. (2019). Turkish Bank Ziraat Closes Door on Venezuela Amid U.S. Sanctions.

- Bloomberg, Accessed: 4 September 2021, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-08-15/turkish-bank-ziraatcloses-door-on-venezuela-amid-u-s-sanctions>.
- Levaggi A. S. Gonzalez (2011). The Global Rise of Turkey: A Latin American Perspective. Accessed: 5 September 2021, <http://encompassingcrescent.com>.
- Levaggi, A. G. (2013). Turkey and Latin America: A New Horizon for a Strategic Relationship. *Perceptions*, C.S. 18 (4): 99–116.
- Lowen, M. (2019). Turkey Warned Over Venezuela Gold Trade. *BBC*, Accessed: 5 September 2021, <https://www.bbc.com/news/world-europe-47092784>.
- Özkan, M. and Akgun, B. (2010). Turkey's opening to Africa. *The Journal of Modern African Studies*, C/S. 48 (4): 525-546.
- Önsoy, M. (2017). Latin America-Turkey Relations: Reaching Out to Distant Shores of the Western Hemisphere. Ercan (Ed.), *Turkish Foreign Policy: International Relations, Legality and Global Reach* (p. 237–258). Cham, Springer International Publishing. DOI 10.1007/978-3-319-50451-3_12.
- Özkan, M. (2018). Türkiye - Latin Amerika İlişkileri Üzerine Notlar. *Dış Politika*, C/S. 1 (3): 97-106.
- Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs (MFA). (2013, 15 April). Dışişleri Bakan Yardımcısı Büyükelçi Sayın Naci Kuru'nun Fahri Konsolosluk Toplantısının Açılışında Yaptıkları Konuşma, <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakan-yardimcisi-koru-gunumuzde-proaktif-ve-cok-boyutlu-turk-dis-politikasinda-artik-uzak-ya-da-cok-uzak-gibi-tanimlara-yer-yok.tr.mfa>.
- _____ (2019, 19 August). Statement of the Spokesperson of the Ministry of Foreign Affairs, Mr. Hami Aksoy, in Response to a Question Regarding the Recent News on the Relations between Turkey-Venezuela. www.mfa.gov.tr/sc_-52_-turkiye-venezuela-iliskileri-hk-sc.en.mfa.
- Reuters. (2019, 30 April). Maduro ally Turkey berates Venezuelan opposition for uprising call. Accessed: 5 September 2021, <https://www.reuters.com/article/venezuela-politics-turkey-idINKCN1S62BB>
- Shapiro, J. L. (2017). A new era in Turkish-Venezuelan relations?. *TRT World*, Accessed: 7 September 2021, <https://www.trtworld.com/opinion/a-new-era-in-turkish-venezuelan-relations--11205>
- Sputnik (2017, 13 October). USA, Oil and Sovereignty: Factors Driving the Venezuelan-Turkish Rapprochement. Accessed: 7 September 2021, <https://sputniknews.com/analysis/201710131058217331-venezuela-turkey-relations-analysis/>
- Sputnik (2018, 18 May). Erdoğan ve Maduro telekonferansla ticaret anlaşması imzaladı. Accessed: 8 September 2021, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201805181033494078-erdogan-maduro-telekonferans-anlasma/>
- Şimşek, Y. and Hayatsever, H. (2017). Türkiye-Venezüella yakınlaşmasının altında ne yatıyor?. *Sputnik Türkiye*, Accessed: 8 September 2021, <https://tr.sputniknews.com/20171010/turkiye-venezuela-yakinlasmasi-1030527038.html>
- TRT World. (2018, 4 December). Turkey's Erdoğan Visits Venezuela, Vows to Enhance Ties. Accessed: 7 September 2021, <https://www.trtworld.com/turkey/turkey-s-erdogan-visits-venezuela-vows-to-enhance-ties-22171>.
- TRT World. (2020, 19 August). Turkey delivers Covid-19 aid to Venezuela amid FM visit to boost ties. Accessed: 10 September 2021, <https://www.trtworld.com/americas/turkey-delivers-covid-19-aid-to-venezuela-amid-fm-visit-to-boost-ties-39004>.
- U.S. Department of the Treasury. (2019, 25 July). Treasury Disrupts Corruption Network Stealing From Venezuela's Food Distribution Program, CLAP. <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm741>.
- Wilks, A. (2019). As Gold Trade Booms, Venezuela Eyes Stronger Turkey Ties. *Al Jazeera*, Accessed: 10 September 2021, <https://www.aljazeera.com/indepth/features/gold-trade-booms-venezuela>

eyes-stronger-turkeyties-190117084423511.html.

Yetim, M. (2019). Liberal Temelde Kurumsallaşan Türkiye-Latin Amerika İlişkileri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C/S. 19 (1): 167-178.

Zorlu, F. (2019). Erdogan voices support for Venezuelan President Maduro, Accessed: 10 September 2021, <https://www.aa.com.tr/en/americas/erdogan-voices-support-for-venezuelan-president-maduro/1373130>.

Beşerî Faktörlerin Kapalı Havza Göllerine Etkisi: Van Gölü Örneği*¹

Lect. Murat Erginyürek

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3473-9896>

Muş Alparslan University, Vocational School of Social Sciences, Department of Accounting and Tax, Muş – TURKEY

Assist. Prof. Mehmet Bozkoyun

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2491-2875>

Harran University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Geography, Sanliurfa – TURKEY

Lect. Dr. İrfan Baytar

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2074-8748>

Muş Alparslan University, Vocational School of Social Sciences, Department of Accounting and Tax, Muş – TURKEY

Article History

Submitted: 10.09.2021

Accepted: 19.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Climate

Earth

Turkey

Closed Basin

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52238>

Abstract

Although many factors are effective in the formation of closed basin lakes in the world, landforms, land structure and climate factor are the the leading effective factors. Particularly, the semi-arid closed basin areas located in the inner parts of the middle beltlands are lower than their close surroundings, so their winter temperature averages are higher. The places in question have been sheltered places against cold air masses in the winter months due to both of the lakes in these areas and the surrounding mountains. For these reasons, those areas have been the most preferred areas throughout history. Closed basin areas in Turkey have been places where population is higher than their immediate surroundings since ancient historical times. Van Lake basin, is one of the oldest settlements in human history. The basin has been the cradle of many civilizations from the past to the present. One of these civilizations is the Urartians. Since the Urartians, the Lake Van basin has always been the preferred place compared to the immediate surroundings. As a matter of fact, Van, which is the largest city of the basin today, and its immediate surroundings hosted people from distant areas (for settlement purposes).

The aim of this study is to examine the major closed basins in the world in general and the Van Lake closed basin in particular. In addition, it is to reveal the course of lakes in these closed basins in human history and the effects of human factors on lake level changes.

Reference Information / Atıf Bilgisi

Erginyürek, M.; Bozkoyun, M. and Baytar, İ. (2021). The Effect of Human Factors on Closed Basin Lakes: The Example of Lake Van. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 341-360.

¹ This study was prepared by making use of the full text of the paper presented at the 1st Ahtamara International Multidisciplinary Congress (25-26 August 2018).

*The Effect of Human Factors on Closed Basin Lakes: The Example of Lake Van**

Öğr. Gör. Murat Erginyürek

Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, Muş – TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi. Mehmet Bozkoyun

Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Şanlıurfa – TÜRKİYE

Öğr. Gör. Dr. İrfan Baytar

Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, Muş – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 10.09.2021

Kabul: 19.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

İklim
Dünya
Türkiye
Kapalı Havza

Araştırma Makalesi

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52238>

Öz

Dünya üzerinde bulunan kapalı havza göllerinin oluşumunda birçok faktör etkili olmakla birlikte yeryüzü şekilleri, arazi yapısı ve iklim faktörü etkili olan unsurların başında gelmektedir. Özellikle orta kuşak karalarının iç kesimlerinde bulunan yarı kurak iklime sahip kapalı havza alanları, yakın çevrelerine göre daha alçakta buldukları için kış sıcaklık ortalamaları daha yüksektir. Söz konusu yerler gerek buralarda bulunan göllerin etkisiyle gerekse çevrelerinin dağlarla çevrili olması nedeniyle kış aylarında soğuk hava kütlelerine karşı korunaklı yerler olmuştur. Bu nedenlerle bu alanlar insanların tarih boyunca en çok tercih ettikleri alanlar olmuştur.

Türkiye’de bulunan kapalı havza alanları, eski tarihi dönemlerden bu yana yakın çevrelerine göre nüfuslanmanın fazla olduğu yerler olmuştur. Bu alanlardan biri olan Van Gölü havzası, insanlık tarihinin en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Havza, geçmişten günümüze kadar geçen sürede birçok medeniyete beşiklik etmiştir. Bu medeniyetlerden biri de Urartulardır. Urartulardan bu yana, Van Gölü havzası, yakın çevreye göre her zaman daha fazla tercih edilen yer olmuştur. Nitekim, günümüzde de havzanın en büyük kenti konumundaki Van ve yakın çevresi uzak alanlardan gelen (yerleşme amaçlı) insanlara ev sahipliği yapmıştır/yapmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, genelde dünya üzerinde bulunan belli başlı kapalı havzaları, özelde ise Van Gölü kapalı havzasını incelemektir. Ayrıca bu kapalı havzalardaki göllerin insanlık tarihi içindeki seyrini ve beşerî faktörlerin göl seviye değişimleri üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektir.

INTRODUCTION

Closed basins in the world are mostly formed in the inner parts of the land and in places that are low compared to their surroundings. For this reason, humid air masses cannot be introduced into these regions and as a result, arid and semi-arid climates are formed. Closed basin lakes are the places with the highest number of people within their geographical boundaries. In addition, living species and numbers decrease as you move away from the immediate surroundings of these places, which are rich in living species. Any hydrographic intervention to the closed basin lakes can cause a serious change in lake level. Because these lake ecosystems find habitat on very delicate balances. When we examine both the important lakes in many parts of the world and the closed basin lakes in Turkey in the last century, it is seen that the main reason for the decrease in the levels of these lakes is human. Because as people increase irrigation and mechanization, perhaps more importantly, as people's needs increase and diversify, their needs for fresh water resources also increase. This situation causes the Rivers feeding the closed basin lakes to not reach the lakes. On the other hand, there are some closed basins on the sea or ocean coasts.

The factors forming the closed basin areas in these areas are the same as those forming the closed basin areas in the inner parts of the land. The presence of mountain ranges that prevent the arrival of moist air masses in these areas and even the fact that these mountain ranges cause the incoming air masses to have a Föhn effect on the places they arrive, is an important factor affecting the water levels of closed basin lakes. In other words, the surface shapes around the closed basin areas not only reduce the amount of precipitation, but also increase the evaporation in the basin and cause a drying effect.

1. PURPOSE

Throughout history, there has been an ongoing reciprocal relationship between man and the natural environment. There are numerous examples of human destruction on the natural environment in this relationship. One of these examples is the changes that occurred in closed basin lakes due to human influence. At this point, the aim of the study is to examine the main closed basins in the world in general, and the closed basin of Lake Van in particular. It is also to reveal the course of the lakes in these closed basins in human history and the effects of human factors on lake level changes.

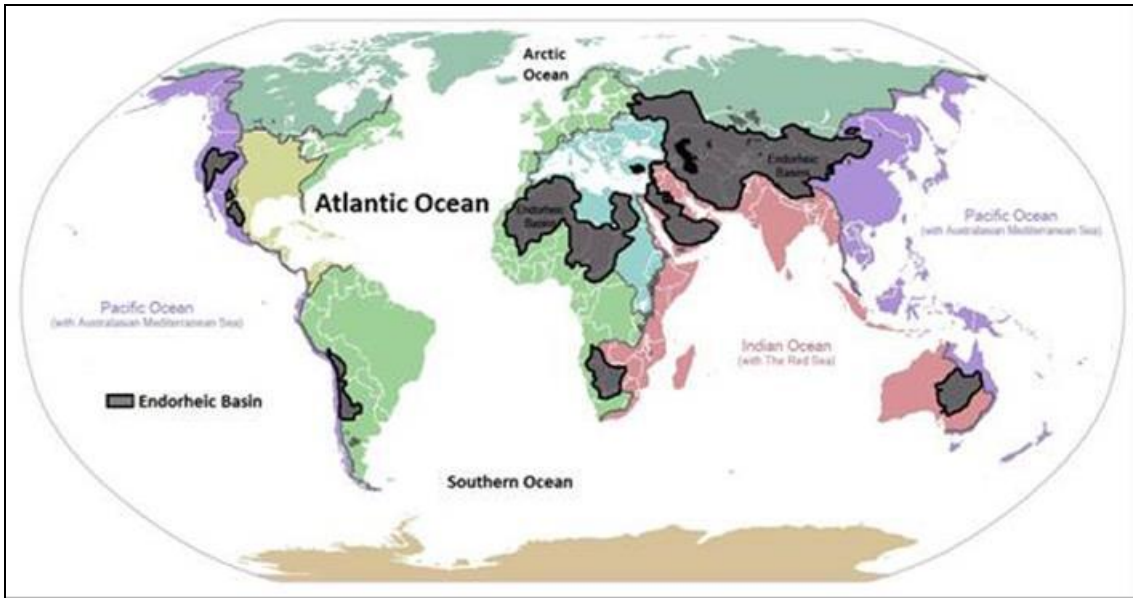
2. MATERIAL AND METHOD

In the study, firstly, the literature on the subject was searched and the necessary data were obtained from the relevant institutions. Then, notes were taken during the field studies (excursion-observation method), and the literature and field studies data were compared and synthesized.

Google Earth Pro, MGM Sphere and ArcMap 10.5 programs and satellite photos were used for the maps shown in the study.

3. CLOSED BASINS ON THE WORLD AND CHANGE OF WATER POTENTIAL IN THESE BASINS

The lakes in the Asian continent are at the forefront of the places where people have clearly influenced the change of closed basin lake levels throughout history. Cutting the rivers feeding the Hazar and Aral Lakes, the world's largest lakes, for energy and irrigation purposes, has irreversibly affected the levels of these lakes. Since the aforementioned areas are in the closed basin position, their chemical structures are affected as well as their levels, resulting in the extinction of many living species. The deterioration of the ecosystem balance in these areas can cause serious ecological problems (Figure 1).

Source: <http://www.gribilge.com>

Figure 1: Closed Basins on Earth

When the map above is examined, it will be seen that there are mountainous areas that are high enough to form a barrier against the air masses which may come to the Asian continent. These mountainous areas make their presence felt especially in the southern and southeastern parts of the basin where the lakes are located. Moreover, these basins are quite far from humid air masses. However, when the fronts of the Rivers feeding the lakes are cut off for irrigation and energy etc. this collective chain of negativities, which occurs together with seasonal factors, adversely affects the lakes (Figure 2 and Figure 3).

Figure 2: Location of the Caspian Sea and Aral Lakes on the Physical Map

Figure 3: Location of the Caspian Sea and Aral Lakes on the Political Map.

Caspian Sea: The climate seen in the Hazar Lake basin varies according to the regions. Continental climate prevails in the north of the lake, and temperate climate conditions prevail in the central and southern parts of the lake. However, in general, the average temperature in the area where the lake is located varies between 24-26°C in summer while temperatures vary between -10 and 10°C in winter. The annual precipitation in the region is between 200-1700 mm and varies greatly from place to place. (Karaağaçlı, 2013). Since the lake is not connected to the open seas, there are constant changes in the water level. Between 1930 and 1957, the lake level decreased by 26 m. For this reason, the area it covers has narrowed to 53,300 km² and has been reduced to 371,000 km². The reason for the decrease in the water level is the use of the Volga (Idil) River, which constitutes 80% of the water that feeds the lake, for irrigation and industry. After this date (after 1957), all efforts to restore the level of the Hazar Sea have been inconclusive.

Lake Aral: The Lake Aral, which has the characteristics of a closed basin, is located within the borders of Kazakhstan and Uzbekistan. It was previously the fourth largest lake in the world with an area of 68,000 km². In recent years, it has lost 90% of the area it covers due to excessive irrigation. In the early 1960s, economists decided to intensify cotton cultivation in Uzbekistan and Kazakhstan. The waters of the Syrdarya and Amuderya rivers flowing into the Lake Aral were used to irrigate these lands. Thus, 20 to 60 km³ of fresh water was used for land use.

As a result, the level of the lake decreased by about 20 cm per year in the 1960s, 50-60 cm in the 1970s, and 80-90 cm in the 1980s. Due to excessive irrigation, the Lake Aral was divided into two as Small Lake (in the north) and Big Lake (in the south) in 1989. The Lake Aral, which was 68,000 km² in 1960, became small at around $\frac{3}{4}$ (51,000 km²) in 2005 (Figure 4).

Source: <https://www.akvaryum.com>

Figure 4: Temporal change in the Aral Sea area / Satellite Image of Lake Aral

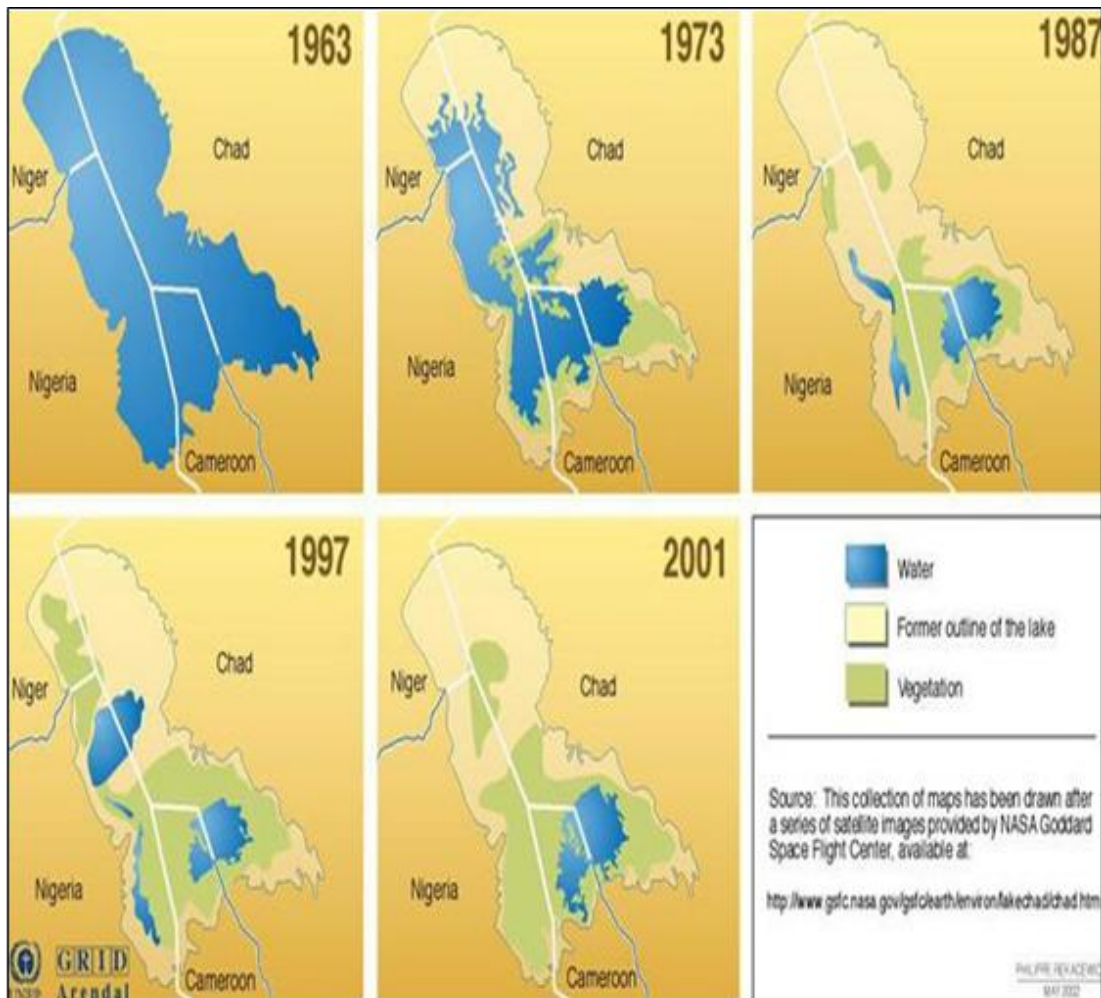
As can be seen in the satellite maps given above, the world's 4th largest lake has faced the danger of extinction as a result of the unconscious interventions of people over a period of 50-60 years. The most important reason for the drying up of the lake can be shown as human intervention. Many documentary films have been made about the lake, which has a great contribution to the economy and ecosystems. (<https://www.youtube.com/watch?v=yDX3Hm8mjCo>).

Lake Chad: It is a partially swampy lake located in Chad. It is located in the west of the country, close to the border of Niger, Nigeria and Cameroon (Figure 5). The area of the lake is 25,600 km². The northwest of Lake Chad is indented. Its northeast is covered with sand and looks like an area suitable for settlement.

Figure 5: Location Map of Lake Chad

The salinity of the lake water is low. For this reason, corn and wheat cultivation is carried out in the lands recovered by drying the depressions around the lake. The salt accumulated in the hollow areas on the shores of Lake Chad is processed by the local people living on the shores. The waters of Shari and its important branch, Lagona, coming from the south of the country, flow into Lake Chad. Lake Chad, which is among the few lakes in the world, is now shown among the lakes that are about to dry out in Central Africa. The lake, which once bordered Niger with Cameroon, Nigeria and Chad, appears to have disappeared from its border with Niger since the early 2000s (Figure 6). The water part of the lake is bordered by Chad, Nigeria and Cameroon today. About 75% of the lake is on the border with Chad while the remaining 25% is on the border of Cameroon and Nigeria. The surface area of the lake, which increases to 20-25 thousand km² in rainy months, decreases to 8-10 thousand km² in the dry period. The main reason for this is that the water cannot reach the lake due to human factors at the time of feeding. The average depth of the lake is 3-4 meters and many parts of the lake are covered with reeds. Lake Chad has been searching for the days when it gave life to the region today (<http://www.cografya.gen.tr>).

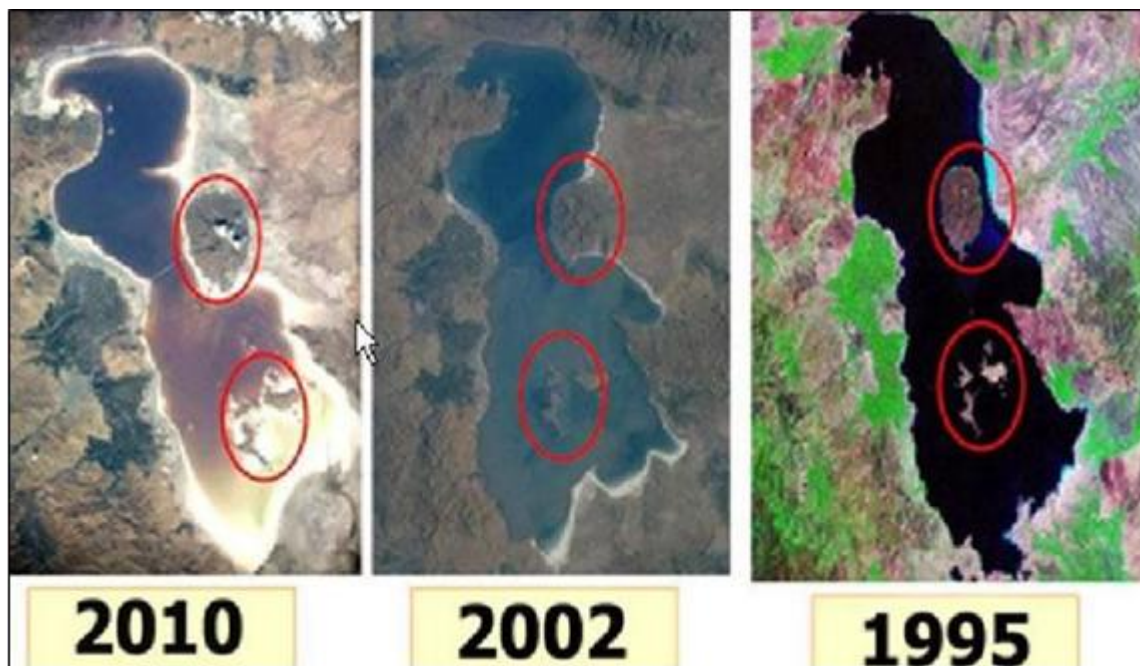

Source: <http://turkbilimi.com>

Figure 6: Level Change of Lake Chad in Photographs Taken at the Same Periods of Different Years

Lake Urmia: It is located in a tectonic trough extending in the South-North direction. It is situated in the northwest of Iran, between East Azerbaijan and West Azerbaijan Province. The Urmia Lake basin is mostly dominated by semi-arid climatic conditions. Typical topographic forms of semi-arid regions are particularly evident in the geomorphological units around the lake. Besides, the fact that the basin is wide and the presence of various rocks has caused the presence of elements different from the semi-arid topography forms in the basin.

Lake Urmia is the second largest salt lake in the world in terms of size. It is one of the important salt production areas of the world and Iran. It forms the lowest part of the Urmia depression. The height of the lake from the sea is 1,274 m. Due to the changes in the lake level, an average of 4 m change has occurred over time. It is observed that there is a continuous decrease in the level of Lake Urmia (Figure 7). Depending on the level changes, the surface area of Lake Urmia varies between 6,000 and 4,500 km². Its basin has an area of 52,209 km². Urmia Lake has an average depth of 5-6 m. The areas with the greatest depth are located in the northwest of the lake. This depth is 16 m. The rivers feeding the lake are Acıçay in the northeast, Azerşehr Stream, Sofi Stream and Merdi Stream in the east and southeast. There are Simineh and Zerrineh Rivers in the south, Godar River in the southwest, and Baranduz, Nazlu, Berdsur and Zola Rivers in the west. There are quite a lot of groundwater outlets on the lake sides and inside the lake. Tabriz and Urmia are the largest settlements on the shore of the lake. In the lake, whose area has been shrinking for a long time, evaporation occurs between 0.6 mm and 1 mm per year (Akar, 2011).

Source: <http://turkbilimi.com>

Figure 7: Satellite Images Showing the Change of the Urmia Lake Boundary

Irrigation canals and dams built on the main rivers feeding the Urmia Lake prevent the lake from being fed. The height of the evaporation intensity may cause the lake to become small or even disappear over time. A large bridge connecting Urmia to Tabriz over the lake is now completely inland.

The lakes given above are the largest closed basin lakes in the world. While these are lakes with

a history of one hundred thousand years, it is seen that there are great changes in their levels due to the wrong and unplanned use of water by people. Perhaps they will never be able to reach the same level again. Changes in lake levels or the disappearance of lakes cause serious problems on the ecosystem and environment. This unpredictable course will cause the drying up of many lakes in Turkey, and it will also cause significant adverse events for Turkey's largest lake, Lake Van.

Lake Van: A large part of Lake Van is situated within the borders of city Van. The lake is located between 42°-44° east meridians and 37°-39° north parallels. The surface area of the lake is 3764 km². Its length is approximately 125 km. Its width is 65 km. Its height above sea level is 1649 m.

The boundary of the Van Lake basin is determined by the surface waters feeding the lake. For this reason, the hydrological boundaries (like other basins in Turkey) are accepted as the boundary of the basin. The Lake Van basin is bordered by the Tigris (Dicle) in the south and the Euphrates (Fırat) in the north and west. The area of the lake basin is approximately 20,000 km², of which 3,764 km² is the lake itself (Çiftçi et al., 2008:61). The height of the basin above sea level (basin average) is 2,185 m, the average slope of the basin is 6,5%. This shows that the rivers in the basin have a high potential to erode backwards and deeper.

In order to understand the level changes related to Lake Van, the general characteristics of the basin should be well known. Therefore, it would be appropriate to examine the geological and geomorphological features and climatic data that introduce the basin. In scientific studies on the level changes of Lake Van in recent years, the effects of geological and geomorphological factors along with climate changes are frequently mentioned. In fact, many studies have been conducted that link the main reasons for the climatic differences of the Van Lake basin compared to its immediate surroundings to these factors.

Rivers of different lengths flow in the Van Lake basin. Due to the low flow rates of rivers pouring into Lake Van, seasonal flow differences, and high slopes, they are not used in transportation. However, the valleys of these rivers facilitate the development of highways. Rivers in the basin have also attracted settlements. When we look at the distribution of settlements in Van, it is seen that they are collected either in the plains near the lake or along the rivers. The people living along rivers and on plains near the lake, primarily use the rivers for agriculture, irrigation and housing, etc. (Baytar, 2014: 56).

Geological Features: Perinçek says about the geological structure of Eastern Anatolia: "The compression that occurred in the Middle Miocene begins in the neotectonic period in Eastern Anatolia. When the compression was in the north-south direction, folds with east-west axes and landforms with slopes directed to the north and south were formed. Because of this, strike-slip faults, opening cracks, and widespread volcanics emerging from the cracks have occurred. (Perinçek, 1980:30-57).

Şaroğlu and Güner made the following determination. "They state that Eastern Anatolia, including the basin, had a shallower structure in the Oligocene, and the basin became prominent in this period. There are rocks that can form in deep seas in the basin. At the same time, there are sedimentary sediments that can form in shallow seas. However, it is determined that the latest sediments were formed in the lower Miocene during the paleotectonics. According to determinations in this study, sandstone, claystone, marl, conglomerate, limestone, tuff and agglomerates in the basin are the fourth period rocks" (Şaroğlu and Güner, 1981:39-50).

The Van Lake basin consists of rocks of all ages and different lithological features from Paleozoic to current sediments. The geological distribution of these rock groups can be considered relatively regular. The geological structure of the Van Lake basin is generally composed of faults and folded structures. In other words, it is the excess of folds and faults that mark the Van Lake Basin. The north of the lake was formed by volcanic activities. (Şaroğlu and Güner, 1981; Güner, 1984; Şengör et al,

1985; Toker and Şengör, 2011). Regarding the geology of the Van Lake basin, Çiftçi and his friends say the following: "There are rocks of all ages in the basin from the Paleozoic to the present. Generally, the rocks in the south and southwest of Lake Van are metamorphic, there are young volcanics on the north and northwest sides, and Mesozoic aged oceanic rocks on the east sides" (Çiftçi et al, 2008.61) (Figure 8). Due to geological factors, as a result of the sedimentary layers taking on an inclined structure towards the basin, there is an underground flow from the province of Bitlis to the basin. This situation causes the underground waters of Bitlis province, which is located in the inner part of Turkey but has a high amount of precipitation, to have a greater effect on the level change of the lake. Many studies have been conducted on the great changes in the level of Lake Van during the Quaternary. (Lahn, 1948; Maxon, 1936; Bobek, 1938; Ardel, 1944; Erinç, 1953; Valetton, 1978; Kempe et al., 2002; Yıldız and Deniz, 2005; Litt et al., 2009).

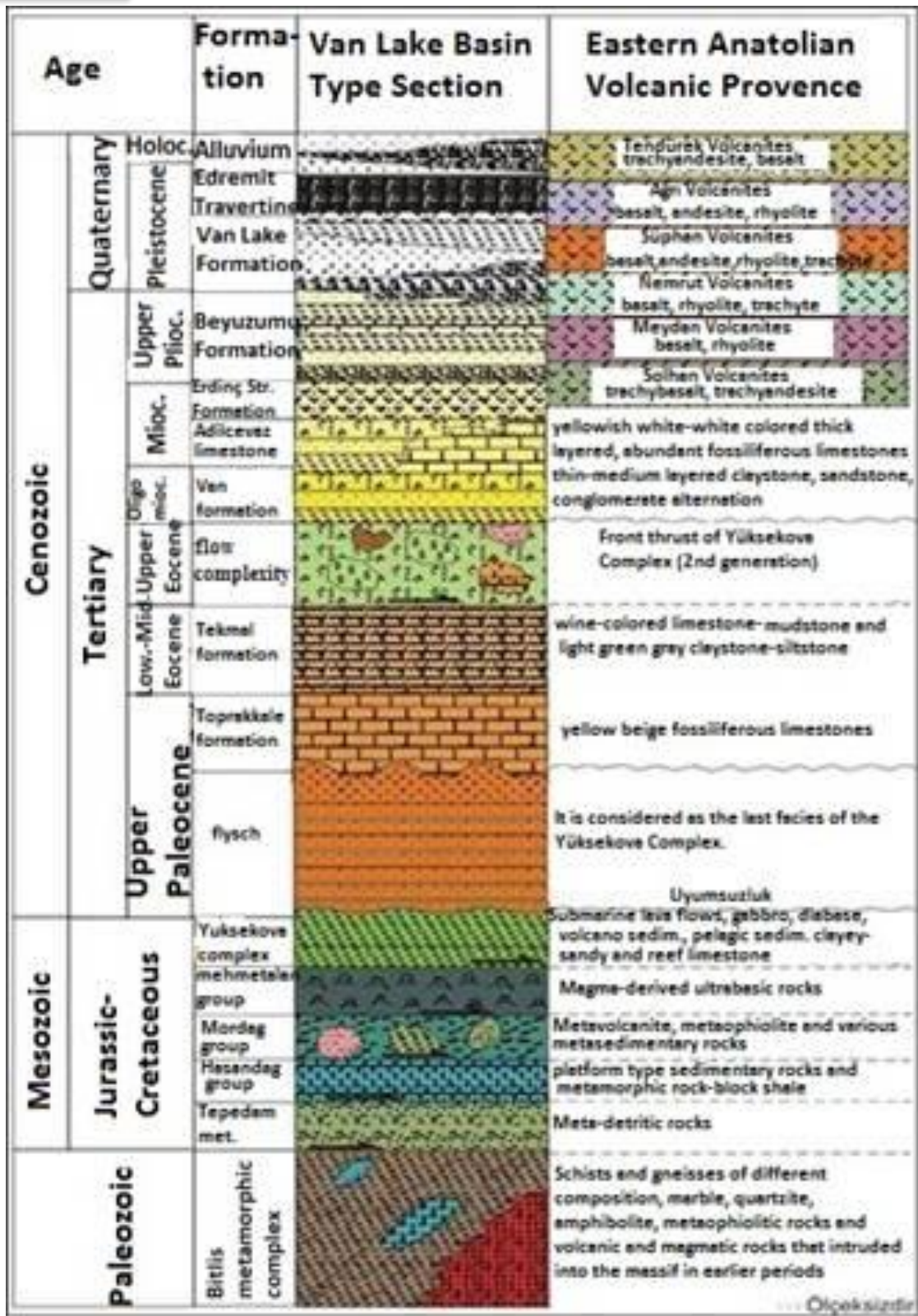

Figure 8: Generalized Tectonic-Stratigraphic Column Section of the Van Lake Basin (Çiftçi et al., 2008, p. 61)

Geomorphological Features: The Van basin has a mountainous structure with high elevation and slope (Figure 9). However, the lake surroundings and some high plateau areas are different from these features. The plains on the coasts and the Erciş, Başkale, Özalp and Gürpınar plateaus are among the important plains. In general, there are peaks from place to place on the high mountain ranges and individual mountain areas that define the borders of the basin. The heights of these peaks can sometimes reach 4,000 meters. While the mountains in the southwest of the lake rise right after the lake, the ones in the east are far from the lake. Therefore, the Van Lake basin is among the places where the landforms differ the most in Turkey. From the northwest to the northeast of the lake, there are generally volcanic mountains and lands. Nemrut, Süphan and Tendürek volcanic mountains are the ones that define the western and northwestern borders of the Van Lake basin. The tectonic origin mountain ranges define the borders on the east and south sides of the lake. Pirreşit, İspiriz, Mengene İsabey, Erek, Sudis and Başet mountains are the ones with heights of 3,000 meters. There are many mountains in the south of the lake with an altitude exceeding 3,000 (Gürer and Yıldız, 1996).

Figure 9: Location of Lake Van Basin

There are many lakes around Lake Van. The leading ones of these lakes are Nemrut, Erçek, Nazik, Aygır and Sihke Lakes. Erçek is an inner basin or micro-basin located in the Van Lake basin. Erçek Lake has a size of around 100 km².

The important rivers feeding Van Lake are as follows: Deliçay flows into the lake from the east of Erciş district, and Zilan River into the lake from the west of Erciş. Bendimahı River pours into the lake from the southwest of Muradiye district, while Karasu River reaches the lake from the east of the lake, And Engil River feeds the lake from Gevaş and Gevaş River from the southeast. Surfesor River is one of the rivers feeding the lake from the northwest side.

Climate Characteristics: The climate of the Van Lake basin cannot be fully understood when only local factors are considered. Because although Van Lake is under the influence of local factors, the general climatic elements that determine the characteristic features of the Turkish climate can produce results that eliminate the influence of local factors. Erinç says the following about the climatic conditions of “Turkey is a piece of land located between 36-42 northern parallels. When evaluated in terms of large climate types, it is seen that our country is not under the influence of only one directional air mass throughout the year. In Turkey, it is under the influence of the macro-climate known as the Mediterranean climate, which emerges on the western coasts of the continents in the middle belt in general, and is under the influence of other factors that make up this climate. In the north of this area are the core areas of the polar air masses and in the south of the equatorial air masses. Therefore, Turkey is under the influence of polar air currents in winter and tropical air masses in summer” (Erinç, 1996: 295-302). In addition to general factors, local factors also have important effects on the climate of the basin. Altitude differences, viewing conditions, location according to local air movements coming from the lake, and the climate in the basin, which changes with short distances, can show sudden changes locally. The Van Lake basin, which is in parallel with Turkey in terms of annual temperature and precipitation changes, differs from the average of Turkey according to the distribution of temperature and precipitation in the basin and the altitude average of the basin. Districts such as Çaldıran, Başkale and Özalp, located on the border of the Van Lake basin, constitute the coldest and continental parts of the basin in terms of average temperature. Precipitation, on the other hand, is more common in the west and southwest directions of the basin, while it is less in the east and south directions of the basin. The sunbathing situation also differs within the basin according to the slope and aspect, and this situation is effective in the difference in humidity and pressure in the basin.

The water temperature of Lake Van, which is the world's largest soda lake, drops below 20-23 °C on the surface in summer and below 0 °C in winter (Erginyürek, 2018:5). The closed basin of Lake Van is one of the places with the highest average elevation in Turkey. This situation also causes a decrease in the temperature of the lake water and thus a lower evaporation rate on the lake surface.

In terms of climatic and physical factors, Lake Van has similar characteristics with the lakes located in different parts of the world, which were mentioned before. Terrestrial climatic features are present in Lake Van as well as in the Hazar, Aral and Urmia lakes. The fact that Lake Van is surrounded by mountains can be counted among the most important factors preventing humid air masses that may come from the north and south directions. Towards the east of the lake, the great Asian land mass is approached. This is a situation that increases terrestrial factors. In such a case, the sustainability of these rivers feeding the Van Lake, together with the existence of the rivers, also has a significant impact. The average rainfall in the Van Lake basin is 385 mm. The months with more precipitation are March, April, May, and the ones with less precipitation are July, August, and September. April and November are the months with the highest precipitation in the basin (Figure 10).

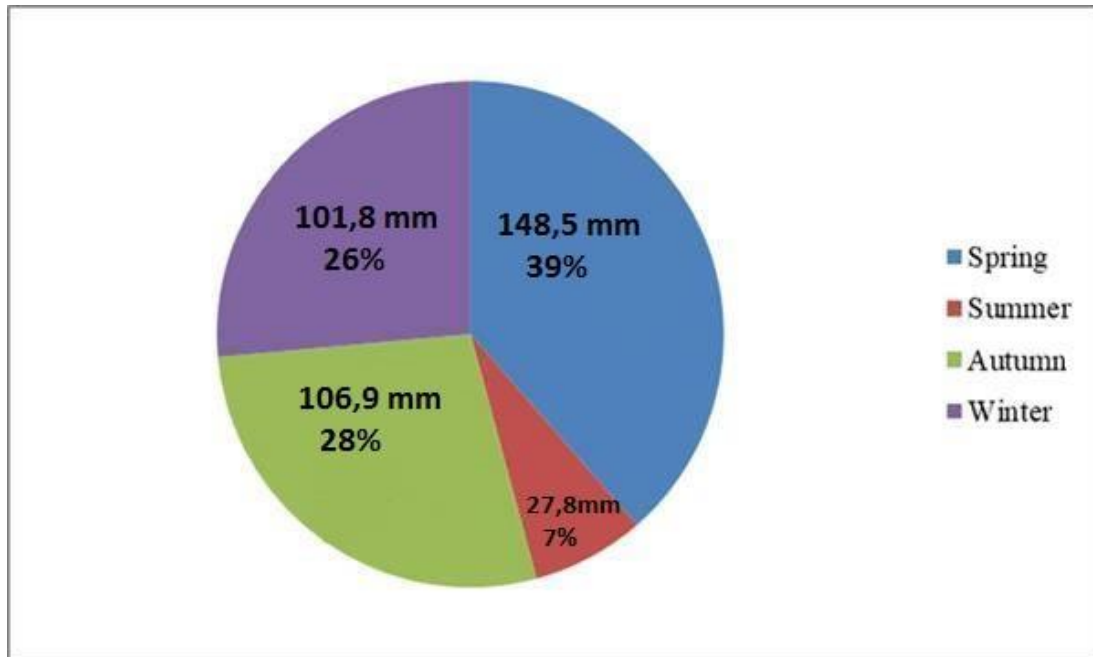

Figure 10: Seasonal Distribution of Precipitation in the Van Lake Basin

Both the insufficient amount of precipitation and the irregular distribution of precipitation over the seasons make it necessary to use rivers for irrigation purposes. Dams for irrigation purposes, which were built long ago in the basins where other lakes are located, started with a delay for the Van Lake basin. The problems faced by the closed basin lakes in the examples given above are also seen in Lake Van. Many factors were effective in the slower course of this situation in Lake Van.

These factors can be listed as follows:

1. The average depth of the lake is high (174 m). The low depth of the lakes mentioned above has been the main reason for the decrease in their levels and the rate of level decrease.
2. Low average temperature due to the high average elevation in the basin. (1727 m)
3. Low evaporation intensity due to low average temperature (9,3°C).
4. Since the mountains start just behind the shore in a large part of the lake, there are few shallow places.
5. The formation of a significant part of the water feeding the lake in the form of snow and rain water seasonally. (The area covered by the surface waters that flow in this way and feed the lake is approximately the surface area of Lake Van). In this case, it is more difficult for people to turn these waters into investment vehicles or to control them.
6. It can be listed as the fact that the dams and ponds built on the rivers still have not reached the level to prevent all of the main sources feeding the lake.

As a common result of all the studies carried out to date, the following conclusion can be reached. The main reason for the level change in Van Lake and all other closed basin lakes is climatic factors. Climate elements such as temperature, precipitation, precipitation pattern, evaporation and evaporation intensity, humidity amount and rate have affected the changes in the levels of these lakes. As a result, both short-term and long-term climatic variations for various reasons are effective in the level changes of closed basin lakes.

Lake Van is one of the largest lakes in the world. The level of Lake Van has changed many times from past to present. It is seen that the level changes of the lakes, especially after the 2000s, are only in the form of a decrease in level. One of the main factors affecting these level drops is human activity. This situation emerges as a different reason from the level drops seen so far. Unfortunately, the most basic factor that causes many lakes in Turkey to decrease in level and even dry out after the mentioned time period is unfortunately the human factor. Population growth causes the growth of cities and the rapid depletion of natural resources (Baytar and Doğan, 2019: 178). The increase in the population in the basin and the opening of new agricultural areas to irrigation accelerate the depletion process of natural resources.

Considering the precipitation and evaporation of climate elements, it can be said that the amount of precipitation did not decrease in this time period (after 2000), on the contrary, it increased. Both the acceleration of the construction of dams and ponds for the purpose of irrigation and energy generation, and the formation of precipitation in the form of rain due to the greenhouse gases released into the atmosphere, mostly due to human origin, are effective on the lake level change in this period.

Except for the Zerneke and Sarımeşmet Dams, which were among the first dams built in the late 1980s, on the rivers around Lake Van, ponds and regulators, irrigation channels and irrigation facilities started to be active after the 2000s. Taşkonak and Topsakal 2010, Işıkpınar 2012, Bağrıyanık 2013 etc. irrigation facilities can be given as an example (Bozkoyun and Elmastaş, 2019: 1247). After this date, it can be said that there was no noticeable increase in the level of Lake Van. For example, the level of Lake Van rose by 2 m after the 1994-1995 snowfalls (120 cm) and low evaporation intensity. On the other hand, in the year with the highest snowfall in the last 90 years (2019- 2020, 100 cm), it is seen that the lake level does not increase, but decreases. In other words, it can be said that the level of Lake Van shows a decrease in general after the 2000s with the effect of human factors. The areas where this drop in lake level is best observed are shallow areas. The shallow areas around Lake Van, where the lake depth is low, are generally the places in which the rivers pour into the lake. These are also sample areas that will give clues to the lake level change. The lake depth in and around the mouths of Zilan, Deliçay, Bend-i Mahi, Karasu and Engil rivers is shallow due to the alluvial materials brought. It is possible to observe the decreases in lake level from Google Earth maps. Of course, before looking at these images, the following should be known.

- There are 30-50 cm fluctuations in the lake level annually. This is due to the fact that the precipitation is not regularly distributed over the seasons, the precipitation type and the intensity of evaporation.

- The month in which the lake level rises the most during the year is July, and the month with the lowest is December-January. The reason for this situation is the increase in the severity of continentality with the effect of altitude and latitude, and as a result, the climate in the basin turns into a harsh continental climate and the variation in precipitation and evaporation.

Satellite images of the years 2011 and 2020 below prove that the lake level has decreased by 900 m in the same area. Although the lake level reached its highest level as of the end of July in previous years, it is seen that the lake level decreased in 2020 on the contrary to this situation. Moreover, the year this image was taken (2020) was the one in which the most snowfall of the last 90 years was seen in the basin. This shows that human factors other than climatic factors have an effect on the change in the lake level (Figure 11-12).

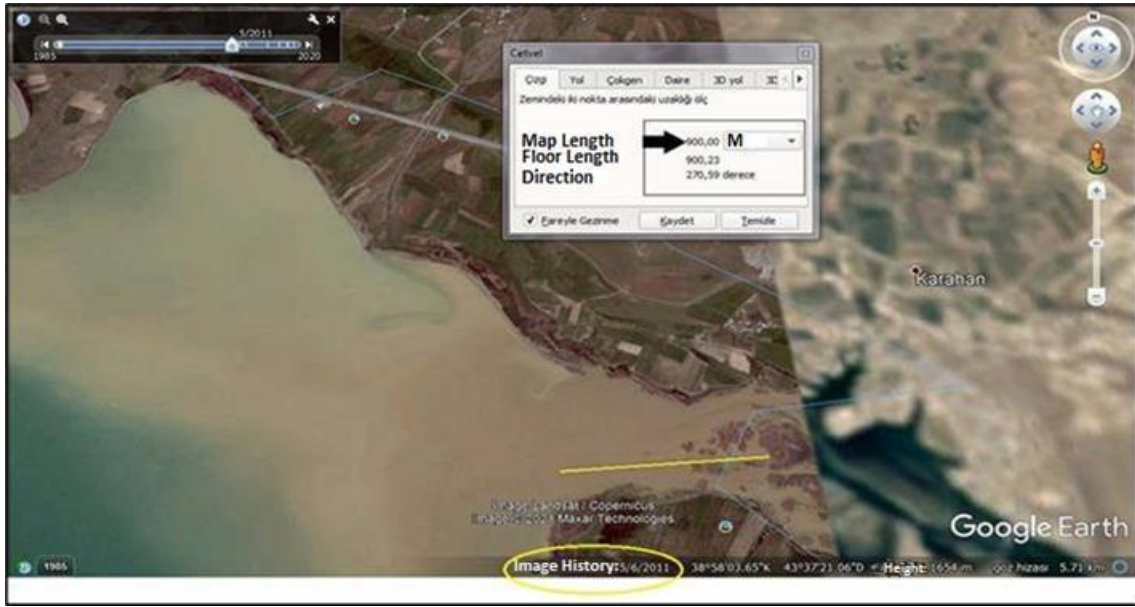

Figure 11: A Google Earth Satellite Image of Shallow Sites at the Mouth of the Bendimahi Stream Showing Inundated Sites in June 2011

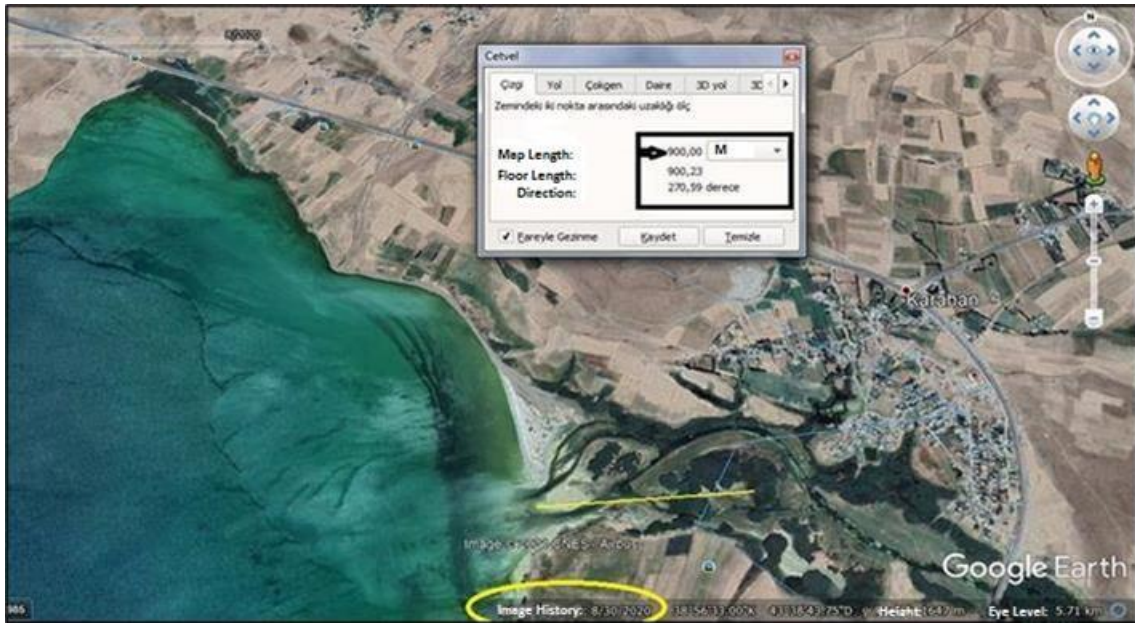

Figure 12: A Google Earth Satellite Image of Shallow Sites at the Mouth of the Bendimahi Stream Showing Inundated Sites in June 2020

Below, in the satellite images taken at two different times (2009-2019) and showing the same area (island and land), it is seen that the island merges with the land (<https://www.haberturk.com>). Again, when attention is paid to the places indicated by arrows, it is seen that there is a retreat of hundreds of meters (Figure 13,14).

Figure 13: Google Earth Image in 2009 in Çelebibağ Town, Van / Around Erciş

Figure 14: Google Earth View in 2019 in Çelebibağ Town, Van / Around Erciş

Every year, Lake Van recedes a little more. Looking at these images taken ten years apart (in the same season), it is seen that there is a narrowing of 300 m to 1 km between different shallow coasts (Figure 15-16).

Figure 15: North of Lake Van, South of Erciş Google Earth 2009 Satellite Image

Figure 16: North of Lake Van, South of Erciş Google Earth 2019 Satellite Image

It is possible to increase the examples showing the lake level change above. When the meteorological data of the basin are examined, it is seen that although there is a change in the amount of precipitation, there is no significant decrease and even the average amount of precipitation has increased in the last ten-year period. The year 2019-2020 shows this situation. Despite this situation, the

decrease in the lake level is due to the increase in irrigation canals, irrigation water, dams and ponds, as in all other lakes with closed basins, because of the fact that the rivers that need to reach the lake and constitute a balancing element cannot reach the lake.

Considering all the positive reasons that prevent the lake level from falling, it is clear that Van Lake has/will experience a decrease in its level, although it is not as fast as other lakes. In order to prevent this, they should give up activities (dam construction, pond, excessive irrigation, etc.) that will prevent the rivers that feed the lake from reaching the lake.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

- As in the closed basin lakes of the world, the lake water level is in a delicate balance in the closed basin of Van Lake. Therefore, the water budget for the Rivers feeding the lake should be well calculated in order not to encounter irreversible ecological problems as in the closed basin lakes in Asia, Africa and America.
- The decrease in the level of Van Lake is a negativity that will cause significant economic costs in every respect.
- It is obvious that the dams and irrigation canals built on the rivers feeding the Van Lake, increasing day by day, will cause the negative situation of the Caspian (Hazar), Aral, Urmia and Chad lakes to be experienced for Van Lake as well.
- Transfer of modern methods and technologies for water saving by relevant institutions and organizations to the people engaged in agriculture will create a positive result.
- Distillation methods should be expanded so that the resources that feed the lake can reach the lake more and feed the lake.
- Necessary measures should be taken by relevant institutions and organizations (public, civil) in order to protect the wetlands in the Van Lake basin, which is one of Turkey's most important plant-bird species and diversity areas, and to prevent the natural balance from being destroyed by the influence of humans.
- The risk of lowering the level of Lake Van negatively affecting the living conditions of 1,500,000 people in the basin should not be ignored.
- A "basin planning" should be done in absolute terms with the participation of all stakeholders in the basin.
- It is important to raise public awareness about water saving.
- As a result, Lake Van, like other closed basin lakes in the world, is at great risk. If necessary precautions are not taken, this risk will increase due to population growth, unplanned growth of settlements and other factors.

REFERENCES

- Akar, İ. (2011). *Çok Zamanlı Uydu Görüntüleri Kullanılarak Acıgöl (Türkiye)- Urmia (İran) Göllerinde Su Yüzeyi Değişimleri ve Yakın Çevresinde Arazi Kullanımının Belirlenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Ardel, A. (1944). "Van Gölü Bölgesinin Coğrafyası", Beşinci Üniversite Haftası, Van.
- Baytar, İ. ve Doğan, M. (2019). Bahçesaray İlçesinin Turizm Kaynakları ve Cittaslow Potansiyeli. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Özel Sayı: 177-199.
- Baytar, İ. (2014). *Van'da Ulaşım Sistemleri ve Ulaşım Sistemlerinin Tarihi Gelişimi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Bozkoyun, M. ve Elmastaş, N. (2019). Hoşap Çayı Havzası'nın Su Potansiyeli ve Bu Potansiyelin Değerlendirilmesine Yönelik Öneriler. *Turkish Studies*, C/S. 14(3): 1225-1252.

- Çiftçi, Y.; Işık, M. A.; Alkeveli, T. ve Yeşilova, Ç. (2008). Van Gölü Havzası'nın Çevre jeolojisi. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, C/S. 32(2): 45-77.
- Erginyürek, M. (2018). *Van Gölü Kapalı Havzasında Yağış-Akım Analizleri ve Göl Seviye Değişimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Eriç, S. (1953). *Doğu Anadolu Coğrafyası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No:572.
- Eriç, S. (1996). *Klimatoloji ve Metotları*. 4.baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Güner, Y. (1984). Nemrut Yanardağının Jeolojisi, Jeomorfolojisi ve Volkanizmasının Evrimi. *Jeomorfoloji Dergisi*, C/S. 12: 23-65.
- Gürer, İ. ve Yıldız, D. (1996). Van Gölündeki Ani Seviye Değişimlerini inceleme Raporu, *TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası*, Ankara.
- Karaağaçlı, A. (2013). Aral Gölünün Durumu: Trajik Bir Çevre Felaketi. Erişim tarihi: 13.08. 2017, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2369:aralگوeluen-durumu-trajik-bir-cevre-felaketi&catid=83:analizler-ortaasya&Itemid=149.
- Kempe, S.; Landmann, G. ve Müller, G. (2002). A Floating Varve Chronology From the Last Glacial Maximum Terrace of Lake Van/Turkey. *Zeitschrift für Geomorphologie*, C/S. 126: 97-114.
- Lahn, E. (1948). *Türkiye Göllerinin Jeolojisi ve Jeomorfolojisi Hakkında Bir Etüt*. Ankara: M.T.A. Yayınları, No:12.
- Litt, T.; Krastel, S.; Sturm, M.; Kipfer, R.; Örcen, S.; Heumann, G.; Franz, S. O.; Ülgen, B.U. ve Niessen, F. (2009). Palaeovan, International Continental Scientific Drilling Programme (ICDP): Site Survey Results and Perspectives, *Quaternary Science Reviews*, C/S. 28: 1555–1567.
- Maxcon, J.H. (1936). Nemrut Krater Gölü. *MTA Dergisi*, C/S. 5: 45-49.
- Perinçek, D. (1980). Bitlis Metamorfitlelerinde Volkanitli Triyas, *Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni*, C/S. 23 (2): 30-57.
- Şaroğlu, F. ve Güner, Y. (1981). Doğu Anadolu'nun Jeomorfolojik Gelişimine Etki Eden Öğeler: Jeomorfoloji, Tektonik, Volkanizma İlişkileri. *TJK Bülteni*, C/S. 24: 39- 50.
- Toker, M. ve Şengör, A. M. C. (2011). Van Gölü Havzasının Temel Yapısal Unsurları, Tektonik ve Sedimanter Evrimi, Doğu Türkiye. *İTÜ Dergisi*, C/S. 10 (4): 119- 130.
- Valeton, I. (Ed). (1978). *A Morphological and Petrological Study of the Terraces Around Lake Van, Turkey. Geology of Lake Van*. Ankara: MTA Yayınları.
- Yıldız, M. Z. ve Deniz, O. (2005). Kapalı Havza Göllerinde Seviye Değişimlerinin Kıyı Yerleşmelerine Etkisi: Van Gölü Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C/S. 15(1): 15-31.

Electronic References

- http://turkbilimi.com/?attachment_id=11507, date of access: 26.09.2017
- http://turkbilimi.com/?attachment_id=11671, date of access:13.08.2016.
- https://www.akvaryum.com/Forum/kaybolan_gve246;l_aralin_hikâyesi_k901130.asp?PID=534 2521, date of access: 22.04.2015.
- <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/cad.htm>, date of access:03.01.2018.
- <http://www.gribilge.com/kapali-havza-nedir/#ixzz2GcxrXTpK>, date of access:11.06.2018.
- <https://www.haberturk.com/van-golu-sulari-cekilince-tarihi-kale-ortaya-cikti-2795821>, date of access: 10.12.2016.
- https://www.researchgate.net/publication/338843380_Beseri_Faktorlerin_Kapali_Havza_Gollerine_Etkisi_Van_Golu_Ornegi: 10.12.2021.

Lise 10. Sınıf Öğrencilerinin Tarihe Yönelik Epistemolojik Görüşlerinin İncelenmesi*

Ayben Nalbantoğlu

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0441-9338>

Doktora Öğrencisi / Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı,
Erzurum – TÜRKİYE

Prof. Dr. Ali Sinan Bilgili

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3182-3002>

Atatürk Üniversitesi, Çocuk ve Bilim Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü, Erzurum
TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 16.10.2021

Kabul: 17.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Tarihsel Epistemoloji

Tarih Kavramının Tanımlanması

Yorum Farklılıkları

Tarihsel Bilginin Değişimi

Eleştirel Bakış Açısı

Araştırma Makalesi

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.54224>

Öz

Bu çalışmada lise 10. sınıf öğrencilerinin tarihe yönelik epistemolojik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş olup araştırma durum çalışması (case study) deseni ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Erzurum Türk Telekom Nurettin Topçu Sosyal Bilimler Lisesinin bir 10. sınıf şubesinde okuyan 23 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada öğrencilerin tarihe yönelik epistemolojik görüşlerinin belirlenmesi bağlamında ilk olarak tarih kavramını ne şekilde tanımladıklarının belirlenmesi, sonrasında ise öğrencilerin tarihsel bir olguya yönelik yorum farklılıklarının sebeplerine ve tarihsel bilginin değişme durumuna yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin tarih kavramını ne şekilde tanımladıkları bu amaçla geliştirilen açık uçlu bir anket formu ile belirlenmiştir. Öğrencilerin tarihsel bir olguya yönelik yorum farklılıklarının sebepleri ve tarihsel bilginin değişme durumuna yönelik görüşlerinin belirlenmesi ise “Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşunda Gaza Anlayışının Yeri Nedir?” Başlığını taşıyan bir kaynak çalışması aracılığıyla tespit edilmiştir. Belirtilen veri toplama araçlarından elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda öğrencilerin yarısından fazlasının tarihi, geçmiş ile eş değer gördüğü anlaşılmıştır. Ayrıca öğrencilerin tarihsel bir olguya (Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda gaza anlayışının yerine) yönelik yorum farklılıklarının sebebi olarak “tarihçilerin birbirinden farklı bakış açılarına sahip olmaları” görüşünü paylaştıkları anlaşılmıştır. Tarihsel bilginin değişimine yönelik görüşlerinin belirlenmesi noktasında ise öğrencilerin büyük kısmının Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuyla ilgili sahip olunan bilgilerin değişebileceğini düşündükleri anlaşılmıştır. Sonuç olarak, öğrencilerin tarih kavramına yönelik algılarının naif (gelişmemiş) bir nitelik taşıdığı, tarihsel bir olguya ilişkin yorum farklılıklarının nedenlerine ve tarihsel bilginin değişme durumuna yönelik görüşlerinin ise naif unsurlar taşımakla birlikte gelişmiş bir epistemolojik anlayışı yansıttığı tespit edilmiştir.

Atf Bilgisi / Reference Information

Nalbantoğlu, A. ve Bilgili, A. S. (2021). Lise 10. Sınıf Öğrencilerinin Tarihe Yönelik Epistemolojik Görüşlerinin İncelenmesi. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 361-391.

*Investigation of High School 10th Grade Students' Epistemological Views on History**

Ayben Nalbantoğlu

PhD Student / Atatürk University, Institute of Educational Sciences, Department of History Education
Erzurum – TURKEY

Prof. Dr. Ali Sinan Bilgili

Ataturk University, Directorate of Child and Science Education Application and Research Center
Erzurum – TURKEY

Article History

Submitted: 16.10.2021

Accepted: 17.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Historical Epistemology

Definition of the Concept of History

Interpretation Differences

Exchange of Historical Knowledge

Critical Point of View

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.54224>

Abstract

In this study, it was aimed to determine the epistemological views of high school 10th grade students towards history. Qualitative research approach was adopted in the research and the research was carried out with a case study design. Document analysis was used as a data collection method in the research. The study group of the research consists of 23 students studying in a 10th grade branch of Erzurum Türk Telekom Nurettin Topçu Social Sciences High School in the 2021-2022 academic year. In the research, in the context of determining the epistemological views of the students towards history firstly, determining how they define the concept of history; afterwards, it is aimed to determine the reasons for the differences in interpretation of a historical phenomenon and the views on the change of historical knowledge. In this context, how the students defined the concept of history was determined by an open-ended questionnaire developed for this purpose. The reasons for the differences in interpretation of the students about a historical phenomenon and the determination of their views on the change of historical knowledge were determined through a resource study titled "What is the Place of the Concept of Gaza in the Establishment of the Ottoman Principality?". The data obtained from the specified data collection tools were analyzed with the content analysis method. As a result of the analysis of the data, more than half of the students considered history to be equivalent to the past; it was understood that they explained the main reason for the differences in interpretation on a historical phenomenon (on the establishment of the Ottoman Principality) as "historians have different perspectives". As a result, it has been understood that the students' perceptions of the concept of history have a naive quality, their views on the reasons for the differences in interpretation of a historical phenomenon and the change of historical knowledge are at a developed level, although they have naive elements.

GİRİŞ

Tarih öğretimine çağcıl anlayışlar ve bu doğrultuda modernizm ötesi yaklaşımlarla yön verilmesi ile tarihin disiplinsel özellikleri çerçevesinde öğrencilere kazandırılacak bilgi ve beceriler ön plana çıkmıştır. Bu doğrultuda çağcıl tarih öğretimi anlayışındaki temel nokta tarihin geçmişteki insan davranışını açıklamaya ilişkin entelektüel bir etkinlik olarak (Dilek, 2002: 33) kabul edilmesine yöneliktir. Öğrencilere geçmişe ilişkin entelektüel beceriler kazandırmak, tarihin felsefi temelleri hakkında bir bilgi ve farkındalığı gerektirir. Bu noktada tarih öğretimi ile belirli zihinsel süreçlerin harekete geçirilmesi için öğrencilere tarihin metodolojik problemleri çerçevesinde tarihsel bilginin doğası, tarihte doğruluk, tarihsel objektiflik, tarihsel yorum (Walsh, 2006: 16-27) gibi tarihsel epistemolojinin incelediği konuları anlamaya ve anlamlandırmaya ilişkin bir anlayış kazandırmak önem arz etmektedir.

Tarihin bir bilgi birikimi olmaktan çok bilgiye yaklaşım yöntemi olarak öğretilmesi üzerinde duran ve bu doğrultuda İngiltere’de 1970’li yıllarda ortaya çıkan Yeni Tarih anlayışının öncülerinden olan Peter Rogers (Nichol, 1996: 35), öğrencilerin tarihsel bir konuya ilişkin sahip oldukları bilgi karşısında, “Bildiklerimi nasıl biliyorum?” Sorusunun cevaplanmasının önemi üzerinde durur (Lee, 1983: 30). Bu çerçevede geçmişe yönelik olarak “Nasıl biliyorum?” Sorusuna cevap vermek, tarihin epistemolojik temelleri üzerinde düşünmeye kapı aralar.

Bildiğimiz şeyleri nasıl bildiğimizi açıklamaya çalışan epistemoloji, felsefenin bir alt disiplini olduğu kadar psikolojinin de çalışma alanı içinde yer almaktadır (Külcü, 2000: 390). Bu bağlamda bireylerin bilgi ve bilmeye yönelik inanışları ve bilmenin epistemolojik yönleri hakkındaki düşünme ve akıl yürütme biçimleri “epistemik biliş” olarak adlandırılan psikolojik bir yapının parçasını ifade etmektedir (Hofer, 2016: 19-20). Epistemik biliş, bireyin problemlerin epistemik doğasını ve alternatif çözümlerin doğruluğunu kontrol etmek için başvurduğu süreçler olarak karakterize edilir ve bireyin bilmenin sınırları ve kesinliği hakkındaki bilgisini ve bilmenin ölçütlerini içerir (Kitchener, 1983: 225-226). Bu bağlamda öğrencilerin tarihsel bilginin doğası, üretimi, doğruluğu ve sınırları üzerine gerçekleştirdikleri düşünme faaliyeti epistemik biliş süreçlerini ilgilendirmektedir. Öğrencilerin tarihe yönelik epistemolojik anlayışları ilk olarak tarihsel kaynaklarla çalışma süreçleri temel alınarak incelenmiştir (Stoel, Lontenberg, Wansink, Huijgen, van Boxtel ve van Drie, 2017: 121). Bu çerçevede Lee ve Ashby (2000) CHATA projesi kapsamında yaptıkları araştırma sonucunda elde ettikleri verilere dayanarak, yaşları 7 ile 14 arasında değişen öğrencilerin; kanıt, açıklama, neden gibi tarihin epistemolojik kavramlarına yönelik fikirlerindeki ilerlemeyi 6 aşamada açıklamışlardır. Birkaç yıl sonra ise Lee ve Shemilt (2003), Lee ve Ashby (2000)’nin çalışmasına benzer olarak, öğrencilerin tarihin temel epistemik kavramı olan “kanıt” kavramına yönelik fikirlerindeki ilerlemeye yönelik bir model geliştirmişlerdir (VanSledright ve Maggioni, 2016: 135). İsmi geçen araştırmacılar bu modelde öğrencilerin kanıt kavramına yönelik epistemolojik fikirlerini entelektüel anlamda gittikçe gelişen 6 aşamada belirtmişlerdir. Bu modelin ilk düzeylerinde tarihe yönelik naif (gelişmemiş) bir nitelik taşıyan epistemolojik anlayış, “geçmiş ile tarihi eş değer gören bir bakış açısının ve tarihsel bilginin üretiminde “bilenin” rolüne ilişkin bir farkındalık eksikliği ile belirgindir (Wansink, Akkerman, Vermunt, Haenen ve Wubbels, 2017: 14). Ayrıca naif bir epistemolojik anlayışın göstergeleri arasında, geçmişe ilişkin bilgilerin sabit ve değişmez olduğu ve bilginin kaynağını uzmanlar olarak görme düşüncesi de yer almaktadır (SchommerAikins, 2004: 20). Bu bağlamda tarihe yönelik epistemolojik düşüncelerin gelişmiş bir nitelik kazanması, tarihsel bilginin üretiminde “bilenin” rolünün, dolayısıyla tarihsel bilginin üretiminde kanıtın ve tarihin rolünün anlaşılmasıyla gerçekleşmektedir (Lee ve Shemilt, 2003: 21). Tarihsel bilginin üretiminde bilen rolüne ilişkin bir farkındalık, tarihsel bilginin değişebileceğine, tarihsel bilginin kesin ve mutlak olmadığına yönelik bir anlayışa kaynaklık etmektedir. Ancak bu seviyede her zaman sadece yaşı büyük olan öğrencilerin yer alacağı

düşünülmemelidir. Bu doğrultuda sekiz yaşındaki bir öğrencinin 14 yaşındaki bir öğrenciden daha gelişmiş bir epistemolojik anlayışa sahip olması mümkündür (Lee ve Ashby, 2000: 213).

Tarih eğitimi alanında çalışan araştırmacılar (örneğin Lee ve Shemilt, 2003), tarihe yönelik basit veya naif nitelikteki epistemolojik anlayışların, tarihsel düşünme becerilerini veya eğilimlerini etkilediğini hatta engellediğini belirtmektedirler (Stoel vd., 2017: 121). Bu bağlamda tarihsel düşünmenin geliştirilmesi için tarihe yönelik epistemolojik fikirlerin eleştirel bir düzeyde olması gerekir. Öğrencilerin tarihe yönelik eleştirel diğer bir deyişle gelişmiş bir epistemolojik anlayış edinmesi, tarihsel bilginin üretiminde tarihinin rolüne ve tarihsel bilginin yoruma dayalı yapısına ilişkin bir anlayış kazanmaları ile gerçekleşir. Dolayısıyla burada asıl vurgulanmak istenen öğrencilerin tarihsel bilginin yalnızca ulaşılmış kısmı ile değil, tarihsel bilginin üretilme süreci ile de ilgilenmeleridir (Nichol, 1991: 15). Yapılan araştırmalar, insanların tarihsel bilginin doğası ve gerekçesi hakkında sahip oldukları anlayışın öğrenme deneyimlerini etkilediğini belirtmektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin öğrencilerinin epistemik anlayışlarının farkında olmaları öğrencilerin tarihsel düşünme yeteneklerini gelişimini kolaylaştıran pedagojik seçimler yapmaları için önemlidir (Maggioni, VanSledright ve Alexander, 2009: 190). Öğrencilerin tarihe yönelik gelişmiş bir epistemolojik anlayışa sahip olması tarihsel düşünmenin gerçekleşmesi için bir ön şart olduğu gibi (VanSledright ve Reddy, 2014: 36) öğrencilerin hızla artan ve ulaşılmaması son derece kolaylaşan bilgi karşısında eleştirel bir bakış açısına sahip olmaları açısından da son derece önemlidir. Esasen gelişmiş düzeyde bir epistemolojik anlayış, dünyayı tanıma ve anlamaya yönelik tüm çabalarla ve yaşama eleştirel bir bakış açısıyla katılmakla ilgilidir (Goldman, 1986: 13; Maggioni, vd., 2009: 210). Bireylerin eleştirel düşünme becerilerine sahip olmaları ve eleştirel düşünme becerilerini günlük hayatta karşılaştıkları problemlerin çözümünde kullanmaları, demokratik bir toplum için son derece gereklidir (Seferoğlu ve Akbıyık, 2006: 196). Bu çerçevede tarihin epistemolojik temelleriyle ilgili olarak bireylere kazandırılacak bilgi ve becerilerin esas unsurunu eleştirel düşünmenin oluşturması nedeniyle, tarihin epistemolojik temellerinin sorgulanması yoluyla edinilecek kazanımlar, bireylerin günlük hayatta karşılaştıkları her türlü bilginin değerlendirilebilmesi noktasında da kendilerine gerekli olmaktadır (Hofer, 2016: 19). Yaşadığımız dünyaya, karşılaştığımız durumlara, aldığımız kararlara kısaca hayatın tüm alanlarına yönelik eleştirel bir tutum sergilemek, bireylerin sahip olması gereken yaşam becerileri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda ülkemizde son hazırlanan 2018 yılı tarih dersi öğretim programında öğrencilerin tarihçilerin tarihsel bilginin üretiminde esas aldıkları ilkeleri ve kullandıkları yöntem ve becerileri birer yaşam becerisi haline getirmelerinin amaçlandığı ifade edilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018: 12). Ayrıca bu programın, öğrencilere geçmişe ilişkin bilgiler aracılığıyla tarihe özgü yeterlilik ve becerilerin kazandırılması amacıyla hazırlandığı da vurgulanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018: 11). Bu çerçevede mevcut tarih dersi öğretim programı ile öğrencilere tarihe ve yaşadıkları dünyaya yönelik eleştirel bir bakış açısının kazandırılmasının amaçlandığını ifade etmek mümkündür. Bu bakımdan tarihe özgü yeterlilik ve beceriler kapsamında öğrencilerin tarihsel epistemolojiye yönelik görüşlerinin anlaşılması önem arz etmektedir. Uluslararası alanyazında öğrencilerin ve öğretmenlerin tarihe yönelik epistemolojik anlayışlarını inceleyen çalışmalar yer almaktadır (örneğin: Lee ve Ashby, 2000; Maggioni, 2010; VanSledright, 2002; Wineburg 1991a, 1991 b;). Ülkemize ise alanyazında çocukların, öğrencilerin, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının epistemolojik anlayışlarını belirlemeye yönelik çalışmaların (örneğin: Akyıldız, 2014; Balantekin, 2013; Demir, 2012; Güven ve Belet, 2010; Kösemen, 2012) yer aldığı görülürken; özel olarak tarih disiplinine ilişkin epistemolojik anlayışlarla ilgili çalışmaların sınırlı olduğu (istisnalar için bkz., Çam ve Kiriş Avaroğulları, 2021; Kiriş Avaroğulları ve Avaroğulları, 2016) görülmektedir. Alanyazında yer alan bu boşluk nedeniyle bu çalışmada lise 10. sınıf öğrencilerinin tarihe yönelik epistemolojik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda araştırmada ilk olarak öğrencilerin tarih kavramını ne şekilde tanımladıklarının ortaya koyulması amaçlanmıştır. İkinci

olarak, öğrencilerin tarihsel bir olguya yönelik var olan yorum farklılıklarının sebeplerine ilişkin görüşlerinin, son olarak ise öğrencilerin tarihsel bilginin değişme durumuna yönelik görüşlerinin neler olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda belirlenen araştırma soruları şunlardır:

- 1- Öğrenciler tarih kavramını ne şekilde tanımlamaktadır?
- 2- Öğrencilerin, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda etkili olan faktörler üzerine tarihçilerin birbirinden farklı görüşler belirtmelerinin nedenlerine yönelik görüşleri nelerdir?
- 3- Öğrencilerin, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuyla ilgili sahip olduğumuz bilgilerin değişebilme durumuna yönelik görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımı ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma; insanları, varlıkları ve olayları kendi doğal ortamlarında inceleyerek, dünyayı yorumlayıcı bir anlayışla anlamlandırmaya çalışan bir yaklaşımdır (Denzin ve Lincoln, 2011: 3; Punch, 2005: 142). Araştırma, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması (case study) deseni ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada durum çalışması deseni, öğrencilerin tarihe ilişkin epistemolojik görüşlerinin belirlenmesi noktasında tercih edilmiştir. Durum çalışması deseni sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesine ve incelenmesine dayanır. Bu çerçevede tek bir varlık, olgu veya sosyal birim gerçek yaşam bağlamında kapsamlı olarak incelenerek betimlenir. Bu doğrultuda durum çalışmasında belli bir konu veya problemin en iyi şekilde anlaşılması amaçlanır (Creswell, 2020: 100; Merriam, 2015: 46)

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu; 2021-2022 eğitim öğretim yılında Erzurum Türk Telekom Nurettin Topçu Sosyal Bilimler Lisesinin bir 10. sınıf şubesinde okuyan öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunun yer aldığı okul türü, amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme yönteminin temel mantığı önceden belirlenmiş ölçütleri karşılayan bütün durumların incelenmesidir (Patton, 2002: 238). Burada sözü edilen ölçüt veya ölçütler araştırmacı tarafından belirlenebileceği gibi daha önceden oluşturulan bir ölçüt listesi de kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 112). Bu çerçevede araştırmanın çalışma grubu "İncelenen konuya ilişkin zengin bilgi sağlama" ölçütü çerçevesinde belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın çalışma grubu incelenen konuya ilişkin zengin bilgi sağlayacağı düşünülen bir okul türü olan Sosyal Bilimler Lisesi'nin bir 10. sınıf şubesinde okuyan öğrencilerden oluşturulmuştur. Esasen ölçüt örnekleme yönteminde amaçlanan bilgi açısından zengin olması muhtemel durumları belirlemektir çünkü bu tür durumlar incelenen konunun dâhil olduğu sistemi iyileştirme ve geliştirme noktasında sistemin aksayan yönleri hakkında bilgi verebilmektedir (Patton, 2002: 238).

Araştırmanın çalışma grubu 23 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrenciler veri analizi esnasında Ö1, Ö2, Ö3 şeklinde cinsiyet değişkeni göz önüne alınmadan kodlanarak ifade edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin 15'i kız, 8'i erkektir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanması için uzman görüşü alınarak iki tane veri toplama aracı geliştirilmiştir. Bunlardan ilki öğrencilerin tarih kavramına yönelik düşüncelerini belirlemeyi amaçlayan açık uçlu anket formudur (EK 1). Yapılandırılmamış olarak da bilinen açık uçlu sorular, katılımcıların ilgili soruya serbestçe cevap vermelerinin istenmesi halinde tercih edilir. Bu tür soruların avantajı, araştırmacının planlamadığı cevaplara da ulaşabilmesi ve böylece konu hakkında daha detaylı bilgi edinebilmesidir (Büyüköztürk, 2005:136). Bu doğrultuda anket formunda öğrencilere "Sizce tarih nedir?" şeklinde bir açık uçlu soru yöneltilmiştir. Bu soru ile öğrencilerin tarih kavramını ne şekilde

tanımladıklarını belirlemek amaçlanmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin tarih kavramını tanımlama şekillerinin tarihsel bilginin doğasına yönelik düşüncelerini tespit etmede önemli bir belirleyici olduğunu ifade etmek mümkündür (Nokes, 2014: 412).

Araştırmanın verilerinin toplanması için geliştirilen ikinci veri toplama aracı ise kaynaklardan oluşan çalışma yaprağında yer alan açık uçlu sorulardır. Bu çerçevede kaynak çalışmaları, öğrencilerin tarihsel düşünme süreçlerinin ortaya çıkarılmasında çoklu kaynak kullanımına dayalı soruların yer aldığı çalışma yapraklarını ifade etmektedir. Öğrencilerin tarihe ilişkin epistemolojik fikirlerinin örtük bir yapıda olmasının muhtemel olması sebebiyle (Lee ve Ashby, 2000: 203) tarih eğitimi üzerine çalışan araştırmacılar (örneğin Lee ve Ashby, 2000; Wineburg, 1991) öğrencilerin tarihsel düşünme süreçlerini ve bu doğrultuda tarihsel epistemolojiye ilişkin anlayışlarını farklı tarihsel kaynaklara dayalı soruların yer aldığı kaynak çalışmaları ile belirlemeye çalışmışlardır. Bu doğrultuda araştırmada öğrencilerin tarihe ilişkin epistemolojik görüşlerinin belirlenmesine yönelik olarak bir kaynak çalışması hazırlanmıştır. Bu kaynak çalışması “Osmanlı Beyliği’nin Kuruluşunda Gaza Anlayışının Yeri Nedir?” Başlığını taşımakta ve Osmanlı Beyliği’nin kuruluşunda gaza anlayışının rolüne ilişkin tarihçilerin farklı açıklamalarına yer vermektedir (EK 2).

Özel ve Öz (2005)’ün ifade ettiği gibi “Osmanlı Devleti’nin kuruluşu” meselesi birçok tarihinin ilgisini çeken bir konudur. Bu çerçevede M. Fuat Köprülü, Paul Wittek gibi öncü isimler; sonrasında onların öğrencileri olan Halil İncalçık, V. L. Ménage gibi ikinci kuşak, ardından bu sonuncuların öğrencileri olan Colin Imber, Rudi Pul Lindner ve Cemal Kafadar gibi tarihçiler yaptıkları değerli çalışmalarla “Osmanlı Devleti’nin kuruluşu” meselesini aydınlatmaya çalışmışlardır. Osmanlı Devleti’nin kökenleri ve doğasına yönelik bu tartışma, tarih disiplinin doğası, tarihçilik mesleğinde kullanılan yöntemlere ilişkin gerçekleri ortaya koymaktadır (Özel ve Öz, 2005: 14-15). Bu bağlamda “Osmanlı Devleti’nin kuruluşu” üzerine süregelen bu tartışmanın tarihin epistemolojik temellerine yönelik farklı boyutların sorgulanmasına imkân verdiğini ifade etmek mümkündür. Bu nedenle çalışma grubunda yer alan öğrencilerin tarihsel bir olgu üzerindeki yorum farklılıklarının sebepleri ve tarihsel bilginin sahip olduğu dinamik yapı gibi tarihin epistemolojik temellerini ilgilendiren konulara ilişkin görüşleri “Osmanlı Devleti’nin kuruluşu” meselesi üzerinden belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede “Osmanlı Beyliği’nin Kuruluşunda Gaza Anlayışının Yeri Nedir?” Başlığını taşıyan ve Osmanlı Beyliği’nin kuruluşunda gaza anlayışının rolüne ilişkin M. Fuat Köprülü, Paul Wittek, Halil İncalçık, R. Paul Lindner ve Feridun M. Emecen’in görüşlerinin yer aldığı bir kaynak çalışması geliştirilmiştir. Bu kaynak çalışması 10. sınıf Tarih dersi öğretim programında yer alan “Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453) isimli ünitenin “Osmanlı Beyliği’nin kuruluşu hakkında ileri sürülen çeşitli nazariyeleri analiz eder” kazanımı kapsamında hazırlanmıştır. Bu kaynak çalışmasında uzman görüşü alınarak hazırlanan açık uçlu iki soru yer almaktadır. Kaynak çalışmasının 1. sorusu: “Sizce, Osmanlı Beyliği’nin kuruluşunda etkili olan faktörler üzerine tarihçilerin birbirinden farklı görüşler belirtmelerinin nedenleri neler olabilir?” Sorusudur. Bu soru ile öğrencilerin tarihsel bir olguya yönelik yorum farklılıklarının sebeplerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Kaynak çalışmasının 2. sorusu ise “Sizce Osmanlı Beyliği’nin kuruluşuyla ilgili sahip olduğumuz bilgiler değişebilir mi? Neden?” Sorusudur. Bu soru ile de öğrencilerin tarihsel bilginin değişimine yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede çalışma kapsamında uygulanan veri toplama araçlarının pilot uygulamalarının gerçekleştirilmesinin ardından uzman görüşü alınarak veri toplama araçlarında gerekli düzenlemeler yapılmış ve veri toplama araçları uygulanmıştır. Veri toplama araçlarının uygulanmasından önce ilgili çalışma Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu-Eğitim Bilimleri Birim Etik Kurul Başkanlığının onayına sunulmuş ve çalışma ismi geçen etik kurul tarafından incelenerek onaylanmıştır. Ayrıca araştırmanın çalışma grubunda yer alan öğrencilerden gönüllü

katılım formu ve velilerinden veli onam belgesi alınmıştır.

Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, incelenen olguya yönelik bilgi veren yazılı materyallerin analizini içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 187). Bu çerçevede dokümanlar bir araştırmacının müdahalesi olmadan kaydedilmiş metin ve görüntüler kapsar (Bowen, 2009: 27). Dokümanlar, nitel araştırmalar için önemli bir bilgi kaynağıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 188). İncelenen konuya yönelik bilgi veren dokümanların analizine dayanan doküman incelemesi yöntemi, sistematik bir süreci ifade eder ve araştırılacak konunun bütünüyle kendi doğasına dayanır. Bu çerçevede sınıf ortamında eğitim öğretim sürecine ilişkin yapılacak nitel bir araştırma için ders planları, öğrenci ödevleri, öğretmenin değerlendirmelerine yönelik dokümanlar incelenen konuya yönelik veri kaynağı olarak kullanılabilir (Merriam, 2015: 142). Bu bağlamda “Osmanlı Beyliği’nin Kuruluşunda Gaza Anlayışının Yeri Nedir?” Başlığını taşıyan kaynak çalışmasından ve açık uçlu anket formundan elde edilen veriler araştırmanın doküman verilerini oluşturmuştur.

Bu doğrultuda araştırmanın çalışma grubunda yer alan öğrencilere öncelikle açık uçlu anket formu uygulanarak tarih kavramını ne şekilde anlamlandırdıkları belirlenmiş, sonrasında ise öğrencilerin tarihsel bilginin yapısına yönelik fikirlerini belirleme amacıyla hazırlanan kaynak çalışması uygulanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmada geçerlik, bulguların doğruluğunun değerlendirmesini konu edinir (Creswell, 2020: 251). Bu çerçevede nitel araştırmalarda, araştırmacılar çalışmalarının doğruluğunu kanıtlamak için birtakım stratejilere başvururlar. Bu araştırmada araştırmacı tarafından geçerliği sağlama noktasında başvuru stratejiler; yansıtıcılık, zengin ve yoğun tanımlama ve uzman incelemesidir (Merriam, 2015: 221). Bu bağlamda araştırmacı, araştırma süresince yansıtıcı bir tutum benimseyerek, araştırmanın çalışma grubunun, araştırma alanının ve araştırma sürecinin birbirini nasıl etkilediğine yönelik (Glesne, 2013: 207) ve araştırmadaki kendi rolüne ilişkin (Finlay, 2002: 224) eleştirel bir yaklaşım benimsemiştir. Ulaşılan veriler ayrıntılı bir şekilde belirtilerek, sonuçlara nasıl ulaşıldığı hakkında detaylı bilgi verilmiş (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 257) ve ulaşılan bulgulara yönelik zengin ve yoğun bir tanımlama yapılarak bulguların nakledilebilirliği sağlanmaya çalışılmıştır (Merriam, 2015: 219). Bu çerçevede öğrenci dokümanlarından alıntılar yapılarak ulaşılan bulgular detaylı olarak açıklanmıştır. Uzman incelemesi kapsamında ise verilere dayanarak ulaşılan bulgular ve bu bulgulara ilişkin yapılan yorumlar iki alan uzmanının incelemesine sunulmuştur (Burnard, 1991: 465).

Nitel araştırmalarda güvenirlilik, araştırma sonuçlarının sahada toplanan verilerle çelişmemesi anlamına gelmektedir (Aratemur Çimen, 2017: 64). Araştırmada güvenirliliğin sağlanmasına yönelik olarak elde edilen verilerin analizinde kullanılan kavramsal çerçevenin tanımlanması, veri toplama ve analiz yöntemlerinin detaylı olarak açıklanması ve veri analizi sürecine yönelik uzman incelemesinin sağlanması stratejilerine başvurulmuştur (Yıldırım ve Şimşek 2006: 261). Bu bağlamda çalışmada elde edilen verilerin analizinde kullanılan kavramsal çerçeve açıklanmış, çalışmanın yürütülme süreci ve verilerden hareketle bulgulara nasıl ulaşıldığı açık ve detaylı olarak belirtilerek veri analiz süreci ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Böyle bir tanımlama diğer araştırmacıların çalışma bulgularını incelemeleri ve bu bulguların kendi çalışmaları açısından anlamını ve uygulanabilirliğini değerlendirmeleri açısından da önemlidir ve bu durum bulguların güvenirliliğinin en önemli göstergelerinden birisidir (Cutcliffe ve McKenna, 1999: 379).

Güvenirliliğin sağlanmasına yönelik başvuru strateji ise uzman incelemesidir. Bu kapsamda veriler üzerinde yapılan kodlamalar, ulaşılan temalar ve yazıya aktarılmış ham veriler ile

ulaşılan bulguların birbiriyle uyumu noktasında iki alan uzmanının kontrolü sağlanmıştır (Merriam, 2015: 221). Başvurulan geçerlik ve güvenilirlik stratejileri kapsamında kullanılan veri toplama aracının geçerli güvenilir olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca araştırmanın çalışma grubunda yer alan öğrencilerin açık uçlu anket formunda ve kaynak çalışmasında yer alan sorulara samimi bir şekilde cevap verdikleri varsayılmıştır. Bununla birlikte araştırma, 2019-2020 eğitim öğretim yılında Erzurum Türk Telekom Nurettin Topçu Sosyal Bilimler Lisesinin bir 10. sınıf şubesinde okuyan 23 öğrenci ve öğrencilerin anket formu ve kaynak çalışmasında bulunan sorulara verdikleri cevaplarla sınırlıdır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi, verilerin anlamını dışarıya aktarma ve verilere anlam verme sürecini ifade eder (Merriam, 2015: 167-168). Nitel araştırmada veri analizi genel olarak analiz için verilerin hazırlanarak düzenlenmesini, düzenlenen verilerin kodlanmasını, benzer kodların bir araya getirilmesiyle temaların oluşturulmasını ve son olarak da verilerin sunumunu içerir (Creswell, 2020: 182). Esasen belirtilen bu süreç, Strauss ve Corbin'in (1990) temellendirilmiş kuram çözümlemesi kapsamında belirttikleri içerik analizi yöntemini kapsar (Punch, 2005: 157; Yıldırım ve Şimşek, 2006: 227). Bu çerçevede araştırma sonunda elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde ilk adım kodlamadır. Kodlama veri gruplarına etiketlerin, isimlerin verilmesi işlemidir (Punch, 2005: 193-194). Bu çerçevede veri analizi sürecinde ilk olarak öğrenci dokümanlarından elde edilen veriler satır satır okunarak kodlanmıştır. Ardından oluşturulan kodlar benzerlik ilişkilerine göre kategorilere (temalara) ayrılmıştır. Böylelikle, veriler için ilişkisel kategorilerden oluşan bir çerçeve oluşturulmuştur (Glesne, 2013: 270). Bu şekilde kodlama yoluyla verilerin altında yatan kavramların ortaya çıkarılması ve bu kavramlar arasındaki ilişkilerin belirlenmesi, tümevarımcı analiz yoluyla gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla ulaşılan kavramlar verilerden ortaya çıkarılmıştır (Punch, 2005: 204). Bu doğrultuda ulaşılan temalar ve bu temaların frekansları tablolar halinde sunulmuş ve öğrenci dokümanlarından elde edilen verilere yönelik doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

BULGULAR

Öğrencilerin Tarih Kavramını Tanımlama Şekilleri

Araştırmanın çalışma grubunda yer alan öğrencilerin (n=23) tarih kavramını ne şekilde tanımladıklarının belirlenmesi için açık uçlu anket formunda, öğrencilere "Sizce tarih nedir?" Sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin ilgili soruya verdikleri cevaplar çerçevesinde yapılan içerik analizi sonrasında belirlenen temalar Tablo 1'de sunulmuştur. Bulgular sunulurken öğrenci cevaplarına yönelik örneklere yer verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Tarih Kavramını Tanımlamalarına Yönelik Belirlenen Temalar

Temalar	f
Toplumların geçmişte yaşadığı önemli olaylar	13
Geçmişten alınan derslerle geleceği şekillendiren disiplin	7
Geçmişini inceleyen bilim dalı	5

Geçmişte yaşanan olaylar bütünü	2
Geçmişte olanların öğretimi	2
Birlik ve beraberliği sağlayan unsur	2

Tablo 1 incelendiğinde “Sizce tarih nedir?” Sorusuna ilişkin öğrencilerin verdikleri cevaplar doğrultusunda belirlenen temaların: 1) toplumların geçmişte yaşadığı önemli olaylar 2) geçmişten alınan derslerle geleceği şekillendiren disiplin, 3) geçmişi inceleyen bilim dalı 4) geçmişte yaşanan olaylar bütünü 5) geçmişte olanların öğretimi ve 6) birlik ve beraberliği sağlayan unsur şeklinde olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin tarih kavramına yönelik görüşleri çerçevesinde Tablo 1’de en fazla öne çıkan temanın “toplumların geçmişte yaşadığı önemli olaylar” şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Belirtilen temaya ilişkin öğrenci cevaplarından bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

Ö4:

tarih eskiye meydana gelmiş ve milletlerⁱⁿ önemi olan olaylara denir

Ö21:

Tarih geçmişten günümüze toplumlara mal olan olaylar birikimidir.

Ö22:

Tarih halkın ve dahi dünyaya mal olan olaylardır. ibret alınmadıkça öğrenir edecektir

Ö4, Ö21 ve Ö22’nin yaptıkları tarih tanımından bu öğrencilerin, tarihi geçmişte yaşanan önemli olaylar şeklinde algıladıkları görülmektedir. Bu çerçevede bu öğrencilerin, tarih disiplininin belirli metodolojik yöntemleri olan bir çalışma alanı olduğuna yönelik bilgilerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Tablo 1’de öne çıkan ikinci tema “geçmişten alınan derslerle geleceği şekillendiren disiplin” temasıdır. Bu temaya ilişkin öğrenci cevaplarından bazıları şöyledir:

Ö5:

Tarih, geçmişimize bakarak geleceğimizi aydınlatan bir daldir

Ö6:

Tarih, toplumların hafızasıdır. Bu hafıza yapılan hataların tekrarlanmasını önler.

Ö5 ve Ö6'nın cevapları incelendiğinde, bu öğrencilerin tarihi geleceğe yönelik dersler çıkarılmasını sağlayan bir disiplin olarak tanımladıkları görülmektedir. Bu doğrultuda bu öğrencilere göre tarihin en önemli işlevinin toplumları geleceğe hazırlamak olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 1'de yer alan üçüncü tema ise "geçmişini inceleyen bilim dalı" temasıdır. Bu temaya ilişkin öğrenci cevaplarından bazı örnekler aşağıda sunulmuştur.

Ö12:

Tarih geçmişteki uygarlıkları inceleyen bilim dalıdır.

Ö13:

Tarih geçmişteki insan faaliyetlerini inceleyen bilim dalıdır.

Ö12 ve Ö13'ün cevapları incelendiğinde, bu öğrencilerin tarihe yönelik yaptıkları tanımlarda; tarihin inceleme alanlarından olan "geçmişteki uygarlıklar" ve "geçmişteki insan faaliyetleri" ne vurgu yaptıkları ve tarihi, "bir bilim dalı olarak" tanımladıkları görülmektedir.

Tablo 1'de yer alan bir diğer tema "geçmişte yaşanan olaylar bütünü" temasıdır. Bu temayla ilgili öğrenci cevapları şu şekildedir:

Ö16:

Tarih bütün süreçleri olarak aynı şeyleri yaşadığı ve birbirine ilişkili olduğu olaylar bütünüdür.

Ö18:

Tarih, geçmişte olan her şeyi, olayı niteler.

Ö16 ve Ö18'in verdiği cevaplardan bu öğrencilerin, tarih ve geçmiş kavramları arasında herhangi bir ayırım yapmadıkları dolayısıyla tarihi, geçmişle ya da geçmişte yaşanan olaylarla eş değer gördükleri anlaşılmaktadır. Tablo 1'de yer alan bir diğer tema olan, "geçmişte olanların öğretimi" temasına ilişkin öğrenci cevapları aşağıda sunulmuştur:

Ö3:

Bence tarih bir milletin geçmişte neler yaptığını öğrenmesini sağlayan bir bilim dalıdır.

Ö11:

Tarih geçmişte yaşanan olay ve olgular hakkında bilgi veren bir bilim dalıdır.

Ö3 ve Ö11'in cevaplarından bu öğrencilerin tarihi, geçmişe yönelik bilgi aktaran bir çalışma

alanı olarak algıladıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 1’de yer alan son tema “birlik ve beraberliği sağlayan unsur” temasıdır. Bu temaya ilişkin öğrenci cevaplarından bir örnek şöyledir:

Ö9:

Tarih, bir milleti bir arada tutan en kuvvetli bağdır.

Ö9’un verdiği cevaptan, bu öğrencinin tarihi, bir milleti bir araya getiren, birlik ve beraberliği sağlayan bir unsur olarak algıladığı görülmektedir. Bu çerçevede bu öğrencinin tarihe ulusal değerler kapsamında bir anlam yüklediğini ifade etmek mümkündür.

Öğrencilerin, Osmanlı Beyliği’nin Kuruluşunda Etkili Olan Faktörler Üzerine Tarihçilerin Birbirinden Farklı Görüşler Belirtmelerinin Nedenlerine İlişkin Görüşleri

“Osmanlı Beyliği’nin Kuruluşunda Giza Anlayışının Yeri Nedir?” Başlığını taşıyan kaynak çalışmasında öğrencilerin tarihsel bir olguya ilişkin var olan yorum farklılıklarının sebeplerine yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla öğrencilere, “Osmanlı Beyliği’nin kuruluşunda etkili olan faktörler üzerine tarihçilerin birbirinden farklı görüşler belirtmelerinin nedenleri neler olabilir?” Sorusu yöneltilmiştir. İlgili soruya verilen cevapların içerik analizi sonucunda belirlenen temalar, Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Öğrencilerin Tarihçilerin Osmanlı Beyliği’nin Kuruluşu Üzerine Birbirinden Farklı Görüş Belirtmelerinin Sebeplerine Yönelik Belirlenen Temalar

Temalar	f
Tarihçilerin birbirinden farklı bakış açılarına sahip olmaları	7
Tarihçilerin faydalandıkları kaynakların birbirinden farklı olması	4
Tarihin yorumlanabilir bir yapıya sahip olması	3
Tarihçilerin içinde bulunduğu tarihsel bağlamın farklılığı	2
İncelenen döneme ilişkin mevcut bilgilerin doğruluğunun kesin olmaması	2
İncelenen döneme ilişkin kaynakların yeterli sayıda olmaması	2

Tablo 2’de Osmanlı Beyliği’nin kuruluşunda etkili olan faktörler üzerine tarihçilerin birbirinden farklı görüşler belirtmelerinin nedenlerine ilişkin olarak belirlenen temalar: 1) tarihçilerin birbirinden farklı bakış açılarına sahip olmaları 2) tarihçilerin faydalandıkları kaynakların birbirinden farklı olması

3) tarihin yorumlanabilir bir yapıya sahip olması 4) tarihçilerin içinde bulunduğu tarihsel bağlamın farklılığı 5) incelenen döneme ilişkin mevcut bilgilerin doğruluğunun kesin olmaması 6) incelenen döneme ilişkin kaynakların yeterli sayıda olmaması şeklindedir.

Tablo 2 incelendiğinde, öğrencilerin Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda etkili olan faktörler üzerine tarihçilerin birbirinden farklı görüşler belirtmelerinin nedenlerine yönelik olarak, "tarihçilerin birbirinden farklı bakış açılarına sahip olmaları" temasının en fazla öne çıkan tema olduğu anlaşılmaktadır. Belirtilen bu temaya ilişkin öğrenci cevaplarından örnekler şöyledir:

Ö9:

Bakış açısı
Düşünce tarzı
Fikir farklılığı
Kültür ayrımı

Ö17:

Düşüncelerinin, savundukları görüşlerin farklı olması olabilir. Her insan bir konu üzerinde farklı bir şeyler düşünebilir.

Ö18:

Her insanın kendi görüş ve düşünceleri farklı olduğu için diğer kişisindeki yorumlarda farklı olmaktadır. Bu yüzden ileri sürülen nedenlerde farklı olmaktadır.

Yukarıda cevaplarına yer verilen öğrencilerin tarihçilerin birbirinden farklı görüşlere/düşüncelere sahip olmalarını, tarihsel bir olguya yönelik var olan yorum farklılıklarının sebebi olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Tablo 2'de öğrencilerin Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda etkili olan faktörler üzerine tarihçilerin birbirinden farklı görüşler belirtmelerinin nedenlerine yönelik olarak öne çıkan ikinci tema "tarihçilerin faydalandıkları kaynakların birbirinden farklı olması" dır. İlgili temaya yönelik öğrenci cevaplarından örnekler aşağıda sunulmuştur:

Ö21:

Tarih biliminde alınan eğitim önemli. Hoca olan hocaya da olsa asıl olan fikirler farklı. Birbirinden farklı görüşlerin ortaya çıkması da farklı kaynaklardan ve farklı hocalardan öğrenilmesi olması.

Ö12:

Tarihçilerin Osmanlıya karşı olan hepsinin farklı kaynaklardan bilgi topladıkları olabilir. Bir tarihçi farklı sahulardan bilgi topluyor ve farklı kitaplardan öğreniyor ise diğer tarihçi farklı kaynaklardan öğrenmesidir.

Yukarıda cevaplarına yer verilen öğrencilere göre tarihçiler Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda etkili olan faktörler üzerine birbirinden farklı yorumlar yapmışlardır çünkü tarihçilerin her biri belirtilen tarihsel olguya ilişkin farklı kaynaklardan, farklı tarihçilerden bilgi edinmişlerdir.

Öğrencilerin verdikleri cevaplarda tarihsel bilginin üretiminde tarihçinin rolüne değinmedikleri görülmektedir.

Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda etkili olan faktörler üzerine tarihçilerin birbirinden farklı görüşler belirtmelerinin nedenlerine ilişkin olarak Tablo 2'de belirlenen üçüncü tema "tarihin yorumlanabilir bir yapıya sahip olması" dır. Belirtilen temaya yönelik öğrenci cevaplarından bir örnek şu şekildedir:

Ö7:

Tarih bilmi, Tarih hakkında yeni kaynaklar ve bilgiler bulduksa tarih kendini sürekli değiştirir. Ayrıca tarih yorumlanabilir olduğundan tarihçiler özel bir şekilde Osmanlı Beyliğinin kuruluşu üzerine yorum yapmışlardır.

Ö7'nin verdiği cevaptan bu öğrencinin tarihsel bilginin değişime açık yapısına vurgu yaptığı ve tarihin sahip olduğu yorumlanabilir yapının Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuna ilişkin yapılan yorumları farklılaştıran bir unsur olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

Tablo 2'de Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda etkili olan faktörler üzerine tarihçilerin birbirinden farklı görüşler belirtmelerinin nedenlerine ilişkin olarak belirlenen dördüncü tema, tarihçilerin içinde bulunduğu tarihsel bağlamın farklılığıdır. Bu temaya ilişkin öğrenci cevaplarından örnekler aşağıda sunulmuştur:

Ö9:

Batıs aası
Düşünce tarzı
Fikir farklılığı
Kültür ayrımı

Ö10:

Farklı milletten dımları . Ve yasadıkları olaydaki
toplumun psikolojik durumu .

Ö9 ve Ö10'un bu ifadeleri tarihçilerin içinde buldukları tarihsel bağlamın farklılığına işaret etmektedir. Bu öğrencilere göre tarihçiler, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuna ilişkin birbirinden farklı görüş belirtmişlerdir çünkü tarihçiler farklı millet ve kültürlerle mensupturlar. Bunlara ek olarak Ö10 tarihsel bağlamı oluşturan önemli unsurlardan biri olan toplumun psikolojik durumuna vurgu yapmış ve tarihçilerin mensup oldukları toplumun psikolojik durumunu tarihçilerin ileri sürdüğü görüşleri farklılaştıran bir unsur olarak ifade etmiştir.

Tablo 2'de Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda etkili olan faktörler üzerine tarihçilerin birbirinden farklı görüş belirtmelerinin nedenlerine ilişkin olarak belirlenen beşinci tema "incelenen döneme ilişkin mevcut bilgilerin doğruluğunun kesin olmaması" dır. Bu temaya yönelik öğrenci cevaplarına aşağıda yer verilmiştir:

Ö11:

Şu şekilde verilen bilgiler tam olarak kesin değildir. Eğer kesin olsaydı tüm tarih araştırmaları aynı görüşte olurdu.

Ö23:

Kesin bir bilgi etkisizdir çünkü, kanıtların, belgelerin yeterince olmadığı farklı görüşler oluşur.

Ö11 ve Ö23'ün cevabından bu öğrencilerin tarihçilerin incelediği tarihsel olguya yönelik farklı görüşler belirtmelerinin nedeni olarak tarihçilerin yorumlarını dayandırdıkları mevcut bilgilerin kesinlik taşımasını gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 2'de Osmanlı Beyliğinin kuruluşunda etkili olan faktörler üzerine tarihçilerin birbirinden farklı görüşler belirtmelerinin nedenlerine ilişkin olarak belirlenen son tema ise "incelenen döneme ilişkin kaynakların yeterli sayıda olmaması" dır. Bu temaya yönelik öğrencinin cevabı şu şekildedir:

Ö22:

Tarihçilerin farklı görüşler ortaya koymasının sebebi kuruluş döneminde kesin 1. elden kaynakların çok fazla bulunmaması olabilir.

Ö22'nin cevabında *birinci elden kaynak* ifadesine yer vermesi ve döneme ilişkin birinci elden kaynakların yeterli sayıda olmamasını ilgili tarihsel olguya yönelik tarihçilerin görüşlerini farklılaştıran bir unsur olarak belirtmesi öğrencinin tarihin metodolojik yapısına yönelik bilgi sahibi olduğuna işaret etmektedir.

Öğrencilerin, Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşuna İlişkin Sahip Oldukları Bilgilerin Değişme Durumuna Yönelik Görüşleri

Araştırmanın çalışma grubunda yer alan öğrencilerin (n=23) tarihsel bilginin değişme durumuna yönelik görüşlerini belirlemek için kaynak çalışmasının 2. sorusu olarak "Sizce, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuyla ilgili sahip olduğumuz bilgiler değişir mi? Neden?" Sorusu yöneltilmiştir. Belirtilen soruya verilen cevapların içerik analizi sonucunda belirlenen kodlar Tablo 3'te sunulmuştur:

Tablo 3. Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşuyla İlgili Sahip Olunan Bilgilerin Değişme Durumuna Yönelik Belirlenen Kodlar

Kodlar	f
Değişir	21
Değişmez	2

Tablo 3'ten anlaşılacağı üzere araştırmanın çalışma grubunda yer alan öğrencilerin büyük bir kısmı Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuyla ilgili sahip olunan bilgilerin değişebileceği görüşündedir. Bu bağlamda öğrencilerin büyük kısmının tarihsel bilginin durağan ve mutlak olmadığını düşündükleri anlaşılmaktadır. Tablo 3'te görüleceği üzere öğrencilerden çok az bir kısmı ise Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuyla ilgili sahip olunan bilgilerin değişmeyeceği görüşündedir. Bu çerçevede öğrencilerden çok azının tarihsel bilginin dinamik yapısına yönelik bilgilerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Tarihsel bilginin değişebileceğini belirten öğrenci cevaplarından bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

Ö1:

Değişmesi muhtemeldir elbet.

Ö5:

Tarihi bilgiler hakkında hiç bir zaman kesinlik yoktur

Ö8:

Tarih dinamiklerdir yani değişebilir.

Tarihsel bilginin değişmeyeceğini ifade eden öğrencilerin cevapları ise şöyledir:

Ö19:

Değişmez. Çünkü bu zamanlarda pek çok belgeyle birlikte araştırmalarla birtakım ortaya konulmuştur. Bu yüzden değiştirilemez.

Ö22:

Kuvvetle muhtemel değişmezdir. Çünkü şu konular İslamın Janı, edebatın dilati, dini, kültürel mirasları bellidir. Şeyh Edebati'nin Osman Sarayı'na muntazı gibi önemli eserleri belletmiştir.

Ö19 ve Ö22'nin cevaplarından anlaşılacağı üzere, Ö19 ve Ö22'ye göre tarihsel bilgi sabit ve değişmezdir. Bu çerçevede Ö22'nin verdiği cevaptan bu öğrencinin tarihsel bilginin değişmeyeceğine yönelik görüşlerini ahlaki, dini ve kültürel değerler çerçevesinde ifade ettiği anlaşılmaktadır.

Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuyla ilgili sahip olduğumuz bilgilerin değişebileceğini ifade eden öğrencilerden, verdikleri bu cevabı gerekçelendirmeleri de istenmiştir. Bu çerçevede Tablo 4'te öğrencilerin ifade ettikleri görüşler çerçevesinde Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuyla ilgili sahip olunan bilgilerin değişmesinin nedenlerine yönelik belirlenen temalar sunulmuştur.

Tablo 4. Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşuyla İlgili Sahip Olunan Bilgilerin Değişmesinin Sebeplerine Yönelik Belirlenen Temalar

Temalar	f
Yeni bulgulara ulaşılması	17
Tarihsel bilginin yorumlanabilir olması	3
Mevcut görüşlerin kesinlik içermemesi	1

Tablo 4'te Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuyla ilgili sahip olunan bilgilerin değişmesinin sebeplerine yönelik belirlenen temalar 1) yeni bulgulara ulaşılması 2) tarihsel bilginin yorumlanabilir olması 3) mevcut görüşlerin kesinlik içermemesi şeklindedir. Bu doğrultuda, "yeni bulgulara ulaşılması" temasına yönelik öğrenci cevaplarından bazı örneklerle aşağıda yer verilmiştir:

Ö8:

Bilgi, Genenin amaçlı yönelimi sonucunda insanların beyinindeki kasırmadır. Yani bilgi keskinliği insanın amaçına ve yetisine bağlı olarak değişebilir.

Tarih dinamikler yeni değişebilir. Yapılan her şey, bulunan arkeolojik değerler elbette bazı tarihi bilgilerin değişmesine sebep olabilir.

Ö13:

Tarihin bize sunduğu çok fazla kanıt olduğu gibi bilgilerimizi artırarak bir anlamda da verir. Bulduğumuz her türlü tarihsel ürün bilgilerimizde değişiklik gösterebilir.

Ö14:

Tarih değişkendir. Toprak altında bir çok yeni bulgu her an bulunabilir ve böylece tarih değişebilir. Örneğin, Gökbeği Tepesi'nin kesin tarihi büyük ölçüde değişirdi.

Yukarıda yer verilen Ö8, Ö13 ve Ö14'ün cevapları incelendiğinde, bu öğrencilerin yapılacak arkeolojik keşifler sonucunda elde edilecek yeni bulguların, mevcut tarihsel bilgileri değiştirebileceğini ifade ettikleri görülmektedir. Özellikle Ö8'in verdiği cevapta epistemoloji bağlamında bilen ve bilinen arasındaki ilişkiye felsefi bir tartışma zemini içinde değinmesi ve bu doğrultuda tarihsel bilginin dinamik yapısına yönelik bir çıkarıma ulaşması dikkate değerdir.

Tablo 4'te Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuyla ilgili sahip olunan bilgilerin değişmesinin sebeplerine yönelik belirlenen bir başka tema "tarihsel bilginin yorumlanabilir olması" dır. Bu temaya yönelik öğrenci cevaplarından bazıları aşağıda sunulmuştur:

Ö9:

Belki değişebilir. Daha mantıklı ve gerekli bir düşünce ortaya atılabilir.

Ö20:

Böyle değişebilir çünkü doğru bilgi yorumlanarak değişebilmektedir.

Ö9 ve Ö20' nin cevapları incelendiğinde bu öğrencilerin tarihsel bilginin mutlak olmadığını, değişebileceğini düşündükleri görülmektedir. Bu çerçevede öğrencilerin tarihsel bilginin yoruma dayalı yapısı hakkında bilgi sahibi olduklarını ifade etmek mümkündür.

Tablo 4'te Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuyla ilgili sahip olunan bilgilerin değişmesinin sebeplerine yönelik belirlenen son tema "mevcut görüşlerin kesinlik belirtmemesi" dir. Bu temaya yönelik öğrencinin cevabı şu şekildedir:

Ö7:

Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu hakkındaki görüşler bir kesinlik belirtmemektedir. Olusan durumu yorumlayarak verilen sorular mevcuttur. Dolayısıyla kesinlik söz konusu değildir. Tek kesin olan şey Osmanlı Beyliği'nin kurulmuş olmasıdır. Sahip olduğumuz bilgiler kesinlik belirtmediğinden değişim ihtimali vardır. Çünkü, kanıt niteliği olmaktan önceki ifadelerin yer verilmesi, örneğin ifadelerin kısadan kısaca farklılık gösterdiğinden bu görüşler değişebilir.

Yukarıda cevabına yer verilen Ö7'nin, tarihçilerin Osmanlı Beyliği' nin kuruluşuna ilişkin yaptıkları açıklamalarda bir kanıtı yer vermemiş olmalarını yapılan açıklamaların öznel hale gelmesinde etkili olduğunu ifade etmesi bu öğrencinin tarihin disiplinsel özelliklerine yönelik sahip olduğu farkındalığa işaret etmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada, öğrencilerin tarihe yönelik epistemolojik görüşlerinin belirlenmesi noktasında cevabı aranan ilk soru, öğrencilerin tarih kavramını ne şekilde tanımladıkları idi. Bu soruya cevap aramak için uygulanan açık uçlu anket formunda öğrencilere, "Sizce, tarih nedir?" Sorusu yöneltilmiştir. Bu soru kapsamında öğrencilerin "tarih" kavramını tanımlama şekilleri, tarihe yönelik sahip oldukları epistemolojik inançların önemli bir belirleyicisi olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda bireylerin tarihsel bilginin doğasına yönelik sahip oldukları epistemolojik inançlar bireylerin tarih algılarını veya tarihe yönelik yaptıkları tanımları etkileyen önemli bir faktördür (Yılmaz, 2013: 199).

Araştırmadan elde edilen veriler doğrultusunda öğrencilerin çoğunun (n=13) tarihi, toplumların geçmişte yaşadığı önemli olaylar ile eş değer gördüğü anlaşılmıştır. Genel olarak, bir olayın tarihsel bir olay olarak nitelendirilebilmesi için toplum hayatı üzerinde iz bırakmış olması gerekir (Özçelik, 2014: 14). Bu çerçevede öğrencilerin tarihin bu yönünün farkında oldukları belirlenmiştir. Ancak elde edilen bulgulardan öğrencilerin tarih ve geçmiş arasında bir fark gözetmedikleri anlaşılmıştır. Oysa geçmiş ve tarih birbirinden farklı kavramlardır. Geçmiş yaşanmış ve bitmiştir, tarih ise tarihçilerin yaptıkları çalışmalarla geçmişten çıkarttıkları şeydir (Jenkins, 1997: 19). Dolayısıyla tarih, geçmiş veya geçmişin

bizzat kendisi olmayıp geçmişi inceleyen bir çalışma disiplindir (Dilek, 2002:5). Bu çerçevede öğrencilerin tarihe yönelik yaptıkları tanımlarda geçmiş ve tarih kavramları arasındaki bu farka yönelik bir bilgilerinin olmadığı anlaşılmıştır. Maggioni vd. (2009)'nin epistemik bakış açılarına yönelik geliştirdikleri modelde tarih ve geçmiş arasında bir farkın gözetilmediği bu anlayışı "geçmişin kopyası" şeklinde tanımlamışlardır. Bu anlayış tarihsel bilginin üretiminde bilen (tarihçinin) ve kanıtın rolüne ilişkin bir farkındalık eksikliği ile belirgindir. Böyle bir anlayış, tarihe yönelik naif bir inancı yansıtır. Bu doğrultuda araştırma sonucunda öğrencilerin tarih kavramına yönelik algılamalarının çoğunlukla naif bir nitelik taşıdığına bulgulanması, Maggioni vd. (2009)'nin geliştirdiği epistemik bakış açılarına ilişkin modelin bulgularıyla örtüşmektedir. Alabaş (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise "geçmişte olup bitmiş olaylar" öğrencilerin tarihe yükledikleri anlamlar arasında en fazla öne çıkan ifade olmuştur. Benzer olarak Dönmez ve Yeşilbursa (2015) yaptıkları çalışmada 5,6,7 ve 8. sınıf öğrencilerinin, tarihi çoğunlukla geçmişteki olaylar olarak algıladığı bulgusuna ulaşmışlardır. Ayrıca, Yalçınkaya (2013), öğretmen adaylarının tarih kavramına ilişkin ürettikleri metaforları incelediği çalışmada, sınıf öğretmeni adaylarının tarihin birebir geçmişi yansıttığına yönelik bir algıya sahip olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Belirtilen bu sonuçlar çalışmadan elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir.

Araştırma sonucunda öğrencilerin; tarihi, geçmişten alınan derslerle geleceğe yön verme noktasında anlamlandırdıkları ve bu anlamlandırmada, tarihin bugünün yorumlanmasındaki işlevine yer vermedikleri bulgulanmıştır. Tekeli, modernite kapsamında tanımlanan tarih bilincinin geçmişin yorumu, günün algılanması ve gelecek beklentisinin karşılıklı bir etkileşimini içerdiğini belirtir. Bu noktada Tekeli, böyle bir tarih bilincinin varlığı için tarihin, günün yorumlanması özellikle de geleceğe yol göstermesi noktasında değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Tekeli, 1998: 48). Bu doğrultuda öğrencilerin tarihe ilişkin yaptıkları tanımlarda tarihin bugünün algılanmasındaki işlevini göz ardı ettikleri ve tarihe daha çok geleceği şekillendirme boyutuyla anlam yükledikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin tarihe geleceğe yön verme noktasında anlam vermeleri, modernitenin tarih bilincine sahip olduklarını göstermektedir.

Araştırma sonucunda öğrencilerin tarih kavramına yönelik yaptıkları tanımlarda "kanıt", "değişim", "süreklilik", "zaman", "neden" gibi tarihin yönetsel kavramlarına yönelik herhangi bir vurgu yapmadıkları da anlaşılmıştır. Benzer olarak Doğan (2008) yaptığı çalışmada, kanıtı sorgulama süreci öncesinde öğrencilerin, tarih ve tarih dersine yönelik tanımlamalarının "geçmiş" ifadesini kapsadığını ve öğrencilerin tarihi tanımlarken, tarihin sürekliliğine dair herhangi bir ifadeye yer vermedikleri bulgusuna ulaşmıştır. Candan ve Öztaş (2017) ise ortaöğretim öğrencilerinin tarih kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları inceledikleri çalışmalarında öğrencilerin tarih kavramına yönelik sahip oldukları metaforlar arasında kanıt, neden-sonuç ilişkisi, objektiflik gibi kavramların yer almadığını bulgulamışlardır. Bu çerçevede öğrencilerin tarihin yönetsel özelliklerine yönelik bilgi ve beceri kazanamamalarında dolayısıyla tarih algılarının sınırlı olmasında tarih derslerinde tarihsel bilginin geleneksel yöntemler çerçevesinde, değişmez ve yoruma kapalı gerçekler olarak öğretilmesinin etkili olduğunu ifade etmek mümkündür (Candan ve Öztaş, 2017: 523).

Araştırmadan elde edilen veriler doğrultusunda öğrencilerin tarihi geçmişi inceleyen bir bilim dalı olarak tanımladıkları bulgulanmıştır. Ulaşılan bu bulgu öğrencilerin tarihe yönelik algılarının pozitivist bir anlayış taşıdığına işaret etmiştir. Bu çerçevede öğrencilerin tarihin epistemolojik temellerini sorgulayan modernizm ötesi bakış açılarına tanıma fırsatına sahip olmadıkları (Kaya, 2013, s.198-199) anlaşılmıştır. Bu doğrultuda öğrencilerin tarih kavramına yönelik yaptıkları tanımlar genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin tarih kavramına ilişkin algılarının naif bir nitelik taşıdığına

ifade etmek mümkündür. Yılmaz ve Kaya (2011) tarafından sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarih algılarının ve pedagojik yaklaşımlarının incelendiği çalışmada, araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük kısmının tarih algılarının yeterince gelişmemiş olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer olarak Demircioğlu ve Kantekin (2019) de yaptıkları araştırma sonucunda tarih öğretmeni adaylarının tarih kavramına ilişkin bakış açılarının geleneksel bir yapıda olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Belirtilen bu araştırma sonuçlarına dayanarak öğretmenlerin sahip olduğu tarih algısının öğrencilerin tarih algılarının niteliğini belirleyen önemli unsurlardan biri olduğunu belirtmek mümkündür.

Araştırmanın sonucunda öğrencilerin, tarihi “geçmişte yaşanan olaylar bütünü” olarak tanımladıkları da anlaşılmıştır. Tarihin “geçmişteki olaylar” olarak nitelendirilmesi öğrencilerin tarihe yönelik geleneksel ve kalıplaşmış bir anlayışı benimsediklerini dolayısıyla tarihin epistemolojik temellerine yönelik bilgilerinin olmadığını göstermiştir.

Araştırma sonucunda ulaşılan bir diğer bulgu, öğrencilerin tarihi “geçmişte olanların öğretimi” olarak algıladığı ve tarihi bilgi aktarımına dayalı bir yapı çerçevesinde tanımladıklarıdır. Bu bağlamda bilgi aktarımına dayalı tarih öğretimi anlayışı, tarih öğretimindeki en büyük sorunlar arasında yer almaktadır (Yıldız, 2003; Bal, 2011; Özbaran, 2005). Bu doğrultuda öğrencilerin, tarihi; geçmişe yönelik bilgi edinmeyi sağlayan bir çalışma alanı olarak algılamalarında tarih derslerindeki öğrenme yaşantılarının etkili olduğunu ifade etmek mümkündür.

Araştırma sonucunda yalnızca bir öğrencinin, tarihi milli tarih anlayışı çerçevesinde tanımladığı anlaşılmıştır. Kaya ve Koca (2011) yaptıkları araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin (erkek öğretmenlerin), tarihi daha çok milli tarih anlayışı çerçevesinde tanımladıkları sonucuna ulaşmışlardır. Bu çerçevede bu bulguların araştırmadan elde edilen bulgulardan farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır.

Araştırmada, öğrencilerin tarihe yönelik epistemolojik anlayışlarının belirlenmesi noktasında cevabı aranan ikinci soru tarihsel bir olguya yönelik yorum farklılıklarının sebepleri hakkındaki öğrenci görüşlerinin neler olduğu idi. Bu noktada öğrencilerin tarihsel bir olguya yönelik yorum farklılıklarının sebeplerine ilişkin görüşleri Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda gaza anlayışının yeri meselesi üzerinden belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede araştırma sonucunda tarihçilerin Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda etkili olan faktörlere yönelik belirttikleri görüşleri farklılaştıran temel unsurun, öğrenciler tarafından “tarihçilerin farklı bakış açılarına sahip olmalarını” şeklinde algılandığı bulgulanmıştır. Öğrencilerin tarihçilerin sahip olduğu bakış açılarının, tarihsel bir olguya yönelik görüşleri farklılaştıran ve bu doğrultuda tarihsel bilginin üretimini etkileyen ve bir unsur olarak görmeleri Carr'ın “tarihten önce tarihçiyi inceleyiniz” (Carr, 2015: 97) sözünü hatırlatmaktadır. Bu bağlamda Lee ve Shemilt (2004) CHATA projesinin bulgularına dayanarak öğrencilerin tarihsel açıklamalardaki farklılıkların sebebi olarak, açıklamaların kişisel bakış açısından organize edilmesini göstermelerini, tarihsel açıklamalar hakkındaki düşüncelerin gelişmiş niteliğine işaret ettiğini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda araştırmadan elde edilen bulgular öğrencilerin, tarihçilerin tarihsel bilginin üretim sürecindeki rolünün farkında olduğunu göstermektedir. Benzer olarak Hsiao (2005) da gerçekleştirdiği araştırma sonucunda öğrencilerin tarihsel açıklamalardaki farklılığın sebebi olarak yazarın bakış açısını gösterdikleri bulgusuna ulaşmıştır. Bu bağlamda Lee (1996) ve Barca (2001) çocukların küçük yaşlardan itibaren farklı bakış açılarının olabilirliği ve tarihsel açıklamaların kesin olmayan doğasına yönelik gelişmiş fikirlere sahip olabileceğini ifade etmektedirler (Amaral, 2008: 171).

Araştırma sonuçları ayrıca öğrencilerin tarihçilerin farklı kaynaklardan bilgi edinmiş olmalarını, tarihçilerin Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda etkili olan faktörler üzerine belirttikleri

görüşleri farklılaştıran bir unsur olarak kabul ettiklerini göstermiştir. Bu doğrultuda Lee ve Shemilt (2003), CHATA projesinden elde edilen bulgulara dayanarak, geçmişin bazı otoriteler tarafından bilindiğine yönelik bir düşüncenin naif bir epistemolojik anlayışı yansıttığını belirtirler. Bu çerçevede öğrencilerin tarihçilerin farklı kaynaklardan bilgi edinmelerini tarihçilerin görüşlerini farklılaştıran bir unsur olarak görmeleri, öğrencilerin epistemolojik anlayışlarının naif niteliğine vurgu yapmaktadır.

Araştırma sonucunda öğrencilerin küçük bir kısmının tarihsel bilginin yorumlanabilir yapısının, tarihçilerin tarihsel bir olguya yönelik yaptıkları yorumları farklılaştıran bir başka unsur olarak algıladığı tespit edilmiştir. Bu çerçevede çalışma grubunda yer alan az sayıdaki öğrencinin (n=2) tarihsel bilginin yoruma dayalı yapısı hakkında bilgi sahibi olduğu anlaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen veriler öğrencilerin; tarihçilerin farklı ülkelerde yaşamaları, farklı kültürlerle mensup olmaları ve ait oldukları toplumun psikolojik durumu gibi tarihsel bağlamı ilgilendiren hususların tarihçilerin tarihsel bir olguya yönelik yaptıkları yorumları farklılaştıran bir unsur olarak değerlendirdiklerini göstermiştir. Tarihçilerin geçmişi ulusal, kültürel, dinsel ve diğer grup ilgilerine göre yeniden inşa ettiklerine yönelik böyle bir anlayışın bu yaşlardaki öğrencilerde çoğunlukla görülen grubu savunma düşüncesine işaret ettiğini belirtmek mümkündür (Amaral, 2008: 170).

Belirtilenlere ek olarak araştırma sonucunda çalışma grubunda yer alan az sayıdaki öğrencinin (n=2), incelenen döneme ilişkin kaynakların yeterli sayıda olmamasını tarihçilerin tarihsel bir olguya yönelik yaptıkları açıklamaları farklılaştıran bir unsur olarak algıladığı anlaşılmıştır. Elde edilen bu bulgunun Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu meselesine ilişkin tarihsel bir gerçekliği yansıttığını ifade etmek mümkündür. Gerçekten, ilk dönem Osmanlı tarihine yönelik çok az sayıda güvenilirliği tartışmasız olan belge mevcuttur (Imber, 2005: 39) ve ilgili döneme ilişkin kaynaklardan tarihi gerçekliğe tam anlamıyla ulaşmak oldukça zordur (Emecen, 2018: 19). Ancak elde edilen bulgulardan öğrencilerin, tarihsel bir olguya yönelik var olan yorum farklılıklarını, tarihçilerin geçmiş hakkında sordukları sorulardaki farklılıklar açısından değerlendirmemeleri diğer bir deyişle öğrencilerin tarihsel yorumlardaki farklılıklarda "bilenin" rolünü göz ardı etmeleri, öğrencilerin tarihe yönelik epistemolojik inançlarının naif niteliğine vurgu yapmaktadır. Chapman (2009), 16-19 yaş aralığındaki öğrencilerden oluşan bir çalışma grubu ile yaptığı çalışmada, öğrencilerin tarihsel yorumlardaki farklılığın sebeplerine yönelik yaptıkları açıklamaları çeşitli isimlendirmeler altında özetlemiş ve bu açıklama türleri arasında gösterdiği "arşiv açıklaması" türünde öğrencilerin tarihsel yorumlardaki farklılıkları, tarihçilere sunulan arşivin değişken veya sınırlı doğası açısından açıkladıklarını belirtmiştir. Chapman (2009)' ın ulaştığı bu bulgu araştırmadan elde edilen bulguyu destekler niteliktedir. Sonuç itibarıyla öğrencilerin tarihsel bir olguya yönelik yorum farklılıklarına ilişkin düşüncelerinin gelişmiş bir nitelik taşıdığı ancak bu görüşlerin naif unsurları da barındırdığı anlaşılmıştır.

Araştırma kapsamında, öğrencilerin tarihe yönelik epistemolojik görüşlerinin belirlenmesine ilişkin cevabı aranan son soru ise öğrencilerin tarihsel bilginin değişimine yönelik görüşlerinin neler olduğu idi. Bu bağlamda araştırmanın çalışma grubunda yer alan öğrencilerin büyük kısmının (n=21) Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuyla ilgili sahip olduğumuz bilgilerin değişebileceğini düşündüğü dolayısıyla öğrencilerin çoğunun tarihsel bilginin dinamik yapısının farkında oldukları belirlenmiştir. Bu doğrultuda öğrencilerin tarihsel bilginin yeni bulgulara ulaşılması, tarihsel bilginin yorumlanabilir bir yapıya sahip olması ve mevcut görüşlerin kesinlik içermemesi sebebiyle değişebileceğini düşündüklerinin belirlenmesi öğrencilerin tarihsel bilginin değişimine yönelik sahip oldukları fikirlerin gelişmiş niteliğine işaret etmektedir. Benzer olarak Çulha (2010) tarafından yapılan araştırma sonucunda 14 yaş grubundaki öğrencilerin tarihsel bilginin değişebileceğini düşündüklerinin

bulgulanması araştırmadan elde edilen bu bulgu ile aynı doğrultudadır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, öğrencilerin çok az bir kısmının (n=2) tarihsel bilginin mutlak bir yapıya sahip olduğunu düşündüğünü ortaya koymuştur. Öğrencilerin bu fikirlerini tarihsel bilginin yapılan araştırmalar ile kesinlik kazanmış olması ve milli tarih anlayışı çerçevesinde ahlaki, dini, kültürel değerler doğrultusunda gerekçelendirdikleri anlaşılmıştır. Turan (2015)'ın yaptığı araştırmada ise tarih öğretmenlerinin, milli kimlik ve vatandaşlık bilincini geliştirmeye ilişkin geleneksel amaçların öğrencilere daha yüksek oranda kazandırıldığını düşündükleri tespit edilmiştir. Bu bulgunun araştırmadan elde edilen bulgudan farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, araştırmadan elde edilen bulgular, öğrencilerin tarih ile geçmişi eş değer olarak algıladığını göstermiştir. Bu bağlamda öğrencilerin tarih kavramına yönelik algılarının naif bir nitelik taşıdığı anlaşılmıştır. Buna karşılık araştırmada, öğrencilerin tarihsel bir olguya yönelik tarihçilerin yaptığı yorumlara kaynaklık eden farklı bakış açılarının ve tarihsel bilginin dinamik yapısının farkında olduğu belirlenmiştir. Bu çerçevede araştırma sonuçları, öğrencilerin tarihsel bilgiye yönelik yorum farklılıkları ve tarihsel bilginin değişimi boyutlarına yönelik fikirlerinin naif özellikler taşımakla birlikte daha çok gelişmiş bir niteliğe sahip olduğunu ortaya koymuştur. Sonuç olarak öğrencilerin tarih kavramına yönelik algılarının temelde naif; tarihsel bilginin yapısına yönelik fikirlerinin ise daha çok gelişmiş bir nitelik taşıdığı belirlenmesi, Schommer (1994)'in bireylerin epistemolojik inançlarının belirli bir sıraya göre gelişme zorunluluğunun olmadığına yönelik yaptığı tespitle örtüşmektedir. Bu çerçevede söz gelimi, bir birey bilginin mutlak ve değişmez bir yapıda olduğuna inanırken aynı zamanda bilginin bütünlüğü ve karmaşık bir yapıda olduğuna inanabilmektedir (Schommer, 1994: 301, akt. Üztemur ve Dinç, 2018: 45).

Öneriler

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda şu öneriler sunulabilir:

Öğrencilerin tarihe yönelik epistemolojik anlayışlarının gelişmiş bir niteliğe sahip olması noktasında tarih dersi öğretim programında (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018) belirtilen tarihsel düşünme becerilerine ilişkin çağdaş ve kapsayıcı hedeflerin teoride kalmaması ve hayata geçirilmesi için çalışmalar yapılabilir. Bu noktada tarih ders kitaplarının tarihsel olay ve olguların kronolojik olarak aktarımına dayalı geleneksel yapısından uzaklaştırılması ve ders kitaplarının tarihin epistemolojik temellerini yansıtacak biçimde, tarihçilerin tarihsel bilgiyi üretme süreçlerini gösterecek ve bu konuda öğrencilere bilgi ve beceri kazandıracak şekilde düzenlenmesi önemlidir. Bu doğrultuda tarih ders kitapları tarihsel olgu ve olaylara yönelik farklı bakış açılarına yer veren birinci ve ikinci el kaynaklara yer verecek ve tarihsel bilginin yoruma dayalı yapısına dikkat çekecek şekilde hazırlanabilir. İlaveten öğretmenler tarih derslerini birinci ve ikinci elden kaynaklara dayalı olarak, tarihsel bir olguya yönelik farklı bakış açılarını gösterecek biçimde dolayısıyla öğrencilere tarihsel bilginin üretme sürecine yönelik bilgi ve beceriler kazandıracak şekilde işleyebilir. Söz gelimi tarih öğretmenleri, işleyecekleri konu çerçevesinde derslerine, öğrencilerin tarihe yönelik çoklu yorumları fark etmelerini sağlayan tarihsel bir soru ile başlayarak öğrencileri küçük gruplara ayırabilir ve bu gruplardan her birine sorunun farklı boyutlarını aydınlatan tarihsel kaynaklar vererek grupların ilgili tarihsel soruya çözüm bulmalarını isteyebilir. Sonrasında grupların buldukları çözümler üzerinde grup tartışması yapılabilir. Böyle bir etkinlikte gruplardan her biri kendilerine verilen kaynaklara dayalı olarak ilgili tarihsel sorunun farklı boyutları üzerinde çalışacaklarından, öğrencilerin konu üzerindeki farklı bakış açılarını görmeleri kolaylaşacaktır. Ya da öğretmenler tarihsel bir sorunun farklı yönlerini aydınlatan kaynakların sorgulanmasına dayalı olarak işledikleri derslerde, öğrencilerden inceledikleri kaynaklardaki kanıtlara dayanarak ilgili tarihsel soruya yönelik kendi bakış açılarını ortaya koyan

metinler yazdırabilir. Tarihsel kaynakların sorgulanmasına dayalı belirtilen bu etkinlik örnekleri öğrencileri tarihsel düşünmeye sevk ederek öğrencilerin tarihin doğasına yönelik bilgi ve beceri edinmelerine katkı sağlayacaktır.

Öğrencilerin tarihin metodolojik özelliklerine yönelik bilgi ve beceri kazanmaları ve bu doğrultuda tarihsel bilginin kaynaklarıyla karşılaştırılmaları için tarihi alan ve müze gezileri düzenlenebilir ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Tarih Kurumu gibi resmi kurumlara inceleme gezileri düzenlenerek öğrencilere bu kurumların arşivleri tanıtılabilir.

Tarih öğretmenlerinin, tarih öğretmeni adaylarının ve öğrencilerin tarihe yönelik epistemolojik görüşlerini belirleyerek, bu epistemolojik görüşlerin gelişmiş bir nitelik kazanmasına ve öğretim uygulamalarına yansımaya katkı sağlayacak daha fazla araştırma yapılabilir.

Çağcıl anlayışlar doğrultusunda gerçekleştirilen tarih öğretimi anlayışında öğrencilerin tarihsel olguları sıkıcı bir şekilde ve belirli kalıplar halinde ezberlemeleri değil; tarihin epistemolojik temelleri üzerine düşünceleri, sorgulamaları ve bu doğrultuda tarihsel düşünme becerilerini geliştirmeleri önemsenmektedir. Öğrencilerin tarihe yönelik epistemolojik anlayışlarını ve bu çerçevede tarihsel düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçlayan bir tarih öğretiminin; öğrencilerin sorgulama, analiz etme, değerlendirme gibi üst düzey bilişsel yeteneklerinin gelişmesine yapacağı katkı göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür.

Etik Kurul Onay Bilgileri

Bu çalışma, bilimsel ve etik olarak Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu-Eğitim Bilimleri Birim Etik Kurul Başkanlığı tarafından incelenerek onaylanmıştır. İsmi geçen kurul tarafından düzenlenen Etik Kurul Onay Belgesi'nde "Yapılacak çalışmada yaklaşım ve yöntemler dikkate alınarak, konu ile ilgili çalışmaların gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel açıdan herhangi bir sakınca bulunmamaktadır." ifadesine yer verilmiştir.

Kurul Adı: Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Eğitim Bilimleri Birim Etik Kurulu
Etik Kurulu Karar Tarihi: 23.09.2021
Toplantı Sayısı: 10
Karar Sayısı: 09

KAYNAKÇA

- Akyıldız, S. (2014). "Lise öğretmenlerinin epistemolojik inançları ile öğretim öğrenme anlayışları arasındaki ilişkinin incelenmesi" (Doktora Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 383506)
- Alabaş, R. (2007). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde kanıt temelli öğrenme modeli: bir eylem araştırması* (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No.210274)
- Amaral, C. (2008). Tarih derslerinde farklı perspektifler: Portekizli öğrenciler ile bir çalışma. M. Safran ve D. Dilek (Ed.), *21.yüzyılda kimlik, vatandaşlık ve tarih eğitimi* içinde (s. 163-173). İstanbul Yeni İnsan Yayınevi.
- Aretemur Çimen, C. (2017). Nitel araştırmada öznellik ve düşünümsellik. F. N. Seggie ve Y. Bayyurt (Ed.), *Nitel araştırma: yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları* içinde (s. 59-68) (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bal, M. S. (2011). Türkiye'de tarih öğretiminin sorunları ve çözüm yolları konusunda öğretmen adayı ve

- öğretmen görüşlerinin karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15): 371-387. <https://a.trdizin.gov.tr/makale/TVRFM09ESXINZz09/> adresinden edinilmiştir.
- Balantekin, Y. (2013). İlköğretim öğrencilerinin bilimsel bilgiye yönelik epistemolojik inançları. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2 (2): 312-328. <https://dergipark.org.tr/en/pub/buefad/issue/3813/51118> adresinden edinilmiştir.
- Barca, I. (2001). Prospective teachers' ideas about assessing different account. *International Journal of Historical Learning, Teaching and Research*, 1 (2): 3-12. <https://www.history.org.uk/secondary/resource/4852/theinternationaljournalvolume1 number 2> adresinden edinilmiştir.
- Belet, Ş. ve Güven, M. (2011). Sınıf öğretmeni adaylarının epistemolojik inançlarının ve bilişüstü stratejilerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(1): 31-57. <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/handle/11421/14514> adresinden edinilmiştir
- Bowen, G.A. (2009). Document analysis as a qualitative research method, *qualitative research journal*, 9 (2): 27-40. doi:10.3316/QRJ0902027
- Burnard, P. (1991). A method of analysing interview transcripts in qualitative research. *Nurse education today*, 11(6): 461-466. doi: 10.1016/02606917(91)90009Y
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (2):133-151. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tebd/issue/26124/275190> adresinden edinilmiştir.
- Candan, A. S. ve Öztaş, S. (2017). Ortaöğretim öğrencilerinin tarih kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 6(2): 507-526. doi: 10.7596/taksad.v6i2.691
- Chapman, A. (2009). "Towards an interpretations heuristic: A case study exploration of 1619 year old students' ideas about explaining variations in historical account:" Institute of Education, University of London. (Unpublished EdD Thesis). <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10019912> adresinden edinilmiştir.
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (M. Bütün ve S. B. Demir, çev. ed.) (5. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cutcliffe, J. R. ve McKenna, H. P. (1999). Establishing the credibility of qualitative research findings: the plot thicken: *Journal of advanced nursing*, 30 (2): 374-380. doi: 10.1046/j.13652648.1999.01090.x
- Çam, A. ve Avaroğulları Kiriş, A. (2021). Senaryo temelli epistemik düşünme ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 7(16), 587-611. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1945989> adresinden edinilmiştir.
- Çulha Özbaş, B. (2010), *12-14 Yaş grubu öğrencilerin tarihsel düşünme gelişimi ve tarihsel kanıt kullanımı* (Doktora Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 265486)
- Dilek, D. (2002). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Demir, M. K. (2012). İlköğretim bölümü öğretmen adaylarının epistemolojik inançlarının incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2): 343-358. <https://dergipark.org.tr/en/pub/uefad/issue/16696/173555> adresinden edinilmiştir.
- Demircioğlu, E. ve Kantekin, S. (2019). Tarih pedagoji programı öğrencilerinin tarih kavramına ilişkin inançlarının metafor analizi yoluyla incelenmesi. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(1): 332-346. doi:10.7596/taksad.v8i1.1790
- Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (2011). *Introduction: The discipline and practice of qualitative research. The Sage handbook of qualitative research* (4. Baskı) Thousand Oaks, CA: Sage.
- Doğan, Y. (2007). *Sosyal bilgiler öğretiminde tarihsel yazılı kanıtların kullanımı* (Doktora Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 211673)
- Dönmez, C. ve Yeşilbursa, C. C. (2014). Ortaokul öğrencilerinin tarih algısı. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim*

- Fakültesi Dergisi 34 (3): 415-436. doi:10.17152/gefad.30572
- Emecen F. M. (2012). *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu beylikler dünyası*. (1. Basım). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Lindner, R. P. (2000). *Orta çağ Anadolu'sunda göçebeler ve Osmanlılar* (M. Günay, Çev.). (1. Basım), İstanbul: İmge Kitabevi.
- Gago, M. (2005). Children's understanding of historical narrative in Portugal. In R. Ashby, P. Gordon and P. J. Lee (Ed.), *Understanding History Recent Research in History Education: 4*, International Review of History Education (s. 83-97). London: Routledge Falmer
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş* (2. Baskı) (A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu çev. ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Goldman, A. I. (1986). *Epistemology and cognition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Finlay, L. (2002). Negotiating the swamp: the opportunity and challenge of reflexivity in research practice. *Qualitative research*, 2(2): 209-230. doi:10.1177/146879410200200205
- Hofer, B. K. (2016). Epistemic cognition as a psychological construct: advancements and challenge: İçinde J.A. Greene, W.A. Sandoval ve I. Bråten (Ed.), *Handbook of Epistemic Cognition* (s.19-39) New York: Routledge
- Hsiao, Y. (2005). Taiwanese students' understanding of differences in textbook account: In R. Ashby, P. Gordon ve P. J. Lee (Ed.), *Understanding History Recent Research in History Education: Vol. 4*. International Review of History Education. (s.54-67). London: Routledge Falmer.
- Jenkins, K. (1997). *Tarihi yeniden düşünmek* (B. S. Şener, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Kafadar, C. (1996). Gaza. TDV İslâm Ansiklopedisi, (Cilt 13) içinde (s. 427-429). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Keleşzade, G., Güneşli, A. ve Özkul, A. E. (2018). Sosyal yapılandırmacı öğrenmeyi ve tarihsel düşünme becerilerini geliştirmeyi temel alan tarih öğretiminin etkililiği. *Eğitim ve Bilim*, 43(195): 167-191. doi: 10.15390/EB.2018.7479
- Kiriş Avaroğulları A. ve Avaroğulları M. (2016). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tarih ve tarihin öğrenimi ve öğretimi üzerine epistemolojik inançları*. 3. Uluslararası Avrasya Eğitim Araştırmaları Kongresi.
- Kitchner, K. S. (1983). Cognition, metacognition, and epistemic cognition. *Human development*, 26(4): 222-232. doi:10.1159/000272885
- Kösemen, S. (2012). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programına yönelik öğretmen görüşlerinin epistemolojik inançları bağlamında değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No.322428).
- Köprülü, M. F. (1981). *Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kuhn, D. ve Weinstock, M. (2002). What is epistemological thinking and why does it matter? İçinde B.K. Hofer ve P. R. Pintrich (Ed.), *Personal epistemology: The psychology of beliefs about knowledge and knowing* (s. 121-144). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associate:
- Külcü, Ö. (2000). Kuramsal bilginin oluşumu ve toplumsal bilgiye dönüşümünde epistemoloji bilgi hizmetleri ilişkisi. *Türk kütüphaneciliği* 14 (4): 386-411 <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/669/666> adresinden erişilmiştir.
- Lee, P. J. (1983). History teaching and philosophy of history. *History and Theory*, 22 (4): 19-49. <https://www.jstor.org/stable/pdf/> adresinden edinilmiştir.
- Lee, P. (1996). None of us was there. Children's ideas about why historical accounts differ. paper presented at the triennial nordic conference on history didactics, Junho, Tampere, Finland.
- Lee, P. ve Ashby, R. (2000). Progression in historical understanding among students ages 7-14. In P.N. Stearns, P. Seixas ve S. Wineburg (Ed.), *Knowing, teaching, and learning history: National and international Perspective*: New York: New York University Press

- Lee, P., Ashby, R. ve Dickinson, A. (1997). "Just another emperor": Understanding action in the past. *International Journal of Educational Research*, 27(3): 233–244. doi:10.1016/S08830355(97)897315
- Lee, P. ve Shemilt, D. (2003). A scaffold not a cage: Progression and progression models in history. *Teaching History*, 113: 13–23. <http://search.proquest.com> adresinden edinilmiştir.
- Lee, P. J. ve Shemilt, D. (2004). "I just wish we could go back in the past and find out what really happened": Progression in understanding about historical accounts, *Teaching History*, 117:25-31. <https://www.proquest.com/openview/aa2bce63771383b2ffd47ea6c0cca15b/1?pq> adresinden edinilmiştir.
- Lindner, R. P. (2000). *Ortaçağ Anadolu'sunda göçebeler ve Osmanlılar* (M. Günay, Çev.). (1. Basım), İstanbul: İmge Kitabevi.
- Maggioni, L. (2010). *Studying epistemic cognition in the history classroom: Cases of teaching and learning to think historically*. Retrieved from ProQuest Dissertation and Theses Database (Document ID 2180012291).
- Maggioni, L., VanSledright, B. ve Alexander, P. A. (2009). Walking on the borders: A measure of epistemic cognition in history. *The Journal of Experimental Education*, 77(3): 187-214. doi: JEXE.77.3.187214
- MEB (2018). Ortaöğretim tarih dersi (9, 10 ve 11. sınıflar) öğretim programı Ankara: MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü. <http://mufredat.meb.gov.tr> adresinden edinilmiştir.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (3th Ed.) (S. Turan, Çev. Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Nichol, J. (1996). *Tarih öğretimi* (M. Safran, Çev.). Londra.
- Nokes, J. D. (2014). Elementary students' roles and epistemic stances during document based history lesson: Theory ve Research in Social Education, 42 (3): 375-413. doi: 10.1080/00933104.2014.937546
- Özel, Oktay ve Öz, Mehmet (drl.) (2005). *Söğüt'ten İstanbul'a, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu üzerine tartışmalar*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Özbaran, S. (2005). Tarih, tarihçi ve toplum: Tarihin çağrışımı, doğası ve tarih öğretimi üzerine düşünceler. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Özçelik, İ. (2014). *Tarih ve metodolojisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research ve evaluation method*: (3. Baskı), London: Sage Publication
- Punch K. F. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Reddy, K. ve VanSledright, B. (2010). Epistemic change in history education. Ulusal Sosyal Bilimler Konseyi Kolej ve Üniversite Fakülte Meclisi'nin yıllık konferansında sunulmuştur. Denver, CO.
- Stoel, G., Logtenberg, A., Wansink, B., Huijgen, T., van Boxel, C. ve van Drie, J. (2017). Measuring epistemological beliefs in history education: An exploration of naïve and nuanced belief: *International Journal of Educational Research*, 83: 120-134. doi: 10.1016/j.ijer.2017.03.003
- Seferoğlu, S. S. ve Akbiyık, C. (2006). Eleştirel düşünme ve öğretimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(30): 193-200. <https://dergipark.org.tr/en/download/articlefile/87673> adresinden erişilmiştir.
- Schommer, M. (1994). Synthesising epistemological belief research: Tentative understandings and provocative confusion: *Educational Psychology Review*, 6(4): 293-319. <https://link.springer.com/article/10.1007/BF02213418> adresinden edinilmiştir.
- Tekeli, İ. (1998). *Tarih bilinci ve gençlik: karşılaştırmalı Avrupa ve Türkiye araştırması*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Turan, R. (2015). Tarih öğretmenlerinin lise tarih derslerinin genel amaçlarının öğrencilere kazandırılma

- düzeylerine ilişkin görüşleri (Ankara ili örneği). *Turkish Journal of Educational Studies*, 2(3): 139-180. <https://dergipark.org.tr/en/pub/turkjes/issue/34159/377677> adresinden edinilmiştir.
- Üztemur, S. ve Dinç, E. (2018). Tarih ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının epistemolojik inançlarının karşılaştırmalı analizi. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2(2): 41-64. <http://www.ankad.org/index.php/Ankad/article/view/36> adresinden edinilmiştir.
- VanSledright, B. (2002). Confronting history's interpretive paradox while teaching fifth graders to investigate the past. *American Educational Research Journal*, 39: 1089-1115. doi:10.3102/000283120390041089
- VanSledright, B. ve Maggioni, L. (2016). Epistemic cognition in history. İçinde J.A. Greene, W.A. Sandoval ve I. Bråten (Ed.), *Handbook of Epistemic Cognition* (128-147) NewYork: Routledge.
- VanSledright, B. ve Reddy, K. (2014). Changing epistemic beliefs? An exploratory study of cognition among prospective history teacher. *Revista Tempo e Argumento*, 6(11): 28-68.
- Wansink, B. G., Akkerman, S. F., Vermunt, J. D., Haenen, J. P. ve Wubbels, T. (2017). Epistemological tensions in prospective Dutch history teachers' beliefs about the objectives of secondary education. *The Journal of Social Studies Research*, 41(1): 11-24. doi:10.1016/j.jssr.2015.10.003S
- Walsh, W.H. (2006). *Tarih felsefesine giriş* (Y.Z. Çelikkaya, Çev.). Ankara: Hece Yayınları.
- Wineburg, S. S. (1991a). Historical problem solving: A study of the cognitive processes used in the evaluation of documentary and pictorial evidence. *Journal of Educational Psychology*, 83(1): 73-87. <https://doi.org/10.1037/00220663.83.1.73>
- Wineburg, S.S. (1991b). On the reading of historical texts: Notes on the breach between school and academy. *American Educational Research Journal*, 28(3): 495-519. doi:10.3102/00028312028003495
- Yalçınkaya, E. (2013). Tarih kavramına yönelik sınıf öğretmeni adaylarının ürettikleri metaforların incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 5(3): 95-112. <http://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/view/409/yalcinkaya> adresinden edinilmiştir.
- Yılmaz, K. ve Kaya, M. (2011). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarih algısı ve tarih öğretimine pedagojik yaklaşımları. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(6): 73-95. <https://a:trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TVRZMk9UQXINZz09> adresinden edinilmiştir.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, Ö. (2003). Türkiye'de tarih öğretiminin sorunları ve çağdaş çözüm önerileri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15): 181-190. <https://dergipark.org.tr/en/pub/erusosbilder/issue/23748/253003> adresinden edinilmiştir.
- Yılmaz, K. (2013). Postmodernist tarih yaklaşımı: Postmodernizmin tarih eğitimi için doğurguları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34 (34): 197-209. doi:10.9779/PUJE638

EK 1: AÇIK UÇLU ANKET FORMU**Öğrencilerin Tarih Kavramına Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi**

Soru 1- Sizce tarih nedir? Açıklayınız.

EK 2: KAYNAK ÇALIŞMASI**Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşunda Gaza Anlayışının Yeri Nedir?**

Bir uç beyliği olarak ortaya çıkan Osmanlı Devleti'nin dünya tarihinin gördüğü en güçlü ve en uzun ömürlü devletlerden biri haline gelmesinin nedenlerini araştıran tarihçiler Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda ve gelişmesinde etkili olan çeşitli etkenler üzerinde durmaktadırlar. Tarihçiler, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu üzerine birbirinden farklı ve zaman zaman birbiriyle çatışan görüşler ileri sürmüş ve tartışmalar yapmışlardır. Tarihçiler kuruluş üzerine yaptıkları tartışmalarda özellikle gaza anlayışı üzerine yoğunlaşmışlardır. Şimdi tarihçilerin konuyla ilgili yaptıkları yorumları inceleyiniz. Daha sonra ise tarihçilerin yaptıkları yorumları göz önünde bulundurarak verilen soruları cevaplayınız.

Bilgi Notu: Gaza Nedir?

Eski sözlüklerde dar anlamda “düşmanla savaşma” şeklinde tarif edilen kelime (Tekin, TUBA, XIII [1989] : 140), Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıktığı XIII. yüzyıl sonları ile XIV. yüzyıl başlarında Anadolu uç boylarında yaşanan çatışmalarda, Türkmen beylikleri ve derviş toplulukları arasında çok defa hem bir motivasyon hem de bir meşruiyet unsuru olarak kullanılmış; İslâmiyet'i yaymak, Müslümanların yönetimindeki toprakları yahut nüfuz alanını genişletmek gibi gayretler uğrunda akınlara katılmak ve “cenk etmek” anlamını kazanmıştır. Orta çağ Müslüman toplulukları arasında kullanımı çok daha eskilere giden bu kavramın Anadolu'da nasıl yayıldığı ve Türk dilinde kahramanlık ifade eden alplik ile örtüşmeye ne zaman başladığı tam olarak bilinmemekte, ancak XIII. yüzyılın sonlarında Anadolu'nun batı ve kuzeybatısında kullanılmakta olduğu kesin olarak tespit edilebilmektedir.

Cemal Kafadar, TDV İslâm Ansiklopedisi, Gaza maddesi (1996), Cilt 13.

Kaynak 1

Paul WITTEK¹

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu gazâ anlayışına dayanır. En eski Osmanlı tarihi kaynağı olan Ahmedi'ye ait olan İskendernâme isimli eserde Osmanlıların kendi devletleri hakkında ne düşündüklerine dair bir fikir elde edebiliriz. Ahmedi bu eserinde, Osmanlılar'ın Gaziler topluluğuna mensup olduklarını bildiriyor. Bu İslam ve gazi topluluğu sınır beyliklerinin savaşçıları olup, komşuları kâfirlere karşı mücadele eden ve kendilerini o mücadeleye adayan kimselerdi.

Kaynak 1: Paul Wittek, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu (1971)

Kaynak 2

Mehmet Fuat KÖPRÜLÜ²

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu gazâ anlayışına dayanır. En eski Osmanlı tarihi kaynağı olan Ahmedi'ye ait olan İskendernâme isimli eserde Osmanlıların kendi devletleri hakkında ne düşündüklerine dair bir fikir elde edebiliriz. Ahmedi bu eserinde, Osmanlılar'ın Gaziler topluluğuna mensup olduklarını bildiriyor. Bu İslam ve gazi topluluğu sınır beyliklerinin savaşçıları olup, komşuları kâfirlere karşı mücadele eden ve kendilerini o mücadeleye adayan kimselerdi.

Kaynak 2: Mehmet Fuat KÖPRÜLÜ, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu (1981).

¹ Paul Wittek'in fotoğrafı, <https://1000kitap.com/yazar/PaulWittek/alintilar> adresinden edinilmiştir.

² Mehmet Fuat KÖPRÜLÜ'nün fotoğrafı, <https://1000kitap.com/yazar/FuadKoprulu> adresinden edinilmiştir.

Kaynak 3

Halil İNALCIK³

Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda "Gaza" anlayışının yanında 13. Yüzyılın özellikle ikinci yarısında Anadolu'da yaşanan yoğun nüfus hareketi asıl etkili olan faktördür. Osmanlı Beylerinin önce Bitinya' da sonra da Rumeli'de bu hareketli insan unsuruna dayanarak etkili bir askeripolitik liderlikle adım adım ilerlemiş ve bir devlet kurmuşlardır.

Kaynak 3: Halil İNALCIK, The Question of the Emergence of the Ottoman State (Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Meselesi, akt. Özel ve Öz, 2005).

Kaynak 4

Rudi Paul LINDNER⁴

Gaza düşüncesi Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda etkili olmamıştır. Eğer gaza anlayışı etkili olmuş olsaydı Köse Mihal, Evranos Bey gibi Hristiyan akıncıların Gazi ünvanını almamış, Osman Bey'le birlikte Rumeli fetihlerine katılmamış ve askeri iş birliği yapmamış olması gerekirdi.

Kaynak 4: Rudi Paul LINDLER, Orta çağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar (2000).

³ Halil İNALCIK'ın fotoğrafı https://tr.wikipedia.org/wiki/Halil_%C4%B0nalc%C4%B1k adresinden edinilmiştir.

⁴ Rudi Paul Lindner'in fotoğrafı, <https://1000kitap.com/yazar/RudiPaulLindner/alintilar> adresinden edinilmiştir.

Kaynak 5

Feridun M. EMECEN⁵

Osmanlı Beyliği'nin kurucularının gazi olduklarına şüphe yoktur. Onların gazilikleri Hristiyan komşularının zararına olmak üzere kendi sınırlarını genişletmek amacı taşımıştır. Ancak "gaza" kavramı ilk Osmanlı uç toplumunda dinî duyguların çok ön plana çıktığı bir ölçüde "kâfiri yok edinceye kadar bitmeyen sürekli savaş" yahut "inançsızlara İslâmiyet'in mesajını yayma çabası" şeklinde algılanmamıştır. "Gazâ" kavramı Hristiyan dünyasına karşı sürekli bir savaş şeklinde algılayan batılı yazarların anladıklarından çok farklıdır. Bununla birlikte İslâmi mefhumu aykırı değildir ve ilk uygulamalardan bu yana gelişme çizgisi aslına uygun tarzda sürdürülmüştür. Üstelik Osmanlılar'ın pek çok tesirlerin de rolü ile yeni anlayışlar geliştirip bu kavrayışı zenginleştirdikleri söylenebilir. Bu çerçevede ganimet elde etme anlayışı kitleleri harekete geçirmede dinî olgu kadar önemli olmuştur. Bulunduğu coğrafya da farklı gurupları bünyesinde barındıran Osmanlılar da teorik anlamına ve dinî vurgularına dikkat etmeksizin yine tıpkı diğer beylikler gibi ganimet elde etme amacıyla itici ilahi misyonun ifadesi olarak "gazâ" tabirini kullanmışlardır.

Kaynak 5: Feridun, M. EMECEN, İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası (2012).

Sorular

1. Sizce, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda etkili olan faktörler üzerine tarihçilerin birbirinden farklı görüşler belirtmelerinin nedenleri neler olabilir? Açıklayınız.
2. Sizce, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuyla ilgili sahip olduğumuz bilgiler değişir mi? Neden?

⁵Feridun M. EMECEN'in fotoğrafı <https://www.29mayi.edu.tr/tr/akademik-kadro/feridun-mustafa-emecen> adresinden edinilmiştir.

Eğitimde Sosyal Medyanın Kullanımı*

Muhammet Ali Özer

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4556-7460>

Yüksek Lisans Öğrencisi / Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik ve Medya Çalışmaları Anabilim Dalı, İstanbul – TÜRKİYE

Doç. Dr. Ali Murat Kırık

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5771-4843>

Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, İstanbul – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 12.07.2021

Kabul: 06.11.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Eğitim

Eğitim Teknolojileri

İnternet

Sosyal Ağlar

Sosyal Medya

Araştırma Makalesi

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52079>

Öz

Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler 21.yüzyılda yaşamın her alanında bir değişim ve dönüşüm başlatmıştır. İletişim olanağı artmış, çalışma sektörleri değişmiş, insani ilişkiler dönüşüme uğramış ve kısacası yaşamın her alanına teknolojinin yansımaları hakim olmuştur. Teknolojik gelişmelerin hızı ciddi bir ivme kazanarak eğitim alanında da kendisini göstermeye başlamıştır.

Eğitim, bilgi teknolojilerinin hız kazanacak şekilde ilerlemesiyle birlikte eğitim materyal ve işleyişinin değiştiği bir alan haline gelmiştir. Geleneksel eğitimde basılı yayınlar üzerinden bir eğitim anlayışı söz konusu iken, günümüzde teknolojik gelişmeler görsel, işitsel ve yazılı her alanda eğitimin de dönüşüme uğramasına olanak vermiştir. Son yıllarda eğitim teknolojileri alanında internet teknolojisinin gelişmesiyle birlikte sosyal medya da kullanılır olmuştur. Sosyal medya ağları Facebook, Twitter, Instagram gibi ağlar kişilerin iletişim ve kendi sosyal mecraları iken eğitimde gönderici- alıcı koordinasyonu yer almaya başlamıştır.

Eğitimle sosyal medyanın etkileşimi son yıllarda artarak hız kazanmıştır. Eğitim sosyal medyayla ilişkisini farklı mecralarda güçlendirmiştir. Sosyal medya ve eğitim ilişkisinin nasıl bir yol izleyeceği ve bu sürecin farklı dönüşümlerinin soganlanması eğitim ve sosyal medya süreci açısından önem arz etmektedir. Gelecekte eğitim ve sosyala medyanın birbirleriyle olan ilişkilerinin farklı boyutlarda ve daha güçlü olacağını önemli belirtileri günümüzde daha bir ayrıntılı gözlemlenmektedir.

Bu çalışmada eğitim teknolojileri alanında sosyal medyanın ne şekilde kullanıldığına değinilmiş, üniversite öğrencileri üzerinde yapılan saha çalışması ile çalışmanın kapsamı desteklenmiştir.

Atf Bilgisi / Reference Information

Özer, M. A. ve Kırık, A. M. (2021). Eğitimde Sosyal Medyanın Kullanımı. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 393-408.

*The Use of Social Media in Education**

Muhammet Ali Özer

Master Student / Marmara University, Institute of Social Sciences, Department of Journalism and Media Studies, Istanbul – TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Ali Murat Kırık

Marmara University, Faculty of Communication, Department of Radio, Television and Cinema, Istanbul – TURKEY

Article History

Submitted: 12.07.2021

Accepted: 06.11.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Education
Educational Technologies
Internet
Social Network
Social Media

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52079>

Abstract

Developments in information technologies have initiated a transformation and transformation in all areas of life in the 21st century. Communication opportunities have increased, working sectors have changed, human relations have been transformed and in short, the reflections of technology have been dominant in every aspect of life. The speed of technological developments gained a serious momentum and started to show itself in the field of education.

Education has become an area where educational materials and operation change with the advancement of information technologies. While traditional education has an educational approach through printed publications, today's technological developments have allowed the transformation of education in all fields of visual, audio and written. In recent years, social media has been used with the development of internet technology in the field of educational technologies. Social media networks Networks such as Facebook, Twitter, and Instagram have started to take part in the communication and sender-receiver coordination of people while communicating and communicating with their own social media.

The interaction of education and social media has accelerated in recent years. Education has strengthened its relationship with social media in different channels. How the social media and education relationship will follow and questioning the different transformations of this process are important for the education and social media process. Significant signs that the relations between education and social media and the media will be different and stronger in the future are observed in more detail today.

In this study, how the social media is used in the field of educational technologies was discussed and the scope of the study was supported by the field study conducted on university students.

GİRİŞ

1980'li yıllardan itibaren günümüze damgasını vuran en önemli konulardan bir tanesi internetin icat edilmesi ve toplumun kullanımına sunulmasıdır. Bilgisayar teknolojisinin geliştirilmesinin hemen sonrasında iletişim uyduları ile gelişen teknolojinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bu yeni iletişim olgu ve süreci, çağımızın "Bilgi Çağı" olarak adlandırılmasına sebep olmuştur. İletişim teknolojileri alanında meydana gelen değişiklikler, yenilikler ve farklılıklar her dönemde insanları hayrete düşürmüştür. İnsanlar bir yandan meydana gelen bu değişiklik ve yeniliklere şaşırılmışlar bir yandan da hayatlarında bir yer açmışlardır. 21. yüzyılda teknoloji olanaklarıyla bambaşka seviyelere gelen iletişim; birey için yeme-içme ve barınma gibi temel ihtiyaçlar arasında yerini almakla kalmamış, zaman zaman bu ihtiyaçlardan bile öncelikli hale gelmiştir. Web 2.0 teknolojisi iletişimi birey için önemli hale getiren bir sosyal medya kavramıdır. Sosyal medya yeni medya teknolojisinin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Kullanıcı tabanlı yapısıyla geleneksel medyadan farklı bir şekilde öne çıkar ve etkileşim temeline dayanır. Bireyler geçmiş yaşamlarında sadece tüketici rolünü üstlenirken; sosyal medya ile beraber yalnızca ona sunulanın tüketicisi değil, aynı zamanda üretici rolünü de üstlenmeye başlamıştır. Facebook, Twitter, Instagram, Youtube, Vine, Periscope gibi sosyal medya ortamları ile kullanıcılar kendi medyalarını oluşturmuş, hatta kendi profil sayfalarıyla sadece kendilerine ait olan bir dünya var etmiştir.

1. PROBLEM

İnsan fizyolojik ve sosyal giderlerini karşılamak adına toplum içerisinde yaşayan ve toplumu meydana getiren en temel öğeyi ifade etmektedir. İnsana dair genel bir tanım yapılamadığı gibi, onun içerisinde yer aldığı topluma dair de genel ve genel kuralları olan bir tanım yapmak mümkün değildir. İnsan, tıpkı Maslow'un hiyerarşisinde de belirttiği gibi temelde fizyolojik ihtiyaçları olan ve bu ihtiyaçları doyuma ulaştıktan sonra sosyal ihtiyaçlarının farkına varan kişidir. Dünyaya geldiğinden itibaren herkeste var olan ve yaradılışın ereği olarak anılan yeme, içme, barınma ihtiyaçları insanın yaşamına devam etmesinde oldukça önem arz etmektedir. Bu ihtiyaçlarını tamamlayan insanoğlu, daha sonra güven, huzur, sevgi vb. duyguları aramaya girişir. Bu duygular insanın sosyal ortama katıldığıнын, topluma girdiğinin en önemli göstergesidir (Maslow, 1943: 44).

En ilkel kabilelerden günümüzün küreselleşen dünyasında yer alan modern yaşam öğelerine değin, insanın içerisinde yer aldığı her topluluk, cemaat, grup vb. birlik onun var olmasında, topluma kazandırılmasında oldukça önemli yer tutmaktadır. Fakat topluma karışan insan, toplum içerisinde bir arada yaşamanın bir gerekliliği olarak çeşitli kural, norm ve kaidelere uymak zorundadır. İşte bu noktada insanın eğitilmesi, sosyal bir varlık olma noktasında kendisini tamamlaması, topluma karışması gereklidir.

"Eğitim", Türk Dil Kurumu'nun tanımıyla (2018) çocuk ve gençlerin toplum içerisindeki yerlerini almaları adına okul içinde veya dışında terbiye edilmesine verilen isimdir. Türk Dil Kurumu'nun yaptığı tanımda ilk dikkat çeken eğitimin kitlesi ve kapsam alanıdır. Tanımda eğitimin kitlesi çocuk ve gençler, kapsam alanı ise okul içi veya dışı olarak gösterilmiştir (TDK, 2018:761). Hilmi Ziya Ülken (2001: 101) eğitimin kendine has bir felsefesinin olduğunu, bu felsefenin insan ile alem arasında bir diyalektiğe dayandığını ve insanı geliştiren ve genişleten bir yanı olduğunu söylemektedir. Eğitim felsefesi, entelektüel kimliğin de bir yansıması olarak tarih içerisinde insanın değişimini de konu almaktadır. Bu nedenle ülkemizdeki eğitim anlayışı başta olmak üzere eğitimde felsefe sahibi olmak şarttır (Ülken, 2001:102).

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler her geçen gün dünya üzerinde yeni bir gelişimin ve değişikliğin yaşanmasına, trendlerin ve yaşam biçiminin değişmesine olanak sağlamaktadır. Bu değişimler eğitim anlayışına, eğitim felsefesinin ve uygulamalarının değişmesine de

olanak vermektedir. Çağımızın en önemli iletişim kaynağı olan internet, bilgisayar teknolojileri ve mobil cihazlardaki yenilikler sosyal hayatı etkilemekte, insanların beğenilerine ve alışkanlıklarına yön vermekte ve yaşamı baştan sona değiştirmektedir (Tekman, 2002:45).

Bilgiye erişmek geçmişten günümüze her dönemde oldukça önemli olmuştur. Fakat 21.yüzyılın “Bilgi Çağı” olarak adlandırılmasının önemli bir sebebi de bu çağda bilgiye erişmek ve o erişimden yeni bir bilgi ortaya çıkarmanın mümkünlüğünün artmasıdır (Stene, 1997: 54). Gelişen teknoloji ile birlikte yaşam şartları ve standartları değişmiş, insanlar daha kısa sürede daha çok şey elde etme arzusuna sahip olmuşlardır. Teknoloji özellikle internet dünyasındaki gelişmeleri ile bir “tık” uzakta, verimli ve pratik bir yaşamın oluşmasını sağlamıştır (Karaman, 1998:4). Bu değişimler hayatın her alanında dönüşüm sağladığı gibi eğitim alanında da dönüşüm sağlamıştır. Bugün sosyal ağların yaşamın her alanında kullanılması, bu ağlardan eğitim alanında da yararlanma fikrini doğurmuştur. İnternet teknolojilerinin multimedya özelliği, hemen her alanda video, ses kaydı, görüntü sunabilmesi imkanı eğitimde kişilerin bu şekilde materyallerden faydalanabilmesini sağlamaktadır (Bahşişoğlu, 1999:37).

2. İNTERNET TEKNOLOJİSİNİN GELİŞİM SÜRECİ

Dünya üzerinde internetin ilk ortaya çıkışı 1969 senesinde ABD Savunma Bakanlığı'nda ARPANET'in kurulmasıyla başlamıştır. Halka açık internet kullanımı ise 1989 yılında başlamıştır. FNC (Federal Networking Council), 1995 senesinde interneti tanıtan bir protokol yayınlamış ve bu protokolle birlikte internet sistemlerinde yüksek düzeyli servislere ve hizmete ulaşılmasının amaçlandığı açıklanmıştır (Barbier ve Lavenir, 2001:11).

Yeni medyayı oluşturan süreci 1800'lü yıllara kadar dayandıran Lev Manovich; bu süreci Daguerre'nin 'dagerotip'in icadından, Babbage'nin 'analitik makine'sine, 1900'lü yıllarda ortaya çıkan dijital bilgisayarlara kadar uzatmaktadır. Analitik makineyle bilgisayar teknolojileri ivme kazanmış; hareketli görüntü, ses ve metnin değişik formlarla saklanması imkân haline gelmiş ve bu ikisinin birleşimiyle var olan medyanın sayısal verilere dönüştürülmesiyle yeni medya ortaya çıkmıştır (Başlar, 2013:1).

3. TEKNOLOJİK AÇIDAN YENİ MEDYA

Dünya son yıllarda endüstri 4.0 adı verilen dördüncü sanayi devrimini yaşamaktadır ve bu devrim insanların çağa, olaylara ve olgulara bakış açısını oldukça değiştirmektedir. Teknolojik gelişmelerin hızlı bir şekilde arttığı günümüzde yapay zekâ teknolojisinin de gelişmesiyle birlikte dünya üzerindeki küreselleşme olgusu oldukça canlı ve önemli bir şekilde yaşanmaktadır (Alioğlu, 2011: 55).

Teknolojik gelişmeler 90'lardan bugüne cep telefonları, radyo vb. birçok aracın değişmesini, güncelleşmesini, zamana bağlı olarak kimilerinin yok olmasını, kimilerinin ise dönüşüme uğramasını sağlamıştır. Özellikle 2000'li yıllardan sonra akıllı cihazların hızlı şekilde güncellenerek üretilmesi, yeni medya alanında da hızlı bir gelişmeye olanak vermiştir. Akıllı telefonların hemen hemen her ortamdan internete ve wi-fi cihazlarına bağlanması hızlı bir veri alışverişi sağlamış; bu durum da hemen her ortamda insanların medya ağlarından faydalanmasını olanaklı kılmıştır. Bugün 4.5G teknolojisi ile dünya üzerinde her ortamda çok hızlı şekilde internete girilebilmesi, teknolojik anlamda cep telefonlarıyla eş zamanlı olarak yeni medyanın da gelişmesinin bir göstergesidir (Atkins, 2011: 23).

Yeni medya teknolojilerinin oluşması belirli bir tarihte olmamıştır. Bu gelişim tarihsel bir süreci ifade etmektedir. Ancak özellikle 1980'li yıllardan yeni medya teknolojilerinin gelişim hızı yükselerek bugünlere gelinmiştir. Yeni medyanın teknolojik boyutunu iletişim teknolojilerindeki gelişmeler oluşturmaktadır. Bu teknolojiye bilgisayar öne çıkmaktadır. Bilgisayar ile birlikte iletişimin diğer araçlarından olan telefon ve tabletlerle de yeni medya teknolojileri bambaşka boyutlara ulaşmaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan dönüşümler ve gelişmeler hem laboratuvarlarda hem de bilgisayar üzerinde üretilen nesnel toplamından oluşmaktadır. Nitekim bilgisayar ve internet üzerinden üretilen sosyal medya uygulamaları ve yazılımları ile birlikte yeni medya gelişimini bu yönde sürdürmektedir. İnternette hazırlanan yazılım ve paylaşım aracı aynı zamanda birer medya aracı olma özelliğini de taşımaktadır. İrili ufaklı birçok sosyal medya uygulaması birçok farklı paylaşım zemin hazırlamaktadır (Törenli, 2005: 110).

Yeni medyanın teknolojik ortamında kendi içinde kullanılan bir de teknoloji dili bulunmaktadır. Bu geniş teknoloji dili enformasyonun nesnel olarak da ölçülmesini sağlamaktadır. Bu yeni bilgi işlem dile ise 'bit'lerden oluşmaktadır. Ölçülebilen enformasyon ile birlikte ortaya konan her medya ifadesi hesaplanabilir bir duruma gelmektedir. Hesaplanabilir olması ise ticari ve ekonomik kaygıların bir göstergesi olarak öne çıkmaktadır.

Yeni iletişim teknolojilerini oluşturan ve bu teknolojilerin alt yapısını oluşturan beş farklı dinamik bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Mikro İşlemciler-Bilgi İşlem
- Sayısal Teknoloji
- Veri sıkıştırma-Saklama Teknolojileri
- Fiber Optik Kablolar ile Dağıtım Teknolojisi
- Uydu Teknolojisi (Cansabuncu, 2013: 49).

4. SOSYOLOJİK AÇIDAN YENİ MEDYA

Yeni medya popüler kültürün egemen olduğu ve değişimin çok hızlı bir şekilde yaşandığı 21.yüzyılda ortaya çıkan bir kavramdır. Yeni medyanın varlığı sadece teknoloji ve iletişim anlamında bir devrim yaratmamış, aynı zamanda toplumda da yeni bir dönemin başlamasına olanak vermiştir. Yeni medya ile birlikte insanların toplumsal yaşamdaki alışkanlıkları değişmeye başlamış, bu alışkanlıklar doğrultusunda yaşamın içerisinde de değişimler toplumsal anlayışların da değişmesine önayak olmaya başlamıştır (Jones, 2009: 12).

Yeni medya döneminde teknolojik aletlerin zaman-mekan boyutundan soyutlanarak insan yaşamındaki aktif yerini artırması sebebiyle teknoloji yaşamın her alanına hakim olmaya başlamıştır. İnsanların hemen her yerden internete bağlanabilmesi, interaktif olarak görüş ve düşüncelerini paylaşabilmesi ve iletişim kurabilmesi kolaylığı dış dünyadan soyutlanma oranını artırmıştır. Bu da yeni bir kimlik dönüşümü dönemi başlatmıştır (Kenan ve Shiri, 2009: 34).

5. EĞİTİM AÇISINDAN YENİ MEDYA

Eğitim çocukluktan itibaren başlayan ve insanın ölümüne değin geçen yaşam sürecinin her aşamasına hakim olan bir öğedir. Ailede başlayan eğitim daha sonra okullar aracılığıyla profesyonelleşerek kişiye yaşamında bir yol ve karakter haritası çizmesini sağlamaktadır. Bir süreç olarak eğitim yönetilirken döneme, kişiye ve kullanılan eğitim materyallerine göre anlam kazanmaktadır. Eğitimin amacı ve işlevi birçok faktörden etkilenerek yerine getirilmektedir (Lamri ve arkadaşları, 2014: 45).

Geleneksel medya araçları, değişik kategorilerde eğitim almak isteyen çocuk, yaşlı ve emekli gibi öğrencilere hayat boyu öğrenmede fırsat eşitliği sağlamaktadır. 80'li yılların başında Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) ve Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Sistemi'nin işbirliği ile kitle iletişim aracı olan televizyon üzerinden ilk kez ders yayını yapılmış olması da bu fırsat eşitliğinin göstergesi sayılmıştır (Küçükcan, 2016:169).

2000'li yıllarda gelişen teknolojiyle beraber hayatımıza giren yayın teknolojilerinin yüksek tanımlamalı televizyonu (HDTV) tüketiciyle buluşturması izleyicilerin beklentilerini yükseltmiştir.

Daha bu teknolojiler ülkemizde ve dünyada henüz tam yaygınlaşmadan mobil teknolojiler ortaya çıkmıştır. Bu teknolojilerle beraber hayatımıza “Yeni Medya Araçları” girmiştir; söz konusu araçların popülaritesi halen sürmektedir. Yeni medya araçları sayesinde uzaktan eğitimle bilgiye istenilen zaman ve istenilen yerde ulaşmak mümkün hale getirmiştir. Böylece televizyonun dar yayıncılık kapsamı genişlemiştir. Bunun yanı sıra televizyon yayıncılığı kendini geliştirmeye devam ettiği için en etkili kitle iletişim aracı olma özelliğini korumaktadır. Ancak televizyon yayıncılığı bütçe ve uğraş gerektiren organizasyon olmasının yanında mevcut yasalarla mümkün olmadığından dolayı TRT için özel yasa ve düzenlemeler çıkarılmıştır. TRT ile ortak olan Anadolu Üniversitesi'nin de bir kamu yayıncısı olarak kabul edilip yasanın düzenlenmesi gerekmektedir (Küçükcan, 2016:178)

21.yüzyılda bilişim teknolojilerindeki gelişmeler ve internetin yaşamın her alanına hakim olması eğitimde geleneksel alışkanlıkların da değişmesine neden olmuştur. Geleneksel eğitimde yer alan ansiklopedi, kitap vb. yazılı kaynakların yerine bugün slayt, gösteri, sunum, e-kaynaklar gibi kaynaklar daha fazla kullanılmaktadır. Bu durum internetin dönüşümüyle birlikte yaşamın her alanına hakim bir güç olarak yerini almasından kaynaklıdır. Yeni medyanın yükselişe geçmesi ve birçok şeyin dijitalleşmesiyle birlikte artık bilgi kaynakları küçülerek yer ve zaman sıkıntısından kurtularak insanların ulaşımına açılmışlardır. Bugün insanlar parmak boyutundaki telefonlarla her yerden internete bağlanabilmekte ve bilgi edinmek istedikleri konularda araştırma yapabilmektedirler (Yang ve Yu, 2016: 12).

5.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Bu model kapsamında “Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medyayı Eğitim Amaçlı Kullanımları Ölçeği” ve “Sosyal Medya Tutum Ölçeği” adlı ölçeklerle sosyal medyayı kullanan üniversite öğrencilerinden nicel veriler toplanarak, analiz edilmiş ve bulgular raporlanarak sunulmuş ve yorumlanmıştır.

5.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini sosyal medya ortamlarını kullanan üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Üniversite öğrencilerinin bu çalışmanın da desteklediği şekliyle hemen hemen tamamının sosyal medya ortamlarını kullanıyor olması evreni “Türkiye’deki tüm üniversite öğrencileri” olarak tanımlayabilmemize neden olmaktadır. Örneklemi ise amaçlı örneklem seçim metodu ile seçilen sosyal medya mecralarını kullanan ve araştırmacı tarafından ulaşılabilir olan 169 üniversite öğrencisidir. Bu öğrencilerden sosyal medya ortamlarından özellikle facebook ve twitter üzerinden paylaşılan linkler yardımı ile veriler toplanmıştır. Bu 169 kişinin detaylı demografik verileri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: Çalışma Grubunun Özellikleri

		f	%
Cinsiyet	Kadın	94	55,6
	Erkek	75	44,4
	Toplam	169	100,0
Sınıf	İkinci Sınıf	46	27,2
	Üçüncü Sınıf	34	20,1
	Dördüncü Sınıf	49	29,0
	Okulu Uzatmış	40	23,7
	Toplam	169	100,0
Üniversite	Marmara Üniversitesi	98	58,0
	Afyon Kocatepe Üniversitesi	5	3,0
	Anadolu Üniversitesi	12	7,1
	Ankara Üniversitesi	4	2,4
	Atatürk Üniversitesi	8	4,7
	Bilecik Üniversitesi	1	,6
	Ege Üniversitesi	2	1,2
	Erciyes Üniversitesi	10	5,9
	İstanbul Üniversitesi	8	4,7
	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	5	3,0
	Mersin Üniversitesi	9	5,3
	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	7	4,1
	Toplam	169	100,0
Fakülte	Eğitim	90	53,3
	Fen Edebiyat	11	6,5
	Hukuk	4	2,4
	İktisadi İdari Bilimler	4	2,4
	İletişim	43	25,4
	Spor Bilimleri	9	5,3
	Tıp	8	4,7
	Toplam	169	100,0
Bölüm	BÖTE	90	53,3
	Gazetecilik	14	8,3
	Halkla İlişkiler ve Tanıtım	10	5,9

	Hukuk	4	2,4
	Kimya	5	3,0
	Marka ve İletişim	6	3,6
	Radyo Televizyon ve Sinema	10	5,9
	Reklamcılık ve Tanıtım	3	1,8
	Tıp	8	4,7
	Türk Dili ve Edebiyatı	6	3,6
	Yönetim Bilişim Sistemleri	4	2,4
	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	9	5,3
	Toplam	169	100,0
Sosyal Medya Sitelerini Kullanma Süresi	1-2 yıl	8	4,7
	3-4 yıl	17	10,1
	4 yıldan fazla	144	85,2
	Toplam	169	100,0
Sosyal Medya Sitelerini Kullanma Sıklığı	Her gün bir kere	10	5,9
	Her gün bir kereden fazla	159	94,1
	Toplam	169	100,0
Sosyal Medya Sitelerine Her Girildiğinde Harcanan Ortalama Süre	5-10 dk	48	28,4
	11-30 dk	67	39,6
	31-60 dk	20	11,8
	61-120 dk	19	11,2
	121 dk ve daha fazla	15	8,9
	Toplam	169	100,0

Tabloda görüldüğü gibi örneklemin 94'ünü (%55,6) kadın, 75'ini (%44,4) erkek kullanıcılar oluşturmaktadır. Çalışmada kullanılan örneklemin 46'sı (%27,2) ikinci sınıf, 34'ü (%20,1) üçüncü sınıf, 49'u (%29) dördüncü sınıf ve 40'ı (%23,7) okulunu uzatmış öğrencilerden oluşmaktadır. Marmara Üniversitesi öğrencisi 98 (%58), Afyon Kocatepe Üniversitesi öğrencisi 5 (%3), Anadolu Üniversitesi öğrencisi 12 (%7,1), Ankara Üniversitesi öğrencisi 4 (%2,4), Atatürk Üniversitesi öğrencisi 8 (%4,7), Bilecik Üniversitesi öğrencisi 1 (%0,6), Ege Üniversitesi öğrencisi 2 (%1,2), Erciyes Üniversitesi öğrencisi 10 (%5,9), İstanbul Üniversitesi öğrencisi 8 (%4,7), Manisa Celal Bayar Üniversitesi öğrencisi 5 (%3), Mersin Üniversitesi öğrencisi 9 (%5,3) ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğrencisi 7 (%4,1) öğrenci çalışmada yer almaktadır. Üniversitelerdeki dağılım Marmara Üniversitesi lehine fazlalık içerdiğinden bu değişkenlerle yapılan analizlerde Marmara Üniversitesi ve Diğer Üniversiteler şeklinde bir kategorilendirmeye gidilmiş ve analizler bu şekilde gerçekleştirilmiştir.

Yine tabloya bakıldığında fakülte değişkeni kategorileri şu şekildedir: Eğitim Fakültesi 90 (%53,3) öğrenci, Fen Edebiyat Fakültesi 11 (%6,5), Hukuk Fakültesi 4(%2,4), İktisadi İdari Bilimler Fakültesi 4 (%2,4), İletişim Fakültesi 43 (%25,4) ve Spor Bilimleri Fakültesi 9 (%5,3) öğrencidir. Fakültelerdeki dağılım Eğitim ve İletişim Fakülteleri lehine fazlalık içerdiğinden bu değişkenlerle

Yapılan analizlerde Eğitim, İletişim ve Diğer Fakülteler şeklinde bir kategorilendirmeye gidilmiş ve analizler bu şekilde gerçekleştirilmiştir.

Tabloda görüleceği üzere bölüm değişkeni kategorilerinin şu şekildedir: Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi (BÖTE) 90 (%53,3), Gazetecilik 14 (%8,3), Halkla İlişkiler ve Tanıtım 10 (%5,9), Hukuk 4 (%2,4), Kimya 5 (%3,0), Marka ve İletişim 6 (%3,6), Radyo Televizyon ve Sinema 10 (%5,9), Reklamcılık ve Tanıtım 3 (%1,8), Tıp 8 (%4,7), Türk Dili ve Edebiyatı 6 (%3,6), Yönetim Bilişim Sistemleri 4 (%2,4) ve Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği 9 (%5,3) öğrenci. Bölüm değişkeni bir birleştirme işlemine tabi tutulmamış ve bu değişken analizlerde kullanılmamıştır. Çünkü bir kısım bölüm hücrelerindeki sayılar 5'in altına düştüğünden dengesiz bir dağılım oluşmuştur.

Yine tabloda görüleceği üzere Sosyal Medya Sitelerini Kullanma Süresi değişkeni kategorileri "1-2 yıl" 8 (%4,7), "3-4 yıl" 17 (%10,1), "4 yıldan fazla" 144(%85,2) öğrenci şeklinde; Sosyal Medya Sitelerini Kullanma Sıklığı değişkeni kategorileri "Her gün bir kere" 10 (%5,9), "Her gün bir kereden fazla" 159 (%94,1) öğrenci şeklinde; Sosyal Medya Sitelerine Her Girildiğinde Harcanan Süre değişkeni kategorileri "5-10 dk" 48 (%28,4), "11-30 dk" 67 (%39,6), "31-60 dk" 20(%11,8), "61-120 dk" 19 (%11,2), "121 dk ve daha fazla" 15(%8,9) öğrenci şeklindedir.

5.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplamak amacıyla araştırmacı iki farklı ölçek geliştiricilerinden izin alınarak kullanılmıştır. Bu ölçeklerden biri "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medyayı Eğitim Amaçlı Kullanımları Ölçeği" ve diğeri ise "Sosyal Medya Tutum Ölçeği"dir. Ayrıca bir "Kişisel Bilgi Formu" ile de çalışmada kullanılan örneklemin demografik verileri toplanmıştır.

5.4. Araştırmanın Hipotezleri

H1: Cinsiyete Göre Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medyayı Eğitim Amaçlı Kullanımları Ölçeği Puanı ve Alt Boyut Puanları Farklılaşmaktadır.

H1a Cinsiyete göre sosyal medyanın eğitim süreçlerindeki önemi düzeyi farklılaşmaktadır.

H1b Cinsiyete göre sosyal medyanın eğitimde kullanımını etkileyen faktörler farklılaşmaktadır.

H1c Cinsiyete göre sosyal medyayı eğitimde kullanmaya yönelik tutumlar farklılaşmaktadır.

H1d Cinsiyete göre eğitim süreçlerinde sosyal medyanın kullanım sıklığı farklılaşmaktadır.

H2: Cinsiyete Göre Sosyal Medya Tutum Ölçeği Puanı ve Alt Boyut Puanları Farklılaşmaktadır.

H2a Cinsiyete göre sosyal yetkinlik düzeyi farklılaşmaktadır.

H2b Cinsiyete göre paylaşım ihtiyacı farklılaşmaktadır.

H2c Cinsiyete göre öğretmenlerle ilişkileri farklılaşmaktadır.

H2d Cinsiyete göre sosyal izolasyon düzeyi farklılaşmaktadır.

H3: Üniversiteye Göre Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medyayı Eğitim Amaçlı Kullanımları Ölçeği Puanı ve Alt Boyut Puanları Farklılaşmaktadır.

H3a Üniversiteye göre sosyal medyanın eğitim süreçlerindeki önemi düzeyi farklılaşmaktadır.

H3b Üniversiteye göre sosyal medyanın eğitimde kullanımını etkileyen faktörler farklılaşmaktadır.

H3c Üniversiteye göre sosyal medyayı eğitimde kullanmaya yönelik tutumlar farklılaşmaktadır.

H3d Üniversiteye göre eğitim süreçlerinde sosyal medyanın kullanım sıklığı farklılaşmaktadır.

H4: Üniversiteye Göre Sosyal Medya Tutum Ölçeği Puanı ve Alt Boyut Puanları Farklılaşmaktadır.

H4a Üniversiteye göre sosyal yetkinlik düzeyi farklılaşmaktadır.

- H4b Üniversiteye göre paylaşım ihtiyacı farklılaşmaktadır.
 H4c Üniversiteye göre öğretmenlerle ilişkileri farklılaşmaktadır.
 H4d Üniversiteye göre sosyal izolasyon düzeyi farklılaşmaktadır.

H5: Fakülteye Göre Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medyayı Eğitim Amaçlı Kullanımları Ölçeği Puanı ve Alt Boyut Puanları Farklılaşmaktadır.

- H5a Fakülteye göre sosyal medyanın eğitim süreçlerindeki önemi düzeyi farklılaşmaktadır.
 H5b Fakülteye göre sosyal medyanın eğitimde kullanımını etkileyen faktörler farklılaşmaktadır.
 H5c Fakülteye göre sosyal medyayı eğitimde kullanmaya yönelik tutumlar farklılaşmaktadır.

H5d Fakülteye göre eğitim süreçlerinde sosyal medyanın kullanım sıklığı farklılaşmaktadır.

H6: Fakülteye Göre Sosyal Medya Tutum Ölçeği Puanı ve Alt Boyut Puanları Farklılaşmaktadır.

- H6a Fakülteye göre sosyal etkinlik düzeyi farklılaşmaktadır.
 H6b Fakülteye göre paylaşım ihtiyacı farklılaşmaktadır.
 H6c Fakülteye göre öğretmenlerle ilişkileri farklılaşmaktadır.
 H6d Fakülteye göre sosyal izolasyon düzeyi farklılaşmaktadır.

SONUÇ

İçinde bulunduğumuz çağ, bilgisayarın, bilgi teknolojilerinin ve internetin merkezi bir öneme kavuştuğu (Arslan, Kırık, Çetinkaya ve Gül, 2015), ortaya çıkan yeni ortamların yaşamın hemen her alanında vazgeçilemeyecek gereklilik haline geldiği (Tutgun Ünal ve Arslan, 2013; Arslan ve Tutgun Ünal, 2013) dijital araç ve uygulamaların günlük yaşamda çok daha fazla sayı ve sürede yer almakta olduğu (Arslan, Kırık, Karaman ve Çetinkaya, 2015) ve kitlelerin iletişim biçimlerinin değiştiği (Arslan ve Kırık, 2013) dijital çağ olarak da isimlendirilen bir zaman dilimidir. Bu zaman diliminde ortaya çıkan sosyal medya ortamları da hayatın hemen her alanını etkisi altına almıştır. Öncelikle eğitim amacıyla üretilmemiş olan bu ortamlar sonrasında eğitimcilerin ve eğitim-öğretim sisteminin unsurlarının dikkatini çekmiş ve eğitim-öğretim süreçlerinde de kullanılır olmalarına neden olmuştur.

Çalışmada (1)Üniversite öğrenciler sosyal medya ortamlarını hangi amaçlarla kullanmaktadır?, (2)Üniversite öğrencileri hangi sosyal medya ortamlarını kullanmaktadırlar?, (3)Üniversite öğrencileri sosyal medyanın eğitim süreçlerindeki önemi konusundaki düşünceleri nelerdir?, (4)Üniversite öğrencilerine göre sosyal medyanın eğitimde kullanımını etkileyen faktörler nelerdir?, (5)Üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı eğitimde kullanmaya yönelik tutumları nasıldır?, (6)Üniversite öğrencilerinin eğitim süreçlerinde sosyal medyanın kullanım sıklığı ne seviyededir?, (7)Üniversite öğrencilerinin eğitim süreçlerinde kullandıkları sosyal medya araçları nelerdir?, (8)Üniversite öğrencilerinin eğitim süreçlerinde kullanılan sosyal ağ web siteleri nelerdir?, (9)Üniversite öğrencilerinin sosyal ağ web sitelerinin kullanım amaçları nelerdir? ve (10)Üniversite öğrencilerinin cinsiyet, sınıf, üniversite, fakülte, bölüm, sosyal medya sitelerini kullanma süresi, sosyal medya sitelerini kullanma sıklığı, sosyal medya sitelerine her girildiğinde harcanan ortalama süre değişkenleri ile “üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı eğitim amaçlı kullanımları ölçeği” ve “sosyal medya tutum ölçeği” adlı ölçekler arasında anlamlı fark var mıdır ? şeklinde tasarlanan araştırma sorularına cevap aranmıştır.

“Arkadaşlarımla bağlantı kurmak için.” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 158 (%93,5) kişi “Kullanıyorum”, 11 (%6,5) kişi “Kullanmıyorum” olarak cevap vermiştir. Bu sonuç öğrencilerin çok büyük kısmının sosyal medyayı arkadaşları ile bağlantı kurmak amacıyla kullandığını göstermektedir.

“Hiç tanışmadığım kişilerle yeni arkadaşlıklar kurmak için” maddesine verdikleri cevaplar

şu şekildedir: 46 (%27,2) kişi “Kullanıyorum”, 123 (%72,8) kişi “Kullanmıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin büyük kısmının sosyal medyayı hiç tanışmadığı kişilerle yeni arkadaşlıklar kurmak amacıyla kullanmadığını göstermektedir.

“Bir forum ortamında fikirlerimi ve görüşlerimi paylaşmak için.” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 121 (%71,6) kişi “Kullanıyorum”, 48 (%28,4) kişi “Kullanmıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin büyük kısmının sosyal medyayı bir forum ortamında fikirlerini ve görüşlerini paylaşmak amacıyla kullandığını göstermektedir.

“İnsanlar hakkında daha fazla bilgi edinmek için (Daha önce tanıdığım ya da tanımadığım).” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 134 (%79,3) kişi “Kullanıyorum”, 35 (%20,7) kişi “Kullanmıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin büyük kısmının sosyal medyayı insanlar hakkında daha fazla bilgi edinmek amacıyla kullandığını göstermektedir.

“Ders konularıyla ilgili olarak öğretim görevlileriyle iletişim kurmak için.” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 120 (%71) kişi “Kullanıyorum”, 45 (%29) kişi “Kullanmıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin büyük kısmının sosyal medyayı ders konularıyla ilgili olarak öğretim görevlileriyle iletişim kurmak amacıyla kullandığını göstermektedir. Ders konularıyla ilgili olarak öğretim görevlileriyle iletişim kurmanın bu derece yüksek oranda olması eğitim amaçlı sosyal medya kullanımının hedef kitlemizde yoğun olduğu şeklinde yorumlanabilir.

“Ders konularıyla ilgili olarak sınıf arkadaşlarımla iletişim kurmak için.” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 148 (%87,6) kişi “Kullanıyorum”, 21 (%12,4) kişi “Kullanmıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin çok büyük kısmının sosyal medyayı ders konularıyla ilgili olarak sınıf arkadaşlarıyla iletişim kurmak amacıyla kullandığını göstermektedir. Ders konularıyla ilgili olarak sınıf arkadaşları ile iletişim kurmanın bu derece yüksek oranda olması eğitim amaçlı sosyal medya kullanımının hedef kitlemizde yoğun olduğu şeklinde yorumlanabilir.

“Sosyal medyanın eğitim amaçlı kullanımını faydalı buluyorum” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 1 (%0,6) kişi “kesinlikle katılmıyorum”, 3 (%1,8) kişi “katılmıyorum”, 15 (%8,9) kişi “kararsızım”, 66 (%39,1) kişi “katılıyorum” ve 84 (%49,7) kişi “kesinlikle katılıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin çok büyük kısmının (%88,8) sosyal medyanın eğitim amaçlı kullanımını faydalı bulduğunu göstermektedir.

“Eğitimimde sosyal medyayı kullanmam, daha iyi notlar almamı sağlıyor” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 5 (%3) kişi “kesinlikle katılmıyorum”, 6 (%3,6) kişi “katılmıyorum”, 26 (%15,4) kişi “kararsızım”, 73 (%43,2) kişi “katılıyorum” ve 54 (%34,9) kişi “kesinlikle katılıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin çok büyük kısmının (%78,1) sosyal medyanın eğitim amaçlı kullanmalarının daha iyi notlar almalarını sağladığını düşündüklerini göstermektedir.

“Eğitimimde sosyal medyayı kullanmam, ödevlerimi daha çabuk bitirmemi sağlıyor” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 1 (%0,6) kişi “kesinlikle katılmıyorum”, 10 (%5,9) kişi “katılmıyorum”, 26 (%15,4) kişi “kararsızım”, 79 (%46,7) kişi “katılıyorum” ve 53 (%31,4) kişi “kesinlikle katılıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin çok büyük kısmının (%78,1) sosyal medyanın eğitim amaçlı kullanmalarının ödevlerini daha çabuk bitirmelerini sağladığını göstermektedir.

“Eğitimde sosyal medya kullanmak verimliliğimi artırıyor” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 2 (%1,8) kişi “kesinlikle katılmıyorum”, 16 (%9,5) kişi “katılmıyorum”, 29 (%17,2) kişi “kararsızım”, 63 (%37,3) kişi “katılıyorum” ve 59 (%34,9) kişi “kesinlikle katılıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin büyük kısmının (%72,2) sosyal medyanın eğitimde kullanmalarının verimliliklerini artırdığını göstermektedir.

“Derslerimize giren öğretim görevlileri ve okulumuzun yöneticileri eğitim süreçlerinde sosyal medya araçlarının kullanımı konusunda beni teşvik ediyorlar” maddesine verdikleri cevaplar

şu şekildedir: 9 (%5,3) kişi “kesinlikle katılmıyorum”, 17 (%10,1) kişi “katılmıyorum”, 42 (%24,9) kişi “kararsızım”, 72 (%42,6) kişi “katılıyorum” ve 29 (%17,2) kişi “kesinlikle katılıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin yarıdan çoğunun (%59,8) derslerine giren öğretim görevlileri ve okullarının yöneticilerinin eğitim süreçlerinde sosyal medya araçlarının kullanımı konusunda teşvik ettiklerini düşündüklerini göstermektedir.

“Arkadaşlarım eğitim sürecimde sosyal medyayı kullanmamın gerekli olduğunu düşünüyorlar” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 8 (%4,7) kişi “kesinlikle katılmıyorum”, 19 (%11,2) kişi “katılmıyorum”, 45 (%26,6) kişi “kararsızım”, 55 (%32,5) kişi “katılıyorum” ve 42 (%24,9) kişi “kesinlikle katılıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin yaklaşık üçte ikisinin (%57,4) arkadaşlarının eğitim süreçlerinde onların sosyal medyayı kullanmalarının gerekli olduğunu düşündüklerini göstermektedir.

“Eğer bir ders çalışma konusuyla ilgili olarak bir cevap almaya ihtiyaç duyarsam, üye olduğum sosyal medya grubuna çözüm ile ilgili cevap almak için mesaj atabiliyorum” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 2 (%1,2) kişi “kesinlikle katılmıyorum”, 11 (%6,5) kişi “katılmıyorum”, 12 (%7,1) kişi “kararsızım”, 91 (%53,8) kişi “katılıyorum” ve 53 (%31,4) kişi “kesinlikle katılıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin çok büyük kısmının (%85,2) bir ders çalışma konusuyla ilgili olarak bir cevap almaya ihtiyaç duyarlarsa, üye oldukları sosyal medya grubuna çözüm ile ilgili cevap almak için mesaj atabildiklerini göstermektedir.

“Bana göre, geleneksel eğitim yöntemlerine ilave olarak sosyal medyanın öğretim etkinliklerinde kullanımın daha çok çekici olduğunu düşünüyorum” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 8 (%4,7) kişi “kesinlikle katılmıyorum”, 4 (%2,4) kişi “katılmıyorum”, 23 (%13,6) kişi “kararsızım”, 59 (%34,9) kişi “katılıyorum” ve 75 (%44,4) kişi “kesinlikle katılıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin çok büyük kısmının (%79,3) geleneksel eğitim yöntemlerine ilave olarak sosyal medyanın öğretim etkinliklerinde kullanımın daha çok çekici olduğunu düşündüklerini göstermektedir.

“Geleneksel eğitim yöntemlerine ilave olarak sosyal medyanın öğretim etkinliklerinde kullanımın çok daha iyidir” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 1 (%0,6) kişi “kesinlikle katılmıyorum”, 3 (%1,8) kişi “katılmıyorum”, 29 (%17,2) kişi “kararsızım”, 95 (%56,2) kişi “katılıyorum” ve 41 (%24,3) kişi “kesinlikle katılıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin çok büyük kısmının (%80,5) geleneksel eğitim yöntemlerine ilave olarak sosyal medyanın öğretim etkinliklerinde kullanımın daha çok iyi olduğunu düşündüklerini göstermektedir.

“Sosyal medya siteleri sayesinde yeni bir kişilik kazandığımı hissediyorum” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 13 (%7,7) kişi “kesinlikle katılmıyorum”, 51 (%30,2) kişi “katılmıyorum”, 40 (%23,7) kişi “kararsızım”, 42 (%24,9) kişi “katılıyorum” ve 23 (%13,6) kişi “kesinlikle katılıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin yaklaşık yarısının (%48,5) sosyal medya siteleri sayesinde yeni bir kişilik kazandıklarını göstermektedir.

“Sosyal medya sitelerinde gördüğüm paylaşımları arkadaşlarımla sohbet konusu yapmak hoşuma gidiyor” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 2 (%1,2) kişi “kesinlikle katılmıyorum”, 18 (%10,7) kişi “katılmıyorum”, 12 (%7,1) kişi “kararsızım”, 82 (%48,5) kişi “katılıyorum” ve 55 (%32,5) kişi “kesinlikle katılıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin büyük kısmının (%81) sosyal medya sitelerinde gördükleri paylaşımları arkadaşlarıyla sohbet konusu yapmaktan hoşlandıklarını göstermektedir.

“Sosyal medya sitelerindeki içerikler hakkında yorum yapmak hoşuma gidiyor” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 8 (%4,7) kişi “kesinlikle katılmıyorum”, 13 (%7,7) kişi “katılmıyorum”, 31 (%18,3) kişi “kararsızım”, 78 (%46,2) kişi “katılıyorum” ve 39 (%23,1) kişi “kesinlikle katılıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin büyük kısmının (%69,3) sosyal medya sitelerindeki

içerikler hakkında yorum yapmaktan hoşlandıklarını göstermektedir.

“Sosyal medya siteleri sayesinde yalnızlıktan kurtulduğumu düşünüyorum” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 39 (%23,1) kişi “kesinlikle katılmıyorum”, 37 (%21,9) kişi “katılmıyorum”, 46 (%27,2) kişi “kararsızım”, 28 (%16,6) kişi “katılıyorum” ve 19 (%11,2) kişi “kesinlikle katılıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin yaklaşık üçte birinin (%27,8) sosyal medya siteleri sayesinde yalnızlıktan kurtulduklarını düşündüklerini göstermektedir.

“Paylaşımlarımın arkadaşlarım tarafından beğenilmesinden hoşlanıyorum” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 2 (%1,2) kişi “kesinlikle katılmıyorum”, 10 (%5,9) kişi “katılmıyorum”, 20 (%11,8) kişi “kararsızım”, 74 (%43,8) kişi “katılıyorum” ve 63 (%37,3) kişi “kesinlikle katılıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin büyük kısmının (%81,2) paylaşımlarının arkadaşları tarafından beğenilmesinden hoşlandıklarını göstermektedir.

“Öğretmenlerimin sosyal medya sitelerinde beni takip etmesi kendimi değerli hissetmemi sağlıyor” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 15 (%8,9) kişi “kesinlikle katılmıyorum”, 19 (%11,2) kişi “katılmıyorum”, 36 (%21,3) kişi “kararsızım”, 55 (%32,5) kişi “katılıyorum” ve 44 (%26) kişi “kesinlikle katılıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin yarısından fazlasının (%58,5) öğretmenlerinin sosyal medya sitelerinde onları takip etmesinin kendilerini değerli hissetmelerini sağladığını düşündüklerini göstermektedir.

“Arkadaşlarımın paylaşımlarım hakkında yorum yapmaları beni mutlu ediyor” maddesine verdikleri cevaplar şu şekildedir: 8 (%4,7) kişi “kesinlikle katılmıyorum”, 17 (%10,1) kişi “katılmıyorum”, 19 (%11,2) kişi “kararsızım”, 85 (%50,3) kişi “katılıyorum” ve 40 (%23,7) kişi “kesinlikle katılıyorum” olarak cevap vermişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin büyük kısmının (%74) arkadaşlarının paylaşımları hakkında yorum yapmalarının onları mutlu ettiğini göstermektedir.

Öncelikle sosyal ağ siteleri kullanım amaçlarına bakılmış ve öğrencilerin daha çok arkadaşlarıyla bağlantı kurmak (%93,5), fotoğraf, müzik, video ya da diğer çalışmalarını paylaşmak (%88,2), ders konularıyla ilgili olarak sınıf arkadaşlarıyla iletişim kurmak (%87,6), meslekleri ile ilişkili etkinlikler için (87,6) ve ders konularıyla ilgili olarak öğretim görevlileriyle iletişim kurmak için (%71) kullandıkları bulunmuştur. Ardından, eğitim süreçlerinde kullanılan sosyal medya araçlarına bakılmış ve öğrencilerin daha çok sosyal Ağ web siteleri (Facebook, MySpace, Bebo, LinkedIn, Google+ vb.) (%99,4), YouTube (%97,6), anlık Mesajlaşma Araçları (%95,3) kullandıkları anlaşılmış ve daha sonra eğitim süreçlerinde kullanılan sosyal ağ web sitelerine bakılmış ve öğrencilerin daha çok Facebook (%81,1), Google + (%75,1), Instagram (%72,2) ve Twitter (%69,2) kullandıkları saptanmıştır. Bu veri farklı araştırmalar tarafından da desteklenen önemli bir veridir.

Üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı eğitim amaçlı kullanımları ölçeği'nin Sosyal Medyanın Eğitimde Önemi Boyutu İçin yapılan analizlere bakıldığında öğrencilerin bu ortamları önemli buldukları ve bu ortamlara alışmalarının çok kolay olduğunu ortaya koymuştur. Kullanımı kolay bulunmuş, deneyimli kullanıcı olmak kolay olmuş, eğitim sırasında ulaşılan internet ortamının bu ortamları kullanmayı kolaylaştırdığı ve sosyal medyanın eğitim açısından kullanımını desteklediği ortaya çıkmıştır.

Üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı eğitim amaçlı kullanımları ölçeği'nin Sosyal Medyanın Eğitimde Kullanımını Etkileyen Faktörler Boyutu İçin yapılan analizler öğrencilerin bir ders çalışma konusuyla ilgili olarak bir cevap almaya ihtiyaç duyduklarında bunu sosyal medya sayesinde çözebildiklerini, arkadaşlarının eğitim süreçlerinde sosyal medyayı kullanmayı gerekli gördüklerini ve derslere giren öğretim elemanlarının onları sosyal medyayı eğitim süreçlerinde kullanmalarını teşvik ettiklerini ortaya koymuştur. Aynı ölçeğin Sosyal Medyayı Eğitimde Kullanmaya Yönelik Tutumlar Boyutu İçin yapılan analizler sosyal medyayı eğitimde kullanmayı çok çekici bulduklarını ve bu ortamları eğitim süreçlerinde kullanmaktan çok hoşlandıklarını ortaya koymuştur. Son boyut olarak

Eğitim Süreçlerinde Sosyal Medyanın Kullanım Sıklığı Boyutu İçin yapılan analizler öğrencilerin eğitim-öğretim ortamında her geçen gün daha sıklıkla sosyal medya mecralarının kullandıklarını ortaya çıkarmıştır.

Üniversite öğrencilerinin sosyal medya tutumları ölçeği için yapılan analizler öğrencilerin sosyal medya tutumlarının oldukça olumlu ve yüksek olduğunu ortaya çıkarmıştır. Düzenlenen etkinliklerden haberdar olmak, paylaşımların arkadaşlar tarafından beğenilmesi ve görülen paylaşımların sohbet konusu olması öğrenciler tarafından çokça arzulanan ve hoş karşılanan durumlardır.

Çalışmada cinsiyet, üniversite ve fakülte değişkenleri ile sosyal medya kullanımı ölçeği ve sosyal medya tutumları ölçeği arasındaki farkları ortaya koymak amacıyla bağımsız grup t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testleri yapılmıştır. Özellikle Üniversite değişkeni için üniversiteler arasında birleştirme yapılmış ve örneklemin çoğunluğunu oluşturan Marmara Üniversitesi ayrı bir kategori olarak ele alınmış diğer üniversitelerin tamamı "Diğer" kategorisinde toplanmıştır. Fakülte değişkeni için de benzer bir yol izlenmiş ve fakülteler eğitim, iletişim ve diğer olmak üzere üç kategoride sunulmuştur. Sosyal medya kullanımı ölçeği için cinsiyet değişkeni ile yapılan analizler kadın öğrencilerin erkek öğrencilerle karşılaştırıldığında anlamlı bir şekilde sosyal medyanın eğitim süreçlerinde daha önemli bulmakta, eğitimde kullanımın daha etkili olduğunu belirtmekte ve eğitimde sosyal medyayı kullanmaya yönelik daha olumlu tutum taşımakta olduğunu göstermektedir. Yine cinsiyet değişkeninin sosyal medya tutum ölçeği puanlarında anlamlı farklılıklar ortaya koymuştur. Sosyal medya tutumu ölçeğinde kadın öğrencilerin erkek öğrencilerle karşılaştırıldığında anlamlı bir şekilde sosyal izolasyon yaşadıklarını ve erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre anlamlı bir şekilde kendilerini sosyal medya konusunda yetkin olarak gördüklerini belirtmektedir.

Sosyal medya kullanımı ölçeği için üniversite değişkeni için yapılan analizler farkın sadece "Sosyal Medyanın Eğitimde Kullanımını Etkileyen Faktörler" boyutunda ortaya çıkmıştır. Buna göre, sosyal medyanın eğitimde kullanımı açısından Marmara Üniversitesi öğrencileri diğer üniversite öğrencilerine göre daha anlamlı ve daha etkili bir konumdadır. Sosyal medya tutum ölçeği puanlarının üniversiteye göre yapılan t-testi analizlerinde öğrencilerin sosyal medya tutum ölçeği "Öğretmenlerle İlişki" boyutu anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Sonuç bize diğer üniversite öğrencilerinin Marmara Üniversitesi öğrencilerine göre anlamlı bir şekilde daha fazla miktarlarda sosyal medyayı öğretmenlerle iletişim kurmak amacıyla kullandıklarını ortaya çıkarmıştır.

Sosyal medya kullanımı ölçeği puanlarının fakülte değişkenine göre yapılan tek yönlü ANOVA testi analizlerinde öğrencilerin sosyal medya kullanımı ölçeği "Eğitim Süreçlerinde Sosyal Medyanın Kullanım Sıklığı" boyutu puanları anlamlı bir şekilde farklılaştığını ortaya koymuştur. Bu sonuç iletişim fakültesi öğrencilerinin diğer fakülte öğrencilerine göre anlamlı bir şekilde sosyal medyayı eğitimde daha sık kullandıklarını ortaya çıkarmıştır. Yine fakülte değişkeni ile sosyal medya tutum ölçeği puanlarına yapılan analizler "Öğretmenlerle İlişki" boyutu ve "Sosyal İzolasyon" boyutu puanları anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Sonuç diğer fakülte öğrencilerinin eğitim ve iletişim fakültesi öğrencilerine göre anlamlı bir şekilde daha fazla öğretmenlerle iletişim sağlaması nedeniyle sosyal medya mecralarına olumlu tutum taşıdıklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca eğitim fakültesi öğrencilerinin diğer ve iletişim fakültesi öğrencilerine göre daha fazla sosyal izolasyon yaşadıkları ortaya çıkmıştır.

Cinsiyet, üniversite, fakülte değişkenleri haricinde araştırma sorularında yer alan bölüm, sosyal medya sitelerini kullanma süresi, sosyal medya sitelerini kullanma sıklığı, sosyal medya sitelerine her girildiğinde harcanan ortalama süre değişkenleri ile "üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı eğitim amaçlı kullanımları ölçeği" ve "sosyal medya tutum ölçeği" adlı ölçekler arasında anlamlı fark olup olmadığı da analiz edilmiştir. Öncelikle iki kategoriden oluşan sosyal medya sitelerini kullanma sıklığı

değişkeni için bağımsız grup t testi ikiden fazla kategori içeren sınıf, sosyal medya sitelerini kullanma süresi ve sosyal medya sitelerine her girildiğinde harcanan ortalama süre değişkenleri için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testleri yapılmıştır. Sosyal medya sitelerini kullanma sıklığı değişkeni için yapılan bağımsız grup t testi sonucuna göre “Eğitimde Süreçlerinde Önemi”, “Sosyal Medyayı Eğitimde Kullanmaya Yönelik Tutum” ve “Sosyal Medyayı Eğitimde Kullanım Sıklığı” boyutlarında sosyal medyaya daha sık girenler anlamlı bir şekilde daha yüksek puanlar almışlardır. Yine aynı şekilde sosyal medya tutumu ölçeğinde “Sosyal Yetkinlik”, “Paylaşım İhtiyacı” ve “Öğretmenle İlişki” boyutlarında sosyal medyaya daha sık girenler anlamlı bir şekilde daha yüksek puanlar almışlardır.

Sınıf değişkeni için yapılan tek yönlü varyans analizi testi sınıf arttıkça öğretmenlerle iletişimlerin de arttığı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Sosyal medya kullanım süresi değişkeni için yapılan tek yönlü varyans analizi testi sonucuna göre “üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı eğitim amaçlı kullanımları ölçeği”nin “Sosyal Medyayı Eğitimde Kullanmayı Etkileyen Faktör” ve “Eğitim Süreçlerinde Sosyal Medyanın Kullanım Sıklığı” boyutlarında anlamlı bir farklılıkla karşılaşılmıştır. Ayrıca, ilk yıllarda az kullanımın olduğu ve 4 yıldan sonra da doyumluk verdiği için kullanımın anlamlı bir şekilde azaldığı şeklinde yorumlanmıştır. Sosyal medya sitelerine her girildiğinde harcanan ortalama süre değişkeni için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi sonucuna göre “üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı eğitim amaçlı kullanımları ölçeği” ve “sosyal medya tutum ölçeği”nin bütün boyutlarında anlamlı farklılıkla karşılaşıldığı ortaya çıkmıştır. Çoklu karşılaştırma testlerinde sosyal medya sitelerine her girildiğinde harcanan süre “11-30 dk” ve “31-60 dk” olanlar hemen bütün boyutlarda daha yüksek puanlar almışlardır. Çok az kullanım ile aşırı kullanımın birbirine yakın sonuç verdiği görülmüştür. Aşırı kullanımın ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar sosyal medya ortamlarına tutumu olumsuzlaştırdığı ve bu ortamları eğitimde kullanmaya mani olduğunu düşündürmüştür. Çok az kullanımın da olumsuz tutum ve eğitimde kullanma konusunda benzer sonuçlar verdiği ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma öğrencilerin zaten sıklıkla kullanmakta oldukları sosyal medya mecralarını eğitim amacıyla da kullandıkları belirlenmiştir. Zaten var olunan bu mecralar eğitim için ciddi potansiyeller taşımaktadır. Bu potansiyelin kullanılmasına yönelik öneriler eğitimciler tarafından dikkate alınmalı ve kullanılmalıdır. Bu açıdan hedef kitlenin yer aldığı bu ortamlar öğreticiler tarafından da tanınmalı ve bu ortamlardan eğitim-öğretim süreçlerinde yararlanma maksadıyla projeler geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Alioğlu, N. (2011). *Yeni Medya Sanatı ve Estetiği*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Arslan, A. ve Kırık, A. M. (2013). *Sosyal Paylaşım Ağlarında Konum Belirleme Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi. Sayı 10.
- Arslan, A. ve Ünal, A. T. (2013). *Examination Of Cell Phone Usage Habits And Purposes Of Education Faculty Students*. International Journal Of Human Sciences.
- Arslan, A., Kırık, A. M., Karaman, M. ve Çetinkaya, A. (2015). Lise ve Üniversite Öğrencilerinde Dijital Bağımlılık. *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 8(8). Doi: 10.17361/UHIVE.2015813153
- Atkins, P. (2011). *Maddenin Geleceği*. Jhon Brockman, (Ed.). Gelecek 50 Yıl: 21. Yüzyılın İlk Yarısında Hayat ve Bilim. (N. Elhüseyni, Çev.). (217-228). İstanbul: NTV Yayınları.
- Bahşişoğlu, H. K. (1999). İnternet ve Kütüphanecilik Eğitimi, Bilgi Çağı, Bilgi Merkezleri ve Bilgi Teknolojileri Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Barbier, F. ve Lavenir, C. B. (2001). *Diderot'tan İnternete Medya Tarihi*, İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Başlar, G. (2013). *Yeni Medyanın Gelişimi ve Dijitalleşen Kapitalizm*, Akademik Bilişim Konferansı, İstanbul. [Http://Ab.Org.Tr/Ab13/Bildirir/247.Pdf](http://Ab.Org.Tr/Ab13/Bildirir/247.Pdf) . (Erişim Tarihi: 10.02.2017).

- Cansabuncu, İ.A. (2013). Türkiye’de Yeni Medya Yayıncılığı ve Yeni Medya Ürünlerinden Bir Örnek: Magezin Tablet Dergisi. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jones,B.(2009).Examining Information Behavior Through Social Networks An Interdisciplinary Review, *Journal Of Documentation*, 65,(4).
- Karaman, İ. (1998). *Bilgi Toplumu Olmaya Süratle Yönelmeliyiz*, Yeni Türkiye Dergisi, 4(19).
- Kenan, A, A. Ve Shiri, A. (2009). Sociability And Social Interaction On Social
- Küçükcan, U. (2016). Açık Öğretim Sistemi Televizyon Program Tasarımında Yeni Uygulamalar. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5 (1).
- Lamri, M., Akrouf, S., Boubetra, A., Merabet, A., Selmani, L. ve Boubetra, D. (2014). From Local Teaching To Distant Teaching Through Iot Interoperability. In *Interactive Mobile Communication Technologies And Learning (IMCL)*, International Conference On.
- Maslow, A. H. (1943). *A Theory Of Human Motivation*. *Psychological Review*, 50(4).
- Networking Websites, *Library Review*, 58(6).
- Stene G. S. (1997). Commercial Speech On The Internet, Unpublished Doctoral Dissertation, Colorado: The Faculty Of The Graduate School of The University of Colorado.
- Tekman, E. (2012). *Enformatik Sistemler ve Bilgi Toplumu*, Tekeli, İ.,Özoğlu, S. Ç., Akşit, B., Irzık, G. ve İnam, A. (Der), *Bilgi Toplumuna Geçiş: Sorunlar/Görüşler, Yorumlar/Eleştiriler ve Tartışmalar*, *Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları*, Ankara.
- Törenli, N. (2005). *Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Ülken, H. Z. (2001). *Bilgi ve Değer*, Ülken Yayınları, İstanbul.
- Yang, Y.ve Yu, K. (2016). Construction Of Distance Education Classroom in Architecture Specialty Based On Internet Of Things Technology. *International Journal Of Emerging Technologies in Learning*.

Stratejik Planlamanın Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Kurumsal Yönetimlere Etkisi*

Oğuz Uyan

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2523-9232>

Okul Müdürü / Milli Eğitim Bakanlığı, Mersin – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 17.09.2021

Kabul: 24.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Strateji
Stratejik Planlama
Yönetim
Kamu
Özel Sektör

Araştırma Makalesi

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52663>

Öz

İnsanlığın yaradılışından beri var olan, ancak bir bilim dalı olarak önemi yeni anlaşılmaya başlayan yönetim; "bir grup insanı belirlenmiş amaçlara doğru yöneltme, aralarında iş birliği ve koordinasyonu sağlama çabalarının bütünü" olarak ifade edilir. Strateji kavramı askeri terminolojiyle kullanılmaya başlanmış olsa da kavramın tarihini insan hayatının başlangıcına kadar götürmek mümkündür. İnsanın düşünerek veya düşünmeden, aldığı ve uyguladığı kararlar vardır. Bu noktada strateji; insanın düşünerek aldığı ve uyguladığı kararlar çerçevesinde kendi yerini bulabilmektedir. İçinde bulunduğumuz bilgi çağında işletmelere rekabet üstünlüğü sağlamada tek ayırt edici güç olan insan kaynağının stratejik önemi hiç bu kadar merkezi bir nokta da olmamıştır. Dinamik yapıda faaliyet gösteren kurumlar sürekliliklerini sağlamak ve sundukları hizmetlerde kaliteyi yakalamak için doğru ve kritik kararlar almak mecburiyetindedirler. Bu yüzden bir kurumun varlığını koruyabilmesi ve geleceğe taşıyabilmesi için stratejilerini zamanında geliştirebilmesine bağlıdır. Stratejik planlama olgusu da bir anlamda bu problemleri çözmenin bir aracı olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca strateji kavramının oluşabilmesi için stratejik düşüncenin de sistemin içinde yer alması gerekmektedir. Dolayısıyla bu makalede; kurumsal yönetimlerin geleceğinin şekillenmesinde stratejik planlama ve buna bağlı yönetim anlayışının özel ve kamu kurumlarında uygulanması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Stratejik düşünme kabiliyetine değinilmiş ve sistem düşüncesi bağlamında stratejik kararların alıcıları ile stratejik düşünme arasındaki ilişki kurgulanmalı mıdır sorusuna yanıt aranmıştır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Uyan, O. (2021). Stratejik Planlamanın Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Kurumsal Yönetimlere Etkisi. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 409-442.

*The Emergence, Development of Strategic Planning and Its Effect on Corporate Governance**

Oğuz Uyan

School Principal / Ministry of National Education, Mersin – TURKEY

Article History

Submitted: 17.09.2021

Accepted: 24.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Strategy

Strategic Planning

Administration

Public

Private Sector

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52663>

Abstract

Management, which has existed since the existence of humanity, but whose importance as a science has just begun to be understood; It is expressed as "a process that includes all the efforts to direct a group of people towards determined goals and to ensure cooperation and coordination among them". Although the concept of strategy has begun to be used with military terminology, it is possible to trace the history of the concept back to the beginning of human life. At this point, strategy can find its place within the framework of the decisions that people take and implement by thinking. The strategic importance of human resources, which is the only distinguishing power in providing competitive advantage to businesses in the information age we live in, has never been such a central point. they have to make the right and critical decisions in order to ensure the quality of the services they provide and to achieve the quality in the services they provide. Therefore, it depends on the timely development of strategies for an institution to protect its existence and carry it to the future. The phenomenon of strategic planning is also a In a sense, it has emerged as a tool to solve these problems. In addition, in order for the concept of strategy to be formed, strategic thinking must also be included in the system. Therefore, in this article; In shaping the future of corporate governance, the necessity of applying strategic planning and related management approach in private and public institutions has been emphasized. Strategic thinking ability has been mentioned and an answer has been sought for the question of whether the relationship between strategic decision-makers and strategic thinking should be established in the context of systems thinking.

GİRİŞ

“Strateji” kelimesi, ilk defa İngiltere’de 1656 yılında kullanılmıştır. Yunanca “başkomutan” anlamına gelen “strategus” kelimesinden türemiştir. Strategus kelimesi ise “stratos” (ordu) ve “agein” (yönetmek) kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşmuştur (Bratton ve Gold, 1999: 38). Strateji, hangi kademede olursa olsun, çalışan insanların hayatında var olan bir ögedir. Ayrıca yönetimin temel unsurlarının başında da strateji gelmektedir.

Temel anlamda sistem, birbirine bağlı parçalardan oluşan ve herhangi bir parçadaki sorun sebebiyle işleyişini ya tamamen yitiren ya da sekteye uğratan bileşimlerdir. Daha net açıklamak gerekirse her makine bir sistemdir fakat makinenin işlevini eksiksiz yerine getirebilmesi için makinenin alt sistemlerinin düzgün çalışması gerekmektedir. Parçalardan ya da alt sistemlerden herhangi birisinde meydana gelen sorunlar makinenin ya tamamen işlevsiz kalmasına ya da beklenen performansı gösterememesine sebep olur. Buna benzer örnekleri hemen her bilim dalı için çoğaltmak mümkündür. Bu noktadan hareketle, insan bedenini, yönetilen her birimi, canlı ya da cansız her oluşumu mekanik yani birbirine bağlı süreçler sayesinde işlev görüyorsa, bunu sistem diye tanımlayabiliriz (Aşçı 2017:13). Buradan hareketle, stratejik planlama ve buna paralel geliştirilen stratejik yönetimin, ortaya koymuş olduğu hedeflere ulaşabilmesi için, alt birim çalışanlarının yeterliliği de bir o kadar önemlidir. Örgüt ise, önceden belirlenmiş amaçlar çerçevesinde sınırları çizilmiş bir yapı olarak çalışan ve birden fazla bölümden oluşan bir bütündür. Aynı anda pek çok faktörü etkileyen bir girdi-çıkı ilişkisi içerisindeki ana sistemin bir alt sistemidir. Özellikle sürekli değişim içerisinde olan, dış çevresinden etkilenen ve kendi sistemini yaşatabilmek için bilgi akışına ve analizine önem vermek zorunda olan bir yapıdır. Mikro boyutta düşündüğümüz örgütler için geçerli olanlar makro ölçekte yer verebileceğimiz devletler ve devlet kurumlarının yönetimi için de geçerlidir (Aşçı 2017:13). Bu bağlamda örgütsel yapının canlılığını sürdürebilmesi için, kurumu oluşturanların; araştırmacı, sorgulayan ve hedef koyup uygulayan bireylerden oluşması önemlidir.

Günümüzde strateji nedir diye sorguladığımızda, strateji bir örgütün “hangi amaç ve hedeflere yöneleceği” ve amaçlarına ulaşmak için hangi “araç ve yöntemleri” kullanacağıdır. Strateji kavramında amaçlar ve araçlar önemlidir. Strateji bir taraftan geleceğe yönelik belirlemeleri ele alırken diğer taraftan kullanılacak araçları, metotları, kişileri ve yaklaşımları değerlendirir ve en uygun olanları belirleyerek söz konusu araçlar ve yöntemlerle hedeflerini gerçekleştirmeye çalışır (Şencan 2016:6).

Armstrong (2011)’a göre kavramın bir diğer anlamı “stratejik uyum” dur. Bu kavramda örgütün içinde faaliyet gösterdiği çevreye, dünyaya veya sektöre ne ölçüde uygun hareket ettiği ele alınır. Çevresel bütünleşme, rekabet için ön koşuldur. Dünyanın veya çağdaş sektörle ilgili uygulamaların gerisinde kalan bir örgüt “stratejik uyumsuzluk” içindedir.

Örgütler, özelde işletmeler varlıklarını etkin bir şekilde sürdürebilmek için stratejik uyuma dikkat etmek zorundadırlar. Bu kapsamda örgütlerin stratejik yaklaşımları belirli uygulamalarla kendisini gösterir ve bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Spesifik faaliyet alanına odaklanma.
- Kendisini diğer örgütlerden, işletmelerden farklılaştıran özelliklere sahip olma.
- Yüksek nitelikli personelle çalışma.
- Gelecek yönelimli olma ve gelişmeleri önceden görme.
- Örgütü “stratejik yönetim” felsefesiyle idare etme (Şencan 2016:6).

Stratejik planlamanın hedefi, daha çok askeri terminolojide kendine yer bulan strateji sözcüğü, zaman içinde yönetim alanında da kullanılmaya başlamıştır (Söyler, 2007:104). Strateji kavramı, stratejik karar verme ve buna bağlı olarak organizasyonların misyon, vizyon ve amaçları doğrultusunda gerekli kaynakları her zaman hazır bulundurarak rakiplerinin önünde yer almasını sağlayan yeni stratejileri geliştirebilecek pozisyonda tutmayı hedefleyen kümülatif bir süreci ifade etmektedir (Yüzbaşıoğlu,

2004b: 87-88). Strateji, ileriye yönelik politikaları üretme, güçlü olma, güçleri birleştirme, amaç ve araç uygunluğu sağlama, mevcut güçlerin etkin kullanımını sağlama, esnek ve tedbirli olma gibi ilkelerden oluşan bir yönetim anlayışını ifade etmektedir (Bircan,2002:13). Strateji, bir kurumun farklılık yaratarak rakipleri karşısında avantaj sağlama planını ifade etmektedir. Ayrıca, nerede olduğumuzu ne yapmak istediğimizi hedeflerimize nasıl ulaşacağımızı gösteren bir bakış açısıdır (Luecke, 2008: XV.). Stratejinin temel amacı, kurumların kaynak ve kabiliyetleri ölçüsünde çevreye duyarlılığı sağlamaktır. Strateji; sürekli değişen, belirsiz ve dolayısıyla riskli olan çevre koşulları karşısında kurumların işlerliğine yön kazandıracaktır. Bu açıdan bakıldığında kurumların başarısızlıklarının önündeki en büyük engelin strateji yokluğu veya strateji yanlışlığından kaynaklandığı görülmektedir (Gürer, 2006: 94). Strateji bir kurumun mevcut durumundan hareketle ne olduğu ne yaptığı ve niçin yaptığını belirleyen kararları oluşturmaktadır (Söyler, 2007:107). Dünya sürekli bir değişim ve dönüşüm sürecinden geçmekte olduğu için kişi ve kurumların statik bir halde kalarak varlıklarını sürdürmelerine imkân kalmamaktadır. Bu değişim ve dönüşüm süreci farklı yaklaşımları, yeni örgütsel yapıları, şartları ve kavramları oluşturmaktadır. Bu anlamda strateji son dönemlerde yönetim bilimi alanında kullanılmaya başlanmış yeni kavramlardan olup kısa sürede etkisini göstererek kurumsal başarının kriteri haline gelmiş popüler bir kavramdır.

1950'li yıllarda özel sektörde başlayan, 1980'lerden itibaren kamuda da etkisini gösteren ve küresel çapta meydana gelen sosyo-kültürel değişimler, vizyon ve misyonun stratejide önemli yeri olduğunu ortaya çıkarıyor. Bunun neticesinde, örgütlerin uzun dönemli stratejik planlarında, vizyon ve misyon tanımlamaları yer almaya başlıyor. Vizyon, makul sayılabilecek uzun bir dönemde işletmenin piyasada, sektörde, bölgede veya ülkede bulunmak istediği yeri tanımlar. Misyon örgütün yerine getirdiği işlevler ve bu işlevlerin yerine getiriliş biçimiyle ilgilidir. Stratejik planlama, yönetim fonksiyonlarının ilki ve en önemlisidir. İşletmeler veya kamu kurumları bir örgüt olduğuna göre, her plan ve onu destekleyici durumundaki alt planlar ortak amaçlara etkili ve verimli bir şekilde ulaşmak için yapılırlar. Diğer yönetim faaliyetleri veya fonksiyonlarının hepsi planlama ile yakından ilgilidir; zira yönetici işletme amaç veya hedeflerini gerçekleştirmek için, örgütleme, yöneltme, yürütme ve koordinasyon fonksiyonlarını yerine getirmeye çalışır. Stratejik planlama (S.P), bir organizasyonun ne olduğunu ne yaptığını ve bunu neden yaptığını şekillendiren ve yönlendiren temel kararları ve eylemleri ortaya koyan disiplinli bir çaba olarak tanımlanmaktadır (Bryson, 1999:3-5). Başarılı bir stratejik planlama, belirli bir kurumun temel ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte yapılmalıdır (Eadie, 2007:39-45). Stratejik planlama, değişimi ve yenilikçiliği kurumsal bir yapıya büründürmek için bir araç olarak da nitelendirilebilir (Joyce, 1999:19-30). Ayrıca stratejik planlama, kuruluşun bulunduğu nokta ile ulaşmayı arzu ettiği durum arasındaki yolu ifade eder. Kuruluşun amaçlarını, hedeflerini ve bunlara ulaşmayı mümkün kılacak yöntemleri belirlemesini gerektirir. Uzun vadeli ve geleceğe dönük bir bakış açısı taşır.

Bu çerçevede stratejik planlama:

- Sonuçların planlanmasıdır.
- Değişimin planlanmasıdır.
- Gerçekçidir.
- Kaliteli yönetim aracıdır.
- Hesap verme sorumluluğuna temel oluşturur.
- Katılımcı bir yaklaşımdır.
- Günü kurtarmaya yönelik değildir.
- Bir şablon değildir.
- Salt bir belge değildir.
- Sadece bütçeye dönük değildir.

Tüm bu olumlu taraflarının yanında stratejik planlamaya eleştirel yaklaşımlar da yok değildir. Bu eleştirel yaklaşımların başında, iki faktör yüzünden stratejik planlamada başarısızlıklar olabilmektedir. Bunlar; normalde yıllık olarak yapılır ve tekil iş birimlerine odaklanır. Aslında süreç yöneticilerinin gerçekte ne takvimle sınırlandırılmış ne de birim sınırları ile tanımlanmış olan önemli stratejik kararlar verme şekli bulunmamaktadır. Bu sebeple gerçekte taban tabana zıttır. Nitekim 156 büyük şirket üzerinde yapılan araştırmaya göre, üst düzey yöneticiler stratejik kararlarını çoğu zaman planlama sürecinin dışında, plansız ad hoc (geçici) bir şekilde ve titiz bir analiz veya üretken bir tartışma olmaksızın vermektedirler.

Üst yönetimin bir fonksiyonu olan stratejik yönetim açısından bilginin toplanması ve analizi oldukça önemlidir. Fakat stratejik planın sadece üst yönetime mal edilmesi katılımı engellemektedir. Planlarda tanımlanan paydaşların, sürece katılımının sağlanması planın uygulanabilirliğini arttırmaktadır. Paydaş yani ilgili taraflar bir kurumdan doğrudan veya dolaylı, maddi veya manevi, olumlu veya olumsuz etkilenen kişi, kurum veya gruplardır. Paydaş analizinde amaç hazırlanan stratejik planı ve hizmetleri yararlanıcıların beklentileri doğrultusunda şekillendirmek, stratejik plan hazırlıklarında vatandaş odaklılığı sağlamak ve katılımcılık ile hesap verme sorumluluğunu tesis etmektir (Yıldırım, 2011: 73-74). Bazı görüşlere göre ise, asıl önemli olan bilginin kimden istendiği değil ne istendiği olsa da ne isteneceğini bilmek ve elde ettiğinin ne olduğunu anlayabilmek için de stratejik düşünme kabiliyetine sahip olmak gereklidir. Ayrıca her yöneticinin aldığı kararlar tam anlamıyla stratejik karar mıdır ve her yönetici ya da karar alıcı stratejik düşünme kabiliyetine sahip midir soruları da uygulama neticelerine bakıldığında ve bu sonuçlara sosyolojik gözlemler de eklendiğinde yanıt arayan sorular haline dönüşmektedir. Her ne kadar bu konu alan yazırında çok fazla çalışılmamış olsa da mikro anlamda şirketler için makro anlamda da devletler için stratejik düşünme kabiliyetinin geliştirilmesi önem içermektedir. Hem temel istihbarat teorisi hem de yönetim biliminde rekabet teorisi açısından ele alındığında bilgi; büyük bir güçtür. Ancak bu gücün etkili olabilmesi için stratejik düşünme kabiliyeti, stratejik kararlara etki eden sistemin geneline kazandırılması gereken bir olgudur. Elbette sistemleri stratejik yönetebilmek için stratejik planlara ihtiyacımız vardır. Planlamanın hareket noktası da iç ve dış çevre analizleridir (Barca, 2009). Ancak bu analizler tepe yöneticileri ya da karar alıcılar tarafından yapılmazken, analizler sonucu toplanan bilgi yöneticilerin önüne gelir ve kendilerinden, stratejik düşünme kabiliyetine sahip olup olmadığı bilinmeyen kişiler tarafından toplanan bilgilerden, stratejik kararlar vermeleri beklenir ya da karar alıcıların stratejik düşünüp düşünmedikleri tespit edilmeksizin aldıkları kararların stratejik olduğu kabul edilir. Bu konu hem şirketlerde hem de devletin her kademesindeki kurumlarında benzer işleyişe sahip bir olgudur. Ancak yapılan çalışmaların sonuçları incelendiğinde birkaç soru akla gelmektedir: Stratejik planlamaların yapılabilmesi için ihtiyaç duyulan bilgileri toplayan birimler ne kadar stratejik düşünebiliyor ve ikinci soru da stratejik yönetim birimlerinde istihdam edilenler ve buna tepe yönetim de dahil, karar vericiler ne kadar stratejik düşünebiliyorlar. Son olarak da stratejik yönetim ya da strateji üretimi, stratejik düşünme kabiliyeti olmadan gerçekleştirilebilir mi?

Klasik yönetim yaklaşımlarının büyük bölümü, geleceğe yönelik uzun vadeli kararlara zaman ayırmak yerine kısa vadeli meselelerin ve aksaklıkların giderilmesine öncelik vermiştir. Sanayi devrimiyle birlikte değişen, gelişen ve daha kurumsal hale gelen yönetim bilimi, geçmişte askeri alanda sıklıkla kullanılan strateji kavramını da kapsamına dâhil etmiştir (Alpkan, 2000: 2). Yönetim biliminde strateji, nihai hedefe erişmeye çalışırken takip edilecek rotayı betimlemektedir (Söyler, 2007: 104). Stratejik yönetim, geleceğe yönelik olarak kararlar alınmasında kullanılan bir yönetim şekli olarak geleneksel yönetim yaklaşımından farklılığını ortaya koymaktadır (Peker ve Poyraz, 2017: 70). İşe yönelik kararlar alınırken, işletmeler iş bilgilerini stratejik yönetim sürecinin planlama ve kontrol aşamalarından elde etmekte ve bu bilgiler doğrultusunda faaliyette bulunmaktadır. Toplanan iş

bilgileri, iş çevresindeki bilgi oransızlığını azaltmakta, yanlış seçimlerin ve bunların maliyetlerinin mümkün olduğunca düşürülmesini sağlamaktadır (Prasnikar vd., 2005:260). Günümüz dünyasında birçok ülkelerin ana hedefi ürettikleri mal ve hizmet anlayışında kaliteyi, yüksek verimliliği ve hakkaniyeti ön plana çıkarmaktır. Bunu gerçekleştirebilmek için yeni yöntemler geliştirerek benimsenmesi gerekmektedir. Öncelikle üniversitelerin geliştirdiği yöntem ve teoriler özel sektör yöneticileri tarafından uygulanmaya çalışılmaktadır. Bunların başında ve belki de en önemlisi stratejik yönetim anlayışı gelmektedir. Bu anlayış ile özel sektör organizasyonları uzun vadeli stratejiler geliştirerek vizyon oluşturmayı amaçlamaktadır (Güçlü, 2003: 61-85). Bu hedefleri oluştururken de geleceğe yönelik kararların sağlıklı şekilde verilmesi için işletmenin hem kendi yeteneklerini ve eksikliklerini iyi analiz ederek yeterlilik ve yetersizlikleriyle yüzleşmesi, hem de aynı sektörde faaliyet gösteren rakip işletmelerin durumunu anbean takip etmesi gerekmektedir. Özel sektörle kamu kesimi arasında, kâr amacı gütmeye, maliyetin karşılanma şekli, çalışan ve kurumsal yapı, müşteri-vatandaş ayrımı, siyasi etki, bürokrasinin olmaması, rekabet ortamının ve dolayısıyla kalitenin, sunulan mal ve hizmetin esas olması, çalışanları seçme, görevlendirme, ücretlendirme ve görevlerine son verme konusunda tamamen özgür ve esnek olunabilmesi gibi çok esaslı konularda farklılıklar bulunmaktadır. Bu durumlar performans değerlendirme sisteminin de bu farklılıklar dikkate alınarak yapılandırılması gerekliliğine işaret etmektedir (Tozlu, 2014: 75). Bu hususlara ilave olarak işletmenin; faaliyet gösterdiği piyasadaki teknolojik gelişmelere, uluslararası finansal hareketlere, ticaret yaptığı ülkelerdeki ekonomik, siyasi, kültürel değişikliklere de duyarlı olması gerekmektedir. Ölmez ve Önen (2019: 295) stratejik yönetimi, örgütün çevresindeki değişiklikleri esas alarak kendi durumunu tahlil etmesi olarak tanımlarken bu esnada örgütün gelişimi için de imkânlar sağlayan bir faaliyetler silsilesi olarak söz konusu tanımları geliştirmişlerdir. Ayrıca stratejik yönetim kavramı; "bir örgütün belirlenen misyon ve hedeflere ulaşmak amacıyla, kendi zayıf ve güçlü yönleri doğrultusunda dış çevresinden gelen tehdit ve fırsatları sürekli analiz etmesi. Stratejik seçenekleri oluşturması, oluşturulan stratejileri hayata geçirmesi ve bunların sonucunda gerçekleşen performansın arzu edilen performans ile ne kadar uyumunu değerlendirmesi sürecidir" olarak tanımlanabilir. Toplanan bilginin stratejik bir bakış açısıyla toplanıp analiz edilmesi gerekir ki bu sayede bilgi, stratejik bilgiye dönüşebilsin. Bu sürecin etkili işleyebilmesi ve sürdürülebilir olması için de stratejik düşünme becerisinin ölçülmesi ve ihtiyaç dahilinde alt düzey yöneticilere kadar yayılarak örgütte sistemsel bütünlüğün sağlanması gerekmektedir. Ancak stratejik düşünme denildiği zaman sadece üst düzey yöneticilerin sezgilerine ve geleceği tahmin edebilme yeteneklerine bağlı tanımlamalar yapıldığı, literatür incelemeleri neticesinde ortaya çıkmıştır. Oysaki bu çalışma stratejik düşünme konusunu biraz daha farklı boyuttan ele almayı amaçlamaktadır. Üst düzey yönetici, kendisine sunulan bilgi neticesinde öngörülerini harekete geçirebilecektir. Bu sebeple karar verme aşamasından önce de stratejik düşünme yetisinin gelişmiş olması bu çalışmanın ortaya koyduğu ve araştırılmasını çekici hale getirmeye çalıştığı problemdir. Stratejik düşünme ile ilgili çalışmalara bakıldığında ise literatür; kavramın tanımı, özellikleri ve yönetim açısından nasıl kullanıldığı hususlarına odaklanmıştır (Goldman, 2005). Strateji alanında kullanılan terminolojide farklı çalışmalarda farklı stratejik yönetim ve stratejik planlama tanımları yapıldığı için alan bu anlamda oldukça tartışmalıdır. Bu karışıklıklara ek olarak stratejik düşünme ve stratejik düşünce kavramlarının da literatüre eklenmesi alanı daha da tartışılır hale getirmiştir (O'Shannassy, 1999). Strateji teriminin tarihsel kökenleri çok eskiye gitse de bu karışıklık aslında kavramların yönetim alanına son yüzyılda girmiş olması ile alakalıdır. Genel anlamda stratejik düşünerek elde edilen düşünceyi stratejik düşünce olarak tanımlayabilirken bu alanda çalışanlar kavramı açıklayabilmek için farklı modeller geliştirmişlerdir. Stratejik düşünce için en temel tanımlamaları yapan Mintzberg'i (1994) farklı bir şekilde yorumlayan Liedtka (1998), stratejik düşünceyi, düşünmenin bir başka biçimi olarak ifade etmiş ve bir model önermiştir. Önerdiği modelde;

sistem bakış açısını, niyet odaklılığı, akıllı fırsatçılığı, hipotez odaklılığı ve zamanında düşünmeyi; Stratejik düşünceyi oluşturan beş temel unsurla şu şekilde sıralamak mümkündür:

- . Sistem bakış açısı
- . Akıllı fırsatçılık
- . Niyet odaklılık
- . Zamanında düşünme
- . Hipotez odaklılık

Stratejik yönetimin ilk safhasını oluşturan stratejik planlama, idarenin amaçlarının, hedeflerinin ve bunlara ulaşmayı mümkün kılacak yöntemlerin belirlenmesini gerektiren, uzun vadeli ve geleceğe dönük bir yönetim aracıdır. (Poister, 2010: 247). Stratejik yönetimin başarısında, planlama ve uygulama kadar sürecin sağlıklı ve etkin şekilde işleyip işlemediğinin izlenmesi de önemlidir. Stratejik planlama kavramı kısa sürede stratejik yönetim kavramına dönüşmüş ve 1980 sonrası örgütlerin kendilerini keşfettikleri ve çevresel dinamikler açısından ele aldıkları bir dönem olmaktan biraz daha öteye götürdüğü bir dönem olmuştur. Bu gelişmelerle strateji yönetim açısından süreklilik arz eder hale gelmiş ve başarı için önemli bir faktör olduğunun idraki da kavramın yönetim çalışmalarında kullanımı açısından dönüm noktasına olmuştur. Bu haliyle stratejik yönetim, karmaşık örgütlerin yönetimi için felsefi tartışmaların zemini haline gelmiştir (Swayne vd., 2006: 9). Geleneksel yönetim anlayışına göre, düşünenler ve karar vericiler sadece üst yönetimde ve uygulayanlar ise sadece alt kademedeki bireylerdir. Strateji kavramının askeri terminolojiden geldiği göz önüne alındığında geleneksel düşünce haklıdır. Neticede ordularda komuta kademesi vardır ve doğru ya da yanlış bir karar alırlar ve alt kademe bu kararı sorgulamadan emre itaat eder ve uygular. Ancak ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte büyük imparatorluklar dönemi sona ermiş ve ardından bireysel mülkiyet hakları ve müteşebbis olabilme imkanını tanıyan serbest piyasa ekonomisinin işlerlik kazanmasıyla birlikte orduların yerini ekonomik rekabet açısından şirketler almış ve bu gelişme ile birlikte geleneksel görüşün gelişim ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Hamel, 1996: 80). Bu gelişme işletme yönetiminde stratejik düşünce anlayışının yer etmesine sebep olmuş ve ortaya stratejik düşünenlerin örgütün alt kademelerinde olduğu ve üst yönetimin ise sadece yapılan işlerin yöntemini kontrol ettiğini ileri süren bir görüş çıkmış oldu. Bu görüş, stratejik düşünebilme yeteneğinin de sadece yöneticilere mahsus ya da sadece yöneticilerde aranan ve geliştirilmesi gereken bir düşünsel yetenek değil, örgütün tüm kademelerinde görev alan bireylerde var olması beklenen bir düşünme biçimi olduğuna dikkat çekmektedir (Hamel, 1996: 80).

Stratejik düşünme ile ilgili yapılmış çalışmalara bakıldığında çoğu zaman ana tartışma konusu, beynin mantıksal ve duygusal algılama kabiliyetinin farklılığına odaklanmaktadır. Bazı araştırmacılar stratejiyi bilimsel olarak incelemiş ve beynin sol tarafının, karar anında daha etkili olduğu için duygulardan bağımsız hareket ettiğini ileri sürmüştür. Bu çalışmaları eleştirenler ise beynin sağ tarafının kararlarda etkinliğinden bahsetmiş ve stratejiyi sanatsal ve duygusal olarak ele almışlardır ve neticede önsezilerin etkin olduğu karar mekanizmalarını savunmuşlardır. Günümüzde ise disiplinler arası çalışmalara bu nedenle daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple, bu çalışmada mantıksal kararlar kadar duygusal kararların da etkili olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır. Bunun için de önerilen çözümde; stratejik planlama sürecine dahil olan herkesin stratejik düşünme becerileri tespit edilip, ihtiyaç halinde eğitilmeleri gerekliliği iddia olarak ortaya atılmıştır. Stratejik düşünme kabiliyeti için köklü ve uzun dönemli değişimlere ihtiyaç duyulacağı için konu ile ilgili reformların sonraya bırakıldığını varsayalım ve bu noktadan sonra yöneticiler için nasıl bir durum söz konusudur onu tartışalım. Burada da değişen bir şey yoktur. Yine hangi düzeyde olursa olsun yöneticileri stratejik düşünme kabiliyeti var olan bireyler olarak kabul etmekteyiz. Yöneticilerin stratejik düşünme kabiliyetleri verilere ilgili alanda yapılan çalışmalara bakıldığında çok rastlanılmamaktadır. Buna ek olarak mevcut seviyelerini daha yükseğe nasıl taşıyabilirler gibi durumlar için de planlamalar

yapılmamaktadır. Oysaki kalıtsal kabul ettiğimiz zekâ geliştirilebilir bir faktördür ve hiçbir konuda öğrenmenin yaşı yoktur. O nedenle kişi kaç yaşında olursa olsun gelişime açıktır ve gelişebilir. Bu sebeple önce bireylerin zekâ seviyeleri ile stratejik düşünme kabiliyetleri arasındaki ilişkiye bakılmalı ve ilişkinin durumuna göre yorumlamalar yapılmalıdır. Şirket içinde boş zamanları değerlendirme alanları gibi kullanılan yerlerde bile satranç ve benzeri stratejik düşünme kabiliyetini geliştirici uygulamalar için fırsat yaratılmadığını gözlemek mümkündür. Hele ki günümüzde akıllı telefonların kullanımının yaygınlaşmasıyla insanlar bir randevuyu beklerken bile kendi sanal dünyalarında kullanmaktan hoşlandıkları uygulamaların arasına düşünme kabiliyetlerini sıkıştırarak beynin gelişimine engel olmaktadır. Planlama ve yönetim süreçlerinde stratejik konularda karar verenlerin kimler olduğunu tespit ederek ilk etapta onlara uygulanabilecek bir takım stratejik düşünme kabiliyeti ölçme yöntemlerinin ardından örgütlerin ihtiyaçları doğrultusunda eğitimler alınabilir ve ilk önce stratejik karar vericiler, uzun dönemde de temel eğitimden başlayarak tüm karar vericiler stratejik düşünme kabiliyetlerinin gelişimi açısından eğitilebilirler.

Küreselleşmenin gelmiş olduğu nokta, işletmelerin rekabet koşullarını daha da stratejik bir duruma sokmuştur. Teknoloji hızının aldığı boyut sebebiyle işletmelerin farklılaşma sınırları kalmamış görünmektedir. Bu noktada işletmelerin hayatta kalmasını, sürdürülebilir rekabet üstünlüğü yakalamasını ve performans üstünlüğüne ulaşmasını sağlayan en önemli faktör, sağlıklı bir yapıya ve işleyişe sahip olmasıdır. İşletmeye bu alternatifi sağlayacak tek ve en başta gelen güç, insan kaynağıdır. Farklı beklentileri, ihtiyaçları ve motivasyon kaynakları olan bireylerin performansı arttıracak şekilde yönlendirilmeleri ise sanıldığı kadar kolay olmamaktadır. Geleneksel insan kaynakları yönetimi (işe alma, eğitme, geliştirme, ücretlendirme vb.) yaklaşımları bu noktada yetersiz kalmaktadır. Ayırt edici bir güç olarak insan kaynağından optimum şekilde faydalanılmasını sağlayacak unsur stratejik insan kaynakları yönetimidir. Çünkü stratejik insan kaynakları yönetimi, firma performansının artırılması ile aynı anlama gelmektedir. İnsan kaynağını firma performansını arttıracak yönde geliştirmenin ilk adımı, çalışanların hedeflerini işletme hedefleri ile bütünleştirmektir. İnsan kaynakları yönetimi (İKY) işgücünü seçerken, Bireyi eğitip gelişimini sağlarken ve ödüllendirirken bu uyumun ince dengesini sağlamaya ve korumaya özen göstermelidir. İnsan kaynaklarını oluşturan birimleri incelediğimizde, insan kaynakları (İK) kavramı kurumsal hedeflere ulaşmada örgütlerin kullanmak zorunda oldukları temel kaynaklardan biri olan beşerî kaynağı ifade etmektedir. Daha açık bir ifadeyle, örgütteki üst, orta ve alt kademe yöneticiler, teknik personel, danışman olarak istihdam edilen personel, tam-sürelili ya da vardiyalı çalışan personel, işçi ve memurlar ve diğer şekillerde istihdam edilen tüm personel örgütün insan kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu kavram, örgüt bünyesindeki tüm çalışanları kapsadığı gibi, örgütün dışında bulunan ve potansiyel olarak yararlanılabilecek işgücünü de içermektedir (Aktan, 07.11.2006; Ögüt vd., 07.11.06). Bir örgütte İK biriminin asıl görevinin motivasyonu (çalışma şevkini) arttırmak olduğu veya hiç olmazsa korumak olduğu söylenebilir. Ancak motivasyon aletleri sayısızdır ve her bireyin motive kaynağı birbirinden farklılık göstermektedir. Bu sebeple insan kaynakları çalışmaları bir örgütteki en zor alanlardan birini oluşturmaktadır. Yöneticiler genellikle olumsuz sonuçlardan kaçınmak için İK bölümünün tavsiyelerini önemsemekte ve bu tavsiyeler doğrultusunda hareket etmektedir. İnsan kaynakları örgütlerde insani gereklilik bakımından aşağıdaki açılardan önemlidir. Tüm örgüt tiplerinin ortak amacı "kalite" ve "verimlilik" ilkeleri çerçevesinde faaliyette bulunmaktır. Örgüt ve yönetimde "insan" boyutunu ele alan disiplin olarak İKY 'nin birinci amacı ise insan kaynağını en etkin ve verimli şekilde kullanmaktır (Aktan, 07.11.2006). İKY uygulamalarının dayanağını oluşturan varsayım, örgütün anahtar kaynağının insanlar olduğu ve örgüt performansının büyük oranda insanlara bağlı olduğudur. Bundan dolayı, uygun İK politikaları ve süreçleri geliştirilirse ve uygulanırsa İK' nın örgüt performansı üzerindeki katkısının boyutu önemli olacaktır (Armstrong, 2006:72). Geleneksel personel yönetimi, içinde bulunulan koşullara önem vermeksizin sınırsız

geçerliliği öngören farklı evrensel yaklaşımların egemenliği altındadır. Ancak örgüt ve çevrenin değişen koşullarına uyması gereken insan yönetimi, stratejik seçim kavramına dayanan yeni-durum bakış açısıyla, radikal olarak farklı bir görünüm sergilemelidir (Gual ve Ricart, 2001:49). Bazı İK departmanları halen insanların problemlerini (grev, devir hızı, hukuki davalar, sendikalar) bertaraf etmekle uğraşırken diğerleri İK yöneticilerinin strateji oluşumuna aktif olarak katıldığı bir noktaya doğru gelişmektedir (Harrison, 2003:290). Bu noktada performans değerlendirme sistemi, stratejiyi açık ve güçlü bir şekilde bireylere aktararak olumlu değerler kazandırabilecek şekilde örgüt stratejisi ile uyumlu hale getirilmelidir. Bir örgüt, stratejisini değiştirdiğinde bu değişimin içeriğini, önemini ve çıktılarını aktarmak için performans değerlemeyi kullanması, çalışanlar üzerinde çok etkili olmaktadır (Baron ve Kreps, 1999:219).

İşletmelerin yeni strateji dayanaklarından olan öğrenen organizasyonlar (Garvin, 1993:4); bilginin yaratılması, elde edilmesi ve aktarılmasını; yeni bilgi ve görüşlerin organizasyon davranışlarına yansıtılmasını sağlayan organizasyonlar olarak tanımlanabilecektir. Öğrenerek kendisini yenileyen, değişen koşullara uygun bilgiyi toplayıp değerlendirebilen, bu bilgileri gerektiği şekilde kullanan ve zamanı geldiğinde yenisiyle değiştirebilen öğrenen organizasyonlar; hedeflerine daha kolay ulaşabilmekte, yapmak istedikleri değişiklikleri daha çabuk hayata geçirebilmektedirler (Akat vd., 2002:146). Öğrenen organizasyonlar, buldukları zaman ve ortamda ne olup bittiğinin farkında olan, istedikleri sonuçları elde edebilmek için tüm potansiyellerini kullanarak kapasitesini genişletip becerilerini geliştirebilen, işine bağlı, takım arkadaşları ile işletme vizyonunu paylaşan çalışanlardan oluşan; yeni düşünce ve fikirlerin beslendiği; ekip halinde öğrenmenin nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğinin öğretildiği bir ortamı içermektedir (Kutaniş, 2002:258). Bununla birlikte yönetim ve organizasyon alanında evrenselleşmiş ilkeler, prosedürler bulunmaktadır. Örgütler evrenselliği denerken, İKY' nin bu konuda sahip olabileceği etkiyi kabul etmelidir. Evrensel etki, İKY'nin hesaba katılmayan durumlarda performans üzerindeki etkileri veya benimsenen örgüt stratejilerinden oluşmaktadır (Hoque, 1999:126). Strateji ile İKY uygulamalarını bağlantılı hale getiren evrensel yaklaşımlar iki şekilde belirmektedir. İlki ciddi anlamda birçok yazar tarafından tanımlanan üstün performans temelinde bütün örgütler tarafından kullanılan bir dizi İKY uygulamalarıdır. Bu uygulamalar çalışan güvenliği, personel seçimi, kendi kendini yöneten takımlar ve karar alma yetisi, bir dereceye kadar yüksek performans tabanlı telafi, yaygın eğitim, azaltılmış statü engelleri, finans ve performans bilgilerinin paylaşımıdır. Bu uygulamalar, örgütün özel stratejilerine aldırılmadan rekabetçi başarı sağlama anlamına gelmektedir. İkinci yaklaşım, uygulamadan çok örgütlerin rakiplerinden daha iyi performans göstermelerini sağlayan bir dizi ilke öne sürmektedir. Bu ilkeler "idealleştirilmiş örgütsel uygulamalar" gibi çalışmakta ve destekleyici örgüt stratejilerini içermektedir; üst yönetim sorumluluğunda çalışanın sesi, istihdam denkliliğinde işe alma, eğitim ve geliştirmeye yatırım, şarta bağlı ücretler, işçi seçimi için yüksek standartlar, geniş görev tasarımı ve takım çalışması, çalışanların bağlılığı, iş birliği ve güven atmosferi.

Örgütte var olan bir insan kaynakları stratejisi tek başına iyi ya da kötü olarak nitelendirilemez. İnsan kaynakları stratejisinin başarısı duruma ve hangi içerik ile kullanıldığına bağlı olarak değişmektedir. Diğer bir ifade ile bir insan kaynakları stratejisinin örgütsel performans üzerindeki etkisi diğer faktörlere olan uygunluğuna bağlı olarak değişmektedir. Uyum daha iyi performans anlamına gelmekte, uyumsuzluk ise tutarsızlıklara ve düşük performansa yol açmaktadır. İnsan kaynakları stratejisinin bir örgütün performansına olan katkısı; bu strateji ile (Barutçugil, 2004:114); örgütün genel stratejisi arasındaki uygunluğun, örgütün içinde bulunduğu çevresel faktörlerle uyumunun, örgütün özgün kurumsal özellikleri ve kültürü ile uyumunun ve örgütün belirgin, ayırt edici yetkinlikleriyle uygunluğunun sağlanması ile artacaktır. İnsan kaynakları stratejilerinin karşılıklı (kendi içinde) tutarlılığı ve birbirini pekiştirmesi de bu stratejilerin örgütün genel performansına olabilecek katkısını

arttıracaktır (Barutçugil, 2004:115). Günümüzde insanların rekabet üstünlüğü sağlamada ayırt edici tek güç olması, İK' nı stratejik yönetim aşamasına kadar getirmiştir. Rekabet ve örgüt avantajının özellikleri ve bakış açısı değişmektedir. Stratejik yönetimin kaynak tabanlı ve bilgi tabanlı bir bakış açısına sahip olmasıyla örgüt performansı ve dolayısıyla rekabet avantajı artan oranda örgütün öğrenme, yenilikçi olma ve değişme yeteneğine bağlı olmaktadır. Dolayısıyla insan faktörü, artan bir şekilde en önemli ekonomik değer yaratıcısı olmaktadır (Harrison, 2003:290).

Stratejinin hedefi, savaşta ve politikada, savaşı ya da seçimi kazanmaktır. Yönetimde stratejinin amacı yine kazanmaktır. Ancak örgütlerde strateji, bütün örgütün performansı için kritik bir konu olmaktadır (Magretta, 2002:71-77). İKY, örgütlerin yeniden organize edilmesinin temel kaynağı olan ve örgütteki tüm kaynakların verimlilik düzeyini etkileme olanağı bulunan insan unsurunun yönetimi ile ilgili stratejik bir yaklaşımdır ve stratejik İKY örgütle çalışanlar arasındaki ilişkileri etkileyen tüm yönetsel kararları içermektedir. Stratejik İKY öncelikle örgütsel yapıyı ve örgüt stratejisini belirlemede söz sahibidir. Çalışanların bağlılık ve adanmışlıklarının artırılması ve bunun sağlanması için örgüt kültürünün oluşturulmasında etkin çalışmalarda bulunmaktadır. Rekabetin yoğunlaşması, teknolojik değişim hızının artması, demografik yapının değişmesi, ekonomik dalgalanmaların sıklaşması, yeniden yapılanmaların yoğunlaşması gibi faktörler İKY' nin, örgütün stratejik yönetimi ile bütünleşmesini gerektiren ve bu süreci etkileyen en önemli faktörler olmaktadır (Barutçugil, 2004:66). Stratejik İKY 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında stratejik yönetim ve İKY bilgi birikiminin birleştirilmesi ile oluşan bir alandır. Stratejik İKY' nin odak konuları örgüt stratejisi, İK faaliyetleri ve örgüt performansı arasındaki çalışmalardır (Kâse ve Zupan, 2005:239). İKY ile bütünleştirilmiş performans yönetimi arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Dünya değiştiçe İKY' nin görevleri ve meydan okuduğu konular da değişmektedir. Stratejik İKY, İK' nın örgüt performansına nasıl katkıda bulunacağını gösteren bir ifade olmaktadır. Stratejik İKY, örgüt performansı ve yenilik ile esnekliği güçlendiren örgütsel kültürün gelişmesini sağlamak amacıyla İKY fonksiyonlarını örgütün stratejik amaç ve hedeflerine bağlamak olarak da tanımlanmaktadır (Verweire, 2004:204-206). İK' nın sorunu, İKY' nin örgüt stratejisindeki etkisinin görülememesidir. Stratejik İKY alanı yaygın olarak yaklaşık yirmi yıldan beri gelişmektedir ve İKY stratejik bir departman olarak görülmeye başlandığından beri örgütte iyi bir imaja sahip olmuştur (Verweire, 2004:206-209). Stratejik İKY faaliyetleri, takım tabanlı iş tasarımı, esnek işgücü, kalite geliştirme uygulamaları, personel güçlendirme, örgütün stratejik ihtiyaçlarını tanımlayan çalışma tasarımları ve örgüt amaçlarını başarmak, rekabet stratejilerinin gerçekleştirilmesi için gereken hünerlerin gelişmesini planlamak gibi uygulamalardan oluşmaktadır (Huselid vd., 1997:173). Taştan' a (2006) göre İK felsefeleri, örgüt değerleri ve kültürü doğrultusunda bireylerin davranışlarını esas almaktadır, İK politikaları paylaşılan değerler doğrultusunda faaliyetlere kılavuzluk eder, İK programları temel iş meselelerindeki değişim çabalarını düzenler, İK faaliyetleri liderlik, müdürlük gibi ihtiyaç duyulan rol biçimlerini harekete geçirir, İK metotları geri kalan diğer faaliyetlerin nasıl başarıldığını ifade eder.

Stratejik İKY' nin geleceği, örgütün niyetlerinin kabul edilmesine (kanunlaştırılması) bağlı olacaktır. Artık bilinen eski İK fonksiyonları yoktur. Onun yerine İK süreçlerinin detaylarını daha az bilen ancak meslektaşlarıyla yapılan toplantılarda yeni iş modellerine göre hünerleri nasıl kullanacağını çok daha iyi bilen yeni kuşak yöneticiler olacaktır. Hüner gücü korkutucu bir hızla gelişmektedir. Bu da "hüner mimarisinin" yeni biçimlerinin (hüner yönetimi süreçleri ve prosedürleri) gelişimini gerektirmektedir. Ölçek ekonomileri artık fazla bir umut kaynağı olmayacaktır. Bu sebeple en yüksek performansa ulaşmak için İKY idaresinin iyi bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Cooper, 2006:16; Hesketh ve Hird, opinion). Günümüzün modern toplumunda örgüt performansının yükselmesinde önemli etken olan örgütsel değişimi başarmanın önemli aracı "zihinsel katma değer" yaratmaktan geçmektedir. Değer yaratan bireylere sahip olmak, bireylerin mutluluk ve hayallerini

gerçekleştirebilir kılmakla mümkündür. Yüksek performansa sahip takımların yaratılmasına, döngü süresinin kısaltılmasına veya yeni teknolojinin uygulanmasına dönük adımların iyi tanımlanması, geliştirilmesi ve doğru bir zamanlamayla uygulanması da İKY' nin sorumluluğundadır (İnce, 07.11.2006).

Örgüt kültürü, çalışanların tercihlerini ve davranışlarını etkileyen, örgüt üyeleri tarafından paylaşılan değerlerin, inançların ve davranış kalıplarının setini oluşturan bir kavramdır. Örgüt kültürü, örgüt performansını zayıflatan bir etkiye de sahip olabilmektedir. Genel müdürler için var olan bir endişe unsuru da zaten örgüt kültürünün performansı etkilemesidir. Örneğin IBM 1980'lerin sonlarında problemlerle karşılaştığında müşteri hizmetleri, personel gelişimi ve mesleki standartlar ile birleştirilen güçlü bir kültüre sahip olduğu görülmüştür. Her nasılsa IBM, güçlü bir kültürün geliyeceği ve daim olacağı bir çevre sağladığı gibi güçlü rekabet faaliyetleri kadar sürekli olan yüksek kazanımların ve pazar liderliklerinin olduğu bir tarihi de taşımaktadır (Besanko vd., 2004:579-582). İKY, yöneticiler tarafından insan davranışlarının örgüt çıkarları ile uyumlu hale getirilmesi ve bunun sürdürülmesi konusunda faaliyetleri bütünleştiren en önemli mekanizmalardan biridir. Davranışların kontrolüne dayanan İKY, örgüt performansı ile pozitif ilişkili olmaktadır (Liao, 2005:294-297). Yüksek bireysel performans düzeyi yaratan İKY faaliyetlerinin, örgütsel performans düzeyini arttıracığı düşünülmektedir. Bu durumda İKY uygulamaları örgüt stratejileri ile uyumlu hale getirilmelidir. İKY' nin kendi içinde de uyumlu olması sağlanmalıdır. Stratejik İKY aslında örgüt performansının bir modelidir (Delery, 2006). Örgüt performansını yükseltebilmek için üzerinde durulması gereken önemli bir nokta olan olumlu çalışan davranışlarının oluşturulup geliştirilebilmesi için motivasyonun yaratılması ve artırılması gerekmektedir. Motivasyonu arttırmak için örgütler genellikle bir aile atmosferi yaratmaya, eğlenceye yer vermeye ve kazanılan başarıları kutlamaya yönelmektedir (D'Annunzio, 2002:225). Davranış kontrolünün örgüt performansı üzerinde önemli sayılabilecek derecede olumlu bir etkisi bulunmaktadır. İKY kontrol sistemi, davranış kontrolü üzerine odaklandığında örgüt performansı pozitif etkilenmektedir. Yönetim sonuçlardan çok süreçlere odaklandığında örgütleri çok daha yüksek bir performans beklemektedir. Yöneticiler maliyetleri düşürme stratejisi altında İKY' den davranış yönlendirmesi talep ettiklerinde performanslarını en iyi şekilde güçlendirebilecektir. Maliyet azaltma stratejisi kullanıldığında, örgütün başarısında üretim etkinliği çok önemlidir. Bir örgüt şefi içsel işlevler ve etkinlikle ilgilendiğinde davranış kontrolü, performansı arttırmaktadır (Liao, 2005:304). Açık iletişim ve katılımcılık, örgütün rekabetçi pozisyonunun anlaşılmasını sağlamakta ve böylece rekabetçi pozisyonun geliştirilmesi için çalışanların süreçlere katılımı da sağlanmış olmaktadır. İnsanlar önemli olduklarını, dinlendiklerini ve saygı duyduklarını hissetmektedir. Sonuçta bireysel olarak örgütle bütünleşmekte ve örgütün başarısını görmek istemektedirler. Bu da örgütsel sorumluluğun oluşmasını sağlamaktadır. Sorumluluklar, herhangi bir durumda çalışanların görevlerinin görünüşünü, sağladığı yararı ve duygularını etkilemekte bu da çalışanların davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu davranış rolleri, sayısız işlevsel performans ölçümlerinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır. Sorumluluk sahibi çalışanlar, daha nitelikli bir biçimde yöneticilerin aradığı davranışları sergiledikçe, örgütler yüksek üretkenlik düzeylerine ulaşmaktadır (Wright vd., 2003:26). Bir bütün olarak örgütün performansını arttırmak için birimler ve kişiler arası çatışmalar olumlu ve açık olarak yönetilmeli, kararların örgütsel statü veya resmi role değil uzmanlığa dayanması sağlanarak kalitesinin yükseltilmesi sağlanmalıdır. Bu konuda İKY' ne düşen görev, ihtiyaç duyulan insan unsurunun teşhisçi, arabulucu, danışman-yardımcı, planlı değişim konusunda bilgili, insancıl, Y Teorisi yaklaşımına sahip, güç paylaşımı taraftarı ve açık bireyler olmasını sağlamaktır (Koçel, 2003:44-45). Genel olarak bütün örgütlerde yöneticilerin işyerindeki ilişkilerin durumu konusundaki iyimserliklerine rağmen, maliyet kontrollü yaklaşımın etkisiyle ve çalışanların işyerlerindeki yaşamlarının marjinalliğiyle İKY' nin olumsuz bir etki yarattığı

görülmektedir. Böyle bir ortamda ise çalışanların çok az bir kısmı kendine güvenmektedir. Çalışanlar yöneticileri kendi düşüncelerinin karşısında görmektedir. Sürekli olarak disiplin süreçleri işlemekte, ödenek artışı istenmekte ve kendi işleri konusunda yöneticilere meydan okuma gibi davranışlar sergilemektedirler (D'Annunzio, 2002:210). Bu da çalışanların performansının, geliştirici faaliyetlere değil de örgütün başarısını düşürecek faaliyetlere harcanması anlamına gelmektedir. İKY ve performans iyileştirmede, İK faaliyetleri, sorumlulukların sonuçlarını incelemede ve bu tür davranışları sürdürmede önemli bir kaldıraçtır. Örgütün İK uygulamaları işgücünün sorumluluk düzeyini önemli ölçüde canlandırıp geliştirebilmektedir. İlk olarak, çalışanların örgüte karşı olan sorumluluklarında İK uygulamalarının etkisi seçme ve yerleştirme ile başlamaktadır. Örgütler yüksek beceriye sahip çalışanlara yatırım yaptıklarında ve onlara sürekli eğitim ve gelişme imkânı sunarak becerilerini arttırmalarını sağladıklarında, iyi nitelikli çalışanlarla dolu bir işyeri yaratmış olmaktadır. Bu da pozitif bir iş çevresinin oluşmasını, diğer çalışanlar tarafından yaratılan karışıklığın ortadan kalkmasını sağlayarak çalışanların müşterilere en iyi hizmeti sunmaya odaklanmasına sebep olmaktadır (Wright vd., 2003:25-26). Böylece örgütün performans düzeyi yükselmekte, iç ve dış çevresi sürekli olarak gelişme göstermektedir.

Performans yönetimi, insan kaynağının sürekli yüksek performans düzeyinde tam kapasiteyle çalışmasını sağlamak, örgüt kültürünü güçlendirmek veya değiştirmek gibi İKY içerisinde birtakım işlevleri yerine getirmektedir (Erdil vd., 2004:118). Bazı örgütler yüksek performans düzeyini uzun bir süre devam ettirebilmektedir. Bu bağlamda çalışanların bağlılık ve motivasyonları, eğitime şekillerinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında örgütler, yüksek bağlılık seviyeleri oluşturmak için insanlara bir menfaat sağlamanın ve ne yaparlarsa yapsınlar önemli olduklarını belirtmenin gerekli olduğunu kabul etmişlerdir (Burke, 2006:36). Örgütlerde performansı arttırmak için ödüllendirme yöntemi de uygulanabilir. Millî Eğitim Bakanlığı'nda çeşitli adlar altında ödüllendirme yöntemleri vardır. Başarı ödülü, üstün başarı ödülü, ödül (aylıkla ödül) adı altında çeşitli örnekler vermek mümkündür. Örgütler kristalleşmiş hedeflerini açık hale getirebildikleri sürece İKY'ni yönlendiren konular kabul edilebilir bir performans ortaya çıkaracaktır. Ancak çalışanların önüne hedef koymaktansa, aşağıdan yukarıya doğru örgütün genel amaç ve değerleri çerçevesinde çalışana kendi amaçlarını oluşturma fırsatı verilmeli ve hedefler üzerinde bir fikir birliği oluşturmaya çalışılmalıdır (Liao, 2005:297; Armstrong, 2006:144; Dessler, 1994:313). Oldukça uzun zamandır endüstri ilişkileri literatüründe yer alan örgütlerde insan davranışlarının yönetimi işi "geleneksel olarak" personel yönetimi süreçlerinin kapsamında değerlendirilmekteydi. Kurumsal ve uygulama olarak ise "personel yönetimi" yaklaşımı örgüt içerisindeki insanı bir girdi olarak tanımlama ve ele alma eğilimi içindedir. Bunun bir sonucu olarak geleneksel "personel yönetimi" yanlısı yazar ve yaklaşımlar örgüt içerisinde önemi artarak "stratejik" bir nitelik kazanan ve örgütsel stratejiler ve amaçlarla bütünleşen "insan" unsurunu bir yandan personel yönetimi kavramsallaştırması ile ele alırken diğer yandan stratejik yeni kimliğini de bu ele alışı içerisine dâhil etmeye çalışmaktadır. İşte düalist tanımlamalar da burada ortaya çıkmaktadır. Personel yönetimi yanlısı yazarlar için bu yeni "insan kaynakları" kavramını tanımlamak işi kavramın başına yeni niteliği olan "stratejik" özelliğini eklemek ve sonuna da "yönetim" fiilini eklemekle gerçekleştirilebilecektir. Böylece "stratejik insan kaynakları yönetimi" kavramsallaştırması bu geleneksel personel yönetimi yanlısı yazarlar bakımından anlaşılabilir bir durum olmaktadır. Liderlik, strateji uygulama sürecinin en önemli ve en zor parçasını oluşturmaktadır. Geleneksel yaklaşımın tanımlamasında örgüt içerisinde insan unsuruna ilişkin kavramsallaştırma "insan kaynağı" değil "personel" dir. Böylece yeni yaklaşımın kavramı olan "insan kaynağı" terimini eskiden kullanılan bir kavrammış gibi kabul etmek ve kavramsallaştırmayı buna göre inşa etmek uygun olmayan bir yaklaşım olacaktır. Wheelen ve Hunger'a göre stratejik yönetim, firmanın uzun dönemli performansını belirleyen yönetsel karar ve faaliyetlerin tümüdür. Aktouf tarafından stratejik

yönetim kavramına benzer bir açıklama getirilmiştir. Aktouf' a göre stratejik yönetim, içsel ve dışsal çevreden elde edilen verilerle sürekli güncellenen bir gelecek vizyonunun oluşturulması işidir. Strateji ve stratejik yönetime ilişkin diğer tanımlar, daha çok performans hedeflerine ulaşmaya vurgu yapmaktadırlar. Kısacası strateji, firma hedeflerine ulaşmak amacıyla yöneticilerin aldığı kararlar ve faaliyetlerin spesifik bir kalıbıdır. Bu tanımda "firma hedeflerine ulaşmak" yerine "üstün performansı sağlamak" cümlesini koymak mümkündür. Çünkü birçok firmanın hedefi üstün performansı gerçekleştirmektir (Bratton ve Gold, 1999: 39).

1980'li yıllara kadar "Fordist – Taylorist" paradigma tarafından bir maliyet unsuru olarak görülen insan kaynakları/örgütteki insan unsuru küreselleşme, uluslararası alana taşınan rekabet, gelişen teknolojiler, değişen üretim ve yönetim modelleri ile birlikte stratejik bir önem kazanmıştır. İnsan kaynakları yönetiminin bu stratejik öneminin ardında, örgüt performansına yaptığı katkının ve örgüte sağladığı rekabet üstünlüğünün olduğunu söyleyebiliriz. İnsan kaynakları yönetimi yaklaşımının stratejik niteliği, insan kaynakları uygulamalarının finansal performans, işgücü devri ve verimlilik gibi konularda örgüt performansı için son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır (Richard ve Johnson, 2001: 299). Miller' a göre insan kaynakları yönetiminin stratejik niteliği, örgütün yönetim süreçleri ve rekabet üstünlüğünün sağlanmasına yönelik olarak örgüt üst yönetimi tarafından tasarlanan "örgütsel stratejilerin" uygulanmasına ilişkin karar ve davranışları ile ilişkilidir (Chew ve Chong, 1999: 1036). Huselid, Jackson ve Schuler, (1997: 171) "stratejik" olarak tanımladıkları "insan kaynakları yönetimini" firma hedeflerine ulaşılmasına yardımcı olan, beşerî sermayeyi temin eden, içsel olarak tutarlı politika ve uygulamalar setinin tasarlanması ve gerçekleştirilmesi olarak tanımlamışlardır. İnsan kaynakları yönetiminin stratejik işlevini geniş anlamda bütünleşme ve uyarılma olarak gören Schuler (1992: 86) bu görüşü şu şekilde açıklamaktadır; İnsan kaynakları yönetiminin stratejik yapısı, örgütlerde insan kaynakları uygulamalarının firmanın stratejisi ve stratejik ihtiyaçları ile bütünleşmesini amaçlar. Ek olarak, insan kaynakları uygulamalarının hiyerarşik yapıdaki yöneticiler ve çalışanlar tarafından günlük işlerinin bir parçası olarak kabul edilmesini ve kullanılmasını sağlar. Mello' ya göre ise (2002: 100) insan kaynakları yönetiminin stratejik yapısı, örgütün stratejik hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla birbirleri ile uyumlu uygulamalar, programlar ve politikaların geliştirilmesi anlamını taşır.

Yukarıda gerçekleştirdiğimiz açıklamaları da göz önünde bulundurarak örgütsel bakımdan stratejik bir nitelik taşıyan insan kaynakları yönetimini şu şekilde tanımlayabiliriz; İnsan kaynakları yönetimi, örgüt performansının iyileştirilmesi ve rekabet üstünlüğünün sağlanması amacıyla, insan kaynakları yönetimini örgütün stratejik hedefleriyle ilişkilendiren, seçme ve yerleştirme, eğitim ve geliştirme, motivasyon ve çalışan bağlılığını sağlama gibi birbiriyle uyumlu ve birbirini tamamlayan uygulama ve politikaların hayata geçirilmesidir. Stratejik insan kaynakları, personel stratejik hedefler doğrultusunda seçilmesini, eğitilmelerini, onlara stratejik düşünme biçimlerinin öğretilmesini, işletmeye bütüncül bir sistem yaklaşımıyla yaklaşılmasını gerektirir. Stratejik insan kaynakları (SİNKA) yaklaşımının uygulanabilmesi için kuşkusuz işletmenin stratejik yönetim anlayışına ve uygulamalarına sahip olması gerekir. Bu çerçevede SİNKA uygulamalarının alt yapı gereksinimlerini şu faktörler çerçevesinde belirleyebiliriz: Örgütün üç veya beş yıllık orta dönem stratejik planının olması, yıllık performans programı ve yıllık performans raporlama sistemine geçmiş olması, işletmedeki yöneticilerine sürekli olarak stratejik yönetim konusunda hizmet içi eğitimleri veriyor olması, stratejik planın her üç yılın sonunda ele alınarak güncelleştirildiği rutin bir uygulama içinde bulunması, stratejik planların dönemsel donmuş uygulamalar yerine gelişme planları şeklinde hazırlanmış olması, bölüm personelinin stratejik amaç ve hedeflerle bütünleşmelerinin sağlanması. Stratejik yönetim alt yapısı hazırlanmadan bir örgütte SİNKA uygulaması gerçekleştirilemez. Ancak stratejik yönetim anlayışı ve felsefesine belli ölçüde geçmiş olma SİNKA uygulamasının da doğal olarak geleceği

anlamına gelmez. Bu iki uygulamanın bir şekilde birbiriyle kesişmesinin ve bütünleştirilmesinin sağlanması gerekir. SİNKA uygulamasında İK uygulamalarının örgütün vizyon ve misyonuyla uyumlu olması önem kazanır. Tüm İK uygulamaları vizyon misyon tanımlamasına paralel olmalıdır. Böylece çalışanlar gerçekleştirilen faaliyetleri anlamlandıracaklar ve her bir prosedürün, politikanın veya uygulamanın hangi amaçla ve niçin o şekilde yapıldığı konusunda fikir sahibi olacaklardır.

Millî Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatı ve bağlı tüm kurumlarında da dört yılda bir stratejik planlama yapılmaktadır. En son 2019-2023 dönemine ait stratejik plan hazırlanmış olup, çeşitli güncellemeler ile uygulaması devam etmektedir. Bu planlamada dört yıllık hedefler ortaya konulmuş olup, bu hedeflere nasıl ulaşılabileceği belirtilir. Bakanlığın emir ve görüşleri doğrultusunda, yönetim kademesinde ki değişiklikler de göz önünde bulundurularak, MEB'in stratejik planlamasındaki misyonuna uygun güncellemelerde yapılabilmektedir.

Stratejik insan kaynakları uygulamasının harekete geçiş noktası misyon tanımlamasıdır ve tanımlanan misyona uygun faaliyetlerin gerçekleştirilmesidir. Misyonla örtüşme, misyonla uyumlu hareket etme, faaliyetleri misyonla hizaya girmiş bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekir. Stratejik planlama süreci dört aşamadan oluşur. Teşhis, hedef tanımlaması, program çıkarılması ve raporlama. Teşhis aşamasında örgün mevcut durum değerlendirmesi yapılır. Teşhis, "elimizde ne var ne yok" yaklaşımıdır. Örgütlerin İK birimleri, geleneksel uygulamaların dışına çıkıp stratejik yönetim uygulamalarıyla bağdaşık ve onu destekleyen yeni bir çalışma anlayışına sahip olmak için yaratıcı ve yenilikçi olmak zorundadırlar. Günümüzde kolay cevap verilemeyen sorulardan biri İK birimleri ne yapmalıdırlar ki, "stratejik İK uygulaması içinde" sayılsınlar, sözü ile ifade edilmektedir. Stratejik İK aktivitelerinin önceden tanımlanmış ve yol haritası çıkarılmış kılavuz kitabı bulunmamaktadır. Stratejik İK aktiviteleri örgütlerin faaliyet alanına göre değişiklik gösteren "yaratıcılıklar alanıdır". Örgütün tepe yöneticileri, bölüm yöneticileri ve İK yöneticileri bu konuda hep birlikte çaba harcamalarına ihtiyaç vardır. Stratejik yönetim işletmenin olağan işlerinin yönetimi ile değil, işletmenin uzun dönemde yaşamını sürdürebilmesini mümkün kılacak, ona rekabet üstünlüğü ve ortalamanın üzerinde getiri sağlayabilecek işlerin yönetimi ile ilgilidir. Stratejik yönetimin çeşitli bakış açılarına göre tanımları vardır. Kapsamlı bir stratejik yönetim tanımı, yapmak gerekirse stratejik yönetim;" işletme uzun dönemde yaşamını devam ettirebilmek, ona sürdürülebilir rekabet üstünlüğü ve dolayısıyla ortalama kar üzerinde getiri sağlayabilmek amacıyla, eldeki üretim kaynaklarının etkili ve verimli kullanılması" olarak tanımlanabilir (Ülgen ve Mirze, 2004, s.26). Stratejik bilinç, işletme yöneticilerinin aşağıdaki hususları anlamalarını gerekli kılmaktadır (Thompson, 2001, s.8):

- a. Kurumların ve rakiplerinin sürekli olarak çeşitli stratejiler ürettiği ve uyguladığını,
- b. Bu stratejilerin nasıl daha etkin olarak geliştirilebileceğini,
- c. Değişim için çevresel fırsat veya tehditlerden nasıl yararlanılabileceğini anlayabilme ve bu konularda kafa yormalarıdır.
- d. Daha sonra bilgilerin toplanması, analizi, stratejinin gereksinimlerine göre yönlendirme, strateji geliştirme ve seçme, uygulanma, kontrol ve değerlendirme aşamalarından oluşur.

Stratejik yönetim, nihai sonuca odaklı olup; amaç, işletmenin varlığını sürdürebilmesi ve rekabet üstünlüğünü elde etmesidir. Stratejik kontrol ise, kontrol sürecinin faaliyetlerle eş zamanlı ve amaca uygun olarak yürütülmesi faaliyetidir. Bir faaliyetin sonuçlarının mümkün olduğu kadar planlara uygun olmasını sağlamak amacıyla standartlar konması, elde edilen sonuçların bu standartlarla karşılaştırılması ve uygulamaların plandan ayrıldığı noktalarda düzeltme önlemlerinin alınması olarak da ifade edilebilen denetim; birey, örgüt ve kamu yönetiminin bütünü için yaşamsal önem taşımaktadır. Denetimin bulunmadığı örgütlerde yönetim işlevinden söz edilemez. Örgütler, iç ve dış denetim yoluyla kontrol edilerek, amaçlardan sapmaları engellenir, örgüt misyonuna uygun olarak işleyişleri sağlanır. Ayrıca kanunilik prensibinden sapmalar da engellenerek sağlıklı bir işleyiş

sağlanır. Stratejik yönetim yaklaşımlarının çoğunda karmaşıklığın üstesinden gelmek için yeterli araçların olmayışı kamu sektöründe stratejik yönetim tekniklerinin benimsenip uygulanmasında bazı sorunlara yol açmaktadır (Mirzahi, 2017: 116). Stratejik yönetim felsefesine uygun benchmarking, 360 derece performans yönetimi ve dengeli karne kartı vb. uygulamalar mevcuttur. Ancak, stratejik yönetimin uygulanmasında son yıllarda kamu sektöründe geniş çapta ilgi çeken dengeli karne kartıdır. Bu yönetim tekniği, iç süreçler, müşteriler ve öğrenme gibi ek faktörleri de dikkate alarak dar finansal tablolar yerine daha geniş bir odaklanma sunmaktadır (Kaplan ve Norton 1992). Belirsiz ve net olmayan performans göstergelerinin çoğalmasının aksine, bu yöntem kurumsal finansal planlama ve stratejik planlamayı birbirine bağlamaktadır (Aydın, 2018). Stratejik planlamada önem verilen vizyon ve misyonlar doğrultusunda performansın göstergelerini planlamak ve uygulamak önem arz eder.

1. Stratejik Planlamanın Doğuşu

Stratejik planlama; iş stratejisinin evrimi, teori geliştirmeden ziyade, iş dünyasının pratik ihtiyaçlarını karşılamak adına olmuştur. 1950'li ve 1960'lı yıllar boyunca yüksek düzeydeki yöneticiler kararları koordine etmekte iken, zaman içerisinde hem genişliği hem de karmaşıklığı artarak büyüyen şirketlerini kontrol etmenin yarattığı zorluklarla yüz yüze gelince, uzun vadeli planlama olarak da bilinen, kurumsal planlama, bu amaca hizmet etmek için geliştirildi.1970'li ve 1980'li yılların başında, kurumsal planlamaya olan güven sarsıldı. Sonuç olarak, kurumsal planlamadan; karları maksimize etmek için firmanın pazarlar ve rakiplere göre konumlandırılmasını odak noktasına alan, stratejik planlamaya doğru kayma olmuştur (Grant & Jordan, 2014, s.14). S.P. 'ın gelişimi, 21.yüzyılda devam eden değişimlerin ve acımasız rekabetin karşısında strateji, sürdürülebilir rekabet üstünlüğü konumu inşa etmekle daha az ilgilenmiş, başarılı geçici üstünlükler yaratmak için hızlı çözüm üretme ve esnekliği geliştirmekle ilgilenmeye başlamıştır. Bu bağlamda strateji, yüksek yönetim grubunun harici nüfuzunu durduran, kurumun bütün çalışanları tarafından şekillendirilen aynı zamanda onları da şekillendiren bir şeydir. 21. yüzyılda devam eden mücadeleler, işin amaçları hakkında yeni düşünceleri ortaya çıkarmaktadır. Hissedar değeri kapitalizmi ile düş kırıklığı ,kurumsal sosyal sorumluluk, etik, doğal çevrenin sürdürülebilmesi ve uzun dönem kurum başarısının sosyal geçerliliğinin rolü üzerine yenilenen çıkarlarla birlikte gelmiştir(Grant & Jordan, 2014, s.15).Stratejik Yönetim, son 60 yılda ana başlıklar ile şu evrimi takip etmiştir:1950'li yıllarda finansal bütçeleme,1960-1970'li yıllarda kurumsal planlama ve konumlandırma stratejisi,1980-1990'lı yıllarda rekabet üstünlüğü için araştırma,2000'li yıllarda yeni ekonomi için strateji, 2009'lu yılda yeni milenyum stratejisi,2011'li yılda çalkantılı zamanlarda strateji(kurumsal yönetim ve sosyal sorumluluk ,kurumsal iki yüzlülük, risk ve belirsizlik yönetimi ,liderliğin yeni şekli)(Grant & Jordan, 2014, s.16). Günümüzde, endüstri 4.0 devrimi ile stratejik yönetimin enstrümanları çoğalmış, büyük verilere erişim, makine öğrenmesi, yapay zekâ, iş zekâsı ve diğer akıllı sistemler, stratejik belirsizliği azaltarak, uzun dönemli amaçlarını gerçekleştirmek için geniş olanaklar sunmuştur. Strateji ve stratejik yönetim, askeri terminolojide geniş harekât planı anlamına gelen strateji, örgütsel anlamda ise bir organizasyonun amaçlarına ulaşma yolunda gerçekleştirdiği faaliyetleri mantık çerçevesi içinde bütünleştirerek, hedeflere ulaşma yolunda ilerlemesini sağlayan bir model veya plan olarak tanımlanmaktadır (Bayraç, 2008). Strateji artan rekabetçi şartlarda işletmenin bir bütün olarak devamlılığını sağlayabilmesi için gelişim ve ilerleme göstererek, çevresel unsurların uyumlaştırılmasıyla, ürün veya hizmet piyasalarında avantaj sağlanması olarak tanımlanabilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Şenkal, 2006). Jain (1993) stratejiyi temel hedefi örgütsel amaçlara ulaşmak olan politika ve planlar bütünü olarak tanımlarken, bir diğer tanıma göre ise strateji, hedeflere ulaşmada değişen çevreden en az zarar görecektir şekilde faaliyet göstermeleri için örgütlere yardımcı olan tüm kural ve yaklaşımların bütünüdür (Erdem, 2006). Stratejiye yönelik tanımlamalardan yola çıkarak stratejik yönetim, bir örgütün sürekli olarak iç ve dış çevre analizlerini gerçekleştirerek, örgüt misyonu belirleme, hedeflere ulaşma yolunda uygun işgücünü

istihdam etme ve kaynak kullanmada verimliliği hedeflemesi ve örgütün ilerlemesini sağlama süreci olarak açıklanabilmektedir (Erdem, 2006). Strateji çeşitlerinin bir araya getirilmesinden daha kapsamlı bir anlama sahip olan stratejik yönetim örgütün rekabet ortamını ve koşullarını analiz ederek gerçekleştirdiği hedefleri insan kaynakları başta olmak üzere diğer örgütsel kaynaklar vasıtasıyla uygulanması süreci olarak tanımlanabilir (Dessler, 2000). Akdemir (1992) ise stratejik yönetimi, örgüt amaçları doğrultusunda uygulanabilecek alternatifleri belirleme ve en uygun olanın seçilmesi olarak tanımlamıştır. Bayraktaroğlu' na (2002) göre stratejik yönetim, üst yönetim değerleri, çevre ve kaynaklar gibi örgüt faaliyetleri açısından önemli ve birbiriyle bağlantılı unsurlar doğrultusunda işletmenin güçlü ve zayıf yönleriyle, dış çevreden doğabilecek fırsat ve tehditlerin incelenmesi sürecini kapsamaktadır. Stratejik yönetimin son yıllarda önem kazanan bir kavram haline dönüşmesi, hızla gelişen teknolojiyle birlikte artan rekabet ve küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Aydınlı, 2001). İnsan kaynakları yönetimi yeterli sayıda vasıflı işgücünün, istihdam edilerek, eğitilerek, geliştirilerek, motivasyonları sağlanarak ve değerlendirilerek örgütsel hedeflere ulaşma yolunda kullanılması olarak tanımlanabilir (Öğüt vd., 2010). İnsan kaynakları yönetimi anlayışının varlığı, ortak bir amaç doğrultusunda örgütlenen insanların varlığı ile paralel olarak değerlendirilebilmekte, böylece örgütlere yol gösterme vasfına ve görevine sahip bireylerin yüzyıllar öncesinde bile var olduklarını ve bu anlayışın kökeninin çok eskilere dayandığını kanıtlamaktadır (Bingöl, 2003). Örgütlerde iş görenlere dair faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ilk olarak personel yönetimi uygulamalarıyla başlamıştır. Personel yönetimi, personeli işe alma, işten çıkarma ve personel kayıtlarının tutulması gibi az sayıda işlevi kapsayan, örgütsel anlamda herhangi bir görev üstlenmeyen bir yönetim anlayışı olarak, stratejik bir role sahip değildir. Bununla birlikte 70 ve 80'li yılların başında personel yönetiminin yerini insan kaynakları yönetimine bırakması süreci ilk zamanlarda sadece bir kavram farklılaşması olarak gerçekleşebilmiştir (Bayraç, 2008). Personel yönetiminden yeni anlayışa geçişte günün şartlarına ayak uydurabilmek adına, bölüm dahilinde ücretler, ödenekler, sigorta işlemleri, devamsızlık takibi gibi konularla ilgilenilmesinin yetersizliği etkin bir rol oynamıştır (Bayraç, 2008). Personel yönetiminde iş görenler hakkında kayıt tutmayla sınırlı ve maliyet odaklı yaklaşım mevcutken, insan kaynakları yönetiminde örgüte fayda sağlayacak bir kaynak algılaması gelişmiştir (Yüksel, 1998). Modern organizasyonlarda insan kaynaklarıyla ilgili konuların stratejik bir yaklaşımla ele alınması, zorlaşan rekabet şartlarında örgütler için hayatta kalabilme adına bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. İnsan kaynakları yönetimi faaliyetlerine 'strateji' önekinin eklenmesi ve Beer' in çalışmasıyla literatürde 'strateji entegrasyonu' kavramının göze çarpmaya başlaması, içsel insan kaynakları uygulamaları ve dışsal işletme stratejisi arasındaki uygunluğun kurulmasının önemini ortaya koymuştur (Bayraç, 2008). İnsan kaynaklarının bir rekabet unsuru ve işletmeye rekabet avantajı sağlamada önemli bir öge olduğunun anlaşılması sonucu ortaya çıkan stratejik insan kaynakları kavramı, temel olarak insan kaynaklarının örgütsel performansın artırılması ve örgüt kültürü oluşturulması hedeflerine yönelik olarak bütünleştirilmesi şeklinde açıklanmaktadır. Daha önceki aşamalarda tüm insan kaynakları fonksiyonlarına hâkim olmayan yönetim anlayışı, stratejik insan kaynakları yönetimiyle birlikte tüm yönetim faaliyetlerinden sorumlu bir hale dönüşmüştür (Ekinci, 2007). İnsan kaynakları uygulamalarının örgüt stratejilerine tam entegrasyonunu sağlamada öne çıkan altı özellik ise;

- Bilgi teknolojileri kullanımı
- İnsan ögesinin yönetiminde etkinlik
- Görev tanımlarının örgüt iç ve dış çevresi ölçeğinde genişletilmesi
- İç ve dış çevreye karşı farkındalığın artırılması
- Yöneticilerin iş gören davranışlarına ilişkin farkındalıklarının artması olarak özetlenebilir (Baird, Meshoulam, 1984).

Bir personel fonksiyonu olarak ele alınan insan kaynakları yönetiminin insan kaynaklarının

örgüt hedefleri doğrultusunda kullanılması ve kişisel gelişimlerin sağlanması gibi iki temel hedefi mevcutken, stratejik insan kaynakları yönetimi ise yönetim literatüründeki hemen her kavramı etkilemektedir. İş gören seçme, değerlendirme, eğitime ve ödüllendirme boyutlarını stratejik seçme, stratejik değerlendirme, stratejik eğitim ve stratejik ödüllendirmeye dönüştürmüştür. Böylece bu faaliyetler standart olmaktan öte, örgüt hedeflerine uyumlu stratejik yönlendirmeler haline dönüşmüştür (Selçuklu, 2006). İnsan kaynaklarının stratejik önemi ve başarısı, sorunları çözmeye kara yönelik bakış açısı yaratma, insan kaynakları yönetimi açısından çözümleyici raporlar hazırlama, insan kaynakları eğitimi, gerçek ve iddialı amaçlara yönelme gibi unsurlarla ortaya çıkmaktadır (Bayraç, 2008). Örgütsel anlamda stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanmasıyla sağlanacak rekabet avantajı ancak insan kaynaklarına dair stratejik yaklaşımla gerçekleşebilir. İnsan kaynaklarının stratejik insan kaynakları rolünü üstlenmesiyle yaratılabilen bu değer ön plana çıkmaktadır (Dessler, 2000).

Stratejik yönetim çağdaş yönetim modellerinden birisidir. Yönetim evrensel bir kavramdır. Önceden ne yapacağını kestirilmesi oldukça zor olan insanla uğraşır. Toplumsal yaşamın gereği olan insanlar arası ilişkileri, çeşitli etmenler altındaki davranışları inceler; en küçüğünden en büyüğüne kadar tüm örgütlerde geçerli ve gerekli bir işlemdir. İnsan ve diğer kaynakları mümkün olan en iyi şekilde birleştirerek, örgütsel amaçlara etkin ve verimli ulaşma sürecidir (Güçlü, 2003). Yönetim alanında strateji, bir örgütün temel hedeflerini, politikalarını ve hareket düzenini birleştiren bir plan veya modeldir. İyi oluşturulmuş bir strateji, örgütü doğru hedefe götürür. Örgütün kaynaklarının; tek ve uygulanabilir yapıyı temel alarak, içsel yetenekleri ve eksiklikleri, çevredeki olası beklenen değişiklikler ve rakiplere bağlı eylemler doğrultusunda kullanılmasını sağlar (Quinn, Henry ve Robert, 1996). Stratejiler, belirli bilgilere sahip olarak ya da bilgilerin yetersiz olduğu ileri derecedeki belirsizlikler altında yapılır (Ülgen ve Mirze, 2010). Dolayısıyla stratejinin amacı, belirsizlik ortamında örgütün istenilen sonuçlara ulaşabilmesini sağlamaktır. Çünkü strateji; bir örgüte amaçları doğrultusunda fırsatçı olma ve yeteneklerini etkin kullanma imkânı sağlamaktadır (Asunakutlu ve Coşkun, 2000). Stratejinin çıkış noktası temel olarak rekabet olsa da zaman içinde kavram daha geniş bir perspektif almış ve örgütün geleceği ile ilişkili bütün konuları içeren bir anlam kazanmıştır (Volkan; 2008). Stratejik yönetim, örgütün gelecekte nereye ve hangi yöne gitmesi gerektiğinin ve uzun dönemli örgüt hedeflerine nasıl ulaşılacağına belirlendiği, örgüt için geçerli değerlerin ve yönetim felsefesinin saptandığı ve örgüte onu diğerlerinden ayıran bir nitelik kazandırıldığı yönetim biçimidir. Amaç, örgütün gelecekte devam etmesi ve büyümesi için güçlerin birleştirilmesini sağlamaktır (Bircan, 2002). Barutçugil (2004: 53)'e göre stratejik yönetim: "Organizasyonu bir bütün olarak çevresi ile uyumlu tutmak ve stratejik amaçlarına ulaştırmak için birbirine bağlı olarak yürütülen belli çabaları ifade eder. Varılacak bir nokta ya da elde edilecek bir sonuç değil kesintisiz sürdürülecek bir yönetim anlayışıdır." David (1997:4)' e göre stratejik yönetim; "örgütün amaçlarını gerçekleştirebilmesi için çok yönlü işlevsel kararların oluşturulması, uygulanması ve değerlendirilmesi bilim ve sanattır." John M. Bryson' a göre; "stratejik yönetim, bir organizasyonun ne yaptığını, varlık nedenini ve gelecekte ulaşmak istediği hedefleri ortaya koyan bir yönetim tekniğidir" (Bryson, 2004: 5). Genel bir tanım yapılmak istenirse, stratejik yönetim; stratejilerin planlanması için gerekli araştırma, inceleme ve değerlendirmenin yapılması, bu stratejilerin uygulanabilmesi için örgüt içi her türlü yapısal ve motivasyonel tedbirlerin alınarak yürürlüğe konması, daha sonra da stratejileri uygulanmadan önce amaçlara uygunluk açısından bir defa daha kontrol edilmesini kapsayan süreçler toplamıdır (Eren, 2000).

Stratejik yönetimin özellikleri aşağıda sıralandığı gibi belirtilebilir: (Göksoy, Kusnacı 2016:8)

- Uzak geleceğe bağlı bir düzeni ilgilendirir. Stratejik seçimler, örgütün uzun sürede izleyeceği politikalarla ilgili olduğu için rutin karar ve işlerden kesinlikle ayrılır. Örgütün gelecekteki performansının artırılmasını amaçlar.

- Uzun dönemde "yaşamı devam ettirebilmek için" kendisini tehdit eden çevre unsurlarını

inceleyerek önlemler almaya yöneliktir.

- Stratejik yönetim süreci, bilgi toplama, analiz etme, karar verme ve uygulamayı kapsayan "analitik" bir süreçtir.

- Esasen üst yönetimi ilgilendiren bir konudur. Üst yönetim tarafından oluşturulan stratejik planlama daha alt kademelerde görev alan stratejistler tarafından uygulanır ve izlenir.

- Geleceğe yönelik vizyon oluşturulmasını amaçlar. Ancak bu organizasyonel başarı için yeterli değildir. Amaca ulaşmak için stratejiler ve aksiyon planları oluşturulmalıdır.

- Mevcut durumu analiz etmek ve örgütü amaçlarına ulaştırmak için yeni ve orijinal sentezlere varma yeteneği olmalıdır.

- Strateji, amaçlara bağlı bir unsurdur. Örgütün stratejisi o örgütün genel amaçlarına hizmet eder, güçlerin ve yeteneklerin bu amaçların gerçekleşmesi faaliyetlerinde toplanmasını sağlar.

- Örgütün bütün finansal ve insan kaynaklarını uyum içinde yönetir ve faaliyete geçirir.

- Strateji, yönetimin gerekliliğini ortadan kaldırmaz, oyunun kurallarını belirler, belirsizliği azaltır, izlenecek yolları ve kuralları açıklığa kavuşturur.

- Stratejik yönetim (proaktif) etkisini sonradan gösteren bir yönetimdir. Etrafında olanlara tepki gösteren (reaktif), onlara uyum sağlayan (simbiotik) bir yönetim değildir. Şartları değiştirme çabası içinde olan, geleceği inşa etmeye yönelik ileriye bakan bir yönetimdir.

- Muhakeme yapmanın, geleceği öngörmenin, yönetimi iyileştirmenin kısaca büyüme ve dinamizmi sağlamanın en iyi aracıdır.

- Örgütü bir sistem olarak görür. Bir bütün olarak örgüt ile ilgilenmesi yanında onu oluşturan parçalarla da ilgilenir. Bütüne veya parçalardan herhangi birine yönelik bir karar alındığı zaman, diğer parçalar üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulur.

- Örgütün amaçları ile toplumun menfaatlerini bir bütünlük içerisinde ele alır. Dış çevresine karşı sosyal sorumluluk taşır (Aktan, 1999; Dinçer, 1994; Eren, 2000; Ertuna, 2008; Ülgen ve Mirze, 2010).

Günümüz örgütleri stratejik yönetimi, çok hızlı gelişen değişim ve belirsizlik rüzgârına karşı can simidi olarak kullanmaya başlamıştır (Ertan 2010). Bir yandan operasyonel etkinliği artıracak içsel bir bakış; öte yandan tüm örgütü saran dışa yönelik bir bakış açısı. Yirmi birinci yüzyılın kurumlarını oluşturmak ancak böyle bir kurum kültürü ile mümkündür (Kırım; 2009: 60). Günümüzde ve gelecekte başarılı olmanın ve bunu süreklileştirmenin yolu, öğrenme yarışına kaymaktadır. Rakiplerine göre daha hızlı öğrenenler ve uygulayanlar daha önde gidecektir. Bu da ancak "stratejik düşünme" ve davranma ile mümkün olacaktır. Değişimin an mertebesine geldiği, zaman-mekân ayrımının ortadan kalktığı günümüz dünyasında stratejik yönetim hızla gelişen bir inceleme alanı haline gelmiştir (Koç ve Taşçı, 2006).

2. Stratejik Yönetim Anlayışının, Özel Sektörde ve Kamuda Uygulanması

Son 25 yıl içerisinde kamu yönetim sisteminde önemli değişim ve dönüşümler gerçekleştirilmektedir. Bu değişimler sadece basit anlamda bir takım teknik düzenleme ve yenileştirme çalışmaları olarak değerlendirilmemekte, ayrıca devletin yapısını sorgulayan ve yeniden dizayn etmeye dayanan bir yaklaşım içermektedir. Öncelikle uluslararası arenada artan rekabet ve ekonomik kriz ortamları kamu yönetimi anlamında meydana gelen bu değişimlere zemin hazırlamış ve küreselleşme kavramının gelişmesi ile birlikte ülkeler birbirlerine daha bağımlı hale gelmişlerdir. Geline bu noktada dünyanın herhangi bir ülkesinde meydana gelen küçük krizler başka ülkelerde daha büyük krizlere neden olmuş, bilgi ve iletişim teknolojisindeki değişiklikler hızla ilerleme gösterdikçe klasik devlet anlayışına dayanan kamu hizmeti sunumu modelinin yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Bütün bunlara paralel olarak krizlerle karşı karşıya kalan halkların taleplerinde de önemli değişimler ve çeşitlenmeler olmuş, kamu hizmetlerinden beklentileri farklılaşmış ve demokratikleşme istekleri artmıştır. Ayrıca

Dünya Bankası, OECD ve Avrupa Birliği gibi bazı global kurumlarda bu değişim ve dönüşüm konularında ülkeleri zorlamaya başlamışlardır. Tabii ki bu değişimler ve bahsi geçen uluslararası kuruluşların yeniden yapılanma yönündeki baskılarından Türkiye’de fazlasıyla etkilenmiştir. Türkiye’nin mali ve idari yapısında bulunan aksaklıkların küreselleşmenin oluşturduğu dünyaya entegrasyon sürecinde Türkiye’nin önünde önemli bir engel oluşturduğu anlaşılmıştır. Türk kamu yönetiminde stratejik planlama ise, ülkemizde kurumsal olarak planlama sanayi planlaması şeklinde, İzmir İktisat Kongresinde belirlenen ilkeler çerçevesinde kalkınma ve temel yatırımların devlet eliyle yapılması anlayışı ile ortaya çıkmıştır. Kamu politikaları ile kalkınmacı ve modernleştirici devlet anlayışı hâkim hale gelmiş ve ilk ulusal plan olan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı yapılmıştır. Bir sanayileşme ve yatırım planı niteliğinde kısmi plandır. 1938 yılında yürürlüğe konulması öngörülen İkinci Beş Yıllık Sanayi Planının amaçları, birinci plana göre daha geniş tutulmuştur. Analizleri daha kapsamlı ve öncelikleri, yatırım malları ve ara malları yönünde yoğunlaştırılmış olan bu Plan, II. Dünya Savaşının iç ve dış etkileri nedeniyle değişen koşullar yüzünden uygulamaya konulamamıştır. Birinci ve İkinci Sanayi Planları birer "Proje demeti" niteliğindedir ve her iki planda sanayileşme için imkanları zorlamak ve bir uygulama disiplini geliştirmek istenmiştir. Daha sonraları da ekonomik ve sosyal kalkınmanın hızlandırılması ve bu amaçla ülke kaynaklarının verimli kullanılması için makro ölçekte plan yapma ihtiyacı devam etmiştir. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla 1960 öncesinde bir planlama teşkilatı kurma çalışmaları başlatılmış ancak darbeden sonra 1960 tarihinde kabul edilen 91 sayılı Kanun ile Başbakanlığa bağlı olarak Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı kurulmuştur (Coşkun & Yıldırım, 2018:5).

Özel sektör kuruluşlarında ilk stratejik planlama uygulamaları 1950’li yıllarda ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında büyüyen ekonomiler ve kısmen öngörülebilir hale gelen iş hayatı, firmaların planlı çalışma ve gelecek tahminlerinde bulunma isteğini arttırmıştır. 1960 ve 1970’li yıllarda stratejik planlamanın kullanımı giderek artmış, stratejik planlama örgüt yönetiminin neredeyse vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. 1980’li yıllara gelindiğinde ise özel sektörde şekli olarak görülen stratejik planlama sistemlerinin yararlılığı tartışılmaya başlamıştır. Stratejik planlamaya getirilen eleştirilerin sonucunda geliştirilen bir takım yeni modeller stratejik planlama modelinin alternatifi olarak ortaya çıkmış fakat tartışmalara rağmen stratejik planlama en yaygın yönetim modeli olmayı sürdürmeyi başarmıştır. Stratejik planların 1980’ler ve sonrasında kamu ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda ve kamu kurumlarında da yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Kâr ve ekonomik amaçlar taşımaması, yöneticilerin sınırsız hareket serbestisi olmaması kamuda mali kontrolü de güçleştirmektedir. Stratejik planlama mantığının dayandığı rekabet, yarışma ortamı kamu örgütlerinde söz konusu değildir. Kamu kurumlarının işlevleri, özel sektöre göre çok daha kapsamlıdır, faaliyetlerini sadece ekonomik ölçütlerle değerlendirmek mümkün değildir. Rekabet gücünü artırma amacıyla olan stratejik planlama anlayışı, kamudaki rekabet anlayışı ile örtüşmez (YAYED, 2006: 40- 41). Bu durum aynı zamanda uygulama gücünü de beraberinde getirmektedir. Rekabet piyasası içinde üretilmediğinden kamu hizmetlerinde vizyon bakış açısı geliştirmek kolay değildir. Ancak yine de uzun vadeli stratejik bir yaklaşımın kazandırılması, yasal düzenlemelerin yanında çalışanların bakış açılarının, yönetim kültürünün bu doğrultuda değişmesi de mümkündür. Kamu örgütleri rekabetten önce yasama-hükümet etme durumundakilerin kararları doğrultusunda hareket etmek, karmaşık ve çok taraflı gücün ve siyasi etkilerin, yasaların, hukuki ve toplumsal sorunların, vatandaş baskısının etkisi altındadır. Bu nedenle farklı stratejiler geliştirilmek zorundadır (Özgür, 2004: 241; Yüksel, 2002:39).

Yeniden yapılanmayı gerektiren bir diğer etki ise Küreselleşme anlayışıdır. Bu etki Türk kamu yönetiminde de görülmektedir. Türk kamu yönetiminde, kamu hizmetlerinin daha verimli, kaliteli ve dinamik bir şekilde sunulabilmesi için Cumhuriyet kurulduğundan beri planlama ile ilgili uygulama

çabaları görülmektedir. Bu yeni yapılanma devletin bazı sektörlerden çekilmesi ve bütçe, mali yönetim reformu, yerel yönetimler reformlarının temelinde, kamu personel rejimi reformu adı altında dile getirilerek 2003 yılından beri çeşitli kanun tasarılarıyla desteklenmeye çalışılmaktadır. Yeniden yapılanma adı altında yönetim süreçlerinde yaşanan reformu şeffaflık, katılım, hesap verebilirlik, etkililik ve tutarlılık anlayışı vardır. Kamu kurum ve kuruluşlarının karar alma ve uygulama süreçlerinde, kalkınma planı ve orta vadeli program gibi üst politika belgeleri de dikkate alınarak stratejik plan hazırlanması ve uygulanması başarı için çok önemlidir. Kamu kurum ve kuruluşlarının kamu politikalarını oluştururken ve karar alırken stratejik planlamanın sağladığı sistem, yaklaşım ve yöntemden faydalanmaları, amaçlara zamanında ve gerektiği şekilde ulaşmak için gereklidir. Kamu ya da özel sektör kuruluşlarında amaç ve hedeflerinin belirlenmesi ile bu amaç ve hedeflere ulaşmak için gerekli proje ve plan bütçelerinin, başarı ve performans göstergelerinin belirlenmesi, kurumun amaçlara ulaşmadaki başarısının ölçülerek izlenmesi önem taşımaktadır. Değişmekte zorlanan bürokratik kamu yönetimi yerine daha esnek ve yüksek performans odaklı bir kamu yönetiminin nasıl oluşturulabileceği konusu önemli bir gündem maddesidir. Bu değişim sürecinin birinci aşamasını oluşturan planlama anlayışı 1980 sonrası yaşanan değişikliklerle kendini daha fazla göstermiştir. Bu durumu özellikle VI. Beş yıllık Kalkınma Planından itibaren, planın içeriğinde “yerelleşme, yönetim, katılım, özelleştirme” gibi kelimelerin kullanılarak ve bu kelimelere odaklı olarak hazırlanmasından anlıyoruz. (Kayıkçı,2009;176). Söz konusu uygulama, yeni kamu yönetimi anlayışı gereği kamu kurumlarında uygulanması; kamu örgütlerince sunulacak hizmetin kalitesinin, personelin motivasyonunun, kaynakların kullanımında elde edilecek faydanın artmasını sağlayacağı inanılmaktadır. 2005 yılında yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun kabulü ve stratejik planlamayı düzenleyen diğer mevzuatlar ile birlikte Türk kamu yönetiminde kurumsal düzeyde stratejik planlama uygulamasının yasal alt yapısı oluşturulmuştur. Bu yasal düzenlemelerle kamu yönetiminde stratejik planlama, performans esaslı bütçeleme, iç kontrol ve raporlama faaliyetleri zorunlu tutulmuştur. Her ne kadar yasal zorunluluk olsa da uygulamada ortaya çıkan birçok sorun stratejik planlamanın beklenen başarılı etkisini sağlayamamıştır.

Stratejik plan, kamu kurumlarının başarısına önemli boyutta katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda stratejik plan, geleceğe yönelik düşünmeyi teşvik etmekte, yönetilen topluluğun mevcut gereksinimlerini ortaya koymakta, uygun kalkınma stratejilerini belirlemekte ve çevresel değişimleri önceden görebilmeye imkân sağlamaktadır. Stratejik plan, ayrıca yönetimi iyileştiren bir yaklaşımdır. Bu anlamda stratejik plan, kurumsal yapıyı tanımlamayı, öncelikler üzerine odaklanmayı, uygun araçlarla eylemleri yönetmeyi ve koordine etmeyi içermektedir. Artık kamu kurumları da işletmeler gibi rekabet etmek zorundadır. Özel sektörle kamu kesimi arasında, kâr amacı gütmeme, maliyetin karşılanma şekli, çalışan ve kurumsal yapı, müşteri-vatandaş ayrımı, siyasi etki, bürokrasinin olmaması, rekabet ortamının ve dolayısıyla kalitenin, sunulan mal ve hizmetin esas olması, çalışanları seçme, görevlendirme, ücretlendirme ve görevlerine son verme konusunda tamamen özgür ve esnek olunabilmesi gibi çok esaslı konularda farklılıklar bulunmaktadır. Bu durumlar performans değerlendirme sisteminin de bu farklılıklar dikkate alınarak yapılandırılması gerekliliğine işaret etmektedir (Tozlu, 2014: 75). Özel sektör kurumları arasında sürekli ve dinamik bir rekabet mevcut iken; kâr amaçsız sektörlerde ve kamu kurumlarında daha farklı bir rekabet ortamı mevcuttur. Kamu kurumlarında rekabet, kurumlar arasında değil yöneticiler arasında meydana gelir. Bu durum kamu kurumlarını politik arenalara çevirmektedir. Kamuda kurumun hizmetine talip olan paydaşların memnuniyeti yöneticilerin performansı olarak kabul edilmektedir (Çoban, 2007: 9).

1980 sonrası kamu reformlarının bir unsuru olarak dünyada pek çok ülke kamuda stratejik plan uygulamalarını gerçekleştirmiştir. Ülke uygulamalarında benzerlikler kadar farklılıklarda mevcuttur. Dünyada stratejik planlama uygulamalarına göz atıldığında, ülkelerin bir kısmında hükümet

seviyesinde değişik sektörlerle katılımcı bir şekilde hazırlanan planlama anlayışı hâkimken ABD ve Hollanda gibi ülkelerde kurumsal anlamda planlama anlayışı hâkimdir. Ayrıca her iki anlayışın beraber hâkim olduğu Malezya ve İrlanda gibi ülke uygulamaları da mevcuttur. (Saygılı, 2014: 18; Barca ve Nohutçu, 2013: 344-345). Türk kamu yönetiminde ise, planlı kalkınma stratejisi çerçevesinde yeni yapısal düzenlemeler getirilerek planlama sisteminin temel yapı taşları oluşturulmuş ve bu sistemin merkezine yeni kurulan Devlet Planlama Teşkilatı yerleştirilmiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, ülke ekonomisi için tutarlı kalkınma planları ortaya koyup bunlar arasından seçim yapabilmek; ikinci planda ise ilk planda belirlenen hedeflerin sağlanma gereklerinin araştırılması amaçlanmıştır. Değişen sosyo-ekonomik yaklaşımlara göre ekonomide kamu müdahalesinin ağırlığı dönemler itibarıyla farklılıklar göstermesine rağmen, piyasa ekonomisinin geliştirilmesi ve etkinleştirilmesi, kamu kesimi için emredici, özel kesim için yol gösterici nitelikte olması; üst sınır koyma ve disiplin özelliğinin sadece kamu yatırımları ile sınırlı olması Türkiye’de planlamanın o yıllarda genel ilkelerini oluşturmuştur (Genç, 2009). Kamu yönetiminde denetim süreci stratejik yönetim ilişkisinde, Bir grup insanı, belirlenmiş amaçlara doğru yöneltme, aralarındaki iş birliği ve koordinasyonu sağlama çalışmalarının bütününe kapsayan bir süreç olarak ifade edilen yönetim kavramı, başkaları vasıtasıyla iş görme ve önceden belirlenen hedeflere ulaşmanın söz konusu olduğu her durum için kullanılır. Yönetim fonksiyonu olarak ifade edilen yönetim süreci; planlama, örgütlenme, yürütme, koordinasyon, eğitim ve geliştirme, denetim aşamalarını takip eder. Gerek Türkiye’de gerekse dünyada kamu yönetiminde yönetsel faaliyetleri içerisinde yer alan stratejik planlama, en önemli karar ve eylemlere odaklanmış bir yönetimi öngörmektedir. Bu nedenle., önemli kaynak kullanıcı olan kamu idarelerinde stratejik yönetim, yönetsel denetim ilişkisini incelemekte yarar umulmaktadır. Stratejik planlama, idarelerde stratejik yönetimi hâkim kılan bir yönetim tekniğidir. Bir başka ifadeyle, stratejik planlamadan yoksun stratejik yönetim olamayacağı gibi, stratejik yönetilemeyen bir kurumda stratejik planlamayı uygulamak da anlamsız ve yararsızdır. Yönetsel denetim süreci, stratejik yönetim döngüsü sisteminin bir parçası olup, yönetsel faaliyetler döngüsünün geri bildirim aşamasında devreye girmektedir. Yönetsel denetim süreci, stratejik planlardan başlayarak, son ana kadar bu döngü sistemi içerisinde yer alır. Performans yönetimi, yönetsel denetim sürecinin bir enstrümanıdır. Yönetsel denetim süreci, stratejik yönetim sisteminin denetim aşamasından sorumludur. Stratejik planlama ve yönetsel denetim süreci arasındaki ilişki, iki kavramın da ortak mekanizması olarak nitelendirilebilecek performans yönetim sistemiyle ifade edilmektedir. Performans yönetimi, denetim temelli bir yönetim anlayışı olup, stratejik planlamanın uzantısıdır (Doğan, 2011, s.74). Genel olarak, bir faaliyetin sonuçlarının mümkün olduğu kadar planlara uygun olmasını sağlamak amacıyla standartlar konulması, elde edilen sonuçların bu standartlarla karşılaştırılması ve uygulamaların plandan ayrıldığı noktalarda düzeltme önlemlerinin alınması olarak ifade edilen denetim kavramı gerek kamu yönetimi gerekse özel işletmelerde yaşamsal önem taşımaktadır. Denilebilir ki, denetimin bulunmadığı örgütlerde yönetim işlevinden söz edilemez (Öztürk, 2007, s.18). Yönetim literatüründe kullanılan iç denetim, yönetim sisteminin kendi kendisini denetlemesi anlamında kullanılır. Üst kademedeki yöneticilerin, astlarının çalışmalarını gözetleme ve yönlendirmesi, yönetsel denetim, mevzuatın görevlilerce tam olarak uygulanmasını izleyip gözetleme anlamında kurumların denetim birimleri kanalıyla yürütülen yönetsel denetim kavramları, kamu yönetiminde sıklıkla kullanılan terimlerdir. Kamu idarelerinin daha güçlü olabilmeleri, sağlıklı işletilen bir yönetim anlayışına bağlıdır. Etkin bir iç kontrol sistemi, örgütsel hedeflerin gerçekleşip gerçekleşmediği hususu, faaliyetlerin etkinliği, kaynakların ekonomik ve verimli kullanımı , yürürlükteki politikalara, prosedürlere, kanun ve yönetmeliklere uygunluğu, sahtecilik, kanuna aykırılık veya yolsuzluk sonucu ortaya çıkanlar dahil, varlık ve menfaatlerin her türlü kayba karşı korunması, bilgilerin, verilerin ve hesapların doğruluğu ve güvenilirliği hususlarında makul güvence sağlamak üzere örgüt bünyesinde tesis edilmiş sistemler

ağının bütününe kapsar. İyi işletilen bir iç kontrol sistemi, etkin bir yönetimin vaz geçilemez koşullarından biri olup, kurumun amaçlarına ulaşmasının önündeki engelleri bir bütün olarak görüp, zamanında önlem almasını sağlamaktadır. Kamuda uygulanan stratejik yönetim ve kontrolde de işletme yönetimindeki tekniklerin benzeştirilerek uygulanması, tenkide açık olmakla birlikte, kamu yöneticilerinin bilgi, beceri ve tecrübeleri etkinliği artıracakları değerlendirilmektedir.

Denetimde temel amaç, örgüt amaçlarının gerçekleştirilme derecelerini saptayarak, örgütün etkinlik düzeyini yükseltmek ve onun geliştirilmesini sağlamaktır (KAYA Raporu, 1991, s.40). Denetim yoluyla örgütsel işleyiş sürekli olarak izlenip, eksik yönler belirlenerek, örgüt amaçlarından sapmalar engellenir ve daha sağlıklı bir işleyiş geliştirilmeye çalışılır. Bu yönüyle denetim, yönetim sürecinin en önemli halkalarından birisidir. Her yönetici; sorumluluğunu taşıdığı örgütü denetim altında tutarak, ne yapıldığının veya yapılmadığının tespiti ile nereye ulaşıldığının ve nerede bulduklarını bilmek ister. Denetim bir amaç değil, örgütleri daha verimli bir biçimde ve amaçlara yönlendirmeyi hedefleyen bir araçtır. Denetimin örgütsel yaşama iki etkisi vardır: İlk olarak denetim olgusu, kamu personelinin davranışlarında düzeltici etki yaratmakta, diğer beklenti ise denetim sonucundaki raporlama ve yaptırım gücünün olumlu etki yaratmasıdır (Sanal, 2002, s.4). Denetim ve/veya kontrol ile vazifenin yerine getirilmesini sağlayacak veya engelleyecek unsurlar tespit edilir ve teşkilin amaçlarının gerçekleşmesi güvence altına alınır. Özellikle şahsî disiplini gelişmemiş çalışanların, kontrol edilen hususları daha iyi yapma eğiliminde olduğu unutulmamalıdır. Kontrolün, güvensizlikten kaynaklandığı düşüncesi hatalıdır. Çünkü yalnız güvenmek, görevlerin yerine getirilmesi için yeterli değildir. Denetim esnasında mevcut durum tespit edilmeli; olması gerekenle, arasındaki sapmalar ortaya konulmalı ve birliğin kusurlarını giderecek bir denetleme yapılmalı ve çalışanların gelişmesine katkıda bulunacak usuller kullanılmalıdır. Yöneticilerden veya denetim unsurlarından beklenen; denetleme esnasında, ön yargılı davranışlardan kaçınarak iyi bir dinleyici ve gözlemci olarak gelişmeleri takip etmeleri, bilgi ve tecrübe aktarımı ile yanlış ortaya koyup, doğruyu göstermeleridir. (Yönetim ve Liderlik, 1999, s.14). Devlet faaliyetlerinin yanı sıra, devlet dışı uygulamaları da gerçekleştirmesi sonucu giderek genişleyen bir yönetim anlayışı olarak kamu yönetiminde insan kaynakları yönetiminin önemini giderek artmaktadır.

İnsan kaynağı uygulamaları genel başlığı altında, personel yönetiminin maliyet odaklı yaklaşımından, insanı stratejik bir kaynak olarak gören stratejik insan kaynakları yaklaşımına kadar geçen sürede meydana gelen gelişmelerin takip edilmesi, özel sektör işletmelerinde olduğu kadar kamu sektöründe de yaşamsal öneme sahiptir.

Kurumsal faaliyet ve bu faaliyeti yürüten örgüt olarak ifade edilebilen kamu yönetimi, bir başka ifadeyle, devletin amaçlarını gerçekleştirecek biçimde insanların ve araç gerecin örgütlenmesi olarak tanımlanır (Durna ve Eren, 2002). Coşkun (1991)'a göre, temel olarak toplum refahını sağlayıcı hizmetleri halka götürme gereği sonucunda kapsamı genişleyen kamu yönetiminin faaliyetleri sosyal fayda amacına uygun olarak gerçekleşmektedir. Kamu kuruluşları olarak, sendikalar, vakıflar, hayır kurumları, dini kurumlar, hastaneler, okullar kabul edilmektedir. Ancak Atasoy (1993)' un kamu sektörüne ait "uygulanan siyasal rejim ne olursa olsun, devletin politik veya kolektif mahiyette karar alma modelinin uygulandığı bir kurumlar ve kuruluşlar topluluğu" tanımıyla merkezi hükümet, mahalli idareler ve sosyal güvenlik kuruluşları ile kamu iktisadi teşebbüsleri de sektöre dahil edilmektedir (Kağnıcıoğlu, 1999). Kamu sektöründe insan kaynaklarının gelişiminde, İnsan faktörünün klasik yönetim anlayışlarının bakış açısından kurtulup, örgütün öznesi konumuna yükselmesiyle örgütlerin insan unsuruna bakış konusunda ulaştığı değer yargıları, inançlar, tutumlar kamu sektöründeki gelişimi de desteklemektedir (İnce, 2006). Dünyada kamu yönetimine dair yeni anlayışların gelişmesi ve yirminci yüzyılın katı, hiyerarşik ve bürokratik kamu yönetimi anlayışının giderek daha esnek bir hale dönüşmesi, kamuda insan kaynakları yönetiminin gelişmesine ve

değişmesine dair nedenlerin başında gelmektedir (Ekinci, 2007). Bu gelişim ve değişim kamu yönetiminde sorumluluk anlayışı üzerinde de bir etki yaratmakta ve siyasi otoriteye karşı duyulan sorumluluk duygusunun, halka karşı da duyulmaya başlanmasına neden olmaktadır (Ekinci, 2007). 2005 tarihli Kamu Personel Kanunu Tasarısı Taslağında “Personel ve Başarı Değerlendirmesi” yani performans değerlendirmesi, sicil sistemi yerine önerildiği, taslağının toplu ücret artışı yerine bireysel performansa göre artışa yolacağı, rekabetin yardımlaşmayı azaltacağı, memurluk sisteminin “güvence” ve “kariyer” ilkesinin sözleşmeli ve performansa dayalı değerlendirme ve ücretlendirme sistemi içinde eriyeceği (Sayan, 2007: 522-534) şeklinde, olumsuz yaklaşımlar da ifade edilmektedir. Kamu yönetiminde birçok uygulama gibi insan kaynakları uygulamalarının da yasalarla belirlenmiş bir çerçevede gerçekleştirilerek değişime karşı dirençli olması (Sadullah, 1998), insan kaynaklarının içindeki yükseltme, performans değerlendirme, geliştirme, atama, ücret, haklar, görev tanımları gibi uygulamaların yeni yönetim anlayışlarına uyarlanmasını güçleştirmektedir (Ekinci, 2007). Kamu sektöründe organizasyon ve bireyler arası ilişkileri düzenleme misyonuyla sınırlı teknik duruş, insan kaynakları sürecinin özel sektör organizasyonlarıyla paralel bir şekilde benimsenmeye başlanmasıyla değişmeye başlamıştır (Aytaş, 2006). Kamu sektöründe insan gücünün planlanmasında istihdam politikalarının eğitim sistemi ile bağlantılı olarak gerçekleştirilmesi ve norm kadro çalışmalarıyla gerçek ihtiyacın belirlenmesi (Ayman vd., 2011) ancak insan kaynaklarında stratejik bir yaklaşım geliştirilmesi, kamusal alanda örgütsel bir fayda sağlayarak devlet çıkarlarının gözetilmesiyle gerçekleştirilebilir. Bununla beraber kamu yönetiminde stratejik yaklaşımlarla gerçekleştirilecek insan kaynakları faaliyetleri sayesinde gelişim anlamında ortaya çıkabilecek değişimler;

- Üst yönetim üyelerinin eğitimin önemini kavraması sonucunda bütçe olanaklarının doğru şekilde yönlendirilmesi ve hizmet içi eğitimin sağlanması (Ayman vd., 2011),
- İş tanımına uyum, işyeri düzenine ve yöneticilere itaat gibi kişilik özelliklerini değerlendiren başarı değerlendirme sorularına; başarı ve amaçları gerçekleştirme derecelerini ölçen ölçütler eklenmesi (Ekinci, 2007),
- Teşvik ve ödül sisteminin olağanüstü başarı beklentisine odaklı olmasındansa, değerlendirmelerin verimlilik temelinde iş görenin verdiği hizmetin kalitesi bağlamında gerçekleştirilmesi (Ekinci, 2007), olarak sayılabilir. İnsan kaynakları faaliyetlerinin modern ve stratejik bir tarzda gerçekleştirilmesiyle kamu sektöründe akılcı bir insan kaynakları planlaması, norm kadro oluşturulması, açık görev tanımları, başarı değerlendirmesinin objektif bir yapıda algılanması sağlanabilecektir (Ekinci, 2007).

3. Çalışanların Performans Seviyesinin, Stratejik Yönetimle İlişkisi

Yöneticilerin profesyonel yetenek ve çalışmalarını esas alan yönetsel reform stratejisinin de kamu sektörünün gelişmesi açısından önem arz eden strateji seçenekleri arasında yer alması (Erdem, 2006) stratejik insan kaynaklarının işlevleri arasında yer alan iş görenlerin kişisel gelişimlerinin desteklenmesi gereğinin yanı sıra, insan kaynakları stratejilerine yardımcı olarak değerlendirilebilir. Dünya’ da ve Türkiye’ de kamu sektöründe insan kaynakları uygulamaları, özel sektör dahilinde gerek dünyada gerekse Türkiye’de insan kaynaklarına yönelik stratejik yaklaşımın benimsenmemesi kamu sektörünün katı hiyerarşik düzeni içerisinde gelişmelerin yavaşlamasına neden olmaktadır. Bununla birlikte değişen dünya ve çeşitlenen beklentiler karşısında modern anlayışların benimsenmesi kaçınılmaz olup, bu bölümde bahsedilen konuya dair bazı çalışmalara ilişkin değerlendirmeler verilmiştir. Örneğin Çin kamu sektöründe insan kaynakları yönetimine dair yaptığı çalışmada Bi-an (2009), şu anki durumun hala geleneksel yapıdan kurtulamayan bir personel yönetimi boyutunda olduğundan bahsetmekte, bu durumun insan kaynaklarında yeni stratejiler kullanılarak aşılabileceğini söylemektedir. Bu stratejilerden bazıları, pazar, kamu sektörü, sosyal ilişkiler gibi kavramlara ait tanımların değiştirilerek yeni etkili yönetim konseptlerinin benimsenmesi, bilimsel, adil bir performans değerlendirme sisteminin oluşturulması, teşvik ve kısıtlama mekanizmalarının yenilenmesi, insan

kaynakları yönetimine dair kurumsal tecrübelerden yararlanılması ve insan odaklı uygulamaların desteklenmesi olarak açıklanmıştır. Rangriz (2010), İran'da kamu sektörü işletmelerinin insan kaynakları stratejileri bağlamında iki kamu şirketinin üst ve orta düzey yöneticileri üzerinde yaptığı araştırmada, örgütsel verimlilik ve insan kaynakları stratejilerinin etkinliği arasında anlamlı bir bağ olduğu, insan kaynakları stratejilerinin söz konusu işletmelere değer katarak, örgütsel üretkenliğin artırılması konusunda avantaj sağladığı açıklanmaktadır. Zakaria vd. (2011), Malezya kamu sektöründe anahtar performans göstergelerine dair yaptıkları çalışmada, bu değerlendirmelerin yalnızca örgüt performansının belirlenmesi açısından değil aynı zamanda da insan kaynakları yönetimi vasıtasıyla çalışanlar üzerinde gerçekleştirilmesi gerekliliğine değinmişlerdir. Ulusal tescil bürosu tarafından anahtar performans göstergelerinin kullanıldığı üç alandan birinin de müşteri taleplerine cevap verecek hizmetlerin üretilmesi ve sunulmasında insan kaynaklarının üretkenliğinin ölçülmesi olduğu açıklanmıştır. Khatri vd. (2006), bir kamu hastanesi ve bir üniversite hastanesi bünyesindeki stratejik insan kaynakları yönetimine dair ipuçlarını araştırdıkları çalışmalarında, söz konusu kuruluşlara insan kaynaklarına dair özel bir departmana sahip olup olmadıkları, insan kaynakları yöneticisinin stratejik plan toplantılarına katılıp katılmadıkları ve son beş yılda insan kaynaklarında yaşanan değişimi takip edip etmedikleri sorularını sormuşlardır. Sonuçta üniversite hastanesinde insan kaynaklarının ayrı bir departman olarak var olmasından öte kurumsal bir hizmet olarak mevcut olduğu, insan kaynakları yöneticisinin kurumsal karar almada en üst yönetim sınıfı içerisinde yer aldığı ve son beş yıldaki değişimlerin neredeyse tümünün insan kaynakları faaliyet ve uygulamaları içerisine dahil edildiği sonucu ortaya çıkmıştır. Kamu hastanesinde personel vazifeleri yanında eğitim ve geliştirme faaliyetlerinden de sorumlu bağımsız bir insan kaynakları departmanı bulunmakta, insan kaynakları yöneticisi ise kuruluş içerisindeki birtakım stratejik toplantılara katılabilmektedir. Ancak tam bir stratejik iş birliğinden söz edilememektedir.

Stratejik planlama ve buna bağlı yönetimde, kamu kurumları, bilgi çağı ile birlikte yıllardır Weberyen bürokrasi anlayışı kapsamında içine çekildiği kabuğundan sıyrılarak, toplumun kendisinden beklediği işlevsel yönetimi sağlayabilmek ve bu anlamda kendisi ve özel sektörle rekabet edebilir bir yapıya kavuşmak için gayret göstermiştir. Kamu yönetiminin toplumsal sorumlulukları yerine getirmesi, ileriye gören bir yönetim anlayışına sahip olmasını gerektirmiştir. Özel sektör yıllardır kar sorununu çözmek için stratejik yönetim metotlarından yararlanmıştır. Kamu yönetimi ise klasik anlayışın yükleri altında ezilmekten bir türlü kurtulamamış; özel sektör bir yana kendi içerisinde bile rekabet edememiştir. Oysa küreselleşme olgusu ile küçülen dünyada kamu yönetiminin artan görev ve işlevleri, kamu yönetiminin önemini çok daha fazla artırmıştır. Stratejik yönetimin en önemli aşamasını stratejik planlama aşaması oluşturmaktadır (Yüksel,2004:43). Stratejik planlama; örgütün ne olduğu ne yaptığı ve neyi neden yaptığına açıklama getiren ve yol gösteren temel stratejiler ve eylemleri belirlemek için disipline edilmiş bir çabadır (Bryson, 1995: 4). Stratejik planlama bir örgütün günlük faaliyetlerine yön ve anlam sağlayan bir araç olup örgütün değerlerini, mevcut durumunu ve çevresini değerlendirip bu faktörleri örgütün arzulan gelecek durumuyla ilişkilendirerek başarılı bir yönetim anlayışına sahip olmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır (Gürer,2006:91). Stratejik planlama, örgütün amaçlarını belirleme süreciyle başlayarak alternatif stratejilerin geliştirilmesi aracılığıyla örgütün amaçlarına ulaşılmasında kullanılacak stratejilerin belirlenmesini ifade etmektedir (Yüzbaşıoğlu,2004b:91). Stratejik planlama, kamu kurumlarının katılımcı ve esnek bir planlama yaklaşımı benimseyerek kurumların mevcut durum, misyon ve temel ilkelerinden hareketle geleceğe dair bir vizyon oluşturmaları, bu vizyona uygun hedefler saptamaları ve ölçülebilir göstergeler geliştirerek, başarıyı izlemeleri ve değerlendirmelerinde bir araç olarak kullanılmaktadır (Yılmaz,2003:77).

Stratejik planlar hazırlanırken kamu kurumları durum analizi, kurum içi ve çevre analizleri

kapsamında başlıca; strateji geliştirme teknikleri olarak, SWOT Analizi, Pörtföy Analizleri, Q-Sort Analizi, Senaryo Analizi, Vizyon/Mizyon, Arama Konferansı, Delphi Tekniği, Nominal Grup, Multivoting, Açık Grup, Kalite Çemberleri, Fayda-Maliyet, Risk Analizi gibi analizlerden faydalanması gerekmektedir (Aktan,2008,7-9). Bu analizler arasında en popüler olanı; SWOT Analizi adı verilen İngilizce "strength" (güçlü yönler), "weakness"(zayıf yönler), "opportunity" (fırsatlar), "threat" (tehdit ve tehlikeler) kelimelerin baş harflerinden oluşan analiz tekniğidir(Aktan,2003:73). SWOT Analiziyle kurumların geçmişten geleceğe uzanan trendleri göz önüne alındığında, kurumun mevcut/ umulan durumunun rekabetçi yanlarıyla ile rekabet karşısında karşı karşıya kaldığı dezavantajlı zayıf yönü yanı sıra yapısal değişimler sonucunda ortaya çıkabilen/çıkan tehdit ve fırsatlar tespit edilmeye çalışılmaktadır (Barca vd.,2006:35).

Kamu kurumlarında stratejik planlama 25 yılı aşkındır uygulanmaya çalışılsa da 2020'li yıllarda kamu kurumlarında stratejik planlamanın şimdiye göre çok daha kritik rol alacağı düşünülmektedir (Poister, 2010: 248). Kamuda stratejik yönetim, strateji olgusu kapsamında örgütlerin ya da kurumların işleyişlerinin, amaçlarının, hedeflerinin planlandığı, mevcut durumdan hareketle gelecekte ortaya çıkabilecek koşulların kestirilmeye çalışıldığı, bir yönetim sürecini ifade etmektedir. Stratejik yönetim geçmişten ziyade geleceği yönetmeyi isteyen; bu yönde kararlar alan ve uygulayan bir yönetim anlayışına sahiptir (Yüzbaşıoğlu,2004b:94). Stratejik yönetim kamu kurumlarında stratejik planlama, bütçeleme, personel ve performans ölçümü konularını da içinde barındıran bir nitelik göstermektedir (Bryson vd., 2010:13). Kamu yönetiminde bürokrasi kaynaklı sorunlardan kurtulmak için başta özel sektörün kullandığı teknik ve metotlardan faydalanarak kamu yönetimi anlayışında yeni bir yönetim anlayışının ortaya çıkarılması istenmektedir.

4. Klasik Yönetim Anlayışından Stratejik Yönetim Anlayışına Geçiş

Dünya' da ve Türkiye'de klasik yönetim anlayışının izlerinden kaynaklanan sorunlar incelendiğinde öncelikli olarak bürokrasi içerikli sorunların ön planda olduğu gözlenmektedir. Strateji kavramın özüne ters düşen durağanlık anlayışına sahip olan bürokrasi anlayışı değişen şartlara ve ihtiyaçlara göre hareket etme gücünü sınırlamaktadır. Çalışanların birer makine parçası olarak değerlendirildiği örgüt yapısı içerisinde çalışanların, söz sahibi olmamaları ve değişim içerisinde görüşlerine yer verilmemesi strateji olgusunun doğasına ters düşmekte, kamu kurumlarının gelişimine ve kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirmelerine engel olmaktadır (Eryılmaz,2004:209). Türk kamu yönetiminde de durum bu yöndedir. Kamu yönetiminin yapılanma ve işleyişinde tarihsel sürecin rolü başta olmak üzere kamu yönetiminde yaşanan kimlik krizi karşısında araştırmacı ve uygulayıcıların duruşu, kamu yönetimi üzerinde sosyal, kültürel, ekonomik ve politik etkenlerin rolü, bürokrasi kaynaklı sorunlar karşısında geleceğe dönük dersler çıkarılıp çıkarılamaması, yapılan reform çalışmalarında siyasetçilerin, sivil toplum kuruluşlarının, üniversite ve vatandaşların katılımı, kamu yönetiminde kurumların ve bireylerin karşılıklı güven ilişkisi, kamu yönetiminde eğitim içerikli güçlükler gibi çok sayıda durumun kamu yönetiminin temel sorunlarını oluşturduğu düşünülmektedir(Acar ve Öztaş, 2007:75-76). Türk kamu yönetiminde temel sorunlar arasında aşırı merkeziyetçi yapılanma önemli bir sorun kaynağını oluşturmaktadır. Merkeziyetçilik, kamusal kaynakların başkent örgüt tarafından kullanılmasını ve yönetilmesini ifade etmektedir (Acar ve Sevinç,2005:21) Kamu yönetiminin, klasik, dışa kapalı, merkeziyetçi, statükocu, kırtasiyecici, hantal, sorumluluktan kaçan ve siyasal anlamda yozlaşan bir yapı halinde olması temel eleştiri noktalarını ve başlıca sorunlarını oluşturmaktadır (Karakaş ve Yeralı, 2004: 557). Kamu kurumlarında gözlenen katı hiyerarşik yapı, yetkilerin üst basamaklarda toplanması, gizlilik, siyasi/idari güç ile uzmanlık gücü arasında yaşanan çatışmalar, kuralların yoğunluğu, taktir yetkisinin daraltılması rekabetin yokluğu, kendi kendini yenileyememe ve dolayısıyla gelen verimsizlik kamu yönetiminin temel sorunlarını oluşturmaktadır (Eryılmaz, 2004:242). Modern anlamda bir kamu yönetimi yapısının oluşabilmesi için

karar verme süreçlerinde yerleşme, yönetsel hiyerarşiyi azaltma, bürokratik performansı geliştirme, bütçe sürecini daha elverişli duruma getirme, daha iyi kamu hizmetini daha az maliyetle sağlama, stratejilerini hedefleyen yönetimde “kürek çekme değil dümen tutma” felsefesinin benimsendiği bir yapıya gidilmelidir (Özer,2005:39). Kamu yöneticilerinin strateji olgusunu kullanabilen stratejik düşünme niteliğine sahip liderlik vasfı taşıyan bir karakter sergilemesi kurum başarısı üzerinde ve kurumun karşı karşıya kaldığı sıkıntılardan kurtulması noktasında önemli bir yere sahiptir (Aktan, 2003:79). Kamu yönetiminde gelecek endişesi, günümüz dünyasında çoğu ülkenin kamu yönetimi ürettikleri mal ve hizmetlerde kaliteyi, verimliliği, etkinliği ve hakkaniyeti temel hedefler olarak belirlemektedir. Bu hedeflere ulaşmak isteyen yönetimler, yeni metot ve teknik arayış içerisine girmektedir. Bu kapsamda da özellikle özel sektörde geliştirilen yöntemlerin kamu yönetimine aktarılmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Bu amaca yönelik olarak örnek alınmaya çalışılan yaklaşımlardan bir tanesini stratejik yönetim anlayışı oluşturmaktadır. Bu anlayış ile kamu örgütlerinde uzun dönemli stratejiler geliştirilerek etkin bir yönetim anlayışına ulaşılması hedeflenmektedir (Güçlü,2003:81). Küreselleşme başta olmak üzere dünyada gözlenen hızlı teknolojik ilerlemeler, vatandaşların kamusal hizmetler karşısında artan talepleri kurumları, stratejik düşünmek zorunda bırakmaktadır. Yaşanan bu gelişmeler, kamu kurumlarının stratejik yönetim ve buna bağlı olarak stratejik planlama süreçlerine yönelmesini gerektirmektedir. Bu durum ise 1980’li yıllardan önce sadece özel sektörde uygulama şansı bulan stratejik yönetim anlayışının günümüzde kamu sektöründe de uygulanmaya başlamasına yol açmıştır (Söyler,2007:103). Kamu yönetimi üzerinde kaynakların etkili ve verimli kullanılması yönündeki beklentiler, hizmet sunum standartlarının yükselişi, mevcut kaynaklarla ek külfetlere katlanmadan hizmet kalitesinin artırılması yönündeki taleplerin karşılanmasını gerekli kılmaktadır (Barca ve Balcı, 2004:3). Bu nedenle kamu kurumlarının değişim karşısında tutunabilmeleri, gelecekte varlıklarını sürdürme bilmeleri içsel ve dışsal stratejik bilgi kaynaklarından faydalanmalarını zorunlu hale getirmektedir (Yıldırım, 2010:1313). Kamu yönetimi üzerinde oluşan bu beklentiler, kamu yöneticileri başta olmak üzere birçok kişinin kurum yönetiminde stratejik bir yönetim anlayışının geliştirilmesine, kurumlarda geleceği öngörebilen bir vizyon oluşmasına yönelik çaba harcanmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle de kamu yöneticileri için kurumun duruşu ve pozisyonunun belirlenmesi üzerinde etkileri bulunan strateji olgusu önemli bir niteliğe sahip olmaktadır (Poister vd,2010:3). Kamu yönetiminde değişime, gelişime, rekabete kapalı anlayışın varlığı ve kurumların durağan yapısını muhafaza etmesi, çalışanlar ve yöneticilerin daha az çaba harcamasını daha az sorumlu olmasını sağlaması açısından onların lehine görünüşte bir katkı sağlamaktadır. Oysa toplum açısından ve ülke kalkınması açısından düşünüldüğünde kaliteden uzak etkin işlemeyen bir kamu yönetiminin toplum üzerinde halkın beklentilerinden uzak çok fazla sıkıntıya neden olacağı düşünülmektedir. Kamu yönetiminde zamanın gereklerine uygun bir yönetim anlayışının gelişmesi, kamu yönetiminde yaşanan sıkıntıların giderilmesi, değişim olgusunun kurumlarda yerleştirilmesi, toplumsal beklentilerin göz önüne alınmasını ve bu yönde çalışmaların yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle kamu yönetiminde değişimi içeren gelişme ve rekabeti bünyesinde barındıran strateji olgusuna yer verilmesi gerekmektedir. Zaten dünyada gözlenen eğilim de bu yöndedir. Son elli yıldır strateji alanında yapılan çalışmaların geniş ve çeşitli çevrelerce artan bir seviyede ilgi ve destek bulduğu birçok alanda, uluslararası ilişkilerde, kamu yönetiminde, siyasette, vb. disiplinlerde strateji olgusunun kullanımına yaygın bir şekilde yer verilmesinden anlaşılmaktadır (Barca, 2005:8). Bugün birçok ülkenin kamu yönetiminde, hukuksal, yapısal ve yönetsel bozukluk ve eksikliklerden kaynaklanan sıkıntılara rastlanılmaktadır. Özellikle yönetsel olanlar bu sıkıntılar içerisinde en büyük payı oluşturmaktadır. Bu sıkıntılar karşısında, stratejik planlama öncelikle iyi yönetimi hedeflemektedir. Stratejik planlama sayesinde yöneticilerin edineceği “stratejik düşünme ve davranma” özelliğinin kamu yönetiminin sorunlarını giderme konusunda çok sayıda faydasının olacağı

düşünülmektedir (Yılmaz, 2003:72). Bilgi yönetiminin bilinçli bir strateji olarak kamu yönetiminde kullanılması yeni bir olgudur (Yıldırım, 2010: 1322). Stratejik bakışın önemli bir unsurunu bilgi yönetimi oluşturmaktadır. Kamu yönetiminde bilginin yönetilmesi ve faaliyetlerinde kullanılması, bilgiye dayalı hizmet yeni bir fikir değildir. Bilgi yönetiminin kullanılması kamunun karşı karşıya kaldığı sıkıntıların aşılmasında bir araç olarak kullanılmaya çalışılmaktadır. Kamu yönetiminde bilgi yönetiminden etkin bir şekilde faydalanabilmek için ilk önce, yönetim felsefesinin değiştirmek gerekmektedir. Bu nedenle iyi bir stratejik planlama yapılmalı ve geleceği tahmin edebilen, ölçebilen, nicel verileri kullanıp yorumlayan, uzman planlamacıardan oluşan bir ekibin çalışmasına ihtiyaç duyulmalıdır (Karakas ve Yaralı, 2004: 557). Rekabet, belirsizlik ve risklerle dolu, hızla değişen çevre koşullarında örgütlerin varlıklarını sürdürerek karlılıklarını artırabilmeleri için bilgi, başlı başına bir değer bir kaynak haline gelmiştir (Yıldırım, 2010: 1331). Kamu yönetiminin geleceği öngörebilmesi, geleceği kurgulama boyutu, özü itibarıyla, kamu kurumlarının şimdi nerede olduğundan hareketle gelecekte nerede olmak istediğine dair bir hedef belirlemesini ifade etmektedir. Stratejik yönetim anlayışını benimseyen kamu kurumlarında kurumların sadece günün sorunlarıyla ilgilenmemesi, geleceğin inşasına aktif biçimde katılması, gelecekteki güç kaynakları üzerinde yoğunlaşarak onlardan nasıl daha etkin bir şekilde yararlanabileceğini, önceden düşünerek yanıtlaması gerekmektedir (Barca,2004:17). Bu nedenle stratejik yönetim kapsamında yöneticilerin stratejik planların hazırlanması sürecine dikkat etmelidirler. Geleceğin belirsiz olması, bilgi, kaynak, zaman yetersizliği ve kişilerin bilişsel sınırlılıkları gibi faktörlerden dolayı geleceğe yönelik tahminler doğrultusunda stratejiler planlamanın mümkün olmayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle stratejilerin rasyonel şekilde planlanması organizasyonun gerçekleriyle örtüşmeyeceği düşünülmektedir. Stratejilerin zaman içinde uygulamada alınan birtakım kararlar doğrultusunda gelişeceği varsayılmaktadır. Stratejinin biçimlenmesi bir öğrenme süreci olarak meydana gelmektedir (Sarvan vd., 2003: 94). Öğrenme okulu kurallar koymaktan ziyade betimleyici bir anlayışla strateji geliştirmeyi zamanla kendiliğinden gelişen bir öğrenme süreci olarak ele almaktadır (Bakoğlu ve Özcan, 2010: 63). Stratejiler geliştirilirken ve stratejik planlar hazırlanırken örgütün mevcut durumu dikkate alınmalı, kes kopyala anlayışı ile örgütle alakası olmayan stratejik kararlar alınmamalı örgüt doğası, gerçeklikler kapsamında adım adım izlenerek doğru hedeflere doğru kararlarla ulaşılmaya çalışılmalıdır.

Kurumların stratejik düşünme ve stratejik planlarla hayata geçirmeye çalıştıkları yönetim felsefesindeki değişimde vizyon olgusuna da önemli bir yer ayırdıkları görülmektedir. Toplumsal yaşamın birçok alanında gittikçe daha sık kullanım alanı bulan vizyon, önemi gün geçtikçe artan yönetsel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yönetim süreci içerisinde de kurumların vizyona sahip olmaları kurumsal amaçlara ulaşmalarında bir araç görevi görmektedir. Bu araç sayesinde vizyon sahibi kurum yöneticileri yönettiği kurumun amaç ve hedeflerinin kamuoyuna yansıtılmasına aracılık etmektedir (Çetin,2009:96). Kurum misyonu kurumun faaliyetleri süresince uygulamaya çalıştığı stratejik planlama kapsamında yapılacak faaliyetleri yönlendirmede kullanılacak bir kılavuz görevi görerek kurumun stratejisine uygun bir yol izlemesine yardımcı olmaktadır (Özgül,2004:215). Kurum sahip olduğu misyonla kurumların hangi hizmetleri nerede ve nasıl sunacağı, kurumun hizmet felsefesinin ne olacağı, kurumun hangi değerlere sahip olacağı ve kurumun diğer kurumlardan farkının ne olacağının sınırları çizilmek istenmektedir (Çetin, 2009: 98). Stratejik bakışın hedefi, kamu kurumlarında yöneticilerin kendini, sistemi, amaçları ve kaynakları değerlendirip uygun karar almasını sağlayan bir araçtır. Yöneticiler bu aracı kullanarak, kurumun geleceğine yön verecek olan fikirler için tutarlı bir çerçeve oluşturmak, fırsat ve tehditleri değerlendirmek, kurumun güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek, çeşitli stratejilerin test edileceği kriterleri belirlemek, trendlerin izlenmesini sağlamak, kişileri düşünceye sevk etmek, kısa ve uzun vadeli kararların uyum içinde olmasını sağlamak, optimum kaynak tahsisini gerçekleştirerek kurumun amaçlarına istenilen düzeyde ulaşmayı hedeflerler

(Gürer,2006:95). Kamu yönetiminin yukarıda belirtilen bu sıkıntılarında kurtulması halinde kamu yönetiminin gelecek hedeflerine ulaşmasında emin adımlarla ilerleyeceği ve halkın beklentilerine en iyi şekilde cevap vereceği düşünülmektedir. Bu nedenle kamu yönetiminde etkin, işlevsel bir yönetim için stratejik bakış olgusunun kurumun hedef ve amaçlarının belirlenmesinden bu amaçlara ulaşılincaya kadar gözden geçirilerek uygulanması gerekmektedir.

Yeni kamu yönetimi anlayışı özellikle klasik kamu yönetimi anlayışına eleştiriler getirmektedir. Bu yaklaşımda Weber' in ideal bürokrasi olarak tanımladığı ve kapitalist üretim tarzına dayalı ulus devletlerin kamu hizmeti sunumundaki örgütlenme modeline eleştiriler yer almaktadır. Klasik bürokrasinin merkeziyetçi yaklaşımı, karmaşık kural ve yapıları, beklentilere cevap verememesi, hantal bir görünüm sergilemesi gibi noktaları eleştirilmektedir. Bu yapı kaynakları israf etmekte, hizmetleri pahalı sunmakta ve katı bir merkeziyetçiliğe sahip bulunmaktadır. Bu yapı değişmesi gerekmektedir. Yeni kamu yönetimi ile ilgili vurgu noktaları şunlardır: Kamunun rolünü sorgulayıp yeniden tanımlama, piyasayı yönetim için bir model olarak görme, kamu hizmetlerini rekabet ortamında alternatif yöntemlerle yürütme; bürokrasi ile mücadele; aşırı merkeziyetçi ve hiyerarşik yönetim yapılarını desantralize yönetim anlayışı ile değiştirme; hizmet sunumunu hizmet sunulara en yakın yerden ve söz konusu kişilerle irtibat halinde gerçekleştirme; esnek bir yapı; kamusal sorumluluğun yeniden dağılımı ve yönetime yeni aktörlerin dâhil edilmesi; özel sektörde uygulanan bazı yönetim tekniklerinin kamuda uygulanması; sonuçlara ve performansın yükseltilmesine daha fazla vurgu; etkinlik ve verimliliğe önem verme; kaynak kullanımında daha fazla disiplin ve ekonomiklik; kaliteye vurgu ve güçlendirilmiş hesap verme sorumluluğu gibi hususlar stratejik planlamayla gerçekleştirilebilir. Dünya'da kamu yönetimlerini etkileyen ve değişim süreçlerine yol açan nedenler, Türk kamu yönetimi için de geçerlidir. Kamu hizmetlerine yönelik beklentileri değiştiren bireycilik, rekabetçilik, kârlılık, verimlilik, esneklik gibi değerlerin yönetim anlayışına egemen olmasını sağlayan ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel dinamikler, Türk kamu yönetimini de etkilemiştir. Kamu yönetiminde reform arayışlarına yol açan nedenlerin derecesi her ülkede farklı olmakla birlikte temelde benzer şartlar neticesinde ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilk üçü bazen kısaca "üç açık" diye ifade edilen olgudur. Bu açıklar sırasıyla bütçe açığı, güven açığı ve performans açığıdır. Stratejik planlama kamu yönetimindeki başta performans açığı olmak üzere sırasıyla bütçe açığı ve güven açığı ile mücadele için ortaya konulan önemli araçlardan biridir. Türk kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması çalışmalarında kamu yönetimindeki başarısızlığın dört temel açığa yol açtığı sonucuna varılmıştır. Bunlar; stratejik açık, bütçe açığı, performans açığı ve güven açığı olarak ifade edilmiştir. Uzun vadeli stratejik bakış açısının eksikliğinin verimsizliğe ve kamu kaynaklarını kötü kullanmaya sebep olduğu bunun da bütçe açığına, kamu idareleri tarafından sunulan mal ve hizmetlerin halkın beklentilerine cevap veremeyerek performans açığına yol açtığı ifade edilmiştir. Kamu yönetimindeki verimsizliğin yozlaşma ve yolsuzluklara yol açarak halkın yönetime güvenini azaltarak güven açığına sebep olduğu belirtilmiş ve bu dört açığın birbiriyle bağlantılı olduğu vurgulanmıştır. Söz konusu açıkları kapatmak, kamu kaynaklarını kullanmadaki verimsizliği ortadan kaldırmak, Türkiye'nin kamu mali yönetim sisteminde kamu idarelerinin bütçe hazırlık süreçlerini güçlendirmek ve daha planlı bir yönetim anlayışına geçmelerine imkân sağlamak üzere stratejik planlamaya yer verilmiştir. Stratejik planlama ve performans esaslı bütçeleme başlığını taşıyan 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa da yer verilmiştir.

Türkiye'de kamu yönetiminde stratejik planlamanın ilk uygulaması uluslararası örgütlerin tavsiyeleri istikametinde gerçekleşmiş ve bu noktada Dünya Bankası kalkınma planlarının hem strateji hem de hedefler açısından anlaşmaya uygun olmasını şart koşmuştur. Beşinci yapısal uyum kredisi ile ilk adım atılmış ve süreç 12.07.2001 tarihinde yapılmış olan 1. Program Amaçlı Mali ve Kamu Sektörü Uyum Kredi Anlaşması (PFPSAL-1) ile devam etmiştir. 2003 yılında çıkarılan ve 2005 yılında yürürlüğe

giren 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile de kamu yönetiminde stratejik planlamanın uygulanması mecburi hale gelmiştir. Stratejik planlama ve yönetim de kamu sektöründe daha çok etkin kamu hizmeti sunmak üzere toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak politika ve programların oluşturulup uygulanması için hem akademisyenlerin hem de uygulayıcıların sürekli gündemindedir. 1950'lerden sonraki reform hareketleri daha çok özel sektörden ödünç alınan yaklaşımlardan oluşmaktadır. Stratejik planlama ve yönetim de bu bağlamda başlangıçta özel sektörde kullanılan yönetim yaklaşımı olarak görülse de uzun süren uygulanabilirlik tartışmalarından sonra kamu yönetiminde belli bir uygulama ve başarı alanı bulmuştur. Stratejik yönetim, kurumların dış çevrede fırsatları kullanıp tehditlere karşı koymasını ve dolaylı olarak rekabetçi durumunu geliştirebilmesini sağlamak üzerine odaklanan bir yönetim aracıdır (Erkan, 2008). Stratejik planlama ise stratejik yönetimin en önemli araçlarından biri olarak somut değerlendirmelerle öne çıkmaktadır. Türk kamu yönetiminde, kamu hizmetlerinin daha verimli, kaliteli ve dinamik bir şekilde sunulabilmesi için 1960'lı yıllardan itibaren planlamanın düzenli ve kurumsal uygulama çabaları görülmektedir. Planlama yaklaşımı, Devlet Planlama Teşkilatının kurulması ve 5 yıllık kalkınma planlarının sürekli yapılmaya başlamasıyla kurumsallaşmıştır. Planlama başarılı bir şekilde uygulandığında, kamu hizmetlerinin sunumundan önce proaktif bir şekilde hazırlanarak hizmetleri sistematik bir şekilde gerçekleştirme olanağı sağlayarak ve aynı zamanda düzenli bir şekilde izleyerek kurumlarda aksayan yönle ve karşılaşılan sorunlara karşı etkin çözümler önerir. Stratejik yönetim anlayışının özel sektörde geliştirilmiş olup kamu yönetimine geçmesi YKY (yeni kamu yönetimi) dönemlerinde olsa da ülkemiz dahil birçok ülkede stratejik yönetim anlayışının kamuda uygulanmasının yönetim paradigmasının hâkim olduğu 90'lı yıllardan sonra yaygınlaştığı söylenebilir. Ülkemizde, 2003 yılında yasalaşan ve 2005 yılında yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun (KMYKK) kabulü sonrası ve ilgili diğer mevzuatta da yapılan değişikliklerle birlikte kamu sektöründe stratejik planlama uygulaması yasal zemine kavuşturulmaktadır (Önder & Aydın, 2016: 226). Bu yasal düzenlemelerle kamu sektöründe stratejik planlama, performans esaslı bütçeleme, iç kontrol ve raporlama faaliyetleri zorunlu tutulmaktadır. Stratejik planlama yapılması kurumsal düzeyde yapılacak performansın değerlendirmesi için altyapı teşkil etmektedir. Bu bölümde araştırma konusuna paralel olarak, kamu sektörü, strateji ve stratejik yönetim kavramları açıklanarak, kamu sektöründe insan kaynaklarına bakış incelenmiş ve konuyla ilgili Dünya' da ve Türkiye'de yapılan çalışmalar özetlenmiştir.

2011 yılında 641 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Kalkınma Bakanlığı kurularak DPT kapatılmış ve DPT'ye ait olan görevler bu Bakanlığa verilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçildikten sonra çıkarılan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde ise Kalkınma Bakanlığına yer verilmemiştir. Ancak 2018'de, 13 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile "Strateji ve Bütçe Başkanlığı" kurulmuş ve kalkınma planları ile bunların izlenmesi konusunda bu başkanlığa görev verilmiştir. Stratejik yönetim yaklaşım kılavuzunda, Türk kamu yönetimi planlama ve stratejik planlama konusunda önemli bir deneyim kazanmıştır. Stratejik planlama konusunda elde edilen deneyimlere binaen ve kamu idareleri arasındaki farklılıklar göz önüne alınarak kamu idareleri için Stratejik Planlama Kılavuzu (SPK), üniversiteler, belediyeler ve kamu sermayeli işletmeler için ayrı ayrı rehberler hazırlanmıştır. Stratejik yönetim anlayışını çok kapsamlı bir şekilde ele alan bu kılavuz, merkezi kamu idarelerine yönelik olmakla birlikte bütün kamu idareleri için ortak birtakım hususları da içeren ana rehber niteliğindedir. Bu çerçevede SPK, kamu idarelerine stratejik plan hazırlık ve uygulama ile izleme ve değerlendirme aşamalarında rehberlik etmeyi ve aşağıdaki konularda yardımcı olmayı amaçlamaktadır (KB, 2018:3):

- Stratejik planların, stratejik yönetimin diğer temel bileşenleriyle bağlantısının daha güçlü kurulmasını sağlamak.
- Kaynakların kullanımı ile amaç ve hedeflerin öncelik verilmesinde etkinliği arttırmak.

- Performans değerlendirmesinin daha iyi yapılarak kanıtla dayalı karar alınmasını sağlamak.
- Daha kaliteli bir raporlama yapılmasına temel oluşturarak kamu yönetiminde şeffaflık ve hesap verebilirlik anlayışının yerleşmesine katkı sağlamak.

5018 sayılı Kanunun amacı, Sayıştay'ın geleneksel işlevlerine yeni açılımlar getirerek kamu yönetiminde etkinliğin artırılmasında kuruma önemli görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Söz konusu kanun, kurumsal performansın geliştirilmesi ve stratejik plan ve performans odaklı olarak kurumsal performans değerlendirilmesine dair hükümler barındırmaktadır. Kamu kaynaklarının etkili, verimli ve ekonomik bir şekilde kullanılmasını, tüm mali işlemlerin muhasebeleştirilmesini, raporlanmasını ve kontrol edilmesini düzenlemektedir. Stratejik planlamanın hazırlanması sürecinde üst yönetimin tutumu; stratejik liderlik, etkili stratejik yönetim anahtar bir unsur olarak kabul edilir. Schneider vd. (1995) kurumsal değişimde hem girişimciliğin hem de stratejik yönetim başarısında liderliğin önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Stratejik yönetim, kurum vizyonu oluştururken ve stratejik amaçlara bağlılık inşa ederken paydaşları dahil edebilen kabiliyetli yöneticiler için araç imkân sunar (Poister and Streib, 1999; Barzelay & Jacobsen, 2009: 327). Üst yöneticilerin stratejik plan yapım ve uygulama aşamasında ilgi, ilgi ve desteği önemli rol oynar. Misyonların belirlenmesinde yasal görev ve sorumluluklar etkili olurken vizyon belirlemenin üst yönetim yerine, en altta çalışan personele havale edilmesi, hazırlık aşamasından başlayarak yönetimin en önemli görevi olan vizyon oluşturmayı ihmal etmesi stratejik planlama ve yönetimdeki ilk başarısızlık basamağıdır. Uygulayıcıların gözünde üst yöneticilerin ilgi ve desteğinin çok yetersiz olduğu kanaati hakimdir; onlara göre, üst yönetimin gözünde stratejik planlama ve planlar çok önemli görülmemektedir. Orta kademe yöneticilerin tutumu ise, bürokratların planlama konusunda hevesi ve istekliliği yeni yöntemlerin başarılı uygulamaları için zorunlu ancak yeterli değildir. Hiyerarşinin üst seviyelerinden başlayarak ve siyasal düzeyde desteğe sahip olması uygulama başarısı için önem arz eder (Barzelay & Jacobsen, 2009: 327). Ne var ki, kariyerleri boyunca sıkı kontrol ile yöneticilik yapanların, üst düzey yönetici olunca yeni özgürlükleri anlama ve tam olarak kullanmada yaşadıkları sıkıntıları daha vizyoner, esnek ve katılımcı bir şekilde dönüştürmeleri gerekirken, tam tersine aynı katı hiyerarşik geleneği devam ettirerek stratejik yönetim uygulamasının başarılı olmasını engellemektedir (Moynihan, 2006). Türk kamu yönetimi üst düzey yöneticileri, kendi pozisyonlarını riske atacak vizyoner değişimler için değişik baskı gruplarından gelecek dirençlerden hoşlanmazlar. Bu durum da onlar, inisiyatif alıp, stratejik hedeflere koştuktan ziyade mevcut uygulama ve teamüllere bağlılık içinde risk almadan pozisyonunu koruyarak görevlerine devam ettirmeyi amaçlarlar.

Kamu yönetiminde stratejik planların uygulamasında karşılaşılan birçok sorun sayılabilir. Ancak bunların içinde uygulayıcılar gözünde öne çıkan hususlar değerlendirilmiştir. Kamu kurumlarında kurumsallaşmanın zayıf olması teknolojik alt yapının yetersizliği ve çabuk adapte olmaması, eski alışkanlıkların devam ediyor olup değişime karşı bir direncin varlığı ve mevzuat kısıtlamaları diğer önemli unsurlar olarak görülür. Stratejik plana direncin aşılması öncelikle kurum çalışanlarının reform sürecine yönelik olarak bilgilendirilmesi ve ikna edilmesini gerektirmektedir (Erkan, 2008). Stratejik hedefler günümüz ve ileriye dönük hedeflere göre yapılırken ve mevcut mevzuat ile uyumsuzluğu ve mevzuat değişimi ve yasa yapmanın çok yavaş olması uygulamaları sektöre uğratmaktadır.

5. Stratejik Planlama ve Buna Bağlı Yönetim Anlayışının Eğitim Sistemine Etkileri

Eğitim sistemleri, geleceğin toplumunu oluşturacak bireyleri yetiştirme amacıyla kurulan sistemler olduğundan evrensel değerlere uygun bir eğitimi gerçekleştirme çabası içinde olmalıdırlar (Çelik, 1995). Bu nedenle toplumun geleceği için, sürekli gelişerek, oluşabilecek tehditlere karşı bilinçli hareket etmeleri ve kendilerini geleceğe taşımaları gerekmektedir. Bu da yönetim anlayışlarını, örgütsel yapılarını ve liderlik yaklaşımlarını güncel zamanın anlayışına göre yeniden ele alıp

değerlendirmelerini, değişim ve gelişmelere uyum sağlayabilmek için etkili stratejiler geliştirmelerini gerektirmektedir (Besler, 2003). Bu bağlamda eğitim örgütleri, orta ve uzun dönemde önlerini görebilmek ve geleceğine yön verebilmek için, örgütlerinin nasıl değişeceğini, gelişeceğini ve bu süreçte rollerin ne olacağı konularını açıklama gereksinimi duyarlar (Preedy ve diğerleri, 2003: 6). Eğitimde stratejik yönetim planlamasında; okul çalışanları arasında hedeflerin belirlenmesi, örgüt olabilmek, birlikte karar verme ve kararları uygulayabilmekte sorumluluk almayı sağlar. Okul yönetimi güçlü ve zayıf yönlerini, fırsatlarını ve tehditleri belirler. Yapacağı çalışmaları bunlara göre planlar. Okuldaki liderin öncelikle “öğretim lideri” konumunda olması nedeniyle yapılan çalışmalarda daha uzman yaklaşımlar içinde bulunmalıdır. Alanında uzmanlaşan eğitim liderleri, ilke ve değerleri konusunda davranışlarıyla çevresine örnek olabilmektedirler. Ekiplerindeki diğer öğretmenlerin işlerini en iyi şekilde yapabilmelerini sağlayabilmek için gerekli çalışmaları yapar. Yönetici öğretmenlerle iletişim kurarak onların yeni öğretim materyallerini ve öğretim stratejilerini kullanmalarını sağlar. Yeni materyaller ve öğrenme stratejileri, statik durağanlık ve her yıl aynı uygulamaların yapıldığı bir sistemin sıkıcı yanını bırakarak yenilenmeyi sağlar. Yenilikler motivasyonu ve üretkenliği artırır. Eğitim kurumlarında stratejik yönetim planlaması yapıldıktan sonra en önemli aşama uygulama aşamasıdır. Okul imkânlarının kısıtlı olması halinde uygulamada zorluklar yaşanabilmektedir. Okullarda oluşturulan ve vizyonu olan stratejik yönetim, aynı zamanda bağımsız ve denetime açık bütçe gerektirir.

YÖNTEM VE TAHLİL

Tarama, karşılaştırma ve buna dayalı değerlendirme çalışması olup; insan kaynakları, kurumsal işletmelerde stratejik yönetim ve planlama ana başlığı altında yayımlanan hakemli dergiler incelenmiştir. Araştırmaya konusu olan “stratejik planlamanın kurumsal yönetimlere etkisi” ile ilgili bilimsel makalelerden alıntılar ve uyarlamalar yapılmıştır. Yine bu konuda hazırlanan tez çalışmalarından da yararlanılmıştır. Ayrıca YÖK’ ün resmî web sitesinde konuyla ilgili dokümanlarda okunarak irdelenmiş ve makaleye ilişkilendirilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Özgürce düşünebilen, ihtiyaç ve beklentileri karşılanan, motivasyonları sağlanan insan kaynaklarından oluşan bir örgüt kültürü, firma performansını arttıran yegâne ayırt edici güç olmaktadır. Bu nedenle rakiplere oranla üstün performans sağlayan insan kaynağına düşünce bazında değil uygulama kapsamında gereken stratejik önem verilmelidir. Ayrıca bütün örgüt gruplarında fiilen uygulama sürecinde olan geleneksel personel yönetimi kalıplarından bir an önce çıkılmalı stratejik İKY yaklaşımı eksiksiz ve sınırlandırılmamış bir biçimde uygulamaya geçirilmelidir (Vatan 2012:18).

İşletmelerin stratejik yönetiminde denetim de benzer şekilde uygulanmaktadır. Kamu sektörü bağlamında iş görenlerin kayıt altına alınması gibi basit işlemlerden, yöneticilerinin tüm stratejik planlama ve yönlendirme aşamalarında bulunduğu stratejik bakış açısına kadar çok geniş bir yelpazede gerçekleştirilen uygulamalar mevcuttur. Kamu sektörünün öz yapısından kaynaklanan birtakım hiyerarşik ve kanunlara bağlı yapılar, insan unsurunun geliştirilmesi ve örgüt kültürünü benimseyen eğitilmiş bir işgücüne dönüştürülmesi zorunluluğuna direnmekte ve emir komuta zincirinde yalnız emir veren ve itaat eden çalışanların istihdamını desteklemektedir. Bununla birlikte küreselleşme, değişen dünya düzeni, değişen beklentiler ve durmaksızın ilerleyen teknoloji, toplum için son derece önemli olan kamu idarelerinin faaliyetlerine devam edebilmek ve rekabet avantajlarını sürdürebilmek için esnekleşmeleri, karar almada şeffaflaşmaları, iç ve dış çevrelerine uyum sağlamalarını gerektirmektedir (Özdemir, Polat 2017:79,80). Aynı zamanda son yıllardaki örneklere bakıldığında özel sektör seviyesinde olmasa da kamu işletmelerinin de bu gerekliliği benimsedikleri ve gerek iç denetim ve

planlamaları gerekse de devlet düzeyindeki düzenlemelerle insan kaynaklarının stratejik boyutuna uyum sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. (Güven 2014:76).

Değişimin kaçınılmaz olduğu günümüzde kurumların yönetiminde mevcut/olası koşullar değerlendirilerek, örgüt misyonu ve vizyonu çerçevesinde gelecek analizleri yapılmalı; bu kapsamda kamu yönetiminin çağın gerisinde kalmadan hizmet sunumu ve amaçları çerçevesinde diğer sektörlerle rekabet edebilir duruma gelmesi; stratejiler geliştirmesi ve bu yönde bir yönetim anlayışına bağlı kalması ile mümkün olabilecektir.

TARTIŞMA

Tüm Dünya’ da 1950’lerde özel sektörde kendisini göstermeye başlayan ve ileriki yıllarda etkisini arttıran stratejik planlama ve buna bağlı yönetim anlayışı, 1980’li yıllarda ancak kamuda kendini hissettirir olmuştur. Bu nedenle özel işletmelerdeki kurumsal yönetimler daha hızlı hedeflere ulaşırken, kamu kurumları geleneksel yönetim anlayışı nedeniyle, gelişimi aynı oranda yakalayamamıştır. 1970’lere gelindiğinde petrol fiyatlarındaki ani artış, Japonya’nın yükselişi gibi gelişmeler Dünya ekonomisini sarsan ve geçmişte benzerlerine pek rastlanmayan krizler uzun vadeli planlama anlayışının terk edilerek özel sektörde stratejik planlama anlayışına geçişe sebep olmuştur. Görüldüğü üzere devlet yönetiminde yeni bir yaklaşım olarak ortaya konulan yeni kamu yönetimi anlayışı ile ilk olarak özel sektör kuruluşlarında ortaya çıkan stratejik planlama anlayışının çıkış noktaları benzer parametrelere dayanmaktadır. (Küçüküçüklü, Aydın 2017:488). Bu ve benzeri yaşanan ekonomik olaylar, kamu yönetimini de harekete geçirmiş aynı anlayışla benzer uygulamalarda yürürlüğe girmiştir. Yine 1950-1980’li yıllarda kamu kurumlarına genel anlamda teknolojik desteğinde yetersiz olduğunu görebiliyoruz (Erkan 2008). Kaynak arayışından üretim planlamasına ve oradan satışa kadar geçen evrelerde çağın teknolojik gelişimine, özel sektörlerin daha hızlı adapte olduğunu görebiliyoruz. 1980’lerden önce kamuda stratejik planlama ve yönetim alanında hedeflere ulaşmanın önünü açacak yasal düzenlemelerin, sektörün ihtiyacını karşılayacak düzeyde olmamıştır (Genç 2007:4). 2000’li yılların başından itibaren çıkarılan kanunlarla desteklenen ve kamunun özel sektörle rekabetinin önünü açan birçok yapının oluşturulduğunu görüyoruz. Örneğin, 2006 yılında yürürlüğe giren 5018 sayılı “Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu” gibi destekleyici çalışmalar kamu kurumlarının önünü açmış; misyonlarını ortaya koyar olmuşlardır. Buna paralel olarak stratejik planlamalar yapılarak vizyonlarını gerçekleştirebilmişlerdir. Sadece kanun çıkartmak veya yönetsel yapıları oluşturmakla arzulanan hedeflere ulaşamayacağı aşikardır. Bu nedenle üst düzey özel veya kamu yöneticilerini başarıya götürecek olan yol, daha fazla kararlılık ve uzun vadeli stratejileri uygulama konusundaki takipleri olacaktır. Özel veya kamu kurumlarında stratejik yönetim uygulaması, öncelikle çalışanların iş birliği içinde olmasını gerektirir. Bu iş birliğini sağlayacak olanda yönetim kademeleridir. Ekipteki üyelerin dayanışma içinde sorumluluklarına bağlı olarak çalışmalarını yürütebilmeleri, yönetim kademelerinin stratejik yönetim anlayışlarıyla mümkündür. Sorunların çözümünde daha hızlı yol alınması bakımından da bu anlayış önemlidir. İnsan kaynakları yönetimi yaklaşımının stratejik niteliği, insan kaynakları uygulamalarının finansal performans, işgücü devri ve verimlilik gibi konularda örgüt performansı için son derece önemli olduğu vurgulanmaktadır (Richard ve Johnson,2001:229). Planlı çalışan sorumluluk sahibi ekip üyeleri kurumu daha iyi benimsediklerinden etkili yönlendirmelerde bulunabileceklerdir. Bununla birlikte kurumlarda veya işletmelerde objektif değerlendirme yapabilecek uzman kişilerin olmaması, değerlendirmelerin amatörce yapılması, bunların sonucunda doğru sonuçlara ulaşamaması, paydaşların rekabet içinde hareket etmeleri nedeniyle yanlış değerlendirmelerin yapılması, planlanan hedeflerin gerçekleştirilememesinin üyelerde bezginlik, umutsuzluk ve çaresizlik yaratması, kurumun vizyon ve misyonunun somut ve net olarak değerlendirilememesine neden olacaktır.

KAYNAKÇA

- Alkan A. D. (2021). Türkiye’ de Kamu Kesiminde Stratejik Yönetim Yaklaşımının Uygulanabilirliğini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C/S. 3 (1): 2.
- Aşçı B. (2017). Stratejik Yönetici Stratejik Düşünür mü: Sistem Yaklaşımı Bağlamında Cevap Arayışı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırma Dergisi*, C/S.4 (11): 11,12,13,15,16,18,19,21,22,23.
- Aydın M. (2012). *Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama ve Stratejik Plan Hazırlama Süreci, Mali Hizmetler Araştırma Raporu*. Ankara: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Bayat B. (2008). İnsan Kaynakları Yönetiminin Stratejik Niteliği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C/S. 10 (3): 67,68,69,70,73,74.
- Bircan İ. (2002). Kamu Kesiminde Stratejik Yönetim ve Vizyon. *Planlama Dergisi*, S. (özel sayı): 13.
- Canpolat H. (2010). İl Düzeyinde Stratejik Planlama ve Sivas İli Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*, S. (159): 4.
- Coşkun S. ve Gündüz O. (2020). Bir Kamu Politikası Transferi Örneği Olarak, Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C/S.20 (1): 8.
- Doğan S. ve Demiral Ö. (2008). İşletmelerde Stratejik Yönetimin Etkinliğini Artırmada Önemli Bir Araç: Benchmarking. *Z.K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C/S.4 (7): 16,18.
- Efe M. N. (2019). İş Dünyası ve Üniversiteler Arasındaki İş Birliği ve Stratejik Yönetim. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C/S. 7 (2): 5.
- Erbaş M. S. (2021). Stratejik Plan, Bireysel Performans Değerlendirmesi İlişkinine Dair Algı Hakkında Bir Araştırma. *Strategic Public Management Journal*, C/S. 7 (13): 11,19.
- Genç F. N. (2015). Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. (23): 5.
- Güven A. (2014). Kamu Yönetiminde Geleceğin İnşasında Stratejik Bakış. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, C/S.2 (2): 63,64,65,66,67,68,69,70,71,72,73,74,75,76,77.
- Kahraman İ. (2011). *Kamu İdarelerinde Stratejik Planlama ve Karaman İl Özel İdaresinde Bir Araştırma*. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçüküçü A. T. ve Aydın V. (2017). Yeni Kamu Yönetimi Bağlamında Stratejik Planlama Anlayışı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. (28): 473,474,475,476,483,484,485,487,488,489.
- Nalçı Arıbaş N. (2013). Kamuda Stratejik Planlamanın Katılımcılık Boyutu. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, C/S.4 (1): 89.
- Önder M. ve Aydın G. (2020). *Türk Kamu Yönetiminde Planlama: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Özdemir S.S.; Polat E. ve Özdemir M. (2017). Kamu Sektöründe Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi, Dünya’dan ve Türkiye’den Örnekler. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, C/S.1 (1): 70,71,72,73,74,75,76,77,78,79,80.
- Öztürk A. T. (2020). Stratejik Yönetimde Denetim Sürecinin Çarpan Etkisinin İncelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, S. (6): 174,176,177,179,180,182.
- Poister H. T. (2010). The Future Of Strategic Planning in the Public Sector: Linking Strategic Management and Performance, *Public Administration Review*. *ResearchGate*, C/S. 70 (1): 247.
- Söyler İ. (2007). Kamu Sektöründe Stratejik Yönetim Uygulanabilir mi? *Maliye Dergisi*, S. (152): 104.
- Şencan H. (2016). *Stratejik insan kaynakları nelerdir?* İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.

- Taner A. (2015). Kamuda Stratejik Yönetim ve Bütçe. *Sayıştay Dergisi*, S. (99): 34,36.
- Usta A. (2014). Kamu Kurumlarında Stratejik Planlama: Önemi, Bileşenleri, Evreleri ve Uygulanabilirliği. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, S. (2): 33.
- Vatan Ö. (2012). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi ve Firma Performansı. *Akademik Bakış Dergisi*, S. (32): 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,16,17,18.
- Yenipınar Ş.; Göksoy S. ve Bal Kuscacı S. (2016). Okullarda Stratejik Eğitim Uygulamaları. *İhlara Eğitim Araştırma Dergisi*, C/S.1 (2): 6,7,8,9,13,16,17,22,23.

Bedens Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin İş Doyumu Düzeylerinin Belirlenmesi (Giresun İli Örneği)*

Doç. Dr. Şevki Kolukisa

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0485-3081>

Giresun Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Bedens Eğitimi ve Spor Bölümü, Giresun – TÜRKİYE

Cemal Demirpolat

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7125-9701>

Spor Eğitimi Uzmanı / Gençlik ve Spor Müdürlüğü, Elazığ – TÜRKİYE

Arş. Gör. Tuğçe Çalcalı

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2519-5038>

Giresun Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Bedens Eğitimi ve Spor Bölümü, Giresun – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 20.08.2021

Kabul: 15.11.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler

Bedens Eğitimi ve Spor Öğretmeni
İş Doyumu
Milli Eğitim

Araştırma Makalesi

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52402>

Öz

Amaç: Bu çalışmanın amacı; Giresun İl MEB bağlı okullarda görev yapan bedens eğitimi ve spor öğretmenlerinin iş doyum düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Araştırmada verilerin toplanılması için katılımcılara 2 bölümden oluşan ölçek formu doldurtularak uygulanmıştır. Giresun İl MEB 2019-2020 eğitim-öğretim yılı içerisinde görev yapan 180 bedens eğitimi ve spor öğretmeni çalışmaya katılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçek iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; araştırmacı tarafından geliştirilen demografik bilgi formu , ikinci bölümde ise; kamu çalışanlarının iş doyumlarını ölçmek amacıyla Weiss, Davis, England, Lofquist (1967) tarafından geliştirilen, 20 maddelik 5’li likert tipli ve 2 alt boyuttan oluşan Minnesota İş Doyum Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa değeri = 0.77 olarak bulunmuştur. Elde edilen veriler elektronik ortama aktarılarak Microsoft Windows için SPSS v22.0 istatistik yazılımını kullanarak çeşitli istatistik analizlerine tabi tutulmuştur. Veriler normal dağılım gösterdiği için ikili değişkenlerde t-testi uygulanmış, üçlü ve daha fazla değişkenlerde one-way anova testi yapılmıştır.

Bulgular: Yapılan analizler sonucunda, bedens eğitimi ve spor öğretmenlerinin içsel, dışsal ve genel doyum puanlarında; cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, çalıştığı okul, görev yeri, yaş, aylık gelir ve hizmet yılı değişkenlerine göre herhangi bir anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Sonuç: Yapılan araştırma sonucunda bedens eğitimi ve spor öğretmenlerinin iş doyum düzeylerinin; cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, çalıştığı okul, görev yeri, yaş, aylık gelir ve hizmet yılı değişkenlerine göre herhangi bir anlamlı farklılık yoktur. Fakat çalıştığı okul değişkeninde sadece istatistiksel olarak farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. İlköğretim okullarında da görev yapan öğretmenlerin iş doyum algıları istatistiksel olarak yüksek bulunmuş iken, lise de görev yapan öğretmenlerin iş doyumları istatistiksel olarak düşük bulunmuştur.

Atf Bilgisi / Reference Information

Kolukisa, Ş.; Demirpolat, C. ve Çalcalı, T. (2021). Bedens Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin İş Doyumu Düzeylerinin Belirlenmesi (Giresun İli Örneği). *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 443-457.

*Determining the job Satisfaction Levels of Physical Education and Sports Teachers (Example of Giresun)**

Şevki Kolukısa

Giresun University, Faculty of Sports Sciences, Department of Physical Education and Sports, Giresun – TURKEY

Cemal Demirpolat

Sports Education Specialist / Directorate of Youth and Sports, Elazig - TURKEY

Res. Asst. Tuğçe Çalcalı

Giresun University, Faculty of Sports Sciences, Department of Physical Education and Sports, Giresun – TURKEY

Article History

Submitted: 20.08.2021

Accepted: 15.11.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Physical Education and Sports Teacher

Job Satisfaction

National Education

Research Article

* Statements of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”: No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.52402>

Abstract

Purpose: The aim of this study is to determine the job satisfaction of the Physical Education and Sports Teachers working in the Giresun Provincial Directorate of National Education.

Materials and Methods: In order to collect data in the study, a scale form consisting of 2 parts was filled by the participants and applied. A total of 180 physical education and sports teachers, 144 male and 36 female, working in Giresun Provincial Directorate of National Education in the 2019-2020 academic year participated in the study. The scale used in the research consists of two parts. In the first part; A demographic information form developed by the researcher was used. In the second part, a 20-item 5-point Likert type Minnesota Job Satisfaction Scale with 2 sub-dimensions (inner commitment and outer commitment) developed by Weiss, Davis, England, Lofquist (1967) and adapted to Turkish by Baycan (1985) was used to measure the job satisfaction of public employees. The Cronbach Alpha value of the scale was found to be 0.77. The obtained data were transferred to electronic media and subjected to various statistical analyzes using SPSS v22.0 statistical software for Microsoft Windows. Since the data showed normal distribution, t-test was applied in binary variables, and one-way anova test was performed in triple and more variables.

Results: As a result of the analysis, no significant difference was found in the internal, external and general satisfaction scores of physical education and sports teachers according to the variables of gender, marital status, education level, school, place of work, age, monthly income and years of service.

Conclusion: As a result of the research, there is no significant difference in the job satisfaction levels of physical education and sports teachers according to the variables of gender, marital status, education level, school, place of work, age, monthly income and years of service. However, it was determined that there was a numerical difference in the variable of the school he worked in. While the job satisfaction perceptions of the teachers working in primary schools were found numerically high, the job satisfaction of teachers working in high schools was found to be low numerically. As a matter of fact, it can be said that the job satisfaction levels of the physical education and sports teachers participating in this research are not a determining factor according to the mentioned variables.

GİRİŞ

Eğitim hayatın her alanında insanoğlunun karşısına çıkan bir kavramdır. Yaşamın her alanı ve anında eğitim vazgeçilmez bir olgudur (Şimşek, 2015). Kelime olarak eğitim; “terbiye, talim, uysallaştırma anlamlarına gelmektedir” (Karslı, 2005). Demirel (2017)’ye göre eğitim; “bireyde kendi yaşantısı ve kasıtlı kültürlenme yoluyla istenilen davranış değişikliğini meydana getirme sürecidir.” Sönmez (2001)’e göre eğitim; “fiziksel uyarım sonucu, beyinde istendik biyokimyasal değişiklikler oluşturma sürecidir.”

Beden eğitimi, kişinin fiziksel ve ruhsal sağlığını, motorik becerilerini geliştirmeye yönelik yapılan etkinliklerin tamamıdır. Beden eğitimi, insanların toplum kurallarına uygun yaşayabilmesi için zemin oluşturan, yardımsever, insan haklarına saygılı, dürüst, zeki, ahlaklı bireyler olmalarını ve hareket becerilerini geliştirmelerini sağlayan fiziksel etkinliklerdir (Seçkin, 2011).

Öğretmenlik mesleği günümüzde, özel bir alanda uzmanlık ve mesleki beceri gerektiren meslek olarak kabul edilir. Bu mesleğin toplumdaki statüsü ve saygınlığı farklı ülkelere ve kültürlere göre değişmekle beraber, direkt insan ile ilgisi olması bakımından eskiden bu yana kazanç sağlayan bir meslek değil de kutsal bir meslek olarak görülmektedir (Şişman, 2011). Bütün ülkelerde öğretmenler, eğitim sistemlerinin temel taşı olarak onları oluşturarak onun başarısı için birinci derecede pay sahibi olurlar. Bu sebeple öğretmenlerin yetiştirilmesi öteki meslek üyelerinin yetiştirilmesinden çok daha farklı ve özenli olmak durumundadır. Kısacası öğretmen eğitimi üzerinde titizlikle durulması gerekmektedir (Yılman, 1992).

1739 sayılı Milli Eğitim Bakanlığının Temel kanununda Öğretmenlik, “Devletin eğitim, öğretim ve bununla alakalı yönetim görevlerini üzerine alan özel bir uzmanlık gerektiren meslektir”. Öğretmenler kendisine verilen bu görevleri Türk Milli Eğitimin temel amaçlarına uygun hareket ederek gerçekleştirmekle yükümlüdürler (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin,18.06.2020>).

Üstüner öğretmenliği, “Bireylerin öğrenmelerinin belli bir amaç doğrultusunda başlatılması, yönlendirilmesi, kolaylaştırılması ve gerçekleştirilmesi sürecine ilişkin etkinlikleri kapsayan mesleğin adıdır. Bu etkinlikleri yapan kişi de öğretmendir” (Üstüner, 2006).

İş doyumu kavramının anlamına ilişkin pek çok farklı tanım vardır. İş doyumu genel anlamda, çalışanların işlerinden ötürü hissettikleri hoşnutluk duygusudur (Koustelios, 2001). İş doyumu kavramı Barutçugil tarafından, “çalışan bireyin elde ettiklerinin ve yaptığı işin kişisel değer yargılarıyla ve gereksinimleriyle örtüştüğünü ya da örtüşmesine imkân sağladığını fark etmesi neticesinde hissettiği bir duygu” şeklinde ifade edilmektedir (Barutçugil, 2004). Kısaca iş doyumu kavramı, iş görenin yaptığı işe genel tutumu şeklinde ifade edilebilir (Greenberg ve Baron, 2003).

Bireyin mesleğindeki iş doyumunun yeterli olması, psikolojik olarak olgunluğa erişmeyi sağlarken, iş doyumunun yetersiz olması halinde bireyde hayal kırıklığına yol açabilmektedir (Yılmaz ve Karahan, 2009).

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu araştırmanın evreni; 2019-2020 eğitim-öğretim döneminde Milli Eğitim Bakanlığı Giresun İl Müdürlüğü bünyesinde görev yapan beden eğitimi ve spor öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise “kolayda örnekleme yöntemiyle” seçilen 144 erkek, 36 kadın toplam 180 beden eğitimi ve spor öğretmeni oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında “Kişisel Bilgi Formu” ve “Minnesota İş Doyum Ölçeği” kullanılmıştır. Beden eğitimi ve spor öğretmenlerine ait kişisel bilgilerini tespit etmek için 7 sorudan oluşan “kişisel bilgi formu” kullanılmıştır. Bu formda beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin yaş, cinsiyet, eğitim durumu, çalıştığı kurum, medeni durum, hizmet yılı ve aylık gelir gibi bilgilere ulaşılmak amaçlanmıştır.

Minnesota İş Doyum Ölçeği

Araştırma kapsamında kullanılan “Minnesota İş Doyum Ölçeği” nin kısa formu Weiss, Davis, England ve Lofguist (1967) tarafından geliştirilmiş Baycan (1985) tarafından Türkçe’ ye uyarlanmış olan ölçek kullanılmıştır. Minnesota İş Doyum Ölçeği içsel, dışsal ve genel doyum düzeyini belirleyici özelliklere sahip 20 ifadeden oluşan 1-5 arasında puanlanan beşli likert tipi bir ölçektir. Mevcut araştırma sonucunda ölçme aracının İçsel doyum; Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 88; Dışsal doyumda güvenilirlik katsayısı 80 ve Genel doyumda ise güvenilirlik katsayısı 90 olarak tespit edilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın gerçekleştirilmesi için Giresun Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğüne izin talebinde bulunulmuştur. Alınan iznin ardından araştırmacı tarafından Kişisel Bilgi Formu ve Minnesota İş Doyum Ölçeği online anket haline getirilerek hazır hale getirilmiştir. Ardından araştırmacı ilde görevli ve ulaşılabilen beden eğitimi ve spor öğretmenlerini telefonla arayarak araştırmanın amacı ve önemini anlatmıştır. Verilen sözlü yönergenin ardından araştırmaya gönüllü katılım göstermeyi kabul eden beden eğitimi ve spor öğretmenlerinden online anket yoluyla veriler toplanılmıştır.

Verilerin Analizi

Elektronik ortamda toplanan veriler muhtemel hatalara karşın kontrol edilerek SPSS ortamına aktarılmıştır. Verilere yapılacak istatistiksel analizlere karar vermeden önce veriler normallik testi ile incelenmiştir. Yapılan normallik testinin ardından verilerin çarpıklık ile basıklık değerlerinin -2/+2 aralığından olduğu tespit edilmiştir. Bu aralık verilerin normal dağılıma uygun olduğuna kanıt gösterilebilir (George ve Mallery, 2001). Normal dağılım gösteren verilere bağımsız gruplar t-testi, tek yönlü varyans (ANOVA) analizi ve pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Verilerin genel olarak değerlendirilmesinde anlamlılık $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Tablo-1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

Cinsiyet	(N)	(%)
Erkek	144	80,0
Kadın	36	20,0
Medeni Durum	(N)	(%)
Evli	149	82,8
Bekâr	31	17,2
Eğitim Durumu	(N)	(%)
Lisans	167	92,8
Lisansüstü	13	7,2
Çalıştığınız Okul	(N)	(%)

İlköğretim	89	49,4
Lise	91	50,6
Görev Yeriniz	(N)	(%)
İl	68	37,8
İlçe	112	62,2
Yaş	(N)	(%)
25-36 yaş	51	28,3
37- ve üstü	129	71,7
Aylık Gelir	(N)	(%)
4000- 6000 TL	145	80,6
6001-üzeri TL	35	19,4
Hizmet yılı	(N)	(%)
1-11 yıl	56	31,1
12-17 yıl	51	28,3
18 yıl ve Üzeri	73	40,6
Toplam	180	100

Tablo-1'de görüldüğü gibi; çalışmaya katılan bireylerin cinsiyet, medeni durumu, eğitim durumu, çalıştığı eğitim kurumu, yaş, görev coğrafi yeri, gelir durumu ve hizmet süresi gibi kişisel özelliklerine ait bilgiler verilmiştir

447

Tablo-2: Katılımcıların İş Doyumu Alt Boyutlarının Normallik Dağılım Testi (Skewness- Kurtosis)

Ölçek	Alt Boyut	Skewness		Kurtosis		
		N	Statistic	Std. Hata	Statistic	Std. Hata
İş Doyumu	İçsel Doyum	180	-,520	,181	,465	,360
	Dışsal Doyum	180	-,435	,181	,590	,360

Tablo-2'de görüldüğü gibi; iş doyumu alt boyutlarının normallik dağılım durumlarına bakıldığı zaman basıklık ve çarpıklık değerleri normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

Tablo-3:Katılımcıların İş Doyumu Alt Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması
(Independent – Sample T Testi)

Ölçek	Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	X	ss	t	p
İş Doyumu	İçsel Doyum	Erkek	144	4,20	,479	,692	,495
		Kadın	36	4,14	,484		
	Dışsal Doyum	Erkek	144	3,67	,629	-,643	,490
		Kadın	36	3,74	,554		
	Toplam	Erkek	144	3,99	,485	,085	,933
		Kadın	36	3,98	,483		

(p<0.05)

Tablo-3’de görüldüğü gibi; katılımcıların cinsiyetlerine ilişkin iş doyumu durumlarının karşılaştırılmasında; alt boyutlarda ve toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Toplam puanda erkek ($\bar{X}=3.99\pm,485$) katılımcılar, kadın ($\bar{X}=3.98\pm,485$) katılımcılara oranla daha fazla ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Bu sonuç cinsiyet değişkeninin iş doyumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

Tablo-4: Katılımcıların İş Doyumu Alt Boyutlarının Medeni Durum Değişkenine Göre Karşılaştırılması
(Independent – Sample T Testi)

Ölçek	Alt Boyutlar	Medeni	N	X	ss	t	p
		Durum					
İş Doyumu	İçsel Doyum	Evli	149	4,19	,478	,062	,952
		Bekâr	31	4,18	,496		
	Dışsal Doyum	Evli	149	3,68	,631	-,260	,772
		Bekâr	31	3,71	,531		
	Toplam	Evli	149	3,98	,492	,095	,919
		Bekâr	31	3,99	,445		

(p<0.05)

Tablo-4’de incelendiğinde; katılımcıların medeni durumlarına ilişkin iş doyumu durumlarının karşılaştırılmasında alt boyutlarda ve toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Toplam puanda bekar ($\bar{X}=3.99\pm,445$) katılımcılar, evli ($\bar{X}=3.98\pm,492$) katılımcılara oranla daha fazla ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Bu sonuç medeni durum değişkeninin iş doyumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

Tablo-5: Katılımcıların İş Doyumu Alt Boyutlarının Eğitim Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması (Independent – Sample T Testi)

Ölçek	Alt Boyutlar	Eğitim		N	X	ss	t	p
		Durum						
İş Doyumu	İçsel Doyum	Lisans		167	4,19	,478	,555	,605
		Lisansüstü		13	4,12	,505		
	Dışsal Doyum	Lisans		167	3,70	,608	1,025	,372
		Lisansüstü		13	3,51	,688		
	Toplam	Lisans		167	3,99	,478	,851	,466
		Lisansüstü		13	3,88	,553		

(p<0.05)

Tablo-5 incelendiğinde; katılımcıların eğitim durumu değişkenine ilişkin iş doyumu durumlarının karşılaştırılmasında; alt boyutlarda ve toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Tüm alt boyutlarda ve toplam puanda eğitim durumu lisans ($\bar{X}=3.99\pm,478$) olan katılımcıların, eğitim durumu lisansüstü ($\bar{X}=3.88\pm,553$) olan katılımcılara oranla daha fazla ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Bu sonuç medeni durum değişkeninin iş doyumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

Tablo-6: Katılımcıların İş Doyumu Alt Boyutlarının Çalıştığınız Okul Değişkenine Göre Karşılaştırılması (Independent – Sample T Testi)

Ölçek	Alt Boyutlar	Çalıştığınız		N	X	ss	t	p
		Okul						
İş Doyumu	İçsel Doyum	İlköğretim		89	4,23	,535	1,240	,218
		Lise		91	4,14	,417		
	Dışsal Doyum	İlköğretim		89	3,74	,645	1,291	,199
		Lise		91	3,62	,580		
	Toplam	İlköğretim		89	4,04	,535	1,395	,166
		Lise		91	3,94	,424		

(p<0.05)

Tablo-6 incelendiğinde; katılımcıların çalıştığınız okul değişkenine ilişkin iş doyumu durumlarının karşılaştırılmasında; alt boyutlarda ve toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Tüm alt boyutlarda ve toplam puanda ilköğretim ($\bar{X}=4.04\pm,535$) okullarında görev yapan katılımcıların, lisede ($\bar{X}=3.94\pm,424$) görev yapan katılımcılara oranla daha fazla ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Bu sonuç çalıştığınız okul değişkeninin iş doyumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

Tablo-7: Katılımcıların İş Doyumu Alt Boyutlarının Görev Yeri Değişkenine Göre Karşılaştırılması (Independent – Sample T Testi)

Ölçek	Alt Boyutlar	Görev		N	X	ss	t	p
		Yeriniz						
İş Doyumu	İçsel Doyum	İl		68	4,16	,440	-,654	,500
		İlçe		112	4,21	,503		
	Dışsal Doyum	İl		68	3,67	,555	-,218	,821
		İlçe		112	3,69	,650		
	Toplam	İl		68	3,96	,432	-,500	,603
		İlçe		112	4,00	,513		

(p<0.05)

Tablo-7 incelendiğinde; katılımcıların görev yeri değişkenine ilişkin iş doyumları durumlarının karşılaştırılmasında; alt boyutlarda ve toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Tüm alt boyutlarda ve toplam puanda ilçe 'de ($\bar{X}=4.00\pm,513$) görev yapan katılımcıların, İl'de ($\bar{X}=3.96\pm,432$) görev yapan katılımcılara oranla daha fazla ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Bu sonuç görev yeri değişkeninin iş doyumunu üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

Tablo-8: Katılımcıların İş Doyumu Alt Boyutlarının Yaş Değişkenine Göre Karşılaştırılması (One- WayAnova)

Ölçek	Alt Boyut	Yaş	N	X	ss	f	p	Anlamlı
								Fark
İş Doyumu	İçsel Doyum	(a) 25-30 yaş	22	4,31	,395	,969	,409	-
		(b) 31-36 yaş	29	4,21	,513			
		(c) 37-42 yaş	59	4,12	,505			
		(d) 43 yaş ve üzeri	70	4,20	,467			
	Dışsal Doyum	(a) 25-30 yaş	22	3,80	,585	,382	,766	-
		(b) 31-36 yaş	29	3,61	,812			
		(c) 37-42 yaş	59	3,69	,509			
		(d) 43 yaş ve üzeri	70	3,67	,619			
	Toplam	(a) 25-30 yaş	22	4,11	,435	,610	,609	-
		(b) 31-36 yaş	29	3,97	,582			
		(c) 37-42 yaş	59	3,94	,457			
		(d) 43 yaş ve üzeri	70	3,99	,479			
	Toplam	180	3,99	4,83				

(p<0.05)

Tablo-8 incelendiğinde; katılımcıların yaş değişkenine ilişkin iş doyumu durumlarının karşılaştırılmasında; alt boyutlarda ve toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Tüm alt boyutlarda ve toplam puanda 25-30 yaş ($\bar{X}=4.11\pm,435$) arası katılımcıların, diğer yaş aralığındaki katılımcılara oranla daha fazla ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Bu sonuç yaş değişkeninin iş doyumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

Tablo-9: Katılımcıların İş Doyumu Alt Boyutlarının Aylık Gelir Değişkenine Göre Karşılaştırılması (One- Way Anova)

Ölçek	Alt Boyut	Aylık Gelir	N	X	ss	f	p	Anlamlı Fark
İş Doyumu	İçsel Doyum	(a) 4000-5000 TL	92	4,12	,395	1,932	,148	-
		(b) 5001-6000 TL	53	4,28	,513			
		(c) 6001-7000 TL	35	4,21	,505			
	Dışsal Doyum	(a) 4000-5000 TL	92	3,66	,585	,757	,471	-
		(b) 5001-6000 TL	53	3,77	,812			
		(c) 6001-7000 TL	35	3,62	,509			
	Toplam	(a) 4000-5000 TL	92	3,94	,435	1,383	,252	-
		(b) 5001-6000 TL	53	4,08	,582			
		(c) 6001-7000 TL	35	3,98	,457			
		Toplam	180	3,99	,483			

(p<0.05)

Tablo-9 incelendiğinde; katılımcıların aylık gelir değişkenine ilişkin iş doyumu durumlarının karşılaştırılmasında; alt boyutlarda ve toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Tüm alt boyutlarda ve toplam puanda 5001-6000 TL ($\bar{X}=4.11\pm,435$) arası gelire sahip olan katılımcıların, diğer gelir aralığındaki katılımcılara oranla daha fazla ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Bu sonuç gelir değişkeninin iş doyumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

Tablo-10: Katılımcıların İş Doyumu Alt Boyutlarının Hizmet Yılı Değişkenine Göre Karşılaştırılması (One- Way Anova)

Ölçek	Alt Boyut	Hizmet Yılı	N	X	ss	f	p	Anlamlı Fark
İş Doyumu	İçsel Doyum	(a) 1-5 yıl	20	4,22	,362	,169	,917	-
		(b) 6-11 yıl	36	4,22	,596			
		(c) 12-17 yıl	51	4,16	,466			
		(d) 18 yıl ve üzeri	73	4,19	,476			
	Dışsal Doyum	(a) 1-5 yıl	20	3,60	,602	,510	,676	-
		(b) 6-11 yıl	36	3,78	,766			
		(c) 12-17 yıl	51	3,65	,525			
		(d) 18 yıl ve üzeri	73	3,68	,597			

	(a) 1-5 yıl	20	3,97	,405			
	(b) 6-11 yıl	36	4,05	,603			
Toplam	(c) 12-17 yıl	51	3,95	,443	,287	,835	-
	(d) 18 yıl ve üzeri	73	3,98	,471			
	Toplam	180	3,99	,483			

(p<0.05)

Tablo-10 incelendiğinde; katılımcıların hizmet yılı değişkenine ilişkin iş doyum durumlarının karşılaştırılmasında; alt boyutlarda ve toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Tüm alt boyutlarda ve toplam puanda 6-11 yıl ($\bar{X}=4.11\pm,435$) arası hizmet yılına sahip olan katılımcıların, diğer hizmet yılı aralığındaki katılımcılara oranla daha fazla ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Bu sonuç hizmet yılı değişkeninin iş doyumunu üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

Tablo-11: Katılımcıların Örgütsel Bağlılık Durumları ve İş Doyumu Arasındaki İlişkinin Araştırılması (Korelasyon Tablosu)

Boyutlar		İçsel Doyum	Dışsal Doyum
İçsel Doyum	Pearson Kor.	1	
	P		
	N	180	
Dışsal Doyum	Pearson Kor.	,642	1
	P	,000	
	N	180	180

Tablo -11 incelendiğinde; içsel doyum ile dışsal doyum arasında ($r = ,622$) yüksek düzeyde ve pozitif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre İçsel doyum ve dışsal doyum kendi aralarında ($r = ,622$) yüksek düzeyde ve pozitif yönde bir ilişkiye sahip oldukları görülmektedir.

TARTIŞMA

Bu bölümünde araştırmanın evreni; 2019 - 2020 eğitim - öğretim yılında Giresun Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı merkez ve ilçe okullarında görev yapan 144' ü erkek (%80.0) 36'sı kadın (%20.0) toplamda 180 beden eğitimi ve spor öğretmeni olarak belirlenmiş ve öğretmenlerin iş doyum düzeylerinin belirlemek amacıyla anket uygulanmış, elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

Beden eğitimi ve spor öğretmenlerin iç-dış ve genel doyum puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılmasında beden eğitimi ve spor öğretmenlerin iç-dış ve genel doyum puanlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı görülmektedir. Pala (2012), Türkçapar (2012), Özçete (2018) ve Seçme (2008)' in yaptıkları araştırmalarda iş doyumlarının cinsiyet ile arasında anlamlı bir fark bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuç bizim yaptığımız bu araştırmanın genel doyumuyla benzerlik göstermektedir.

Aydın (2019)' yaptığı bir çalışmada iç-dış genel doyumların cinsiyetle karşılaştırılmasında içsel ve genel doyumda anlamlı bir fark elde edilmemiş, sadece dışsal doyumda anlamlı bir fark elde etmiştir.

Beden eğitimi ve spor öğretmenlerin iç-dış ve genel doyum puanlarının medeni duruma göre karşılaştırılmasında anlamlı bir fark görülmemektedir. Akkamış (2010), Türkçapar (2012), Gögercin (2017), Güler (2018), Bilgili (2019) ve Umay (2015) yaptıkları benzer çalışmalarda iş doyum düzeylerinin medeni durumla anlamlı bir fark bulmamışlardır. Çıkan bu sonuç bizim yaptığımız bu çalışmanın genel doyum düzeyleriyle benzeşmektedir. Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin iş hayatıyla özel hayatı birbirinden ayırdıkları için iş doyum puanlarında farklılaşmanın olmadığı düşünülebilir.

Beden eğitimi ve spor öğretmenlerin iç-dış ve genel doyum puanlarının eğitim durumlarına (lisans, lisansüstü) göre karşılaştırılmasında anlamlı bir farklılaşma ortaya çıkmamıştır. Bilgili (2019) ve Soyer, Can ve Kale (2009)'nin yaptığı benzer araştırmada eğitim durumlarına göre (lisans ya da lisansüstü) iş doyum düzeyleri arasında herhangi bir fark bulmadığını söylemiştir. Çıkan bulgular mevcut çalışmamızı doğrular nitelikte olduğu gözlemlenmektedir. Bu çalışmalardan farklı olarak Tan (2003) öğretmenlerin iş doyumuyla ilgili yaptığı çalışmada yüksek lisans mezunu öğretmenlerin iş doyum düzeylerini lisans mezunu öğretmenlere göre daha az olduğunu rapor etmiştir. Bu sonuç araştırmamızda çıkan sonuçla aynı doğrultuda olmadığını göstermektedir.

Beden eğitimi ve spor öğretmenlerin çalıştıkları eğitim kurumlarına göre (İlköğretim ve Lise) karşılaştırılmasında iç-dış ve genel doyum puanlarının istatistiki anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmektedir. Fakat rakamsal olarak ise Lise'de çalışan öğretmenlerin iç-dış ve genel doyum verileri yüksek çıkmıştır. İçöz (2014), Gögercin (2017), Balcı (1985), Kale (2007) ve Bilgili (2019) yaptıkları farklı çalışmalarda beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin görev yaptığı eğitim kurumlarıyla içsel tatmin ve dışsal tatmin düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma tespit etmediğini vurgulamıştır.

Beden eğitimi ve spor öğretmenlerin iç-dış ve genel doyum puanlarının görev yaptıkları yerlere (il, ilçe) göre karşılaştırılmasındaki çıkan sonuçta anlamlı bir fark görülmemektedir. Öğretmenlerin görev yaptığı yerlere göre içsel doyum puan ortalamalarına bakıldığında en yüksek köy en düşük ise il olduğu görülmektedir. Yaman ve Yaman (2008), Baykara (2019) ve Gencer (2002) yaptığı benzer araştırmada beden eğitimi öğretmenlerinin iş doyumlarını tespit etmeye çalışmıştır. Ortaya çıkan bulgular sonucunda öğretmenlerinin görev yeri değişkenlerine göre iş doyumlarında farklılık oluşmadığını söylemektedir. Mavi (2008) yaptığı benzer araştırmasında beldelerde görev yapan öğretmenlerin iş doyum düzeyleri il ve ilçelerde görev yapan öğretmenlerin iş doyum düzeylerinden daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

Beden eğitimi ve spor öğretmenlerin iç-dış ve genel doyum düzeylerinin yaşları arasındaki ilişkiye göre karşılaştırılmasında anlamlı bir fark görülmemektedir. İçöz (2014), Demirsoy (2009), Kale (2007), İçöz (2014) , Aydın (2019) ve Özçete (2018)'nin yapmış oldukları çalışmalarda beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin yaşları ile iş tatmini ile içsel tatmin ve dışsal tatmin düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma bulmadığını belirtmektedir. Gökteş (2007), yaptığı çalışmasında yaş durumuna göre içsel etmenlerde anlamlı bir fark bulamamış ama dışsal etmenlerde anlamlı bir farklılık bulunduğunu söylemiştir. Ortaya çıkan bu sonuç çalışmamızın içsel doyumuyla benzer doğrultuda olduğunu, dışsal doyum sonuçlarıyla benzer olmadığını göstermektedir.

Beden eğitimi ve spor öğretmenlerin iç-dış ve genel doyum puanlarının hizmet yıllarına göre

karşılaştırılmasında anlamlı bir farklılık yoktur. İçöz (2014), Baykara (2019), Kale (2007) ve Gök (2019) yaptıkları çalışmada beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin görev süreleriyle iş tatmini arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığını dile getirmiş olup bu sonucun araştırmamızı destekler niteliktedir. Gögercin (2017), beden eğitimi öğretmenlerinin hizmet yıllarıyla iş tatmini arasında anlamlı farklılık tespit etmiştir.

Beden eğitimi ve spor öğretmenlerin iç-dış ve genel doyum puanlarının ailenin toplam geliri duruma göre karşılaştırılmasında anlamlı bir fark görülmemektedir. Aydın (2019), Mavi (2008) yaptıkları çalışmalarda mevcut çalışmamızla aynı doğrultudadır. Çalışmamızın aksine Akıner (2005)' in yaptığı çalışmada ise öğretmenlerin iş doyum düzeyleriyle gelir düzeylerini karşılaştırmasında sonucunda aralarında anlamlı farklılaşma bulunduğunu tespit etmiştir. Çıkan sonucun çalışmamızla aynı doğrultuda olmadığını göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin iç-dış ve genel doyum puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılmasında herhangi bir farklılaşma görülmemiştir. Kadın ve erkek öğretmenlerin iş doyum düzeylerinin benzer olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumun cinsiyet farklılığın önemli bir değişken olmadığını gösterir.

Öğretmenlerin iç-dış ve genel doyum puanlarının medeni duruma göre karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılaşma oluşmamıştır. Bekâr veya evli beden eğitimi ve spor öğretmenlerini iş doyum düzeyleri aynıdır.

Yapılan araştırmada öğretmenlerin eğitim durumlarının (Lisans, Lisansüstü) iş doyum düzeyleri bakımından incelenmesi sonucunda; farklılıkların olmadığı görülmüştür.

Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin iç-dış ve genel doyum puanlarının çalıştıkları eğitim kurumlarına göre (İlköğretim, Lise) karşılaştırılmasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiştir. İstatistik anlamda farklılık olmamakla beraber lise seviyesinde çalışan öğretmenlerin iş doyum sayısı yüksek tespit edilmiştir.

Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin iş doyum puanlarının görev yaptıkları yere göre (il, ilçe) farklılaşmanın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin Giresun ilinde görev yaptıkları yerlere göre iş doyum düzeylerini olumsuz etkilememiştir. Görev yeri farklı olmasına rağmen öğretmenlerin iş doyumları aynı doğrultuda çıkmıştır.

Araştırmaya katılan beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin yaşlarına göre iş doyum düzeylerinin incelenmesinde farklılıkların olmadığı saptanmıştır. Göreve yeni başlayan genç öğretmenlerle kendinden yaşça büyük öğretmenler arasındaki iş doyum düzeyleri aynıdır.

Ankete katılan Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin hizmet yıllarının iç-dış ve genel doyum düzeylerinin incelenmesi neticesinde sonuç olarak; herhangi bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Yapılan bu araştırmada Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin iş doyum puanlarının ailesindeki toplam gelirine göre incelendiğinde anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiştir.

Öneriler:

Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin iş doyum düzeylerini daha fazla arttırmak için aldıkları ücretlerin arttırılması, özlük haklarının ve okullardaki fiziki çalışma şartlarının iyileştirilmesi

konusunda çalışma yapılabilir.

Okullarda beden eğitimi ders saatlerinin arttırılması ve sınıf mevcudunun azaltılması beden eğitimi öğretmenlerinin iş doyum düzeylerine olumlu katkı sağlayabilir.

Lisansüstü öğrenim gören öğretmenler maddi ve manevi desteklenebilir ve öğretmenlerin lisansüstü öğrenim görmeleri teşvik edilebilir.

Öğretmenlerin yapmış oldukları sportif faaliyetlerde, öğretmenler ödüllendirilebilir ve takdir edilebilir.

Öğretmenlerin hizmet içi eğitim faaliyetleri artırılabilir, ihtiyaç duydukları konularda geliştirilebilir.

Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin öğrencileriyle katıldıkları her türlü sportif faaliyetlerde okul idaresince maddi ve manevi destek verilebilir.

Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin iş doyum düzeyleriyle ilgili akademik araştırmaların arttırılması için çalışmalar yapılabilir.

Bu çalışmayı beden eğitimi ve spor öğretmenleri ile diğer branş öğretmenleri arasındaki karşılaştırma şeklinde yapılmasında yarar vardır.

KAYNAKÇA

- Akın, B. (2005). *Özel okullarda ve resmi okullarda görev yapan beden eğitimi öğretmenlerinin iş doyum düzeylerinin araştırılması (Manisa Merkez Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa.
- Akkamış, O. (2010). *İlköğretim I. Ve II. Kademe Öğretmenlerinin İş Tatmini Üzerine Bir Değerlendirme*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, B. (2019). *Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin iş doyum düzeylerinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sakarya.
- Balcı, A. (1985). *Eğitim yöneticilerinin iş doyumunu*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Barutçugil İ. *Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi*, İstanbul: Kariyer Yayıncılık; 2004.
- Baykara, Z. E. (2019). *Beden eğitimi öğretmenlerinin iş doyum düzeylerinin incelenmesi (Ankara örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kırıkkale.
- Bilgili, C. (2019). *Beden eğitimi öğretmenlerinin iş doyumunu ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi (Van ili örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Demirel, Ö. (2017). *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*. (25. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Demirsoy, E. (2009). *Beden eğitimi öğretmenlerinin iş doyumunu ve örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Gencer, A. (2002). *Öğretmenlerinin İş Doyumunu ile Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkiler*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- George, D. ve Mallery. P. (2001). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference 10.0 update*. (3. Baskı). Boston: Allyn and Bacon.

- Gögercin, T. (2017). *Beden Eğitimi Öğretmenlerinin İş Tatmini ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi (İstanbul Başakşehir İlçesi Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gök, A. (2019). *Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin İş Doymu ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki, Neden ve Çözüm Önerilerinin Belirlenerek Farklı Değişkenlere Göre Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Greenberg J, Baron R. A. *Behavior in Organization: Understanding and Managing the Human Side of Organization*, Eighth Edition, New Jersey, USA: Prentice Hall; 2003.
- Güler, M. (2018). *Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Zaman Yönetimi Becerileri İle İş Doymu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Kocaeli İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- İçöz, S. (2014). *Afyonkarahisar İlinde Görev Yapan Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin İş Tatmini ve Bilgi Paylaşımı Düzeylerinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Karşlı, M. D. (2005). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş: Alternatif Yaklaşım*. (3. Baskı). Ankara: Pegem A Yayınları.
- Koustelios, A. D. (2001). *Personal Characteristics And Job Satisfaction Of Grek Teachers. The International Journal Of Educational Management; 15(7):354-358.*
- Mavi, L. (2008). *Kütahya İlinde Görev Yapan Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin İş Doym Düzeylerinin Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya
- MEB (1973). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>. E.T. 18.06.2020
- Özçete, G. (2018). *Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin Mesleklerine İlişkin Öz Yeterlik Düzeylerinin İncelenmesi ve Öğretmenlerin İş Doym Analizi (Niğde İli Örneği)*
- Pala, A. (2012). *Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin Boş Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarının ve Mesleki Doyumlarının Tespiti ve İncelenmesi (İstanbul Pendik Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Seçkin A. (2011) *Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Öz-Yeterlik İnançlarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seçme T. (2008) *Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin İş Doym Düzeylerinin Belirlenmesi (Afyonkarahisar Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Soyer, F. Can, Y. ve Kale, F. (2009). *Beden Eğitimi Öğretmenlerinin İş Tatmini ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Çeşitli Faktörler Açısından İncelenmesi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 3(3).*
- Sönmez, V. (2001). *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*. (Genişletilmiş 9. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şimşek, S. (2015). *Eğitimle İlgili Temel Kavramlar. Eğitim Bilimlerine Giriş*. (Ed: Saylan, N). (Gözden Geçirilmiş 9. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şişman, M. (2011). *Eğitim Bilimlerine Giriş (9. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.

- Tan, N. (2003). *Anadolu Lisesi Öğretmenlerinin İş Doyumunu Etkileyen Etmenler (Ankara İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Türkçapar, Ü. (2012). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Farklı Değişkenler Açısından İş Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(2).
- Umay, G. (2015). *Psikolojik Danışman Ve Rehberlik Öğretmenlerinin İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeylerinin İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Üstüner, M. (2006). Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 0045, 109127.
- Yaman, M. ve Yaman, Ç. (2008). Beden Eğitimi ve Spor Bölümü Öğrencilerinin Bilgisayar Kullanma Yeterlilikleri. *Akademik İncelemeler Dergisi*.
- Yılman, M. (1992). Öğretmenlik Mesleği ve Meseleleri. İstanbul: Türkiye Milli Kültür Vakfı.
- Yılmaz H, Karahan A. (2009). Bireylerin Kişisel Özellikleri Yönünden İş Doyum Düzeylerine Göre Tükenmişlikleri: Afyonkarahisar İlinde Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.